නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඞ්ගුත්තරනිකායෙ

එකකනිපාත-ටීකා

ගන්ථාරම්භකථා

අනන්තඤාණං කරුණානිකෙතං,
නමාමි **නාථං** ජිතපඤ්චමාරං;
ධම්මං විසුද්ධං භවනාසහෙතුං,
සඞ්ඝඤ්ච සෙට්ඨං හතසබ්බපාපං.

කස්සපං තං මහාථෙරං, සඞ්ඝස්ස පරිණායකං;
දීපස්මිං තම්බපණ්ණිම්හි, සාසනොදයකාරකං.

පටිපත්තිපරාධීනං, සදාරඤ්ඤනිවාසිනං;
පාකටං ගගනෙ චන්ද-මණ්ඩලං විය සාසනෙ.

සඞ්ඝස්ස පිතරං වන්දෙ, විනයෙ සුවිසාරදං;
යං නිස්සාය වසන්තොහං, වුඩ්ඪිප්පත්තොස්මි සාසනෙ.

අනුථෙරං මහාපඤ්ඤං, **සුමෙධං** සුතිවිස්සුතං;
අඛණ්ඩිතසීලාදි-පරිසුද්ධගුණොදයං.

බහුස්සුතං සතිමන්තං, දන්තං සන්තං සමාහිතං;
නමාමි සිරසා ධීරං, ගරුං මෙ ගණවාචකං.

ආගතාගමතක්කෙසු , සද්දසත්ථනයඤ්ඤුසු;
යස්සන්තෙවාසිභික්ඛූසු, සාසනං සුප්පතිට්ඨිතං.

යො සීහළින්දො ධිතිමා යසස්සී,
උළාරපඤ්ඤො නිපුණො කලාසු;
ජාතො විසුද්ධෙ රවිසොමවංසෙ,
මහබ්බලො අබ්භුතවුත්තිතෙජො.

ජිත්වාරිවග්ගං අතිදුප්පසය්හං,
අනඤ්ඤසාධාරණවික්කමෙන;
පත්තාභිසෙකො ජිනධම්මසෙවී,
අභිප්පසන්නො රතනත්තයම්හි.

චිරං විභින්නෙ ජිනසාසනස්මිං,
පච්චත්ථිකෙ සුට්ඨු විනිග්ගහෙත්වා;
සුධංව සාමග්ගිරසං පසත්ථං,
පායෙසි භික්ඛූ පරිසුද්ධසීලෙ.

කත්වා විහාරෙ විපුලෙ ච රම්මෙ,
තත්‍රප්පිතෙනෙකසහස්සසඞ්ඝෙ;
භික්ඛූ අසෙසෙ චතුපච්චයෙහි,
සන්තප්පයන්තො සුචිරං අඛණ්ඩං.

සද්ධම්මවුද්ධිං අභිකඞ්ඛමානො,
සයම්පි භික්ඛූ අනුසාසයිත්වා;
නියොජයං ගන්ථවිපස්සනාසු,

අකාසි වුද්ධිං ජිනසාසනස්ස.

තෙනාහමච්චන්තමනුග්ගහීතො,
අනඤ්ඤසාධාරණසඞ්ගහෙන;
යස්මා පරක්කන්තභුජච්චහයෙන,
අජ්ඣෙසිතො භික්ඛුගණස්ස මජ්ඣෙ.

තස්මා අනුත්තානපදානමත්ථං,
සෙට්ඨාය අඞ්ගුත්තරවණ්ණනාය;
සන්දස්සයිස්සං සකලං සුබොද්ධුං,
නිස්සාය පුබ්බාචරියප්පභාවං.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා

1. සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයං නමස්සිතුකාමො තස්ස විසිට්ඨගුණයොගසන්දස්සනත්ථං **‘‘කරුණාසීතලහදය’’**න්තිආදිමාහ. විසිට්ඨගුණයොගෙන හි වන්දනාරහභාවො, වන්දනාරහෙ ච කතා වන්දනා යථාධිප්පෙතමත්ථං සාධෙති. එත්ථ ච සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයප්පණාමකරණප්පයොජනං තත්ථ තත්ථ බහුධා පපඤ්චෙන්ති ආචරියා, මයං පන ඉධාධිප්පෙතමෙව පයොජනං දස්සයිස්සාම, තස්මා සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයප්පණාමකරණං යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථන්ති වෙදිතබ්බං. ඉදමෙව හි පයොජනං ආචරියෙන ඉධාධිප්පෙතං. තථා හි වක්ඛති –

‘‘ඉති මෙ පසන්නමතිනො, රතනත්තයවන්දනාමයං පුඤ්ඤං;
යං සුවිහතන්තරායො, හුත්වා තස්සානුභාවෙනා’’ති.

රතනත්තයප්පණාමකරණෙන චෙත්ථ යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනං රතනත්තයපූජාය පඤ්ඤාපාටවතො, තාය පඤ්ඤාපාටවඤ්ච රාගාදිමලවිධමනතො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යස්මිං, මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොතී’’තිආදි (අ. නි. 6.10; 11.11).

තස්මා රතනත්තයපූජනෙන වික්ඛාලිතමලාය පඤ්ඤාය පාටවසිද්ධි.

අථ වා රතනත්තයපූජනස්ස පඤ්ඤාපදට්ඨානසමාධිහෙතුත්තා පඤ්ඤාපාටවං. වුත්තඤ්හි තස්ස සමාධිහෙතුත්තං –

‘‘උජුගතචිත්තො ඛො පන, මහානාම, අරියසාවකො ලභති අත්ථවෙදං, ලභති ධම්මවෙදං, ලභති ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පීති ජායති, පීතිමනස්ස කායො පස්සම්භති, පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදියති, සුඛිනො චිත්තං සමාධියතී’’ති (අ. නි. 6.10; 11.11).

සමාධිස්ස ච පඤ්ඤාය පදට්ඨානභාවො වුත්තොයෙව – ‘‘සමාහිතො යථාභූතං පජානාතී’’ති (සං. නි. 3.5; 4.99; 5.1071). තතො එවං පටුභූතාය පඤ්ඤාය පටිඤ්ඤාමහත්තකතං ඛෙදමභිභුය්‍ය අනන්තරායෙන සංවණ්ණනං සමාපයිස්සති.

අථ වා රතනත්තයපූජාය ආයුවණ්ණසුඛබලවඩ්ඪනතො අනන්තරායෙන පරිසමාපනං වෙදිතබ්බං. රතනත්තයප්පණාමෙන හි ආයුවණ්ණසුඛබලානි වඩ්ඪන්ති. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘අභිවාදනසීලිස්ස, නිච්චං වුඩ්ඪාපචායිනො;
චත්තාරො ධම්මා වඩ්ඪන්ති, ආයු වණ්ණො සුඛං බල’’න්ති. (ධ. ප. 109) –

තතො ආයුවණ්ණසුඛබලවුද්ධියා හොතෙව කාරියනිට්ඨානං.

අථ වා රතනත්තයගාරවස්ස පටිභානාපරිහානාවහත්තා. අපරිහානාවහඤ්හි තීසුපි රතනෙසු ගාරවං. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘සත්තිමෙ, භික්ඛවෙ, අපරිහානීයා ධම්මා. කතමෙ සත්ත? සත්ථුගාරවතා, ධම්මගාරවතා, සඞ්ඝගාරවතා, සික්ඛාගාරවතා, සමාධිගාරවතා, සොවචස්සතා, කල්‍යාණමිත්තතා’’ති (අ. නි. 7.34).

හොතෙව ච තතො පටිභානාපරිහානෙන යථාපටිඤ්ඤාතපරිසමාපනං.

අථ වා පසාදවත්ථූසු පූජාය පුඤ්ඤාතිසයභාවතො. වුත්තඤ්හි තස්සා පුඤ්ඤාතිසයත්තං –

''පූජාරහෙ පූජයතො, බුද්ධෙ යදි ච සාවකෙ;
පපඤ්චසමතික්කන්තෙ, තිණ්ණසොකපරිද්දවෙ.

තෙ තාදිසෙ පූජයතො, නිබ්බුතෙ අකුතොභයෙ;
න සක්කා පුඤ්ඤං සඞ්ඛාතුං, ඉමෙත්තමපි කෙනචී''ති. (ධ. ප. 195-196; අප. ථෙර 1.10.1-2);

පුඤ්ඤාතිසයො ච යථාධිප්පෙතපරිසමාපනූපායො. යථාහ –

''එස දෙවමනුස්සානං, සබ්බකාමදදො නිධි;
යං යදෙවාභිපත්ථෙන්ති, සබ්බමෙතෙන ලබ්භතී''ති. (ඛු. පා. 8.10);

උපායෙසු ච පටිපන්නස්ස හොතෙව කාරියනිට්ඨානං. රතනත්තයපූජා හි නිරතිසයපුඤ්ඤක්ඛෙත්තසම්බුද්ධියා අපරිමෙය්‍යප්පභාවො පුඤ්ඤාතිසයොති බහුවිධන්තරායෙපි ලොකසන්නිවාසෙ අන්තරායනිබන්ධනසකලසංකිලෙසවිද්ධංසනාය පහොති, භයාදිඋපද්දවඤ්ච නිවාරෙති. තස්මා වුත්තං – ''සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයප්පණාමකරණං යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථ''න්ති.

එවඤ්ච සප්පයොජනං රතනත්තයවන්දනං කත්තුකාමො පඨමං තාව භගවතො වන්දනං කාතුං තම්මූලකත්තා සෙසරතනානං **''කරුණාසීතලහදයං…පෙ…. ගතිවිමුත්ත''**න්ති ආහ. තත්ථ යස්සා දෙසනාය සංවණ්ණනං කත්තුකාමො, සා න විනයදෙසනා විය කරුණාපධානා, නාපි අභිධම්මදෙසනා විය පඤ්ඤාපධානා, අථ ඛො කරුණාපඤ්ඤාපධානාති තදුභයප්පධානමෙව තාව සම්මාසම්බුද්ධස්ස ථොමනං කාතුං **''කරුණාසීතලහදයං, පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම''**න්ති වුත්තං. තත්ථ කිරතීති කරුණා, පරදුක්ඛං වික්ඛිපති අපනෙතීති අත්ථො. අථ වා කිණාතීති කරුණා, පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකං හිංසති විබාධතීති අත්ථො. පරදුක්ඛෙ සති සාධූනං කම්පනං හදයඛෙදං කරොතීති වා කරුණා. අථ වා කමිති සුඛං, තං රුන්ධතීති කරුණා. එසා හි පරදුක්ඛාපනයනකාමතාලක්ඛණා අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතාය කාරුණිකානං සුඛං රුන්ධති විබන්ධතීති අත්ථො. කරුණාය සීතලං කරුණාසීතලං, කරුණාසීතලං හදයං අස්සාති කරුණාසීතලහදයො, තං **කරුණාසීතලහදයං**.

තත්ථ කිඤ්චාපි පරෙසං හිතොපසංහාරසුඛාදිඅපරිහානිච්ඡනසභාවතාය, බ්‍යාපාදාරතීනං උජුවිපච්චනීකතාය ච සත්තසන්තානගතසන්තාපවිච්ඡෙදනාකාරප්පවත්තියා මෙත්තාමුදිතානම්පි චිත්තසීතලභාවකාරණතා උපලබ්භති, තථාපි දුක්ඛාපනයනාකාරප්පවත්තියා පරූපතාපාසහනරසා අවිහිංසභූතා කරුණා විසෙසෙන භගවතො චිත්තස්ස චිත්තප්පස්සද්ධි විය සීතිභාවනිමිත්තන්ති වුත්තං – **''කරුණාසීතලහදය''**න්ති. කරුණාමුඛෙන වා මෙත්තාමුදිතානම්පි හදයසීතලභාවකාරණතා වුත්තාති දට්ඨබ්බං. අථ වා අසාධාරණඤාණවිසෙසනිබන්ධනභූතා සාතිසයං නිරවසෙසඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං විය සවිසයබ්‍යාපිතාය මහාකරුණාභාවං උපගතා කරුණාව භගවතො අතිසයෙන හදයසීතලභාවහෙතූති ආහ – **''කරුණාසීතලහදය''**න්ති. අථ වා සතිපි මෙත්තාමුදිතානං සාතිසයෙ හදයසීතිභාවනිබන්ධනත්තෙ සකලබුද්ධගුණවිසෙසකාරණතාය තාසම්පි කාරණන්ති කරුණාව භගවතො ''හදයසීතලභාවකාරණ''න්ති වුත්තා. කරුණානිදානා හි සබ්බෙපි බුද්ධගුණා. කරුණානුභාවනිබ්බාපියමානසංසාරදුක්ඛසන්තාපස්ස හි භගවතො පරදුක්ඛාපනයනකාමතාය අනෙකානිපි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කප්පානං අකිලන්තරූපස්සෙව නිරවසෙසබුද්ධකරධම්මසම්භරණනිරතස්ස සමධිගතධම්මාධිපතෙය්‍යස්ස ච සන්නිහිතෙසුපි සත්තසඞ්ඛාරසමුපනීතහදයූපතාපනිමිත්තෙසු න ඊසකම්පි චිත්තසීතිභාවස්ස අඤ්ඤථත්තමහොසීති. එතස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ තීසුපි අවත්ථාසු භගවතො කරුණා සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බං.

පජානාතීති පඤ්ඤා, යථාසභාවං පකාරෙහි පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො. පඤ්ඤාව ඤෙය්‍යාවරණප්පහානතො පකාරෙහි ධම්මසභාවාවජොතනට්ඨෙන පජ්ජොතොති පඤ්ඤාපජ්ජොතො. සවාසනප්පහානතො විසෙසෙන හතං සමුග්ඝාතිතං විහතං. පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන විහතං පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතං , මුය්හන්ති තෙන, සයං වා මුය්හති, මොහනමත්තමෙව වා තන්ති මොහො, අවිජ්ජා. ස්වෙව විසයසභාවප්පටිච්ඡාදනතො අන්ධකාරසරික්ඛතාය තමො වියාති මොහතමො, පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතො මොහතමො එතස්සාති පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමො, තං **පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමං**. සබ්බෙසම්පි හි ඛීණාසවානං සතිපි පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන අවිජ්ජන්ධකාරස්ස විහතභාවෙ සද්ධාධිමුත්තෙහි විය දිට්ඨිප්පත්තානං සාවකෙහි පච්චෙකසම්බුද්ධෙහි ච සවාසනප්පහානෙන සම්මාසම්බුද්ධානං කිලෙසප්පහානස්ස විසෙසො විජ්ජතීති සාතිසයෙන අවිජ්ජාපහානෙන භගවන්තං ථොමෙන්තො ආහ – **''පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම''**න්ති.

අථ වා අන්තරෙන පරොපදෙසං අත්තනො සන්තානෙ අච්චන්තං අවිජ්ජන්ධකාරවිගමස්ස නිබ්බත්තිතත්තා, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතාය බලෙසු ච වසීභාවස්ස සමධිගතත්තා, පරසන්තතියඤ්ච ධම්මදෙසනාතිසයානුභාවෙන සම්මදෙව තස්ස පවත්තිතත්තා භගවාව විසෙසතො මොහතමවිගමෙන ථොමෙතබ්බොති ආහ – **''පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම''**න්ති. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ ''පඤ්ඤාපජ්ජොතො''ති පදෙන භගවතො පටිවෙධපඤ්ඤා විය දෙසනාපඤ්ඤාපි සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බං.

අථ වා භගවතො ඤාණස්ස ඤෙය්‍යපරියන්තිකත්තා සකලඤෙය්‍යධම්මසභාවාවබොධනසමත්ථෙන අනාවරණඤාණසඞ්ඛාතෙන පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන සබ්බඤෙය්‍යධම්මසභාවච්ඡාදකස්ස මොහන්ධකාරස්ස විධමිතත්තා අනඤ්ඤසාධාරණො භගවතො මොහතමවිනාසොති කත්වා වුත්තං – **''පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම''**න්ති. එත්ථ ච මොහතමවිධමනන්තෙ අධිගතත්තා අනාවරණඤාණං කාරණොපචාරෙන සසන්තානමොහතමවිධමනං දට්ඨබ්බං. අභිනීහාරසම්පත්තියා සවාසනප්පහානමෙව හි කිලෙසානං ඤෙය්‍යාවරණප්පහානන්ති, පරසන්තානෙ පන මොහතමවිධමනස්ස කාරණභාවතො අනාවරණඤාණං ''මොහතමවිධමන''න්ති වුච්චතීති.

කිං පන කාරණං අවිජ්ජාසමුග්ඝාතොයෙවෙකො පහානසම්පත්තිවසෙන භගවතො ථොමනානිමිත්තං ගය්හති, න පන සාතිසයනිරවසෙසකිලෙසප්පහානන්ති? තප්පහානවචනෙනෙව තදෙකට්ඨතාය සකලසංකිලෙසගණසමුග්ඝාතස්ස වුත්තත්තා. න හි සො තාදිසො කිලෙසො අත්ථි, යො නිරවසෙසඅවිජ්ජාපහානෙන න පහීයතීති.

අථ වා විජ්ජා විය සකලකුසලධම්මසමුප්පත්තියා, නිරවසෙසාකුසලධම්මනිබ්බත්තියා සංසාරප්පවත්තියා ච අවිජ්ජා පධානකාරණන්ති තබ්බිඝාතවචනෙන සකලසංකිලෙසගණසමුග්ඝාතො වුත්තො එව හොතීති වුත්තං – **''පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම''**න්ති.

නරා ච අමරා ච නරාමරා, සහ නරාමරෙහීති සනරාමරො, සනරාමරො ච සො ලොකො චාති සනරාමරලොකො, තස්ස ගරූති සනරාමරලොකගරු, තං **සනරාමරලොකගරුං**. එතෙන දෙවමනුස්සානං විය තදවසිට්ඨසත්තානම්පි යථාරහං ගුණවිසෙසාවහතාය භගවතො උපකාරතං දස්සෙති. න චෙත්ථ පධානප්පධානභාවො චොදෙතබ්බො. අඤ්ඤො හි සද්දක්කමො, අඤ්ඤො අත්ථක්කමො. ඊදිසෙසු හි සමාසපදෙසු පධානම්පි අප්පධානං විය නිද්දිසීයති යථා ''සරාජිකාය පරිසාය''ති (චූළව. 336). කාමඤ්චෙත්ථ සත්තසඞ්ඛාරභාජනවසෙන තිවිධො ලොකො, ගරුභාවස්ස පන අධිප්පෙතත්තා ගරුකරණසමත්ථස්සෙව යුජ්ජනතො සත්තලොකස්ස වසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො. සො හි ලොකීයන්ති එත්ථ පුඤ්ඤපාපානි තබ්බිපාකො චාති ''ලොකො''ති වුච්චති. අමරග්ගහණෙන චෙත්ථ උපපත්තිදෙවා අධිප්පෙතා.

අථ වා සමූහත්ථො ලොකසද්දො සමුදායවසෙන ලොකීයති පඤ්ඤාපීයතීති. සහ නරෙහීති සනරා, සනරා ච තෙ අමරා චාති සනරාමරා, තෙසං ලොකොති සනරාමරලොකොති පුරිමනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. අමරසද්දෙන චෙත්ථ විසුද්ධිදෙවාපි සඞ්ගය්හන්ති. තෙපි හි මරණාභාවතො පරමත්ථතො අමරා. නරාමරානංයෙව ච ගහණං උක්කට්ඨනිද්දෙසවසෙන යථා ''සත්ථා දෙවමනුස්සාන''න්ති (දී. නි. 1.157). තථා හි සබ්බානත්ථපරිහරණපුබ්බඞ්ගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තුපකාරිතාය අපරිමිතනිරුපමප්පභාවගුණවිසෙසසමඞ්ගිතාය ච සබ්බසත්තුත්තමො භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං උත්තමගාරවට්ඨානං. තෙන වුත්තං – **''සනරාමරලොකගරු''**න්ති.

සොභනං ගතං ගමනං එතස්සාති සුගතො. භගවතො හි වෙනෙය්‍යජනුපසඞ්කමනං එකන්තෙන තෙසං හිතසුඛනිප්ඵාදනතො සොභනං, තථා ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනප්පටිමණ්ඩිතරූපකායතාය දුතවිලම්බිතඛලිතානුකඩ්ඪනනිප්පීළනුක්කුටිකකුටිලාකුලිතාදි- දොසරහිතමවහසිතරාජහංසවසභවාරණමිගරාජගමනං කායගමනං ඤාණගමනඤ්ච විපුලනිම්මලකරුණාසතිවීරියාදිගුණවිසෙසසහිතමභිනීහාරතො යාව මහාබොධි අනවජ්ජතාය සොභනමෙවාති. අථ වා සයම්භුඤාණෙන සකලම්පි ලොකං පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන පරිජානන්තො ඤාණෙන සම්මා ගතො අවගතොති සුගතො, තථා ලොකසමුදයං පහානාභිසමයවසෙන පජහන්තො අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදෙන්තො සම්මා ගතො අතීතොති සුගතො, ලොකනිරොධං නිබ්බානං සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන සම්මා ගතො අධිගතොති සුගතො, ලොකනිරොධගාමිනිපටිපදං භාවනාභිසමයවසෙන සම්මා ගතො පටිපන්නොති සුගතො. ''සොතාපත්තිමග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා, තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතීති සුගතො''තිආදිනා (චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 27) නයෙන අයමත්ථො විභාවෙතබ්බො. අථ වා සුන්දරං ඨානං සම්මාසම්බොධිං, නිබ්බානමෙව වා ගතො අධිගතොති සුගතො, යස්මා වා භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං වෙනෙය්‍යානං යථාරහං කාලයුත්තමෙව ච ධම්මං භාසති, තස්මා සම්මා ගදතීති සුගතො, ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. ඉති සොභනගමනතාදීහි සුගතො, තං **සුගතං**.

පුඤ්ඤපාපකම්මෙහි උපපජ්ජනවසෙන ගන්තබ්බතො ගතියො, උපපත්තිභවවිසෙසා. තා පන නිරයාදිවසෙන පඤ්චවිධා. තාහි සකලස්සපි භවගාමිකම්මස්ස අරියමග්ගාධිගමෙන අවිපාකාරහභාවකරණෙන නිවත්තිතත්තා භගවා පඤ්චහිපි ගතීහි සුට්ඨු මුත්තො විසංයුත්තොති ආහ – **''ගතිවිමුත්ත''**න්ති. එතෙන භගවතො කත්ථචිපි ගතියා අපරියාපන්නතං දස්සෙති, යතො භගවා ''දෙවාතිදෙවො''ති වුච්චති. තෙනෙවාහ –

‘‘යෙන දෙවූපපත්‍යස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඞ්ගමො;
යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බජෙ;
තෙ මය්හං ආසවා ඛීණා, විද්ධස්තා විනළීකතා’’ති. (අ. නි. 4.36);

තංතංගතිසංවත්තනිකානඤ්හි කම්මකිලෙසානං අග්ගමග්ගෙන බොධිමූලෙයෙව සුප්පහීනත්තා නත්ථි භගවතො ගතිපරියාපන්නතාති අච්චන්තමෙව භගවා සබ්බභවයොනිගතිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසසත්තනිකායෙහි සුපරිමුත්තො, තං **ගතිවිමුත්තං. වන්දෙ**ති නමාමි, ථොමෙමීති වා අත්ථො.

අථ වා **ගතිවිමුත්ත**න්ති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුප්පත්තියා භගවන්තං ථොමෙති. එත්ථ හි ද්වීහි ආකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා අත්තහිතසම්පත්තිතො පරහිතප්පටිපත්තිතො ච. තෙසු අත්තහිතසම්පත්ති අනාවරණඤාණාධිගමතො සවාසනානං සබ්බෙසං කිලෙසානං අච්චන්තප්පහානතො අනුපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්තිතො ච වෙදිතබ්බා, පරහිතප්පටිපත්ති ලාභසක්කාරාදිනිරපෙක්ඛචිත්තස්ස සබ්බදුක්ඛනිය්‍යානිකධම්මදෙසනතො විරුද්ධෙසුපි නිච්චං හිතජ්ඣාසයතො ඤාණපරිපාකකාලාගමනතො ච. සා පනෙත්ථ ආසයතො පයොගතො ච දුවිධා, පරහිතප්පටිපත්ති තිවිධා ච, අත්තහිතසම්පත්ති පකාසිතා හොති. කථං? ‘‘කරුණාසීතලහදය’’න්ති එතෙන ආසයතො පරහිතප්පටිපත්ති , සම්මාගදනත්ථෙන සුගතසද්දෙන පයොගතො පරහිතප්පටිපත්ති, ‘‘පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමං ගතිවිමුත්ත’’න්ති එතෙහි චතුසච්චසම්පටිවෙධනත්ථෙන ච සුගතසද්දෙන තිවිධාපි අත්තහිතසම්පත්ති, අවසිට්ඨෙන ‘‘පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම’’න්ති එතෙන වාපි අත්තහිතසම්පත්ති පරහිතප්පටිපත්ති පකාසිතා හොතීති.

අථ වා තීහි ආකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා හෙතුතො, ඵලතො, උපකාරතො ච. තත්ථ **හෙතු** මහාකරුණා, සා පඨමපදෙන දස්සිතා. **ඵලං** චතුබ්බිධං ඤාණසම්පදා, පහානසම්පදා, ආනුභාවසම්පදා, රූපකායසම්පදා චාති. තාසු ඤාණප්පහානසම්පදා දුතියපදෙන සච්චප්පටිවෙධනත්ථෙන ච සුගතසද්දෙන පකාසිතා හොන්ති, ආනුභාවසම්පදා තතියපදෙන, රූපකායසම්පදා යථාවුත්තකායගමනසොභනත්ථෙන සුගතසද්දෙන ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනපාරිපූරියා විනා තදභාවතො. **උපකාරො** අනන්තරං අබාහිරං කරිත්වා තිවිධයානමුඛෙන විමුත්තිධම්මදෙසනා. සො සම්මාගදනත්ථෙන සුගතසද්දෙන පකාසිතො හොතීති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ ‘‘කරුණාසීතලහදය’’න්ති එතෙන සම්මාසම්බොධියා මූලං දස්සෙති. මහාකරුණාසඤ්චොදිතමානසො හි භගවා සංසාරපඞ්කතො සත්තානං සමුද්ධරණත්ථං කතාභිනීහාරො අනුපුබ්බෙන පාරමියො පූරෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අධිගතොති කරුණා සම්මාසම්බොධියා මූලං. ‘‘පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම’’න්ති එතෙන සම්මාසම්බොධිං දස්සෙති. අනාවරණඤාණපදට්ඨානඤ්හි මග්ගඤාණං, මග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච අනාවරණඤාණං ‘‘සම්මාසම්බොධී’’ති වුච්චතීති. සම්මාගමනත්ථෙන සුගතසද්දෙන සම්මාසම්බොධියා පටිපත්තිං දස්සෙති ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනකාමසුඛල්ලිකත්තකිලමථානුයොගසස්සතුච්ඡෙදාභිනිවෙසාදිඅන්තද්වයරහිතාය කරුණාපඤ්ඤාපරිග්ගහිතාය මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පකාසනතො සුගතසද්දස්ස. ඉතරෙහි සම්මාසම්බොධියා පධානප්පධානභෙදං පයොජනං දස්සෙති. සංසාරමහොඝතො සත්තසන්තාරණඤ්හෙත්ථ පධානං පයොජනං, තදඤ්ඤමප්පධානං. තෙසු පධානෙන පරහිතප්පටිපත්තිං දස්සෙති, ඉතරෙන අත්තහිතසම්පත්තිං. තදුභයෙන අත්තහිතාය පටිපන්නාදීසු චතූසු පුග්ගලෙසු භගවතො චතුත්ථපුග්ගලභාවං දස්සෙති. තෙන ච අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවං උත්තමවන්දනෙය්‍යභාවං අත්තනො ච වන්දනකිරියාය ඛෙත්තඞ්ගතභාවං දස්සෙති.

එත්ථ ච කරුණාගහණෙන ලොකියෙසු මහග්ගතභාවප්පත්තාසාධාරණගුණදීපනතො භගවතො සබ්බලොකියගුණසම්පත්ති දස්සිතා හොති, පඤ්ඤාගහණෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානමග්ගඤාණදීපනතො සබ්බලොකුත්තරගුණසම්පත්ති. තදුභයග්ගහණසිද්ධො හි අත්ථො ‘‘සනරාමරලොකගරු’’න්තිආදිනා පපඤ්චීයතීති . කරුණාගහණෙන ච උපගමනං නිරුපක්කිලෙසං දස්සෙති, පඤ්ඤාගහණෙන අපගමනං. තථා කරුණාගහණෙන ලොකසමඤ්ඤානුරූපං භගවතො පවත්තිං දස්සෙති ලොකවොහාරවිසයත්තා කරුණාය, පඤ්ඤාගහණෙන සමඤ්ඤාය අනතිධාවනං. සභාවානවබොධෙන හි ධම්මානං සමඤ්ඤං අතිධාවිත්වා සත්තාදිපරාමසනං හොතීති. තථා කරුණාගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිවිහාරං දස්සෙති, පඤ්ඤාගහණෙන තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණං චතුසච්චඤාණං, චතුපටිසම්භිදාඤාණං, චතුවෙසාරජ්ජඤාණං. කරුණාගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිඤාණස්ස ගහිතත්තා සෙසාසාධාරණඤාණානි, ඡ අභිඤ්ඤා, අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණානි, දස බලානි, චුද්දස බුද්ධඤාණානි, සොළස ඤාණචරියා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා, චතුචත්තාලීස ඤාණවත්ථූනි, සත්තසත්තති ඤාණවත්ථූනීති එවමාදීනං අනෙකෙසං පඤ්ඤාපභෙදානං වසෙන ඤාණචාරං දස්සෙති. තථා කරුණාගහණෙන චරණසම්පත්තිං, පඤ්ඤාගහණෙන විජ්ජාසම්පත්තිං. කරුණාගහණෙන අත්තාධිපතිතා, පඤ්ඤාගහණෙන ධම්මාධිපතිතා. කරුණාගහණෙන ලොකනාථභාවො, පඤ්ඤාගහණෙන අත්තනාථභාවො. තථා කරුණාගහණෙන පුබ්බකාරිභාවො, පඤ්ඤාගහණෙන කතඤ්ඤුතා. තථා කරුණාගහණෙන අපරන්තපතා, පඤ්ඤාගහණෙන අනත්තන්තපතා. කරුණාගහණෙන වා බුද්ධකරධම්මසිද්ධි, පඤ්ඤාගහණෙන බුද්ධභාවසිද්ධි. තථා කරුණාගහණෙන පරෙසං තාරණං, පඤ්ඤාගහණෙන සයංතරණං. තථා කරුණාගහණෙන සබ්බසත්තෙසු අනුග්ගහචිත්තතා, පඤ්ඤාගහණෙන සබ්බධම්මෙසු විරත්තචිත්තතා දස්සිතා හොති.

සබ්බෙසඤ්ච බුද්ධගුණානං කරුණා ආදි තන්නිදානභාවතො, පඤ්ඤා පරියොසානං තතො උත්තරිකරණීයාභාවතො. ඉති ආදිපරියොසානදස්සනෙන සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොන්ති. තථා කරුණාගහණෙන සීලක්ඛන්ධපුබ්බඞ්ගමො සමාධික්ඛන්ධො දස්සිතො හොති. කරුණානිදානඤ්හි සීලං තතො පාණාතිපාතාදිවිරතිප්පවත්තිතො, සා ච ඣානත්තයසම්පයොගිනීති. පඤ්ඤාවචනෙන පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. සීලඤ්ච සබ්බෙසං බුද්ධගුණානං ආදි, සමාධි මජ්ඣෙ, පඤ්ඤා පරියොසානන්ති එවම්පි ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොන්ති නයතො දස්සිතත්තා. එසො එව හි නිරවසෙසතො බුද්ධගුණානං දස්සනුපායො, යදිදං නයග්ගහණං, අඤ්ඤථා කො නාම සමත්ථො භගවතො ගුණෙ අනුපදං නිරවසෙසතො දස්සෙතුං? තෙනෙවාහ –

> ‘‘බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍ය වණ්ණං,
> කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
> ඛීයෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ,
> වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතස්සා’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; ම. නි. අට්ඨ. 2.425; උදා. අට්ඨ. 53; බු. වං. අට්ඨ. 4.4; අප. අට්ඨ. 2.7.පරප්පසාදකත්ථෙරඅපදානවණ්ණනා);

තෙනෙව ච ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙනපි බුද්ධගුණපරිච්ඡෙදනං පති අනුයුත්තෙන ‘‘නො හෙතං, භන්තෙ’’ති පටික්ඛිපිත්වා ‘‘අපිච මෙ, භන්තෙ, ධම්මන්වයො විදිතො’’ති වුත්තං.

2. එවං සඞ්ඛෙපෙන සකලසබ්බඤ්ඤුගුණෙහි භගවන්තං අභිත්ථවිත්වා ඉදානි සද්ධම්මං ථොමෙතුං **‘‘බුද්ධොපී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **බුද්ධො**ති කත්තුනිද්දෙසො. **බුද්ධභාව**න්ති කම්මනිද්දෙසො. **භාවෙත්වා සච්ඡිකත්වා**ති ච පුබ්බකාලකිරියානිද්දෙසො. **ය**න්ති අනියමතො කම්මනිද්දෙසො. **උපගතො**ති අපරකාලකිරියානිද්දෙසො. **වන්දෙ**ති කිරියානිද්දෙසො. **ත**න්ති නියමනං. **ධම්ම**න්ති වන්දනකිරියාය කම්මනිද්දෙසො. **ගතමලං අනුත්තර**න්ති ච තබ්බිසෙසනං.

තත්ථ බුද්ධසද්දස්ස තාව ‘‘බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො, බොධෙතා පජායාති බුද්ධො’’තිආදිනා (මහානි. 192; චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙසො 97; පටි. ම. 1.162) නිද්දෙසනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අථ වා සවාසනාය අඤ්ඤාණනිද්දාය අච්චන්තවිගමතො, බුද්ධියා වා විකසිතභාවතො බුද්ධවාති **බුද්ධො** ජාගරණවිකසනත්ථවසෙන. අථ වා කස්සචිපි ඤෙය්‍යධම්මස්ස අනවබුද්ධස්ස අභාවෙන ඤෙය්‍යවිසෙසස්ස කම්මභාවෙන අග්ගහණතො කම්මවචනිච්ඡාය අභාවෙන අවගමනත්ථවසෙනෙව කත්තුනිද්දෙසො ලබ්භතීති බුද්ධවාති බුද්ධො යථා ‘‘දික්ඛිතො න දදාතී’’ති. අත්ථතො පන පාරමිතාපරිභාවිතො සයම්භුඤාණෙන සහ වාසනාය විහතවිද්ධංසිතනිරවසෙසකිලෙසො මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදිඅපරිමෙය්‍යගුණගණාධාරො ඛන්ධසන්තානො බුද්ධො. යථාහ –

> ‘‘බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාචරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො බලෙසු ච වසීභාව’’න්ති (මහානි. 192; චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙසො 97; පටි. ම. 1.161).

අපි-සද්දො සම්භාවනෙ. තෙන ‘‘එවං ගුණවිසෙසයුත්තො සොපි නාම භගවා’’ති වක්ඛමානගුණධම්මෙ සම්භාවනං දීපෙති. **බුද්ධභාව**න්ති සම්මාසම්බොධිං. **භාවෙත්වා**ති උප්පාදෙත්වා වඩ්ඪෙත්වා ච. **සච්ඡිකත්වා**ති පච්චක්ඛං කත්වා. **උපගතො**ති පත්තො, අධිගතොති අත්ථො. එතස්ස බුද්ධභාවන්ති එතෙන සම්බන්ධො. **ගතමල**න්ති විගතමලං, නිද්දොසන්ති අත්ථො. **වන්දෙ**ති පණමාමි, ථොමෙමි වා. **අනුත්තර**න්ති උත්තරරහිතං, ලොකුත්තරන්ති අත්ථො. **ධම්ම**න්ති යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායතො ච සංසාරතො ච අපතමානෙ කත්වා ධාරෙතීති ධම්මො. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – එවං විවිධගුණගණසමන්නාගතො බුද්ධොපි භගවා යං අරියමග්ගසඞ්ඛාතං ධම්මං භාවෙත්වා, ඵලනිබ්බානං පන සච්ඡිකත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අධිගතො, තමෙවං බුද්ධානම්පි බුද්ධභාවහෙතුභූතං සබ්බදොසමලරහිතං අත්තනො උත්තරිතරාභාවෙන අනුත්තරං පටිවෙධසද්ධම්මං නමාමීති. පරියත්තිසද්ධම්මස්සපි තප්පකාසනත්තා ඉධ සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

අථ වා ‘‘අභිධම්මනයසමුද්දං අධිගඤ්ඡි, තීණි පිටකානි සම්මසී’’ති ච අට්ඨකථායං වුත්තත්තා පරියත්තිධම්මස්සපි සච්ඡිකිරියාසම්මසනපරියායො ලබ්භතීති සොපි ඉධ වුත්තො එවාති දට්ඨබ්බං. තථා ‘‘යං ධම්මං භාවෙත්වා සච්ඡිකත්වා’’ති ච වුත්තත්තා බුද්ධකරධම්මභූතාහි පාරමිතාහි සහ පුබ්බභාගෙ අධිසීලසික්ඛාදයොපි ඉධ ධම්මසද්දෙන සඞ්ගහිතාති වෙදිතබ්බා. තාපි හි විගතප්පටිපක්ඛතාය ගතමලා, අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරා චාති. තථා හි සත්තානං සකලවට්ටදුක්ඛනිස්සරණාය කතමහාභිනීහාරො මහාකරුණාධිවාසනපෙසලජ්ඣාසයො පඤ්ඤාවිසෙසපරියොදාතනිම්මලානං දානදමසඤ්ඤමාදීනං උත්තමධම්මානං සතසහස්සාධිකානි කප්පානං චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි සක්කච්චං නිරන්තරං නිරවසෙසානං භාවනාපච්චක්ඛකරණෙහි කම්මාදීසු අධිගතවසීභාවො අච්ඡරියාචින්තෙය්‍යමහානුභාවො අධිසීලඅධිචිත්තානං පරමුක්කංසපාරමිප්පත්තො භගවා පච්චයාකාරෙ චතුවීසතිකොටිසතසහස්සමුඛෙන මහාවජිරඤාණං පෙසෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති.

එත්ථ ච ‘‘භාවෙත්වා’’ති එතෙන විජ්ජාසම්පදාය ධම්මං ථොමෙති, ‘‘සච්ඡිකත්වා’’ති එතෙන විමුත්තිසම්පදාය. තථා පඨමෙන ඣානසම්පදාය, දුතියෙන විමොක්ඛසම්පදාය. පඨමෙන වා සමාධිසම්පදාය, දුතියෙන

සමාපත්තිසම්පදාය. අථ වා පඨමෙන බයඤාණභාවෙන, දුතියෙන අනුප්පාදඤාණභාවෙන. පඨමෙන වා විජ්ජූපමතාය, දුතියෙන වජිරූපමතාය. පුරිමෙන වා විරාගසම්පත්තියා, දුතියෙන නිරොධසම්පත්තියා. තථා පඨමෙන නියානභාවෙන, දුතියෙන නිස්සරණභාවෙන. පඨමෙන වා හෙතුභාවෙන, දුතියෙන අසඞ්ඛතභාවෙන. පඨමෙන වා දස්සනභාවෙන, දුතියෙන විවෙකභාවෙන. පඨමෙන වා අධිපතිභාවෙන, දුතියෙන අමතභාවෙන ධම්මං ථොමෙති. අථ වා ''යං ධම්මං භාවෙත්වා බුද්ධභාවං උපගතො''ති එතෙන ස්වාක්ඛාතතාය ධම්මං ථොමෙති, ''සච්ඡිකත්වා''ති එතෙන සන්දිට්ඨිකතාය. තථා පුරිමෙන අකාලිකතාය, පච්ඡිමෙන එහිපස්සිකතාය. පුරිමෙන වා ඔපනෙය්‍යිකතාය, පච්ඡිමෙන පච්චත්තං වෙදිතබ්බතාය ධම්මං ථොමෙති. ''ගතමල''න්ති ඉමිනා සංකිලෙසාභාවදීපනෙන ධම්මස්ස පරිසුද්ධතං දස්සෙති, ''අනුත්තර''න්ති එතෙන අඤ්ඤස්ස විසිට්ඨස්ස අභාවදීපනෙන විපුලපරිපුණ්ණතං. පඨමෙන වා පහානසම්පදං ධම්මස්ස දස්සෙති, දුතියෙන පභවසම්පදං. භාවෙතබ්බතාය වා ධම්මස්ස ගතමලභාවො යොජෙතබ්බො. භාවනාගුණෙන හි සො දොසානං සමුග්ඝාතකො හොතීති. සච්ඡිකාතබ්බභාවෙන අනුත්තරභාවො යොජෙතබ්බො. සච්ඡිකිරියානිබ්බත්තිතො හි තදුත්තරිකරණීයාභාවතො අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරොති. තථා ''භාවෙත්වා''ති එතෙන සහ පුබ්බභාගසීලාදීහි සෙක්ඛා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා දස්සිතා හොන්ති. ''සච්ඡිකත්වා''ති එතෙන සහ අසඞ්ඛතාය ධාතුයා අසෙක්ඛා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා දස්සිතා හොන්තීති.

3. එවං සඞ්ඛෙපෙනෙව සබ්බධම්මගුණෙහි සද්ධම්මං අභිත්ථවිත්වා ඉදානි අරියසඞ්ඝං ථොමෙතුං **''සුගතස්සා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **සුගතස්සා**ති සම්බන්ධනිද්දෙසො. ''තස්ස පුත්තාන''න්ති එතෙන සම්බන්ධො. **ඔරසාන**න්ති පුත්තවිසෙසනං. **මාරසෙනමථනාන**න්ති ඔරසපුත්තභාවෙ කාරණනිද්දෙසො තෙන කිලෙසප්පහානමෙව භගවතො ඔරසපුත්තභාවෙ කාරණං අනුජානාතීති දස්සෙති. **අට්ඨන්න**න්ති ගණනපරිච්ඡෙදනිද්දෙසො. තෙන ච සතිපි තෙසං සත්තවිසෙසභාවෙන අනෙකසතසහස්සභාවෙ ඉමං ගණනපරිච්ඡෙදං නාතිවත්තන්තීති දස්සෙති මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවානතිවත්තනතො. **සමූහ**න්ති සමුදායනිද්දෙසො. **අරියසඞ්ඝ**න්ති ගුණවිසිට්ඨසංහතභාවනිද්දෙසො. තෙන අසතිපි අරියපුග්ගලානං කායසාමග්ගියං අරියසඞ්ඝභාවං දස්සෙති දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතභාවතො.

තත්ථ උරසි භවා ජාතා සංවද්ධා ච ඔරසා. යථා හි සත්තානං ඔරසපුත්තා අත්තජතාය පිතු සන්තකස්ස දායජ්ජස්ස විසෙසෙන භාගිනො හොන්ති, එවමෙතෙපි අරියපුග්ගලා සම්මාසම්බුද්ධස්ස සවනන්තෙ අරියාය ජාතියා ජාතතාය භගවතො සන්තකස්ස විමුත්තිසුඛස්ස අරියධම්මරතනස්ස එකන්තෙන භාගිනොති ඔරසා විය ඔරසා. අථ වා භගවතො ධම්මදෙසනානුභාවෙන අරියභූමිං ඔක්කමමානා ඔක්කන්තා ච අරියසාවකා භගවතො උරෙ වායාමජනිතාභිජාතිතාය නිප්පරියායෙන ඔරසපුත්තාති වත්තබ්බතං අරහන්ති. සාවකෙහි පවත්තියමානාපි හි ධම්මදෙසනා ''භගවතො ධම්මදෙසනා''ඉච්චෙව වුච්චති තංමූලකත්තා ලක්ඛණාදිවිසෙසාභාවතො ච.

යදිපි අරියසාවකානං අරියමග්ගාධිගමසමයෙ භගවතො විය තදන්තරායකරණත්ථං දෙවපුත්තමාරො , මාරවාහිනී වා න එකන්තෙන අපසාදෙති, තෙහි පන අපසාදෙතබ්බතාය කාරණෙ විමථිතෙ තෙපි විමථිතා එව නාම හොන්තීති ආහ – ''මාරසෙනමථනාන''න්ති. ඉමස්මිං පනත්ථෙ ''මාරමාරසෙනමථනාන''න්ති වත්තබ්බෙ ''මාරසෙනමථනාන''න්ති එකදෙසසරූපෙකසෙසො කතොති දට්ඨබ්බං. අථ වා ඛන්ධාභිසඞ්ඛාරමාරානං විය දෙවපුත්තමාරස්සපි ගුණමාරණෙ සහායභාවූපගමනතො කිලෙසබලකායො ''සෙනා''ති වුච්චති. යථාහ – ''කාමා තෙ පඨමා සෙනා''තිආදි (සු. නි. 438; මහානි. 28, 68, 149). සා ච තෙහි දියඩ්ඪසහස්සභෙදා, අනන්තභෙදා වා කිලෙසවාහිනී සතිධම්මවිචයවීරියසමථාදිගුණප්පහරණෙහි ඔධිසො විමථිතා විහතා විද්ධස්තා චාති **මාරසෙනමථනා,** අරියසාවකා. එතෙන තෙසං භගවතො අනුජාතපුත්තතං දස්සෙති.

ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ච ඉරියනතො අරියා නිරුත්තිනයෙන. අථ වා සදෙවකෙන ලොකෙන සරණන්ති අරණීයතො උපගන්තබ්බතො, උපගතානඤ්ච තදත්ථසිද්ධිතො අරියා, අරියානං සඞ්ඝොති අරියසඞ්ඝො, අරියො ච සො සඞ්ඝො චාති වා අරියසඞ්ඝො, තං **අරියසඞ්ඝං**. භගවතො අපරභාගෙ බුද්ධධම්මරතනානම්පි සමධිගමො සඞ්ඝරතනාධීනොති අස්ස අරියසඞ්ඝස්ස බහූපකාරතං දස්සෙතුං ඉධෙව **''සිරසා වන්දෙ''**ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

එත්ථ ච ''සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන''න්ති එතෙන අරියසඞ්ඝස්ස පභවසම්පදං දස්සෙති, ''මාරසෙනමථනාන''න්ති එතෙන පහානසම්පදං සකලසංකිලෙසප්පහානදීපනතො. ''අට්ඨන්නම්පි සමූහ''න්ති එතෙන ඤාණසම්පදං මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවදීපනතො. ''අරියසඞ්ඝ''න්ති එතෙන පභවසම්පදං දස්සෙති සබ්බසඞ්ඝානං අග්ගභාවදීපනතො. අථ වා ''සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන''න්ති අරියසඞ්ඝස්ස විසුද්ධනිස්සයභාවදීපනං, ''මාරසෙනමථනාන''න්ති සම්මාඋජුඤායසාමීචිප්පටිපන්නභාවදීපනං, ''අට්ඨන්නම්පි සමූහ''න්ති ආහුනෙය්‍යාදිභාවදීපනං, ''අරියසඞ්ඝ''න්ති අනුත්තරපුඤ්ඤක්ඛෙත්තභාවදීපනං. තථා ''සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන''න්ති එතෙන අරියසඞ්ඝස්ස ලොකුත්තරසරණගමනසබ්භාවං දීපෙති. ලොකුත්තරසරණගමනෙන හි තෙ භගවතො ඔරසපුත්තා ජාතා. ''මාරසෙනමථනාන''න්ති එතෙන අභිනීහාරසම්පදාසිද්ධං පුබ්බභාගෙ සම්මාපටිපත්තිං දස්සෙති. කතාභිනීහාරා හි සම්මාපටිපන්නා මාරං මාරපරිසං වා අභිවිජිනන්ති. ''අට්ඨන්නම්පි සමූහ''න්ති එතෙන විද්ධස්තවිපක්ඛෙ සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මෙ දස්සෙති පුග්ගලාධිට්ඨානෙන මග්ගඵලධම්මානං පකාසිතත්තා. ''අරියසඞ්ඝ''න්ති අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යභාවං දස්සෙති. සරණගමනඤ්ච සාවකානං සබ්බගුණානං ආදි, සපුබ්බභාගප්පටිපදා සෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො මජ්ඣෙ, අසෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො පරියොසානන්ති ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සඞ්ඛෙපතො සබ්බෙ අරියසඞ්ඝගුණා පකාසිතා හොන්ති.

4. එවං ගාථාත්තයෙන සඞ්ඛෙපතො සකලගුණසංකිත්තනමුඛෙන රතනත්තයස්ස පණාමං කත්වා ඉදානි තංනිපච්චකාරං යථාධිප්පෙතෙ පයොජනෙ පරිණාමෙන්තො **''ඉති මෙ''**තිආදිමාහ. තත්ථ රතිජනනට්ඨෙන **රතනං,** බුද්ධධම්මසඞ්ඝා. තෙසඤ්හි ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිනා යථාභූතගුණෙ ආවජ්ජෙන්තස්ස අමතාධිගමහෙතුභූතං අනප්පකං පීතිපාමොජ්ජං උප්පජ්ජති. යථාහ –

''යස්මිං, මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොස…පෙ…. න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති තථාගතං ආරබ්භ. උජුගතචිත්තො ඛො පන, මහානාම, අරියසාවකො ලභති අත්ථවෙදං, ලභති ධම්මවෙදං, ලභති ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පීති ජායතී''තිආදි (අ. නි. 6.10; 11.11).

චිත්තීකතාදිභාවො වා රතනට්ඨො. වුත්තඤ්හෙතං –

''චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චතී''ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.33; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.223; ඛු. පා. අට්ඨ. 6.3; සු. නි. අට්ඨ. 1.226);

චිත්තීකතභාවාදයො ච අනඤ්ඤසාධාරණා බුද්ධාදීසු එව ලබ්භන්තීති.

වන්දනාව **වන්දනාමයං** යථා ''දානමයං, සීලමය''න්ති (දී. නි. 3.305; ඉතිවු. 60). වන්දනා චෙත්ථ කායවාචාචිත්තෙහි තිණ්ණං රතනානං ගුණනින්නතා, ථොමනා වා. පුජ්ජභාවඵලනිබ්බත්තනතො **පුඤ්ඤං,** අත්තනො සන්තානං පුනාතීති වා. **සුවිහතන්තරායොති** සුට්ඨු විහතන්තරායො. එතෙන අත්තනො පසාදසම්පත්තියා, රතනත්තයස්ස ච ඛෙත්තභාවසම්පත්තියා තං පුඤ්ඤං අත්ථප්පකාසනස්ස උපඝාතකඋපද්දවානං විහනනෙ සමත්ථන්ති දස්සෙති. **හුත්වාති** පුබ්බකාලකිරියා. තස්ස ''අත්ථං පකාසයිස්සාමී''ති එතෙන සම්බන්ධො. **තස්සාති** යං රතනත්තයවන්දනාමයං පුඤ්ඤං, තස්ස. **ආනුභාවෙනාති** බලෙන.

5. එවං රතනත්තයස්ස නිපච්චකාරකරණෙ පයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්සා ධම්මදෙසනාය අත්ථං සංවණ්ණෙතුකාමො, තස්සා තාව ගුණාභිත්ථවනවසෙන උපඤ්ඤාපනත්ථං **''එකකදුකාදිපටිමණ්ඩිතස්සා''**තිආදිමාහ, එකකාදීනි අඞ්ගානි උපරූපරි වඩ්ඪෙත්වා දෙසිතෙහි සුත්තන්තෙහි පටිමණ්ඩිතස්ස විසිට්ඨස්සාති අත්ථො. එතෙන ''අඞ්ගුත්තරො''ති අයං ඉමස්ස ආගමස්ස අත්ථානුගතා සමඤ්ඤාති දස්සෙති. නනු ච එකකාදිවසෙන දෙසිතානි සුත්තානියෙව ආගමො. කස්ස පන එකකදුකාදීහි පටිමණ්ඩිතභාවොති? සච්චමෙතං පරමත්ථතො, සුත්තානි පන උපාදාය පඤ්ඤත්තො ආගමො. යථෙව හි අත්ථබ්‍යඤ්ජනසමුදායෙ සුත්තන්ති වොහාරො, එවං සුත්තසමුදායෙ ආගමොති වොහාරො. එකකාදීහි අඞ්ගෙහි උපරූපරි උත්තරො අධිකොති අඞ්ගුත්තරො, ආගමිස්සන්ති එත්ථ, එතෙන, එතස්මා වා අත්තත්ථපරත්ථාදයොති ආගමො, ආදිකල්‍යාණාදිගුණසම්පත්තියා උත්තමට්ඨෙන තංතංඅභිපත්ථිතසමිද්ධිහෙතුතාය පණ්ඩිතෙහි වරිතබ්බතො වරො, ආගමො ච සො වරො ච සෙට්ඨට්ඨෙනාති ආගමවරො, ආගමසම්මතෙහි වා වරොති ආගමවරො. අඞ්ගුත්තරො ච සො ආගමවරො චාති **අඞ්ගුත්තරාගමවරො,** තස්ස.

පුඞ්ගවා වුච්චන්ති උසභා, අසන්තසනපරිස්සයසහනස්ස පරිපාලනාදිගුණෙහි තංසදිසතාය ධම්මකථිකා එව පුඞ්ගවාති **ධම්මකථිකපුඞ්ගවා,** තෙසං. හෙතුපමාදිප්පටිමණ්ඩිතනානාවිධදෙසනානයවිචිත්තතාය **විචිත්තපටිභානජනනස්ස. සුමඞ්ගලවිලාසිනී**ආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා; ම. නි. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා; සං. නි. අට්ඨ. 1.1.ගන්ථාරම්භකථා) පන ''බුද්ධානුබුද්ධසංවණ්ණිතස්සා''ති වුත්තං. බුද්ධානඤ්හි සච්චප්පටිවෙධං අනුගම්ම පටිවිද්ධසච්චා අග්ගසාවකාදයො අරියා බුද්ධානුබුද්ධා. අයම්පි ආගමො තෙහි අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන ගුණසංවණ්ණනාවසෙන ච සංවණ්ණිතො එව. අථ වා බුද්ධා ච අනුබුද්ධා ච බුද්ධානුබුද්ධාති යොජෙතබ්බං. සම්මාසම්බුද්ධෙනෙව හි තිණ්ණං පිටකානං අත්ථවණ්ණනාක්කමො භාසිතො, යා ''පකිණ්ණකදෙසනා''ති වුච්චති. තතො සඞ්ගායනාදිවසෙනෙව සාවකෙහීති ආචරියා වදන්ති. ඉධ පන ''ධම්මකථිකපුඞ්ගවානං විචිත්තපටිභානජනනස්ස''ඉච්චෙව ථොමනා කතා. සංවණ්ණනාසු චායං ආචරියස්ස පකති, යා තංතංසංවණ්ණනාසු ආදිතො තස්ස තස්ස සංවණ්ණෙතබ්බස්ස ධම්මස්ස විසෙසගුණකිත්තනෙන ථොමනා. තථා හි සුමඞ්ගලවිලාසිනීපපඤ්චසූදනීසාරත්ථප්පකාසනීසු අට්ඨසාලිනීආදීසු ච යථාක්කමං ''සද්ධාවහගුණස්ස, පරවාදමථනස්ස, ඤාණප්පභෙදජනනස්ස, තස්ස ගම්භීරඤාණෙහි ඔගාළ්හස්ස අභිණ්හසො නානානයවිචිත්තස්සා''තිආදිනා ථොමනා කතා.

6. අත්ථො කථීයති එතායාති අත්ථකථා, සා එව **අට්ඨකථා,** ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා යථා ''දුක්ඛස්ස පීළනට්ඨො''ති (පටි. ම. 1.17; 2.8). **ආදිතොති**ආදිම්හි පඨමසඞ්ගීතියං . ඡළභිඤ්ඤතාය පරමෙන චිත්තවසීභාවෙන සමන්නාගතත්තා ඣානාදීසු පඤ්චවිධවසිතාසබ්භාවතො ච **වසිනො,** ථෙරා මහාකස්සපාදයො, තෙසං **සතෙහි පඤ්චහි. යාති** යා අට්ඨකථා. **සඞ්ගීතාති** අත්ථං පකාසෙතුං යුත්තට්ඨානෙ ''අයං එතස්ස අත්ථො, අයං එතස්ස අත්ථො''ති

සඞ්ගහෙත්වා වුත්තා. **අනුසඞ්ගීතා ච** යසත්ථෙරාදීහි **පච්ඡාපි** දුතියතතියසඞ්ගීතීසු. ඉමිනා අත්තනො සංවණ්ණනාය ආගමනවිසුද්ධිං දස්සෙති.

7. සීහස්ස ලානතො ගහණතො සීහළො, සීහකුමාරො. තංවංසජාතතාය තම්බපණ්ණිදීපෙ ඛත්තියානං, තෙසං නිවාසතාය තම්බපණ්ණිදීපස්ස ච සීහළභාවො වෙදිතබ්බො. **ආභතාති** ජම්බුදීපතො ආනීතා. **අථාති** පච්ඡා. අපරභාගෙ හි අසඞ්කරත්ථං සීහළභාසාය අට්ඨකථා ඨපිතාති. තෙන සා මූලට්ඨකථා සබ්බසාධාරණා න හොතීති ඉදං අත්ථප්පකාසනං එකන්තෙන කරණීයන්ති දස්සෙති. තෙනෙවාහ – **''දීපවාසීනමත්ථායා''**ති. තත්ථ **දීපවාසීන**න්ති ජම්බුදීපවාසීනං, **දීපවාසීන**න්ති වා සීහළදීපවාසීනං අත්ථාය සීහළභාසාය ඨපිතාති යොජනා.

8. **අපනෙත්වානාති** කඤ්චුකසදිසං සීහළභාසංඅපනෙත්වාන. **තතොති** අට්ඨකථාතො. **අහන්ති** අත්තානං නිද්දිසති. **මනොරමං භාසන්ති** මාගධභාසං. සා හි සභාවනිරුත්තිභූතා පණ්ඩිතානං මනං රමයතීති. තෙනෙවාහ – **''තන්තිනයානුච්ඡවික''**න්ති, පාළිගතියා අනුලොමිකං පාළිච්ඡායානුවිධායිනින්ති අත්ථො. **විගතදොසන්ති** අසභාවනිරුත්තිභාසන්තරරහිතං.

9. **සමයං අවිලොමෙන්තොති** සිද්ධන්තං අවිරොධෙන්තො. එතෙන අත්ථදොසාභාවමාහ. අවිරුද්ධත්තා එව හි ථෙරවාදාපි ඉධ පකාසියිස්සන්ති. **ථෙරවංසදීපානන්ති** ථිරෙහි සීලක්ඛන්ධාදීහි සමන්නාගතත්තා ථෙරා , මහාකස්සපාදයො, තෙහි ආගතා ආචරියපරම්පරා ථෙරවංසො. තප්පරියාපන්නා හුත්වා ආගමාධිගමසම්පන්නත්තා පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන තස්ස සමුජ්ජලනතො ථෙරවංසදීපා, මහාවිහාරවාසිනො ථෙරා, තෙසං. විවිධෙහි ආකාරෙහි නිච්ඡීයතීති විනිච්ඡයො, ගණ්ඨිට්ඨානෙසු ඛීලමද්දනාකාරෙන පවත්තා විමතිච්ඡෙදකථා. සුට්ඨු නිපුණො සණ්හො විනිච්ඡයො එතෙසන්ති **සුනිපුණවිනිච්ඡයා**. අථ වා විනිච්ඡිනොතීති විනිච්ඡයො, යථාවුත්තත්ථවිසයං ඤාණං. සුට්ඨු නිපුණො ඡෙකො විනිච්ඡයො එතෙසන්ති **සුනිපුණවිනිච්ඡයා**. එතෙන මහාකස්සපාදිත්ථෙරපරම්පරාභතො, තතොයෙව ච අවිපරීතො සණ්හසුඛුමො මහාවිහාරවාසීනං විනිච්ඡයොති තස්ස පමාණභූතතං දස්සෙති.

10. **සුජනස්ස චාති ච**-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන ''න කෙවලං ජම්බුදීපවාසීනංයෙව අත්ථාය, අථ ඛො සාධුජනානං තොසනත්ථඤ්චා''ති දස්සෙති. තෙන ච ''තම්බපණ්ණිදීපවාසීනම්පි අත්ථායා''ති අයමත්ථො සිද්ධො හොති උග්ගහණාදිසුකරතාය තෙසම්පි බහූපකාරත්තා. **චිරට්ඨිතත්ථ**න්ති චිරට්ඨිතිඅත්ථං, චිරකාලාවට්ඨානායාති අත්ථො. ඉදඤ්හි අත්ථප්පකාසනං අවිපරීතබ්‍යඤ්ජනසුනික්ඛෙපස්ස අත්ථසුනීතස්ස ච උපායභාවතො සද්ධම්මස්ස චිරට්ඨිතියා සංවත්තති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ''ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මා සද්ධම්මස්ස ඨිතියා අසම්මොසාය අනන්තරධානාය සංවත්තන්ති. කතමෙ ද්වෙ? සුනික්ඛිත්තඤ්ච පදබ්‍යඤ්ජනං, අත්ථො ච සුනීතො''ති (අ. නි. 2.21).

11-12. යං අත්ථවණ්ණනං කත්තුකාමො, තස්සා මහන්තත්තං පරිහරිතුං **''සාවත්ථිපභුතීන''**න්තිආදිමාහ. තෙනාහ – ''න ඉධ විත්ථාරකථං කරිස්සාමි, න තං ඉධ විචාරයිස්සාමී''ති ච. තත්ථ **දීඝස්සාති** දීඝනිකායස්ස. **මජ්ඣිමස්සාති** මජ්ඣිමනිකායස්ස. ''සඞ්ගීතීනං ද්වින්නං යා මෙ අත්ථං වදන්තෙනා''තිපි පාඨො. තත්ථපි **සඞ්ගීතීනං ද්වින්නන්ති** දීඝමජ්ඣිමනිකායානන්ති අත්ථො ගහෙතබ්බො. **මෙති** කරණත්ථෙ සාමිවචනං, මයාති අත්ථො. **සුදන්ති** නිපාතමත්තං. හෙට්ඨා දීඝස්ස මජ්ඣිමස්ස ච අත්ථං වදන්තෙන සාවත්ථිපභුතීනං නගරානං යා වණ්ණනා කතා, තස්සා විත්ථාරකථං න ඉධ භියො කරිස්සාමීති යොජෙතබ්බං. යානි ච තත්ථ වත්ථූනි විත්ථාරවසෙන වුත්තානි, තෙසම්පි විත්ථාරකථං න ඉධ භියො කරිස්සාමීති සම්බන්ධො.

13. ඉදානි ''න ඉධ විත්ථාරකථං කරිස්සාමී''ති සාමඤ්ඤතො වුත්තස්ස අත්ථස්ස පවරං දස්සෙතුං – **''සුත්තානං පනා''**තිආදි වුත්තං. සුත්තානං යෙ අත්ථා වත්ථූහි විනා න පකාසන්තීති යොජෙතබ්බං.

14. යං අට්ඨකථං කත්තුකාමො, තදෙකදෙසභාවෙන විසුද්ධිමග්ගො ච ගහෙතබ්බොති කථිකානං උපදෙසං කරොන්තො තත්ථ විචාරිතධම්මෙ උද්දෙසවසෙන දස්සෙති – **''සීලකථා''**තිආදිනා. තත්ථ **සීලකථාති** චාරිත්තවාරිත්තාදිවසෙන සීලස්ස විත්ථාරකථා. **ධුතධම්මාති** පිණ්ඩපාතිකඞ්ගාදයො තෙරස කිලෙසධුනනකධම්මා. **කම්මට්ඨානානි සබ්බානීති** පාළියං ආගතානි අට්ඨතිංස, අට්ඨකථායං ද්වෙති නිරවසෙසානි යොගකම්මස්ස භාවනාය පවත්තිට්ඨානානි. **චරියාවිධානසහිතොති** රාගචරිතාදීනං සභාවාදිවිධානෙන සහිතො. **ඣානානි** චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානි, **සමාපත්තියො** චතස්සො ආරුප්පසමාපත්තියො . අට්ඨපි වා පටිලද්ධමත්තානි **ඣානානි** සමාපජ්ජනවසීභාවප්පත්තියා **සමාපත්තියො. ඣානානි** වා රූපාරූපාවචරජ්ඣානානි, **සමාපත්තියො** ඵලසමාපත්තිනිරොධසමාපත්තියො.

15. ලොකියලොකුත්තරභෙදා ඡ අභිඤ්ඤායො **සබ්බා අභිඤ්ඤායො**. ඤාණවිභඞ්ගාදීසු ආගතනයෙන එකවිධාදිනා පඤ්ඤාය සංකලෙත්වා සම්පිණ්ඩෙත්වා නිච්ඡයො **පඤ්ඤාසඞ්කලනනිච්ඡයො**.

16. පච්චයධම්මානං හෙතුආදීනං පච්චයුප්පන්නධම්මානං හෙතුපච්චයාදිභාවො පච්චයාකාරො, තස්ස දෙසනා **පච්චයාකාරදෙසනා,** පටිච්චසමුප්පාදකථාති අත්ථො. සා පන සනවිනිබ්භොගස්ස සුදුක්කරතාය සණ්හසුඛුමා, නිකායන්තරලද්ධිසඞ්කරරහිතා, එකත්තනයාදිසහිතා ච තත්ථ විචාරිතාති ආහ – **''සුපරිසුද්ධනිපුණනයා''**ති. පටිසම්භිදාදීසු ආගතනයං අවිස්සජ්ජෙත්වාව විචාරිතත්තා **අවිමුත්තතන්තිමග්ගා.**

17. **ඉති පන සබ්බන්ති ඉති**-සද්දො පරිසමාපනෙ, **පන**-සද්දො වචනාලඞ්කාරෙ, එතං සබ්බන්ති අත්ථො. **ඉධාති** ඉමිස්සා අට්ඨකථාය **න විචාරයිස්සාමි** පුනරුත්තිභාවතොති අධිප්පායො.

18. ඉදානි තස්සෙව අවිචාරණස්ස එකන්තකාරණං නිද්ධාරෙන්තො **''මජ්ඣෙ විසුද්ධිමග්ගො''**තිආදිමාහ. තත්ථ ''මජ්ඣෙ ඨත්වා''ති එතෙන මජ්ඣභාවදීපනෙන විසෙසතො චතුන්නං ආගමානං සාධාරණට්ඨකථා විසුද්ධිමග්ගො, න සුමඞ්ගලවිලාසිනීආදයො විය අසාධාරණට්ඨකථාති දස්සෙති. ''විසෙසතො''ති ච ඉදං විනයාභිධම්මානම්පි විසුද්ධිමග්ගො යථාරහං අත්ථවණ්ණනා හොති එවාති කත්වා වුත්තං.

19. **ඉච්චෙවාති** ඉති එව. **තම්පීති** විසුද්ධිමග්ගම්පි. **එතායාති** මනොරථපූරණියා. එත්ථ ච ''සීහළදීපං ආභතා''තිආදිනා අත්ථප්පකාසනස්ස නිමිත්තං දස්සෙති, ''දීපවාසීනමත්ථාය සුජනස්ස ච තුට්ඨත්ථං චිරට්ඨිතත්ථඤ්ච ධම්මස්සා''ති එතෙන පයොජනං, අපනෙත්වාන තතොහං, සීහළභාස''න්තිආදිනා. ''සාවත්ථිපභුතීන''න්තිආදිනා ච කරණප්පකාරං. හෙට්ඨිමනිකායෙසු විසුද්ධිමග්ගෙ ච විචාරිතානං අත්ථානං අවිචාරණම්පි හි ඉධ කරණප්පකාරො එවාති.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. රූපාදිවග්ගවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

විභාගවන්තානං සභාවවිභාවනං විභාගදස්සනවසෙනෙව හොතීති පඨමං තාව නිපාතසුත්තවසෙන විභාගං දස්සෙතුං **"තත්ථ අඞ්ගුත්තරාගමො නාමා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **තත්ථා**ති ''අඞ්ගුත්තරාගමස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමී''ති යදිදං වුත්තං, තස්මිං වචනෙ, ''යස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමී''ති පටිඤ්ඤාතං, සො අඞ්ගුත්තරාගමො නාම නිපාතසුත්තවසෙන එවං විභාගොති අත්ථො. අථ වා **තත්ථා**ති ''අඞ්ගුත්තරනිස්සිතං අත්ථ''න්ති එතස්මිං වචනෙ යො අඞ්ගුත්තරාගමො වුත්තො, සො නිපාතසුත්තාදිවසෙන එදිසොති අත්ථො.

ඉදානි තං ආදිතො පට්ඨාය සංවණ්ණිතුකාමො අත්තනො සංවණ්ණනාය පඨමමහාසඞ්ගීතියං නික්ඛිත්තානුක්කමෙන පවත්තභාවදස්සනත්ථං **"තස්ස නිපාතෙසු…පෙ…. වුත්තං නිදානමාදී"**තිආදිමාහ. තත්ථ යථාපච්චයං තත්ථ තත්ථ දෙසිතත්තා පඤ්ඤත්තත්තා ච විප්පකිණ්ණානං ධම්මවිනයානං සඞ්ගහෙත්වා ගායනං කථනං සඞ්ගීති. එතෙන තංතංසික්ඛාපදානං සුත්තානඤ්ච ආදිපරියොසානෙසු අන්තරන්තරා ච සම්බන්ධවසෙන ඨපිතං සඞ්ගීතිකාරවචනං සඞ්ගහිතං හොති. සඞ්ගීයමානස්ස අත්ථස්ස මහන්තතාය පූජනීයතාය ච මහතී සඞ්ගීති මහාසඞ්ගීති, පඨමා මහාසඞ්ගීති පඨමමහාසඞ්ගීති, තස්සා පවත්තිකාලො පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලො, තස්මිං **පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ**. නිදදාති දෙසනං දෙසකාලාදිවසෙන අවිදිතං විදිතං කත්වා නිදස්සෙතීති **නිදානං**. යො ලොකියෙහි උපොග්ඝාතොති වුච්චති, ස්වායමෙත්ථ ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිකො ගන්ථො වෙදිතබ්බො. න ''සනිදානාහං, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙමී''තිආදීසු (අ. නි. 3.126) විය අජ්ඣාසයාදිදෙසනුප්පත්තිහෙතු. තෙනෙවාහ – **"එවං මෙ සුතන්තිආදිකං ආයස්මතා ආනන්දෙන පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ වුත්තං නිදානමාදී"**ති.

1. ''සා පනෙසා''තිආදිනා බාහිරනිදානෙ වත්තබ්බං අතිදිසිත්වා ඉදානි අබ්භන්තරනිදානං ආදිතො පට්ඨාය සංවණ්ණිතුං **"යං පනෙත"**න්ති වුත්තං. තත්ථ යස්මා සංවණ්ණනං කරොන්තෙන සංවණ්ණෙතබ්බෙ ධම්මෙ පදානි පදවිභාගං තදත්ථඤ්ච දස්සෙත්වා තතො පරං පිණ්ඩත්ථාදිනිදස්සනවසෙන ච සංවණ්ණනා කාතබ්බා, තස්මා පදානි තාව දස්සෙන්තො **"එවන්ති නිපාතපද"**න්තිආදිමාහ . තත්ථ **පදවිභාගො**ති පදානං විසෙසො, න පදවිග්ගහො. අථ වා පදානි ච පදවිභාගො ච **පදවිභාගො,** පදවිග්ගහො ච පදවිභාගො ච **පදවිභාගො**ති වා එකසෙසවසෙන පදපදවිග්ගහා පදවිභාගසද්දෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ පදවිග්ගහො ''ජෙතස්ස වනං ජෙතවන''න්තිආදිනා සමාසපදෙසු දට්ඨබ්බො.

අත්ථතොති පදත්ථතො. තං පන පදත්ථං අත්ථුද්ධාරක්කමෙන පඨමං එවං-සද්දස්ස දස්සෙන්තො **"එවං-සද්දො තාවා"**තිආදිමාහ. **අවධාරණාදීති** එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන ඉදමත්ථපුච්ඡාපරිමාණාදිඅත්ථානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තථා හි ''එවංගතානි පුථුසිප්පායතනානි, එවමාදීනී''තිආදීසු ඉදං-සද්දස්ස අත්ථෙ එවං-සද්දො. ගත-සද්දො හි පකාරපරියායො, තථා විධාකාර-සද්දා ච. තථා හි විධයුත්තගතසද්දෙ ලොකියා පකාරත්ථෙ වදන්ති. ''එවං සු තෙ සුන්හාතා සුවිලිත්තා කප්පිතකෙසමස්සූ ආමුක්කමණිකුණ්ඩලාභරණා ඔදාතවත්ථවසනා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතා සමඞ්ගීභූතා පරිචාරෙන්ති සෙය්‍යථාපි ත්වං එතරහි සාචරියකොති. නො හිදං, භො ගොතමා''තිආදීසු (දී. නි. 1.286) පුච්ඡායං. ''එවං ලහුපරිවත්තං (අ. නි. 1.48), එවමායුපරියන්තො''ති (දී. නි. 1.244; පාරා. 12) ච ආදීසු පරිමාණෙ.

නනු ච ''එවං සු තෙ සුන්හාතා සුවිලිත්තා එවමායුපරියන්තො''ති එත්ථ එවං-සද්දෙන පුච්ඡනාකාරපරිමාණාකාරානං වුත්තත්තා ආකාරත්ථො එව එවං-සද්දොති? න, විසෙසසබ්භාවතො. ආකාරමත්තවාචකො හි එවං-සද්දො ආකාරත්ථොති අධිප්පෙතො යථා ''එවං බ්‍යාඛො''තිආදීසු (ම. නි. 1.234; පාචි. 417; චූළව. 65), න පන ආකාරවිසෙසවාචකො. එවඤ්ච කත්වා ''එවං ජාතෙන මච්චෙනා''තිආදීනි (ධ. ප. 53) උපමාදිඋදාහරණානි උපපන්නානි හොන්ති. තථා හි ''යථා හි…පෙ…. බහු''න්ති (ධ. ප. 53) එත්ථ පුප්ඵරාසිට්ඨානියතො මනුස්සූපපත්තිසප්පුරිසූපනිස්සයසද්ධම්මස්සවනයොනිසොමනසිකාරභොගසම්පත්ති-ආදිදානාදිපුඤ්ඤකිරියාහෙතුසමුදායතො සොභාසුගන්ධතාදිගුණයොගතො මාලාගුණසදිසියො පහූතා පුඤ්ඤකිරියා මරිතබ්බසභාවතාය මච්චෙන සත්තෙන කත්තබ්බාති ජොතිතත්තා පුප්ඵරාසිමාලාගුණාව උපමා. තෙසං උපමාකාරො යථා-සද්දෙන අනියමතො වුත්තොති ''එවං-සද්දො උපමාකාරනිගමනත්ථො''ති වත්තුං යුත්තං, සො පන උපමාකාරො නියමියමානො අත්ථතො උපමාව හොතීති ආහ – **"උපමායං ආගතො"**ති. තථා ''එවං ඉමිනා ආකාරෙන අභික්කමිතබ්බ''න්තිආදිනා උපදිසියමානාය සමණසාරුප්පාය ආකප්පසම්පත්තියා යො තත්ථ උපදිසනාකාරො, සො අත්ථතො උපදෙසො එවාති වුත්තං – **"එවං තෙ…පෙ…. උපදෙසෙ"**ති. තථා **එවමෙතං භගවා, එවමෙතං සුගතාති** එත්ථ භගවතා යථාවුත්තමත්ථං අවිපරීතතො ජානන්තෙහි කතං තත්ථ සංවිජ්ජමානගුණානං පකාරෙහි හංසනං උදග්ගතාකරණං සම්පහංසනං, යො තත්ථ සම්පහංසනාකාරොති යොජෙතබ්බං.

එවමෙවං පනායන්ති එත්ථ ගරහණාකාරොති යොජෙතබ්බං, සො ච ගරහණාකාරො ''වසලී''තිආදිඛුංසනසද්දසන්නිධානතො ඉධ එවං-සද්දෙන පකාසිතොති විඤ්ඤායති. යථා චෙත්ථ, එවං උපමාකාරාදයොපි උපමාදිවසෙන වුත්තානං පුප්ඵරාසිආදිසද්දානං සන්නිධානතොති දට්ඨබ්බං. **එවං, භන්තෙති**

ඛොතිආදීසු පන ධම්මස්ස සාධුකං සවනමනසිකාරෙන නියොජිතෙහි භික්ඛූහි අත්තනො තත්ථ ඨිතභාවස්ස පටිජානනවසෙන වුත්තත්තා එත්ථ එවං-සද්දො වචනසම්පටිච්ඡනත්ථො වුත්තො, තෙන ‘‘එවං, භන්තෙ, සාධු භන්තෙ, සුට්ඨු භන්තෙ’’ති වුත්තං හොති. **එවඤ්ච වදෙහීති** ‘‘යථාහං වදාමි, එවං සමණං ආනන්දං වදෙහී’’ති වදනාකාරො ඉදානි වත්තබ්බො එවං-සද්දෙන නිදස්සීයතීති නිදස්සනත්ථො වුත්තො. **එවං නොති** එත්ථාපි තෙසං යථාවුත්තධම්මානං අහිතදුක්ඛාවහභාවෙ සන්නිට්ඨානජනනත්ථං අනුමතිග්ගහණවසෙන ‘‘නො වා, කථං වො එත්ථ හොතී’’ති පුච්ඡාය කතාය ‘‘එවං නො එත්ථ හොතී’’ති වුත්තත්තා තදාකාරසන්නිට්ඨානං එවං-සද්දෙන විභාවිතන්ති විඤ්ඤායති. සො පන තෙසං ධම්මානං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තනාකාරො නියමියමානො අවධාරණත්ථො හොතීති ආහ – **‘‘එවං නො එත්ථ හොතීතිආදීසු අවධාරණෙ’’**ති.

නානානයනිපුණන්ති එකත්තනානත්තඅබ්‍යාපාරඑවංධම්මතාසඞ්ඛාතා, නන්දියාවට්ටතිපුක්ඛලසීහවික්කීළිතඅඞ්කුසදිසාලොචනසඞ්ඛාතා වා ආධාරාදිභෙදවසෙන නානාවිධා නයා නානානයා. නයා වා පාළිගතියො, තා ච පඤ්ඤත්තිආදිවසෙන සංකිලෙසභාගියාදිලොකියාදිතදුභයවොමිස්සකතාදිවසෙන කුසලාදිවසෙන ඛන්ධාදිවසෙන සඞ්ගහාදිවසෙන සමයවිමුත්තාදිවසෙන පධානාදිවසෙන කුසලමූලාදිවසෙන තිකපට්ඨානාදිවසෙන ච නානප්පකාරාති නානානයා, තෙහි නිපුණං සණ්හං සුඛුමන්ති නානානයනිපුණං. ආසයොව අජ්ඣාසයො, තෙ ච සස්සතාදිභෙදෙන තත්ථ ච අප්පරජක්ඛතාදිභෙදෙන ච අනෙකෙ, අත්තජ්ඣාසයාදයො එව වා සමුට්ඨානං උප්පත්තිහෙතු එතස්සාති **අනෙකජ්ඣාසයසමුට්ඨානං. අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නන්ති** අත්ථබ්‍යඤ්ජනපරිපුණ්ණං උපනෙතබ්බාභාවතො. සඞ්කාසනපකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි ච සමන්නාගතන්ති වා අත්ථො දට්ඨබ්බො.

විවිධපාටිහාරියන්ති එත්ථ පාටිහාරියපදස්ස වචනත්ථං ‘‘පටිපක්ඛහරණතො රාගාදිකිලෙසාපනයනතො ච පාටිහාරිය’’න්ති වදන්ති. භගවතො පන පටිපක්ඛා රාගාදයො න සන්ති , යෙ හරිතබ්බා. පුථුජ්ජනානම්පි විගතූපක්කිලෙසෙ අට්ඨගුණසමන්නාගතෙ චිත්තෙ හතපටිපක්ඛෙ ඉද්ධිවිධං පවත්තති, තස්මා තත්ථ පවත්තවොහාරෙන ච න සක්කා ඉධ ‘‘පාටිහාරිය’’න්ති වත්තුං. සචෙ පන මහාකාරුණිකස්ස භගවතො වෙනෙය්‍යගතා ච කිලෙසා පටිපක්ඛා, තෙසං හරණතො ‘‘පාටිහාරිය’’න්ති වුත්තං, එවං සති යුත්තමෙතං. අථ වා භගවතො ච සාසනස්ස ච පටිපක්ඛා තිත්ථියා, තෙසං හරණතො පාටිහාරියං. තෙ හි දිට්ඨිහරණවසෙන ච දිට්ඨිප්පකාසනෙ අසමත්ථභාවෙන ච ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීහි හරිතා අපනීතා හොන්තීති. ‘‘පටී’’ති වා අයං සද්දො ‘‘පච්ඡා’’ති එතස්ස අත්ථං බොධෙති ‘‘තස්මිං පටිපවිට්ඨම්හි, අඤ්ඤො ආගඤ්ඡි බ්‍රාහ්මණො’’තිආදීසු (සු. නි. 985; චූළනි. පාරායනවග්ගො, වත්ථුගාථා 4) විය, තස්මා සමාහිතෙ චිත්තෙ විගතූපක්කිලෙසෙ කතකිච්චෙන පච්ඡා හරිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති පටිහාරියං, අත්තනො වා උපක්කිලෙසෙසු චතුත්ථජ්ඣානමග්ගෙහි හරිතෙසු පච්ඡා හරණං පටිහාරියං, ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනියො ච විගතූපක්කිලෙසෙන කතකිච්චෙන ච සත්තහිතත්ථං පුන පවත්තෙතබ්බා, හරිතෙසු ච අත්තනො උපක්කිලෙසෙසු පරසත්තානං උපක්කිලෙසහරණානි හොන්තීති පටිහාරියානි භවන්ති. පටිහාරියමෙව පාටිහාරියං, පටිහාරියෙ වා ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනිසමුදායෙ භවං එකමෙකං පාටිහාරියන්ති වුච්චති. පටිහාරියං වා චතුත්ථජ්ඣානං මග්ගො ච පටිපක්ඛහරණතො, තත්ථ ජාතං, තස්මිං වා නිමිත්තභූතෙ, තතො වා ආගතන්ති පාටිහාරියං. තස්ස පන ඉද්ධිආදිභෙදෙන විසයභෙදෙන ච බහුවිධස්ස භගවතො දෙසනායං ලබ්භමානත්තා ආහ – **‘‘විවිධපාටිහාරිය’’**න්ති.

න අඤ්ඤථාති භගවතො සම්මුඛා සුතාකාරතො න අඤ්ඤථාති අත්ථො, න පන භගවතො දෙසිතාකාරතො. අචින්තෙය්‍යානුභාවා හි භගවතො දෙසනා. එවඤ්ච කත්වා ‘‘සබ්බප්පකාරෙන කො සමත්ථො විඤ්ඤාතු’’න්ති ඉදං වචනං සමත්ථිතං භවති, ධාරණබලදස්සනඤ්ච න විරුජ්ඣති සුතාකාරාවිරුජ්ඣනස්ස අධිප්පෙතත්තා. න හෙත්ථ අත්ථන්තරතාපරිහාරො ද්වින්නං අත්ථානං එකවිසයත්තා, ඉතරථා ථෙරො භගවතො දෙසනාය සබ්බථා පටිග්ගහණෙ සමත්ථො අසමත්ථො වාති ආපජ්ජෙය්‍යාති.

‘‘යො පරො න හොති, සො අත්තා’’ති එවං වුත්තාය නියකජ්ඣත්තසඞ්ඛාතාය සසන්තතියං වත්තනතො තිවිධොපි මෙ-සද්දො කිඤ්චාපි එකස්මිංයෙව අත්ථෙ දිස්සති, කරණසම්පදානසාමිනිද්දෙසවසෙන පන විජ්ජමානභෙදං සන්ධායාහ – **‘‘මෙ-සද්දො තීසු අත්ථෙසු දිස්සතී’’**ති.

කිඤ්චාපි උපසග්ගො කිරියං විසෙසෙති, ජොතකභාවතො පන සතිපි තස්මිං සුත-සද්දො එව තං තමත්ථං වදතීති අනුපසග්ගස්ස සුත-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ සඋපසග්ගස්ස ගහණං න විරුජ්ඣතීති දස්සෙන්තො **‘‘සඋපසග්ගො ච අනුපසග්ගො චා’’**ති ආහ. **අස්සාති** සුතසද්දස්ස. කම්මභාවසාධනානි ඉධ සුතසද්දෙ සම්භවන්තීති වුත්තං – **‘‘උපධාරිතන්ති වා උපධාරණන්ති වා අත්ථො’’**ති. **මයාති අත්ථෙ සතීති** යදා මෙ-සද්දස්ස කත්තුවසෙන කරණනිද්දෙසො, තදාති අත්ථො. **මමාති අත්ථෙ සතීති** යදා සම්බන්ධවසෙන සාමිනිද්දෙසො, තදා.

සුතසද්දසන්නිට්ඨානෙ පයුත්තෙන එවං-සද්දෙන සවනකිරියාජොතකෙන භවිතබ්බන්ති වුත්තං – **‘‘එවන්ති සොතවිඤ්ඤාණාදිවිඤ්ඤාණකිච්චනිදස්සන’’**න්ති. ආදි-සද්දෙන සම්පටිච්ඡනාදීනං සොතද්වාරිකවිඤ්ඤාණානං තදභිනීහටානඤ්ච මනොද්වාරිකවිඤ්ඤාණානං ගහණං වෙදිතබ්බං. සබ්බෙසම්පි වාක්‍යානං එවකාරත්ථසහිතත්තා

''සුත''න්ති එතස්ස සුතමෙවාති අයමත්ථො ලබ්භතීති ආහ – **''අස්සවනභාවප්පටික්ඛෙපතො''**ති. එතෙන අවධාරණෙන නියාමතං දස්සෙති. යථා ච සුතං සුතමෙවාති නියාමෙතබ්බං, **තං** සම්මා සුතං හොතීති ආහ – **''අනූනාධිකාවිපරීතග්ගහණනිදස්සන''**න්ති. අථ වා සද්දන්තරත්ථාපොහනවසෙන සද්දො අත්ථං වදතීති සුතන්ති අස්සුතං න හොතීති අයමෙතස්ස අත්ථොති වුත්තං – **''අස්සවනභාවප්පටික්ඛෙපතො''**ති. ඉමිනා දිට්ඨාදිවිනිවත්තනං කරොති. ඉදං වුත්තං හොති – න ඉදං මයා දිට්ඨං, න සයම්භුඤාණෙන සච්ඡිකතං, අථ ඛො සුතං, තඤ්ච සම්මදෙවාති. තෙනෙවාහ – **''අනූනාධිකාවිපරීතග්ගහණනිදස්සන''**න්ති. අවධාරණත්ථෙ වා **එවං**-සද්දෙ අයමත්ථයොජනා – ''කරීයතී''ති තදපෙක්ඛස්ස **සුත**-සද්දස්ස අයමත්ථො වුත්තො ''අස්සවනභාවප්පටික්ඛෙපතො''ති. තෙනෙවාහ – **''අනූනාධිකාවිපරීතග්ගහණනිදස්සන''**න්ති. සවන-සද්දො චෙත්ථ කම්මත්ථො වෙදිතබ්බො ''සූයතී''ති.

එවං සවනහෙතුසවනවිසෙසවසෙන පදත්තයස්ස එකෙන පකාරෙන අත්ථයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි පකාරන්තරෙහි තං දස්සෙතුං – **''තථා එව''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තස්සා**ති යා සා භගවතො සම්මුඛා ධම්මස්සවනාකාරෙන පවත්තා මනොද්වාරවිඤ්ඤාණවීථි, තස්සා. සා හි නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තිතුං සමත්ථා. තථා ච වුත්තං – **''සොතද්වාරානුසාරෙනා''**ති. **නානප්පකාරෙනා**ති වක්ඛමානානං අනෙකවිහිතානං බ්‍යඤ්ජනත්ථග්ගහණානං නානාකාරෙන. එතෙන ඉමිස්සා යොජනාය ආකාරත්ථො එවං-සද්දො ගහිතොති දීපෙති. **පවත්තිභාවප්පකාසන**න්ති පවත්තියා අත්ථිභාවප්පකාසනං. **සුතන්ති ධම්මප්පකාසන**න්ති යස්මිං ආරම්මණෙ වුත්තප්පකාරා විඤ්ඤාණවීථි නානප්පකාරෙන පවත්තා, තස්ස ධම්මත්තා වුත්තං, න සුතසද්දස්ස ධම්මත්ථත්තා. වුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකටීකරණං **''අයඤ්හෙත්ථා''**තිආදි. තත්ථ **විඤ්ඤාණවීථියා**ති කරණත්ථෙ කරණවචනං, **මයා**ති කත්තුඅත්ථෙ.

එවන්ති නිද්දිසිතබ්බප්පකාසනන්ති නිදස්සනත්ථං එවං-සද්දං ගහෙත්වා වුත්තං නිදස්සෙතබ්බස්ස නිදස්සිතබ්බත්තාභාවාභාවතො . තෙන එවං-සද්දෙන සකලම්පි සුත්තං පච්චාමට්ඨන්ති දස්සෙති. සුතසද්දස්ස කිරියාසද්දත්තා සවනකිරියාය ච සාධාරණවිඤ්ඤාණප්පබන්ධප්පටිබද්ධත්තා තත්ථ ච පුග්ගලවොහාරොති වුත්තං – **''සුතන්ති පුග්ගලකිච්චප්පකාසන''**න්ති. න හි පුග්ගලවොහාරරහිතෙ ධම්මප්පබන්ධෙ සවනකිරියා ලබ්භතීති.

යස්ස චිත්තසන්තානස්සාතිආදිපි ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා පුරිමයොජනාය අඤ්ඤථා අත්ථයොජනං දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ **ආකාරපඤ්ඤත්තී**ති උපාදාපඤ්ඤත්ති එව ධම්මානං පවත්තිආකාරුපාදානවසෙන තථා වුත්තා. **සුතන්ති විසයනිද්දෙසො**ති සොතබ්බභූතො ධම්මො සවනකිරියාකත්තුපුග්ගලස්ස සවනකිරියාවසෙන පවත්තිට්ඨානන්ති කත්වා වුත්තං. චිත්තසන්තානවිනිමුත්තස්ස පරමත්ථතො කස්සචි කත්තුඅභාවෙපි සද්දවොහාරෙන බුද්ධිපරිකප්පිතභෙදවචනිච්ඡාය චිත්තසන්තානතො අඤ්ඤං විය තංසමඞ්ගිං කත්වා වුත්තං – **''චිත්තසන්තානෙන තංසමඞ්ගීනො''**ති. සවනකිරියාවිසයොපි සොතබ්බධම්මො සවනකිරියාවසෙන පවත්තචිත්තසන්තානස්ස ඉධ පරමත්ථතො කත්තුභාවතො, සවනවසෙන චිත්තපවත්තියා එව වා සවනකිරියාභාවතො තංකිරියාකත්තු ච විසයො හොතීති කත්වා වුත්තං – **''තංසමඞ්ගීනො කත්තුවිසයෙ''**ති. සුතාකාරස්ස ච ථෙරස්ස සම්මානිච්ඡිතභාවතො ආහ – **''ගහණසන්නිට්ඨාන''**න්ති. එතෙන වා අවධාරණත්ථං එවං-සද්දං ගහෙත්වා අයමත්ථයොජනා කතාති දට්ඨබ්බං.

පුබ්බෙ සුතානං නානාවිහිතානං සුත්තසඞ්ඛාතානං අත්ථබ්‍යඤ්ජනානං උපධාරිතරූපස්ස ආකාරස්ස නිදස්සනස්ස, අවධාරණස්ස වා පකාසනසභාවො එවං-සද්දොති තදාකාරාදිඋපධාරණස්ස පුග්ගලපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතධම්මප්පබන්ධබ්‍යාපාරතාය වුත්තං – **''එවන්ති පුග්ගලකිච්චනිද්දෙසො''**ති. සවනකිරියා පන පුග්ගලවාදිනොපි විඤ්ඤාණනිරපෙක්ඛා නත්ථීති විසෙසතො විඤ්ඤාණබ්‍යාපාරොති ආහ – **''සුතන්ති විඤ්ඤාණකිච්චනිද්දෙසො''**ති. මෙති සද්දප්පවත්තියා එකන්තෙනෙව සත්තවිසයත්තා විඤ්ඤාණකිච්චස්ස ච තත්ථෙව සමොදහිතබ්බතො **''මෙති උභයකිච්චයුත්තපුග්ගලනිද්දෙසො''**ති වුත්තං. අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිසභාවා යථාක්කමං එවංසද්දසුතසද්දානං අත්ථාති තෙ තථාරූපපඤ්ඤත්තිඋපාදානබ්‍යාපාරභාවෙන දස්සෙන්තො ආහ – **''එවන්ති පුග්ගලකිච්චනිද්දෙසො, සුතන්ති විඤ්ඤාණකිච්චනිද්දෙසො''**ති. එත්ථ ච කරණකිරියාකත්තුකම්මවිසෙසප්පකාසනවසෙන පුග්ගලබ්‍යාපාරවිසයපුග්ගලබ්‍යාපාරනිදස්සනවසෙන ගහණාකාරග්ගාහකතබ්බිසයවිසෙසනිද්දෙසවසෙන කත්තුකරණබ්‍යාපාරකත්තුනිද්දෙසවසෙන ච දුතියාදයො චතස්සො අත්ථයොජනා දස්සිතාති දට්ඨබ්බං.

සබ්බස්සපි සද්දාධිගමනීයස්ස අත්ථස්ස පඤ්ඤත්තිමුඛෙනෙව පටිපජ්ජිතබ්බත්තා සබ්බපඤ්ඤත්තීනඤ්ච විජ්ජමානාදිවසෙන ඡසු පඤ්ඤත්තිභෙදෙසු අන්තොගධත්තා තෙසු ''එව''න්තිආදීනං පඤ්ඤත්තීනං සරූපං නිද්ධාරෙන්තො ආහ – **''එවන්ති ච මෙති චා''**තිආදි. තත්ථ එවන්ති ච මෙති ච වුච්චමානස්සත්ථස්ස ආකාරාදිනො ධම්මානං අසල්ලක්ඛණභාවතො අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිභාවොති ආහ – **''සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තී''**ති. තත්ථ **සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙනා**ති භූතත්ථඋත්තමත්ථවසෙන. ඉදං වුත්තං හොති – යො මායාමරීචිආදයො විය අභූතත්ථො, අනුස්සවාදීහි ගහෙතබ්බො විය අනුත්තමත්ථො ච න හොති, සො රූපසද්දාදිසභාවො, රුප්පනානුභවනාදිසභාවො වා අත්ථො සච්චිකට්ඨො පරමත්ථො චාති වුච්චති, න තථා ''එවං මෙ''තිපදානං අත්ථොති. එතමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං **''කිඤ්හෙත්ථ ත''**න්තිආදි වුත්තං. සුතන්ති පන සද්දායතනං සන්ධායාහ – **''විජ්ජමානපඤ්ඤත්තී''**ති. තෙනෙව හි **''යඤ්හි තං එත්ථ සොතෙන උපලද්ධ''**න්ති වුත්තං. ''සොතද්වාරානුසාරෙන උපලද්ධ''න්ති පන වුත්තෙ අත්ථබ්‍යඤ්ජනාදි සබ්බං ලබ්භති. **තං තං උපාදාය වත්තබ්බතො**ති

සොතපථමාගතෙ ධම්මෙ උපාදාය තෙසං උපධාරිතාකාරාදිනො පච්චාමසනවසෙන එවන්ති, සසන්තතිපරියාපන්නෙ ඛන්ධෙ උපාදාය මෙති වත්තබ්බත්තාති අත්ථො. දිට්ඨාදිසභාවරහිතෙ සද්දායතනෙ පවත්තමානොපි සුතවොහාරො ''දුතියං තතිය''න්තිආදිකො විය පඨමාදීනි දිට්ඨමුතවිඤ්ඤාතෙ අපෙක්ඛිත්වා පවත්තොති ආහ – **''දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බතො''**ති. අස්සුතං න හොතීති හි සුතන්ති පකාසිතො අයමත්ථොති.

අත්තනා පටිවිද්ධා සුත්තස්ස පකාරවිසෙසා එවන්ති ථෙරෙන පච්චාමට්ඨාති ආහ – **''අසම්මොහං දීපෙති''**ති. **නානප්පකාරප්පටිවෙධසමත්ථො හොතී**ති එතෙන වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස නානප්පකාරතං දුප්පටිවිජ්ඣතඤ්ච දස්සෙති. **සුතස්ස අසම්මොසං දීපෙතී**ති සුතාකාරස්ස යාථාවතො දස්සියමානත්තා වුත්තං. **අසම්මොහෙනා**ති සම්මොහාභාවෙන, පඤ්ඤාය එව වා සවනකාලසම්භූතාය තදුත්තරිකාලපඤ්ඤාසිද්ධි. එවං **අසම්මොසෙනා**ති එත්ථාපි වත්තබ්බං. බ්‍යඤ්ජනානං පටිවිජ්ඣිතබ්බො ආකාරො නාතිගම්භීරො, යථාසුතධාරණමෙව තත්ථ කරණීයන්ති සතියා බ්‍යාපාරො අධිකො, පඤ්ඤා තත්ථ ගුණීභූතාති වුත්තං – **''පඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමායා''**තිආදි ''පඤ්ඤාය පුබ්බඞ්ගමා''ති කත්වා. පුබ්බඞ්ගමතා චෙත්ථ පධානභාවො ''මනොපුබ්බඞ්ගමා''තිආදීසු (ධ. ප. 1, 2) විය, පුබ්බඞ්ගමතාය වා චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු ආවජ්ජනාදීනං විය අප්පධානත්තෙ පඤ්ඤා පුබ්බඞ්ගමා එතිස්සාති අයම්පි අත්ථො යුජ්ජති, එවං **සතිපුබ්බඞ්ගමායා**ති එත්ථාපි වුත්තනයානුසාරෙන යථාසම්භවමත්ථො වෙදිතබ්බො. **අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නස්සා**ති අත්ථබ්‍යඤ්ජනපරිපුණ්ණස්ස, සඞ්කාසනප්පකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි ච සමන්නාගතස්සාති වා අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යොනිසොමනසිකාරං දීපෙති එවං-සද්දෙන වුච්චමානානං ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථානං අවිපරීතසද්ධම්මවිසයත්තාති අධිප්පායො. **අවික්ඛෙපං දීපෙතී**ති ''චිත්තපරියාදානං කත්ථ භාසිත''න්තිආදිපුච්ඡාවසෙ පකරණප්පත්තස්ස වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස සවනං සමාධානමන්තරෙන න සම්භවතීති කත්වා වුත්තං. **වික්ඛිත්තචිත්තස්සා**තිආදි තස්සෙවත්ථස්ස සමත්ථනවසෙන වුත්තං. **සබ්බසම්පත්තියා**ති අත්ථබ්‍යඤ්ජනදෙසකපයොජනාදිසම්පත්තියා. අවිපරීතසද්ධම්මවිසයෙහි විය ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථෙහි යොනිසොමනසිකාරස්ස, සද්ධම්මස්සවනෙන විය ච අවික්ඛෙපස්ස යථා යොනිසොමනසිකාරෙන ඵලභූතෙන අත්තසම්මාපණිධිපුබ්බෙකතපුඤ්ඤතානං සිද්ධි වුත්තා තදවිනාභාවතො. එවං අවික්ඛෙපෙන ඵලභූතෙන කාරණභූතානං සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසූපනිස්සයානං සිද්ධි දස්සෙතබ්බා සියා අස්සුතවතො සප්පුරිසූපනිස්සයරහිතස්ස ච තදභාවතො. **න හි වික්ඛිත්තචිත්තො**තිආදිනා සමත්ථනවචනෙන පන අවික්ඛෙපෙන කාරණභූතෙන සප්පුරිසූපනිස්සයෙන ච ඵලභූතස්ස සද්ධම්මස්සවනස්ස සිද්ධි දස්සිතා. අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො යුත්තො සියා, සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසූපනිස්සයා න එකන්තෙන අවික්ඛෙපස්ස කාරණං බාහිරඞ්ගත්තා, අවික්ඛෙපො පන සප්පුරිසූපනිස්සයො විය සද්ධම්මස්සවනස්ස එකන්තකාරණන්ති. එවම්පි අවික්ඛෙපෙන සප්පුරිසූපනිස්සයසිද්ධිජොතනා න සමත්ථීතාව. නො න සමත්ථිතා වික්ඛිත්තචිත්තානං සප්පුරිසපයිරුපාසනාභාවස්ස අත්ථසිද්ධත්තා. එත්ථ ච පුරිමං ඵලෙන කාරණස්ස සිද්ධිදස්සනං නදීපූරෙන විය උපරි වුට්ඨිසබ්භාවස්ස, දුතියං කාරණෙන ඵලස්ස සිද්ධිදස්සනං දට්ඨබ්බං එකන්තවස්සිනා විය මෙඝවුට්ඨානෙන වුට්ඨිප්පවත්තියා.

භගවතො වචනස්ස අත්ථබ්‍යඤ්ජනප්පභෙදපරිච්ඡෙදවසෙන සකලසාසනසම්පත්තිඔගාහනාකාරො නිරවසෙසපරහිතපාරිපූරිකාරණන්ති වුත්තං – **''එවං භද්දකො ආකාරො''**ති. යස්මා න හොතීති සම්බන්ධො. **පච්ඡිමචක්කද්වයසම්පත්ති**න්ති අත්තසම්මාපණිධිපුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාසඞ්ඛාතගුණද්වයං. අපරාපරං වුත්තියා චෙත්ථ චක්කභාවො, චරන්ති එතෙහි සත්තා සම්පත්තිභවෙසූති වා. යෙ සන්ධාය වුත්තං – ''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, චක්කානි, යෙහි සමන්නාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුචක්කං වත්තතී''තිආදි (අ. නි. 4.31). පුරිමපච්ඡිමභාවො චෙත්ථ දෙසනාක්කමවසෙන දට්ඨබ්බො. **පච්ඡිමචක්කද්වයසිද්ධියා**ති පච්ඡිමචක්කද්වයස්ස අත්ථිතාය. සම්මාපණිහිතත්තො පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤො සුද්ධාසයො හොති තදසිද්ධිහෙතූනං කිලෙසානං දූරීභාවතොති ආහ – **''ආසයසුද්ධි සිද්ධා හොතී''**ති. තථා හි වුත්තං – ''සම්මාපණිහිතං චිත්තං, සෙය්‍යසො නං තතො කරෙ''ති (ධ. ප. 43), ''කතපුඤ්ඤොසි ත්වං, ආනන්ද, පධානමනුයුඤ්ජ, ඛිප්පං හොහිසි අනාසවො''ති (දී. නි. 2.207) ච. තෙනෙවාහ – **''ආසයසුද්ධියා අධිගමබ්‍යත්තිසිද්ධී''**ති. **පයොගසුද්ධියා**ති යොනිසොමනසිකාරපුබ්බඞ්ගමස්ස ධම්මස්සවනප්පයොගස්ස විසදභාවෙන. තථා චාහ – **''ආගමබ්‍යත්තිසිද්ධී''**ති , සබ්බස්ස වා කායවචීපයොගස්ස නිද්දොසභාවෙන. පරිසුද්ධකායවචීපයොගො හි විප්පටිසාරාභාවතො අවික්ඛිත්තචිත්තො පරියත්තියං විසාරදො හොතීති.

නානප්පකාරපටිවෙධදීපකෙනාතිආදිනා අත්ථබ්‍යඤ්ජනෙසු ථෙරස්ස එවං-සද්දසුත-සද්දානං අසම්මොහදීපනතො චතුප්පටිසම්භිදාවසෙන අත්ථයොජනං දස්සෙති. තත්ථ **සොතප්පභෙදපටිවෙධදීපකෙනා**ති එතෙන අයං සුත-සද්දො එවං-සද්දසන්නිධානතො, වක්ඛමානාපෙක්ඛාය වා සාමඤ්ඤෙනෙව සොතබ්බධම්මවිසෙසං ආමසතීති දස්සෙති. මනොදිට්ඨිකරණානං පරියත්තිධම්මානං අනුපෙක්ඛනසුප්පටිවෙධා විසෙසතො මනසිකාරප්පටිබද්ධාති තෙ වුත්තනයෙන යොනිසොමනසිකාරදීපකෙන එවං-සද්දෙන යොජෙත්වා, සවනධාරණවචීපරිචයා පරියත්තිධම්මා විසෙසෙන සොතාවධානප්පටිබද්ධාති තෙ අවික්ඛෙපදීපකෙන සුත-සද්දෙන යොජෙත්වා දස්සෙන්තො සාසනසම්පත්තියා ධම්මස්සවනෙ උස්සාහං ජනෙති. තත්ථ **ධම්මා**ති පරියත්තිධම්මා. **මනසා අනුපෙක්ඛිතා**ති ''ඉධ සීලං කථිතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා, එත්තකා එත්ථ අනුසන්ධයො''තිආදිනා නයෙන මනසා අනු අනු පෙක්ඛිතා. **දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධා**ති නිජ්ඣානක්ඛන්ති භූතාය, ඤාතපරිඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය වා දිට්ඨියා තත්ථ තත්ථ වුත්තරූපාරූපධම්මෙ ''ඉති රූපං, එත්තකං රූප''න්තිආදිනා සුට්ඨු ववත්ථපෙත්වා පටිවිද්ධා.

සකලෙන වචනෙනාති පුබ්බෙ තීහි පදෙහි විසුං විසුං යොජිතත්තා වුත්තං. **අසප්පුරිසභූමින්ති** අකතඤ්ඤුතං, ‘‘ඉධෙකච්චො පාපභික්ඛු තථාගතප්පවෙදිතං ධම්මවිනයං පරියාපුණිත්වා අත්තනො දහතී’’ති (පාරා. 195) එවං වුත්තං අනරියවොහාරාවත්ථං. සා එව අනරියවොහාරාවත්ථා අසද්ධම්මො. නනු ච ආනන්දත්ථෙරස්ස ‘‘මමෙදං වචන’’න්ති අධිමානස්ස, මහාකස්සපත්ථෙරාදීනඤ්ච තදාසඞ්කාය අභාවතො අසප්පුරිසභූමිසමතික්කමාදිවචනං නිරත්ථකන්ති? නයිදමෙවං, ‘‘එවං මෙ සුත’’න්ති වදන්තෙන අයම්පි අත්ථො විභාවිතොති දස්සනතො. කෙචි පන ‘‘දෙවතානං පරිවිතක්කාපෙක්ඛං තථාවචනන්ති එදිසී චොදනා අනවකාසා’’ති වදන්ති. තස්මිං කිර ඛණෙ එකච්චානං දෙවතානං එවං චෙතසො පරිවිතක්කො උදපාදි ‘‘භගවා පරිනිබ්බුතො, අයඤ්ච ආයස්මා දෙසනාකුසලො ඉදානි ධම්මං දෙසෙති, සක්‍යකුලප්පසුතො තථාගතස්ස භාතා චූළපිතුපුත්තො, කිං නු ඛො සයං සච්ඡිකතං ධම්මං දෙසෙති, උදාහු භගවතො එව වචනං යථාසුත’’න්ති, එවං තදාසඞ්කිතප්පකාරතො අසප්පුරිසභූමිසමොක්කමාදිතො අතික්කමාදි විභාවිතන්ති. **අත්තනො අදහන්තොති** ‘‘මමෙද’’න්ති අත්තනි අට්ඨපෙන්තො. **අප්පෙතීති** නිදස්සෙති. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙසු යථාරහං සත්තෙ නෙතීති නෙත්ති, ධම්මොයෙව නෙත්ති **ධම්මනෙත්ති.**

දළ්හතරනිවිට්ඨා විචිකිච්ඡා **කඞ්ඛා.** නාතිසංසප්පනං මතිභෙදමත්තං **විමති. අස්සද්ධියං විනාසෙති** භගවතා භාසිතත්තා සම්මුඛා චස්ස පටිග්ගහිතත්තා ඛලිතදුරුත්තාදිග්ගහණදොසාභාවතො ච. එත්ථ ච පඤ්චමාදයො තිස්සො අත්ථයොජනා ආකාරාදිඅත්ථෙසු අග්ගහිතවිසෙසමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා දස්සිතා, තතො පරා චතස්සො ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා විභාවිතා, පච්ඡිමා පන තිස්සො යථාක්කමං ආකාරත්ථං නිදස්සනත්ථං අවධාරණත්ථඤ්ච එවං-සද්දං ගහෙත්වා යොජිතාති දට්ඨබ්බං.

එක-සද්දො අඤ්ඤසෙට්ඨඅසහායසඞ්ඛාදීසු දිස්සති. තථා හෙස ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො ච, ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්තී’’තිආදීසු (ම. නි. 3.27) අඤ්ඤත්ථෙ දිස්සති, ‘‘චෙතසො එකොදිභාව’’න්තිආදීසු (දී. නි. 1.228; පාරා. 11) සෙට්ඨෙ, ‘‘එකො වූපකට්ඨො’’තිආදීසු (දී. නි. 1.405; 2.215; ම. නි. 1.80; සං. නි. 3.63; චූළව. 445) අසහායෙ ‘‘එකොව ඛො, භික්ඛවෙ, ඛණො ච සමයො ච බ්‍රහ්මචරියවාසායා’’තිආදීසු (අ. නි. 8.29) සඞ්ඛායං. ඉධාපි සඞ්ඛායන්ති දස්සෙන්තො ආහ – **‘‘එකන්ති ගණනපරිච්ඡෙදනිද්දෙසො’’**ති. **කාලඤ්ච සමයඤ්චාති** යුත්තකාලඤ්ච පච්චයසාමග්ගිඤ්ච. **ඛණොති** ඔකාසො. තථාගතුප්පාදාදිකො හි මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස ඔකාසො තප්පච්චයප්පටිලාභහෙතුත්තා. ඛණො එව ච සමයො. යො ඛණොති ච සමයොති ච වුච්චති, සො එකො එවාති හි අත්ථො. **මහාසමයොති** මහාසමූහො. **සමයොපි ඛොති** සික්ඛාපදපූරණස්ස හෙතුපි. **සමයප්පවාදකෙති** දිට්ඨිප්පවාදකෙ. තත්ථ හි නිසින්නා තිත්ථියා අත්තනො අත්තනො සමයං පවදන්තීති. **අත්ථාභිසමයාති** හිතප්පටිලාභා. අභිසමෙතබ්බොති අභිසමයො, අභිසමයො අත්ථො **අභිසමයට්ඨොති** පීළනාදීනි අභිසමෙතබ්බභාවෙන එකීභාවං උපනෙත්වා වුත්තානි. අභිසමයස්ස වා පටිවෙධස්ස විසයභූතො අත්ථො **අභිසමයට්ඨොති** තානෙව තථා එකත්තෙන වුත්තානි. තත්ථ **පීළනං** දුක්ඛසච්චස්ස තංසමඞ්ගිනො හිංසනං අවිප්ඵාරිකතාකරණං. **සන්තාපො** දුක්ඛදුක්ඛතාදිවසෙන සන්තපනං පරිදහනං.

තත්ථ සහකාරිකාරණෙ සන්නිජ්ඣං සමෙති සමවෙතීති **සමයො,** සමවායො. සමෙති සමාගච්ඡති එත්ථ මග්ගබ්‍රහ්මචරියං තදාධාරපුග්ගලෙහීති **සමයො,** ඛණො. සමෙති එත්ථ, එතෙන වා සංගච්ඡති සත්තො, සභාවධම්මො වා සහජාතාදීහි, උප්පාදාදීහි වාති **සමයො,** කාලො. ධම්මප්පවත්තිමත්තතාය අත්ථතො අභූතොපි හි කාලො ධම්මප්පවත්තියා අධිකරණං කරණං විය ච කප්පනාමත්තසිද්ධෙන රූපෙන වොහරීයතීති. සමං, සහ වා අවයවානං අයනං පවත්ති අවට්ඨානන්ති **සමයො,** සමූහො යථා ‘‘සමුදායො’’ති. අවයවසහාවට්ඨානමෙව හි සමූහොති. අවසෙසපච්චයානං සමාගමෙ එති ඵලං එතස්මා උප්පජ්ජති පවත්තති චාති **සමයො,** හෙතු යථා ‘‘සමුදයො’’ති. සමෙති සංයොජනභාවතො සම්බද්ධො එති අත්තනො විසයෙ පවත්තති, දළ්හග්ගහණභාවතො වා සංයුත්තා අයන්ති පවත්තන්ති සත්තා යථාභිනිවෙසං එතෙනාති **සමයො,** දිට්ඨි. දිට්ඨිසංයොජනෙන හි සත්තා අතිවිය බජ්ඣන්තීති. සමිති සඞ්ගති සමොධානන්ති **සමයො,** පටිලාභො. සමස්ස යානං, සම්මා වා යානං අපගමොති **සමයො,** පහානං. අභිමුඛං ඤාණෙන සම්මා එතබ්බො අභිසමෙතබ්බොති **අභිසමයො,** ධම්මානං අවිපරීතො සභාවො. අභිමුඛභාවෙන සම්මා එති ගච්ඡති බුජ්ඣතීති **අභිසමයො,** ධම්මානං අවිපරීතසභාවාවබොධො. එවං තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ සමයසද්දස්ස පවත්ති වෙදිතබ්බා. සමයසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ අභිසමයසද්දස්ස උදාහරණං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. **අස්සාති** සමයසද්දස්ස. **කාලො අත්ථො** සමවායාදීනං අත්ථානං ඉධ අසම්භවතො, දෙසදෙසකපරිසානං විය සුත්තස්ස නිදානභාවෙන කාලස්ස අපදිසිතබ්බතො ච.

කස්මා පනෙත්ථ අනියමිතවසෙනෙව කාලො නිද්දිට්ඨො, න උතුසංවච්ඡරාදිවසෙන නියමෙත්වාති ආහ – **‘‘තත්ථ කිඤ්චාපී’’**තිආදි. උතුසංවච්ඡරාදිවසෙන නියමං අකත්වා සමයසද්දස්ස වචනෙ අයම්පි ගුණො ලද්ධො හොතීති දස්සෙන්තො **‘‘යෙ වා ඉමෙ’’**තිආදිමාහ. සාමඤ්ඤජොතනා හි විසෙසෙ අවතිට්ඨතීති. තත්ථ **දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො** දෙවසිකං ඣානසමාපත්තීහි වීතිනාමනකාලො, විසෙසතො සත්තසත්තාහානි. **සුප්පකාසාති** දසසහස්සිලොකධාතුයා පකම්පනඔභාසපාතුභාවාදීහි පාකටා. යථාවුත්තභෙදෙසු එව සමයෙසු එකදෙසං පකාරන්තරෙහි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං **‘‘යො චාය’’**න්තිආදිමාහ. තථා හි ඤාණකිච්චසමයො අත්තහිතප්පටිපත්තිසමයො ච අභිසම්බොධිසමයො, අරියතුණ්හීභාවසමයො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො, කරුණාකිච්චපරහිතප්පටිපත්තිධම්මිකථාසමයො දෙසනාසමයොයෙව.

කරණවචනෙන නිද්දෙසො කතොති සම්බන්ධො. **තත්ථාති** අභිධම්මවිනයෙසු. **තථාති** භුම්මකරණෙහි. **අධිකරණත්ථො** ආධාරත්ථො. භාවො නාම කිරියා, කිරියාය කිරියන්තරලක්ඛණං **භාවෙනභාවලක්ඛණං**. තත්ථ යථා කාලො සභාවධම්මපරිච්ඡින්නො සයං පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි ආධාරභාවෙන පඤ්ඤාතො තඞ්ඛණප්පවත්තානං තතො පුබ්බෙ පරතො ච අභාවතො ''පුබ්බණ්හෙ ජාතො, සායන්හෙ ගච්ඡතී''ති ච ආදීසු, සමූහො ච අවයවවිනිමුත්තො අවිජ්ජමානොපි කප්පනාමත්තසිද්ධො අවයවානං ආධාරභාවෙන පඤ්ඤාපීයති ''රුක්ඛෙ සාඛා, යවරාසියං සම්භූතො''තිආදීසු, එවං ඉධාපීති දස්සෙන්තො ආහ – **''අධිකරණං…පෙ…. ධම්මාන''**න්ති. යස්මිං කාලෙ, ධම්මපුඤ්ජෙ වා කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, තස්මිං එව කාලෙ, ධම්මපුඤ්ජෙ ච ඵස්සාදයොපි හොන්තීති අයඤ්හි තත්ථ අත්ථො. යථා ''ගාවීසු දුය්හමානාසු ගතො, දුද්ධාසු ආගතො''ති දොහනකිරියාය ගමනකිරියා ලක්ඛීයති, එවං ඉධාපි ''යස්මිං සමයෙ, තස්මිං සමයෙ''ති ච වුත්තෙ ''සතී''ති අයමත්ථො විඤ්ඤායමානො එව හොති පදත්ථස්ස සත්තාවිරහාභාවතොති සමයස්ස සත්තාකිරියාය චිත්තස්ස උප්පාදකිරියා, ඵස්සාදීනං භවනකිරියා ච ලක්ඛීයතීති. **යස්මිං සමයෙති** යස්මිං නවමෙ ඛණෙ, යස්මිං යොනිසොමනසිකාරාදිහෙතුම්හි, පච්චයසමවායෙ වා සති කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, තස්මිංයෙව ඛණෙ හෙතුම්හි පච්චයසමවායෙ ච ඵස්සාදයොපි හොන්තීති උභයත්ථ සමයසද්දෙ භුම්මනිද්දෙසො කතො ලක්ඛණභූතභාවයුත්තොති දස්සෙන්තො ආහ – **''ඛණ…පෙ…. ලක්ඛීයතී''**ති.

හෙතුඅත්ථො කරණත්ථො ච සම්භවති ''අන්නෙන වසති, අජ්ඣෙනෙන වසති, ඵරසුනා ඡින්දති, කුදාලෙන ඛණතී''තිආදීසු විය. වීතික්කමඤ්හි සුත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං සන්නිපාතාපෙත්වා ඔතිණ්ණෙ වත්ථුස්මිං තං පුග්ගලං පටිපුච්ඡිත්වා විගරහිත්වා ච තං තං වත්ථුං ඔතිණ්ණකාලං අනතික්කමිත්වා තෙනෙව කාලෙන සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපෙන්තො භගවා විහරති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ච අපෙක්ඛමානො තතියපාරාජිකාදීසු විය.

අච්චන්තමෙව ආරම්භතො පට්ඨාය යාව දෙසනානිට්ඨානං පරහිතප්පටිපත්තිසඞ්ඛාතෙන **කරුණාවිහාරෙන. තදත්ථජොතනත්ථන්ති** අච්චන්තසංයොගත්ථජොතනත්ථං. **උපයොගවචනනිද්දෙසො කතො** යථා ''මාසං අජ්ඣෙතී''ති. **පොරාණාති** අට්ඨකථාචරියා. **අභිලාපමත්තභෙදොති** වචනමත්තෙන විසෙසො. තෙන සුත්තවිනයෙසු විභත්තිබ්‍යත්තයො කතොති දස්සෙති.

ඉදානි ''භගවා''ති ඉමස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො ආහ – **''භගවාති ගරු''**තිආදි. **භගවාති වචනං සෙට්ඨන්ති** සෙට්ඨවාචකං වචනං, සෙට්ඨගුණසහචරණං සෙට්ඨන්ති වුත්තං. අථ වා වුච්චතීති වචනං, අත්ථො. යස්මා යො ''භගවා''ති වචනෙන වචනීයො අත්ථො, සො සෙට්ඨොති අත්ථො. **භගවාති වචනමුත්තමන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **ගාරවයුත්තොති** ගරුභාවයුත්තො ගරුගුණයොගතො. ගරුකරණං වා සාතිසයං අරහතීති ගාරවයුත්තො, ගාරවාරහොති අත්ථො. සිප්පාදිසික්ඛාපකා ගරූ හොන්ති, න ච ගාරවයුත්තා, අයං පන තාදිසො න හොති, තස්මා ගරූති වත්වා ගාරවයුත්තොති වුත්තන්ති කෙචි. **වුත්තොයෙව,** න ඉධ වත්තබ්බො විසුද්ධිමග්ගස්ස ඉමිස්සා අට්ඨකථාය එකදෙසභාවතොති අධිප්පායො.

ධම්මසරීරං පච්චක්ඛං කරොතීති ''යො වො, ආනන්ද, මයා ධම්මො ච විනයො ච දෙසිතො පඤ්ඤත්තො , සො වො මමච්චයෙන සත්ථා''ති (දී. නි. 2.216) වචනතො ධම්මස්ස සත්ථුභාවපරියායො විජ්ජතීති කත්වා වුත්තං. **වජිරසඞ්ඝාතසමානකායො** පරෙහි අභෙජ්ජසරීරත්තා. න හි භගවතො රූපකායෙ කෙනචි සක්කා අන්තරායො කාතුන්ති. **දෙසනාසම්පත්තිං නිද්දිසති** වක්ඛමානස්ස සකලසුත්තස්ස එවන්ති නිද්දිසනතො. **සාවකසම්පත්තිං නිද්දිසති** පටිසම්භිදාපත්තෙන පඤ්චසු ඨානෙසු භගවතා එතදග්ගෙ ඨපිතෙන මයා මහාසාවකෙන සුතං, තඤ්ච ඛො මයා සුතං, න අනුස්සුතිකං, න පරම්පරාභතන්ති ඉමස්ස අත්ථස්ස දීපනතො. **කාලසම්පත්තිං නිද්දිසති** ''භගවා''ති පදස්ස සන්නිධානෙ පයුත්තස්ස සමයසද්දස්ස කාලස්ස බුද්ධුප්පාදප්පටිමණ්ඩිතභාවදීපනතො . බුද්ධුප්පාදපරමා හි කාලසම්පදා. තෙනෙතං වුච්චති –

> ''කප්පකසායෙ කලියුගෙ, බුද්ධුප්පාදො අහො මහච්ඡරියං;
> හුතාවහමජ්ඣෙ ජාතං, සමුදිතමකරන්දමරවින්ද''න්ති. (දී. නි. ටී. 1.1; සං. නි. ටී. 1.1.1 දෙවතාසංයුත්ත);

භගවාති දෙසකසම්පත්තිං නිද්දිසති ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමගරුගාරවාධිවචනභාවතො.

එවංනාමකෙ නගරෙති කථං පනෙතං නගරං එවංනාමකං ජාතන්ති? වුච්චතෙ, යථා කාකන්දස්ස ඉසිනො නිවාසට්ඨානෙ මාපිතා නගරී කාකන්දී, මාකන්දස්ස නිවාසට්ඨානෙ මාපිතා මාකන්දී, කුසම්බස්ස නිවාසට්ඨානෙ මාපිතා කොසම්බීති වුච්චති, එවං සවත්ථස්ස ඉසිනො නිවාසට්ඨානෙ මාපිතා නගරී සාවත්ථීති වුච්චති. එවං තාව අක්ඛරචින්තකා වදන්ති. අට්ඨකථාචරියා පන භණන්ති – ''යං කිඤ්චි මනුස්සානං උපභොගපරිභොගං, සබ්බමෙත්ථ අත්ථී''ති සාවත්ථී. සත්ථසමායොගෙ ච 'කිං භණ්ඩමත්ථී'ති පුච්ඡිතෙ 'සබ්බමත්ථී'ති වචනමුපාදාය සාවත්ථී.

> ''සබ්බදා සබ්බූපකරණං, සාවත්ථියං සමොහිතං;
> තස්මා සබ්බමුපාදාය, සාවත්ථීති පවුච්චති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.14; ඛු. පා. අට්ඨ. 5.මඞ්ගලසුත්තවණ්ණනා; උදා. අට්ඨ. 5; පටි. ම. 2.1.184);

‘‘කොසලානං පුරං රම්මං, දස්සනෙය්‍යං මනොරමං;
දසහි සද්දෙහි අවිවිත්තං, අන්නපානසමායුතං.

‘‘වුද්ධිං වෙපුල්ලතං පත්තං, ඉද්ධං ඵීතං මනොරමං;
ආළකමන්දාව දෙවානං, සාවත්ථිපුරමුත්තම’’න්ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.14; ඛු. පා. අට්ඨ. 5.මඞ්ගලසුත්තවණ්ණනා);

අවිසෙසෙනාති න විසෙසෙන, විහාරභාවසාමඤ්ඤෙනාති අත්ථො. **ඉරියාපථවිහාරො…පෙ…. විහාරෙසූති** ඉරියාපථවිහාරො දිබ්බවිහාරො බ්‍රහ්මවිහාරො අරියවිහාරොති එතෙසු චතූසු විහාරෙසු. **සමඞ්ගිපරිදීපනන්ති** සමඞ්ගිභාවපරිදීපනං. **එතන්ති** විහරතීති එතං පදං. තථා හි තං ‘‘ඉධෙකච්චො ගිහිසංසට්ඨො විහරති සහනන්දී සහසොකී’’තිආදීසු (සං. නි. 4.241) ඉරියාපථවිහාරෙ ආගතං, ‘‘යස්මිං සමයෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහි … පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතී’’තිආදීසු (ධ. ස. 499; විභ. 624) දිබ්බවිහාරෙ, ‘‘සො මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී’’තිආදීසු (දී. නි. 1.556; 3.308; ම. නි. 1.77, 459, 509; 2.309, 315, 451, 471; 3.230, විභ. 642, 643) බ්‍රහ්මවිහාරෙ, ‘‘සො ඛොහං, අග්ගිවෙස්සන, තස්සායෙව කථාය පරියොසානෙ තස්මිංයෙව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙ අජ්ඣත්තමෙව චිත්තං සණ්ඨපෙමි සන්නිසාදෙමි එකොදිං කරොමි, සමාදහාමි, යෙන සුදං නිච්චකප්පං විහරාමී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.387) අරියවිහාරෙ.

තත්ථ ඉරියනං පවත්තනං ඉරියා, කායප්පයොගො. තස්සා පවත්තනූපායභාවතො ඨානාදි **ඉරියාපථො.** ඨානසමඞ්ගී වා හි කායෙන කිඤ්චි කරෙය්‍ය ගමනාදීසු අඤ්ඤතරසමඞ්ගී වා. අථ වා ඉරියති පවත්තති එතෙන අත්තභාවො, කායකිච්චං වාති ඉරියා, තස්සා පවත්තියා උපායභාවතො පථොති ඉරියාපථො, ඨානාදි එව. සො ච අත්ථතො ගතිනිවත්තිආදිආකාරෙන පවත්තො චතුසන්තතිරූපප්පබන්ධො එව. විහරණං, විහරති එතෙනාති වා **විහාරො.** දිවි භවො දිබ්බො, තත්ථ බහුලප්පවත්තියා බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදිදෙවලොකෙ භවොති අත්ථො. තත්ථ යො දිබ්බානුභාවො, තදත්ථාය සංවත්තතීති වා දිබ්බො, අභිඤ්ඤාභිනීහාරවසෙන මහාගතිකත්තා වා දිබ්බො, දිබ්බො ච සො විහාරො චාති **දිබ්බවිහාරො,** චතස්සො රූපාවචරසමාපත්තියො. අරූපසමාපත්තියොපි එත්ථෙව සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. බ්‍රහ්මානං, බ්‍රහ්මානො වා විහාරා **බ්‍රහ්මවිහාරා,** චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො. අරියො, අරියානං වා විහාරො **අරියවිහාරො,** චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි. **සො හි එකං ඉරියාපථබාධනන්තිආදි** යදිපි භගවා එකෙනපි ඉරියාපථෙන චිරතරං කාලං අත්තභාවං පවත්තෙතුං සක්කොති, තථාපි උපාදින්නකසරීරස්ස අයං සභාවොති දස්සෙතුං වුත්තං. යස්මා වා භගවා යත්ථ කත්ථචි වසන්තො වෙනෙය්‍යානං ධම්මං දෙසෙන්තො නානාසමාපත්තීහි ච කාලං වීතිනාමෙන්තො වසතීති සත්තානං අත්තනො ච විවිධහිතසුඛං හරති උපනෙති උප්පාදෙති, තස්මා විවිධං හරතීති විහරතීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ජෙතස්ස රාජකුමාරස්සාති එත්ථ අත්තනො පච්චත්ථිකජනං ජිනාතීති ජෙතො. සොතසද්දො විය හි කත්තුසාධනො ජෙතසද්දො. අථ වා රඤ්ඤා පසෙනදිකොසලෙන අත්තනො පච්චත්ථිකජනෙ ජිතෙ ජාතොති ජෙතො. රඤ්ඤො හි ජයං ආරොපෙත්වා කුමාරො ජිතවාති ජෙතොති වුත්තො. මඞ්ගලකාමතාය වා තස්ස එවංනාමමෙව කතන්ති ජෙතො. මඞ්ගලකාමතාය හි ජෙය්‍යොති එතස්මිං අත්ථෙ ජෙතොති වුත්තං. **විත්ථාරො පනාතිආදිනා** ‘‘අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ’’ති එත්ථ සුදත්තො නාම සො, ගහපති, මාතාපිතූහි කතනාමවසෙන, සබ්බකාමසමිද්ධතාය පන විගතමච්ඡෙරතාය කරුණාදිගුණසමඞ්ගිතාය ච නිච්චකාලං අනාථානං පිණ්ඩමදාසි. තෙන අනාථපිණ්ඩිකොති සඞ්ඛං ගතො. ආරමන්ති එත්ථ පාණිනො, විසෙසෙන වා පබ්බජිතාති **ආරාමො,** තස්ස පුප්ඵඵලාදිසොභාය නාතිදූරනච්චාසන්නතාදිපඤ්චවිධසෙනාසනඞ්ගසම්පත්තියා ච තතො තතො ආගම්ම රමන්ති අභිරමන්ති, අනුක්කණ්ඨිතා හුත්වා නිවසන්තීති අත්ථො. වුත්තප්පකාරාය වා සම්පත්තියා තත්ථ තත්ථ ගතෙපි අත්තනො අබ්භන්තරංයෙව ආනෙත්වා රමෙතීති ආරාමො. සො හි අනාථපිණ්ඩිකෙන ගහපතිනා ජෙතස්ස රාජකුමාරස්ස හත්ථතො අට්ඨාරසහිරඤ්ඤකොටීහි සන්ථාරෙන කිණිත්වා අට්ඨාරසහිරඤ්ඤකොටීහි සෙනාසනානි කාරාපෙත්වා අට්ඨාරසහිරඤ්ඤකොටීහි විහාරමහං නිට්ඨාපෙත්වා එවං චතුපඤ්ඤාසහිරඤ්ඤකොටිපරිච්චාගෙන බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස නිය්‍යාතිතො, තස්මා ‘‘අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමො’’ති වුච්චතීති ඉමමත්ථං නිදස්සෙති.

තත්ථාති ‘‘එකං සමයං භගවා සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ’’ති යං වුත්තං වාක්‍යං, තත්ථ. **සියාති** කස්සචි එවං පරිවිතක්කො සියා, වක්ඛමානාකාරෙන කදාචි චොදෙය්‍ය වාති අත්ථො. **අථ තත්ථ විහරතීති** යදි ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ විහරති. **න වත්තබ්බන්ති** නානාඨානභූතත්තා සාවත්ථිජෙතවනානං, ‘‘එකං සමය’’න්ති ච වුත්තත්තාති අධිප්පායො. ඉදානි චොදකො තමෙව අත්තනො අධිප්පායං **‘‘න හි සක්කා’’**තිආදිනා විවරති. ඉතරො සබ්බමෙතං අවිපරීතං අත්ථං අජානන්තෙන තයා වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **‘‘න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බ’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **එතන්ති** ‘‘සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ’’ති එතං වචනං. **එවන්ති** ‘‘යදි තාව භගවා’’තිආදිනා යං තං භවතා චොදිතං, තං අත්ථතො එවං න ඛො පන දට්ඨබ්බං, න උභයත්ථ අපුබ්බං අචරිමං විහාරදස්සනත්ථන්ති අත්ථො. ඉදානි අත්තනා යථාධිප්පෙතං අවිපරීතමත්ථං, තස්ස ච පටිකච්චෙව වුත්තභාවං, තෙන ච අප්පටිවිද්ධතං පකාසෙන්තො **‘‘නනු අවොචුම්හ…පෙ…. ජෙතවනෙ’’**ති ආහ. එවම්පි ‘‘ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ විහරති’’ච්චෙව වත්තබ්බං, න ‘‘සාවත්ථිය’’න්ති චොදනං මනසි කත්වා වුත්තං – **‘‘ගොචරගාමනිදස්සනත්ථ’’**න්තිආදි.

අවස්සඤ්චෙත්ථ ගොචරගාමකිත්තනං කත්තබ්බං. තථා හි තං යථා ජෙතවනාදිකිත්තනං පබ්බජිතානුග්ගහකරණාදිඅනෙකප්පයොජනං, එවං ගොචරගාමකිත්තනම්පි ගහට්ඨානුග්ගහකරණාදිවිවිධපයොජනන්ති දස්සෙන්තො **''සාවත්ථිවචනෙනා''**තිආදිමාහ. තත්ථ පච්චයග්ගහණෙන උපසඞ්කමපයිරුපාසනානං ඔකාසදානෙන ධම්මදෙසනාය සරණෙසු සීලෙසු ච පතිට්ඨාපනෙන යථූපනිස්සයං උපරිවිසෙසාධිගමාවහනෙන ච **ගහට්ඨානුග්ගහකරණං,** උග්ගහපරිපුච්ඡානං කම්මට්ඨානානුයොගස්ස ච අනුරූපවසනට්ඨානපරිග්ගහෙනෙත්ථ **පබ්බජිතානුග්ගහකරණං** වෙදිතබ්බං. **කරුණාය උපගමනං,** න ලාභාදිනිමිත්තං. **පඤ්ඤාය අපගමනං,** න විරොධාදිනිමිත්තන්ති උපගමනාපගමනානං නිරුපක්කිලෙසතං විභාවෙති. **ධම්මිකසුඛං** නාම අනවජ්ජසුඛං. **දෙවතානං උපකාරබහුලතා** ජනවිවිත්තතාය. පවුරජනවිවිත්තඤ්හි ඨානං දෙවා උපසඞ්කමිතබ්බං මඤ්ඤන්ති. **තදත්ථපරිනිප්ඵාදනන්ති** ලොකත්ථනිප්ඵාදනං, බුද්ධකිච්චසම්පාදනන්ති අත්ථො. **එවමාදිනාති ආදි-** සද්දෙන සාවත්ථිකිත්තනෙන රූපකායස්ස අනුග්ගණ්හනං දස්සෙති, ජෙතවනාදිකිත්තනෙන ධම්මකායස්ස. තථා පුරිමෙන පරාධීනකිරියාකරණං, දුතියෙන අත්තාධීනකිරියාකරණං. පුරිමෙන වා කරුණාකිච්චං, ඉතරෙන පඤ්ඤාකිච්චං. පුරිමෙන චස්ස පරමාය අනුකම්පාය සමන්නාගමං, පච්ඡිමෙන පරමාය උපෙක්ඛාය සමන්නාගමං දීපෙති. භගවා හි සබ්බසත්තෙ පරමාය අනුකම්පාය අනුකම්පති, න ච තත්ථ සිනෙහදොසානුපතිතො පරමුපෙක්ඛකභාවතො. උපෙක්ඛකො ච න පරහිතසුඛකරණෙ අප්පොස්සුක්කො මහාකාරුණිකභාවතො. තස්ස මහාකාරුණිකතාය ලොකනාථතා, උපෙක්ඛකතාය අත්තනාථතා.

තථා හෙස බොධිසත්තභූතො මහාකරුණාය සඤ්චොදිතමානසො සකලලොකහිතාය උස්සුක්කමාපන්නො මහාභිනීහාරතො පට්ඨාය තදත්ථනිප්ඵාදනත්ථං පුඤ්ඤඤාණසම්භාරෙ සම්පාදෙන්තො අපරිමිතං කාලං අනප්පකං දුක්ඛමනුභොසි, උපෙක්ඛකතාය සම්මා පතිතෙහි දුක්ඛෙහි න විකම්පිතතා. මහාකාරුණිකතාය සංසාරාභිමුඛතා, උපෙක්ඛකතාය තතො නිබ්බින්දනා. තථා උපෙක්ඛකතාය නිබ්බානාභිමුඛතා, මහාකාරුණිකතාය තදධිගමො. තථා මහාකාරුණිකතාය පරෙසං අහිංසාපනං, උපෙක්ඛකතාය සයං පරෙහි අභායනං. මහාකාරුණිකතාය පරං රක්ඛතො අත්තනො රක්ඛණං, උපෙක්ඛකතාය අත්තානං රක්ඛතො පරෙසං රක්ඛණං. තෙනස්ස අත්තහිතාය පටිපන්නාදීසු චතුත්ථපුග්ගලභාවො සිද්ධො හොති. තථා මහාකාරුණිකතාය සච්චාධිට්ඨානස්ස ච චාගාධිට්ඨානස්ස ච පාරිපූරී, උපෙක්ඛකතාය උපසමාධිට්ඨානස්ස ච පඤ්ඤාධිට්ඨානස්ස ච පාරිපූරී . එවං පුරිසුද්ධාසයප්පයොගස්ස මහාකාරුණිකතාය ලොකහිතත්ථමෙව රජ්ජසම්පදාදිභවසම්පත්තියා උපගමනං, උපෙක්ඛකතාය තිණායපි අමඤ්ඤමානස්ස තතො අපගමනං. ඉති සුවිසුද්ධඋපගමාපගමස්ස මහාකාරුණිකතාය ලොකහිතත්ථමෙව දානවසෙන සම්පත්තීනං පරිච්චජනා, උපෙක්ඛකතාය චස්ස ඵලස්ස අත්තනො අපච්චාසීසනා. එවං සමුදාගමනතො පට්ඨාය අච්ඡරියබ්භුතගුණසමන්නාගතස්ස මහාකාරුණිකතාය පරෙසං හිතසුඛත්ථං අතිදුක්කරකාරිතා, උපෙක්ඛකතාය කායම්පි අනලඞ්කාරිතා.

තථා මහාකාරුණිකතාය චරිමත්තභාවෙ ජිණ්ණාතුරමතදස්සනෙන සඤ්ජාතසංවෙගො, උපෙක්ඛකතාය උළාරෙසු දෙවභොගසදිසෙසු භොගෙසු නිරපෙක්ඛො මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමි. තථා මහාකාරුණිකතාය ''කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො''තිආදිනා (දී. නි. 2.57; සං. නි. 2.4, 10) කරුණාමුඛෙනෙව විපස්සනාරම්භො, උපෙක්ඛකතාය බුද්ධභූතස්ස සත්ත සත්තාහානි විවෙකසුඛෙනෙව වීතිනාමනං. මහාකාරුණිකතාය ධම්මගම්භීරතං පච්චවෙක්ඛිත්වා ධම්මදෙසනාය අප්පොස්සුක්කතං ආපජ්ජිත්වාපි මහාබ්‍රහ්මුනො අජ්ඣෙසනාපදෙසෙන ඔකාසකරණං, උපෙක්ඛකතාය පඤ්චවග්ගියාදිවෙනෙය්‍යානං අනනුරූපසමුදාචාරෙපි අනඤ්ඤථාභාවො. මහාකාරුණිකතාය කත්ථචි පටිඝාතාභාවෙනස්ස සබ්බත්ථ අමිත්තසඤ්ඤාභාවො, උපෙක්ඛකතාය කත්ථචිපි අනුරොධාභාවෙන සබ්බත්ථ සිනෙහසන්ථවාභාවො. මහාකාරුණිකතාය පරෙසං පසාදනා, උපෙක්ඛකතාය පසන්නාකාරෙහි න විකම්පනා. මහාකාරුණිකතාය ධම්මානුරාගාභාවෙන තත්ථ ආචරියමුට්ඨිඅභාවො, උපෙක්ඛකතාය සාවකානුරාගාභාවෙන පරිවාරපරිකම්මතාභාවො. මහාකාරුණිකතාය ධම්මං දෙසෙතුං පරෙහි සංසග්ගමුපගච්ඡතොපි උපෙක්ඛකතාය න තත්ථ අභිරති. මහාකාරුණිකතාය ගාමාදීනං ආසන්නට්ඨානෙ වසතොපි උපෙක්ඛකතාය අරඤ්ඤට්ඨානෙ එව විහරණං. තෙන වුත්තං – **''පුරිමෙනස්ස පරමාය අනුකම්පාය සමන්නාගමං දීපෙති''**ති.

තන්ති තත්‍රාති පදං. ''දෙසකාලපරිදීපන''න්ති යෙ දෙසකාලා ඉධ විහරණකිරියාවිසෙසනභාවෙන වුත්තා, තෙසං පරිදීපනන්ති දස්සෙන්තො **''යං සමයං…පෙ…. දීපෙති''**ති ආහ. තං-සද්දො හි වුත්තස්ස අත්ථස්ස පටිනිද්දෙසො, තස්මා ඉධ කාලස්ස දෙසස්ස වා පටිනිද්දෙසො භවිතුමරහති, න අඤ්ඤස්ස. අයං තාව තත්‍ර-සද්දස්ස පටිනිද්දෙසභාවෙ අත්ථවිභාවනා. යස්මා පන ඊදිසෙසු ඨානෙසු තත්‍ර-සද්දො ධම්මදෙසනාවිසිට්ඨං දෙසකාලඤ්ච විභාවෙති, තස්මා වුත්තං – **''භාසිතබ්බයුත්තෙ වා දෙසකාලෙ දීපෙති''**ති. තෙන **තත්‍රාති** යත්‍ර භගවා ධම්මදෙසනත්ථං භික්ඛූ ආලපති භාසති, තාදිසෙ දෙසෙ, කාලෙ වාති අත්ථො. **න හීති**ආදිනා තමෙවත්ථං සමත්ථෙති. නනු ච යත්ථ ඨිතො භගවා ''අකාලො ඛො තාව''තිආදිනා බාහියස්ස ධම්මදෙසනං පටික්ඛිපි, තත්ථෙව අන්තරවීථියං ඨිතො තස්ස ධම්මං දෙසෙසීති? සච්චමෙතං, අදෙසෙතබ්බකාලෙ අදෙසනාය ඉදං උදාහරණං. තෙනෙවාහ – **''අකාලො ඛො තාව''**ති.

යං පන තත්ථ වුත්තං – ''අන්තරඝරං පවිට්ඨම්හා''ති, තම්පි තස්ස අකාලභාවස්සෙව පරියායෙන දස්සනත්ථං වුත්තං. තස්ස හි තදා අද්ධානපරිස්සමෙන රූපකායෙ අකම්මඤ්ඤතා අහොසි, බලවපීතිවෙගෙන නාමකායෙ. තදුභයස්ස වූපසමං ආගමෙන්තො පපඤ්චපරිහාරත්ථං භගවා ''අකාලො ඛො''ති පරියායෙන පටික්ඛිපි. අදෙසෙතබ්බදෙසෙ අදෙසනාය පන උදාහරණං ''අථ ඛො භගවා මග්ගා ඔක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසීදි (සං. නි. 2.154), විහාරපච්ඡායායං පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදී''ති (දී. නි. 1.363) ච එවමාදිකං ඉධ ආදිසද්දෙන

සඞ්ගහිතං. ‘‘අථ ඛො සො, භික්ඛවෙ, බාලො ඉධ පුබ්බෙ නෙසාදො ඉධ පාපානි කම්මානි කරිත්වා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.251) පදපූරණමත්තෙ ඛො-සද්දො, ‘‘දුක්ඛං ඛො අගාරවො විහරති අප්පතිස්සො’’තිආදීසු (අ. නි. 4.21) අවධාරණෙ, ‘‘කිත්තාවතා නු ඛො, ආවුසො, සත්ථු පවිවිත්තස්ස විහරතො සාවකා විවෙකං නානුසික්ඛන්තී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.31) ආදිකාලත්ථෙ, වාක්‍යාරම්භෙති අත්ථො. තත්ථ පදපූරණෙන වචනාලඞ්කාරමත්තං කතං හොති, ආදිකාලත්ථෙන වාක්‍යස්ස උපඤ්ඤාසමත්තං. අවධාරණත්ථෙන පන නියමදස්සනං, තස්මා ආමන්තෙසි එවාති ආමන්තනෙ නියමො දස්සිතො හොති.

භගවාති ලොකගරුදීපනන්ති කස්මා වුත්තං, නනු පුබ්බෙපි භගවාසද්දස්ස අත්ථො වුත්තොති? යදිපි වුත්තො, තං පනස්ස යථාවුත්තෙ ඨානෙ විහරණකිරියාය කත්තු විසෙසදස්සනත්ථං කතං, න ආමන්තනකිරියාය, ඉධ පන ආමන්තනකිරියාය, තස්මා තදත්ථං පුන ‘‘භගවා’’ති පාළියං වුත්තන්ති තස්සත්ථං දස්සෙතුං ‘‘භගවාති ලොකගරුදීපන’’න්ති ආහ. තෙන ලොකගරුභාවතො තදනුරූපං පටිපත්තිං පත්ථෙන්තො අත්තනො සන්තිකං උපගතානං භික්ඛූනං අජ්ඣාසයානුරූපං ධම්මං දෙසෙතුං තෙ ආමන්තෙසීති දස්සෙති. **කථාසවනයුත්තපුග්ගලවචනන්ති** වක්ඛමානාය චිත්තපරියාදානදෙසනාය සවනයොග්ගපුග්ගලවචනං. චතූසුපි පරිසාසු භික්ඛූ එව එදිසානං දෙසනානං විසෙසෙන භාජනභූතාති සාතිසයං සාසනසම්පටිග්ගාහකභාවදස්සනත්ථං ඉධ භික්ඛුග්ගහණන්ති දස්සෙත්වා ඉදානි සද්දත්ථං දස්සෙතුං **‘‘අපිචා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **භික්ඛකොති භික්ඛූති** භික්ඛනධම්මතාය භික්ඛූති අත්ථො. **භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතොති** බුද්ධාදීහි අජ්ඣුපගතං භික්ඛාචරියං, උඤ්ඡාචරියං, අජ්ඣුපගතත්තා අනුට්ඨිතත්තා භික්ඛු. යො හි අප්පං වා මහන්තං වා භොගක්ඛන්ධං පහාය අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො, සො කසිගොරක්ඛාදිජීවිකාකප්පනං හිත්වා ලිඞ්ගසම්පටිච්ඡනෙනෙව භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතත්තා භික්ඛු, පරප්පටිබද්ධජීවිකත්තා වා විහාරමජ්ඣෙ කාජභත්තං භුඤ්ජමානොපි භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතොති භික්ඛු, පිණ්ඩියාලොපභොජනං නිස්සාය පබ්බජ්ජාය උස්සාහජාතත්තා වා භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතොති භික්ඛූති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **ආදිනා නයෙනාති** ‘‘ඡින්නභින්නපටධරොති භික්ඛු, භින්දති පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙති භික්ඛු, භින්නත්තා පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං භික්ඛූ’’තිආදිනා (විභ. 510) **විභඞ්ගෙ** ආගතනයෙන. **ඤාපනෙති** අවබොධනෙ, පටිවෙදනෙති අත්ථො.

භික්ඛනසීලතාති භික්ඛනෙන ජීවනසීලතා, න කසිවාණිජ්ජාදිනා ජීවනසීලතා. **භික්ඛනධම්මතාති** ‘‘උද්දිස්ස අරියා තිට්ඨන්තී’’ති (ජා. 1.7.59) එවං වුත්තා භික්ඛනසභාවතා, න යාචනකොහඤ්ඤසභාවතා. **භික්ඛනෙ සාධුකාරිතාති** ‘‘උත්තිට්ඨෙ නප්පමජ්ජෙය්‍යා’’ති (ධ. ප. 168) වචනං අනුස්සරිත්වා තත්ථ අප්පමජ්ජනා. අථ වා **සීලං** නාම පකතිසභාවො, ඉධ පන තදධිට්ඨානං. **ධම්මොති** වතං. **සාධුකාරිතාති** සක්කච්චකාරිතා ආදරකිරියා. **හීනාධිකජනසෙවිතන්ති** යෙ භික්ඛුභාවෙ ඨිතාපි ජාතිමදාදිවසෙන උද්ධතා උන්නළා, යෙ ච ගිහිභාවෙ පරෙසං අධිකභාවම්පි අනුපගතත්තා භික්ඛාචරියං පරමකාරුඤ්ඤතං මඤ්ඤන්ති, තෙසං උභයෙසම්පි යථාක්කමං ‘‘භික්ඛවො’’ති වචනෙන හීනජනෙහි දලිද්දෙහි පරමකාරුඤ්ඤතං පත්තෙහි පරකුලෙසු භික්ඛාචරියාය ජීවිකං කප්පෙන්තෙහි සෙවිතං වුත්තිං පකාසෙන්තො **උද්ධතභාවනිග්ගහං කරොති.** අධිකජනෙහි උළාරභොගඛත්තියකුලාදිතො පබ්බජිතෙහි බුද්ධාදීහි ආජීවවිසොධනත්ථං සෙවිතං වුත්තිං පකාසෙන්තො දීනභාවනිග්ගහං කරොතීති යොජෙතබ්බං. යස්මා ‘‘භික්ඛවො’’ති වචනං ආමන්තනභාවතො අභිමුඛීකරණං, පකරණතො සාමත්ථියතො ච සුස්සූසාජනනං සක්කච්චසවනමනසිකාරනියොජනඤ්ච හොති, තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘භික්ඛවොති ඉමිනා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **සාධුකං සවනමනසිකාරෙති** සාධුකසවනෙ සාධුකමනසිකාරෙ ච. කථං පන පවත්තිතා සවනාදයො සාධුකං පවත්තිතා හොන්තීති? ‘‘අද්ධා ඉමාය සම්මාපටිපත්තියා සකලසාසනසම්පත්ති හත්ථගතා භවිස්සතී’’ති ආදරගාරවයොගෙන කථාදීසු අපරිභවාදිනා ච. වුත්තඤ්හි ‘‘පඤ්චහි, භික්ඛවෙ, ධම්මෙහි සමන්නාගතො සුණන්තො සද්ධම්මං භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තං. කතමෙහි පඤ්චහි? කථං න පරිභොති, කථිකං න පරිභොති, න අත්තානං පරිභොති, අවික්ඛිත්තචිත්තො ධම්මං සුණාති එකග්ගචිත්තො, යොනිසො ච මනසිකරොති. ඉමෙහි ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්චහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො සුණන්තො සද්ධම්මං භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්ත’’න්ති (අ. නි. 5.151). තෙනෙවාහ – **‘‘සාධුකං සවනමනසිකාරායත්තා හි සාසනසම්පත්තී’’**ති.

පුබ්බෙ සබ්බපරිසාසාධාරණත්තෙපි භගවතො ධම්මදෙසනාය ‘‘ජෙට්ඨසෙට්ඨා’’තිආදිනා භික්ඛූනං එව ආමන්තනෙ කාරණං දස්සෙත්වා ඉදානි භික්ඛූ ආමන්තෙත්වාව ධම්මදෙසනාය පයොජනං දස්සෙතුං **‘‘කිමත්ථං පන භගවා’’**ති චොදනං සමුට්ඨාපෙති. තත්ථ **අඤ්ඤං චින්තෙන්තාති** අඤ්ඤවිහිතා. **වික්ඛිත්තචිත්තාති** අසමාහිතචිත්තා. **ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තාති** හියොා තතො පරං දිවසෙසු වා සුතධම්මං පති පති මනසා අවෙක්ඛන්තා. භික්ඛූ ආමන්තෙත්වා ධම්මෙ දෙසියමානෙ ආදිතො පට්ඨාය දෙසනං සල්ලක්ඛෙතුං සක්කොන්තීති ඉමමත්ථං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං **‘‘තෙ අනාමන්තෙත්වා’’**තිආදි වුත්තං.

භික්ඛවොති වෙත්ථ සන්ධිවසෙන ඉ-කාරලොපො දට්ඨබ්බො. **භික්ඛවො ඉතීති** අයං **ඉති**-සද්දො හෙතුපරිසමාපනාදිඅත්ථපදත්ථවිපරියායපකාරාවධාරණනිදස්සනාදිඅනෙකත්ථප්පභෙදො. තථා හෙස ‘‘රුප්පතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා රූපන්ති වුච්චතී’’තිආදීසු (සං. නි. 3.79) හෙත්වත්ථෙ දිස්සති. ‘‘තස්මාතිහ මෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මදායාදා භවථ, මා ආමිසදායාදා. අත්ථි මෙ තුම්හෙසු අනුකම්පා. කින්ති මෙ සාවකා ධම්මදායාදා භවෙය්‍යුං, නො ආමිසදායාදා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.19) පරිසමාපනෙ. ‘‘ඉති වා ඉති එවරූපා නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනා පටිවිරතො’’තිආදීසු (දී. නි. 1.13) ආදිඅත්ථෙ. ‘‘මාගණ්ඩියොති තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස සඞ්ඛා සමඤ්ඤා පඤ්ඤත්ති

වොහාරො නාමං නාමකම්මං නාමධෙය්‍යං නිරුත්ති බ්‍යඤ්ජනමභිලාපො''තිආදීසු (මහානි. 73, 75) පදත්ථවිපරියායෙ. ''ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, සප්පටිභයො බාලො, අප්පටිභයො පණ්ඩිතො, සඋපද්දවො බාලො, අනුපද්දවො පණ්ඩිතො, සඋපසග්ගො බාලො, අනුපසග්ගො පණ්ඩිතො''තිආදීසු (ම. නි. 3.124) පකාරෙ. ''අත්ථි ඉදප්පච්චයා ජරාමරණන්ති පුට්ඨෙන සතා, 'ආනන්ද, අත්ථී'තිස්ස වචනීයං. 'කිං පච්චයා ජරාමරණ'න්ති ඉති චෙ වදෙය්‍ය. ජාතිපච්චයා ජරාමරණං ඉච්චස්ස වචනීය''න්තිආදීසු (දී. නි. 2.96) අවධාරණෙ. ''අත්ථීති ඛො, කච්චාන, අයමෙකො අන්තො, නත්ථීති ඛො, කච්චාන, අයං දුතියො අන්තො''තිආදීසු (සං. නි. 2.15; සං. නි. 3.90) නිදස්සනෙ. ඉධාපි නිදස්සනෙ එව දට්ඨබ්බො. භික්ඛවොති හි ආමන්තනාකාරො. තමෙස ඉති-සද්දො නිදස්සෙති ''භික්ඛවොති ආමන්තෙසී''ති. ඉමිනා නයෙන ''භද්දන්තෙ''තිආදීසුපි යථාරහං ඉති-සද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො. පුබ්බෙ ''භගවා ආමන්තෙසී''ති වුත්තත්තා ''භගවතො පච්චස්සොසු''න්ති ඉධ ''භගවතො''ති සාමිවචනං ආමන්තනමෙව සම්බන්ධිඅන්තරං අපෙක්ඛතීති ඉමිනා අධිප්පායෙන **''භගවතො ආමන්තනං පටිඅස්සොසු''**න්ති වුත්තං. ''භගවතො''ති පන ඉදං පටිස්සවසම්බන්ධෙන සම්පදානවචනං යථා ''දෙවදත්තාය පටිස්සුණොතී''ති. යං නිදානං භාසිතන්ති සම්බන්ධො. **ඉමස්ස සුත්තස්ස සුඛාවගාහණත්ථ**න්ති කමලකුවලයුජ්ජලවිමලසාදුරසසලිලාය පොක්ඛරණියා සුඛාවතරණත්ථං නිම්මලසිලාතලරචනාවිලාසසොභිතරතනසොපානං විප්පකිණ්ණමුත්තාතලසදිසවාලුකාචුණ්ණපණ්ඩරභූමිභාගං තිත්ථං විය සුවිභත්තභිත්තිවිචිත්‍රවෙදිකාපරික්ඛිත්තස්ස නක්ඛත්තපථං ඵුසිතුකාමතාය විය පටිවිජම්භිතසමුස්සයස්ස පාසාදවරස්ස සුඛාරොහනත්ථං දන්තමයසණ්හමුදුඵලකඤ්චනලතාවිනද්ධමණිගණප්පභාසමුදයුජ්ජලසොභං සොපානං විය සුවණ්ණවලයනූපුරාදිසඞ්ඝට්ටනසද්දසම්මිස්සිතස්ස කථිතහසිතමධුරස්සරගෙහජනවිජම්භිතවිචරිතස්ස උළාරඉස්සරියවිභවසොභිතස්ස මහාඝරස්ස සුඛප්පවෙසනත්ථං සුවණ්ණරජතමණිමුත්තාපවාළාදිජුතිවිස්සරවිජ්ජොතිතසුප්පතිට්ඨිතවිසාලද්වාරබාහං මහාද්වාරං විය ච අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නස්ස බුද්ධානං දෙසනාඤාණගම්භීරභාවසංසූචකස්ස ඉමස්ස සුත්තස්ස සුඛාවගාහත්ථං.

එත්ථාහ – ''කිමත්ථං පන ධම්මවිනයසඞ්ගහෙ කයිරමානෙ නිදානවචනං, නනු භගවතා භාසිතවචනස්සෙව සඞ්ගහො කාතබ්බො''ති? වුච්චතෙ, දෙසනාය ඨිතිඅසම්මොසසද්ධෙය්‍යභාවසම්පාදනත්ථං. කාලදෙසදෙසකනිමිත්තපරිසාපදෙසෙහි උපනිබන්ධිත්වා ඨපිතා හි දෙසනා චිරට්ඨිතිකා හොති අසම්මොසධම්මා සද්ධෙය්‍යා ච. දෙසකාලකත්තුහෙතුනිමිත්තෙහි උපනිබද්ධො විය වොහාරවිනිච්ඡයො. තෙනෙව ච ආයස්මතා මහාකස්සපෙන ''චිත්තපරියාදානසුත්තං, ආවුසො ආනන්ද, කත්ථ භාසිත''න්තිආදිනා දෙසාදිපුච්ඡාසු කතාසු තාසං විස්සජ්ජනං කරොන්තෙන ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිනා ඉමස්ස සුත්තස්ස නිදානං භාසිතං. අපිච සත්ථුසම්පත්තිප්පකාසනත්ථං නිදානවචනං. තථාගතස්ස හි භගවතො පුබ්බචරණානුමානාගමතක්කාභාවතො සම්මාසම්බුද්ධභාවසිද්ධි. න හි සම්මාසම්බුද්ධස්ස පුබ්බචරණාදීහි අත්ථො අත්ථි සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණචාරතාය එකප්පමාණත්තා ච ඤෙය්‍යධම්මෙසු. තථා ආචරියමුට්ඨිධම්මමච්ඡරියසාසනසාවකානානුරාගාභාවතො ඛීණාසවභාවසිද්ධි. න හි සබ්බසො ඛීණාසවස්ස තෙ සම්භවන්තීති සුවිසුද්ධස්ස පරානුග්ගහප්පවත්ති. එවං දෙසකසංකිලෙසභූතානං දිට්ඨිසීලසම්පදාදූසකානං අවිජ්ජාතණ්හානං අච්චන්තාභාවසංසූචකෙහි ඤාණප්පහානසම්පදාභිබ්‍යඤ්ජනකෙහි ච සම්බුද්ධවිසුද්ධභාවෙහි පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධි, තතො ච අන්තරායිකනිය්‍යානිකධම්මෙසු සම්මොහාභාවසිද්ධිතො පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධීති භගවතො චතුවෙසාරජ්ජසමන්නාගමො අත්තහිතපරහිතප්පටිපත්ති ච නිදානවචනෙන පකාසිතා හොති. තත්ථ තත්ථ සම්පත්තපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං ඨානුප්පත්තිකප්පටිභානෙන ධම්මදෙසනාදීපනතො, ඉධ පන රූපගරුකානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයානුරූපං ඨානුප්පත්තිකප්පටිභානෙන ධම්මදෙසනාදීපනතොති යොජෙතබ්බං. තෙන වුත්තං – ''සත්ථුසම්පත්තිප්පකාසනත්ථං නිදානවචන''න්ති.

තථා සාසනසම්පත්තිප්පකාසනත්ථං නිදානවචනං. ඤාණකරුණාපරිග්ගහිතසබ්බකිරියස්ස හි භගවතො නත්ථි නිරත්ථකා පටිපත්ති, අත්තහිතත්ථා වා. තස්මා පරෙසං එව අත්ථාය පවත්තසබ්බකිරියස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සකලම්පි කායවචීමනොකම්මං යථාපවත්තං වුච්චමානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං සත්තානං අනුසාසනට්ඨෙන සාසනං, න කප්පරචනා. තයිදං සත්ථුචරිතං කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසෙහි සද්ධිං තත්ථ තත්ථ නිදානවචනෙහි යථාරහං පකාසීයති. ''ඉධ පන රූපගරුකානං පුග්ගලාන''න්තිආදි සබ්බං පුරිමසදිසමෙව. තෙන වුත්තං – ''සාසනසම්පත්තිප්පකාසනත්ථං නිදානවචන''න්ති. අපිච සත්ථුනො පමාණභාවප්පකාසනෙන වචනෙන සාසනස්ස පමාණභාවදස්සනත්ථං නිදානවචනං, තඤ්ච දෙසකප්පමාණභාවදස්සනං හෙට්ඨා වුත්තනයානුසාරෙන ''භගවා''ති ච ඉමිනා පදෙන විභාවිතන්ති වෙදිතබ්බං. භගවාති හි තථාගතස්ස රාගදොසමොහාදිසබ්බකිලෙසමලදුච්චරිතදොසප්පහානදීපනෙන වචනෙන අනඤ්ඤසාධාරණසුපරිසුද්ධඤාණකරුණාදිගුණවිසෙසයොගපරිදීපනෙන තතො එව සබ්බසත්තුත්තමභාවදීපනෙන අයමත්ථො සබ්බථා පකාසිතො හොතීති. ඉදමෙත්ථ නිදානවචනප්පයොජනස්ස මුඛමත්තනිදස්සනං.

නික්ඛිත්තස්සාති දෙසිතස්ස. දෙසනා හි දෙසෙතබ්බස්ස සීලාදිඅත්ථස්ස වෙනෙය්‍යසන්තානෙසු නික්ඛිපනතො ''නික්ඛෙපො''ති වුච්චති. **සුත්තනික්ඛෙපං විචාරෙත්වාව වුච්චමානා පාකටා හොතීති** සාමඤ්ඤතො භගවතො දෙසනාය සමුට්ඨානස්ස විභාගං දස්සෙත්වා ''එත්ථායං දෙසනා එවංසමුට්ඨානා''ති දෙසනාය සමුට්ඨානෙ දස්සිතෙ සුත්තස්ස සම්මදෙව නිදානපරිජානනෙන වණ්ණනාය සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා වුත්තං. තත්ථ යථා අනෙකසතඅනෙකසහස්සභෙදානිපි සුත්තන්තානි සංකිලෙසභාගියාදිපට්ඨානනයවසෙන සොළසවිධතං නාතිවත්තන්ති, එවං අත්තජ්ඣාසයාදිසුත්තනික්ඛෙපවසෙන චතුබ්බිධභාවන්ති ආහ – **''චත්තාරො හි සුත්තනික්ඛෙපා''**ති. එත්ථ ච යථා අත්තජ්ඣාසයස්ස අට්ඨුප්පත්තියා ච පරජ්ඣාසයපුච්ඡාහි සද්ධිං සංසග්ගභෙදො සම්භවති ''අත්තජ්ඣාසයො ච

පරජ්ඣාසයො ච, අත්තජ්ඣාසයො ච පුච්ඡාවසිකො ච, අට්ඨුප්පත්තිකො ච පරජ්ඣාසයො ච, අට්ඨුප්පත්තිකො ච පුච්ඡාවසිකො චා''ති අජ්ඣාසයපුච්ඡානුසන්ධිසබ්භාවතො, එවං යදිපි අට්ඨුප්පත්තියා අත්තජ්ඣාසයෙනපි සංසග්ගභෙදො සම්භවති, අත්තජ්ඣාසයාදීහි පන පුරතො ඨිතෙහි අට්ඨුප්පත්තියා සංසග්ගො නත්ථීති න ඉධ නිරවසෙසො විත්ථාරනයො සම්භවතීති ''චත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපා''ති වුත්තං. තදන්තොගධත්තා වා සෙසනික්ඛෙපානං මූලනික්ඛෙපවසෙන චත්තාරොව දස්සිතා. යථාදස්සනඤ්හෙත්ථ අයං සංසග්ගභෙදො ගහෙතබ්බොති.

තත්‍රායං වචනත්ථො – නික්ඛිපීයතීති නික්ඛෙපො, සුත්තං එව නික්ඛෙපො **සුත්තනික්ඛෙපො.** අථ වා නික්ඛිපනං නික්ඛෙපො, සුත්තස්ස නික්ඛෙපො **සුත්තනික්ඛෙපො,** සුත්තදෙසනාති අත්ථො. අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො, සො අස්ස අත්ථි කාරණභූතොති **අත්තජ්ඣාසයො.** අත්තනො අජ්ඣාසයො එතස්සාති වා **අත්තජ්ඣාසයො. පරජ්ඣාසයෙපි** එසෙව නයො. පුච්ඡාය වසො පුච්ඡාවසො, සො එතස්ස අත්ථීති **පුච්ඡාවසිකො.** සුත්තදෙසනාවත්ථුභූතස්ස අත්ථස්ස උප්පත්ති අත්ථුප්පත්ති, අත්ථුප්පත්තියෙව අට්ඨුප්පත්ති ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා. සා එතස්ස අත්ථීති **අට්ඨුප්පත්තිකො.** අථ වා නික්ඛිපීයති සුත්තං එතෙනාති **සුත්තනික්ඛෙපො,** අත්තජ්ඣාසයාදි එව. එතස්මිං අත්ථවිකප්පෙ අත්තනො අජ්ඣාසයො **අත්තජ්ඣාසයො.** පරෙසං අජ්ඣාසයො **පරජ්ඣාසයො.** පුච්ඡීයතීති පුච්ඡා, පුච්ඡිතබ්බො අත්ථො. පුච්ඡාවසෙන පවත්තං ධම්මප්පටිග්ගාහකානං වචනං පුච්ඡාවසිකං, තදෙව නික්ඛෙපසද්දාපෙක්ඛාය පුල්ලිඞ්ගවසෙන වුත්තං – **''පුච්ඡාවසිකො''**ති. තථා අට්ඨුප්පත්ති එව **අට්ඨුප්පත්තිකොති** එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අපිචෙත්ථ පරෙසං ඉන්ද්‍රියපරිපාකාදිකාරණනිරපෙක්ඛත්තා අත්තජ්ඣාසයස්ස විසුං සුත්තනික්ඛෙපභාවො යුත්තො කෙවලං අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව ධම්මතන්තිට්ඨපනත්ථං පවත්තිතදෙසනත්තා. පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං පන පරෙසං අජ්ඣාසයපුච්ඡානං දෙසනාපවත්තිහෙතුභූතානං උප්පත්තියං පවත්තිතානං කථමට්ඨුප්පත්තියා අනවරොධො, පුච්ඡාවසිකඅට්ඨුප්පත්තිකානං වා පරජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්තිතානං කථං පරජ්ඣාසයෙ අනවරොධොති? න චොදෙතබ්බමෙතං. පරෙසඤ්හි අභිනීහාරපරිපුච්ඡාදිවිනිමුත්තස්සෙව සුත්තදෙසනාකාරණුප්පාදස්ස අට්ඨුප්පත්තිභාවෙන ගහිතත්තා පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං විසුං ගහණං. තථා හි බ්‍රහ්මජාලධම්මදායාදසුත්තාදීනං වණ්ණාවණ්ණආමිසුප්පාදාදිදෙසනානිමිත්තං ''අට්ඨුප්පත්ති''ති වුච්චති. පරෙසං පුච්ඡං විනා අජ්ඣාසයං එව නිමිත්තං කත්වා දෙසිතො පරජ්ඣාසයො, පුච්ඡාවසෙන දෙසිතො පුච්ඡාවසිකොති පාකටොයමත්ථොති. **අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව කථෙසීති** ධම්මතන්තිට්ඨපනත්ථං කථෙසි. **විමුත්තිපරිපාචනීයා ධම්මා** සද්ධින්ද්‍රියාදයො. **අජ්ඣාසයන්ති** අධිමුත්තිං. **ඛන්තින්ති** දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තිං. **මනන්ති** පඤ්ඤත්තිචිත්තං. **අභිනීහාරන්ති** පණිධානං. **බුජ්ඣනභාවන්ති** බුජ්ඣනසභාවං, පටිවිජ්ඣනාකාරං වා. **රූපගරුකානන්ති** පඤ්චසු ආරම්මණෙසු රූපාරම්මණගරුකා රූපගරුකා. චිත්තෙන රූපනින්නා රූපපොණා රූපපබ්භාරා රූපදස්සනප්පසුතා රූපෙන ආකඞ්ඛිතහදයා, තෙසං රූපගරුකානං.

පටිසෙධත්ථොති පටික්ඛෙපත්ථො. කස්ස පන පටික්ඛෙපත්ථොති? කිරියාපධානඤ්හි වාක්‍යං, තස්මා ''න සමනුපස්සාමී''ති සමනුපස්සනාකිරියාපටිසෙධත්ථො. තෙනාහ – **''ඉමස්ස පන පදස්සා''**තිආදි. යො පරො න හොති, සො අත්තාති ලොකසමඤ්ඤාමත්තසිද්ධං සත්තසන්තානං සන්ධාය – ''අහ''න්ති සත්ථා වදති, න බාහිරකපරිකප්පිතං අහංකාරවිසයං අහංකාරස්ස බොධිමූලෙයෙව සමුච්ඡින්නත්තා. ලොකසමඤ්ඤානතික්කමන්තා එව හි බුද්ධානං ලොකියෙ විසයෙ දෙසනාපවත්ති. **භික්ඛවෙති** ආලපනෙ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **අඤ්ඤන්ති** අපෙක්ඛාසිද්ධත්තා අඤ්ඤත්ථස්ස **''ඉදානි වත්තබ්බඉත්ථිරූපතො අඤ්ඤ''**න්ති ආහ. **එකම්පි රූපන්ති** එකං වණ්ණායතනං. සමං විසමං සම්මා යාථාවතො අනු අනු පස්සතීති **සමනුපස්සනා,** ඤාණං. සංකිලිස්සනවසෙන අනු අනු පස්සතීති **සමනුපස්සනා,** දිට්ඨි. **නො නිච්චතොති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො, එවමාදිකොති අත්ථො. තෙන ''දුක්ඛතො සමනුපස්සතී''ති එවමාදීනි සඞ්ගණ්හාති. **ඔලොකෙන්තොපීති** දෙවමනුස්සවිමානකප්පරුක්ඛමණිකනකාදිගතානි රූපානි අනවසෙසං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන ඔලොකෙන්තොපි. සාමඤ්ඤවචනොපි යං-සද්දො ''එකරූපම්පී''ති රූපස්ස අධිගතත්තා රූපවිසයො ඉච්ඡිතොති **''යං රූප''**න්ති වුත්තං. තථා පුරිසසද්දො පරියාදියිතබ්බචිත්තපුග්ගලවිසයොති **රූපගරුකස්සාති** විසෙසිතං. **ගහණං** ''ඛෙපන''න්ති ච අධිප්පෙතං, **පරියාදානඤ්ච** උප්පත්තිනිවාරණන්ති ආහ – **''චතුභූමකකුසලචිත්ත''**න්ති. තඤ්හි රූපං තාදිසස්ස පරිත්තකුසලස්සපි උප්පත්තිං නිවාරෙති, කිමඞ්ගං පන මහග්ගතානුත්තරචිත්තස්සාති ලොකුත්තරකුසලචිත්තස්සපි උප්පත්තියා නිවාරණං හොතුං සමත්ථං, ලොකියකුසලුප්පත්තියා නිවාරකත්තෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථීති **''චතුභූමකකුසලචිත්තං පරියාදියිත්වා''**ති වුත්තං. න හි කාමගුණස්සාදප්පසුතස්ස පුරිසස්ස දානාදිවසෙන සවිප්ඵාරිකා කුසලුප්පත්ති සම්භවති. **ගණ්හිත්වා ඛෙපෙත්වාති** අත්තානං අස්සාදෙත්වා පවත්තමානස්ස අකුසලචිත්තස්ස පච්චයො හොන්තං පවත්තිනිවාරණෙන මුට්ඨිගතං විය ගහෙත්වා අනුප්පාදනිරොධෙන ඛෙපෙත්වා විය තිට්ඨති. තාව මහති ලොකසන්නිවාසෙ තස්ස පරියාදියට්ඨානං අවිච්ඡෙදතො ලබ්භතීති ආහ – **''තිට්ඨතී''**ති යථා ''පබ්බතා තිට්ඨන්ති, නජ්ජො සන්දන්තී''ති. තෙනාහ – **''ඉධ උභයම්පි වට්ටතී''**තිආදි.

යථයිදන්ති සන්ධිවසෙන ආකාරස්ස රස්සත්තං යකාරාගමො චාති ආහ – **''යථා ඉද''**න්ති. **ඉත්ථියා රූපන්ති** ඉත්ථිසරීරගතං තප්පටිබද්ධඤ්ච රූපායතනං. පරමත්ථස්ස නිරුළ්හො, පඨමං සාධාරණතො සද්දසත්ථලක්ඛණානි විභාවෙතබ්බානි, පච්ඡා අසාධාරණතොති තානි පාළිවසෙන විභාවෙතුං – ''රුප්පතීති ඛො…පෙ…. වෙදිතබ්බ''න්ති

ආහ. තත්ථ **රුප්පතීති** සීතාදිවිරොධිපච්චයෙහි විකාරං ආපාදීයති, ආපජ්ජතීති වා අත්ථො. විකාරුප්පත්ති ච විරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ විසදිසුප්පත්ති විභූතතරා, කුතො පනායං විසෙසොති චෙ? ''සීතෙනා''තිආදිවචනතො. එවඤ්ච කත්වා වෙදනාදීසු අනවසෙසරූපසමඤ්ඤා සාමඤ්ඤලක්ඛණන්ති සබ්බරූපධම්මසාධාරණං රුප්පනං. ඉදානි අත්ථුද්ධාරනයෙන රූපසද්දං සංවණ්ණෙන්තො **''අයං පනා''**තිආදිමාහ. **රූපක්ඛන්ධෙ වත්තතීති** ''ඔළාරිකං වා සුඛුමං වා''තිආදිවචනතො (ම. නි. 1.361; 2.113; 3.86, 89; විභ. 2). **රූපූපපත්තියාති** එත්ථ රූපභවො රූපං උත්තරපදලොපෙන. රූපභවූපපත්තියාති අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො. **කසිණනිමිත්තෙති** පථවීකසිණාදිසඤ්ඤිතෙ පටිභාගනිමිත්තෙ. රුප්පති අත්තනො ඵලස්ස සභාවං කරොතීති රූපං, සභාවහෙතූති ආහ – **''සරූපා…පෙ…. එත්ථ පච්චයෙ''**ති. කරචරණාදිඅවයවසඞ්ඝාතභාවෙන රූපීයති නිරූපීයතීති රූපං, රූපකායොති ආහ – **''ආකාසො…පෙ…. එත්ථ සරීරෙ''**ති.

රූපයති වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානං හදයඞ්ගතභාවං පකාසෙතීති රූපං, වණ්ණායතනං. ආරොහපරිණාහාදිභෙදරූපගතං සණ්ඨානසම්පත්තිං නිස්සාය පසාදං ආපජ්ජමානො රූපප්පමාණොති වුත්තොති ආහ – **''එත්ථ සණ්ඨානෙ''**ති. **පියරූපන්ති**ආදීසු සභාවත්ථො රූපසද්දො. ආදිසද්දෙන රූපජ්ඣානාදීනං සඞ්ගහො. ''රූපී රූපානි පස්සතී''ති එත්ථ අජ්ඣත්තං කෙසාදීසු පරිකම්මසඤ්ඤාවසෙන පටිලද්ධරූපජ්ඣානං රූපං, තං අස්ස අත්ථීති රූපීති වුත්තො. **ඉත්ථියා චතුසමුට්ඨානෙ වණ්ණෙති** ඉත්ථිසරීරපරියාපන්නමෙව රූපං ගහිතං, තප්පටිබද්ධවත්ථාලඞ්කාරාදිරූපම්පි පන පුරිසචිත්තස්ස පරියාදායකං හොතීති දස්සෙතුං – **''අපිචා''**තිආදි වුත්තං. ගන්ධවණ්ණග්ගහණෙන විලෙපනං වුත්තං. කාමං ''අසුකාය ඉත්ථියා පසාධන''න්ති සල්ලක්ඛිතස්ස අකායප්පටිබද්ධස්සපි වණ්ණො පටිබද්ධචිත්තස්ස පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨෙය්‍ය, තං පන න එකන්තිකන්ති එකන්තිකං දස්සෙන්තො **''කායප්පටිබද්ධො''**තිආහ. **උපකප්පතීති** චිත්තස්ස පරියාදානාය උපකප්පති. **පුරිමස්සෙවාති** පුබ්බෙ වුත්තඅත්ථස්සෙව දළ්හීකරණත්ථං වුත්තං යථා ''ද්වික්ඛත්තුං බන්ධං සුබන්ධ''න්ති. නිගමනවසෙන වා එතං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **ඔපම්මවසෙන වුත්තන්ති** ''යං එවං පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨතී''ති සකලමෙවිදං පුරිමවචනං උපමාවසෙන වුත්තං, තත්ථ පන උපමාභූතං අත්ථං දස්සෙතුං – **''යථයිදං…පෙ…. ඉත්ථිරූප''**න්ති වුත්තං. පරියාදානෙ ආනුභාවො සම්භවො **පරියාදානානුභාවො,** තස්ස දස්සනවසෙන වුත්තං.

ඉදං පන ''ඉත්ථිරූප''න්තිආදිවචනං **පරියාදානානුභාවෙ** සාධෙතබ්බෙ දීපෙතබ්බෙ **වත්ථු** කාරණං. **නාගො** නාම සො රාජා, දීඝදාඨිකත්තා පන ''මහාදාඨිකනාගරාජා''ති වුත්තො. **අසංවරනියාමෙනාති** චක්ඛුද්වාරිකෙන අසංවරනීහාරෙන. **නිමිත්තං ගහෙත්වාති** රාගුප්පත්තිහෙතුභූතං රූපං සුභනිමිත්තං ගහෙත්වා. **විසිකාදස්සනං ගන්ත්වාති** සිවිකදස්සනං ගන්ත්වා. තත්ථ හි ආදීනවානුපස්සනා ඉජ්ඣති. වත්ථුලොභෙන කුතො තාදිසාය මරණන්ති අසද්දහන්තො **''මුඛං තුම්භාකං ධූමවණ්ණ''**න්ති තෙ දහරසාමණෙරෙ උප්පණ්ඩෙන්තො වදති.

රතනත්තයෙ සුප්පසන්නත්තා කාකවණ්ණතිස්සාදීහි විසෙසනත්ථඤ්ච සො තිස්සමහාරාජා සද්ධාසද්දෙන විසෙසෙත්වා වුච්චති. **දහරස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨතීති** අධිකාරවසෙන වුත්තං. **නිට්ඨිතුද්දෙසකිච්චොති** ගාමෙ අසප්පායරූපදස්සනං ඉමස්ස අනත්ථාය සියාති ආචරියෙන නිවාරිතගාමප්පවෙසො පච්ඡා නිට්ඨිතුද්දෙසකිච්චො හුත්වා ඨිතො. තෙන වුත්තං – **''අත්ථකාමානං වචනං අග්ගහෙත්වා''**ති . **නිවත්ථවත්ථං සඤ්ජානිත්වාති** අත්තනා දිට්ඨදිවසෙ නිවත්ථවත්ථං තස්සා මතදිවසෙ සිවථිකදස්සනත්ථං ගතෙන ලද්ධං සඤ්ජානිත්වා. **එවම්පීති** එවං මරණසම්පාපනවසෙනපි. අයං තාවෙත්ථ අට්ඨකථාය අනුත්තානත්ථදීපනා.

නෙත්තිනයවණ්ණනා

ඉදානි පකරණනයෙන පාළියා අත්ථවණ්ණනං කරිස්සාම. සා පන අත්ථසංවණ්ණනා යස්මා දෙසනාය සමුට්ඨානප්පයොජනභාජනෙසු පිණ්ඩත්ථෙසු ච නිද්ධාරිතෙසු සුකරා හොති සුවිඤ්ඤෙය්‍යා ච, තස්මා සුත්තදෙසනාය සමුට්ඨානාදීනි පඨමං නිද්ධාරයිස්සාම. තත්ථ **සමුට්ඨානං** නාම දෙසනානිදානං, තං සාධාරණමසාධාරණන්ති දුවිධං. තත්ථ සාධාරණම්පි අජ්ඣත්තිකබාහිරභෙදතො දුවිධං. තත්ථ **සාධාරණං අජ්ඣත්තිකසමුට්ඨානං** නාම ලොකනාථස්ස මහාකරුණා. තාය හි සමුස්සාහිතස්ස භගවතො වෙනෙය්‍යානං ධම්මදෙසනාය චිත්තං උදපාදි, යං සන්ධාය වුත්තං – ''සත්තෙසු ච කාරුඤ්ඤතං පටිච්ච බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙසී''තිආදි (ම. නි. 1.283; මහාව. 9; සං. නි. 1.173). එත්ථ ච හෙතාවත්ථායපි මහාකරුණාය සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො යාවදෙව සංසාරමහොඝතො සද්ධම්මදෙසනාහත්ථදානෙහි සත්තසන්තාරණත්ථං තදුප්පත්තිතො. යථා ච මහාකරුණා, එවං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං දසබලඤාණාදයො ච දෙසනාය අබ්භන්තරසමුට්ඨානභාවෙන වත්තබ්බා. සබ්බඤ්හි ඤෙය්‍යධම්මං තෙසං දෙසෙතබ්බාකාරං සත්තානඤ්ච ආසයානුසයාදිං යාථාවතො ජානන්තො භගවා ඨානාට්ඨානාදීසු කොසල්ලෙන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං විචිත්තනයදෙසනං පවත්තෙසීති. **බාහිරං** පන **සාධාරණං සමුට්ඨානං** දසසහස්සමහාබ්‍රහ්මපරිවාරස්ස සහම්පතිබ්‍රහ්මුනො අජ්ඣෙසනං. තදජ්ඣෙසනුත්තරකාලඤ්හි ධම්මගම්භීරතාපච්චවෙක්ඛණාජනිතං අප්පොස්සුක්කතං පටිප්පස්සම්භෙත්වා ධම්මස්සාමී ධම්මදෙසනාය උස්සාහජාතො අහොසි. අසාධාරණම්පි අබ්භන්තරබාහිරභෙදතො දුවිධමෙව. තත්ථ **අබ්භන්තරං** යාය මහාකරුණාය යෙන ච දෙසනාඤාණෙන ඉදං සුත්තං පවත්තිතං, තදුභයං වෙදිතබ්බං. **බාහිරං** පන රූපගරුකානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයො. ස්වායමත්ථො අට්ඨකථායං වුත්තො එව.

පයොජනම්පි සාධාරණාසාධාරණතො දුවිධං. තත්ථ **සාධාරණං** යාව අනුපාදාපරිනිබ්බානං විමුත්තිරසත්තා භගවතො දෙසනාය. තෙනෙවාහ – ‘‘එතදත්ථා කථා, එතදත්ථා මන්තනා’’තිආදි. **අසාධාරණං** පන තෙසං රූපගරුකානං පුග්ගලානං රූපෙ ඡන්දරාගස්ස ජහාපනං, උභයම්පෙතං බාහිරමෙව. සචෙ පන වෙනෙය්‍යසන්තානගතම්පි දෙසනාබලසිද්ධිසඞ්ඛාතං පයොජනං අධිප්පායසමිජ්ඣනභාවතො යථාධිප්පෙතත්ථසිද්ධියා මහාකාරුණිකස්ස භගවතොපි පයොජනමෙවාති ගණ්හෙය්‍ය, ඉමිනා පරියායෙනස්ස අබ්භන්තරතාපි සියා.

අපිච තෙසං රූපගරුකානං පුග්ගලානං රූපස්මිං විජ්ජමානස්ස ආදීනවස්ස යාථාවතො අනවබොධො ඉමිස්සා දෙසනාය සමුට්ඨානං, තදවබොධො පයොජනං. සො හි ඉමාය දෙසනාය භගවන්තං පයොජෙති තන්නිප්ඵාදනපරායං දෙසනාති කත්වා. යඤ්හි දෙසනාය සාධෙතබ්බං ඵලං, තං ආකඞ්ඛිතබ්බත්තා දෙසකං දෙසනාය පයොජෙතීති පයොජනන්ති වුච්චති. තථා තෙසං පුග්ගලානං තදඤ්ඤෙසඤ්ච වෙනෙය්‍යානං රූපමුඛෙන පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු ආදීනවදස්සනඤ්චෙත්ථ පයොජනං. තථා සංසාරචක්කනිවත්තිසද්ධම්මචක්කප්පවත්තිසස්සතාදිමිච්ඡාවාදනිරාකරණං සම්මාවාදපුරෙක්ඛාරො අකුසලමූලසමූහනනං කුසලමූලසමාරොපනං අපායද්වාරපිදහනං සග්ගමග්ගද්වාරවිවරණං පරියුට්ඨානවූපසමනං අනුසයසමුග්ඝාතනං ‘‘මුත්තො මොචෙස්සාමී’’ති පුරිමපටිඤ්ඤාවිසංවාදනං තප්පටිපක්ඛමාරමනොරථවිසංවාදනං තිත්ථියධම්මනිම්මථනං බුද්ධධම්මපතිට්ඨාපනන්ති එවමාදීනිපි පයොජනානි ඉධ වෙදිතබ්බානි.

යථා තෙ පුග්ගලා රූපගරුකා, එවං තදඤ්ඤෙ ච සක්කායගරුකා සක්කායස්මිං අල්ලීනා සඞ්ඛතධම්මානං සම්මාසම්බුද්ධස්ස ච පටිපත්තිං අජානන්තා අසද්ධම්මස්සවනසාධාරණපරිචරියමනසිකාරපරා සද්ධම්මස්සවනධාරණපරිචයප්පටිවෙධවිමුඛා ච භවවිප්පමොක්ඛෙසිනො වෙනෙය්‍යා ඉමිස්සා දෙසනාය **භාජනං**.

පිණ්ඩත්ථා චෙත්ථ රූපග්ගහණෙන රූපධාතුරූපායතනරූපක්ඛන්ධපරිග්ගණ්හනං රූපමුඛෙන චතුධම්මානං වට්ටත්තයවිච්ඡෙදනූපායො ආසවොසාදිවිවෙචනං අභිනන්දනනිවාරණසඞ්ගතික්කමො විවාදමූලපරිච්චාගො සික්ඛත්තයානුයොගො පහානත්තයදීපනා සමථවිපස්සනානුට්ඨානං භාවනාසච්ඡිකිරියාසිද්ධීති එවමාදයො වෙදිතබ්බා.

ඉතො පරං පන සොළස හාරා දස්සෙතබ්බා. තත්ථ ‘‘රූප’’න්ති සහජාතා තස්ස නිස්සයභූතා තප්පටිබද්ධා ච සබ්බෙ රූපාරූපධම්මා තණ්හාවජ්ජා දුක්ඛසච්චං. තංසමුට්ඨාපිකා තදාරම්මණා ච තණ්හා සමුදයසච්චං. තදුභයෙසං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං. නිරොධප්පජානනා පටිපදා මග්ගසච්චං. තත්ථ සමුදයෙන අස්සාදො, දුක්ඛෙන ආදීනවො, මග්ගනිරොධෙහි නිස්සරණං, රූපාරම්මණස්ස අකුසලචිත්තස්ස කුසලචිත්තස්ස ච පරියාදානං ඵලං. යඤ්හි දෙසනාය සාධෙතබ්බං පයොජනං, තං ඵලන්ති වුත්තොවායමත්ථො. තදත්ථං හිදං සුත්තං භගවතා දෙසිතන්ති. යථා තං කුසලචිත්තං න පරියාදියති, එවං පටිසඞ්ඛානභාවනාබලපරිග්ගහිතා ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා උපායො. පුරිසස්ස කුසලචිත්තපරියාදානෙනස්ස රූපස්ස අඤ්ඤරූපාසාධාරණතාදස්සනාපදෙසෙන අත්ථකාමෙහි තතො චිත්තං සාධුකං රක්ඛිතබ්බං. අයමෙත්ථ භගවතො ආණත්තීති අයං **දෙසනාහාරො**. අස්සාදාදිසන්දස්සනවිභාවනලක්ඛණො හි දෙසනාහාරො. වුත්තඤ්හෙතං **නෙත්තිප්පකරණෙ** –

‘‘අස්සාදාදීනවතා, නිස්සරණම්පි ච ඵලං උපායො ච;
ආණත්තී ච භගවතො, යොගීනං දෙසනාහාරො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

දෙසීයති සංවණ්ණීයති එතාය සුත්තත්ථොති දෙසනා, දෙසනාය සහචරණතො වා දෙසනා. නනු ච අඤ්ඤෙපි හාරා දෙසනාසඞ්ඛාතස්ස සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනාතො දෙසනාය සහචාරිනො වාති? සච්චමෙතං, අයං පන හාරො යෙභුය්‍යෙන යථාරුතවසෙනෙව විඤ්ඤායමානො දෙසනාය සහ චරතීති වත්තබ්බතං අරහති, න තථාපරෙ. න හි අස්සාදාදීනවනිස්සරණාදිසන්දස්සනරහිතා සුත්තදෙසනා අත්ථි. කිං පන තෙසං අස්සාදාදීනං අනවසෙසානං වචනං දෙසනාහාරො, උදාහු එකච්චානන්ති? නිරවසෙසානංයෙව. යස්මිඤ්හි සුත්තෙ අස්සාදාදීනවනිස්සරණානි සරූපතො ආගතානි, තත්ථ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. යත්ථ පන එකදෙසෙන ආගතානි, න ච සරූපෙන, තත්ථ අනාගතං අත්ථවසෙන නිද්ධාරෙත්වා හාරො යොජෙතබ්බො.

සයං සමන්තචක්ඛුභාවතො තංදස්සනෙන සභාවතො ච **‘‘අහ’’**න්ති වුත්තං. භික්ඛනසීලතාදිගුණයොගතො අභිමුඛීකරණත්ථඤ්ච, **‘‘භික්ඛවෙ’’**ති වුත්තං. අත්තාභාවතො අපරතාදස්සනත්ථඤ්ච **‘‘අඤ්ඤ’’**න්ති වුත්තං. එකස්ස අනුපලබ්භදස්සනත්ථං අනෙකභාවප්පටිසෙධනත්ථඤ්ච **‘‘එකරූපම්පී’’**ති වුත්තං. තාදිසස්ස රූපස්ස අභාවතො අදස්සනතො ච **‘‘න සමනුපස්සාමී’’**ති වුත්තං. තස්ස පච්චාමසනතො අනියමතො ච **‘‘ය’’**න්ති වුත්තං. ඉදානි වුච්චමානාකාරපරාමසනතො තදඤ්ඤාකාරනිසෙධනතො ච **‘‘එව’’**න්ති වුත්තං. විසභාගින්ද්‍රියවත්ථුතො සභාගවත්ථුස්මිං තදභාවතො ච **‘‘පුරිසස්සා’’**ති වුත්තං. නිමිත්තග්ගාහස්ස වත්ථුභාවතො තථා පරිකප්පිතත්තා ච **‘‘චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨතී’’**ති වුත්තං. එවන්ති වුත්තාකාරපරාමසනත්ථඤ්චෙව නිදස්සනත්ථඤ්ච **‘‘යථා’’**ති වුත්තං. අත්තනො පච්චක්ඛභාවතො භික්ඛූනං පච්චක්ඛකරණත්ථඤ්ච **‘‘ඉද’’**න්ති වුත්තං. ඉත්ථිසන්තානපරියාපන්නතො තප්පටිබද්ධභාවතො ච **‘‘ඉත්ථිරූප’’**න්ති වුත්තන්ති එවං අනුපදවිචයතො **විචයො හාරො**. විචීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා පදපඤ්හාදයොති විචයො, විචිති එව වා තෙසන්ති විචයො. පදපුච්ඡාවිස්සජ්ජනපුබ්බාපරානුග්ගහනං අස්සාදාදීනඤ්ච විසෙසනිද්ධාරණවසෙන පවිචයලක්ඛණො හි විචයො හාරො. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘යං පුච්ඡිතඤ්ච විස්සජ්ජිතඤ්ච, සුත්තස්ස යා ච අනුගීති;
සුත්තස්ස යො පවිචයො, හාරො විචයොති නිද්දිට්ඨො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

අනාදිමති සංසාරෙ ඉත්ථිපුරිසානං අඤ්ඤමඤ්ඤරූපාභිරාමතාය ‘‘ඉත්ථිරූපං පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨතී’’ති යුජ්ජතීති අයං **යුත්තිහාරො.** බ්‍යඤ්ජනත්ථානං යුත්තායුත්තවිභාගවිභාවනලක්ඛණො හි යුත්තිහාරො. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘සබ්බෙසං හාරානං, යා භූමී යො ච ගොචරො තෙසං;
යුත්තායුත්තිපරික්ඛා, හාරො යුත්තීති නිද්දිට්ඨො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

යුත්තීති ච උපපත්ති සාධනයුත්ති, ඉධ පන යුත්තිවිචාරණා යුත්ති උත්තරපදලොපෙන ‘‘රූපභවො රූප’’න්ති යථා. යුත්තිසභවරණතො වා යුත්ති.

ඉත්ථිරූපං අයොනිසො ඔලොකියමානං ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතාය පදට්ඨානං, සා කුසලානං ධම්මානං අභාවනාය පදට්ඨානං, සා සබ්බස්සපි සංකිලෙසපක්ඛස්ස පරිවුද්ධියා පදට්ඨානං. බ්‍යතිරෙකතො පන ඉත්ථිරූපං යොනිසො ඔලොකියමානං සතිපට්ඨානභාවනාය පදට්ඨානං, සා බොජ්ඣඞ්ගානං භාවනාපාරිපූරියා පදට්ඨානං, සා විජ්ජාවිමුත්තීනං පාරිපූරියා පදට්ඨානං, කුසලස්ස චිත්තස්ස පරියාදානං සම්මොහාභිනිවෙසස්ස පදට්ඨානං, සො සඞ්ඛාරානං පදට්ඨානං, සඞ්ඛාරා විඤ්ඤාණස්සාති සබ්බං ආවත්තති භවචක්කං. බ්‍යතිරෙකතො පන කුසලස්ස චිත්තස්ස අපරියාදානං තෙසං තෙසං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදාය පාරිපූරියා පදට්ඨානන්ති අයං තාව අවිසෙසතො නයො. විසෙසතො පන සීලස්ස අපරියාදානං අවිප්පටිසාරස්ස පදට්ඨානං, අවිප්පටිසාරො පාමොජ්ජස්සාතිආදිනා යාව අනුපාදාපරිනිබ්බානං නෙතබ්බං. අයං **පදට්ඨානො හාරො.** සුත්තෙ ආගතධම්මානං පදට්ඨානභූතෙ ධම්මෙ තෙසඤ්ච පදට්ඨානභූතෙති සම්භවතො පදට්ඨානභූතධම්මනිද්ධාරණලක්ඛණො හි පදට්ඨානො හාරො. වුත්තඤ්චෙතං –

‘‘ධම්මං දෙසෙති ජිනො, තස්ස ච ධම්මස්ස යං පදට්ඨානං;
ඉති යාව සබ්බධම්මා, එසො හාරො පදට්ඨානො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

පදට්ඨානන්ති ආසන්නකාරණං. ඉධ පන පදට්ඨානවිචාරණා පදට්ඨානොතිආදි යුත්තිහාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

එකරූපන්ති ච රූපායතනග්ගහණෙන ඡන්නම්පි බාහිරානං ආයතනානං ගහණං බාහිරායතනභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. **චිත්තන්ති** මනායතනග්ගහණෙන ඡන්නම්පි අජ්ඣත්තිකානං ආයතනානං ගහණං අජ්ඣත්තිකායතනභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. එවං ඛන්ධධාතාදිවසෙනපි එකලක්ඛණතා වත්තබ්බා. අයං **ලක්ඛණො හාරො.** ලක්ඛීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා එකලක්ඛණධම්මා අවුත්තාපි එකවචනෙනාති ලක්ඛණො. සුත්තෙ අනාගතෙපි ධම්මෙ වුත්තප්පකාරෙ ආගතෙ විය නිද්ධාරෙත්වා යා සංවණ්ණනා, සො ලක්ඛණො හාරො. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘වුත්තම්හි එකධම්මෙ, යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කෙචි;
වුත්තා භවන්ති සබ්බෙ, සො හාරො ලක්ඛණො නාමා’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

නිදානෙ ඉමිස්සා දෙසනාය රූපගරුකානං පුග්ගලානං රූපස්මිං අනාදීනවදස්සිතා වුත්තා, ‘‘කථං නු ඛො ඉමෙ ඉමං දෙසනං සුත්වා රූපෙ ආදීනවදස්සනමුඛෙන සබ්බස්මිම්පි ඛන්ධපඤ්චකෙ සබ්බසො ඡන්දරාගං පහාය සකලවට්ටදුක්ඛතො මුච්චෙය්‍යුං, පරෙ ච තත්ථ පතිට්ඨාපෙය්‍යු’’න්ති අයමෙත්ථ භගවතො **අධිප්පායො.** පදනිබ්බචනං **නිරුත්තං,** තං ‘‘එව’’න්තිආදිනිදානපදානං ‘‘නාහ’’න්තිආදිපාළිපදානඤ්ච අට්ඨකථායං තස්සා ලීනත්ථවණ්ණනාය ච වුත්තනයානුසාරෙන සුකරත්තා න විත්ථාරයිම්හ.

පදපදත්ථදෙසනාදෙසනානික්ඛෙපසුත්තසන්ධිවසෙන පඤ්චවිධා **සන්ධි.** තත්ථ පදස්ස පදන්තරෙන සම්බන්ධො **පදසන්ධි.** පදත්ථස්ස පදත්ථන්තරෙන සම්බන්ධො **පදත්ථසන්ධි,** යො ‘‘කිරියාකාරකසම්බන්ධො’’ති වුච්චති. නානානුසන්ධිකස්ස සුත්තස්ස තංතංඅනුසන්ධීහි සම්බන්ධො, එකානුසන්ධිකස්ස ච පුබ්බාපරසම්බන්ධො **දෙසනාසන්ධි,** යා අට්ඨකථායං ‘‘පුච්ඡානුසන්ධි, අජ්ඣාසයානුසන්ධි, යථානුසන්ධී’’ති තිධා විභත්තා. අජ්ඣාසයො චෙත්ථ අත්තජ්ඣාසයො පරජ්ඣාසයොති ද්විධා වෙදිතබ්බො. **දෙසනානික්ඛෙපසන්ධි** චතුන්නං සුත්තනික්ඛෙපානං වසෙන වෙදිතබ්බා. **සුත්තසන්ධි** ඉධ පඨමනික්ඛෙපවසෙනෙව වෙදිතබ්බා. ‘‘කස්මා පනෙත්ථ ඉදමෙව චිත්තපරියාදානසුත්තං පඨමං නික්ඛිත්ත’’න්ති නායමනුයොගො කත්ථචි න පවත්තති. අපිච ඉමෙ සත්තා අනාදිමති සංසාරෙ පරිබ්භමන්තා ඉත්ථිපුරිසා අඤ්ඤමඤ්ඤෙසං පඤ්චකාමගුණසඞ්ඛාතරූපාභිරාමා, තත්ථ ඉත්ථී පුරිසස්ස රූපෙ සත්තා ගිද්ධා ගධිතා ලග්ගා ලග්ගිතා ආසත්තා, සා වස්සා තත්ථ ආසත්ති දුබ්බිවෙචනීයා . තථා පුරිසො ඉත්ථියා රූපෙ, තත්ථ ච දස්සනසංසග්ගො ගරුතරො ඉතරෙසඤ්ච මූලභූතො. තෙනෙව හි භගවා ‘‘කථං නු ඛො මාතුගාමෙ පටිපජ්ජිතබ්බ’’න්ති (දී. නි. 2.203) පුට්ඨො ‘‘අදස්සනමෙවා’’ති අවොච. තස්මා භගවා පඤ්චසු කාමගුණෙසු රූපෙ

ඡන්දරාගහාපනත්ථං ඉදමෙව සුත්තං පඨමං දෙසෙසි. නිබ්බානාධිගමාය පටිපත්තියා ආදි රෙසා පටිපත්තීති. යං පන එකිස්සා දෙසනාය දෙසනන්තරෙන සංසන්දනං, අයම්පි දෙසනාසන්ධි. සා ඉධ එවං වෙදිතබ්බා. **‘‘නාහං, භික්ඛවෙ… පෙ…. තිට්ඨතී’’**ති අයං දෙසනා. ‘‘යෙ ඛො, භික්ඛවෙ, චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යා රූපා ඉට්ඨා කන්තා මනාපා පියරූපා කාමූපසංහිතා රජනීයා , තඤ්චෙ භික්ඛු අභිනන්දති අභිවදති අජ්ඣොසාය තිට්ඨති, තස්ස තං අභිනන්දතො අභිවදතො අජ්ඣොසාය තිට්ඨතො උප්පජ්ජන්ති අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා’’ති (සං. නි. 4.118) ඉමාය දෙසනාය සංසන්දති. තථා ‘‘රූපෙ මඤ්ඤති, රූපෙසු මඤ්ඤති, රූපතො මඤ්ඤති, රූපං ‘මෙ’ති මඤ්ඤති. රූපං, භික්ඛවෙ, අනභිජානං අපරිජානං අවිරාජයං අප්පජහං අභබ්බො දුක්ඛක්ඛයායා’’ති (සං. නි. 4.112) එවමාදීහි දෙසනාහි සංසන්දතීති අයං **චතුබ්‍යූහො හාරො.** වියූහියන්ති විභාගෙන පිණ්ඩීයන්ති එතෙන, එත්ථ වාති බ්‍යූහො, නිබ්බචනාදීනං චතුන්නං බ්‍යූහොති චතුබ්‍යූහො, චතුන්නං වා බ්‍යූහො එත්ථාති චතුබ්‍යූහො. නිබ්බචනාධිප්පායාදීනං චතුන්නං විභාගලක්ඛණො හි චතුබ්‍යූහො හාරො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘නෙරුත්තමධිප්පායො, බ්‍යඤ්ජනමථ දෙසනානිදානඤ්ච;
පුබ්බාපරානුසන්ධී, එසො හාරො චතුබ්‍යූහො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

‘‘නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං…පෙ…. ඉත්ථිරූප’’න්ති එතෙන අයොනිසොමනසිකාරො දීපිතො. යං තත්ථ චිත්තං පරියාදියති, තෙන යොනිසොමනසිකාරො. තත්ථ අයොනිසොමනසිකරොතො තණ්හාවිජ්ජා පරිවඩ්ඪන්ති, තාසු තණ්හාගහණෙන නව තණ්හාමූලකා ධම්මා ආවට්ටන්ති, අවිජ්ජාගහණෙන අවිජ්ජාමූලකං සබ්බං භවචක්කං ආවට්ටති, යොනිසොමනසිකාරග්ගහණෙන ච යොනිසොමනසිකාරමූලකා ධම්මා ආවට්ටන්ති, චතුබ්බිධඤ්ච සම්පත්තිචක්කන්ති. අයං **ආවට්ටො හාරො.** ආවට්ටයන්ති එතෙන, එත්ථ වා සභාගවිසභාගා ච ධම්මා, තෙසං වා ආවට්ටනන්ති ආවට්ටො. දෙසනාය ගහිතධම්මානං සභාගාසභාගධම්මවසෙන ආවට්ටනලක්ඛණො හි ආවට්ටො හාරො. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘එකම්හි පදට්ඨානෙ, පරියෙසති සෙසකං පදට්ඨානං;
ආවට්ටති පටිපක්ඛෙ, ආවට්ටො නාම සො හාරො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

රූපං චතුබ්බිධං කම්මසමුට්ඨානං, චිත්තසමුට්ඨානං, උතුසමුට්ඨානං, ආහාරසමුට්ඨානං, තථා ඉට්ඨං ඉට්ඨමජ්ඣත්තං අනිට්ඨං අනිට්ඨමජ්ඣත්තන්ති. ඉධ පන ඉට්ඨං අධිප්පෙතං. චිත්තං කුසලචිත්තමෙත්ථ වෙදිතබ්බං. තං කාමාවචරං, රූපාවචරං, අරූපාවචරං, ලොකුත්තරන්ති චතුබ්බිධං. වෙදනාදිසම්පයුත්තධම්මභෙදතො අනෙකවිධන්ති අයං **විභත්තිහාරො.** විභජීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා සාධාරණාසාධාරණානං සංකිලෙසවොදානධම්මානං භූමියොති විභත්ති. විභජනං වා එතෙසං භූමියොති විභත්ති. සංකිලෙසධම්මෙ වොදානධම්මෙ ච සාධාරණාසාධාරණතො පදට්ඨානතො භූමිතො විභජනලක්ඛණො හි විභත්තිහාරො. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘ධම්මඤ්ච පදට්ඨානං, භූමිඤ්ච විභජ්ජතෙ අයං හාරො;
සාධාරණෙ අසාධාරණෙ ච නෙය්‍යො විභත්තී’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

ඉත්ථිරූපං පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨති අයොනිසො මනසිකරොතො, යොනිසො මනසිකරොතො න පරියාදියති සුසංවුතින්ද්‍රියත්තා සීලෙසු සමාහිතස්සාති අයං **පරිවත්තො හාරො.** පටිපක්ඛවසෙන පරිවත්තීයන්ති ඉමිනා, එත්ථ වා සුත්තෙ වුත්තධම්මා, පරිවත්තනං වා තෙසන්ති පරිවත්තො. නිද්දිට්ඨානං ධම්මානං පටිපක්ඛතො පරිවත්තනලක්ඛණො හි පරිවත්තො හාරො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘කුසලාකුසලෙ ධම්මෙ, නිද්දිට්ඨෙ භාවිතෙ පහීනෙ ච;
පරිවත්තති පටිපක්ඛෙ, හාරො පරිවත්තනො නාමා’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

භික්ඛවෙ, සමණා පබ්බජිතාති පරියායවචනං. අඤ්ඤං පරං කිඤ්චීති පරියායවචනං. රූපං වණ්ණං චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති පරියායවචනං. සමනුපස්සාමි ඔලොකෙස්සාමි ජානාමීති පරියායවචනං. එවං ඉත්ථං ඉමං පකාරන්ති පරියායවචනං. පුරිසස්ස පුග්ගලස්සාති පරියායවචනං. චිත්තං විඤ්ඤාණං මනොති පරියායවචනං. පරියාදාය ගහෙත්වා ඛෙපෙත්වාති පරියායවචනං. තිට්ඨති ධරති යාතීති පරියායවචනං. යථා යෙන පකාරෙන යෙනාකාරෙනාති පරියායවචනං. ඉත්ථී නාරී මාතුගාමොති පරියායවචනන්ති අයං **වෙවචනො හාරො.** විවිධං වචනං එකස්සෙවත්ථස්ස වාචකමෙත්ථාති විවචනං, විවචනමෙව වෙවචනං. විවිධං වුච්චති එතෙන අත්ථොති වා විවචනං, විවචනමෙව වෙවචනං. එකස්මිං අත්ථෙ අනෙකපරියායසද්දප්පයොජනලක්ඛණො හි වෙවචනො හාරො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘වෙවචනානි බහූනි තු, සුත්තෙ වුත්තානි එකධම්මස්ස;
යො ජානාති සුත්තවිදූ, වෙවචනො නාම සො හාරො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

රූපං කාළසාමාදිවසෙන අනෙකධා පඤ්ඤත්තං. පුරිසො ඛත්තියාදිවසෙන අනෙකධා පඤ්ඤත්තො. චිත්තං පරිත්තමහග්ගතාදිවසෙන අනෙකධා පඤ්ඤත්තං. ‘‘පරියාදායා’’ති එත්ථ පරියාදානං පරියාදායකානං පාපධම්මානං වසෙන වීතික්කමපරියුට්ඨානාදිනා ච අනෙකධා පඤ්ඤත්තං. අයං **පඤ්ඤත්තිහාරො.** පකාරෙහි, පභෙදතො වා

ඤාපීයන්ති ඉමිනා, එත්ථ වා අත්ථාති පඤ්ඤත්ති. එකෙකස්ස ධම්මස්ස අනෙකාහි පඤ්ඤත්තීහි පඤ්ඤාපෙතබ්බාකාරවිභාවනලක්ඛණො හි පඤ්ඤත්තිහාරො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘එකං භගවා ධම්මං, පඤ්ඤත්තීහි විවිධාහි දෙසෙති;
සො ආකාරො ඤෙය්‍යො, පඤ්ඤත්තී නාම සො හාරො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

විරොධිපච්චයසමවායෙ විසදිසුප්පත්තිරුප්පනවණ්ණවිකාරාපත්තියා තංසමඞ්ගිනො හදයඞ්ගතභාවප්පකාසනං රූපට්ඨොති අනිච්චතාමුඛෙන ඔතරණං, අනිච්චස්ස පන දුක්ඛත්තා දුක්ඛතාමුඛෙන, දුක්ඛස්ස ච අනත්තකත්තා සුඤ්ඤතාමුඛෙන ඔතරණං. චිත්තං මනොවිඤ්ඤාණධාතු, තස්සා පරියාදායිකා තණ්හා තදෙකට්ඨා ච පාපධම්මා ධම්මධාතූති ධාතුමුඛෙන ඔතරණං. එවං ඛන්ධායතනාදිමුඛෙහිපි ඔතරණං වත්තබ්බන්ති අයං **ඔතරණො හාරො.** ඔතාරියන්ති අනුප්පවෙසීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා සුත්තාගතා ධම්මා පටිච්චසමුප්පාදාදීසූති ඔතරණො. පටිච්චසමුප්පාදාදිමුඛෙන සුත්තත්ථස්ස ඔතරණලක්ඛණො හි ඔතරණො හාරො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යො ච පටිච්චුප්පාදො, ඉන්ද්‍රියඛන්ධා ච ධාතුආයතනා;
එතෙහි ඔතරති යො, ඔතරණො නාම සො හාරො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

නාහං, භික්ඛවෙ…පෙ…. සමනුපස්සාමීති ආරම්භො. **එවං පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨතී**ති පදසුද්ධි, න පන ආරම්භසුද්ධි. **යථයිදන්**තිආදි පදසුද්ධි චෙව ආරම්භසුද්ධි චාති අයං **සොධනො හාරො**. සොධීයන්ති සමාධීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා සුත්තෙ පදපදත්ථපඤ්හාරම්භාති සොධනො. සුත්තෙ පදපදත්ථපඤ්හාරම්භානං සොධනලක්ඛණො හි සොධනො හාරො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘විස්සජ්ජිතම්හි පඤ්හෙ, ගාථායං පුච්ඡිතායමාරබ්භ;
සුද්ධාසුද්ධපරික්ඛා, හාරො සො සොධනො නාමා’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

අඤ්ඤන්ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං කස්සචි විසෙසස්ස අනාමට්ඨත්තා. **එකරූපම්පී**ති තං අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං. **යථයිද**න්ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං අනියමවචනභාවතො. **ඉත්ථිරූප**න්ති තං අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනන්ති අයං **අධිට්ඨානො හාරො.** අධිට්ඨීයන්ති අනුප්පවත්තීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා සාමඤ්ඤවිසෙසභූතා ධම්මා විනා විකප්පෙනාති අධිට්ඨානො. සුත්තාගතානං ධම්මානං අවිකප්පනවසෙනෙව සාමඤ්ඤවිසෙසනිද්ධාරණලක්ඛණො හි අධිට්ඨානො හාරො. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘එකත්තතාය ධම්මා, යෙපි ච වෙමත්තතාය නිද්දිට්ඨා;
තෙන විකප්පයිතබ්බා, එසො හාරො අධිට්ඨානො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

රූපස්ස කම්මාවිජ්ජාදයො කම්මචිත්තාදයො ච හෙතු. සමනුපස්සනාය ආවජ්ජනාදයො. කුසලස්ස චිත්තස්ස යොනිසො මනසිකාරාදයො. **පරියාදායා**ති එත්ථ පරියාදානස්ස අයොනිසොමනසිකාරාදයොති අයං **පරික්ඛාරො හාරො.** පරිකරොති අභිසඞ්ඛරොති ඵලන්ති පරික්ඛාරො, හෙතු පච්චයො ච. පරික්ඛාරං ආචික්ඛතීති පරික්ඛාරො, හාරො. පරික්ඛාරවිසයත්තා, පරික්ඛාරසභවරණතො වා පරික්ඛාරො. සුත්තෙ ආගතධම්මානං පරික්ඛාරසඞ්ඛාතහෙතුපච්චයෙ නිද්ධාරෙත්වා සංවණ්ණනාලක්ඛණො හි පරික්ඛාරො හාරො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යෙ ධම්මා යං ධම්මං, ජනයන්තිප්පච්චයා පරම්පරතො;
හෙතුමවකඩ්ඪයිත්වා, එසො හාරො පරික්ඛාරො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨතීති එත්ථ පරියාදායිකා විසෙසතො තණ්හාවිජ්ජා වෙදිතබ්බා තාසං වසෙන පරියාදානසම්භවතො. තාසු තණ්හාය රූපමධිට්ඨානං, අවිජ්ජාය අරූපං. විසෙසතො තණ්හාය සමථො පටිපක්ඛො, අවිජ්ජාය විපස්සනා. සමථස්ස චෙතොවිමුත්ති, ඵලවිපස්සනාය පඤ්ඤාවිමුත්ති. තථා හි තා රාගවිරාගා අවිජ්ජාවිරාගාති විසෙසෙත්වා වුච්චන්තීති අයං **සමාරොපනො හාරො.** සමාරොපීයන්ති එතෙන, එත්ථ වා පදට්ඨානාදිමුඛෙන ධම්මාති සමාරොපනො. සුත්තෙ ආගතධම්මානං පදට්ඨානවෙවචනභාවනාපහානසමාරොපනවිචාරණලක්ඛණො හි සමාරොපනො හාරො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යෙ ධම්මා යං මූලා, යෙ චෙකත්ථා පකාසිතා මුනිනා;
තෙ සමාරොපයිතබ්බා, එස සමාරොපනො හාරො’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

එත්තාවතා ච –

‘‘දෙසනා විචයො යුත්ති, පදට්ඨානො ච ලක්ඛණො;
චතුබ්‍යූහො ච ආවට්ටො, විභත්ති පරිවත්තනො.

වෙවචනො ච පඤ්ඤත්ති, ඔතරණො ච සොධනො;
අධිට්ඨානො පරික්ඛාරො, සමාරොපනො සොළසො''ති. (නෙත්ති. 1 උද්දෙසවාර) –

එවං වුත්තා සොළස හාරා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා. හරීයන්ති එතෙහි, එත්ථ වා සුත්තගෙය්‍යාදිවිසයා අඤ්ඤාණසංසයවිපල්ලාසාති හාරා. හරන්ති වා සයං තානි, හරණමත්තමෙව වාති හාරා එලූපචාරෙන. අථ වා හරීයන්ති වොහරීයන්ති ධම්මසංවණ්ණකධම්මප්පටිග්ගාහකෙහි ධම්මස්ස දානග්ගහණවසෙනාති හාරා. අථ වා හාරා වියාති හාරා. යථා හි අනෙකරතනාවලිසමූහො හාරසඞ්ඛාතො අත්තනො අවයවභූතරතනසම්ඵස්සෙහි සමුපජනියමානහිලාදසුඛො හුත්වා තදුපභොගිජනසරීරසන්තාපං නිදාඝපරිළාහුප්පජනිතං වූපසමෙති, එවමෙව තෙපි නානාවිධපරමත්ථරතනප්පබන්ධා සංවණ්ණනාවිසෙසා අත්තනො අවයවභූතපරමත්ථරතනාධිගමෙන සමුප්පාදියමානනිබ්බුතිසුඛා ධම්මප්පටිග්ගාහකජනහදයපරිතාපං කාමරාගාදිකිලෙසහෙතුකං වූපසමෙන්තීති. අථ වා හාරයන්ති අඤ්ඤාණාදිනීහාරං අපගමං කරොන්ති ආවික්ඛන්තීති වා හාරා. අථ වා සොතුජනචිත්තස්ස හරණතො රමණතො ච හාරා නිරුත්තිනයෙන යථා ''භවෙසු වන්තගමනො භගවා''ති (විසුද්ධි. 1.144; පාරා. අට්ඨ. 1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා).

ඉතො පරං පන නන්දියාවට්ටාදිපඤ්චවිධනයා වෙදිතබ්බා – තත්ථ තණ්හාවිජ්ජා සමුදයසච්චං, තාසං අධිට්ඨානාදිභූතා රූපධම්මා දුක්ඛසච්චං, තෙසං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධප්පජානනා පටිපදා මග්ගසච්චං. තණ්හාගහණෙන චෙත්ථ මායාසාඨෙය්‍යමානාතිමානමදප්පමාදපාපිච්ඡතාපාපමිත්තතාඅහිරිකඅනොත්තප්පාදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. අවිජ්ජාගහණෙන විපරීතමනසිකාරකොධූපනාහමක්ඛපළාසඉස්සාමච්ඡරිය-සාරම්භදොවචස්සතාභවදිට්ඨිවිභවදිට්ඨිආදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. වුත්තවිපරියායතො කුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. කථං? අමායාඅසාඨෙය්‍යාදිවසෙන අවිපරීතමනසිකාරාදිවසෙන ච. තථා සමථපක්ඛියානං සද්ධින්ද්‍රියාදීනං , විපස්සනාපක්ඛියානං අනිච්චසඤ්ඤාදීනඤ්ච වසෙන වොදානපක්ඛො නෙතබ්බොති අයං **නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමි**. යො හි තණ්හාඅවිජ්ජාහි සංකිලෙසපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස සමථවිපස්සනාහි වොදානපක්ඛස්ස ච චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො, අයං නන්දියාවට්ටනයො නාම. වුත්තඤ්හෙතං –

''තණ්හඤ්ච අවිජ්ජම්පි ච, සමථෙන විපස්සනාය යො නෙති;
සච්චෙහි යොජයිත්වා, අයං නයො නන්දියාවට්ටො''ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

නන්දියාවට්ටස්ස විය ආවට්ටො එතස්සාති නන්දියාවට්ටො. යථා හි නන්දියාවට්ටො අන්තො ඨිතෙන පධානාවයවෙන බහිද්ධා ආවට්ටති, එවමයම්පි නයොති අත්ථො. අථ වා නන්දියා තණ්හාය පමොදස්ස වා ආවට්ටො එත්ථාති නන්දියාවට්ටො.

හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ගහිතෙසු තණ්හාවිජ්ජාතප්පක්ඛියධම්මෙසු තණ්හා ලොභො, අවිජ්ජා මොහො, අවිජ්ජාය සම්පයුත්තො ලොභිතෙ සති පුබ්බො විය තණ්හාය සති සිජ්ඣමානො ආඝාතො දොසො ඉති තීහි අකුසලමූලෙහි ගහිතෙහි, තප්පටිපක්ඛතො කුසලචිත්තග්ගහණෙන ච තීණි කුසලමූලානි ගහිතානි එව හොන්ති. ඉධාපි ලොභො සබ්බානි වා සාසවකුසලමූලානි සමුදයසච්චං, තන්නිබ්බත්තා තෙසං අධිට්ඨානගොචරභූතා උපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චන්තිආදිනා සච්චයොජනා වෙදිතබ්බා. ඵලං පනෙත්ථ විමොක්ඛත්තයවසෙන නිද්ධාරෙතබ්බං, තීහි අකුසලමූලෙහි තිවිධදුච්චරිතසංකිලෙසමලවිසමඅකුසලසඤ්ඤාවිතක්කාදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො, තථා තීහි කුසලමූලෙහි තිවිධසුචරිතසමකුසලසඤ්ඤාවිතක්කසද්ධම්මසමාධිවිමොක්ඛමුඛාදිවසෙන වොදානපක්ඛො නෙතබ්බොති අයං **තිපුක්ඛලස්ස නයස්ස භූමි**. යො හි අකුසලමූලෙහි සංකිලෙසපක්ඛස්ස කුසලමූලෙහි වොදානපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස ච චතුසච්චයොජනාමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො, අයං **තිපුක්ඛලනයො** නාම. තීහි අවයවෙහි ලොභාදීහි සංකිලෙසපක්ඛෙ, අලොභාදීහි ච වොදානපක්ඛෙ පුක්ඛලො සොභනොති තිපුක්ඛලො. වුත්තඤ්හෙතං –

''යො අකුසලෙ සමූලෙහි,
නෙති කුසලෙ ච කුසලමූලෙහි;
භූතං තථං අවිතථං,
තිපුක්ඛලං තං නයං ආහූ''ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

වුත්තනයෙන ගහිතෙසු තණ්හාවිජ්ජාතප්පක්ඛියධම්මෙසු විසෙසතො තණ්හාදිට්ඨීනං වසෙන අසුභෙ ''සුභ''න්ති, දුක්ඛෙ ''සුඛ''න්ති ච විපල්ලාසා, අවිජ්ජාදිට්ඨීනං වසෙන අනිච්චෙ ''නිච්ච''න්ති, අනත්තනි ''අත්තා''ති විපල්ලාසා වෙදිතබ්බා. තෙසං පටිපක්ඛතො කුසලචිත්තග්ගහණෙන සිද්ධෙහි සතිවීරියසමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියෙහි චත්තාරි සතිපට්ඨානානි සිද්ධානියෙව හොන්ති.

තත්ථ චතූහි ඉන්ද්‍රියෙහි චත්තාරො පුග්ගලා නිද්දිසිතබ්බා. කථං? දුවිධො හි තණ්හාචරිතො මුදින්ද්‍රියො තික්ඛින්ද්‍රියොති, තථා දිට්ඨිචරිතො. තෙසු පඨමො අසුභෙ ''සුභ''න්ති විපරියෙසග්ගාහී සතිබලෙන යථාභූතං කායසභාවං සල්ලක්ඛෙන්තො භාවනාබලෙන තං විපල්ලාසං සමුග්ඝාතෙත්වා සම්මත්තනියාමං ඔක්කමති. දුතියො අසුඛෙ ''සුඛ''න්ති විපරියෙසග්ගාහී ''උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙති''තිආදිනා (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.14;

6.58) වුත්තෙන වීරියසංවරභූතෙන වීරියබලෙන පටිපක්ඛං විනොදෙන්තො භාවනාබලෙන තං විපල්ලාසං විධමෙත්වා සම්මත්තනියාමං ඔක්කමති. තතියො අනිච්චෙ ‘‘නිච්ච’’න්ති විපල්ලාසග්ගාහී සමථබලෙන සමාහිතචිත්තො සඞ්ඛාරානං ඛණිකභාවං සල්ලක්ඛෙන්තො භාවනාබලෙන තං විපල්ලාසං සමුග්ඝාතෙත්වා සම්මත්තනියාමං ඔක්කමති. චතුත්ථො සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණඝනවඤ්චිතතාය ඵස්සාදිධම්මපුඤ්ජමත්තෙ අනත්තනි ‘‘අත්තා’’ති මිච්ඡාභිනිවෙසී චතුකොටිකසුඤ්ඤතාමනසිකාරෙන තං මිච්ඡාභිනිවෙසං විද්ධංසෙන්තො සාමඤ්ඤඵලං සච්ඡිකරොති. සුභසඤ්ඤාදීහි චතූහිපි වා විපල්ලාසෙහි සමුදයසච්චං, තෙසමධිට්ඨානාරම්මණභූතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චන්තිආදිනා සච්චයොජනා වෙදිතබ්බා. ඵලං පනෙත්ථ චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි, චතූහි චෙත්ථ විපල්ලාසෙහි චතුරාසවොඝයොගගන්ථඅගතිතණ්හුපාදානසල්ලවිඤ්ඤාණට්ඨිතිඅපරිඤ්ඤාදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො, තථා චතූහි සතිපට්ඨානෙහි චතුබ්බිධජ්ඣානවිහාරාධිට්ඨානසුඛභාගියධම්මඅප්පමඤ්ඤාසම්මප්පධානඉද්ධිපාදාදිවසෙන වොදානපක්ඛො නෙතබ්බොති අයං **සීහවික්කීළිතස්ස නයස්ස භූමි**. යො හි සුභසඤ්ඤාදීහි විපල්ලාසෙහි සකලස්ස සංකිලෙසපක්ඛස්ස සද්ධින්ද්‍රියාදීහි ච වොදානපක්ඛස්ස චතුසච්චයොජනාවසෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො, අයං සීහවික්කීළිතො නාම. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යො නෙති විපල්ලාසෙහි,
කිලෙසෙ ඉන්ද්‍රියෙහි සද්ධම්මෙ;
එතං නයං නයවිදූ,
සීහවික්කීළිතං ආහූ’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

අසන්තාසනජවපරක්කමාදිවිසෙසයොගෙන සීහො භගවා, තස්ස වික්කීළිතං දෙසනා වචීකම්මභූතො විහාරොති කත්වා විපල්ලාසතප්පටිපක්ඛපරිදීපනතො සීහස්ස වික්කීළිතං එත්ථාති සීහවික්කීළිතො, නයො. බලවිසෙසයොගදීපනතො වා සීහවික්කීළිතසදිසත්තා නයො සීහවික්කීළිතො. බලවිසෙසො චෙත්ථ සද්ධාදිබලං, දසබලානි එව වා.

ඉමෙසං පන තිණ්ණං අත්ථනයානං සිද්ධියා වොහාරනයද්වයං සිද්ධමෙව හොති. තථා හි අත්ථනයත්තයදිසාභාවෙන කුසලාදිධම්මානං ආලොචනං **දිසාලොචනං**. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘වෙය්‍යාකරණෙසු හි යෙ,
කුසලාකුසලා තහිං තහිං වුත්තා;
මනසා ඔලොකයතෙ,
තං ඛු දිසාලොචනං ආහූ’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

තථා ආලොචිතානං තෙසං ධම්මානං අත්ථනයත්තයයොජනෙ සමානයනතො අඞ්කුසො විය **අඞ්කුසො**. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘ඔලොකෙත්වා දිසලොචනෙන, උක්ඛිපිය යං සමානෙති;
සබ්බෙ කුසලාකුසලෙ, අයං නයො අඞ්කුසො නාමා’’ති. (නෙත්ති. 4 නිද්දෙසවාර);

තස්මා මනසාව අත්ථනයානං දිසාභූතධම්මානං ලොචනං දිසාලොචනං, තෙසං සමානයනං අඞ්කුසොති පඤ්චපි නයානි යුත්තානි හොන්ති.

එත්තාවතා ච –

‘‘පඨමො නන්දියාවට්ටො, දුතියො ච තිපුක්ඛලො;
සීහවික්කීළිතො නාම, තතියො නයලඤ්ජකො.

දිසාලොචනමාහංසු, චතුත්ථං නයමුත්තමං;
පඤ්චමො අඞ්කුසො නාම, සබ්බෙ පඤ්ච නයා ගතා’’ති. (නෙත්ති. 1 උද්දෙසවාර) –

එවං වුත්තපඤ්චනයාපි එත්ථ දස්සිතාති වෙදිතබ්බා. නයති සංකිලෙසං වොදානඤ්ච විභාගතො ඤාපෙතීති නයො, ලඤ්ජෙති පකාසෙති සුත්තත්ථන්ති ලඤ්ජකො, නයො ච සො ලඤ්ජකො චාති **නයලඤ්ජකො**. ඉදඤ්ච සුත්තං සොළසවිධෙ සුත්තන්තපට්ඨානෙ සංකිලෙසභාගියං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන නිබ්බෙධාසෙක්ඛභාගියන්ති දට්ඨබ්බං. අට්ඨවීසතිවිධෙ පන සුත්තන්තපට්ඨානෙ ලොකියලොකුත්තරං සත්තධම්මාධිට්ඨානං ඤාණඤ්ඤෙය්‍යං දස්සනභාවනං සකවචනං විස්සජ්ජනීයං කුසලාකුසලං අනුඤ්ඤාතං පටික්ඛිත්තඤ්චාති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ සොළසවිධසුත්තන්තං පට්ඨානං නාම ‘‘සංකිලෙසභාගියං සුත්තං, වාසනාභාගියං සුත්තං, නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං, අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං, වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච

සුත්තං, වාසනාභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං, නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං, වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං, නෙව සංකිලෙසභාගියං න වාසනාභාගියං න නිබ්බෙධභාගියං න අසෙක්ඛභාගියං සුත්ත''න්ති (නෙත්ති. 89) එවං වුත්තසොළසසාසනපට්ඨානානි.

තත්ථ සංකිලිස්සන්ති එතෙනාති සංකිලෙසො, සංකිලෙසභාගෙ සංකිලෙසකොට්ඨාසෙ පවත්තං **සංකිලෙසභාගියං**. වාසනා පුඤ්ඤභාවනා, වාසනාභාගෙ පවත්තං **වාසනාභාගියං,** වාසනං භජාපෙතීති වා **වාසනාභාගියං**. නිබ්බිජ්ඣනං ලොභක්ඛන්ධාදීනං පදාලනං නිබ්බෙධො, නිබ්බෙධභාගෙ පවත්තං, නිබ්බෙධං භජාපෙතීති වා **නිබ්බෙධභාගියං**. පරිනිට්ඨිතසික්ඛා ධම්මා අසෙක්ඛා, අසෙක්ඛභාගෙ පවත්තං, අසෙක්ඛෙ භජාපෙතීති වා **අසෙක්ඛභාගියං**. තෙසු යත්ථ තණ්හාදිසංකිලෙසො විභත්තො, ඉදං සංකිලෙසභාගියං. යත්ථ දානාදිපුඤ්ඤකිරියවත්ථු විභත්තං, ඉදං වාසනාභාගියං. යත්ථ සෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො විභත්තා, ඉදං නිබ්බෙධභාගියං. යත්ථ පන අසෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො විභත්තා, ඉදං අසෙක්ඛභාගියං. ඉතරානි තෙසං වොමිස්සකනයවසෙන වුත්තානි. සබ්බාසවසංවරපරියායාදීනං වසෙන සබ්බභාගියං වෙදිතබ්බං. තත්ථ හි සංකිලෙසධම්මා ලොකියසුචරිතධම්මා සෙක්ඛා ධම්මා අසෙක්ඛා ධම්මා ච විභත්තා. සබ්බභාගියං පන ''පස්සං න පස්සතී''තිආදිකං උදකාදිඅනුවාදවචනං වෙදිතබ්බං.

අට්ඨවීසතිවිධං සුත්තන්තපට්ඨානං පන ''ලොකියං, ලොකුත්තරං, ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච, සත්තාධිට්ඨානං, ධම්මාධිට්ඨානං, සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච, ඤාණං, ඤෙය්‍යං, ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච, දස්සනං, භාවනා, දස්සනඤ්ච භාවනා ච, සකවචනං, පරවචනං, සකවචනඤ්ච පරවචනඤ්ච, විස්සජ්ජනීයං, අවිස්සජ්ජනීයං, විස්සජ්ජනීයඤ්ච අවිස්සජ්ජනීයඤ්ච, කම්මං, විපාකො, කම්මඤ්ච විපාකො ච කුසලං, අකුසලං, කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච අනුඤ්ඤාතං, පටික්ඛිත්තං, අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච, ථවො''ති (නෙත්ති. 112) එවමාගතානි අට්ඨවීසති සාසනපට්ඨානානි. තත්ථ **ලොකියන්ති** ලොකෙ නියුත්තො, ලොකෙ වා විදිතො ලොකියො. ඉධ පන ලොකියො අත්ථො යස්මිං සුත්තෙ වුත්තො, තං සුත්තං ලොකියං. තථා **ලොකුත්තරං**. යස්මිං පන සුත්තෙ පදෙසෙන ලොකියං, පදෙසෙන ලොකුත්තරං වුත්තං, තං **ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච**. සත්තඅධිප්පායසත්තපඤ්ඤත්තිමුඛෙන දෙසිතං **සත්තාධිට්ඨානං**. ධම්මවසෙන දෙසිතං **ධම්මාධිට්ඨානං**. උභයවසෙන දෙසිතං **සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච**. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. බුද්ධාදීනං පන ගුණාභිත්ථවනවසෙන පවත්තං සුත්තං **ථවො** නාම –

> ''මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො, සච්චානං චතුරො පදා;
> විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානං, ද්විපදානඤ්ච චක්ඛුමා''ති. (ධ. ප. 273; නෙත්ති. 170; පෙටකො. 30) ආදිකං විය –

නෙත්තිනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. **සද්දගරුකාදීනන්ති** ආදිසද්දෙන ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බගරුකෙ සඞ්ගණ්හාති. **ආසයවසෙනාති** අජ්ඣාසයවසෙන. උතුසමුට්ඨානොපි ඉත්ථිසන්තානගතො සද්දො ලබ්භති, සො ඉධ නාධිප්පෙතොති **''චිත්තසමුට්ඨානො''**ති වුත්තං. **කථිතසද්දො** ආලාපාදිසද්දො. **ගීතසද්දො** සරෙන ගායනසද්දො. ඉත්ථියා හසනසද්දොපෙත්ථ සඞ්ගහෙතබ්බො තස්සපි පුරිසෙන අස්සාදෙතබ්බතො. තෙනාහ – ''අපිච ඛො මාතුගාමස්ස සද්දං සුණාති තිරොකුට්ටා වා තිරොපාකාරා වා හසන්තියා වා භණන්තියා වා ගායන්තියා වා, සො තදස්සාදෙති''තිආදි. **නිවත්ථනිවාසනස්සාති** බලිත්ථද්ධස්ස නිවාසනස්ස. **අලඞ්කාරස්සාති** නූපුරාදිකස්ස අලඞ්කාරස්ස. **ඉත්ථිසද්දොත්වෙව වෙදිතබ්බොති** ඉත්ථිපටිබද්ධභාවතො වුත්තං. තෙනාහ – **''සබ්බොපි''**තිආදි. **අවිදූරට්ඨානෙති** තස්ස හත්ථිකුලස්ස වසනට්ඨානතො අවිදූරට්ඨානෙ. **කායූපපන්නොති** සම්පන්නකායො ථිරකඨිනමහාකායො. **මහාහත්ථීති** මහානුභාවො හත්ථී. **ජෙට්ඨකං කත්වාති** යූථපතිං කත්වා.

කඨිනතික්ඛභාවෙන සිඞ්ගසදිසත්තා අළසඞ්ඛාතානි සිඞ්ගානි එතස්ස අත්ථීති **සිඞ්ගී,** සුවණ්ණවණ්ණතාය මහාබලතාය ච සීහහත්ථිආදිමිගසදිසත්තා මිගො වියාති **මිගො**. තත්ථ තත්ථ කිච්චං නෙතුභාවෙන චක්ඛුයෙව නෙත්තං, තං උග්ගතට්ඨෙන ආයතං එතස්සාති **ආයතචක්ඛුනෙත්තො**. අට්ඨි එව තචො එතස්සාති **අට්ඨිත්තචො. තෙනාභිභූතොති** තෙන මිගෙන අභිභූතො අජ්ඣොත්ථටො නිච්චලග්ගහිතො හුත්වා. **කරුණං රුදාමීති** කාරුඤ්ඤපත්තො හුත්වා රොදාමි විරවාමි. පච්චත්ථිකභයතො මුත්ති නාම යථා තථා සහායවතො හොති, න එකාකිනොති ආහ – **''මා හෙව මං පාණසමං ජහෙය්‍යා''**ති. තත්ථ **මා හෙව මන්ති** මං එවරූපං බ්‍යසනං පත්තං අත්තනො පාණසමං පියසාමිකං ත්වං මාහෙව ජහි.

කුඤ්චෙ ගිරිකූටෙ රමති අභිරමති, තත්ථ වා විචරති, කොඤ්චනාදං නදන්තො වා විචරති, කු වා පථවී, තදභිඝාතෙන ජීරතීති **කුඤ්ජරො. සට්ඨිහායනන්ති** ජාතියා සට්ඨිවස්සකාලස්මිං කුඤ්ජරා ථාමෙන පරිහායන්ති, තං සන්ධාය එවමාහ. **පථබ්‍යා චාතුරන්තායාති** චතුසු දිසාසු සමුද්දං පත්වා ඨිතාය චාතුරන්තාය පථවියා. **සුප්පියොති** සුට්ඨු

පියො. **තෙසං ත්වං වාරිජො සෙට්ඨොති** යෙ සමුද්දෙ වා ගඞ්ගාය වා යමුනාය වා නම්මදානදියා වා කුළීරා, තෙසං සබ්බෙසං වණ්ණසම්පත්තියා මහන්තත්තෙන ච වාරිම්හි ජාතත්තා වාරිජො ත්වමෙව සෙට්ඨො පසත්ථතරො. **මුඤ්ච රොදන්තියා පතින්ති** සබ්බෙසං සෙට්ඨත්තා තමෙව යාචාමි, රොදමානාය මය්හං සාමිකං මුඤ්ච. **අථාති** ගහණස්ස සිථිලකරණසමනන්තරමෙව. **එතස්සාති** පටිසත්තුමද්දනස්ස.

පබ්බතගහනං නිස්සායාති තිස්සො පබ්බතරාජියො අතික්කමිත්වා චතුත්ථාය පබ්බතරාජියං පබ්බතගහනං උපනිස්සාය. **එවං වදතීති** ''උදෙතයං චක්ඛුමා''තිආදිනා (ජා. 1.2.17) ඉමං බුද්ධමන්තං මන්තෙන්තො වදති.

තත්ථ **උදෙතීති** පාචීනලොකධාතුතො උග්ගච්ඡති. **චක්ඛුමාති** සකලචක්කවාළවාසීනං අන්ධකාරං විධමිත්වා චක්ඛුප්පටිලාභකරණෙන යන්තෙන තෙසං දින්නං චක්ඛු, තෙන චක්ඛුනා චක්ඛුමා. **එකරාජාති** සකලචක්කවාළෙ ආලොකකරානං අන්තරෙ සෙට්ඨට්ඨෙන රඤ්ජනට්ඨෙන ච එකරාජා. **හරිස්සවණ්ණොති** හරිසමානවණ්ණො, සුවණ්ණවණ්ණොති අත්ථො. පඨවිං පභාසෙතීති **පඨවිප්පභාසො. තං තං නමස්සාමීති** තස්මා තං එවරූපං භවන්තං නමස්සාමි වන්දාමි. **තයාජ්ජ ගුත්තා විහරෙම්හ දිවසන්ති** තයා අජ්ජ රක්ඛිතා හුත්වා ඉමං දිවසං චතුඉරියාපථවිහාරෙන සුඛං විහරෙය්‍යාම.

එවං බොධිසත්තො ඉමාය ගාථාය සූරියං නමස්සිත්වා දුතියගාථාය අතීතෙ පරිනිබ්බුතෙ බුද්ධෙ චෙව බුද්ධගුණෙ ච නමස්සති **''යෙ බ්‍රාහ්මණා''**තිආදිනා. තත්ථ **යෙ බ්‍රාහ්මණාති** යෙ බාහිතපාපා පරිසුද්ධා බ්‍රාහ්මණා. **වෙදගූති** වෙදානං පාරං ගතා, වෙදෙහි පාරං ගතාති වා වෙදගූ. ඉධ පන සබ්බෙ සඞ්ඛතධම්මෙ විදිතෙ පාකටෙ කත්වා කතාති වෙදගූ. තෙනෙවාහ – **''සබ්බධම්මෙ''**ති. සබ්බෙ ඛන්ධායතනධාතුධම්මෙ සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණවසෙන අත්තනො ඤාණස්ස විදිතෙ පාකටෙ කත්වා තිණ්ණං මාරානං මත්ථකං මද්දිත්වා සම්මාසම්බොධිං පත්තා, සංසාරං වා අතික්කන්තාති අත්ථො. **තෙ මෙ නමොති** තෙ මම ඉමං නමක්කාරං පටිච්ඡන්තු. **තෙ ච මං පාලයන්තූති** එවං මයා නමස්සිතා ච තෙ භගවන්තො මං පාලයන්තු රක්ඛන්තු. **නමත්ථු බුද්ධානං…පෙ…. විමුත්තියාති** අයං මම නමක්කාරො අතීතානං පරිනිබ්බුතානං බුද්ධානං අත්ථු, තෙසංයෙව චතූසු එලෙසු ඤාණසඞ්ඛාතාය බොධියා අත්ථු, තථා තෙසඤ්ඤෙව අරහත්තඵලවිමුත්තියා විමුත්තානං අත්ථු, යා ච නෙසං තදඞ්ගවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදප්පටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණසඞ්ඛාතා පඤ්චවිධා විමුත්ති, තාය විමුත්තියාපි අයං මය්හං නමක්කාරො අත්ථූති අත්ථො. **ඉමං සො පරිත්තං කත්වා, මොරො චරති එසනාති** ඉදං පන පදද්වයං සත්ථා අභිසම්බුද්ධො හුත්වා ආහ. තස්සත්ථො – භික්ඛවෙ, සො මොරො ඉමං පරිත්තං ඉමං රක්ඛං කත්වා අත්තනො ගොචරභූමියං පුප්ඵඵලාදීනං අත්ථාය නානප්පකාරාය එසනාය චරතීති.

එවං දිවසං චරිත්වා සායං පබ්බතමත්ථකෙ නිසීදිත්වා අත්ථං ගච්ඡන්තං සූරියං ඔලොකෙන්තො බුද්ධගුණෙ ආවජ්ජෙත්වා නිවාසට්ඨානෙ රක්ඛාවරණත්ථාය පුන බ්‍රහ්මමන්තං වදන්තො **''අපෙතය''**න්තිආදිමාහ. තෙනෙවාහ – **''දිවසං ගොචරං ගහෙත්වා''**තිආදි. තත්ථ **අපෙතීති** අපයාති අත්ථං ගච්ඡති. **ඉමං සො පරිත්තං කත්වා මොරො වාසමකප්පයීති** ඉදම්පි අභිසම්බුද්ධො හුත්වා ආහ. තස්සත්ථො – භික්ඛවෙ, සො මොරො ඉමං පරිත්තං ඉමං රක්ඛං කත්වා අත්තනො නිවාසට්ඨානෙ වාසං සංකප්පයිත්ථාති. **පරිත්තකම්මතො පුරෙතරමෙවාති** පරිත්තකම්මකරණතො පුරෙතරමෙව. **මොරකුක්කුටිකායාති** කුක්කුටිකාසදිසාය මොරච්ඡාපිකාය.

3. තතියෙ රූපායතනස්ස විය ගන්ධායතනස්සපි සමුට්ඨාපකපච්චයවසෙන විසෙසො නත්ථීති ආහ – **''චතුසමුට්ඨානික''**න්ති. ඉත්ථියා සරීරගන්ධස්ස කායාරුළ්හඅනුලෙපනාදිගන්ධස්ස ච තප්පටිබද්ධභාවතො අවිසෙසෙන ගහණප්පසඞ්ගෙ ඉධාධිප්පෙතගන්ධං නිද්ධාරෙන්තො **''ස්වාය''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **ඉත්ථියාති** පාකතිකාය ඉත්ථියා. **දුග්ගන්ධොති** පාකතිකාය ඉත්ථියා සරීරගන්ධභාවතො දුග්ගන්ධො හොති. **ඉධාධිප්පෙතොති** ඉට්ඨභාවතො අස්සාදෙතබ්බත්තා වුත්තං. කථං පන ඉත්ථියා සරීරගන්ධස්ස දුග්ගන්ධභාවොති ආහ – **''එකච්චා හී''**තිආදි. තත්ථ අස්සස්ස විය ගන්ධො අස්සා අත්ථීති **අස්සගන්ධිනී**. මෙණ්ඩකස්ස විය ගන්ධො අස්සා අත්ථීති **මෙණ්ඩකගන්ධිනී**. සෙදස්ස විය ගන්ධො අස්සා අත්ථීති **සෙදගන්ධිනී**. සොණිතස්ස විය ගන්ධො අස්සා අත්ථීති **සොණිතගන්ධිනී. රජ්ජතෙවාති** අනාදිමති සංසාරෙ අවිජ්ජාදිකිලෙසවාසනාය පරිකඩ්ඪිතහදයත්තා ඵොට්ඨබ්බස්සාදගධිතචිත්තතාය ච අන්ධබාලො එවරූපායපි දුග්ගන්ධසරීරාය ඉත්ථියා රජ්ජතියෙව. පාකතිකාය ඉත්ථියා සරීරගන්ධස්ස දුග්ගන්ධභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි විසිට්ඨාය එකච්චාය ඉත්ථියා තදභාවං දස්සෙතුං – **''චක්කවත්තිනො පනා''**තිආදිමාහ. යදි එවං ඊදිසාය ඉත්ථියා සරීරගන්ධොපි ඉධ කස්මා නාධිප්පෙතොති ආහ – **''අයං න සබ්බාසං හොතී''**තිආදි. තිරච්ඡානගතාය ඉත්ථියා එකච්චාය ච මනුස්සිත්ථියා සරීරගන්ධස්ස අතිවිය අස්සාදෙතබ්බභාවදස්සනතො පුන තම්පි අවිසෙසෙන අනුජානන්තො **''ඉත්ථිකායෙ ගන්ධො වා හොතූ''**තිආදිමාහ. **ඉත්ථිගන්ධොත්වෙව වෙදිතබ්බොති** තප්පටිබද්ධභාවතො වුත්තං.

4. චතුත්ථාදීසු **කිං තෙනාති** ජිව්හාවිඤ්ඤෙය්‍යාරසෙ ඉධාධිප්පෙතෙ කිං තෙන අවයවරසාදිනා වුත්තෙන පයොජනං. ඔට්ඨමංසං සම්මක්ඛෙතීති **ඔට්ඨමංසසම්මක්ඛනො,** ඛෙළාදීනි. ආදිසද්දෙන ඔට්ඨමංසමක්ඛනො තම්බුලමුඛවාසාදිරසො ගය්හති. **සබ්බො සො ඉත්ථිරසොති** ඉත්ථියාවසස්ස ගහෙතබ්බත්තා.

5. **ඉත්ථිපොට්ඨබ්බොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. යදි පනෙත්ථ ඉත්ථිගතානි රූපාරම්මණාදීනි අවිසෙසතො පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති, අථ කස්මා භගවතා තානි විසුං විසුං ගහෙත්වා දෙසිතානීති ආහ – **''ඉති සත්ථා''**තිආදි. **යථා හීති**ආදිනා තමෙවත්ථං සමත්ථෙති. **ගමෙතීති** වික්ඛෙපං ගමෙති, අයමෙව වා පාඨො. **ගමෙතීති** ච සඞ්ගමෙති. **න තථා සෙසා සද්දාදයො, න තථා රූපාදීනි ආරම්මණානීති** එතෙන සත්තෙසු රූපාදිගරුකතා අසංකිණ්ණා විය දස්සිතා, න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං අනෙකවිධත්තා සත්තානං අජ්ඣාසයස්සාති දස්සෙතුං – **''එකච්චස්ස වා''**තිආදි වුත්තං. **පඤ්චගරුකවසෙනාති** පඤ්චාරම්මණගරුකවසෙන. එකච්චස්ස හි පුරිසස්ස යථාවුත්තෙසු පඤ්චසුපි ආරම්මණෙසු ගරුකතා හොති, එකච්චස්ස තත්ථ කතිපයෙසු, එකස්මිං එව වා, තෙ සබ්බෙපි පඤ්චගරුකාත්වෙව වෙදිතබ්බා යථා ''සත්තිසයො අට්ඨවිමොක්ඛා''ති. **න පඤ්චගරුකජාතකවසෙන** එකෙකාරම්මණෙ ගරුකස්සෙව නාධිප්පෙතත්තා. එකෙකාරම්මණගරුකානඤ්හි පඤ්චන්නං පුග්ගලානං තත්ථ ආගතත්තා තං ජාතකං **''පඤ්චගරුකජාතක''**න්ති වුත්තං. යදි එවං තෙන ඉධ පයොජනං නත්ථීති ආහ – **''සක්ඛිභාවත්ථායා''**ති. **ආහරිත්වා කථෙතබ්බන්ති** රූපාදිගරුකතාය එතෙ අනයබ්‍යසනං පත්තාති දස්සෙතුං කථෙතබ්බං.

6-8. **තෙසන්ති** සුත්තානං. **උප්පණ්ඩෙත්වා ගණ්හිතුං න ඉච්ඡීති** තස්ස ථොකං විරූපධාතුකත්තා න ඉච්ඡි. **අනතික්කමන්තොති** සංසන්දෙන්තො. **ද්වෙ හත්ථං පත්තානීති** ද්වෙ උප්පලානි හත්ථං ගතානි. **පහට්ඨාකාරං දස්සෙත්වාති** අපරාහි ඉත්ථීහි එකෙකං ලද්ධං, මයා ද්වෙ ලද්ධානීති සන්තුට්ඨාකාරං දස්සෙත්වා. **පරොදීති** තස්සා පුබ්බසාමිකස්ස මුඛගන්ධං සරිත්වා. තස්ස හි මුඛතො උප්පලගන්ධො වායති. **හාරෙත්වාති** තස්මා ඨානා අපනෙත්වා, ''හරාපෙත්වා''ති වා පාඨො, අයමෙවත්ථො.

සාධු සාධූති භාසතොති ධම්මකථාය අනුමොදනවසෙන ''සාධු සාධූ''ති භාසතො. **උප්පලංව යථොදකෙති** යථා උප්පලං උප්පලගන්ධො මුඛතො නිබ්බත්තොති. **වට්ටමෙව කථිතන්ති** යථාරුතවසෙන වුත්තං. යදිපි එවං වුත්තං, තථාපි යථාරුතමත්ථෙ අවත්වා විවට්ටං නීහරිත්වා කථෙතබ්බං විමුත්තිරසත්තා භගවතො දෙසනාය.

රූපාදිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

පඨමවග්ගවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

2. නීවරණප්පහානවග්ගවණ්ණනා

11. **දුතියස්සාති** දුතියවග්ගස්ස. **එකධම්මම්පීති** එත්ථ ‘‘එකසභාවම්පී’’ති ඉමිනා සභාවත්ථොයං ධම්මසද්දො ‘‘කුසලා ධම්මා’’තිආදීසු වියාති දස්සිතං හොති. යදග්ගෙන ච සභාවත්ථො, තදග්ගෙන නිස්සත්තත්ථො සිද්ධො එවාති **‘‘නිස්සත්තට්ඨෙන ධම්මො වෙදිතබ්බො’’**ති වුත්තං. **සුභනිමිත්තන්ති** ධම්මපරියායෙන වුත්තං. තඤ්හි අත්ථතො කාමච්ඡන්දො වා සියා. සො හි අත්තනො ගහණාකාරෙන සුභන්ති, තෙනාකාරෙන පවත්තනකස්ස අඤ්ඤස්ස කාමච්ඡන්දස්ස නිමිත්තත්තා ‘‘සුභනිමිත්ත’’න්ති ච වුච්චති. තස්ස ආරම්මණං වා සුභනිමිත්තං. ඉට්ඨඤ්හි ඉට්ඨාකාරෙන වා ගය්හමානං රූපාදිආරම්මණං ‘‘සුභනිමිත්ත’’න්ති වුච්චති. ආරම්මණමෙව චෙත්ථ නිමිත්තං. තථා හි වක්ඛති – ‘‘සුභනිමිත්තන්ති රාගට්ඨානියං ආරම්මණ’’න්ති. සමුච්චයත්ථො වා-සද්දො අනෙකත්ථත්තා නිපාතානං. **භියොභාවායාති** පුනප්පුනං භාවාය. **වෙපුල්ලායාති** විපුලභාවාය, වඩ්ඪියාති අත්ථො. **අජාතො** නිජ්ජාතො. සෙසපදානි තස්සෙව වෙවචනානි. **කාමෙසූති** පඤ්චසු කාමගුණෙසු. **කාමච්ඡන්දොති** කාමසඞ්ඛාතො ඡන්දො, න කත්තුකම්‍යතාඡන්දො න ධම්මච්ඡන්දො. කාමනවසෙන රජ්ජනවසෙන ච කාමො එව රාගො **කාමරාගො**. කාමනවසෙන නන්දනවසෙන ච කාමො එව නන්දීති **කාමනන්දී**. කාමනවසෙන තණ්හායනවසෙන ච **කාමතණ්හා**. ආදිසද්දෙන ‘‘කාමස්නෙහො කාමපරිළාහො කාමමුච්ඡා කාමජ්ඣොසාන’’න්ති එතෙසං පදානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තත්ථ වුත්තනයෙනෙව කාමත්ථං විදිත්වා සිනෙහනට්ඨෙන **කාමස්නෙහො, පරිළාහනට්ඨෙන කාමපරිළාහො, මුච්ඡනට්ඨෙන කාමමුච්ඡා,** ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපනට්ඨෙන **කාමජ්ඣොසානං** වෙදිතබ්බං. කාමච්ඡන්දො එව කුසලප්පවත්තිතො චිත්තස්ස නීවරණට්ඨෙන **කාමච්ඡන්දනීවරණං, සොති** කාමච්ඡන්දො. **අසමුදාචාරවසෙනාති** අසමුදාචාරභාවෙන. **අනනුභූතාරම්මණවසෙනාති** ‘‘ඉදං නාමෙත’’න්ති වත්ථුවසෙන උත්වා තස්මිං අත්තභාවෙ අනනුභූතස්ස ආරම්මණස්ස වසෙන. රූපසද්දාදිභෙදං පන ආරම්මණං එකස්මිම්පි අත්තභාවෙ අනනුභූතං නාම නත්ථෙව, කිමඞ්ගං පන අනාදිමති සංසාරෙ.

යං වුත්තං – ‘‘අසමුදාචාරවසෙන වා’’තිආදි, තං අතිසංඛිත්තන්ති විත්ථාරතො දස්සෙතුං – **‘‘තත්ථ’’**තිආදිමාහ. තත්ථ භවග්ගහණෙන මහග්ගතභවො ගහිතො. සො හි ඔළාරිකකිලෙසසමුදාචාරරහිතො. තජ්ජනීයකම්මකතාදිකාලෙ පාරිවාසිකකාලෙ ච චරිතබ්බානි **ද්වෙඅසීති ඛුද්දකවත්තානි** නාම. න හි තානි සබ්බාසු අවත්ථාසු චරිතබ්බානි, තස්මා තානි න මහාවත්තෙසු අන්තොගධානීති **‘‘චුද්දස මහාවත්තානී’’**ති වුත්තං. තථා ආගන්තුකවත්තආවාසිකගමික- අනුමොදනභත්තග්ග- පිණ්ඩචාරිකආරඤ්ඤකසෙනාසනජන්තාඝරවච්චකුටිඋපජ්ඣාය- සද්ධිවිහාරිකආචරිය- අන්තෙවාසිකවත්තානීති එතානි චුද්දස මහාවත්තානි නාමාති වුත්තං. ඉතරානි පන ‘‘පාරිවාසිකානං භික්ඛූනං වත්තං පඤ්ඤාපෙස්සාමී’’ති (චූළව. 75) ආරභිත්වා ‘‘න උපසම්පාදෙතබ්බං, න ඡමායං චඞ්කමන්තෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමිතබ්බ’’න්ති (චූළව. 81) වුත්තානි පකතත්තෙ චරිතබ්බවත්තානි ඡසට්ඨි, තතො පරං ‘‘න, භික්ඛවෙ, පාරිවාසිකෙන භික්ඛුනා පාරිවාසිකවුඩ්ඪතරෙන භික්ඛුනා සද්ධිං, මූලායපටිකස්සනාරහෙන, මානත්තාරහෙන, මානත්තචාරිකෙන, අබ්භානාරහෙන භික්ඛුනා සද්ධිං එකච්ඡන්නෙ ආවාසෙ වත්ථබ්බ’’න්තිආදීනි පකතත්තෙ චරිතබ්බෙහි අනඤ්ඤත්තා විසුං විසුං අගණෙත්වා පාරිවාසිකවුඩ්ඪතරාදීසු පුග්ගලන්තරෙසු චරිතබ්බත්තා තෙසං වසෙන සම්පිණ්ඩෙත්වා එකෙකං කත්වා ගණිතානි පඤ්චාති එකසත්තතිවත්තානි. උක්ඛෙපනීයකම්මකතවත්තෙසු වත්තපඤ්ඤාපනවසෙන වුත්තං – ‘‘න පකතත්තස්ස භික්ඛුනො අභිවාදනං පච්චුට්ඨානං…පෙ.… පිට්ඨිපරිකම්මං සාදිතබ්බ’’න්ති ඉදං අභිවාදනාදීනං අස්සාදියනං එකං, ‘‘න පකතත්තො භික්ඛු සීලවිපත්තියා අනුද්ධංසෙතබ්බො’’තිආදීනි (චූළව. 51) ච දසාති එවං ද්වාසීති හොන්ති. එතෙස්වෙව පන කානිචි තජ්ජනීයකම්මකතාදිවත්තානි කානිචි පාරිවාසිකාදිවත්තානීති අග්ගහිතග්ගහණෙන ද්වාවීසතිවත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ‘‘චුද්දස මහාවත්තානී’’ති වත්වාපි ‘‘ආගන්තුකගමිකවත්තානි වා’’ති ඉමෙසං විසුං ගහණං ඉමානි අභිණ්හං සම්භවන්තීති කත්වා. **කිලෙසො ඔකාසං න ලභති** සබ්බදා වත්තප්පටිපත්තියංයෙව බ්‍යාවටචිත්තතාය. **අයොනිසොමනසිකාරන්ති** අනිච්චාදීසු ‘‘නිච්ච’’න්තිආදිනා පවත්තං අනුපායමනසිකාරං. **සතිවොස්සග්ගන්ති** සතියා විස්සජ්ජනං, සතිවිරහන්ති අත්ථො. **එවම්පීති** වක්ඛමානාපෙක්ඛාය අවුත්තසම්පිණ්ඩනත්ථො **පි**-සද්දො.

අනුසන්ධිවසෙනාති පුච්ඡානුසන්ධිආදිඅනුසන්ධිවසෙන. **පුබ්බාපරවසෙනාති** පුබ්බාපරගන්ථසල්ලක්ඛණවසෙන. **ගණ්හන්තස්සාති** ආචරියමුඛතො ගණ්හන්තස්ස. **සජ්ඣායන්තස්සාති** ආචරියමුඛතො උග්ගහිතගන්ථං සජ්ඣායන්තස්ස. **වාචෙන්තස්සාති** පාළිං තදත්ථඤ්ච උග්ගණ්හාපනවසෙන පරෙසං වාචෙන්තස්ස. **දෙසෙන්තස්සාති** දෙසනාවසෙන පරෙසං ධම්මං දෙසෙන්තස්ස. **පකාසෙන්තස්සාති** අත්තනො අත්තනො සංසයට්ඨානෙ පුච්ඡන්තානං යාථාවතො අත්ථං පකාසෙන්තස්ස. **කිලෙසො ඔකාසං න ලභති** රත්තින්දිවං ගන්ථකම්මෙසුයෙව බ්‍යාවටචිත්තතාය. **එවම්පීති** වුත්තසම්පිණ්ඩනත්ථො **පි**-සද්දො. එවං සෙසෙසුපි.

ධුතඞ්ගධරො හොතීති වුත්තමෙවත්ථං පකාසෙති **‘‘තෙරස ධුතඞ්ගගුණෙ සමාදාය වත්තතී’’**ති. **බාහුල්ලායාති** චීවරාදිපච්චයබාහුල්ලාය. යථා චීවරාදයො පච්චයා බහුලං උප්පජ්ජන්ති, තථා **ආවත්තස්ස** පවත්තස්සාති අත්ථො. **පරිහීනජ්ඣානස්සාති** ඣානන්තරායකරෙන විසභාගරූපදස්සනාදිනා කෙනචි නිමිත්තෙන පරිහීනජ්ඣානස්ස. **විස්සට්ඨජ්ඣානස්සාති** අසමාපජ්ජනවසෙන පරිච්චත්තජ්ඣානස්ස. **භස්සාදීසූති** ආදි-සද්දෙන ගණසඞ්ගණිකනිද්දානවකම්මාදිං සඞ්ගණ්හාති. **සත්තසු වා අනුපස්සනාසූති** එත්ථ සත්ත අනුපස්සනා නාම අනිච්චානුපස්සනා දුක්ඛානුපස්සනා අනත්තානුපස්සනා නිබ්බිදානුපස්සනා විරාගානුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා

පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා ඛයානුපස්සනා වයානුපස්සනා විපරිණාමානුපස්සනා අනිමිත්තානුපස්සනා අප්පණිහිතානුපස්සනා සුඤ්ඤතානුපස්සනා අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනා යථාභූතඤාණදස්සනං ආදීනවානුපස්සනා පටිසඞ්ඛානුපස්සනා විවට්ටානුපස්සනාති ඉමාසු අට්ඨාරසසු මහාවිපස්සනාසු ආදිතො වුත්තා අනිච්චානුපස්සනාදි-පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාපරියන්තා සත්ත. එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාතො** (විසුද්ධි. මහාටී. 2.741) ගහෙතබ්බං.

අනාසෙවනතායාති පුරිමත්තභාවෙ ඣානෙන වික්ඛම්භිතකිලෙසස්ස කාමච්ඡන්දාදිආසෙවනාය අභාවතො. **අනනුභූතපුබ්බ**න්ති තස්මිං අත්තභාවෙ අනනුභූතපුබ්බං. **ජාතොති** එතස්සෙව වෙවචනං **සඤ්ජාතොති**ආදි. නනු ච ඛණිකත්තා සබ්බධම්මානං උප්පන්නස්ස කාමච්ඡන්දස්ස තඞ්ඛණංයෙව අවස්සං නිරොධසම්භවතො නිරුද්ධෙ ච තස්මිං පුන අඤ්ඤස්සෙව උප්පජ්ජනතො ච කථං තස්ස පුනප්පුනභාවො රාසිභාවො වාති ආහ – **''තත්ථ සකිං උප්පන්නො කාමච්ඡන්දො''**තිආදි. **අට්ඨානමෙතන්ති** අකාරණමෙතං. යෙන කාරණෙන උප්පන්නො කාමච්ඡන්දො න නිරුජ්ඣති, නිරුද්ධො ච ස්වෙව පුන උප්පජ්ජිස්සති, තාදිසං කාරණං නත්ථීති අත්ථො.

රාගට්ඨානියන්ති රාගජනකං. අනිච්චාදීසු නිච්චාදිවසෙන විපරීතමනසිකාරො, ඉධ අයොනිසොමනසිකාරොති ආහ – **''අනිච්චෙ නිච්ච''**න්තිආදි. **අයොනිසොමනසිකාරොති** අනුපායමනසිකාරො, කුසලධම්මප්පවත්තියා අකාරණභූතො මනසිකාරොති අත්ථො. **උප්පථමනසිකාරොති** කුසලධම්මප්පවත්තියා අමග්ගභූතො මනසිකාරො. **සච්චවිප්පටිකූලෙනාති** සච්චාභිසමයස්ස අනනුලොමවසෙන. **ආවජ්ජනාති**ආදිනා ආවජ්ජනාය පච්චයභූතා තතො පුරිමුප්පන්නා මනොද්වාරිකා අකුසලජවනප්පවත්ති ඵලවොහාරෙන තථා වුත්තා. තස්ස හි වසෙන සා අකුසලප්පවත්තියා උපනිස්සයො හොති. **ආවජ්ජනාති** භවඞ්ගචිත්තං ආවජ්ජයතීති ආවජ්ජනා. අනු අනු ආවජ්ජෙතීති **අන්වාවජ්ජනා.** භවඞ්ගාරම්මණතො අඤ්ඤං ආභුජතීති **ආභොගො.** සමන්නාහරතීති **සමන්නාහාරො.** තදෙවාරම්මණං අත්තානං අනුබන්ධිත්වා උප්පජ්ජමානො මනසි කරොති ඨපෙතීති **මනසිකාරො. අයං වුච්චති අයොනිසොමනසිකාරොති** අයං අනුපායඋප්පථමනසිකාරලක්ඛණො අයොනිසොමනසිකාරො නාම වුච්චති.

12. දුතියෙ **භත්තබ්‍යාපත්ති වියාති** භත්තස්ස පූතිභාවෙන විප්පකාරප්පත්ති විය, **චිත්තස්ස බ්‍යාපජ්ජනන්ති** චිත්තස්ස විකාරභාවාපාදනං. තෙනෙවාහ – **''පකතිවිජහනභාවො''**ති. බ්‍යාපජ්ජති තෙන චිත්තං පූතිකුම්මාසාදයො විය පුරිමපකතිං ජහතීති **බ්‍යාපාදො.** පටිඝොයෙව උපරූපරි උප්පජ්ජමානස්ස පටිඝස්ස නිමිත්තභාවතො **පටිඝනිමිත්තං,** පටිඝස්ස ච කාරණභූතං ආරම්මණං පටිඝනිමිත්තන්ති ආහ – **''පටිඝස්සපි පටිඝාරම්මණස්සපි එතං අධිවචන''**න්ති. **අට්ඨකථායන්ති** මහාඅට්ඨකථායං.

13. තතියෙ ථිනතා **ථිනං,** සප්පිපිණ්ඩො විය අවිප්ඵාරිකතාය චිත්තස්ස ඝනභාවො බද්ධතාති අත්ථො. මෙධතීති **මිද්ධං,** අකම්මඤ්ඤභාවෙන හිංසතීති අත්ථො. ''යා තස්මිං සමයෙ චිත්තස්ස අකල්‍යතා''තිආදිනා (ධ. ස. 1162) ථිනස්ස, ''යා තස්මිං සමයෙ කායස්ස අකල්‍යතා''තිආදිනා (ධ. ස. 1163) ච මිද්ධස්ස අභිධම්මෙ නිද්දිට්ඨත්තා වුත්තං – **''චිත්තස්ස අකම්මඤ්ඤතා ථිනං, තිණ්ණං ඛන්ධානං අකම්මඤ්ඤතා මිද්ධ''**න්ති. සතිපි අඤ්ඤමඤ්ඤාවිප්පයොගෙ චිත්තකායලහුතාදීනං විය චිත්තචෙතසිකානං යථාක්කමං තංතංවිසෙසො සියා, යා තෙසං අකල්‍යතාදීනං විසෙසපච්චයතා, අයමෙතෙසං සභාවොති දට්ඨබ්බං. **කපිමිද්ධස්සාති** වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙති **''පචලායිකභාවස්සා''**ති. අක්ඛිදලානං පචලභාවං කරොතීති පචලායිකො, පචලායිකස්ස භාවො **පචලායිකභාවො,** පචලායිකත්තන්ති වුත්තං හොති. **උභින්නන්ති** ථිනමිද්ධානං. ''විත්ථාරො වෙදිතබ්බො''ති ඉමිනා සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. **චිත්තස්ස අකල්‍යතාති** චිත්තස්ස ගිලානභාවො. ගිලානො හි අකල්‍යකොති වුච්චති. විනයෙපි වුත්තං – ''නාහං, භන්තෙ, අකල්‍යකො''ති (පාරා. 151). කාලං ඛමතීති හි කල්‍යං, අරොගතා, තස්සං නියුත්තො කල්‍යකො, න කල්‍යකො **අකල්‍යකො. අකම්මඤ්ඤතාති** චිත්තගෙලඤ්ඤසඞ්ඛාතොව අකම්මඤ්ඤතාකාරො. **ඔලීයනාති** ඔලීයනාකාරො. ඉරියාපථූපත්ථම්භිතඤ්හි චිත්තං ඉරියාපථං සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තං රුක්ඛෙ වග්ගුලි විය ඛීලෙ ලග්ගිතඵාණිතවාරකො විය ච ඔලීයති ලම්බති, තස්ස තං ආකාරං සන්ධාය – ''ඔලීයනා''ති වුත්තං. දුතියපදං උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතං. **කායස්සාති** වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයසඞ්ඛාතස්ස නාමකායස්ස. **අකල්‍යතා අකම්මඤ්ඤතාති** හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. මෙඝො විය ආකාසං ඔනය්හතීති **ඔනාහො. ඔනය්හතීති** ච ඡාදෙති අවත්ථරති වාති අත්ථො . සබ්බතොභාගෙන ඔනාහොති **පරියොනාහො. අරතිආදීනං** අත්ථො **විභඞ්ගෙ** (විභ. 856) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බොති තත්ථ වුත්තපාළියා දස්සෙතුං – **''වුත්තං හෙත''**න්තිආදිමාහ.

තත්ථ **පන්තෙසූති** දූරෙසු, විවිත්තෙසු වා. **අධිකුසලෙසූති** සමථවිපස්සනාධම්මෙසු. **අරතීති** රතිප්පටික්ඛෙපො. **අරතිතාති** අරමනාකාරො. **අනභිරතීති** අනභිරතභාවො. **අනභිරමනාති** අනභිරමනාකාරො . **උක්කණ්ඨිතාති** උක්කණ්ඨනාකාරො. **පරිතස්සිතාති** උක්කණ්ඨනවසෙනෙව පරිතස්සනා, උක්කණ්ඨිතස්සෙව තත්ථ තත්ථ තණ්හායනාති වුත්තං හොති. **පරිතස්සිතාති** වා කම්පනා. **තන්දීති** ජාතිආලසියං, පකතිආලසියන්ති අත්ථො. තථා හි කුසලකරණෙ කායස්ස අවිප්ඵාරිකතා ලීනතා ජාතිආලසියං තන්දී නාම, න රොගඋතුජාදීහි කායගෙලඤ්ඤං. **තන්දියනාති** තන්දියනාකාරො. **තන්දිමනතාති** තන්දියා අභිභූතචිත්තතා. අලසස්ස භාවො **ආලස්‍යං,** ආලස්‍යායනාකාරො **ආලස්‍යායනා.** ආලස්‍යායිතස්ස භාවො **ආලස්‍යායිතත්තං.** ඉති සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි කිලෙසවසෙන කායාලසියං කථිතං. ථිනමිද්ධකාරණානඤ්හි රාගාදිකිලෙසානං වසෙන නාමකායස්ස ආලසියං, තදෙව

රූපකායස්සාපීති දට්ඨබ්බං. **ජම්භනාති** ඵන්දනා. පුනප්පුනං ජම්භනා **විජම්භනා.** ආනමනාති පුරතො නමනා. **විනමනාති** පච්ඡතො නමනා. **සන්නමනාති** සමන්තතො නමනා. **පණමනාති** යථා තන්තතො උට්ඨිතපෙසකාරො කිස්මිඤ්චිදෙව ගහෙත්වා උජුං කායං උස්සාපෙති, එවං කායස්ස උද්ධං ඨපනා. **බ්‍යාධියකන්ති** උප්පන්නබ්‍යාධිතා. ඉති සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි ථිනමිද්ධකාරණානං රාගාදිකිලෙසානං වසෙන කායබද්ධනමෙව කථිතං. **භුත්තාවිස්සාති** භුත්තවතො. **භත්තමුච්ඡාති** භත්තගෙලඤ්ඤං. බලවභත්තෙන හි මුච්ඡාපත්තො විය හොති. **භත්තකිලමථොති** භත්තෙන කිලන්තභාවො. **භත්තපරිළාහොති** භත්තදරථො. තස්මිඤ්හි සමයෙ පරිළාහුප්පත්තියා උපහතින්ද්‍රියො හොති, කායො ජීරතීති. **කායදුට්ඨුල්ලන්ති** භත්තං නිස්සාය කායස්ස අකම්මඤ්ඤතං. **අකල්‍යතාති**ආදි හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. **ලීනන්ති** අවිප්ඵාරිකතාය පටිකුටිතං. ඉතරෙ ද්වෙ ආකාරභාවනිද්දෙසා. **ථීනන්ති** සප්පිපිණ්ඩො විය අවිප්ඵාරිකතාය ඝනභාවෙන ඨිතං. **ථියනාති** ආකාරනිද්දෙසො. ථියිභාවො **ථියිතත්තං** , අවිප්ඵාරවසෙනෙව බද්ධතාති අත්ථො. ඉමෙහි පන සබ්බෙහිපි පදෙහි ථිනමිද්ධකාරණානං රාගාදිකිලෙසානං වසෙන චිත්තස්ස ගිලානාකාරො කථිතොති වෙදිතබ්බො. **පුරිමා චත්තාරො ධම්මාති** අරති, තන්දී, විජම්භිතා, භත්තසම්මදොති එතෙ චත්තාරො ධම්මා. යදා ථිනමිද්ධං උප්පන්නං හොති, තදා අරතිආදීනම්පි සම්භවතො **''උපනිස්සයකොටියා පන හොතී''**ති වුත්තං, උපනිස්සයකොටියා පච්චයො හොතීති අත්ථො.

14. චතුත්ථෙ උද්ධතස්ස භාවො **උද්ධච්චං**. යස්ස ධම්මස්ස වසෙන උද්ධතං හොති චිත්තං, තංසම්පයුත්තා වා ධම්මා, සො ධම්මො **උද්දච්චං**. කුච්ඡිතං කතං කුකතං, දුච්චරිතං සුචරිතඤ්ච. අකතම්පි හි කුකතමෙව. එවඤ්හි වත්තාරො හොන්ති ''යං මයා න කතං, තං කුකත''න්ති. එවං කතාකතං දුච්චරිතං සුචරිතඤ්ච කුකතං, තං ආරබ්භ විප්පටිසාරවසෙන පවත්තං පන චිත්තං ඉධ කුකතන්ති වෙදිතබ්බං. තස්ස භාවො **කුක්කුච්චං. චිත්තස්ස උද්ධතාකාරොති** චිත්තස්ස අවූපසමාකාරොව වුත්තො. අවූපසමලක්ඛණඤ්හි උද්ධච්චං. යථාපවත්තස්ස කතාකතාකාරවිසිට්ඨස්ස දුච්චරිතසුචරිතස්ස අනුසොචනවසෙන විරූපං පටිසරණං **විප්පටිසාරො**. කුක්කුච්චස්සපි කතාකතානුසොචනවසෙන චිත්තවික්ඛෙපභාවතො අවූපසමාකාරො සම්භවතීති ආහ – **''චෙතසො අවූපසමොති උද්ධච්චකුක්කුච්චස්සෙවතං නාම''**න්ති. ස්වෙව ච චෙතසො අවූපසමොති උද්ධච්චකුක්කුච්චමෙව නිද්දිට්ඨං. තඤ්ච අත්තනොව අත්තනා සහජාතං න හොතීති ආහ – **''අයං පන උපනිස්සයකොටියා පච්චයො හොතී''**ති. උපනිස්සයපච්චයතා ච පුරිමුප්පන්නවසෙන වෙදිතබ්බා.

15. පඤ්චමෙ විගතා චිකිච්ඡා අස්සාති **විචිකිච්ඡා**. සභාවං විචිනන්තො තාය කිච්ඡතීති වා **විචිකිච්ඡා**.

16. ඡට්ඨෙ **හෙතුං වා පච්චයං වා න ලභතීති** එත්ථ හෙතුග්ගහණෙන ජනකං කාරණමාහ, පච්චයග්ගහණෙන අනුපාලනකං කාරණං. **හෙතුන්ති** වා උපාදානකාරණං. **පච්චයන්ති** සහකාරණං වුත්තං. **තන්ති** කිලෙසං. **විවට්ටෙත්වා අරහත්තං ගණ්හාතීති** විවට්ටාභිමුඛං චිත්තං පෙසෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තො අරහත්තඵලං ගණ්හාති. භික්ඛාය චරන්ති එත්ථාති **භික්ඛාචාරො,** ගොචරගාමස්සෙතං අධිවචනං, තස්මිං භික්ඛාචාරෙ. **වයං ආගම්මාති** දාරභරණානුරූපං වයං ආගම්ම. **ආයූහන්තොති** උපචිනන්තො. **අඞ්ගාරපක්කන්ති** වීතච්චිකඞ්ගාරෙසු පක්කං. **කිං නාමෙතන්ති** භික්ඛූ ගරහන්තො ආහ. **ජීවමානපෙතකසත්තොති** ජීවමානො හුත්වා ''තෙනෙව අත්තභාවෙන පෙතභාවං පත්තසත්තො භවිස්සති''ති පරිකප්පවසෙන වුත්තං. **කුටන්ති** පානීයඝටං. **යාව දාරුණන්ති** අතිවිය දාරුණං. **විපාකො කීදිසො භවිස්සතීති** තයා කතකම්මස්ස ආයතිං අනුභවිතබ්බවිපාකො කීදිසො භවිස්සති.

විසඞ්ඛරිත්වාති ඡෙදනභෙදනාදීහි විනාසෙත්වා. **දීපකමිගපක්ඛිනොති** අත්තනො නිසින්නභාවස්ස දීපනතො එවංලද්ධනාමා මිගපක්ඛිනො, යෙන අරඤ්ඤං නෙත්වා නෙසාදො තෙසං සද්දෙන ආගතාගතෙ මිගපක්ඛිනො වධිත්වා ගණ්හාති. **ථෙරන්ති** චූළපිණ්ඩපාතිකතිස්සත්ථෙරං. **ඉද්ධියා අභිසඞ්ඛරිත්වාති** අධිට්ඨානාදිවසෙන ඉද්ධිං අභිසඞ්ඛරිත්වා. උපයොගත්ථෙ චෙතං කරණවචනං. **අග්ගිපපටිකන්ති** අච්චිකරණං, විප්ඵුලිඞ්ගන්ති අත්ථො. **පස්සන්තස්සෙවාති** අනාදරෙ සාමිවචනං. **තස්ස ථෙරස්සාති** තස්ස මිලක්ඛතිස්සත්ථෙරස්ස. **තස්සාති** තස්සා අග්ගිපපටිකාය. **පටිබලස්සාති** උග්ගහණසජ්ඣායාදීසු පටිබලස්ස. දුක්ඛං උපනිසා කාරණමෙතිස්සාති **දුක්ඛූපනිසා,** දුක්ඛනිබන්ධනා දුක්ඛහෙතුකා සද්ධාති වුත්තං හොති. වත්තමුඛෙන කම්මට්ඨානස්ස කථිතත්තා **''වත්තසීසෙ ඨත්වා''**ති වුත්තං. **පලාලවරණකන්ති** පලාලපුඤ්ජං.

ආරම්භථාති සමථවිපස්සනාදීසු වීරියං කරොථ. **නික්කමථාති** කොසජ්ජතො නික්ඛමථ, කාමානං වා පනූදනාය නික්ඛමථ, උභයෙනපි වීරියමෙව වුත්තං. වීරියඤ්හි ආරම්භනකවසෙන ආරම්භො, කොසජ්ජතො නික්ඛමනවසෙන ''නික්කමො''ති වුච්චති. **යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙති** බුද්ධස්ස භගවතො පරියත්තිපටිපත්තිපටිවෙධසඞ්ඛාතෙ තිවිධසාසනෙ යුඤ්ජථ යොගං කරොථ. එවමනුයුඤ්ජන්තා **මච්චුනො සෙනං ධුනාථ** විද්ධංසෙථ. තත්ථ **මච්චුනො සෙනන්ති** –

''කාමා තෙ පඨමා සෙනා, දුතියා අරති වුච්චති;
තතියා ඛුප්පිපාසා තෙ, චතුත්ථී තණ්හා පවුච්චති.

''පඤ්චමං ථිනමිද්ධං තෙ, ඡට්ඨා භීරූ පවුච්චති;

සත්තමී විචිකිච්ඡා තෙ, මක්ඛො ථම්භො තෙ අට්ඨමො.

‘‘ලාභො සිලොකො සක්කාරො,
මිච්ඡාලද්ධො ච යො යසො;
යො චත්තානං සමුක්කංසෙ,
පරෙ ච අවජානාති.

‘‘එසා නමුචි තෙ සෙනා, කණ්හස්සාභිප්පහාරිනී;
න නං අසූරො ජිනාති, ජෙත්වා ච ලභතෙ සුඛ’’න්ති. (සු. නි. 438-441) –

එවමාගතං කාමාදිභෙදං මච්චුනො සෙනං. එත්ථ ච යස්මා ආදිතොව අගාරියභූතෙ සත්තෙ වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමා මොසයන්ති, තෙ අභිභුය්‍ය අනගාරියභාවං උපගතානං පන්තෙසු සෙනාසනෙසු අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙසු වා අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු අරති උප්පජ්ජති. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘පබ්බජිතෙන ඛො, ආවුසො, අභිරති දුක්කරා’’ති (සං. නි. 4.331). තතො තෙ පරප්පටිබද්ධජීවිකත්තා ඛුප්පිපාසා බාධති, තාය බාධිතානං පරියෙසනතණ්හා චිත්තං කිලමයති. අථ නෙසං කිලන්තචිත්තානං ථිනමිද්ධං ඔක්කමති, තතො විසෙසමනධිගච්ඡන්තානං දුරභිසම්භවෙසු අරඤ්ඤවනපත්ථෙසු පන්තෙසු සෙනාසනෙසු විහරතං උත්‍රාසසඤ්ඤිතා භීරු ජායති. තෙසං උස්සඞ්කිතපරිසඞ්කිතානං දීඝරත්තං විවෙකරසමනස්සාදයමානානං විහරතං ‘‘න සියා නු ඛො එස මග්ගො’’ති පටිපත්තියං විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති. තං විනොදෙත්වා විහරතං අප්පමත්තකෙන විසෙසාධිගමෙන මානමක්ඛථම්භා ජායන්ති. තෙපි විනොදෙත්වා විහරතං තතො අධිකතරං විසෙසාධිගමනං නිස්සාය ලාභසක්කාරසිලොකා උප්පජ්ජන්ති. ලාභාදීහි මුච්ඡිත්වා ධම්මප්පතිරූපකානි පකාසෙන්තො මිච්ඡායසං අධිගන්ත්වා තත්ථ ඨිතා ජාතිආදීහි අත්තානං උක්කංසෙන්ති, පරං වම්භෙන්ති, තස්මා කාමාදීනං පඨමසෙනාදිභාවො වෙදිතබ්බො. **නළාගාරන්ති** නළෙහි විනද්ධතිණච්ඡන්නගෙහං.

විහස්සතීති උග්ගහණසජ්ඣායනමනසිකාරාදීහි විහරිස්සති. **ජාතිසංසාරන්ති** පුනප්පුනං ජාතිසඞ්ඛාතසංසාරවට්ටං. **දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සතීති** දුක්ඛස්ස අන්තසඞ්ඛාතං නිබ්බානං සච්ඡිකරිස්සති. **පලාලපුඤ්ජාහන්ති** පලාලපුඤ්ජං අහන්ති පදච්ඡෙදො. **තතියං ඨානන්ති** අනාගාමිඵලං සන්ධාය වදති.

තිවස්සභික්ඛුකාලෙති උපසම්පදතො තීණි වස්සානි අස්සාති තිවස්සො, තිවස්සො ච සො භික්ඛු චාති තිවස්සභික්ඛු, තස්ස, තෙන වා උපලක්ඛිතො කාලො තිවස්සභික්ඛුකාලො, තස්මිං. යදා සො තිවස්සො භික්ඛු නාම හොති, තදාති වුත්තං හොති. **කම්මං කරොතීති** භාවනාකම්මං කරොති. **ගන්ථකම්මන්ති** ගන්ථවිසයං උග්ගහණාදිකම්මං. **පිණ්ඩාපචිතිං කත්වාති** අන්තොවස්සෙ තෙමාසං දින්නපිණ්ඩස්ස කිලෙසක්ඛයකරණෙන අපචිතිං පූජං කත්වා. පිණ්ඩාපචිතිං කරොන්තො හි භික්ඛු යෙහි අත්තනො යො පිණ්ඩපාතො දින්නො, තෙසං තස්ස මහප්ඵලභාවං ඉච්ඡන්තො අත්තනො සන්තානමෙව කිලෙසක්ඛයකරණෙන විසොධෙත්වා අරහත්තං ගණ්හාති.

මහාභූතීති එත්ථ පූජාවචනො මහන්තසද්දො, භූතීති ච නාමෙකදෙසෙන තිස්සභූතිත්ථෙරං ආලපති. භවති හි නාමෙකදෙසෙනපි වොහාරො යථා ‘‘දෙවදත්තො දත්තො’’ති. **මහාභූතීති** වා පියසමුදාහාරො, සො මහති භූති විභූති පුඤ්ඤඤාණාදිසම්පදා අස්සාති මහාභූති. **ඡන්නං සෙපණ්ණිගච්ඡමූලන්ති** සාඛාපලාසාදීහි ඡන්නං ඝනච්ඡායං සෙපණ්ණිගච්ඡමූලං. **අසුභකම්මට්ඨානං පාදකං කත්වාති** කෙසාදිඅසුභකොට්ඨාසභාවනාය පටිලද්ධං උපචාරසමාධිං අප්පනාසමාධිං වා පාදකං කත්වා. අසුභවිසයං උපචාරජ්ඣානාදිකම්මමෙවෙත්ථ උපරි පවත්තෙතබ්බභාවනාකම්මස්ස කාරණභාවතො ඨානන්ති කම්මට්ඨානං.

සහස්සද්විසහස්සසඞ්ඛාමත්තත්තා **‘‘මහාගණෙ’’**ති වුත්තං. **අත්තනො වසනට්ඨානතො ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වාති** අත්තනො වසනට්ඨානතො ආකාසෙන ගන්ත්වා විහාරසමීපෙ ඔතරිත්වා දිවාට්ඨානෙ නිසින්නත්ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා. **කිං ආගතොසීති** කිංකාරණා ආගතොසි. **සබ්බෙසු රත්තිදිවසභාගෙසු ඔකාසං අලභන්තොති** සො කිර ථෙරො ‘‘තුය්හං ඔකාසො න භවිස්සති, ආවුසො’’ති වුත්තෙපි ‘‘විතක්කමාළකෙ ඨිතකාලෙ පුච්ඡිස්සාමි, භන්තෙ’’ති වත්වා ‘‘තස්මිං ඨානෙ අඤ්ඤෙ පුච්ඡිස්සන්ති’’ති වුත්තෙ ‘‘භික්ඛාචාරමග්ගෙ, භන්තෙ’’ති වත්වා ‘‘තත්‍රාපි අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තී’’ති වුත්තෙ දුපට්ටනිවාසනට්ඨානෙ, සඞ්ඝාටිපාරුපනට්ඨානෙ, පත්තනීහරණට්ඨානෙ, ගාමෙ චරිත්වා ආසනසාලාය යාගුපීතකාලෙ, භන්තෙති. තත්ථාපි ථෙරා අත්තනො කඞ්ඛං විනොදෙන්ති, ආවුසොති. අන්තොගාමතො නික්ඛමනකාලෙ පුච්ඡිස්සාමි, භන්තෙති. තත්‍රාපි අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්ති, ආවුසොති. අන්තරාමග්ගෙ, භන්තෙති. භොජනසාලාය භත්තකිච්චපරියොසානෙ, භන්තෙ. දිවාට්ඨානෙ පාදධොවනකාලෙ, භන්තෙති. තතො පට්ඨාය යාව අරුණා අපරෙ පුච්ඡන්ති, ආවුසොති. දන්තකට්ඨං ගහෙත්වා මුඛධොවනත්ථං ගමනකාලෙ, භන්තෙති. තදාපි අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තීති. මුඛං ධොවිත්වා ආගමනකාලෙ, භන්තෙති. තත්‍රාපි අඤ්ඤෙ පුච්ඡිස්සන්තීති. සෙනාසනං පවිසිත්වා නිසින්නකාලෙ, භන්තෙති. තත්‍රාපි අඤ්ඤෙ පුච්ඡන්ති, ආවුසොති. එවං සබ්බෙසු රත්තිදිවසභාගෙසු යාචමානො ඔකාසං න ලභි, තං සන්ධායෙතං වුත්තං – ‘‘එවං ඔකාසෙ අසති මරණස්ස කථං ඔකාසං ලභිස්සථා’’ති. භන්තෙ, නනු මුඛං ධොවිත්වා සෙනාසනං පවිසිත්වා තයො චත්තාරො පල්ලඞ්කෙ උණ්හාපෙත්වා යොනිසොමනසිකාරකම්මං කරොන්තානං ඔකාසලාභෙන භවිතබ්බං සියාති අධිප්පායෙන වදති. **මණිවණ්ණෙති** ඉන්දනීලමණිවණ්ණෙ.

සටෙන්තස්සෙවාති වායාමන්තස්සෙව. **විසුද්ධිපවාරණන්ති** ''පරිසුද්ධො අහ''න්ති එවං පවත්තං විසුද්ධිපවාරණං. අරහන්තානමෙව හෙසා පවාරණා. **කාළකං වාති** මහන්තං කාළකං සන්ධාය වදති, **තිලකො වාති** බුද්දකං සන්ධාය. උභයෙනපි සීලස්ස පරිසුද්ධභාවමෙව විභාවෙති.

පධානකම්මිකාති පධානකම්මෙ නියුත්තා. **ලද්ධමග්ගන්ති** ලද්ධූපායං, පඨමමෙව ලද්ධූපදෙසන්ති වුත්තං හොති. **අපත්තානීති** ඡඩ්ඩිතානි. **අලාබුනෙව සාරදෙති** සරදකාලෙ වාතාතපහතානි තත්ථ තත්ථ විප්පකිණ්ණඅලාබූනි විය. **කාපොතකානීති** කපොතකවණ්ණානි. **තානි දිස්වාන කා රතීති** තානි එවරූපානි අට්ඨීනි දිස්වා තුම්හාකං කා නාම රති, නනු අප්පමත්තකාපි රති කාතුං න වට්ටතියෙවාති අත්ථො. **දුතියකථං අකථිතපුබ්බොති** අත්තනො වුඩ්ඪතරෙන සද්ධිං වුත්තවචනස්ස පච්චනීකං දුතියකථං අකථිතපුබ්බො.

තදඞ්ගෙන, තදඞ්ගස්ස පහානං **තදඞ්ගප්පහානං**. යඤ්හි රත්තිභාගෙ සමුජ්ජලිතෙන දීපෙන අන්ධකාරස්ස විය තෙන තෙන විපස්සනාය අවයවභූතෙන ඤාණඞ්ගෙන පටිපක්ඛවසෙනෙව තස්ස තස්ස පහාතබ්බධම්මස්ස පහානමිදං තදඞ්ගප්පහානං නාම. යථා කාමච්ඡන්දාදයො න චිත්තං පරියුට්ඨාය තිට්ඨන්ති, එවං පරියුට්ඨානස්ස නිසෙධනං අප්පවත්තිකරණං වික්ඛම්භනං **වික්ඛම්භනප්පහානං**. යඤ්හි සසෙවාලෙ උදකෙ පක්ඛිත්තෙන ඝටෙන සෙවාලස්ස විය තෙන තෙන ලොකියසමාධිනා නීවරණාදීනං පච්චනීකධම්මානං වික්ඛම්භනමිදං වික්ඛම්භනප්පහානං නාම. සම්මා උපච්ඡිජ්ජන්ති එතෙන කිලෙසාති සමුච්ඡෙදො, පහීයන්ති එතෙන කිලෙසාති පහානං, සමුච්ඡෙදසඞ්ඛාතං පහානං නිරවසෙසප්පහානන්ති **සමුච්ඡෙදප්පහානං**. යඤ්හි අසනිවිචක්කාභිහතස්ස රුක්ඛස්ස විය අරියමග්ගඤාණෙන සංයොජනාදීනං ධම්මානං යථා න පුන වත්තන්ති, එවං පහානමිදං සමුච්ඡෙදප්පහානං නාම. පටිප්පස්සම්භති වූපසම්මති කිලෙසදරථො එතායාති පටිප්පස්සද්ධි, ඵලං, සායෙව පහානන්ති **පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං**. සබ්බෙ කිලෙසා සබ්බසඞ්ඛතා වා නිස්සරන්ති අපගච්ඡන්ති එතෙනාති නිස්සරණං, නිබ්බානං, තදෙව පහානන්ති **නිස්සරණප්පහානං. පටිප්පස්සම්භයමානන්ති** පටිප්පස්සම්භං කිලෙසවූපසමං කුරුමානං. **ලොකියලොකුත්තරෙහීති** තදඞ්ගවික්ඛම්භනප්පහානානං ලොකියත්තා, ඉතරෙසං ලොකුත්තරත්තා වුත්තං.

නිමීයති ඵලං එතෙන උප්පජ්ජනට්ඨානෙ පක්ඛිපමානං විය හොතීති නිමිත්තං, කාරණස්සෙතං අධිවචනං. අසුභස්ස නිමිත්තං, අසුභමෙව වා නිමිත්තන්ති **අසුභනිමිත්තං**. අසුභනිස්සිතම්පි හි ඣානං නිස්සිතෙ නිස්සයවොහාරෙන අසුභන්ති වොහරීයති යථා ''මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්තී''ති. තෙනෙවාහ – **''දසසු අසුභෙසු උප්පන්නං සාරම්මණං පඨමජ්ඣාන''**න්ති. **අනිච්චෙ අනිච්චන්තිආදිනා නයෙන වුත්තස්සාති** ඉමිනා චතුබ්බිධං යොනිසොමනසිකාරං දස්සෙති. හෙට්ඨා වෙත්ථ ඉධ ච චතුබ්බිධස්ස අයොනිසොමනසිකාරස්ස යොනිසොමනසිකාරස්ස ච ගහණං නිරවසෙසදස්සනත්ථං කතන්ති දට්ඨබ්බං. තෙසු පන අසුභෙ ''අසුභ''න්ති මනසිකාරො ඉධාධිප්පෙතො, තදනුකූලත්තා වා ඉතරෙසම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං.

එකාදසසු අසුභෙසු පටිකූලාකාරස්ස උග්ගණ්හනං, යථා වා තත්ථ උග්ගහනිමිත්තං උප්පජ්ජති, තථා පටිපත්ති **අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගහො**. උපචාරප්පනාවහාය අසුභභාවනාය අනුයුඤ්ජනං **අසුභභාවනානුයොගො**. භොජනෙ මත්තඤ්ඤුනො ථිනමිද්ධාභිභවාභාවා ඔතාරං අලභමානො කාමච්ඡන්දො පහීයතීති වදන්ති. භොජනනිස්සිතං පන ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤං, තබ්බිපරිණාමස්ස තදාධාරස්ස තස්ස ච උදරියභූතස්ස අසුභතාදස්සනං, කායස්ස ච ආහාරට්ඨිතිකතාදස්සනං යො උප්පාදෙති, සො විසෙසතො භොජනෙ පමාණඤ්ඤූ නාම, තස්ස ච කාමච්ඡන්දො පහීයතෙව. **දසවිධඤ්හි අසුභනිමිත්තන්ති** පාකටවසෙන වුත්තං. කායගතාසතිං පන ගහෙත්වා එකාදසවිධම්පි අසුභනිමිත්තං වෙදිතබ්බං.

අභුත්වා උදකං පිවෙති පානීයස්ස ඔකාසදානත්ථං චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ අභුත්වා පානීයං පිවෙය්‍යාති අත්ථො. තෙන වුත්තං – **''චතුන්නං පඤ්චන්නං ආලොපානං ඔකාසෙ සතී''**ති. අභිධම්මටීකාකාරෙන පනෙත්ථ ''චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, භුත්වාන උදකං පිවෙ''ති පාඨං පරිකප්පෙත්වා අඤ්ඤථා අත්ථො වණ්ණිතො, සො අට්ඨකථාය න සමෙති. **අසුභකම්මිකතිස්සත්ථෙරො** දන්තට්ඨිදස්සාවී.

17. සත්තමෙ මිජ්ජති හිතඵරණවසෙන සිනිය්හතීති මිත්තො, හිතෙසී පුග්ගලො, තස්මිං මිත්තෙ භවා, මිත්තස්ස වා එසාති **මෙත්තා,** හිතෙසිතා. තත්ථ ''මෙත්තා''ති වුත්තෙ අප්පනාපි උපචාරොපි වට්ටති සාධාරණවචනභාවතොති ආහ – **''මෙත්තාති එත්තාවතා පුබ්බභාගොපි වට්ටතී''**ති. අපි-සද්දො අප්පනං සම්පිණ්ඩෙති. අප්පනං අප්පත්තාය මෙත්තාය සුට්ඨු මුච්චනස්ස අභාවතො චෙතොවිමුත්තීති **''අප්පනාව අධිප්පෙතා''**ති වුත්තං.

සත්තෙසු මෙත්තායනස්ස හිතූපසංහාරස්ස උප්පාදනං පවත්තනං **මෙත්තානිමිත්තස්ස උග්ගහො**. පඨමුප්පන්නො මෙත්තාමනසිකාරො පරතො උප්පජ්ජනකස්ස කාරණභාවතො මෙත්තාමනසිකාරොව මෙත්තානිමිත්තං. කම්මංයෙව සකං එතෙසන්ති කම්මස්සකා, සත්තා, තබ්භාවො **කම්මස්සකතා,** කම්මදායාදතා. දොසමෙත්තාසු යාථාවතො ආදීනවානිසංසානං පටිසඞ්ඛානවීමංසා ඉධ **පටිසඞ්ඛානං**. මෙත්තාවිහාරීකල්‍යාණමිත්තවන්තතා ඉධ **කල්‍යාණමිත්තතා. ඔදිස්සකඅනොදිස්සකදිසාඵරණානන්ති** අත්තඅතිපියමජ්ඣත්තවෙරිවසෙන ඔදිස්සකතා, සීමාසම්භෙදෙ කතෙ අනොදිස්සකතා, එකාදිදිසාඵරණවසෙන දිසාඵරණතා මෙත්තාය උග්ගහණෙ වෙදිතබ්බා. විහාරරච්ඡගාමාදිවසෙන වා ඔදිස්සකදිසාඵරණං. විහාරාදිඋද්දෙසරහිතං පුරත්ථිමාදිදිසාවසෙන අනොදිස්සකදිසාඵරණං. එවං වා ද්විධා උග්ගහණං

සන්ධාය – ‘‘ඔදිස්සකඅනොදිස්සකදිසාඵරණා’’න්ති වුත්තං. උග්ගහො ච යාව උපචාරා දට්ඨබ්බො. උග්ගහිතාය ආසෙවනා භාවනා. තත්ථ සබ්බෙ සත්තා, පාණා, භූතා, පුග්ගලා, අත්තභාවපරියාපන්නාති එතෙසං වසෙන පඤ්චවිධා. එකෙකස්මිං අවෙරා හොන්තු, අබ්‍යාපජ්ඣා, අනීඝා, සුඛී අත්තානං පරිහරන්තූති චතුධා පවත්තිතො වීසතිවිධා **අනොධිසොඵරණා** මෙත්තා. සබ්බා ඉත්ථියො, පුරිසා, අරියා, අනරියා, දෙවා, මනුස්සා, විනිපාතිකාති සත්තාධිකරණවසෙන පවත්තා සත්තවිධා අට්ඨවීසතිවිධා වා, දසහි දිසාහි දිසාධිකරණවසෙන පවත්තා දසවිධා ච, එකෙකාය වා දිසාය සත්තාදිඉත්ථාදිඅවෙරාදිභෙදෙන අසීතාධිකචතුසතප්පභෙදා ච **ඔධිසොඵරණා** වෙදිතබ්බා. **මෙත්තං භාවෙන්තස්සාති** මෙත්තාඣානං භාවෙන්තස්ස. **ත්වං එතස්ස කුද්ධොතිආදි** පච්චවෙක්ඛණාවිධිදස්සනං. **අප්පටිච්ඡිතපහෙණකං වියාති** අසම්පටිච්ඡිතපණ්ණාකාරං විය. **පටිසඞ්ඛානෙති** වීමංසායං. වත්තනිඅටවියං **අත්තගුත්තත්ථෙරසදිසෙ.**

18. අට්ඨමෙ කුසලධම්මසම්පටිපත්තියා පට්ඨපනසභාවතාය තප්පටිපක්ඛානං විසොසනසභාවතාය ච ආරම්භධාතුආදිතො පවත්තවීරියන්ති ආහ – **‘‘පඨමාරම්භවීරිය’’**න්ති. යස්මා පඨමාරම්භමත්තස්ස කොසජ්ජවිධමනං ථාමගමනඤ්ච නත්ථි, තස්මා වුත්තං – **‘‘කොසජ්ජතො නික්ඛන්තත්තා තතො බලවතර’’**න්ති. යස්මා පන අපරාපරුප්පත්තියා ලද්ධාසෙවනං උපරූපරි විසෙසං ආවහන්තං අතිවිය ථාමගතමෙව හොති, තස්මා වුත්තං – **‘‘පරං පරං ඨානං අක්කමනතො තතොපි බලවතර’’**න්ති. **පනූදනායාති** නීහරණාය. යථා මහතො පලිඝස්ස උග්ඝාටකජනස්ස මහන්තො උස්සාහො ඉච්ඡිතබ්බො, එවමිධාපීති **‘‘නික්කමො චෙතසො පලිඝුග්ඝාටනායා’’**ති වුත්තං. මහාපරක්කමො එව පරෙන කතං බන්ධනං ඡින්දෙය්‍ය, එවමිධාපීති වුත්තං – **‘‘පරක්කමො චෙතසො බන්ධනච්ඡෙදනායා’’**ති.

ආරද්ධං සංසාධිතං පරිපූරිතං වීරියං එතස්සාති **ආරද්ධවීරියො,** නිප්ඵන්නවීරියො, ආරද්ධං පට්ඨපිතං වීරියං එතස්සාති **ආරද්ධවීරියො.** වීරියාරම්භප්පසුතොති ආහ – **‘‘ආරද්ධවීරියස්සාති පරිපුණ්ණවීරියස්සචෙව පග්ගහිතවීරියස්ස වා’’**ති. **චතුදොසාපගතන්ති** අතිලීනතාදීහි චතූහි දොසෙහි අපගතං. චතුදොසාපගතත්තමෙව විභාවෙති **‘‘න ච අතිලීන’’**න්තිආදිනා. අතිලීනඤ්හි භාවනාචිත්තං කොසජ්ජපක්ඛිකං සියා, අතිපග්ගහිතඤ්ච උද්ධච්චපක්ඛිකං. භාවනාවීථිං අනජ්ඣොගාහෙත්වා සඞ්කොචාපත්ති **අතිලීනතා.** අජ්ඣොගාහෙත්වා අන්තොසඞ්කොචො **අජ්ඣත්තං සංඛිත්තතා. අතිපග්ගහිතතා** අච්චාරද්ධවීරියතා. **බහිද්ධා වික්ඛිත්තතා** බහිවිසටවිතක්කානුධාවනා. තදෙතං වීරියං චඞ්කමාදිකායිකප්පයොගාවහං **කායිකං,** තදඤ්ඤං **චෙතසිකං. රත්තිදිවස්ස පඤ්ච කොට්ඨාසෙති** පුබ්බණ්හසායන්හපඨමමජ්ඣිමපච්ඡිමයාමසඞ්ඛාතෙ පඤ්ච කොට්ඨාසෙ. **තදුභයම්පීති** කායිකං චෙතසිකඤ්ච වීරියං. **මිලක්ඛතිස්සත්ථෙරස්ස මහාසිවත්ථෙරස්ස** ච වත්ථු හෙට්ඨා දස්සිතමෙව.

පීතිමල්ලකත්ථෙරස්ස වත්ථු පන එවං වෙදිතබ්බං. සො කිර ගිහිකාලෙ මල්ලයුද්ධාය ආහිණ්ඩන්තො තීසු රජ්ජෙසු පටාකං ගහෙත්වා තම්බපණ්ණිදීපං ආගම්ම රාජානං දිස්වා රඤ්ඤා කතානුග්ගහො එකදිවසං කිලඤ්ජකාසනසාලාද්වාරෙන ගච්ඡන්තො ‘‘රූපං, භික්ඛවෙ, න තුම්හාකං, තං පජහථ, තං වො පහීනං දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය භවිස්සතී’’ති (සං. නි. 3.33-34; 4.102; ම. නි. 1.247) නතුම්හාකවග්ගං සුත්වා චින්තෙසි – ‘‘නෙව කිර රූපං අත්තනො, න වෙදනා’’ති. සො තංයෙව අඞ්කුසං කත්වා නික්ඛමිත්වා මහාවිහාරං ගන්ත්වා පබ්බජ්ජං යාචිත්වා පබ්බජිතො උපසම්පන්නො ද්වෙමාතිකා පගුණං කත්වා තිංස භික්ඛූ ගහෙත්වා අවරවාලියඅඞ්ගණං ගන්ත්වා සමණධම්මං අකාසි. පාදෙසු අවහන්තෙසු ජණ්ණුකෙහි චඞ්කමති. තමෙනං රත්තිං එකො මිගලුද්දකො ‘‘මිගො’’ති මඤ්ඤමානො පහරි, සත්ති විනිවිජ්ඣිත්වා ගතා. සො තං සත්තිං හරාපෙත්වා පහාරමුඛානි තිණවට්ටියා පූරාපෙත්වා පාසාණපිට්ඨියං අත්තානං නිසීදාපෙත්වා ඔකාසං කාරෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පත්වා උක්කාසිතසද්දෙන ආගතානං භික්ඛූනං බ්‍යාකරිත්වා ඉමං උදානං උදානෙසි –

‘‘භාසිතං බුද්ධසෙට්ඨස්ස, සබ්බලොකග්ගවාදිනො;
න තුම්හාකං ඉදං රූපං, තං ජහෙය්‍යාථ භික්ඛවො. (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106);

‘‘අනිච්චා වත සඞ්ඛාරා, උප්පාදවයධම්මිනො;
උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති, තෙසං වූපසමො සුඛො’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106; ථෙරගා. 1168);

කුටුම්බියපුත්තතිස්සත්ථෙරස්සපි වත්ථු එවං වෙදිතබ්බං. සාවත්ථියං කිර තිස්සො නාම කුටුම්බියපුත්තො චත්තාලීස හිරඤ්ඤකොටියො පහාය පබ්බජිත්වා අගාමකෙ අරඤ්ඤෙ විහරති, තස්ස කනිට්ඨභාතුභරියා ‘‘ගච්ඡථ, නං ජීවිතා වොරොපෙථා’’ති පඤ්චසතෙ චොරෙ පෙසෙසි, තෙ ගන්ත්වා ථෙරං පරිවාරෙත්වා නිසීදිංසු. ථෙරො ආහ – ‘‘කස්මා ආගතත්ථ උපාසකා’’ති? තං ජීවිතා වොරොපෙස්සාමාති. පාටිභොගං මෙ උපාසකා ගහෙත්වා අජ්ජෙකරත්තිං ජීවිතං දෙථාති. කො තෙ, සමණ, ඉමස්මිං ඨානෙ පාටිභොගො භවිස්සතීති? ථෙරො මහන්තං පාසාණං ගහෙත්වා ඌරුට්ඨීනි භින්දිත්වා ‘‘වට්ටති උපාසකා පාටිභොගො’’ති ආහ. තෙ අපක්කමිත්වා චඞ්කමනසීසෙ අග්ගිං කත්වා නිපජ්ජිංසු. ථෙරස්ස වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වා සීලං පච්චවෙක්ඛතො පරිසුද්ධසීලං නිස්සාය පීතිපාමොජ්ජං උප්පජ්ජි. තතො අනුක්කමෙන විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තො තියාමරත්තිං සමණධම්මං කත්වා අරුණුග්ගමනෙ අරහත්තං පත්තො ඉමං උදානං උදානෙසි –

‘‘උභො පාදානි භින්දිත්වා, සඤ්ඤපෙස්සාමි වො අහං;
අට්ටියාමි හරායාමි, සරාගමරණං අහං.

‘‘එවාහං චින්තයිත්වාන, යථාභූතං විපස්සිසං;
සම්පත්තෙ අරුණුග්ගම්හි, අරහත්තං අපාපුණි’’න්ති. (විසුද්ධි. 1.20; දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106);

අතිභොජනෙ නිමිත්තග්ගාහොති අතිභොජනෙ ථිනමිද්ධස්ස නිමිත්තග්ගාහො, ‘‘එත්තකෙ භුත්තෙ තං භොජනං ථිනමිද්ධස්ස කාරණං හොති, එත්තකෙ න හොතී’’ති ථිනමිද්ධස්ස කාරණාකාරණග්ගාහො හොතීති අත්ථො. බ්‍යතිරෙකවසෙන චෙතං වුත්තං, තස්මා එත්තකෙ භුත්තෙ තං භොජනං ථිනමිද්ධස්ස කාරණං න හොතීති භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතාව අත්ථතො දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ – **‘‘චතුපඤ්ච…පෙ…. තං න හොතී’’**ති. **දිවා සූරියාලොකන්ති** දිවා ගහිතනිමිත්තං සූරියාලොකං රත්තියං මනසිකරොන්තස්සපීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ධුතඞ්ගානං වීරියනිස්සිතත්තා වුත්තං – **‘‘ධුතඞ්ගනිස්සිතසප්පායකථායපී’’**ති.

19. නවමෙ **ඣානෙන වා විපස්සනාය වා වූපසමිතචිත්තස්සාති** ඣානෙන වා විපස්සනාය වා අවූපසමකරකිලෙසවිගමනෙන වූපසමිතචිත්තස්ස. කුක්කුච්චම්පි කතාකතානුසොචනවසෙන පවත්තමානං චෙතසො අවූපසමාවහතාය උද්ධච්චෙන සමානලක්ඛණන්ති උභයස්ස පහානකාරණං අභින්නං කත්වා වුත්තං. බහුස්සුතස්ස ගන්ථතො අත්ථතො ච සුත්තාදීනි විචාරෙන්තස්ස තබ්බහුලවිහාරිනො අත්ථවෙදාදිප්පටිලාභසම්භවතො වික්ඛෙපො න හොති. යථා විධිප්පටිපත්තියා යථානුරූපපත්තිකාරප්පවත්තියා ච වික්ඛෙපො ච කතාකතානුසොචනඤ්ච න හොතීති **‘‘බාහුසච්චෙනපි උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයතී’’**ති ආහ. යදග්ගෙන බාහුසච්චෙන උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයති, තදග්ගෙන පරිපුච්ඡකතාවිනයප්පකතඤ්ඤුතාහිපි තං පහීයතීති දට්ඨබ්බං. වුද්ධසෙවිතා ච වුද්ධසීලිතං ආවහතීති චෙතසො වූපසමකරත්තා ‘‘උද්ධච්චකුක්කුච්චප්පහානකාරී’’ති වුත්තං, වුද්ධතං පන අනපෙක්ඛිත්වා කුක්කුච්චවිනොදකා විනයධරා කල්‍යාණමිත්තාති වුත්තාති දට්ඨබ්බං. වික්ඛෙපො ච පබ්බජිතානං යෙභුය්‍යෙන කුක්කුච්චහෙතුකො හොතීති **‘‘කප්පියාකප්පියපරිපුච්ඡාබහුලස්සා’’**තිආදිනා විනයනයෙනෙව පරිපුච්ඡකතාදයො නිද්දිට්ඨා.

20. දසමෙ බහුස්සුතානං ධම්මසභාවාවබොධසම්භවතො විචිකිච්ඡා අනවකාසා එවාති ආහ – **‘‘බාහුසච්චෙනපි… පෙ…. විචිකිච්ඡා පහීයතී’’**ති. කාමං බාහුසච්චපරිපුච්ඡකතාහි සබ්බාපි අට්ඨවත්ථුකා විචිකිච්ඡා පහීයති, තථාපි රතනත්තයවිචිකිච්ඡාමූලිකා සෙසවිචිකිච්ඡාති ආහ – **‘‘තීණි රතනානි ආරබ්භ පරිපුච්ඡාබහුලස්සපී’’**ති. රතනත්තයගුණාවබොධෙහි ‘‘සත්ථරි කඞ්ඛතී’’තිආදිවිචිකිච්ඡාය අසම්භවොති. විනයෙ පකතඤ්ඤුතා ‘‘සික්ඛාය කඞ්ඛතී’’ති (ධ. ස. 1008; විභ. 915) වුත්තාය විචිකිච්ඡාය පහානං කරොතීති ආහ – **‘‘විනයෙ චිණ්ණවසීභාවස්සපී’’**ති. **ඔකප්පනියසද්ධාසඞ්ඛාතඅධිමොක්ඛබහුලස්සාති** සද්ධෙය්‍යවත්ථුනො අනුප්පවිසනසද්ධාසඞ්ඛාතඅධිමොක්ඛෙන අධිමුච්චනබහුලස්ස. අධිමුච්චනඤ්ච අධිමොක්ඛුප්පාදනමෙවාති දට්ඨබ්බං. සද්ධාය වා තංනින්නපොණතා අධිමුත්ති අධිමොක්ඛො . නීවරණානං පච්චයස්ස චෙව පච්චයඝාතස්ස ච විභාවිතත්තා වුත්තං – **‘‘වට්ටවිවට්ටං කථිත’’**න්ති.

නීවරණප්පහානවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අකම්මනියවග්ගවණ්ණනා

21. තතියස්ස පඨමෙ **අභාවිතන්ති** සමථවිපස්සනාභාවනාවසෙන න භාවිතං තථා අභාවිතත්තා. තඤ්හි ‘‘අවඩ්ඪිත’’න්ති වුච්චති පටිපක්ඛාභිභවෙන පරිබ්‍රූහනාභාවතො. තෙනාහ භගවා – **‘‘අකම්මනියං හොතී’’**ති.

22. දුතියෙ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **පඨමෙති** තතියවග්ගස්ස පඨමසුත්තෙ. **වට්ටවසෙනාති** විපාකවට්ටවසෙන. **තෙභූමකවට්ටන්ති** තෙභූමකවිපාකවට්ටං. **වට්ටපටිලාභාය කම්මන්ති** විපාකවට්ටස්ස පටිලාභාය උපනිස්සයභූතං කම්මං, තස්ස සහායභූතං කිලෙසවට්ටම්පි කම්මග්ගහණෙනෙව සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **විවට්ටපටිලාභාය කම්මන්ති** විවට්ටාධිගමස්ස උපනිස්සයභූතං කම්මං. යං පන චරිමභවනිබ්බත්තකං කම්මං, තං විවට්ටප්පටිලාභාය කම්මං හොති, න හොතීති? න හොති වට්ටපාදකභාවතො. චරිමභවපටිසන්ධි විය පන විවට්ටූපනිස්සයොති සක්කා විඤ්ඤාතුං. න හි කදාචි තිහෙතුකපටිසන්ධියා විනා විසෙසාධිගමො සම්භවති. **ඉමෙසු සුත්තෙසූති** ඉමෙසු පන පඨමදුතියසුත්තෙසු යථාක්කමං වට්ටවිවට්ටමෙව කථිතං.

23. තතියෙ **අභාවිතන්ති** එත්ථ භාවනා නාම සමාධිභාවනා. සා යත්ථ ආසඞ්කිතබ්බා, තං කාමාවචරපඨමමහාකුසලචිත්තාදිඅභාවිතන්ති අධිප්පෙතන්ති ආහ – **‘‘දෙවමනුස්සසම්පත්තියො’’**තිආදි.

24. චතුත්ථෙ යස්මා **චිත්තන්ති** විවට්ටවසෙනෙව උප්පන්නචිත්තං අධිප්පෙතං, තස්මා ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණසොකාදිදුක්ඛස්ස අනිබ්බත්තනතො මහතො අත්ථාය සංවත්තතීති යොජනා වෙදිතබ්බා.

25-26. පඤ්චමඡට්ඨෙසු **උප්පන්නන්ති** අවිගතුප්පාදාදිඛණත්තයම්පි අභාවිතං භාවනාරහිතං අපාතුභූතමෙව පණ්ඩිතසම්මතස්ස උප්පන්නකිච්චස්ස අසාධනතො යථා ‘‘අපුත්තො’’ති. සො හි සමත්ථො හුත්වා පිතු පුත්තකිච්චං අසාධෙන්තො අපුත්තොති ලොකෙ වුච්චති, එවං සම්පදමිදං. තෙනාහ – **‘‘කස්මා’’**තිආදි. **තෙසු ධම්මෙසූති** ලොකුත්තරපාදකජ්ඣානාදීසු. ථෙරො පන මත්ථකප්පත්තමෙව භාවිතං චිත්තං දස්සෙන්තො **‘‘මග්ගචිත්තමෙවා’’**ති ආහ.

27-28. සත්තමට්ඨමෙසු **පුනප්පුනං අකතන්ති** භාවනාබහුලීකාරවසෙන පුනප්පුනං න කතං. **ඉමානිපි ද්වෙති** ඉමෙසු ද්වීසු සුත්තෙසු ආගතානි ඉමානිපි ද්වෙ චිත්තානි.

29-30. නවමෙ **අධිවහතීති** ආනෙති. **දුක්ඛෙනාති** කිච්ඡෙන. **දුප්පෙසනතොති** දුක්ඛෙන පෙසෙතබ්බතො. මත්ථකප්පත්තං විපස්සනාසුඛං පාකතිකජ්ඣානසුඛතො සන්තතරපණීතතරමෙවාති ආහ – **‘‘ඣානසුඛතො විපස්සනාසුඛ’’**න්ති. තෙනාහ භගවා –

‘‘සුඤ්ඤාගාරං පවිට්ඨස්ස, සන්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො;
අමානුසී රති හොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො.

‘‘යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
ලභතී පීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත’’න්ති. (ධ. ප. 374);

තඤ්හි චිත්තං විස්සට්ඨඉන්දවජිරසදිසං අමොඝභාවතො.

අකම්මනියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අදන්තවග්ගවණ්ණනා

31-36. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **අදන්තන්ති** චිත්තභාවනාය විනා **න** දන්තං. තෙනාහ – **“සතිසංවරරහිත”**න්ති. චතුත්ථෙ තතියෙ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. පඤ්චමඡට්ඨෙසු **පුරිමසදිසොයෙවාති** තතියචතුත්ථසදිසො එව.

37-38. සත්තමට්ඨමෙසු **උපමා පනෙත්ථාති** යථා පඨමාදීසු අදන්තහත්ථිඅස්සාදයො උපමාභාවෙන ගහිතා, එවමෙත්ථ සත්ථමට්ඨමෙසු **“අසංවුතසරද්වාරාදිවසෙන වෙදිතබ්බා”**ති වුත්තං.

39-40. නවමදසමෙසු **චතූහිපි පදෙහීති** අදන්තාදීහි චතූහි පදෙහි යොජෙත්වා නවමදසමානි සුත්තානි වුත්තානීති යොජනා.

අදන්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පණිහිතඅච්ඡවග්ගවණ්ණනා

41. පඤ්චමස්ස පඨමෙ උපමාව ඔපම්මං, සො එව අත්ථො, තස්මිං **ඔපම්මත්ථෙ** බොධෙතබ්බෙ **නිපාතො. සෙය්‍යථාපීති** යථාති අත්ථො. එත්ථ ච තත්‍ර භගවා කත්ථචි අත්ථෙන උපමං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති වත්ථසුත්තෙ විය, **පාරිච්ඡත්තකොපම** (අ. නි. 7.69) **අග්ගික්ඛන්ධොපමාදි** (අ. නි. 7.72) සුත්තෙසු විය ච. කත්ථචි උපමාය අත්ථං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති **ලොණම්බිලසුත්තෙ** (අ. නි. 3.101) විය, **සුවණ්ණකාරසත්තසූරියොපමාදිසුත්තෙසු** (අ. නි. 7.66) විය ච. ඉමස්මිං පන සාලිසූකොපමෙ උපමාය අත්ථං පරිවාරෙත්වා දස්සෙන්තො **"සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ"**තිආදිමාහාති පොත්ථකෙසු ලිඛන්ති, තං මජ්ඣිමට්ඨකථාය වත්ථසුත්තවණ්ණනාය (ම. නි. අට්ඨ. 1.70) න සමෙති. තත්ථ හි ඉදං වුත්තං –

> සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, වත්ථන්ති උපමාවචනමෙවෙතං. උපමං කරොන්තො ච භගවා කත්ථචි පඨමංයෙව උපමං දස්සෙත්වා පච්ඡා අත්ථං දස්සෙති, කත්ථචි පඨමං අත්ථං දස්සෙත්වා පච්ඡා උපමං, කත්ථචි උපමාය අත්ථං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති, කත්ථචි අත්ථෙන උපමං. තථා හෙස ''සෙය්‍යථාපිස්සු, භික්ඛවෙ, ද්වෙ අගාරා සද්වාරා, තත්ථ චක්ඛුමා පුරිසො මජ්ඣෙ ඨිතො පස්සෙය්‍යා''ති සකලම්පි දෙවදූතසුත්තං (ම. නි. 3.261 ආදයො) උපමං පඨමං දස්සෙත්වා පච්ඡා අත්ථං දස්සෙන්තො ආහ. ''තිරොකුට්ටං තිරොපාකාරං තිරොපබ්බතං අසජ්ජමානො ගච්ඡති, සෙය්‍යථාපි, ආකාසෙ''තිආදිනා පන නයෙන සකලම්පි ඉද්ධිවිධං අත්ථං පඨමං දස්සෙත්වා පච්ඡා උපමං දස්සෙන්තො ආහ. ''සෙය්‍යථාපි, බ්‍රාහ්මණපුරිසො සාරත්ථිකො සාරගවෙසී''තිආදිනා (ම. නි. 1.314) නයෙන සකලම්පි චූළසාරොපමසුත්තං උපමාය අත්ථං පරිවාරෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ. ''ඉධ පන, භික්ඛවෙ, එකච්චෙ කුලපුත්තා ධම්මං පරියාපුණන්ති සුත්තං…පෙ…. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො අලගද්දත්ථිකො''තිආදිනා නයෙන සකලම්පි අලගද්දසුත්තං (ම. නි. 1.238) මහාසාරොපමසුත්තන්ති එවමාදීනි සුත්තානි අත්ථෙන උපමං පරිවාරෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ. ස්වායං ඉධ පඨමං උපමං දස්සෙත්වා පච්ඡා අත්ථං දස්සෙතීති.

එත්ථ හි **චූළසාරොපමාදීසු** (ම. නි. 1.312) පඨමං උපමං වත්වා තදනන්තරං උපමෙය්‍යත්ථං වත්වා පුන උපමං වදන්තො උපමාය අත්ථං පරිවාරෙත්වා දස්සෙතීති වුත්තො. අලගද්දූපමසුත්තාදීසු පන අත්ථං පඨමං වත්වා තදනන්තරං උපමං වත්වා පුන අත්ථං වදන්තො අත්ථෙන උපමං පරිවාරෙත්වා දස්සෙතීති වුත්තො. තෙනෙවෙත්ථ ලීනත්ථප්පකාසිනියං වුත්තං – ''උපමෙය්‍යත්ථං පඨමං වත්වා තදනන්තරං අත්ථං වත්වා පුන උපමං වදන්තො උපමාය අත්ථං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති''ති වුත්තො. **අත්ථෙන උපමං පරිවාරෙත්වාති** එත්ථාපි එසෙව නයොති. ඉධ පන කත්ථචි අත්ථෙන උපමං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති. ''වත්ථසුත්තෙ විය පාරිච්ඡත්තකොපමඅග්ගික්ඛන්ධොපමාදිසුත්තෙසු විය වා''ති වුත්තං. තත්ථ වත්ථසුත්තෙ තාව ''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, වත්ථං සංකිලිට්ඨං මලග්ගහිතං, තමෙනං රජකො යස්මිං යස්මිං රඞ්ගජාතෙ උපසංහරෙය්‍ය. යදි නීලකාය, යදි පීතකාය, යදි ලොහිතකාය, යදි මඤ්ජිට්ඨකාය, දුරත්තවණ්ණමෙවස්ස අපරිසුද්ධවණ්ණමෙවස්ස. තං කිස්ස හෙතු? අපරිසුද්ධත්තා, භික්ඛවෙ, වත්ථස්ස. එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, චිත්තෙ සංකිලිට්ඨෙ දුග්ගති පාටිකඞ්ඛා''තිආදිනා (ම. නි. 1.70) පඨමං උපමං දස්සෙත්වා පච්ඡා උපමෙය්‍යත්ථො වුත්තො, න පන පඨමං අත්ථං වත්වා තදනන්තරං උපමං දස්සෙත්වා පුන අත්ථො වුත්තො. යෙන කත්ථචි අත්ථෙන උපමං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති. වත්ථසුත්තෙ වියාති වදෙය්‍ය.

තථා පාරිච්ඡත්තකොපමෙපි ''යස්මිං, භික්ඛවෙ, සමයෙ දෙවානං තාවතිංසානං පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො පණ්ඩුපලාසො හොති, අත්තමනා, භික්ඛවෙ, දෙවා තාවතිංසා, තස්මිං සමයෙ හොන්ති පණ්ඩුපලාසො දානි පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, න චිරස්සෙව දානි පන්නපලාසො භවිස්සති…පෙ…. එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යස්මිං සමයෙ අරියසාවකො අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජ්ජාය චෙතෙති. පණ්ඩුපලාසො, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො තස්මිං සමයෙ හොතී''තිආදිනා (අ. නි. 7.69) පඨමං උපමං දස්සෙත්වා පච්ඡා අත්ථො වුත්තො. අග්ගික්ඛන්ධොපමෙ ''පස්සථ නො තුම්හෙ, භික්ඛවෙ, අමුං මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං ආදිත්තං සම්පජ්ජලිතං සජොතිභූතන්ති. එවං, භන්තෙති. තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ, කතමං නු ඛො වරං යං අමුං මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං ආදිත්තං සම්පජ්ජලිතං සජොතිභූතං ආලිඞ්ගෙත්වා උපනිසීදෙය්‍ය වා උපනිපජ්ජෙය්‍ය වා, යං ඛත්තියකඤ්ඤං වා බ්‍රාහ්මණකඤ්ඤං වා ගහපතිකඤ්ඤං වා මුදුතලුනහත්ථපාදං ආලිඞ්ගෙත්වා උපනිසීදෙය්‍ය වා උපනිපජ්ජෙය්‍ය වා''තිආදිනා (අ. නි. 7.72) පඨමං උපමංයෙව දස්සෙත්වා පච්ඡා අත්ථො වුත්තො, න පන පඨමං අත්ථං වත්වා තදනන්තරං උපමං දස්සෙත්වා පුන අත්ථො වුත්තො, තස්මා ''කත්ථචි අත්ථෙන උපමං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති වත්ථසුත්තෙ විය පාරිච්ඡත්තකොපමඅග්ගික්ඛන්ධොපමාදිසුත්තෙසු විය වා''ති න වත්තබ්බං.

කෙචි පනෙත්ථ එවං වණ්ණයන්ති ''අත්ථං පඨමං වත්වා පච්ඡා ච උපමං දස්සෙන්තො අත්ථෙන උපමං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති නාම, උපමං පන පඨමං වත්වා පච්ඡා අත්ථං දස්සෙන්තො උපමාය අත්ථං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති නාම, තදුභයස්සපි ආගතට්ඨානං නිදස්සෙන්තො 'වත්ථසුත්තෙ විය'තිආදිමාහා''ති. තම්පි ''කත්ථචි අත්ථෙන උපමං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති වත්ථසුත්තෙ විය පාරිච්ඡත්තකොපමඅග්ගික්ඛන්ධොපමාදිසුත්තෙසු විය වා''ති වත්තබ්බං, එවඤ්ච වුච්චමානෙ ''කත්ථචි උපමාය අත්ථං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති ලොණම්බිලසුත්තෙ විය''ති විසුං න වත්තබ්බං ''අග්ගික්ඛන්ධොපමාදිසුත්තෙ විය''ති එත්ථ ආදිසද්දෙනෙව සඞ්ගහිතත්තා. ලොණම්බිලසුත්තෙපි හි –

‘‘සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො කුසලො සූදො රාජානං වා රාජමහාමත්තං වා නානච්චයෙහි සූපෙහි පච්චුපට්ඨිතො අස්ස අම්බිලග්ගෙහිපි තිත්තකග්ගෙහිපි කටුකග්ගෙහිපි මධුරග්ගෙහිපි ඛාරිකෙහිපි අඛාරිකෙහිපි ලොණිකෙහිපි අලොණිකෙහිපි.

‘‘ස ඛො සො, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො කුසලො සූදො සකස්ස භත්තුස්ස නිමිත්තං උග්ගණ්හාති ‘ඉදං වා මෙ අජ්ජ භත්තුසූපෙය්‍යං රුච්චති, ඉමස්ස වා අභිහරති, ඉමස්ස වා බහුං ගණ්හාති, ඉමස්ස වා වණ්ණං භාසති. අම්බිලග්ගං වා මෙ අජ්ජ භත්තුසූපෙය්‍යං රුච්චති, අම්බිලග්ගස්ස වා අභිහරති, අම්බිලග්ගස්ස වා බහුං ගණ්හාති, අම්බිලග්ගස්ස වා වණ්ණං භාසති…පෙ…. අලොණිකස්ස වා වණ්ණං භාසතී’ති. ස ඛො සො, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො කුසලො සූදො ලාභී චෙව හොති අච්ඡාදනස්ස, ලාභී වෙතනස්ස, ලාභී අභිහාරානං. තං කිස්ස හෙතු? තථා හි සො, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො කුසලො සූදො සකස්ස භත්තුනිමිත්තං උග්ගණ්හාති. එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, ඉධෙකච්චො පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො කුසලො භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සී විහරති…පෙ…. වෙදනාසු…පෙ…. චිත්තෙ…පෙ…. ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී විහරති ආතාපී සම්පජානො සතිමා විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං. තස්ස ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සිනො විහරතො චිත්තං සමාධියති, උපක්කිලෙසා පහීයන්ති, සො තං නිමිත්තං උග්ගණ්හාති.

‘‘ස ඛො, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො කුසලො භික්ඛු ලාභී චෙව හොති දිට්ඨෙව ධම්මෙ සුඛවිහාරානං, ලාභී හොති සතිසම්පජඤ්ඤස්ස. තං කිස්ස හෙතු? තථා හි සො, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො කුසලො භික්ඛු සකස්ස චිත්තස්ස නිමිත්තං උග්ගණ්හාතී’’ති (සං. නි. 5.374) –

එවං පඨමං උපමං දස්සෙත්වා පච්ඡා අත්ථො වුත්තො. ‘‘සුවණ්ණකාරසූරියොපමාදිසුත්තෙසු විය වා’’ති ඉදඤ්ච උදාහරණමත්තෙන සඞ්ගහං ගච්ඡති සුවණ්ණකාරසුත්තාදීසු පඨමං උපමාය අදස්සිතත්තා. එතෙසු හි සුවණ්ණකාරොපමසුත්තෙ (අ. නි. 3.103) තාව –

‘‘අධිචිත්තමනුයුත්තෙන, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනා තීණි නිමිත්තානි කාලෙන කාලං මනසි කාතබ්බානි, කාලෙන කාලං සමාධිනිමිත්තං මනසි කාතබ්බං, කාලෙන කාලං පග්ගහනිමිත්තං මනසි කාතබ්බං, කාලෙන කාලං උපෙක්ඛානිමිත්තං මනසි කාතබ්බං. සචෙ, භික්ඛවෙ, අධිචිත්තමනුයුත්තො භික්ඛු එකන්තං සමාධිනිමිත්තංයෙව මනසි කරෙය්‍ය, ඨානං තං චිත්තං කොසජ්ජාය සංවත්තෙය්‍ය. සචෙ, භික්ඛවෙ, අධිචිත්තමනුයුත්තො භික්ඛු එකන්තං පග්ගහනිමිත්තංයෙව මනසි කරෙය්‍ය, ඨානං තං චිත්තං උද්ධච්චාය සංවත්තෙය්‍ය. සචෙ, භික්ඛවෙ, අධිචිත්තමනුයුත්තො භික්ඛු එකන්තං උපෙක්ඛානිමිත්තංයෙව මනසි කරෙය්‍ය, ඨානං තං චිත්තං න සම්මා සමාධියෙය්‍ය ආසවානං ඛයාය. යතො ච ඛො, භික්ඛවෙ, අධිචිත්තමනුයුත්තො භික්ඛු කාලෙන කාලං සමාධිනිමිත්තං…පෙ…. පග්ගහනිමිත්තං…පෙ…. උපෙක්ඛානිමිත්තං මනසි කරොති, තං හොති චිත්තං මුදුඤ්ච කම්මනියඤ්ච පභස්සරඤ්ච, න ච පභඞ්ගු, සම්මා සමාධියති ආසවානං ඛයාය.

‘‘සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, සුවණ්ණකාරො වා සුවණ්ණකාරන්තෙවාසී වා උක්කං බන්ධෙය්‍ය, උක්කං බන්ධිත්වා උක්කාමුඛං ආලිම්පෙය්‍ය, උක්කාමුඛං ආලිම්පිත්වා සණ්ඩාසෙන ජාතරූපං ගහෙත්වා උක්කාමුඛෙ පක්ඛිපෙය්‍ය, උක්කාමුඛෙ පක්ඛිපිත්වා කාලෙන කාලං අභිධමති, කාලෙන කාලං උදකෙන පරිප්ඵොසෙති, කාලෙන කාලං අජ්ඣුපෙක්ඛති. සචෙ, භික්ඛවෙ, සුවණ්ණකාරො වා සුවණ්ණකාරන්තෙවාසී වා තං ජාතරූපං එකන්තං අභිධමෙය්‍ය, ඨානං තං ජාතරූපං දහෙය්‍ය. සචෙ, භික්ඛවෙ, සුවණ්ණකාරො වා සුවණ්ණකාරන්තෙවාසී වා තං ජාතරූපං එකන්තං උදකෙන පරිප්ඵොසෙය්‍ය, ඨානං තං ජාතරූපං නිබ්බාපෙය්‍ය. සචෙ, භික්ඛවෙ, සුවණ්ණකාරො වා සුවණ්ණකාරන්තෙවාසී වා තං ජාතරූපං එකන්තං අජ්ඣුපෙක්ඛෙය්‍ය, ඨානං තං ජාතරූපං න සම්මා පරිපාකං ගච්ඡෙය්‍ය. යතො ච ඛො, භික්ඛවෙ, සුවණ්ණකාරො වා සුවණ්ණකාරන්තෙවාසී වා තං ජාතරූපං කාලෙන කාලං අභිධමති, කාලෙන කාලං උදකෙන පරිප්ඵොසෙති, කාලෙන කාලං අජ්ඣුපෙක්ඛති, තං හොති ජාතරූපං මුදුඤ්ච කම්මනියඤ්ච පභස්සරඤ්ච, න ච පභඞ්ගු, සම්මා උපෙති කම්මාය. යස්සා යස්සා ච පිළන්ධනවිකතියා ආකඞ්ඛති, යදි පට්ටිකාය යදි කුණ්ඩලාය යදි ගීවෙය්‍යකෙන යදි සුවණ්ණමාලාය, තඤ්චස්ස අත්ථං අනුභොති.

‘‘එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, අධිචිත්තමනුයුත්තෙන භික්ඛු…පෙ…. සම්මා සමාධියති ආසවානං ඛයාය. යස්ස යස්ස ච අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණීයස්ස ධම්මස්ස චිත්තං අභිනින්නාමෙති අභිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාය, තත්‍ර තත්‍රෙව සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාති සති සතිආයතනෙ’’ති (අ. නි. 3.103) –

එවං පඨමං අත්ථං දස්සෙත්වා තදනන්තරං උපමං වත්වා පුනපි අත්ථො එවං පඨමං අත්ථං දස්සෙත්වා තදනන්තරං උපමං වත්වා පුනපි අත්ථො වුත්තො.

සත්තසූරියොපමෙ ච –

‘‘අනිච්චා, භික්ඛවෙ, සඞ්ඛාරා, අද්ධුවා, භික්ඛවෙ, සඞ්ඛාරා, අනස්සාසිකා, භික්ඛවෙ, සඞ්ඛාරා, යාවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, අලමෙව සබ්බසඞ්ඛාරෙසු නිබ්බින්දිතුං අලං විරජ්ජිතුං අලං විමුච්චිතුං. සිනෙරු, භික්ඛවෙ,

පබ්බතරාජා චතුරාසීතියොජනසහස්සානි ආයාමෙන, චතුරාසීතියොජනසහස්සානි විත්ථාරෙන, චතුරාසීතියොජනසහස්සානි මහාසමුද්දෙ අජ්ඣොගාළ්හො, චතුරාසීතියොජනසහස්සානි මහාසමුද්දා අච්චුග්ගතො. හොති සො බො, භික්ඛවෙ, සමයො, යං කදාචි කරහචි දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන බහූනි වස්සානි බහූනි වස්සසතානි බහූනි වස්සසහස්සානි බහූනි වස්සසතසහස්සානි දෙවො න වස්සති, දෙවෙ ඛො පන, භික්ඛවෙ, අවස්සන්තෙ යෙ කෙචිමෙ බීජගාමභූතගාමා ඔසධිතිණවනප්පතයො, තෙ උස්සුස්සන්ති විසුස්සන්ති න භවන්ති. එවං අනිච්චා, භික්ඛවෙ, සඞ්ඛාරා, එවං අධුවා, භික්ඛවෙ, සඞ්ඛාරා''තිආදිනා (අ. නි. 7.66) –

පඨමං අත්ථං දස්සෙත්වා තදනන්තරං උපමං වත්වා පුනපි අත්ථො වුත්තො. අථ වා ''සූරියස්ස, භික්ඛවෙ, උදයතො එතං පුබ්බඞ්ගමං එතං පුබ්බනිමිත්තං, යදිදං අරුණුග්ගං. එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො අරියස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්ස උප්පාදාය එතං පුබ්බඞ්ගමං එතං පුබ්බනිමිත්තං, යදිදං කල්‍යාණමිත්තතා''ති යදෙතං **සංයුත්තනිකායෙ** (සං. නි. 5.49) ආගතං, තං ඉධ සූරියොපමසුත්තන්ති අධිප්පෙතං සියා. තම්පි ''කත්ථචි උපමාය අත්ථං පරිවාරෙත්වා දස්සෙතී''ති ඉමිනා න සමෙති පඨමං උපමං වත්වා තදනන්තරං අත්ථං දස්සෙත්වා පුන උපමාය අවුත්තත්තා. පඨමමෙව හි තත්ථ උපමා දස්සිතා, ''ඉමස්මිං පන සාලිසූකොපමෙ උපමාය අත්ථං පරිවාරෙත්වා දස්සෙන්තො සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙති ආදිමාහා''ති. ඉදම්පි වචනමසඞ්ගහිතං වත්ථසුත්තස්ස ඉමස්ස ච විසෙසාභාවතො. උභයත්ථාපි හි පඨමං උපමං දස්සෙත්වා පච්ඡා අත්ථො වුත්තො , තස්මා එවමෙත්ථ පාඨෙන භවිතබ්බං ''තත්‍ර භගවා කත්ථචි පඨමංයෙව උපමං දස්සෙත්වා පච්ඡා අත්ථං දස්සෙති වත්ථසුත්තෙ විය **පාරිච්ඡත්තකොපම-** (අ. නි. 7.69) **අග්ගික්ඛන්ධොපමාදිසුත්තෙසු** (අ. නි. 7.72) විය ච, කත්ථචි අත්ථෙන උපමං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති **සුවණ්ණකාරසත්තසූරියොපමාදිසුත්තෙසු** (අ. නි. 7.66) විය, ඉමස්මිං පන සාලිසූකොපමෙ පඨමං උපමං දස්සෙත්වා පච්ඡා අත්ථං දස්සෙන්තො සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙති ආදිමාහා''ති. අඤ්ඤථා **මජ්ඣිමට්ඨකථාය** විරුජ්ඣති. ඉධාපි ච පුබ්බෙනාපරං න සමෙති. මජ්ඣිමට්ඨකථාය වුත්තනයෙනෙව වා ඉධාපි පාඨො ගහෙතබ්බො.

කණසදිසො සාලිඵලස්ස තුණ්ඩෙ උප්පජ්ජනකවාලො **සාලිසූකං,** තථා **යවසූකං**. සූකස්ස තනුකභාවතො භෙදවතො භෙදො නාතිමහා හොතීති ආහ – **''භින්දිස්සති, ඡවිං ඡින්දිස්සතීති අත්ථො''**ති. යථා මිච්ඡාඨපිතසාලිසූකාදි අක්කන්තම්පි හත්ථාදිං න භින්දති භින්දිතුං අයොග්ගභාවෙන ඨිතත්තා, එවං ආචයගාමිචිත්තං අවිජ්ජං න භින්දති භින්දිතුං අයොග්ගභාවෙන උප්පන්නත්තාති ඉමමත්ථං දස්සෙති **''මිච්ඡාඨපිතෙනා''**තිආදිනා. **අට්ඨසු ඨානෙසූති** ''දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණ''න්තිආදිනා වුත්තෙසු දුක්ඛාදීසු චතූසු සච්චෙසු පුබ්බන්තාදීසු චතූසු චාති අට්ඨසු ඨානෙසු. **ඝනබහලන්ති** චිරකාලපරිභාවනාය අතිවිය බහලං. මහාවිසයතාය මහාපටිපක්ඛතාය බහුපරිවාරතාය බහුදුක්ඛතාය ච මහතී අවිජ්ජාති මහාඅවිජ්ජා. තං **මහාඅවිජ්ජං**. මහාසද්දො හි බහුභාවත්ථොපි හොති ''මහාජනො''තිආදීසු විය. **තණ්හාවානතො නික්ඛන්තභාවෙනාති** තත්ථ තණ්හාය අභාවමෙව වදති.

42. දුතියෙ පාදෙනෙව අවමද්දිතෙ අක්කන්තන්ති වුච්චමානෙ හත්ථෙන අවමද්දිතං අක්කන්තං විය අක්කන්තන්ති රුළ්හී හෙසාති ආහ – **''අක්කන්තන්තෙව වුත්ත''**න්ති. **අරියවොහාරොති** අරියදෙසවාසීනං වොහාරො. මහන්තං අග්ගහෙත්වා අප්පමත්තකස්සෙව ගහණෙ පයොජනං දස්සෙතුං – **''කස්මා පනා''**තිආදි ආරද්ධං. තෙන ''විවට්ටූපනිස්සයකුසලං නාම යොනිසො උප්පාදිතං අප්පක''න්ති න චින්තෙතබ්බං, අනුක්කමෙන ලද්ධපච්චයං හුත්වා වඩ්ඪමානං බුද්ධකනදී විය පක්ඛන්දමහොඝා සමුද්දං, අනුක්කමෙන නිබ්බානමහාසමුද්දමෙව පූරිසං පාපෙතීති දීපෙති. **පච්චෙකබොධිං බුද්ධභූමින්ති** ච පච්චත්තෙ උපයොගවචනං. **වට්ටවිවට්ටං කථිතන්ති** යථාක්කමෙන වුත්තං.

43. තතියෙ **දොසෙන පදුට්ඨචිත්තන්ති** සම්පයුත්තධම්මානං, යස්මිං සන්තානෙ උප්පජ්ජති, තස්ස ච දූසනෙන විසසංසට්ඨපූතිමුත්තසදිසෙන දොසෙන පදූසිතචිත්තං. **අත්තනො චිත්තෙනාති** අත්තනො චෙතොපරියඤාණෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන වා සහිතෙන චිත්තෙන. **පරිච්ඡින්දිත්වාති** ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා . ඉට්ඨාකාරෙන එතීති අයො, සුඛං. සබ්බසො අපෙතො අයො එතස්ස, එතස්මාති වා **අපායො,** කායිකස්ස චෙතසිකස්ස ච දුක්ඛස්ස ගති පවත්තිට්ඨානන්ති **දුග්ගති,** කාරණාවසෙන විවිධං විකාරෙන ච නිපාතියන්ති එත්ථාති **විනිපාතො,** අප්පකොපි නත්ථි අයො සුඛං එත්ථාති **නිරයොති** එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

44. චතුත්ථෙ **සද්ධාපසාදෙන පසන්නන්ති** සද්ධාසඞ්ඛාතෙන පසාදෙන පසන්නං, න ඉන්ද්‍රියානං අච්ඡපසන්නතාය. **සුඛස්ස ගතින්ති** සුඛස්ස පවත්තිට්ඨානං. සුඛමෙවෙත්ථ ගච්ඡන්ති, න දුක්ඛන්ති වා **සුගති**. මනාපියරූපාදිතාය සහ අග්ගෙහීති **සග්ගං,** ලොකං.

45. පඤ්චමෙ පරිළාහවූපසමකරො රහදො එත්ථාති රහදො, උදකපුණ්ණො රහදො **උදකරහදො**. උදකං දහති ධාරෙතීති **උදකදහො. ආවිලොති** කලලබහුලතාය ආකුලො. තෙනාහ – **''අච්ඡප්පසන්නො''**ති. **ලුළිතොති** වාතෙන ආලොළිතො. තෙනාහ – **''අපරිසණ්ඨිතො''**ති. වාතාභිඝාතෙන වීචිතරඞ්ගමලසමාකුලතාය හි පරිතො න සණ්ඨිතො වා **අපරිසණ්ඨිතො**. වාතාභිඝාතෙන උදකස්ස ච අප්පභාවෙන කලලීභූතො කද්දමභාවප්පත්තොති ආහ – **''කද්දමීභූතො''**ති. **සිප්පියො** මුත්තසිප්පිආදයො. **සම්බුකා** සඞ්ඛසලාකවිසෙසා. **චරන්තම්පි තිට්ඨන්තම්පීති** යථාලාභවචනමෙතං දට්ඨබ්බං. තමෙව හි යථාලාභවචනතං දස්සෙතුං – **''එත්ථා''**තිආදි ආරද්ධං.

පරියොනද්ධෙනාති පටිච්ඡාදිතෙන. තයිදං කාරණෙන ආවිලභාවස්ස දස්සනං. දිට්ඨධම්මෙ ඉමස්මිං අත්තභාවෙ භවො **දිට්ඨධම්මිකො,** සො පන ලොකියොපි හොති ලොකුත්තරොපීති ආහ – **''ලොකියලොකුත්තරමිස්සකො''**ති. පෙච්ච සම්පරෙතබ්බතො **සම්පරායො,** පරලොකො. තෙනාහ – **''සො හි පරත්ථ අත්ථොති පරත්ථො''**ති. ඉති ද්විධාපි සකසන්තතිපරියාපන්නො එව ගහිතොති ඉතරම්පි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං – **''අපිචා''**තිආදිමාහ. **අයන්ති** කුසලකම්මපථසඞ්ඛාතො දසවිධො ධම්මො. **සත්ථන්තරකප්පාවසානෙති** ඉදං තස්ස ආසන්නභාවං සන්ධාය වුත්තං. යස්ස කස්සචි අන්තරකප්පස්සාවසානෙති වෙදිතබ්බං. **අරියානං යුත්තන්ති** අරියානං අරියභාවාය යුත්තං, තතො එව **අරියභාවං කාතුං සමත්ථං.** ඤාණමෙව ඤෙය්‍යස්ස පච්චක්ඛකරණට්ඨෙන **දස්සනන්ති** ආහ – **''ඤාණමෙව හී''**තිආදි. කිං පන තන්ති ආහ – **''දිබ්බචක්ඛු''**තිආදි.

46. ඡට්ඨෙ **අච්ඡොති** තනුකො. තනුභාවමෙව හි සන්ධාය **''අබහලො''**ති වුත්තං. යස්මා පසන්නො නාම අච්ඡො න බහලො, තස්මා **''පසන්නොතිපි වට්ටතී''**ති වුත්තං. **විප්පසන්නොති** විසෙසෙන පසන්නො . සො පන සම්මා පසන්නො නාම හොතීති ආහ – **''සුට්ඨු පසන්නො''**ති. **අනාවිලොති** අකලුසො. තෙනාහ – **''පරිසුද්ධො''**තිආදි. **සඞ්ඛන්ති** ඛුද්දකසෙවාලං, යං ''තිලබීජක''න්ති වුච්චති. **සෙවාලන්ති** කණ්ණිකසෙවාලං. **පණකන්ති** උදකමලං. චිත්තස්ස ආවිලභාවො නීවරණහෙතුකොති ආහ – **''අනාවිලෙනාති පඤ්චනීවරණවිමුත්තෙනා''**ති.

47. සත්තමෙ **රුක්ඛජාතානීති** එත්ථ ජාතසද්දෙන පදවඩ්ඪනමෙව කතං යථා ''කොසජාත''න්ති ආහ – **''රුක්ඛානමෙවෙතං අධිවචන''**න්ති. **කොචි හි රුක්ඛො වණ්ණෙන අග්ගො හොති** යථා තං රත්තචන්දනාදි. **කොචි ගන්ධෙන** යථා තං ගොසීතචන්දනං. **කොචි රසෙන** ඛදිරාදි. **කොචි ථද්ධතාය** චම්පකාදි. මග්ගඵලාවහතාය විපස්සනාවසෙන **භාවිතම්පි** ගහිතං. ''තත්ථ තත්ථෙව සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාතී''ති (අ. නි. 3.103) වචනතො **''අභිඤ්ඤාපාදකචතුත්ථජ්ඣානචිත්තමෙව, ආවුසො''**ති වුස්සමිත්තත්ථෙරො වදති.

48. අට්ඨමෙ චිත්තස්ස පරිවත්තනං උප්පාදනිරොධා එවාති ආහ – **''එවං ලහුං උප්පජ්ජිත්වා ලහුං නිරුජ්ඣනක''**න්ති. **අධිමත්තපමාණත්ථෙති** අතික්කන්තපමාණත්ථෙ, පමාණාතීතතායන්ති අත්ථො. තෙනාහ – **''අතිවිය න සුකරා''**ති. **චක්ඛුවිඤ්ඤාණම්පි අධිප්පෙතමෙවාති** සබ්බස්සපි චිත්තස්ස සමානඛණත්තා වුත්තං. චිත්තස්ස අතිවිය ලහුපරිවත්තිභාවං ථෙරවාදෙන දීපෙතුං – **''ඉමස්මිං පනත්ථෙ''**තිආදි වුත්තං. **චිත්තසඞ්ඛාරාති** සසම්පයුත්තං චිත්තං වදති. **වාහසතානං බො, මහාරාජ, වීහීනන්ති** පොත්ථකෙසු ලිඛන්ති, ''වාහසතං බො, මහාරාජ, වීහීන''න්ති පන පාඨෙන භවිතබ්බං. **මිලින්දපඤ්හෙපි** (මි. ප. 4.1.2) හි කත්ථචි අයමෙව පාඨො දිස්සති. ''වාහසතාන''න්ති වා පච්චත්තෙ සාමිවචනං බ්‍යත්තයෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **අඩ්ඪචූළන්ති** ථොකෙන ඌනං උපඩ්ඪං. කස්ස පන උපඩ්ඪන්ති? අධිකාරතො වාහස්සාති විඤ්ඤායති. ''අඩ්ඪවුද්දස''න්ති කෙචි. ''අඩ්ඪචතුත්ථ''න්ති අපරෙ. සාධිකං දියඩ්ඪසතං වාහාති දළ්හං කත්වා වදන්ති, වීමංසිතබ්බං. චතුනාළිකො **තුම්බො. පුච්ඡාය අභාවෙනාති** ''සක්කා පන, භන්තෙ, උපමං කාතු''න්ති එවං පවත්තාය පුච්ඡාය අභාවෙන **න කතා උපමා. ධම්මදෙසනාපරියොසානෙති** සන්නිපතිතපරිසාය යථාරද්ධධම්මදෙසනාය පරියොසානෙ.

49. නවමෙ **පභස්සරන්ති** පරියොදාතං සභාවපරිසුද්ධට්ඨෙන. තෙනාහ – **''පණ්ඩරං පරිසුද්ධ''**න්ති. පභස්සරතාදයො නාම වණ්ණධාතුයං ලබ්භනකවිසෙසාති ආහ – **''කිං පන චිත්තස්ස වණ්ණො නාම අත්ථී''**ති? ඉතරො අරූපතාය ''නත්ථී''ති පටික්ඛිපිත්වා පරියායකථා අයං තාදිසස්ස චිත්තස්ස පරිසුද්ධභාවනාදීපනායාති දස්සෙන්තො **''නීලාදීන''**න්තිආදිමාහ. තථා හි ''සො එවං සමාහිතෙ චිත්තෙ පරිසුද්ධෙ පරියොදාතෙ''ති (දී. නි. 1.243-244; ම. නි. 1.384-386, 431-433; පාරා. 12-13) වුත්තං . තෙනෙවාහ – **''ඉදම්පි නිරුපක්කිලෙසතාය පරිසුද්ධන්ති පභස්සර''**න්ති. කිං පන භවඞ්ගචිත්තං නිරුපක්කිලෙසන්ති? ආම සභාවතො නිරුපක්කිලෙසං, ආගන්තුකඋපක්කිලෙසවසෙන පන සියා උපක්කිලිට්ඨං. තෙනාහ – **''තඤ්ච ඛො''**තිආදි. තත්ථ අත්තනො තෙසඤ්ච භික්ඛූනං පච්චක්ඛභාවතො පුබ්බෙ ''ඉද''න්ති වත්වා ඉදානි පච්චාමසනවසෙන **''ත''**න්ති ආහ. ච-සද්දො අත්ථූපනයනෙ. ඛො-සද්දො වචනාලඞ්කාරෙ, අවධාරණෙ වා. වක්ඛමානස්ස අත්ථස්ස නිච්ඡිතභාවතො භවඞ්ගචිත්තෙන සහාවට්ඨානාභාවතො උපක්කිලෙසානං ආගන්තුකතාති ආහ – **''අසහජාතෙහී''**තිආදි. රාගාදයො උපෙච්ච චිත්තසන්තානං කිලිස්සන්ති විබාධෙන්ති උපතාපෙන්ති චාති ආහ – **''උපක්කිලෙසෙහීති රාගාදීහී''**ති. භවඞ්ගචිත්තස්ස නිප්පරියායතො උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨතා නාම නත්ථි අසංසට්ඨභාවතො, එකසන්තතිපරියාපන්නතාය පන සියා උපක්කිලිට්ඨතාපරියායොති ආහ – **''උපක්කිලිට්ඨං නාමාති වුච්චතී''**ති. ඉදානි තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං **''යථා හී''**තිආදිමාහ. තෙන භින්නසන්තානගතායපි නාම ඉරියාය ලොකෙ ගාරය්හතා දිස්සති, පගෙව එකසන්තානගතාය ඉරියායාති ඉමං විසෙසං දස්සෙති. තෙනාහ – **''ජවනක්ඛණෙ...පෙ.... උපක්කිලිට්ඨං නාම හොතී''**ති.

50. දසමෙ **භවඞ්ගචිත්තමෙව චිත්තන්ති** ''පභස්සරමිදං, භික්ඛවෙ, චිත්ත''න්ති වුත්තං භවඞ්ගචිත්තමෙව. යදග්ගෙන භවඞ්ගචිත්තං තාදිසපච්චයසමවායෙ උපක්කිලිට්ඨං නාම වුච්චති, තදග්ගෙන තබ්බිධුරපච්චයසමවායෙ උපක්කිලෙසතො විමුත්තන්ති වුච්චති. තෙනාහ – **''උපක්කිලෙසෙහි විප්පමුත්තං නාම හොතී''**ති. සෙසමෙත්ථ නවමසුත්තෙ වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

පණිහිතඅච්ඡවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අච්ඡරාසඞ්ඝාතවග්ගවණ්ණනා

51. ඡට්ඨස්ස පඨමෙ **අස්සුතවා**ති එත්ථ ‘‘සාධු පඤ්ඤාණවා නරො’’තිආදීසු (ජා. 2.18.101) අත්ථිතාමත්තස්ස බොධකො වා-සද්දො. ‘‘සීලවා හොති කල්‍යාණධම්මො’’තිආදීසු (ම. නි. 3.381) පසංසාවිසිට්ඨාය අත්ථිතාය. ‘‘පඤ්ඤවා හොති උදයත්ථගාමිනියා පඤ්ඤාය සමන්නාගතො’’තිආදීසු (දී. නි. 3.317; ම. නි. 2.25) අතිසයත්ථවිසිට්ඨාය අත්ථිතාය, තස්මා යස්ස පසත්ථං අතිසයෙන වා සුතං අත්ථි, සො සුතවා, සංකිලෙසවිද්ධංසනසමත්ථං පරියත්තිධම්මස්සවනං, තං සුත්වා තථත්තාය පටිපත්ති ච ‘‘සුතවා’’ති ඉමිනා පදෙන පකාසිතා. සොතබ්බයුත්තං සුත්වා කත්තබ්බනිප්ඵත්තිවසෙන සුණීති වා සුතවා, තප්පටික්ඛෙපෙන න සුතවාති **අස්සුතවා**.

අයඤ්හි අකාරො ‘‘අහෙතුකා ධම්මා (ධ. ස. 2 දුකමාතිකා), අභික්ඛුකො ආවාසො’’තිආදීසු (පාචි. 1047) තංසමායොගනිවත්තියං දිට්ඨො. ‘‘අප්පච්චයා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 7 දුකමාතිකා) තංසම්බන්ධිභාවනිවත්තියං. පච්චයුප්පන්නඤ්හි පච්චයසම්බන්ධීති අපච්චයුප්පන්නත්තා අතංසම්බන්ධිතා එත්ථ ජොතිතා. ‘‘අනිදස්සනා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 9 දුකමාතිකා) තංසභාවනිවත්තියං. නිදස්සනඤ්හි එත්ථ දට්ඨබ්බතා. අථ වා පස්සතීති නිදස්සනං, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං. තග්ගහෙතබ්බතානිවත්තියං, තථා ‘‘අනාසවා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 15 දුකමාතිකා). ‘‘අප්පටිඝා ධම්මා (ධ. ස. 10 දුකමාතිකා) අනාරම්මණා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 55 දුකමාතිකා) තංකිච්චනිවත්තියං. ‘‘අරූපිනො ධම්මා අචෙතසිකාධම්මා’’ති තංසභාවනිවත්තියං. තදඤ්ඤතා හි ඉධ පකාසිතා. ‘‘අමනුස්සො’’ති තබ්භාවමත්තනිවත්තියං. මනුස්සත්තමත්තං නත්ථි, අඤ්ඤං තංසදිසන්ති. සදිසතා හි එත්ථ සූචිතා. ‘‘අස්සමණො සමණපටිඤ්ඤො අබ්‍රහ්මචාරී බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤො’’ති (අ. නි. 3.13) ච තංසම්භාවනීයගුණනිවත්තියං. ගරහා හි ඉධ ඤායති. ‘‘කච්චි භොතො අනාමයං (ජා. 1.15.146; 2.20.129) අනුදරා කඤ්ඤා’’ති ච තදනප්පභාවනිවත්තියං. ‘‘අනුප්පන්නා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 17 තිකමාතිකා) තංසදිසභාවනිවත්තියං. අතීතානඤ්හි උප්පන්නපුබ්බත්තා උප්පාදිධම්මානඤ්ච පච්චයෙකදෙසසිද්ධියා ආරද්ධුප්පාදභාවතො කාලවිනිමුත්තස්ස ච විජ්ජමානත්තා උප්පන්නානුකූලතා, පගෙව පච්චුප්පන්නානන්ති තබ්බිධුරතා හෙත්ථ විඤ්ඤායති. ‘‘අසෙක්ඛා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 11 තිකමාතිකා) තදපරියොසානනිවත්තියං. තන්නිට්ඨානඤ්හෙත්ථ පකාසිතන්ති එවං අනෙකෙසං අත්ථානං ජොතකො. ඉධ පන ‘‘අරූපිනො ධම්මා (ධ. ස. 11 දුකමාතිකා), අචෙතසිකා ධම්මා’’තිආදීසු (ධ. ස. 57 දුකමාතිකා) විය තංසභාවනිවත්තියං දට්ඨබ්බො, අඤ්ඤත්ථෙති අත්ථො. එතෙනස්ස සුතාදිඤාණවිරහං දස්සෙති. තෙන වුත්තං – **‘‘ආගමාධිගමාභාවා ඤෙය්‍යො අස්සුතවා ඉතී’’**ති.

ඉදානි තස්සත්ථං විවරන්තො **‘‘යො හී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ යස්මා ඛන්ධධාතාදිකොසල්ලෙනපි උපක්කිලෙසඋපක්කිලිට්ඨානං ජානනහෙතුභූතං බාහුසච්චං හොති. යථාහ – ‘‘කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, බහුස්සුතො හොති? යතො ඛො, භික්ඛු, ඛන්ධකුසලො හොති. ධාතු…පෙ.… ආයතන…පෙ.… පටිච්චසමුප්පාදකුසලො හොති. එත්තාවතා ඛො, භික්ඛු, බහුස්සුතො හොතී’’ති. තස්මා **‘‘යස්ස ච ඛන්ධධාතුආයතනපච්චයාකාරසතිපට්ඨානාදීසු’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ වාචුග්ගතකරණං **උග්ගහො**. අත්ථපරිපුච්ඡනං **පරිපුච්ඡා**. කුසලෙහි සහ චොදනාපරිහරණවසෙන විනිච්ඡයකරණං **විනිච්ඡයො**. ආචරියෙ පන පයිරුපාසිත්වා අත්ථධම්මානං ආගමනං සුතමයඤාණවසෙන අවබුජ්ඣනං **ආගමො**. මග්ගඵලනිබ්බානානං සච්ඡිකිරියා **අධිගමො**.

බහූනං නානප්පකාරානං සක්කායදිට්ඨාදීනං අවිහතත්තා තා ජනෙන්ති, තාහි වා ජනිතාති **පුථුජ්ජනා**. අවිඝාතමෙව වා ජන-සද්දො වදති. **පුථු සත්ථාරානං මුඛුල්ලොකිකාති** එත්ථ පුථූ ජනා සත්ථුපටිඤ්ඤා එතෙසන්ති **පුථුජ්ජනා. සබ්බගතීහි අවුට්ඨිතාති** එත්ථ ජනෙතබ්බා, ජායන්ති වා එත්ථ සත්තාති ජනා, ගතියො, තා පුථූ එතෙසන්ති **පුථුජ්ජනා**. ඉතො පරෙ ජායන්ති එතෙහීති ජනා, අභිසඞ්ඛාරාදයො, තෙ එතෙසං පුථූ විජ්ජන්තීති **පුථුජ්ජනා**. අභිසඞ්ඛාරාදිඅත්ථො එව වා ජන-සද්දො දට්ඨබ්බො. **ඔඝා** කාමොඝාදයො. රාගග්ගිආදයො **සන්තාපා**. තෙ එව සබ්බෙපි වා කිලෙසා **පරිළාහා. පුථු පඤ්චසු කාමගුණෙසු රත්තාති** එත්ථ ජායතීති ජනො, රාගො ගෙධොති එවමාදිකො, පුථු ජනො එතෙසන්ති **පුථුජ්ජනා**. පුථූසු ජනා ජාතා රත්තාති එවං රාගාදිඅත්ථො එව වා ජන-සද්දො දට්ඨබ්බො.

රත්තාති වත්ථං විය රඞ්ගජාතෙන චිත්තස්ස විපරිණාමකරෙන ඡන්දරාගෙන රත්තා සාරත්තා. **ගිද්ධාති** අභිකඞ්ඛනසභාවෙන අභිගිජ්ඣනෙන ගිද්ධා ගෙධං ආපන්නා. **ගධිතාති** ගන්ථිතා විය දුම්මොචනීයභාවෙන තත්ථ පටිබද්ධා. **මුච්ඡිතාති** කිලෙසවසෙන විසඤ්ඤීභූතා විය අනඤ්ඤකිච්චා මොහමාපන්නා. **අජ්ඣොපන්නාති** අනඤ්ඤසාධාරණෙ විය කත්වා ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වා ඨිතා. **ලග්ගාති** වඞ්කකණ්ටකෙ විය ආසත්තා, මහාපලිපෙ යාව නාසිකග්ගා පලිපන්නපුරිසො විය උද්ධරිතුං අසක්කුණෙය්‍යභාවෙන නිමුග්ගා . **ලග්ගිතාති** මක්කටාලෙපෙ ආලග්ගභාවෙන සම්මසිතො විය මක්කටො පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං වසෙන ආලග්ගිතා. **පලිබුද්ධාති** සම්බද්ධා, උපද්දුතා වා. **ආවුතාති** ආවරිතා. **නිවුතාති** නිවාරිතා. **ඔවුතාති** පලිගුණ්ඨිතා, පරියොනද්ධා වා. **පිහිතාති** පිදහිතා. **පටිච්ඡන්නාති** ඡාදිතා. **පටිකුජ්ජිතාති** හෙට්ඨාමුඛජාතා.

‘‘අස්සුතවා’’ති එතෙන අවිජ්ජන්ධතා වුත්තාති ආහ – **‘‘අන්ධපුථුජ්ජනො වුත්තො’’**ති. **චිත්තට්ඨීති චිත්තපරිග්ගහො නත්ථීති** යාය පටිපත්තියා චිත්තස්ස උපක්කිලෙසං තතො විප්පමුත්තිඤ්ච යථාසභාවතො ජානෙය්‍ය, සා චිත්තභාවනා චිත්තට්ඨිති. එකාරම්මණෙ සුට්ඨු සමාධානවසෙන අවට්ඨිතිං පාදකං කත්වා පවත්තිතා

සම්පයුත්තධම්මෙහි නිස්සයාරම්මණෙහි ච සද්ධිං චිත්තස්ස පරිග්ගහසඞ්ඛාතා විපස්සනාභාවනාපි නත්ථි, යාය වුත්තමත්ථං යථාසභාවතො ජානෙය්‍ය.

52. දුතියෙ **සුතවා**ති පදස්ස අත්ථො අනන්තරසුත්තෙ වුත්තොයෙව. **අරියසාවකො**ති එත්ථ චතුක්කං සම්භවතීති තං දස්සෙතුං – **‘‘අත්ථි අරියො’’**තිආදි ආරද්ධං. පච්චෙකං සච්චානි බුද්ධවන්තොති **පච්චෙකබුද්ධා**. නනු සබ්බෙපි අරියා පච්චෙකමෙව සච්චානි පටිවිජ්ඣන්ති ධම්මස්ස පච්චත්තවෙදනීයභාවතො? නයිදමීදිසං පටිවෙධං සන්ධාය වුත්තං. යථා පන සාවකා අඤ්ඤෙසං නිස්සයෙන සච්චානි පටිවිජ්ඣන්ති පරතොඝොසෙන විනා තෙසං දස්සනමග්ගස්ස අනුප්පජ්ජනතො. යථා ච සම්මාසම්බුද්ධා අඤ්ඤෙසං නිස්සයභාවෙන සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣන්ති, න එවමෙතෙ, එතෙ පන අපරනෙය්‍යා හුත්වා අපරනායකභාවෙන සච්චානි පටිවිජ්ඣන්ති. තෙන වුත්තං – ‘‘පච්චෙකං සච්චානි බුද්ධවන්තොති පච්චෙකබුද්ධා’’ති.

අත්ථි සාවකො න අරියොති එත්ථ පොථුජ්ජනිකාය සද්ධාය රතනත්තයෙ අභිප්පසන්නො සද්ධොපි ගහිතො එව. **ගිහී අනාගතඵලො**ති ඉදං පන නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. යථාවුත්තපුග්ගලො හි සරණගමනතො පට්ඨාය සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නොඉච්චෙව වත්තබ්බතං ලභති. ස්වායමත්ථො **දක්ඛිණාවිසුද්ධිසුත්තෙන** (ම. නි. 3.376 ආදයො) දීපෙතබ්බො. **සුතවා**ති එත්ථ වුත්තඅත්ථො නාම අත්තහිතපරහිතප්පටිපත්ති, තස්ස වසෙන සුතසම්පන්නො. යං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘සො ච හොති සුතෙන උපපන්නො, අප්පම්පි චෙ සහිතං භාසමානො’’ති ච ආදි. **අරියසාවකොති වෙදිතබ්බො**ති අරියස්ස භගවතො ධම්මස්සවනකිච්චෙ යුත්තප්පයුත්තභාවතො වුත්තං. උපක්කිලෙසෙහි විප්පමුත්ති අනුපක්කිලිට්ඨතා, තස්සා යථාසභාවජානනං දළ්හතරාය එව චිත්තභාවනාය සති හොති, න අඤ්ඤථාති **‘‘බලවවිපස්සනා කථිතා’’**ති වුත්තං.

53. තතියෙ **අග්ගික්ඛන්ධොපමසුත්තන්තඅට්ඨුප්පත්තියන්**ති අග්ගික්ඛන්ධොපමසුත්තෙ (අ. නි. 7.72) දෙසනාඅට්ඨුප්පත්තියං . තංදෙසනාහෙතුකඤ්හි එකච්චානං භික්ඛූනං මිච්ඡාපටිපත්තිං නිමිත්තං කත්වා භගවා ඉමං සුත්තං දෙසෙසි. **අවිජහිතමෙව හොති** සබ්බකාලං සුප්පතිට්ඨිතසතිසම්පජඤ්ඤත්තා. යස්මා බුද්ධානං රූපකායො බාහිරබ්භන්තරෙහි මලෙහි අනුපක්කිලිට්ඨො සුධොතජාතිමණිසදිසො, තස්මා වුත්තං – **‘‘උපට්ඨාකානුග්ගහත්ථං සරීරඵාසුකත්ථඤ්චා’’**ති. **වීතිනාමෙත්වා**ති ඵලසමාපත්තීහි වීතිනාමෙත්වා. කාලපරිච්ඡෙදවසෙන විවිත්තාසනෙ වීතිනාමනං විවෙකනින්නතාය චෙව පරෙසං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනත්ථඤ්ච. **නිවාසෙත්වා**ති විහාරනිවාසනපරිවත්තනවසෙන නිවාසෙත්වා. කදාචි එකකස්ස, කදාචි භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතස්ස, කදාචි පකතියා, කදාචි පාටිහාරියෙහි වත්තමානෙහි ච ගාමප්පවෙසො තථා තථා විනෙතබ්බපුග්ගලවසෙන. **උපසංහරිත්වා**ති හිමවන්තාදීසු පුප්ඵිතරුක්ඛාදිතො ආනෙත්වා. ඔණතුණ්ණතාය භූමියා සත්ථු පදනික්ඛෙපසමයෙ සමභාවාපත්ති, සුඛසම්ඵස්සවිකසිතපදුමසම්පටිච්ඡනඤ්ච සුප්පතිට්ඨිතපාදතාය නිස්සන්දඵලං, න ඉද්ධිනිම්මානං. නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං සක්ඛරාකඨලකණ්ටකසඞ්ඛකලලාදිඅපගමො සුචිභාවාපත්තීති එවමාදීනම්පි තදා ලබ්භනතො.

ඉන්දඛීලස්ස අන්තො ඨපිතමත්තෙති ඉදං යාවදෙව වෙනෙය්‍යජනවිනයත්ථාය සත්ථු පාටිහාරියං පවත්තන්ති කත්වා වුත්තං. **දක්ඛිණපාදෙ**ති ඉදං බුද්ධානං සබ්බපදක්ඛිණතාය. **‘‘ඡබ්බණ්ණරස්මියො’’**ති වත්වාපි **‘‘සුවණ්ණරසපිඤ්ජරානි විය’’**ති ඉදං බුද්ධානං සරීරෙ පීතාභාය යෙභුය්‍යතාය වුත්තං. **මධුරෙනාකාරෙන සද්දං කරොන්ති** දට්ඨබ්බසාරස්ස දිට්ඨතාය. භෙරිආදීනං පන සද්දායනං ධම්මතාව. **පටිමානෙන්තී**ති ‘‘සුදුල්ලභං ඉදං අජ්ජ අම්හෙහි ලබ්භති, යෙ මයං ඊදිසෙන පණීතෙන ආහාරෙන භගවන්තං උපට්ඨහාමා’’ති පතීතමානසා මානෙන්ති පූජෙන්ති. **තෙසං සන්තානානි ඔලොකෙත්වා**ති තෙසං තථා උපට්ඨාකානං පුග්ගලානං අතීතෙ එතරහි ච පවත්තචිත්තසන්තානානි ඔලොකෙත්වා. අරහත්තෙ පතිට්ඨහන්තීති සම්බන්ධො. **තත්ථා**ති විහාරෙ. **ගන්ධමණ්ඩලමාළෙ**ති චතුජ්ජාතියගන්ධෙන කතපරිභණ්ඩෙ මණ්ඩලමාළෙ.

දුල්ලභා ඛණසම්පත්තීති සතිපි මනුස්සත්තප්පටිලාභෙ පතිරූපදෙසවාසඉන්ද්‍රියාවෙකල්ලසද්ධාපටිලාභාදයො ගුණා දුල්ලභාති අත්ථො. **චාතුමහාරාජික…පෙ…. වසවත්තිභවනං ගච්ඡන්තී**ති ඉදං තත්ථ සුඤ්ඤවිමානානි සන්ධාය වුත්තං. භගවා ගන්ධකුටිං පවිසිත්වා පච්ඡාභත්තං තයො භාගෙ කත්වා පඨමභාගෙ සචෙ ආකඞ්ඛති, දක්ඛිණෙන පස්සෙන සීහසෙය්‍යං කප්පෙති. සචෙ ආකඞ්ඛති, බුද්ධාචිණ්ණඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති. අථ යථාකාලපරිච්ඡෙදං තතො වුට්ඨහිත්වා දුතියභාගෙ පච්ඡිමයාමෙ තතියකොට්ඨාසෙ විය ලොකං වොලොකෙති වෙනෙය්‍යානං ඤාණපරිපාකං පස්සිතුං. තෙනාහ – **‘‘සචෙ ආකඞ්ඛතී’’**තිආදි.

කාලයුත්තන්ති පත්තකල්ලං, ‘‘ඉමිස්සා වෙලාය ඉමස්ස එවං වත්තබ්බ’’න්ති තංකාලානුරූපං. **සමයයුත්තන්**ති තස්සෙව වෙවචනං, අට්ඨුප්පත්තිඅනුරූපං වා. **සමයයුත්තන්**ති වා අරියසමයසංයුත්තං. දෙසකාලානුරූපමෙව හි බුද්ධා භගවන්තො ධම්මං දෙසෙන්ති, දෙසෙන්තා ච අරියසම්මතං පටිච්චසමුප්පාදනයං දීපෙන්තාව දෙසෙන්ති. අථ වා **සමයයුත්තන්**ති හෙතුදාහරණසහිතං. කාලෙන සාපදෙසඤ්හි භගවා ධම්මං දෙසෙති, **කාලං විදිත්වා පරිසං උය්‍යොජෙති, න** යාව සමන්ධකාරා ධම්මං දෙසෙති.

උතුං ගණ්හාපෙති, න පන මලං පක්ඛාලෙතීති අධිප්පායො. න හි භගවතො කායෙ රජොජල්ලං උපලිම්පතීති. **තතො තතො**ති අත්තනො අත්තනො දිවාට්ඨානාදිතො. **ඔකාසං ලභමානා**ති පුරෙභත්තපච්ඡාභත්තපුරිමයාමෙසු

ඔකාසං අලභිත්වා ඉදානි මජ්ඣිමයාමෙ ඔකාසං ලභමානා, භගවතා වා කතොකාසතාය ඔකාසං ලභමානා. පච්ඡාභත්තස්ස තීසු භාගෙසු පඨමභාගෙ සීහසෙය්‍යාකප්පනං එකන්තිකං න හොතීති ආහ – **"පුරෙභත්තතො පට්ඨාය නිසජ්ජාපීළිතස්ස සරීරස්සා"**ති. තෙනෙව හි තත්ථ "සචෙ ආකඞ්ඛති"ති තදා සීහසෙය්‍යාකප්පනස්ස අනිබද්ධතා විභාවිතා. **කිලාසුභාවො** පරිස්සමො . සීහසෙය්‍යං කප්පෙති සරීරස්ස කිලාසුභාවමොචනත්ථන්ති යොජෙතබ්බං. **බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙතීති** ඉදං පච්ඡිමයාමෙ භගවතො බහුලං ආචිණ්ණවසෙන වුත්තං. අප්පෙකදා අවසිට්ඨබලඤාණෙහි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙනෙව ච භගවා තමත්ථං සාධෙතීති.

ඉමස්මිංයෙව කිච්චෙති පච්ඡිමයාමකිච්චෙ. බලවතා පච්චනුතාපෙන සංවඩ්ඪමානෙන කරජකායෙ මහාපරිළාහො උප්පජ්ජතීති ආහ – **"නාමකායෙ සන්තත්තෙ කරජකායො සන්තත්තො"**ති. **නිධානගතන්ති** සන්නිචිතලොහිතං සන්ධාය වුත්තං. **උණ්හං ලොහිතං මුඛතො උග්ගඤ්ඡීති** ලොහිතං උණ්හං හුත්වා මුඛතො උග්ගඤ්ඡි. **ඨානන්ති** භික්ඛුපටිඤ්ඤං. **තං පාපං වඩ්ඪමානන්ති** භික්ඛුපටිඤ්ඤාය අවිජහිතත්තා තථා පවඩ්ඪමානපාපං. අන්තිමවත්ථුඅජ්ඣාපන්නානම්පි උපායෙන පවත්තියමානො යොනිසොමනසිකාරො සාත්ථකො හොතියෙවාති දස්සෙන්තො **"ජාතසංවෙගා"**තිආදිමාහ. **අහො සල්ලෙඛිතන්ති** අහො අතිවිය සල්ලෙඛෙන ඉතං පවත්තං. **කාසාවපජ්ජොතොති** භික්ඛූනං බහුභාවතො ඉතො චිතො ච විචරන්තානං තෙසං කාසාවජුතියා පජ්ජොතිතො. **ඉසිවාතපරිවාතොති** සීලක්ඛන්ධාදීනං නිබ්බානස්ස ච එසනතො ඉසීනං භික්ඛූනං ගුණගන්ධෙන චෙව ගුණගන්ධවාසිතෙන සරීරගන්ධෙන ච පරිතො සමන්තතො වායිතො.

ධම්මසංවෙගො උප්පජ්ජි අනාවජ්ජනෙන පුබ්බෙ තස්ස අත්ථස්ස අසංවිදිතත්තා. **ධම්මසංවෙගොති** ච තාදිසෙ අත්ථෙ ධම්මතාවසෙන උප්පජ්ජනකං සහොත්තප්පඤාණං. **අස්සාසට්ඨානන්ති** චිත්තස්සාසකාරණං කම්මට්ඨානං. සබ්බෙසං කිච්චානං පුබ්බභාගො **සබ්බපුබ්බභාගො.** "සබ්බෙ සත්තා අවෙරා හොන්තූ"තිආදිනා හි චිත්තස්ස පට්ඨානං උපට්ඨානං **හිතඵරණං.** ඉතරං ඉතො ථොකං මහන්තන්ති කත්වා ඉදං **"චූළච්ඡරාසඞ්ඝාතසුත්ත"**න්ති වුත්තං. අච්ඡරාසඞ්ඝාතො වුච්චති අඞ්ගුලිඵොටනක්ඛණො අක්ඛිනිමිසකාලො, යො එකස්ස අක්ඛරස්ස උච්චාරණක්ඛණො. තෙනාහ – **"ද්වෙ අඞ්ගුලියො පහරිත්වා සද්දකරණමත්ත"**න්ති. **සබ්බසත්තානං හිතඵරණචිත්තන්ති** සබ්බෙසම්පි සත්තානං සම්මදෙව හිතෙසිතවසෙන පවත්තචිත්තං. **ආවජ්ජෙන්තො ආසෙවතීති** හිතෙසිතවසෙන ආවජ්ජෙන්තො. ආවජ්ජනෙන ආභුජන්තොපි ආසෙවති නාම ඤාණවිප්පයුත්තෙන. **ජානන්තොති** තථා ඤාණමත්තං උප්පාදෙන්තොපි. **පස්සන්තොති** තථා ඤාණචක්ඛුනා පච්චක්ඛතො විය විපස්සන්තොපි. **පච්චවෙක්ඛන්තොති** තමත්ථං පති පති අවෙක්ඛන්තොපි. **සද්ධාය අධිමුච්චන්තොතිආදි** පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං වසෙන වුත්තං. **අභිඤ්ඤෙය්‍යන්තිආදි** චතුසච්චවසෙන වුත්තං. සබ්බමෙව චෙතං විත්ථාරතො, සාමඤ්ඤෙන ආසෙවනදස්සනමෙවාති ඉධාධිප්පෙතමෙව ආසෙවනත්ථං දස්සෙතුං – **"ඉධ පනා"**තිආදි වුත්තං.

අරිත්තජ්ඣානොති අවිරහිතජ්ඣානො. **අතුච්ඡජ්ඣානොති** ඣානෙන අතුච්ඡො. වාගො වා චෙවචනන්ති ආහ – **"අපරිච්චත්තජ්ඣානො"**ති. **විහරතීති** පදස්ස **විභඞ්ගෙ** (විභ. 540) ආගතනයෙන අත්ථං දස්සෙන්තො **"විහරතීති ඉරියතී"**තිආදිමාහ. අයං පනෙත්ථ සද්දත්ථො – **විහරතීති** එත්ථ **වි**-සද්දො විච්ඡෙදත්ථජොතනො. **හරතීති** නෙති, පවත්තෙතීති අත්ථො, විච්ඡින්දිත්වා හරති විහරතීති වුත්තං හොති. සො හි එකං ඉරියාපථබාධනං අඤ්ඤෙන ඉරියාපථෙන විච්ඡින්දිත්වා අපරිපතන්තං අත්තභාවං හරති පවත්තෙති, තස්මා "විහරතී"ති වුච්චති. **ඉරියතීති** ඨානනිසජ්ජාදිකිරියං කරොන්තො පවත්තති. **පවත්තතීති** ඨානාදිසමඞ්ගී හුත්වා පවත්තති. **පාලෙතීති** එකං ඉරියාපථබාධනං ඉරියාපථන්තරෙහි රක්ඛන්තො පාලෙති. **යපෙති යාපෙතීති** තස්සෙව චෙවචනං. එකඤ්හි ඉරියාපථබාධනං අඤ්ඤෙන ඉරියාපථෙන විච්ඡින්දිත්වා අපරිපතන්තං අත්තභාවං පාලෙන්තො යපෙති යාපෙතීති වුච්චති. **චරතීති** ඨානනිසජ්ජාදීසු අඤ්ඤතරසමඞ්ගී හුත්වා පවත්තති. **ඉමිනා පදෙනාති** "විහරතී"ති ඉමිනා පදෙන.

ඉරියාපථවිහාරොති එත්ථ ඉරියනං පවත්තනං ඉරියා, කායප්පයොගො කායිකකිරියා. තස්සා පවත්තනූපායභාවතො ඉරියාය පථො ඉරියාපථො, ඨානනිසජ්ජාදි. න හි ඨානනිසජ්ජාදීහි අවත්ථාහි විනා කිඤ්චි කායිකකිරියං පවත්තෙතුං සක්කා. ඨානසමඞ්ගී වා හි කායෙන කිඤ්චි කරෙය්‍ය, ගමනාදීසු අඤ්ඤතරසමඞ්ගී වා. විහරණං, විහරති එතෙනාති වා විහාරො, ඉරියාපථොව විහාරො **ඉරියාපථවිහාරො,** සො ච අත්ථතො ඨානනිසජ්ජාදිආකාරප්පවත්තො චතුසන්තතිරූපප්පබන්ධො එව. ඔවාදානුසාසනීනං එකානෙකවාරාදිවිසිට්ඨොයෙව භෙදො, න පන පරමත්ථතො තෙසං නානාකරණන්ති දස්සෙතුං – **"පරමත්ථතො පනා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **එසෙ එකෙ එකට්ඨෙතිආදීසු** එසො එකො එකත්ථොතිආදිනා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

රට්ඨස්ස , රට්ඨතො වා ලද්ධො පිණ්ඩො රට්ඨපිණ්ඩො. තෙනාහ – **"ඤාතිපරිවට්ටං පහායා"**තිආදි. තත්ථ "අම්හාකමෙතෙ"ති ඞායන්තීති ඤාතී, පිතාමහපිතුපුත්තාදිවසෙන පරිවට්ටනට්ඨෙන පරිවට්ටො, ඤාතියෙව පරිවට්ටො **ඤාතිපරිවට්ටො. ථෙය්‍යපරිභොගො නාම** අනරහස්ස පරිභොගො. භගවතා හි අත්තනො සාසනෙ සීලවතො පච්චයා අනුඤ්ඤාතා, න දුස්සීලස්ස. දායකානම්පි සීලවතො එව පරිච්චාගො, න දුස්සීලස්ස අත්තනො කාරානං මහප්ඵලභාවස්ස පච්චාසීසනතො. ඉති සත්ථාරා අනනුඤ්ඤාතත්තා දායකෙහි ච අපරිච්චත්තත්තා සඞ්ඝමජ්ඣෙපි නිසීදිත්වා පරිභුඤ්ජන්තස්ස දුස්සීලස්ස පරිභොගො ථෙය්‍යාය පරිභොගො ථෙය්‍යපරිභොගො. ඉණවසෙන පරිභොගො **ඉණපරිභොගො** පටිග්ගාහකතො දක්ඛිණාවිසුද්ධියා අභාවතො ඉණං ගහෙත්වා පරිභොගො වියාති අත්ථො.

දාතබ්බට්ඨෙන දායං, තං ආදියන්තීති දායාදා, පුත්තානමෙතං අධිවචනං, තෙසං භාවො දායජ්ජං, දායජ්ජවසෙන පරිභොගො **දායජ්ජපරිභොගො,** පුත්තභාවෙන පරිභොගොති වුත්තං හොති. සෙක්ඛා හි භික්ඛූ භගවතො ඔරසපුත්තා, තෙ පිතු සන්තකානං දායාදා හුත්වා තෙ පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්ති. කිං පන තෙ භගවතො පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්ති, උදාහු ගිහීනන්ති? ගිහීහි දින්නාපි භගවතා අනුඤ්ඤාතත්තා භගවතො සන්තකා අනනුඤ්ඤාතෙසු සබ්බෙන සබ්බං පරිභොගාභාවතො, අනුඤ්ඤාතෙසුයෙව ච පරිභොගසම්භවතො. **ධම්මදායාදසුත්තඤ්**චෙත්ථ සාධකං.

වීතරාගා එව තණ්හාය දාසබ්‍යං අතීතත්තා සාමිනො හුත්වා පරිභුඤ්ජන්තීති ආහ – **''ඛීණාසවස්ස පරිභොගො සාමිපරිභොගො නාමා''**ති. අවීතරාගානඤ්හි තණ්හාපරවසතාය පච්චයපරිභොගෙ සාමිභාවො නත්ථි, තදභාවෙන වීතරාගානං තත්ථ සාමිභාවො යථාරුචිපරිභොගසම්භවතො. තථා හි තෙ පටිකූලම්පි අප්පටිකූලාකාරෙන, අප්පටිකූලම්පි පටිකූලාකාරෙන, තදුභයම්පි වජ්ජෙත්වා අජ්ඣුපෙක්ඛනාකාරෙන පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්ති, දායකානඤ්ච මනොරථං පූරෙන්ති. යො පනායං සීලවතො පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො, සො ඉණපරිභොගස්ස පච්චනීකත්තා ආණණ්‍යපරිභොගො නාම හොති. යථා හි ඉණායිකො අත්තනො රුචියා ඉච්ඡිතං දෙසං ගන්තුං න ලභති, එවං ඉණපරිභොගයුත්තො ලොකතො නිස්සරිතුං න ලභතීති තප්පටිපක්ඛත්තා සීලවතො පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො ''ආණණ්‍යපරිභොගො''ති වුච්චති, තස්මා නිප්පරියායතො චතුපරිභොගවිනිමුත්තො විසුංයෙවායං පරිභොගොති වෙදිතබ්බො. සො ඉධ විසුං න වුත්තො, දායජ්ජපරිභොගෙයෙව වා සඞ්ගහං ගච්ඡති. සීලවාපි හි ඉමාය සික්ඛාය සමන්නාගතත්තා ''සෙඛො''ත්වෙව වුච්චති. ඉමෙසු පරිභොගෙසු සාමිපරිභොගො දායජ්ජපරිභොගො ච අරියානං පුථුජ්ජනානඤ්ච වට්ටති, ඉණපරිභොගො න වට්ටති. ථෙය්‍යපරිභොගෙ කථායෙව නත්ථි. කථං පනෙත්ථ සාමිපරිභොගො දායජ්ජපරිභොගො ච පුථුජ්ජනානං සම්භවති? උපචාරවසෙන. යො හි පුථුජ්ජනස්සපි සල්ලෙඛපටිපත්තියං ඨිතස්ස පච්චයගෙධං පහාය තත්ථ අනුපලිත්තෙන චිත්තෙන පරිභොගො, සො සාමිපරිභොගො විය හොති. සීලවතො පන පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො දායජ්ජපරිභොගො විය හොති දායකානං මනොරථස්ස අවිරාධනතො. කල්‍යාණපුථුජ්ජනස්ස පරිභොගෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි තස්ස සෙක්ඛසඞ්ගහතො. **සෙක්ඛසුත්තං** (සං. නි. 5.13) හෙතස්ස අත්ථස්ස සාධකං.

ඉමස්ස භික්ඛුනොති අච්ඡරාසඞ්ඝාතමත්තම්පි කාලං මෙත්තචිත්තං ආසෙවන්තස්ස භික්ඛුනො. **අමොඝො රට්ඨපිණ්ඩපරිභොගොති** ''අයං පබ්බජිතො සමණො භික්ඛූති ආමිසං දෙන්තානං තාය මෙත්තාසෙවනාය අත්තනො සන්තානෙ දොසමලස්ස වා තදෙකට්ඨානඤ්ච පාපධම්මානං පබ්බාජනතො වූපසමනතො සංසාරෙ ච භයස්ස සම්මාව ඉක්ඛණතො අජ්ඣාසයස්ස අවිසංවාදනෙනස්ස අමොඝො රට්ඨපිණ්ඩපරිභොගො. **මහප්ඵලන්ති** මහත්ථිකං මහාපයොජනං. **මහප්ඵලන්ති** විපුලප්ඵලං. **මහානිසංසන්ති** මහානිස්සන්දප්ඵලං. **මහාජුතිකන්ති** මහානුභාවං. **මහාවිප්ඵාරන්ති** මහාවිත්ථාරං. එත්ථ ච පඨමං කාරණං මෙත්තාසෙවනාය තස්ස භික්ඛුනො සාමිආදිභාවෙන රට්ඨපිණ්ඩපරිභොගාරහතා, දුතියං පරෙහි දින්නස්ස දානස්ස මහප්ඵලභාවකරණං. **කො පන වාදොති** මෙත්තාය ආසෙවනමත්තම්පි එවංමහානුභාවං, කො පන වාදො බහුලීකාරෙ, එත්ථ වත්තබ්බමෙව නත්ථී''ති අත්ථො.

54. චතුත්ථෙ **උප්පාදෙති වඩ්ඪෙතීති** එත්ථ භාවනාසද්දස්ස උප්පාදනවඩ්ඪනත්ථතා පුබ්බෙ වුත්තා එව.

55. පඤ්චමෙ **ඉමෙසු ද්වීසූති** චතුත්ථපඤ්චමෙසු. ''තතියෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බ''න්ති වත්වා තථා වෙදිතබ්බතං දස්සෙතුං – **''යො හි ආසෙවතී''**තිආදි වුත්තං. තෙන ආසෙවනාභාවනාමනසිකාරානං අත්ථවිසෙසාභාවමාහ. යදි එවං සුත්තන්තස්ස දෙසනා කථන්ති ආහ – **''සම්මාසම්බුද්ධො පනා''**තිආදි. **යාය ධම්මධාතුයාති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමාහ. තෙන හි ධම්මානං ආකාරභෙදං ඤත්වා තදනුරූපං එකම්පි ධම්මං තථා විභජිත්වා භගවා දස්සෙති. **තීහි කොට්ඨාසෙහීති** ආසෙවනාභාවනාමනසිකාරභාගෙහි. මෙත්තා හි සබ්බවත්ථුනො මෙත්තායනවසෙන ආනීතා සෙවනා ආසෙවනා, තස්සා වඩ්ඪනා භාවනා, අවිස්සජ්ජෙත්වා මනසි ඨපනං මනසිකාරො.

56. ඡට්ඨෙ **අනියමිතවචනං** ''ඉමෙ නාමා''ති නියමෙත්වා අවුත්තත්තා. **නියමිතවචනං** ''අකුසලා''ති සරූපෙනෙව වුත්තත්තා. **අසෙසතො පරියාදින්නා හොන්ති** අප්පකස්සපි අකුසලභාගස්ස අග්ගහිතස්ස අභාවතො. අකුසලං භජන්තීති **අකුසලභාගියා.** අකුසලපක්ඛෙ භවාති **අකුසලපක්ඛිකා.** තෙනාහ – **''අකුසලායෙවා''**තිආදි. **පඨමතරං ගච්ඡතීති** පඨමතරං පවත්තති, පඨමො පධානො හුත්වා වත්තතීති අත්ථො. එකුප්පාදාදිවසෙන හි එකජ්ඣං පවත්තමානෙසු චතූසු අරූපක්ඛන්ධෙසු අයමෙව පඨමං උප්පජ්ජතීති ඉදං නත්ථි, ලොකුත්තරමග්ගෙසු විය පන පඤ්ඤින්ද්‍රියස්ස, ලොකියධම්මෙසු මනින්ද්‍රියස්ස පුරෙතරස්ස භාවො සාතිසයොති **''සබ්බෙතෙ මනොපුබ්බඞ්ගමා''**ති වුත්තං. තථා හි **අභිධම්මෙපි** (ධ. ස. 1) ''යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති''ති චිත්තං පුබ්බඞ්ගමං ජෙට්ඨං කත්වා දෙසනා පවත්තා. සුත්තෙසුපි වුත්තං – ''මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා (ධ. ප. 1, 2), ඡද්වාරාධිපති රාජා''ති (ධ. ප. අට්ඨ. 2.බුද්ධවග්ගො, එරකපත්තනාගරාජවත්ථු). තෙනාහ – **''එතෙ හී''**තිආදි. **තෙසං මනො උප්පාදකොති** ච යදග්ගෙන මනො සම්පයුත්තධම්මානං ජෙට්ඨකො හුත්වා පවත්තති, තදග්ගෙන තෙ අත්තානං අනුවත්තාපෙන්තො තෙ තථා උප්පාදෙන්තො නාම හොතීති කත්වා වුත්තං. අට්ඨකථායං පන චිත්තස්ස ජෙට්ඨකභාවමෙව සන්ධාය රාජගමනඤ්ඤායෙන සහුප්පත්තිපි පඨමුප්පත්ති විය කත්වා වුත්තාති අයමත්ථො දස්සිතො. **අන්වදෙවාති** එතෙනෙව චිත්තස්ස ඛණවසෙන පඨමුප්පත්තියා අභාවො දීපිතොති දට්ඨබ්බො. තෙනෙවාහ – **''එකතොයෙවාති අත්ථො''**ති.

57. සත්තමෙ **චතුභූමකාපි කුසලා ධම්මා කථිතාති** ''යෙ කෙචි කුසලා ධම්මා''ති අනවසෙසපරියාදානතො වුත්තං.

58. අට්ඨමෙ **ඉදන්ති** ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන නිද්දෙසො, නිපාතපදං වා එතං ''යදිද''න්තිආදීසු වියාති ආහ – **''අයං පමාදොති අත්ථො''**ති. **පමජ්ජනාකාරොති** පමාදාපත්ති. **චිත්තස්ස වොස්සග්ගොති** ඉමෙසු එත්තකෙසු ඨානෙසු සතියා අනිග්ගණ්හිත්වා චිත්තස්ස වොස්සජ්ජනං සතිවිරහො. **වොස්සග්ගානුප්පදානන්ති** වොස්සග්ගස්ස අනු අනු පදානං පුනප්පුනං විස්සජ්ජනං. **අසක්කච්චකිරියතාති** එතෙසං දානාදීනං කුසලධම්මානං පවත්තනෙ පුග්ගලස්ස වා දෙය්‍යධම්මස්ස වා අසක්කච්චකිරියා. සතතභාවො සාතච්චං, සාතච්චෙන කිරියා සාතච්චකිරියා, සායෙව සාතච්චකිරියතා, න සාතච්චකිරියතා **අසාතච්චකිරියතා. අනට්ඨිතකිරියතාති** අනිට්ඨිතකිරියතා නිරන්තරං න අනුට්ඨිතකිරියතා ච. **ඔලීනවුත්තිතාති** නිරන්තරකරණසඞ්ඛාතස්ස විප්ඵාරස්ස අභාවෙන ඔලීනවුත්තිතා. **නික්ඛිත්තඡන්දතාති** කුසලකිරියාය වීරියඡන්දස්ස නික්ඛිත්තභාවො. **නික්ඛිත්තධුරතාති** වීරියධුරස්ස ඔරොපනං, ඔසක්කිතමානසතාති අත්ථො. **අනධිට්ඨානන්ති** කුසලකරණෙ අප්පතිට්ඨිතභාවො. **අනනුයොගොති** අනනුයුඤ්ජනං. කුසලධම්මෙසු ආසෙවනාදීනං අභාවො **අනාසෙවනාදයො. පමාදොති** සරූපනිද්දෙසො. **පමජ්ජනාති** ආකාරනිද්දෙසො. **පමජ්ජිතත්තන්ති** භාවනිද්දෙසො. **පරිහායන්තීති** ඉමිනා පමාදස්ස සාවජ්ජතං දස්සෙති. තයිදං ලොකියානං වසෙන, න ලොකුත්තරානන්ති ආහ – **''උප්පන්නා…පෙ…. ඉද''**න්තිආදි.

59. නවමෙ න පමජ්ජති එතෙනාති **අප්පමාදො,** පමාදස්ස පටිපක්ඛො සතියා අවිප්පවාසො. අත්ථතො නිච්චං උපට්ඨිතාය සතියා එතං නාමං. පමාදො පන සතියා සතිසම්පජඤ්ඤස්ස වා පටිපක්ඛභූතො අකුසලචිත්තුප්පාදො දට්ඨබ්බො. තෙනාහ – **''පමාදස්ස පටිපක්ඛවසෙන විත්ථාරතො වෙදිතබ්බො''**ති.

60. දසමෙ කුච්ඡිතං සීදතීති කුසීතො ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා, තස්ස භාවො **කොසජ්ජං,** ආලසියන්ති අත්ථො.

අච්ඡරාසඞ්ඝාතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. වීරියාරම්භාදිවග්ගවණ්ණනා

61. සත්තමස්ස පඨමෙ වීරානං කම්මන්ති වීරියං, විධිනා වා ඊරයිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති වීරියං, තදෙව කුසලකිරියාය පධානට්ඨෙන ආරම්භො **වීරියාරම්භො**. ආරද්ධවීරියතා පග්ගහිතවීරියතා පරිපුණ්ණවීරියතාති පච්චෙකං වීරියතාසද්දො යොජෙතබ්බො.

62. දුතියෙ මහතී ඉච්ඡා එතස්සාති මහිච්ඡො, තස්ස භාවො **මහිච්ඡතා**. මහාවිසයො ලොභො **මහාලොභො** මහන්තානං වත්ථූනං බහූනඤ්ච අභිගිජ්ඣනතො. **ඉතරීතරාති**ආදිනා පබ්බජිතානං උප්පජ්ජනමහිච්ඡතා වුත්තා. **පඤ්චහි කාමගුණෙහීති**ආදි ගහට්ඨානං වසෙන වුත්තං. **ඉච්ඡාති** සභාවනිද්දෙසො. **ඉච්ඡාගතාති** ඉච්ඡාපවත්තා. **මහිච්ඡතාති** මහාඉච්ඡතා. අත්ථතො පනායං රාගො එවාති වුත්තං – **''රාගො සාරාගො''**තිආදි.

63. තතියෙ **අප්පිච්ඡස්සාති** එත්ථ **අප්ප**-සද්දො අභාවත්ථො ''අප්පාබාධො හොති අප්පාතඞ්කො''තිආදීසු (ම. නි. 2.304) වියාති ආහ – **''අනිච්ඡස්සා''**ති. ලොකෙ පාකටස්ස හි අක්ඛිරොගකුච්ඡිරොගාදිභෙදස්ස ආබාධස්ස අභාවං සන්ධාය ''අප්පාබාධො''ති වුත්තං. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං **''එත්ථ හී''**තිආදි වුත්තං. බ්‍යඤ්ජනං සාවසෙසං විය පරිත්තකෙපි අප්පසද්දස්ස දිස්සමානත්තා. අත්ථො පන නිරවසෙසො සබ්බසො පච්චයිච්ඡාය අභාවස්ස අධිප්පෙතත්තා. තෙනාහ – **''න හී''**තිආදි.

ඉච්ඡාය අභාවෙනෙව අප්පිච්ඡො නාම හොතීති ඉමමත්ථං පකාරන්තරෙන දීපෙතුං – **''අපිචා''**තිආදි වුත්තං. **අත්‍රිච්ඡතා** නාම අත්‍ර අත්‍ර ඉච්ඡා. අසන්තගුණසම්භාවනතාය පාපා ලාමිකා නිහීනා ඉච්ඡා **පාපිච්ඡතා**. යාය පච්චයුප්පාදනත්ථං අත්තනි විජ්ජමානගුණෙ සම්භාවෙති, පච්චයානං පටිග්ගහණෙ ච න මත්තං ජානාති, අයං **මහිච්ඡතා. අසන්තගුණසම්භාවනතාති** අත්තනි අවිජ්ජමානානං ගුණානං විජ්ජමානානං විය පරෙසං පකාසනා. **සන්තගුණසම්භාවනතාති** ඉච්ඡාචාරෙ ඨත්වා අත්තනි විජ්ජමානසීලධුතධම්මාදිගුණවිභාවනා. තාදිසස්සපි පටිග්ගහණෙ අමත්තඤ්ඤුතාපි හොති, සාපි අභිධම්මෙ ආගතායෙවාති සම්බන්ධො. **දුස්සන්තප්පයොති** දුත්තප්පයො.

අතිලූඛභාවන්ති පත්තචීවරවසෙන අතිවිය ලූඛභාවං. තදස්ස දිස්වා මනුස්සා ''අයං අමඞ්ගලදිවසො , සුම්භකසිනිද්ධපත්තචීවරො අයොා පුබ්බඞ්ගමො කාතබ්බො''ති චින්තෙත්වා, ''භන්තෙ, ථොකං බහි හොථා''ති ආහංසු. **උම්මුජ්ජීති** මනුස්සානං අජානන්තානංයෙව පථවියං නිමුජ්ජිත්වා ගණ්හන්තොයෙව උම්මුජ්ජි. යදි ථෙරො ''ඛීණාසවභාවං ජානන්තූ''ති ඉච්ඡෙය්‍ය, න නං මනුස්සා ''බහි හොථා''ති වදෙය්‍යුං, ඛීණාසවානං පන තථාචිත්තමෙව න උප්පජ්ජෙය්‍ය.

අප්පිච්ඡතාපධානං පුග්ගලාධිට්ඨානං චතුබ්බිධඉච්ඡාපභෙදං දස්සෙත්වා පුනපි පුග්ගලාධිට්ඨානෙන චතුබ්බිධං ඉච්ඡාභෙදං දස්සෙන්තො **''අපරොපි චතුබ්බිධො අප්පිච්ඡො''**තිආදිමාහ. **පච්චයඅප්පිච්ඡොති** පච්චයෙසු ඉච්ඡාරහිතො. **ධුතඞ්ගඅප්පිච්ඡොති** ධුතගුණසම්භාවනාය ඉච්ඡාරහිතො. **පරියත්තිඅප්පිච්ඡොති** බහුස්සුතසම්භාවනාය ඉච්ඡාරහිතො. **අධිගමඅප්පිච්ඡොති** ''අරියො''ති සම්භාවනාය ඉච්ඡාරහිතො. **දායකස්ස වසන්ති** අප්පං වා යං දාතුකාමො බහුං වාති දායකස්ස චිත්තස්ස වසං, අජ්ඣාසයන්ති අත්ථො. **දෙය්‍යධම්මස්ස වසන්ති** දෙය්‍යධම්මස්ස අබහුභාවං. **අත්තනො ථාමන්ති** අත්තනො පමාණං. යත්තකෙන අත්තා යාපෙති, තත්තකස්සෙව ගහණං. **යදි හීති**ආදි සඞ්ඛෙපතො වුත්තස්ස අත්ථස්ස විවරණං. **පමාණෙනෙවාති** යාපනප්පමාණෙනෙව.

එකභික්ඛුපි නාඤ්ඤාසීති සොසානිකවත්තෙ සම්මදෙව වත්තිතත්තා එකොපි භික්ඛු න අඤ්ඤාසි. **අබ්බොකිණ්ණන්ති** අවිච්ඡෙදං. **දුතියො මං ජානෙය්‍යාති** දුතියො සහායභූතොපි යථා මං ජානිතුං න සක්කුණෙය්‍ය, තථා සට්ඨි වස්සානි නිරන්තරං සුසානෙ වසාමි, තස්මා **අහං අහො සොසානිකුත්තමො. උපකාරො හුත්වාති** උග්ගහපරිපුච්ඡාදීහි පරියත්තිධම්මවසෙන උපකාරො හුත්වා. **ධම්මකථාය ජනපදං ඛොභෙත්වාති** ලොමහංසනසාධුකාරදානචෙලුක්ඛෙපාදිවසෙන සන්නිපතිතං ඉතරඤ්ච ''කථං නු ඛො අප්පං අය්‍යස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සොස්සාමා''ති කොලාහලවසෙන මහාජනං ඛොභෙත්වා? යදි ථෙරො බහුස්සුතභාවං ජානාපෙතුං ඉච්ඡෙය්‍ය, පුබ්බෙව ජනපදං ඛොභෙන්තො ධම්මං කථෙය්‍ය. **ගතොති** ''අයං සො, යෙන රත්තියං ධම්මකථා කතා''ති ජානනභාවෙන පරියත්තිඅප්පිච්ඡතාය පුරාරුණාව ගතො.

තයො කුලපුත්තා වියාති පාචීනවංසදායෙ සාමග්ගිවාසංවුට්ඨා අනුරුද්ධො, නන්දියො, කිම්ලොති ඉමෙ තයො කුලපුත්තා විය. එතෙසුපි හි අනුරුද්ධත්ථෙරෙන භගවතා ''අත්ථි පන වො අනුරුද්ධා එවං අප්පමත්තානං ආතාපීනං පහිතත්තානං විහරන්තානං උත්තරිමනුස්සධම්මො අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො අධිගතො ඵාසුවිහාරො''ති (ම. නි. 1.328) පුට්ඨෙන ''ඉධ පන මයං, භන්තෙ, යාවදෙව ආකඞ්ඛාම, විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි සවිතක්කං සවිචාරං විවෙකජං පීතිසුඛං පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරාමා''තිආදිනා (ම. නි. 1.328) අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තීසු ආරොචිතාසු ඉතරෙ ථෙරා න ඉච්ඡිංසු. තථා හි තෙ පක්කන්තෙ භගවති ආයස්මන්තං අනුරුද්ධං එතදවොචුං – ''කින්නු මයං ආයස්මතො අනුරුද්ධස්ස එවමාරොචිම්හ 'ඉමාසඤ්ච ඉමාසඤ්ච විහාරසමාපත්තීනං මයං ලාභිනො'ති? යං නො ආයස්මා අනුරුද්ධො භගවතො සම්මුඛාපි ආසවානං ඛයං

පකාසෙතී’’ති? සටීකාරොපි අත්තනො අරියභාවෙ කිකිස්ස රඤ්ඤො භගවතා ආරොචිතෙ න අත්තමනො අහොසි? තෙනාහ – **‘‘සටීකාරකුම්භකාරො විය’’**ති. **ඉමස්මිං පනත්ථෙ**ති ‘‘යථයිදං, භික්ඛවෙ, අප්පිච්ඡතා’’ති වුත්තෙ අප්පිච්ඡතාසඞ්ඛාතෙ අත්ථෙ. **බලවඅලොභෙනා**ති දළ්හතරප්පවත්තිකෙන අලොභෙන.

64. චතූත්ථෙ නත්ථි එතස්ස සන්තුට්ඨීති අසන්තුට්ඨී, තස්ස භාවො **අසන්තුට්ඨිතා**. තං පන සරූපතො දස්සෙන්තො **‘‘අසන්තුට්ඨෙ පුග්ගලෙ…පෙ…. ලොභො’’**ති ආහ. **සෙවන්තස්සා**තිආදීනි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානි.

65-67. පඤ්චමෙ තුස්සනං තුට්ඨි, සමං, සකෙන, සන්තෙන වා තුට්ඨි එතස්සාති සන්තුට්ඨී, තස්ස භාවො **සන්තුට්ඨිතා**. යස්ස සන්තොසස්ස අත්ථිතාය භික්ඛු ‘‘සන්තුට්ඨො’’ති වුච්චති, තං දස්සෙන්තො **‘‘ඉතරීතරපච්චයසන්තොසෙන සමන්නාගතස්සා’’**ති ආහ – චීවරාදිකෙ යත්ථ කත්ථචි කප්පියෙ පච්චයෙ සන්තුස්සනෙන සමඞ්ගීභූතස්සාති අත්ථො. අථ වා ඉතරං වුච්චති හීනං පණීතතො අඤ්ඤත්තා, තථා පණීතම්පි ඉතරං හීනතො අඤ්ඤත්තා. අපෙක්ඛාසිද්ධා හි ඉතරතා. ඉති යෙන ධම්මෙන හීනෙන වා පණීතෙන වා චීවරාදිපච්චයෙන සන්තුස්සති, සො තථා පවත්තො අලොභො **ඉතරීතරපච්චයසන්තොසො,** තෙන සමන්නාගතස්ස . යථාලාභං අත්තනො ලාභානුරූපං සන්තොසො **යථාලාභසන්තොසො**. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. ලබ්භතීති වා ලාභො, යො යො ලාභො යථාලාභො, තෙන සන්තොසො **යථාලාභසන්තොසො. බල**න්ති කායබලං. **සාරුප්ප**න්ති භික්ඛුනො අනුච්ඡවිකතා.

යථාලද්ධතො අඤ්ඤස්ස අපත්ථනා නාම සියා අප්පිච්ඡතාපි පවත්තිආකාරොති තතො විනිවෙචිතමෙව සන්තොසස්ස සරූපං දස්සෙන්තො **‘‘ලභන්තොපි න ගණ්හාතී’’**ති ආහ. තං පරිවත්තෙත්වා පකතිදුබ්බලාදීනං ගරුචීවරං අඵාසුභාවාවහං සරීරඛෙදාවහඤ්ච හොතීති පයොජනවසෙන න අත්‍රිච්ඡතාදිවසෙන තං පරිවත්තෙත්වා ලහුකචීවරපරිභොගො සන්තොසවිරොධි න හොතීති ආහ – **‘‘ලහුකෙන යාපෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොතී’’**ති. මහග්ඝචීවරං බහූනි වා චීවරානි ලභිත්වා තානි විස්සජ්ජෙත්වා තදඤ්ඤස්ස ගහණං යථාසාරුප්පනයෙ ඨිතත්තා න සන්තොසවිරොධීති ආහ – **‘‘තෙසං…පෙ…. ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොතී’’**ති. එවං සෙසපච්චයෙසුපි යථාසාරුප්පනිද්දෙසෙ අපි-සද්දග්ගහණෙ අධිප්පායො වෙදිතබ්බො. **මුත්තහරීතක**න්ති ගොමුත්තපරිභාවිතං, පූතිභාවෙන වා ඡඩ්ඩිතං හරීතකං. **බුද්ධාදීහි වණ්ණිත**න්ති අප්පිච්ඡතාසන්තුට්ඨීසු භික්ඛූ නියොජෙතුං ‘‘පූතිමුත්තභෙසජ්ජං නිස්සාය පබ්බජ්ජා’’තිආදිනා (මහාව. 73, 128) බුද්ධාදීහි පසත්ථං. **පරමසන්තුට්ඨොව හොති** පරමෙන උක්කංසගතෙන සන්තොසෙන සමන්නාගතත්තා. **යථාසාරුප්පසන්තොසොව අග්ගො**ති තත්ථ තත්ථ භික්ඛු සාරුප්පංයෙව නිස්සාය සන්තුස්සනවසෙන පවත්තනතො අග්ගො. ඡට්ඨසත්තමෙසු නත්ථි වත්තබ්බං.

68-69. අට්ඨමනවමෙසු න සම්පජානාතීති අසම්පජානො, තස්ස භාවො **අසම්පජඤ්ඤං**. වුත්තප්පටිපක්ඛෙන **සම්පජඤ්ඤං** වෙදිතබ්බං.

70. දසමෙ **පාපමිත්තා** දෙවදත්තසදිසා. තෙ හි හීනාචාරතාය, දුක්ඛස්ස වා සම්පාපකතාය ‘‘පාපා’’ති වුච්චන්ති. **තෙනාකාරෙන පවත්තාන**න්ති යො පාපමිත්තස්ස ඛන්ති රුචි අධිමුත්ති තන්නින්නතාතංසම්පවඞ්කතාදිආකාරො, තෙනාකාරෙන පවත්තානං. **චතුන්නං ඛන්ධානමෙවෙතං නාම**න්ති චතුන්නං අරූපක්ඛන්ධානං ‘‘පාපමිත්තතා’’ති එතං නාමං. යස්මා අස්සද්ධියාදිපාපධම්මසමන්නාගතා පුග්ගලා විසෙසතො පාපා පුඤ්ඤධම්මවිමොක්ඛතාය, තෙ යස්ස මිත්තා සහායා, සො පාපමිත්තො, තස්ස භාවො **පාපමිත්තතා**. තෙනාහ – **‘‘යෙ තෙ පුග්ගලා අස්සද්ධා’’**තිආදි.

වීරියාරම්භාදිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කලායාණමිත්තාදිවග්ගවණ්ණනා

71. අට්ඨමස්ස පඨමෙ බුද්ධා, සාරිපුත්තාදයො වා **කලායාණමිත්තා. වුත්තපටිපක්ඛනයෙනාති** ''පාපමිත්තතා''ති පදෙ වුත්තස්ස පටිපක්ඛනයෙන.

72-73. දුතියෙ **යොගොති** සමඞ්ගීභාවො. **පයොගොති** පයුඤ්ජනං පටිපත්ති. **අයොගොති** අසමඞ්ගීභාවො. **අප්පයොගොති** අප්පයුඤ්ජනං අප්පටිපත්ති. **අනුයොගෙනාති** අනුයොගහෙතු.

74. චතුත්ථෙ **බුජ්ඣනකසත්තස්සාති** චතුන්නං අරියසච්චානං පටිවිජ්ඣනකපුග්ගලස්ස. **අඞ්ගභූතාති** තස්සෙව පටිවෙධස්ස කාරණභූතා. එත්ථ ච චත්තාරි අරියසච්චානි බුජ්ඣති, අඤ්ඤාණනිද්දාය වාපි බුජ්ඣතීති බොධීති ලද්ධනාමො අරියසාවකො බුජ්ඣනකසත්තො, තස්ස බුජ්ඣනකසත්තස්ස. **බොධියාති** තස්සා ධම්මසාමග්ගිසඞ්ඛාතාය බොධියා. බුජ්ඣනට්ඨෙන බොධියො, බොධියො එව සච්චසම්පටිබොධස්ස අඞ්ගාති වුත්තං. **''බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා''**ති. විපස්සනාදීනං කාරණානං බුජ්ඣිතබ්බානඤ්ච සච්චානං අනුරූපං බුජ්ඣනතො **අනුබුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා,** පටිමුඛං පච්චක්ඛභාවෙන අභිමුඛං බුජ්ඣනතො **පටිබුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා,** සම්මා අවිපරීතතො බුජ්ඣනතො **සම්බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගාති** එවං අත්ථවිසෙසදීපකෙහි උපසග්ගෙහි **අනුබුජ්ඣන්තීති**ආදි වුත්තං. බොධිසද්දො සබ්බවිසෙසයුත්තං බුජ්ඣනසාමඤ්ඤෙන සඞ්ගණ්හාති. **බොධාය සංවත්තන්තීති** ඉමිනා තස්සා ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣනස්ස එකන්තකාරණතං දස්සෙති. **එවං පනෙතං පදං විභත්තමෙවාති** වුත්තප්පකාරෙන එතං ''බොජ්ඣඞ්ගා''ති (පටි. ම. 2.17) පදං නිද්දෙසෙ **පටිසම්භිදාමග්ගෙ** විභත්තමෙව.

75. පඤ්චමෙ **යාථාවසරසභූමීති** යාථාවතො සකිච්චකරණභූමි. **සාති** යාථාවසරසභූමි. **විපස්සනාති** බලවවිපස්සනා. කෙචි ''භඞ්ගඤාණතො පට්ඨායා''ති වදන්ති. විපස්සනාය පාදකජ්ඣානෙ ච සතිආදයො බොජ්ඣඞ්ගපක්ඛිකා එව පරියායබොධිපක්ඛියභාවතො. **තත්ථාති**ආදි චතුබ්බිධානං බොජ්ඣඞ්ගානං භූමිවිභාගදස්සනං.

76. ඡට්ඨෙ **තෙසං අන්තරෙති** තෙසං භික්ඛූනං අන්තරෙ. කාමං සඞ්ගීතිආරුළ්හවසෙන අප්පකමිදං සුත්තපදං, භගවා පනෙත්ථ සන්නිපතිතපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං විත්ථාරිකං කරොතීති කත්වා ඉදං වුත්තං – **''මහතී දෙසනා භවිස්සතී''**ති. **ගාමනිගමාදිකථා නත්ථීති** තස්සා කථාය අතිරච්ඡානකථාභාවමාහු . තථා හි සා පුබ්බෙ බහුඤාතිකං අහොසි බහුපක්ඛං, ඉදානි අප්පඤාතිකං අප්පපක්ඛන්ති අනිච්චතාමුඛෙන නියයානිකපක්ඛිකා ජාතා. **එතායාති** යථාවුත්තාය පරිහානියා. **පතිකිට්ඨන්ති** නිහීනං. **මම සාසනෙති** ඉදං කම්මස්සකතජ්ඣානපඤ්ඤානම්පි විසෙසනමෙව. තදුභයම්පි හි බාහිරකානං තප්පඤ්ඤාද්වයතො සාතිසයමෙව සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං දෙසනාය ලද්ධවිසෙසතො විවට්ටූපනිස්සයතො ච.

77. සත්තමෙ **තෙසං චිත්තාචාරං ඤත්වාති** තථා කථෙන්තානං තෙසං භික්ඛූනං තත්ථ උපගමනෙන අත්තනො දෙසනාය භාජනභූතං චිත්තප්පවත්තිං ඤත්වා. **කම්මස්සකතාදීති ආදිසද්දෙන** ඣානපඤ්ඤාදීනං චතුන්නම්පි පඤ්ඤානං ගහණං.

78-80. අට්ඨමාදීසු **හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙවාති** ''යා එස මම සාසනෙ''තිආදිනා හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථමෙව.

කලායාණමිත්තාදිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

81-82. නවමෙ වග්ගෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

10. දුතියපමාදාදිවග්ගවණ්ණනා

98-115. දසමෙ වග්ගෙ අජ්ඣත්තසන්තානෙ භවං **අජ්ඣත්තිකං**. අජ්ඣත්තසන්තානතො බහිද්ධා භවං **බාහිරං. වුත්තපටිපක්ඛනයෙනාති** ‘‘අවිනාසායා’’ති එවමාදිනා අත්ථො ගහෙතබ්බො. **චතුක්කොටිකෙති** ‘‘අනුයොගො අකුසලානං , අනනුයොගො කුසලානං, අනුයොගො කුසලානං, අනනුයොගො අකුසලාන’’න්ති (අ. නි. 1.96) එවං පරියොසානසුත්තෙ ආගතනයං ගහෙත්වා ‘‘නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමී’’තිආදිනා (අ. නි. 1.11) ආගතසුත්තානං සමඤ්ඤා ජාතා.

130. සුත්තන්තනයෙ යථාචොදනා සංකිලෙසධම්මානං විපරියෙසනං, තංතංධම්මකොට්ඨාසානඤ්ච ඌනතො අධිකතො ච පවෙදනං **අධම්මං ධම්මොති දීපනං**. තෙසංයෙව පන අවිපරීතතො අනූනාධිකතො ච පවෙදනං **ධම්මං ධම්මොති දීපනං**. එවං විනයප්පටිපත්තියා අයථාවිධිප්පවෙදනං **අධම්මං ධම්මොති දීපනං**. යථාවිධිප්පවෙදනං **ධම්මං ධම්මොති දීපනං**. සුත්තන්තනයෙන පඤ්චවිධො සංවරවිනයො පහානවිනයො ච **විනයො,** තප්පටිපක්ඛෙන **අවිනයො**. විනයනයෙන වත්ථුසම්පදාදිනා යථාවිධිප්පටිපත්ති එව විනයො, තබ්බිපරියායෙන අවිනයො වෙදිතබ්බො. **තිංස නිස්සග්ගියා පාචිත්තියාති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආද්‍යත්ථො. තෙන ද්වෙනවුති පාචිත්තියා, චත්තාරො පාටිදෙසනියා, සත්ත අධිකරණසමථාති ඉමෙසං සඞ්ගහො. **එකතිංස නිස්සග්ගියාති** එත්ථ ‘‘තෙනවුති පාචිත්තියා’’තිආදිනා වත්තබ්බං. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අධිගන්තබ්බතො **අධිගමො,** මග්ගඵලානි. නිබ්බානං පන අන්තරධානාභාවතො ඉධ න ගය්හති. පටිපජ්ජනං **පටිපත්ති,** සික්ඛත්තයසමායොගො. පටිපජ්ජිතබ්බතො වා **පටිපත්ති**. පරියාපුණිතබ්බතො **පරියත්ති,** පිටකත්තයං. මග්ගග්ගහණෙන ගහිතාපි තතියවිජ්ජාඡට්ඨාභිඤ්ඤා විජ්ජාභිඤ්ඤාසාමඤ්ඤතො **‘‘තිස්සො විජ්ජා ඡ අභිඤ්ඤා’’**ති පුනපි ගහිතා. **තතො පරං ඡ අභිඤ්ඤාති** වස්සසහස්සතො පරං ඡ අභිඤ්ඤා නිබ්බත්තෙතුං සක්කොන්ති, න පටිසම්භිදාති අධිප්පායො. **තතොති** අභිඤ්ඤාකාලතො පච්ඡා. **තාති** අභිඤ්ඤායො. පුබ්බභාගෙ ඣානසිනෙහාභාවෙන කෙවලාය විපස්සනාය ඨත්වා අග්ගඵලප්පත්තා **සුක්ඛවිපස්සකා** නාම, මග්ගක්ඛණෙ පන ‘‘ඣානසිනෙහො නත්ථී’’ති න වත්තබ්බො ‘‘සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙතී’’ති (අ. නි. 4.170) වචනතො. **පච්ඡිමකස්සාති** සබ්බපච්ඡිමස්ස. කිඤ්චාපි අරියො අපරිහානධම්මො , සොතාපන්නස්ස පන උද්ධං ජීවිතපරියාදානා අධිගතධම්මො උප්පන්නො නාම නත්ථි, පච්චයසාමග්ගියා අසති යාව උපරිවිසෙසං නිබ්බත්තෙතුං න සක්කොන්ති, තාව අධිගමස්ස අසම්භවො එවාති ආහ – **‘‘සොතාපන්නස්ස…පෙ…. නාම හොතී’’**ති. තයිදං මනුස්සලොකවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

න චොදෙන්තීති අඤ්ඤමඤ්ඤස්මිං විජ්ජමානං දොසං ජානන්තාපි න චොදෙන්ති න සාරෙන්ති. **අකුක්කුච්චකා හොන්තීති** කුක්කුච්චං න උප්පාදෙන්ති. ‘‘අසක්කච්චකාරිනො හොන්තී’’ති ච පඨන්ති, සාථලිකතාය සික්ඛාසු අසක්කච්චකාරිනො හොන්තීති අත්ථො. **භික්ඛූනං සතෙපි සහස්සෙපි ධරමානෙති** ඉදං බාහුල්ලවසෙන වුත්තං. අන්තිමවත්ථුඅනජ්ඣාපන්නෙසු කතිපයමත්තෙසුපි භික්ඛූසු ධරන්තෙසු, එකස්මිං වා ධරන්තෙ පටිපත්ති අනන්තරහිතා එව නාම හොති. තෙනෙවාහ – **‘‘පච්ඡිමකස්ස…පෙ…. අන්තරහිතා හොතී’’**ති.

අන්තෙවාසිකෙ ගහෙතුන්ති අන්තෙවාසිකෙ සඞ්ගහෙතුං. **අත්ථවසෙනාති** අට්ඨකථාවසෙන. **මත්ථකතො පට්ඨායාති** උපරිතො පට්ඨාය. **උපොසථක්ඛන්ධකමත්තන්ති** විනයමාතිකාපාළිමාහ. ආළවකපඤ්හාදීනං විය දෙවෙසු පරියත්තියා පවත්ති අප්පමාණන්ති ආහ – **‘‘මනුස්සෙසූ’’**ති.

ඔට්ඨට්ඨිවණ්ණන්ති ඔට්ඨානං අට්ඨිවණ්ණං, දන්තකසාවං එකං වා ද්වෙ වා වාරෙ රජිත්වා දන්තවණ්ණං කත්වා ධාරෙන්තීති වුත්තං හොති. **කෙසෙසු වා අල්ලීයාපෙන්තීති** තෙන කාසාවඛණ්ඩෙන කෙසෙ බන්ධන්තා අල්ලීයාපෙන්ති. භික්ඛුගොත්තස්ස අභිභවනතො විනාසනතො **ගොත්‍රභුනො**. අථ වා ගොත්තං වුච්චති සාධාරණං නාමං, මත්තසද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො, තස්මා ‘‘සමණා’’ති ගොත්තමත්තං අනුභවන්ති ධාරෙන්තීති **ගොත්‍රභුනො,** නාමමත්තසමණාති අත්ථො. කාසාවගතකණ්ඨතාය, කාසාවග්ගහණහෙතුඋප්පජ්ජනකසොකතාය වා **කාසාවකණ්ඨා. සඞ්ඝගතන්ති** සඞ්ඝං උද්දිස්ස දින්නත්තා සඞ්ඝගතං. **තං සරීරන්ති** තං ධාතුසරීරං.

තෙනෙවාති පරියත්තිඅන්තරධානමූලකත්තා එව ඉතරඅන්තරධානස්ස. සක්කො දෙවරාජා ඡාතකභයෙ පරතීරගමනාය භික්ඛූ උස්සුක්කමකාසීති අධිප්පායො. **නෙති** උභයෙපි පංසුකූලිකත්ථෙරෙ ධම්මකථිකත්ථෙරෙ ච. **ථෙරාති** තත්ථ ඨිතා සක්ඛිභූතා ථෙරා. ධම්මකථිකත්ථෙරා **‘‘යාව තිට්ඨන්ති සුත්තන්තා…පෙ…. යොගක්ඛෙමා න ධංසතී’’**ති ඉදං සුත්තං ආහරිත්වා **‘‘සුත්තන්තෙ රක්ඛිතෙ සන්තෙ, පටිපත්ති හොති රක්ඛිතා’’**ති ඉමිනා වචනෙන පංසුකූලිකත්ථෙරෙ අප්පටිභානෙ අකංසු . ඉදානි පරියත්තියා අනන්තරධානමෙව ඉතරෙසං අනන්තරධානහෙතූති ඉමමත්ථං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ච උපමාහි විභාවෙතුං **‘‘යථා හී’’**තිආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දුතියපමාදාදිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

140-150. එකාදසමද්වාදසමවග්ගා සුවිඤ්ඤෙය්‍යා එව.

13. එකපුග්ගලවග්ගවණ්ණනා

170. **එකපුග්ගලස්සාති** එකපුග්ගලවග්ගස්ස. තෙනාහ – **‘‘පඨමෙ’’**ති. **එකොති** ගණනපරිච්ඡෙදො, තතො එව **දුතියාදිපටික්ඛෙපත්ථො**. පධානාසහායත්ථොපි එකසද්දො හොතීති තන්නිවත්තනත්ථං **‘‘ගණනපරිච්ඡෙදො’’**ති ආහ. සම්මුතියා දෙසනා **සම්මුතිදෙසනා**. පරමත්ථස්ස දෙසනා **පරමත්ථදෙසනා. තත්ථාති** සම්මුතිපරමත්ථදෙසනාසු, න සම්මුතිපරමත්ථෙසු. තෙනාහ – **‘‘එවරූපා සම්මුතිදෙසනා, එවරූපා පරමත්ථදෙසනා’’**ති. තත්‍රිදං සම්මුතිපරමත්ථානං ලක්ඛණං – යස්මිං භින්නෙ, බුද්ධියා වා අවයවවිනිබ්භොගෙ කතෙ න තංසමඤ්ඤා, සා ඝටපටාදිප්පභෙදා සම්මුති, තබ්බිපරියායෙන පරමත්ථා. න හි කක්ඛළඵුසනාදිසභාවෙ සො නයො ලබ්භති. තත්ථ රූපාදිධම්මසමූහං සන්තානවසෙන පවත්තමානං උපාදාය පුග්ගලවොහාරොති **පුග්ගලොති සම්මුතිදෙසනා**. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. උප්පාදවයවන්තො සභාවධම්මා න නිච්චාති අනිච්චාති ආහ – **‘‘අනිච්චන්ති පරමත්ථදෙසනා’’**ති. එස නයො සෙසපදෙසුපි. නනු ඛන්ධදෙසනාපි සම්මුතිදෙසනාව. රාසට්ඨො වා හි ඛන්ධට්ඨො කොට්ඨාසට්ඨො වාති? සච්චමෙතං, අයං පන ඛන්ධසමඤ්ඤා ඵස්සාදීසු පවත්තතජ්ජාපඤ්ඤත්ති විය පරමත්ථසන්නිස්සයා තස්ස ආසන්නතරා, පුග්ගලසමඤ්ඤාදයො විය න දූරෙති පරමත්ථසඞ්ගහා වුත්තා. ඛන්ධසීසෙන වා තදුපාදානසභාවධම්මා එව ගහිතා. නනු ච සභාවධම්මා සබ්බෙපි සම්මුතිමුඛෙනෙව දෙසනං ආරොහන්ති, න සමුඛෙනාති සබ්බාපි දෙසනා සම්මුතිදෙසනාව සියාති? නයිදමෙවං, දෙසෙතබ්බධම්මවිභාගෙන දෙසනාවිභාගස්ස අධිප්පෙතත්තා. න හි සද්දො කෙනචි පවත්තිනිමිත්තෙන විනා අත්ථං පකාසෙතීති.

සම්මුතිවසෙන දෙසනං සුත්වාති ‘‘ඉධෙකච්චො පුග්ගලො අත්තන්තපො හොති අත්තපරිතාපානුයොගමනුයුත්තො’’තිආදිනා (පු. ප. 174) සම්මුතිමුඛෙන පවත්තිතදෙසනං සුතමයඤාණුප්පාදවසෙන සුත්වා. **අත්ථං පටිවිජ්ඣිත්වාති** තදනුසාරෙන චතුසච්චසඞ්ඛාතං අත්ථං සහ විපස්සනාය මග්ගපඤ්ඤාය පටිවිජ්ඣිත්වා. **මොහං පහායාති** තදෙකට්ඨකිලෙසෙහි සද්ධිං අනවසෙසං මොහං පජහිත්වා. **විසෙසන්ති** අග්ගඵලනිබ්බානසඞ්ඛාතං විසෙසං. **තෙසන්ති** තාදිසානං වෙනෙය්‍යානං. **පරමත්ථවසෙනාති** ‘‘පඤ්චිමානි, භික්ඛවෙ, ඉන්ද්‍රියානී’’තිආදිනා (සං. නි. 5.471-476 ආදයො) පරමත්ථධම්මවසෙන. සෙසං අනන්තරනයෙ වුත්තසදිසමෙව.

තත්‍රාති තස්සං සම්මුතිවසෙන පරමත්ථවසෙන ච දෙසනායං. **දෙසභාසාකුසලොති** නානාදෙසභාසාසු කුසලො. **තිණ්ණං වෙදානන්ති** නිදස්සනමත්තං, තිණ්ණං වෙදානං සිප්පුග්ගහණට්ඨානානම්පීති අධිප්පායො. තෙනෙව සිප්පුග්ගහණං පරතො වක්ඛති. සිප්පානි වා විජ්ජාට්ඨානභාවෙන වෙදන්තොගධානි කත්වා ‘‘තිණ්ණං වෙදාන’’න්ති වුත්තං. **කථෙතබ්බභාවෙන ඨිතානි,** න කත්ථචි සන්නිචිතභාවෙනාති වෙදානම්පි කථෙතබ්බභාවෙනෙව ඨානං දීපෙන්තො ‘‘ගුහා තීණි නිහිතා න ගය්හන්තී’’තිආදිමිච්ඡාවාදං පටික්ඛිපති. නානාවිධා දෙසභාසා එතෙසන්ති **නානාදෙසභාසා.**

පරමො උත්තමො අත්ථො **පරමත්ථො,** ධම්මානං යථාභූතසභාවො. ලොකසඞ්කෙතමත්තසිද්ධා **සම්මුති**. යදි එවං කථං සම්මුතිකථාය සච්චතාති ආහ – **‘‘ලොකසම්මුතිකාරණා’’**ති, ලොකසමඤ්ඤං නිස්සාය පවත්තනතොති අත්ථො. ලොකසමඤ්ඤා හි අභිනිවෙසෙන විඤ්ඤෙය්‍යා, නාඤ්ඤාපනා එකච්චස්ස සුතස්ස සාවනා විය න මුසා අනතිධාවිතබ්බතො තස්සා. තෙනාහ භගවා – ‘‘ජනපදනිරුත්තිං නාභිනිවෙසෙය්‍ය, සමඤ්ඤං නාතිධාවයෙ’’ති. **ධම්මානන්ති** සභාවධම්මානං. **භූතකාරණාති** යථාභූතකාරණා යථාභූතං නිස්සාය පවත්තනතො. **සම්මුතිං වොහරන්තස්සාති** ‘‘පුග්ගලො, සත්තො’’තිආදිනා ලොකසමඤ්ඤං කථෙන්තස්ස.

හිරොත්තප්පදීපනත්ථන්ති ලොකපාලනකිච්චෙ හිරොත්තප්පධම්මෙ කිච්චතො පකාසෙතුං. තෙසඤ්හි කිච්චං සත්තසන්තානෙ එව පාකටං හොතීති පුග්ගලාධිට්ඨානාය කථාය තං වත්තබ්බං. එස නයො සෙසෙසුපි. යස්මිඤ්හි චිත්තුප්පාදෙ කම්මං උප්පන්නං, තංසන්තානෙ එව තස්ස ඵලස්ස උප්පත්ති **කම්මස්සකතා**. එවඤ්හි කතවිඤ්ඤාණනාසො අකතාගමො ච නත්ථීති සා පුග්ගලාධිට්ඨානාය එව දෙසනාය දීපෙතබ්බා. තෙහි සත්තෙහි කාතබ්බපුඤ්ඤකිරියා **පච්චත්තපුරිසකාරො**. සොපි සන්තානවසෙන නිට්ඨපෙතබ්බතො පුග්ගලාධිට්ඨානාය එව කථාය දීපෙතබ්බො. **ආනන්තරියදීපනත්ථන්ති** චුතිඅනන්තරං ඵලං අනන්තරං නාම, තස්මිං අනන්තරෙ නියුත්තානි තංනිබ්බත්තනෙන අනන්තරකරණසීලානි, අනන්තරකරණපයොජනානි වාති **ආනන්තරියානි,** මාතුඝාතාදීනි, තෙසං දීපනත්ථං. තානිපි හි සන්තානවසෙන නිට්ඨපෙතබ්බතො ‘‘මාතරං ජීවිතා වොරොපෙතී’’තිආදිනා (පට්ඨා. 1.1.423) පුග්ගලාධිට්ඨානාය එව කථාය දීපෙතබ්බානි, තථා ‘‘සො මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී’’තිආදිනා (දී. නි. 1.556; 3.308; ම. නි. 1.77; 2.309; 3.230; විභ. 642-643) ‘‘සො අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති එකම්පි ජාතිං’’න්තිආදිනා (දී. නි. 1.244-245; ම. නි. 1.148, 384, 431; පාරා. 12), ‘‘අත්ථි දක්ඛිණා දායකතො විසුජ්ඣති, නො පටිග්ගාහකතො’’තිආදිනා (ම. නි. 3.381) ච පවත්තා **බ්‍රහ්මවිහාරපුබ්බෙනිවාසදක්ඛිණාවිසුද්ධිකථා** පුග්ගලාධිට්ඨානා එව කත්වා දීපෙතබ්බා සත්තසන්තානවිසයත්තා. ‘‘අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා (සං. නි. 1.249) න සමයවිමුත්තො පුග්ගලො’’තිආදිනා (පු. ප. 2) ච පරමත්ථකථං කථෙන්තොපි ලොකසම්මුතියා අප්පහානත්ථං පුග්ගලකථං කථෙති. එතෙන වුත්තාවසෙසාය කථාය පුග්ගලාධිට්ඨානභාවෙ පයොජනං සාමඤ්ඤවසෙන සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. කාමඤ්චෙතං සබ්බං අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකානං වසෙන වුත්තං, පරිඤ්ඤාතවත්ථුකානම්පි පන එවං දෙසනා සුඛාවහා හොති.

එකපුග්ගලොති විසිට්ඨසමාචාරාපස්සයවිරහිතො එකපුග්ගලො. බුද්ධානඤ්හි සීලාදිගුණෙන සදෙවකෙ ලොකෙ විසිට්ඨො නාම කොචි නත්ථි, තථා සදිසොපි සමානකාලෙ. තෙනාහ – ''න ඉමස්මිං ලොකෙ පරස්මිං වා පන බුද්ධෙන සෙට්ඨො සදිසො ච විජ්ජතී''ති (වි. ව. 1047; කථා. 799), තස්මා සදිසොපි කොචි නත්ථි. හීනොපි අපස්සයභූතො නත්ථෙව. තෙන වුත්තං – ''විසිට්ඨසමාචාරාපස්සයවිරහිතො එකපුග්ගලො''ති. යෙ ච සීලාදිගුණෙහි නත්ථි එතෙසං සමාති අසමා, පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා. තෙහි සමො මජ්ඣෙ භින්නසුවණ්ණනෙක්ඛං විය නිබ්බිසිට්ඨොති අසමසමට්ඨෙනපි එකපුග්ගලො අඤ්ඤස්ස තාදිසස්ස අභාවා. තෙන වුත්තං – **''අසදිසට්ඨෙනා''**තිආදි.

සත්තලොකො අධිප්පෙතො සත්තනිකායෙ උප්පජ්ජනතො. **මනුස්සලොකෙ එව උප්පජ්ජති** දෙවබ්‍රහ්මලොකානං බුද්ධානං උප්පත්තියා අනොකාසභාවතො. කාමදෙවලොකෙ තාව නුප්පජ්ජති බ්‍රහ්මචරියවාසස්ස අට්ඨානභාවතො තථා අනච්ඡරියභාවතො. අච්ඡරියධම්මා හි බුද්ධා භගවන්තො. තෙසං සා අච්ඡරියධම්මතා දෙවත්තභාවෙ ඨිතානං ලොකෙ න පාකටා හොති යථා මනුස්සභූතානං. දෙවභූතෙ හි සම්මාසම්බුද්ධෙ දිස්සමානං බුද්ධානුභාවං දෙවානුභාවතොව ලොකෙ දහති, න බුද්ධානුභාවතො. තථා සති ''අයං සම්මාසම්බුද්ධො''ති නාධිමුච්චති න සම්පසීදති, ඉස්සරකුත්තග්ගාහං න විස්සජ්ජෙති, දෙවත්තභාවස්ස ච චිරකාලාවට්ඨානතො එකච්චසස්සතවාදතො න පරිමුච්චති. **බ්‍රහ්මලොකෙ නුප්පජ්ජතීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. සත්තානං තාදිසග්ගාහවිනිමොචනත්ථඤ්හි බුද්ධා භගවන්තො මනුස්සසුගතියංයෙව උප්පජ්ජන්ති, න දෙවසුගතියං. යස්මා ඉමං චක්කවාළං මජ්ඣෙ කත්වා ඉමිනා සද්ධිං චක්කවාළානං දසසහස්සස්සෙව ජාතික්ඛෙත්තභාවො දීපිතො ඉතො අඤ්ඤස්ස බුද්ධානං උප්පත්තිට්ඨානස්ස තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ආගතට්ඨානස්ස අභාවතො. තස්මා වුත්තං – **''ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ උප්පජ්ජතී''**ති.

ඉධ උප්පජ්ජන්තොපි කස්මා ජම්බුදීපෙ එව උප්පජ්ජති, න සෙසදීපෙසූති? කෙචි තාව ආහු – ''යස්මා පථවියා නාභිභූතා බුද්ධභාවසහා අචලට්ඨානභූතා බොධිමණ්ඩභූමි ජම්බුදීපෙ එව , තස්මා ජම්බුදීපෙ එව උප්පජ්ජතී''ති. එතෙනෙව ''තත්ථ මජ්ඣිමදෙසෙ එව උප්පජ්ජතී''ති එතම්පි සංවණ්ණිතන්ති දට්ඨබ්බං තථා ඉතරෙසම්පි අවිජහිතට්ඨානානං තත්ථෙව ලබ්භනතො. යස්මා පුරිමබුද්ධානං මහාබොධිසත්තානං පච්චෙකබුද්ධානඤ්ච නිබ්බත්තියා සාවකබොධිසත්තානං සාවකබොධියා අභිනීහාරො සාවකපාරමියා සම්භරණපරිපාචනඤ්ච බුද්ධක්ඛෙත්තභූතෙ ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ ජම්බුදීපෙ එව ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤත්ථ. වෙනෙය්‍යජනවිනයනත්ථො ච බුද්ධුප්පාදො, තස්මා අග්ගසාවකමහාසාවකාදිවෙනෙය්‍යවිසෙසාපෙක්ඛාය ඉමස්මිං ජම්බුදීපෙ එව බුද්ධා නිබ්බත්තන්ති, න සෙසදීපෙසු. අයඤ්ච නයො සබ්බබුද්ධානං ආචිණ්ණසමාචිණ්ණොති තෙසං උත්තමපුරිසානං තත්ථෙව උප්පත්ති සම්පත්තිචක්කානං විය අඤ්ඤමඤ්ඤූපනිස්සයතාය දට්ඨබ්බා. තෙන වුත්තං – **අට්ඨකථායං** ''තීසු දීපෙසු බුද්ධා න නිබ්බත්තන්ති, ජම්බුදීපෙ එව නිබ්බත්තන්තීති දීපං පස්සී''ති (දී. නි. අට්ඨ. 2.17; බු. වං. අට්ඨ. 27 අවිදූරෙනිදානකථා).

උභයම්පිදං විප්පකතවචනමෙව උප්පාදකිරියාය වත්තමානකාලිකත්තා. **උප්පජ්ජමානොති** වා උප්පජ්ජිතුං සමත්ථො. සත්තිඅත්ථො වායං **මාන**-සද්දො. යාවතා හි සාමත්ථියෙන මහාබොධිසත්තානං චරිමභවෙ උප්පත්ති ඉච්ඡිතබ්බා, තත්ථකෙන බොධිසම්භාරසම්භූතෙන පරිපුණ්ණෙන සමන්නාගතොති අත්ථො. **භෙදොති** විසෙසො. තමෙව හි තිවිධං විසෙසං දස්සෙතුං – **''එස හී''**තිආදි වුත්තං. අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතස්ස මහාභිනීහාරස්ස සිද්ධකාලතො පට්ඨාය මහාබොධිසත්තො බුද්ධභාවාය නියතභාවප්පත්තතාය බොධිසම්භාරපටිපදං පටිපජ්ජමානො යථාවුත්තසාමත්ථියයොගෙන උප්පජ්ජමානො නාමාති අත්ථො උප්පාදස්ස එකන්තිකත්තා. **පරියෙසන්තොති** විචිනන්තො. **පරිපක්කගතෙ ඤාණෙති** ඉමිනා තතො පුබ්බෙ ඤාණස්ස අපරිපක්කතාය එව ලද්ධාවසරාය කම්මපිලොතියා වසෙන බොධිසත්තො තථා මහාපධානං පදහීති දස්සෙති. **අරහත්තඵලක්ඛණෙ උප්පන්නො නාම** ''උප්පන්නො හොතී''ති වත්තබ්බත්තා. **ආගතොව නාම** හෙතුසම්පදාය සම්මදෙව නිප්ඵන්නත්තා.

හිතත්ථායාති ලොකියලොකුත්තරස්ස හිතස්ස සිද්ධියා. **සුඛත්ථායාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **තස්සාති** තස්ස සත්තලොකස්ස. සො පනායං සත්තලොකො යෙන අනුක්කමෙන ධම්මාභිසමයං පාපුණි, තං තෙනෙව අනුක්කමෙන දස්සෙන්තො **''මහාබොධිමණ්ඩෙ''**තිආදිමාහ. **යාවජ්ජදිවසාති** එත්ථ **අජ්ජ**-සද්දෙන සාසනස්ස අවට්ඨානකාලං වදති. **දෙවමනුස්සානන්ති** උක්කට්ඨනිද්දෙසොති දස්සෙතුං – **''න කෙවල''**න්තිආදි වුත්තං. **එතෙසම්පීති** නාගසුපණ්ණාදීනම්පි.

අයං පුච්ඡාති ඉමිනා ''කතමො''ති පදස්ස සාමඤ්ඤතො පුච්ඡාභාවො දස්සිතො, න විසෙසතොති තස්ස පුච්ඡාවිසෙසභාවඤාපනත්ථං **මහානිද්දෙසෙ** (මහානි. 150) ආගතා සබ්බාපි පුච්ඡා අත්ථුද්ධාරනයෙන දස්සෙති **''පුච්ඡා ච නාමෙසා''**තිආදිනා. අදිට්ඨං ජොතීයති එතායාති **අදිට්ඨජොතනා.** දිට්ඨං සංසන්දීයති එතායාති **දිට්ඨසංසන්දනා.** සංසන්දනඤ්ච සාකච්ඡාවසෙන විනිච්ඡයකරණං. විමතිං ඡින්දති එතායාති **විමතිච්ඡෙදනා.** අනුමතියා පුච්ඡා **අනුමතිපුච්ඡා.** ''තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ''තිආදි පුච්ඡාය ''කා තුම්හාකං අනුමතී''ති අනුමති පුච්ඡිතා හොති. **කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාති** කථෙතුකම්‍යතාය පුච්ඡා. **ලක්ඛණන්ති** ඤාතුං ඉච්ඡිතො යො කොචි සභාවො. **අඤ්ඤාතන්ති** යෙන කෙනචි ඤාණෙන අඤ්ඤාතභාවමාහ. **අදිට්ඨන්ති** දස්සනභූතෙන ඤාණෙන පච්චක්ඛං විය අදිට්ඨතං. **අතුලිතන්ති** ''එත්තකං එත''න්ති තුලාභූතෙන අතුලිතතං. **අතීරිතන්ති** තීරණභූතෙන අකතඤාණකිරියාසමාපනතං. **අවිභූතන්ති** ඤාණස්ස අපාකටභාවං. **අවිභාවිතන්ති** ඤාණෙන අපාකටකතභාවං.

යෙහි ගුණවිසෙසෙහි නිමිත්තභූතෙහි භගවති ‘‘තථාගතො’’ති අයං සමඤ්ඤා පවත්තා, තංදස්සනත්ථං **‘‘අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතො’’**තිආදි වුත්තං. ගුණවිසෙසනෙමිත්තිකානෙව හි භගවතො සබ්බානි නාමානි. යථාහ –

> ‘‘අසඞ්ඛ්‍යෙයානි නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො;
> ගුණෙන නාමමුද්ධෙය්‍යං, අපි නාමසහස්සතො’’ති. (ධ. ස. අට්ඨ. 1313; උදා. අට්ඨ. 53; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.76);

තථා ආගතොති එත්ථ ආකාරනියමනවසෙන ඔපම්මසම්පටිපාදනත්ථො **තථා**-සද්දො. සාමඤ්ඤජොතනාපි හි විසෙසෙ අවතිට්ඨතීති. පටිපදාගමනත්ථො **ආගත**-සද්දො, න ඤාණගමනත්ථො ‘‘තථලක්ඛණං ආගතො’’තිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.12; සං. නි. අට්ඨ. 2.3.78; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.170; උදා. අට්ඨ. 18) විය, නාපි කායගමනත්ථො ‘‘ආගතො ඛො මහාසමණො, මගධානං ගිරිබ්බජ’’න්තිආදීසු (මහාව. 63) විය. තත්ථ යදාකාරනියමනවසෙන ඔපම්මසම්පටිපාදනත්ථො තථා-සද්දො, තංකරුණාපධානත්තා මහාකරුණාමුඛෙන පුරිමබුද්ධානං ආගමනප්පටිපදං උදාහරණවසෙන සාමඤ්ඤතො දස්සෙන්තො යං-තං-සද්දානං එකන්තසම්බන්ධභාවතො **‘‘යථා සබ්බලොක…පෙ…. ආගතා’’**ති සාධාරණතො වත්වා පුන තං පටිපදං **මහාපධානසුත්තාදීසු** (දී. නි. 2.1 ආදයො) සම්බහුලනිද්දෙසෙන සුපාකටානං ආසන්නානඤ්ච විපස්සිආදීනං ඡන්නං සම්මාසම්බුද්ධානං වසෙන නිදස්සෙන්තො **‘‘යථා විපස්සී භගවා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **යෙන අභිනීහාරෙනාති** මනුස්සත්තලිඞ්ගසම්පත්තිහෙතුසත්ථුදස්සනපබ්බජ්ජාඅභිඤ්ඤාදිගුණසම්පත්තිඅධිකාරච්ඡන්දානං වසෙන අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතෙන මහාපණිධානෙන. සබ්බෙසඤ්හි බුද්ධානං කායප්පණිධානං ඉමිනාව අභිනීහාරෙන සමිජ්ඣතීති. එවං මහාභිනීහාරවිසෙසෙන ‘‘තථාගතො’’ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි පාරමීපූරණවසෙන දස්සෙතුං – **‘‘යථා විපස්සී භගවා…පෙ…. කස්සපො භගවා දානපාරමිං පූරෙත්වා’’**තිආදිමාහ.

එත්ථ ච සුත්තන්තිකානං මහාබොධිප්පටිපදාය කොසල්ලජනනත්ථං කා පනෙතා පාරමියො, කෙනට්ඨෙන පාරමියො, කතිවිධා චෙතා, කො තාසං කමො, කානි ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානානි, කො පච්චයො, කො සංකිලෙසො, කිං වොදානං, කො පටිපක්ඛො, කා පටිපත්ති, කො විභාගො, කො සඞ්ගහො, කො සම්පාදනූපායො, කිත්තකෙන කාලෙන සම්පාදනං, කො ආනිසංසො, කිඤ්චෙතාසං ඵලන්ති පාරමීසු අයං විත්ථාරකථා වෙදිතබ්බා. සා පනෙසා ඉච්ඡන්තෙන **දීඝාගමටීකායං** (දී. නි. ටී. 1.7) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා, න ඉධ දස්සිතා. යථාවුත්තාය පටිපදාය යථාවුත්තවිභාගානං පාරමීනං පූරිතභාවං සන්ධායාහ – **‘‘සමතිංස පාරමියො පූරෙත්වා’’**ති.

සතිපි මහාපරිච්චාගානං දානපාරමිභාවෙ පරිච්චාගවිසෙසභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව සුදුක්කරභාවදස්සනත්ථඤ්ච මහාපරිච්චාගෙහි විසුං ගහණං. තතොයෙව ච අඞ්ගපරිච්චාගතො විසුං නයනපරිච්චාගග්ගහණං, පරිච්චාගභාවසාමඤ්ඤෙපි ධනරජ්ජපරිච්චාගතො පුත්තදාරපරිච්චාගග්ගහණඤ්ච කතං. ගතපච්චාගතිකවත්තසඞ්ඛාතාය පුබ්බභාගප්පටිපදාය සද්ධිං අභිඤ්ඤාසමාපත්තිනිප්ඵාදනං **පුබ්බයොගො**. දානාදීසුයෙව සාතිසයප්පටිපත්තිනිප්ඵාදනං **පුබ්බචරියා,** යා වා චරියාපිටකසඞ්ගහිතා. ‘‘අභිනීහාරො පුබ්බයොගො, දානාදිප්පටිපත්ති වා කායවිවෙකවසෙන එකචරියා වා පුබ්බචරියා’’ති කෙචි. දානාදීනඤ්චෙව අප්පිච්ඡතාදීනඤ්ච සංසාරනිබ්බානෙසු ආදීනවානිසංසානඤ්ච විභාවනවසෙන සත්තානං බොධිත්තයෙ පතිට්ඨාපනපරිපාචනවසෙන ච පවත්තා කථා **ධම්මක්ඛානං**. ඤාතීනං අත්ථචරියා **ඤාතත්ථචරියා**. සාපි කරුණායනවසෙනෙව. **ආදි**-සද්දෙන ලොකත්ථචරියාදයො සඞ්ගණ්හාති. කම්මස්සකතඤාණවසෙන අනවජ්ජකම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානපරිචයවසෙන ඛන්ධායතනාදිපරිචයවසෙන ලක්ඛණත්තයතීරණවසෙන ච ඤාණචාරො **බුද්ධිචරියා**. සා පන අත්ථතො පඤ්ඤාපාරමීයෙව, ඤාණසම්භාරදස්සනත්ථං විසුං ගහණං. **කොටීති** පරියන්තො, උක්කංසොති අත්ථො. චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ භාවෙත්වාති සම්බන්ධො. තත්ථ **භාවෙත්වාති** උප්පාදෙත්වා. **බ්‍රූහෙත්වාති** වඩ්ඪෙත්වා. සතිපට්ඨානාදිග්ගහණෙන ආගමනප්පටිපදං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙති. විපස්සනාසහගතා එව වා සතිපට්ඨානාදයො දට්ඨබ්බා. එත්ථ ච ‘‘යෙන අභිනීහාරෙනා’’තිආදිනා ආගමනප්පටිපදාය ආදිං දස්සෙති, ‘‘දානපාරමි’’න්තිආදිනා මජ්ඣං, ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ’’තිආදිනා පරියොසානන්ති වෙදිතබ්බං.

සම්පතිජාතොති මුහුත්තජාතො නික්ඛන්තමත්තො. නික්ඛන්තමත්තඤ්හි මහාසත්තං පඨමං බ්‍රහ්මානො සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්හිංසු, තෙසං හත්ථතො චත්තාරො මහාරාජානො අජිනප්පවෙණියා, තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකූලචුම්බටකෙන පටිග්ගණ්හිංසු, මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පථවියං පතිට්ඨිතො. **යථාහාතිආදිනා** මහාපදානදෙසනාය වුත්තවචනං නිදස්සෙති. **සෙතම්හි ඡත්තෙති** දිබ්බසෙතච්ඡත්තෙ. **අනුධාරියමානෙති** ධාරියමානෙ. එත්ථ ච ඡත්තග්ගහණෙනෙව ඛග්ගාදීනි පඤ්ච කකුධභණ්ඩානි වුත්තානෙවාති දට්ඨබ්බං. ඛග්ගතාලවණ්ටමොරහත්ථකවාලබීජනිඋණ්හීසපට්ටාපි හි ඡත්තෙන සහ තදා උපට්ඨිතා අහෙසුං. ඡත්තාදීනියෙව ච තදා පඤ්ඤායිංසු, න ඡත්තාදිග්ගාහකා. **සබ්බා ච දිසාති** දස දිසා, නයිදං සබ්බදිසාවිලොකනං සත්තපදවීතිහාරුත්තරකාලං. මහාසත්තො හි මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පුරත්ථිමං දිසං ඔලොකෙසි, තත්ථ දෙවමනුස්සා ගන්ධමාලාදීහි පූජයමානා, ‘‘මහාපුරිස, ඉධ තුම්හෙහි සදිසොපි නත්ථි, කුතො උත්තරිතරො’’ති ආහංසු. එවං චතස්සො දිසා චතස්සො අනුදිසා හෙට්ඨා උපරීති සබ්බා දිසා අනුවිලොකෙත්වා සබ්බත්ථ අත්තනා සදිසං අදිස්වා ‘‘අයං උත්තරා දිසා’’ති සත්තපදවීතිහාරෙන අගමාසි. **ආසභින්ති** උත්තමං. **අග්ගොති** සබ්බපඨමො. **ජෙට්ඨොති** **සෙට්ඨොති** ච තස්සෙව වෙවචනං. **අයමන්තිමා ජාති, නත්ථි දානි පුනබ්භවොති** ඉමස්මිං අත්තභාවෙ පත්තබ්බං

අරහත්තං බ්‍යාකාසි. **"අනෙකෙසං විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභාවෙනා"**ති සංඛිත්තෙන වුත්තමත්ථං **"යඤ්හි"**තිආදිනා විත්ථාරතො දස්සෙති. තත්ථ **එත්ථාති** –

> ''අනෙකසාඛඤ්ච සහස්සමණ්ඩලං,
> ඡත්තං මරූ ධාරයුමන්තලික්ඛෙ;
> සුවණ්ණදණ්ඩා වීතිපතන්ති චාමරා,
> න දිස්සරෙ චාමරඡත්තගාහකා''ති. (සු. නි. 693) –

ඉමිස්සා ගාථාය. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව සබ්බත්ථ අප්පටිහතචාරතාය අනාවරණඤාණන්ති ආහ – **"සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණපටිලාභස්සා"**ති. **තථා අයං භගවාපි ගතො…පෙ…. පුබ්බනිමිත්තභාවෙනාති** එතෙන අභිජාතියං ධම්මතාවසෙන උප්පජ්ජනකවිසෙසා සබ්බබොධිසත්තානං සාධාරණාති දස්සෙති. පාරමිතානිස්සන්දා හි තෙති.

වික්කමීති අගමාසි. **මරූති** දෙවා. **සමාති** විලොකනසමතාය සමා සදිසියො. මහාපුරිසො හි යථා එකං දිසං විලොකෙසි, එවං සෙසදිසාපි, න කත්ථචි විලොකනෙ විබන්ධො තස්ස අහොසීති. **සමාති** වා විලොකෙතුං යුත්තාති අත්ථො. න හි තදා බොධිසත්තස්ස විරූපබීභච්ඡවිසමරූපානි විලොකෙතුං අයුත්තානි දිසාසු උපට්ඨහන්තීති.

''එවං තථා ගතො''ති කායගමනට්ඨෙන ගතසද්දෙන තථාගතසද්දං නිද්දිසිත්වා ඉදානි ඤාණගමනට්ඨෙන තං දස්සෙතුං – **"අථ වා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **නෙක්ඛම්මෙනාති** අලොභප්පධානෙන කුසලචිත්තුප්පාදෙන. කුසලා හි ධම්මා ඉධ නෙක්ඛම්මං, න පබ්බජ්ජාදයො. ''පඨමජ්ඣානෙනා''ති ච වදන්ති. **පහායාති** පජහිත්වා. **ගතො** අධිගතො, පටිපන්නො උත්තරිවිසෙසන්ති අත්ථො. **පහායාති** වා පහානහෙතු, පහානලක්ඛණං වා. හෙතුලක්ඛණත්ථො හි අයං පහායසද්දො. කාමච්ඡන්දාදිප්පහානහෙතුකඤ්හි ''ගතො''ති එත්ථ වුත්තං ගමනං අවබොධො, පටිපත්ති එව වා කාමච්ඡන්දාදිප්පහානෙන ච ලක්ඛියති. එස නයො **පදාලෙත්වාතිආදීසුපි. අබ්‍යාපාදෙනාති** මෙත්තාය. **ආලොකසඤ්ඤායාති** විභූතං කත්වා මනසිකරණෙන උපට්ඨිතආලොකසඤ්ජානනෙන. **අවික්ඛෙපෙනාති** සමාධිනා. **ධම්මවවත්ථානෙනාති** කුසලාදිධම්මානං යාථාවනිච්ඡයෙන. ''සප්පච්චයනාමරූපවවත්ථානෙනා''තිපි වදන්ති. එවං කාමච්ඡන්දාදිනීවරණප්පහානෙන ''අභිජ්ඣං ලොකෙ පහායා''තිආදිනා (විභ. 508) වුත්තාය පඨමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගප්පටිපදාය භගවතො තථාගතභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි සහ උපායෙන අට්ඨහි සමාපත්තීහි අට්ඨාරසහි ච මහාවිපස්සනාහි තං දස්සෙතුං – **"ඤාණෙනා"**තිආදිමාහ. නාමරූපපරිග්ගහකඞ්ඛාවිතරණානඤ්හි විබන්ධභූතස්ස මොහස්ස දූරීකරණෙන ඤාතපරිඤ්ඤායං ඨිතස්ස අනිච්චසඤ්ඤාදයො සිජ්ඣන්ති, තථා ඣානසමාපත්තීසු අභිරතිනිමිත්තෙන පාමොජ්ජෙන තත්ථ අනභිරතියා විනොදිතාය ඣානාදීනං සමධිගමොති සමාපත්තිවිපස්සනානං අරතිවිනොදනඅවිජ්ජාපදාලනාදිඋපායො, උප්පටිපාටිනිද්දෙසො පන නීවරණසභාවාය අවිජ්ජාය හෙට්ඨා නීවරණෙසුපි සඞ්ගහදස්සනත්ථන්ති දට්ඨබ්බො. සමාපත්තිවිහාරප්පවෙසවිබන්ධනෙන නීවරණානි කවාටසදිසානීති ආහ – **"නීවරණකවාටං උග්ඝාටෙත්වා"**ති.

''රත්තිං විතක්කෙත්වා විචාරෙත්වා දිවා කම්මන්තෙ පයොජෙතී''ති (ම. නි. 1.251) වුත්තට්ඨානෙ විතක්කවිචාරා ධූමායනා අධිප්පෙතාති ආහ – **"විතක්කවිචාරධූම"**න්ති. කිඤ්චාපි පඨමජ්ඣානූපචාරෙයෙව දුක්ඛං, චතුත්ථජ්ඣානොපචාරෙයෙව ච සුඛං පහීයති, අතිසයප්පහානං පන සන්ධායාහ – **"චතුත්ථජ්ඣානෙන සුඛදුක්ඛං පහායා"**ති. **රූපසඤ්ඤාති** සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානානි චෙව තදාරම්මණානි ච වුත්තානි. රූපාවචරජ්ඣානම්පි හි ''රූප''න්ති වුච්චති උත්තරපදලොපෙන ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදීසු (ම. නි. 2.248; 3.312; ධ. ස. 248; පටි. ම. 1.209). තස්ස ආරම්මණම්පි කසිණරූපං ''රූප''න්ති වුච්චති පුරිමපදලොපෙන ''බහිද්ධා රූපානි පස්සති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී''තිආදීසු (දී. නි. 2.173-174; ම. නි. 2.249; ධ. ස. 244-245). තස්මා ඉධ රූපෙ රූපජ්ඣානෙ තංසහගතසඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාති එවං සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානානි වුත්තානි. රූපං සඤ්ඤා අස්සාති රූපසඤ්ඤං, රූපස්ස නාමන්ති වුත්තං හොති. එවං පථවීකසිණාදිභෙදස්ස තදාරම්මණස්ස චෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං. **පටිඝසඤ්ඤාති** චක්ඛාදීනං වත්ථූනං රූපාදීනං ආරම්මණානඤ්ච පටිඝාතෙන පටිහනනෙන විසයිවිසයසමොධානෙ සමුප්පන්නා ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණසහගතා සඤ්ඤා පටිඝසඤ්ඤා. **නානත්තසඤ්ඤායොති** නානත්තෙ ගොචරෙ පවත්තා සඤ්ඤා, නානත්තා වා සඤ්ඤා නානත්තසඤ්ඤා, අට්ඨ කාමාවචරකුසලසඤ්ඤා, ද්වාදස අකුසලසඤ්ඤා, එකාදස කාමාවචරකුසලවිපාකසඤ්ඤා, ද්වෙ අකුසලවිපාකසඤ්ඤා, එකාදස කාමාවචරකිරියසඤ්ඤාති එතාසං චතුචත්තාලීසසඤ්ඤානමෙතං අධිවචනං. එතා හි යස්මා රූපසඤ්ඤාදිභෙදෙ නානත්තෙ නානාසභාවෙ ගොචරෙ පවත්තන්ති, යස්මා ච නානත්තා නානාසභාවා අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසා, තස්මා **"නානත්තසඤ්ඤා"**ති වුච්චන්ති.

අනිච්චස්ස, අනිච්චන්ති වා අනුපස්සනා **අනිච්චානුපස්සනා,** තෙභූමකධම්මානං අනිච්චතං ගහෙත්වා පවත්තාය අනුපස්සනායෙතං නාමං. **නිච්චසඤ්ඤන්ති** සඞ්ඛතධම්මෙ ''නිච්චා සස්සතා''ති පවත්තං මිච්ඡාසඤ්ඤං. සඤ්ඤාසීසෙන දිට්ඨිචිත්තානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. **නිබ්බිදානුපස්සනායාති** සඞ්ඛාරෙසු නිබ්බිජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. **නන්දින්ති** සප්පීතිකතණ්හං. **විරාගානුපස්සනායාති** සඞ්ඛාරෙසු විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. **නිරොධානුපස්සනායාති** සඞ්ඛාරානං නිරොධස්ස අනුපස්සනාය. ''තෙ

සඞ්ඛාරා නිරුජ්ඣන්තියෙව, ආයතිං සමුදයවසෙන න උප්පජ්ජන්තී''ති එවං වා අනුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා. තෙනෙවාහ – ''නිරොධානුපස්සනාය නිරොධෙති, නො සමුදෙතී''ති. මුච්චිතුකම්‍යතා හි අයං බලප්පත්තාති. පටිනිස්සජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා **පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා.** පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා හි අයං. **ආදානන්ති** නිච්චාදිවසෙන ගහණං. සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණානං වසෙන එකත්තග්ගහණං **ඝනසඤ්ඤා. ආයූහනං** අභිසඞ්ඛරණං. අවත්ථාවිසෙසාපත්ති **විපරිණාමො. ධුවසඤ්ඤන්ති** ථිරභාවග්ගහණං. **නිමිත්තන්ති** සමූහාදිඝනවසෙන සකිච්චපරිච්ඡෙදතාය ච සඞ්ඛාරානං සවිග්ගහග්ගහණං. **පණිධින්ති** රාගාදිපණිධිං. සා පනත්ථතො තණ්හාවසෙන සඞ්ඛාරෙසු නන්දිතා. **අභිනිවෙසන්ති** අත්තානුදිට්ඨිං.

අනිච්චදුක්ඛාදිවසෙන සබ්බධම්මතීරණං **අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනා. සාරාදානාභිනිවෙසන්ති** අසාරෙ සාරග්ගහණවිපල්ලාසං. ඉස්සරකුත්තාදිවසෙන ලොකො සමුප්පන්නොති අභිනිවෙසො **සම්මොහාභිනිවෙසො** . කෙචි පන ''අහොසිං නු ඛො අහමතීතමද්ධානන්තිආදිනා පවත්තසංසයාපත්ති සම්මොහාභිනිවෙසො''ති වදන්ති. සඞ්ඛාරෙසු ලෙණතාණභාවග්ගහණං **ආලයාභිනිවෙසො.** ''ආලයරතා ආලයසම්මුදිතා''ති (දී. නි. 2.64; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7) වචනතො ආලයො තණ්හා, සායෙව චක්ඛාදීසු රූපාදීසු ච අභිනිවෙසවසෙන පවත්තියා ආලයාභිනිවෙසොති කෙචි. ''එවංවිධා සඞ්ඛාරා පටිනිස්සජ්ජීයන්තී''ති පවත්තං ඤාණං **පටිසඞ්ඛානුපස්සනා.** වට්ටතො විගතත්තා විවට්ටං, නිබ්බානං. තත්ථ ආරම්මණකරණසඞ්ඛාතෙන අනුපස්සනෙන පවත්තියා **විවට්ටානුපස්සනා,** ගොත්‍රභූ. **සංයොගාභිනිවෙසන්ති** සංයුජ්ජනවසෙන සඞ්ඛාරෙසු අභිනිවිසනං. **දිට්ඨෙකට්ඨෙති** දිට්ඨියා සහජාතෙකට්ඨෙ පහානෙකට්ඨෙ ච. **ඔළාරිකෙති** උපරිමග්ගවජ්ඣෙ කිලෙසෙ අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං, අඤ්ඤථා දස්සනපහාතබ්බාපි දුතියමග්ගවජ්ඣෙහි ඔළාරිකාති. **අණුසහගතෙති** අණුභූතෙ. ඉදං හෙට්ඨිමමග්ගවජ්ඣෙ අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං. **සබ්බකිලෙසෙති** අවසිට්ඨසබ්බකිලෙසෙ. න හි පඨමාදිමග්ගෙහිපි පහීනා කිලෙසා **පුන** පහීයන්තීති.

කක්ඛළත්තං කථිනභාවො. **පග්ඝරණං** දවභාවො. ලොකියවායුනා භස්තාය විය යෙන තංතංකලාපස්ස උද්ධුමායනං, ථද්ධභාවො වා, තං **විත්ථම්භනං.** විජ්ජමානෙපි කලාපන්තරභූතානං කලාපන්තරභූතෙහි ඵුට්ඨභාවෙ තංතංභූතවිවිත්තතා රූපපරියන්තො ආකාසොති යෙසං යො පරිච්ඡෙදො, තෙහි සො අසම්ඵුට්ඨොව, අඤ්ඤථා භූතානං පරිච්ඡෙදභාවො න සියා බ්‍යාපිතභාවාපත්තිතො. යස්මිං කලාපෙ භූතානං පරිච්ඡෙදො, තෙහි අසම්ඵුට්ඨභාවො **අසම්ඵුට්ඨලක්ඛණං.** තෙනාහ – භගවා **ආකාසධාතුනිද්දෙසෙ** (ධ. ස. 637) ''අසම්ඵුට්ඨො චතූහි මහාභූතෙහී''ති.

විරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ විසදිසුප්පත්ති **රුප්පනං.** චෙතනාපධානත්තා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මානං චෙතනාවසෙනෙතං වුත්තං – **''සඞ්ඛාරානං අභිසඞ්ඛරණලක්ඛණ''**න්ති. තථා හි සුත්තන්තභාජනීයෙ **සඞ්ඛාරක්ඛන්ධවිභඞ්ගෙ** (විභ. 92) ''චක්ඛුසම්ඵස්සජා චෙතනා''තිආදිනා චෙතනාව විභත්තා. අභිසඞ්ඛරලක්ඛණා ච චෙතනා. යථාහ – ''තත්ථ කතමො පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො, කුසලා චෙතනා කාමාවචරා''තිආදි. **ඵරණං** සවිප්ඵාරිකතා. **අස්සද්ධියෙති** අස්සද්ධියහෙතු. නිමිත්තත්ථෙ භුම්මං. එස නයො **කොසජ්ජෙතිආදීසු. වූපසමලක්ඛණන්ති** කායචිත්තපරිළාහූපසමලක්ඛණං. ලීනුද්ධච්චරහිතෙ අධිචිත්තෙ පවත්තමානෙ පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු අබ්‍යාවටතාය අජ්ඣුපෙක්ඛනං **පටිසඞ්ඛානං** පක්ඛපාතුපච්ඡෙදතො.

මුසාවාදාදීනං විසංවාදනාදිකිච්චතාය ලූඛානං අපරිග්ගාහකානං පටිපක්ඛභාවතො පරිග්ගාහකසභාවා **සම්මාවාචා,** සිනිද්ධභාවතො සම්පයුත්තධම්මෙ සම්මාවාචාපච්චයසුභාසිතානං සොතාරඤ්ච පුග්ගලං පරිග්ගණ්හාතීති සා **පරිග්ගහලක්ඛණා.** කායිකකිරියා කිඤ්චි කත්තබ්බං සමුට්ඨාපෙති, සයඤ්ච සමුට්ඨහනං ඝටනං හොතීති සම්මාකම්මන්තසඞ්ඛාතා විරතිපි **සමුට්ඨානලක්ඛණා** දට්ඨබ්බා, සම්පයුත්තධම්මානං වා උක්ඛිපනං සමුට්ඨාපනං කායිකකිරියාය භාරුක්ඛිපනං විය. ජීවමානස්ස සත්තස්ස, සම්පයුත්තධම්මානං වා ජීවිතින්ද්‍රියපවත්තියා, ආජීවස්සෙව වා සුද්ධි **වොදානං.** ''සඞ්ඛාරා''ති ඉධ චෙතනා අධිප්පෙතාති වුත්තං – **''සඞ්ඛාරානං චෙතනාලක්ඛණ''**න්ති. **නමනං** ආරම්මණාභිමුඛභාවො. **ආයතනං** පවත්තනං. ආයතනවසෙන හි ආයසඞ්ඛාතානං චිත්තචෙතසිකානං පවත්ති. **තණ්හාය හෙතුලක්ඛණන්ති** වට්ටස්ස ජනකහෙතුභාවො, මග්ගස්ස පන නිබ්බානසම්පාපකත්තන්ති අයමෙතෙසං විසෙසො.

තථලක්ඛණං අවිපරීතසභාවො. **එකරසො** අඤ්ඤමඤ්ඤනාතිවත්තනං අනූනාධිකභාවො. **යුගනද්ධා** සමථවිපස්සනාව. ''සද්ධාපඤ්ඤා පග්ගහාවික්ඛෙපා''තිපි වදන්ති. **ඛයොති** කිලෙසක්ඛයො මග්ගො. අනුප්පාදපරියොසානතාය **අනුප්පාදො** ඵලං. **පස්සද්ධි** කිලෙසවූපසමො. **ඡන්දස්සාති** කත්තුකාමතාඡන්දස්ස. **මූලලක්ඛණං** පතිට්ඨාභාවො. **සමුට්ඨානලක්ඛණං** ආරම්මණප්පටිපාදකතාය සම්පයුත්තධම්මානං උප්පත්තිහෙතුතා. **සමොධානං** විසයාදිසන්නිපාතෙන ගහෙතබ්බාකාරො, යා සඞ්ගතීති වුච්චති. සමං, සහ ඔදහන්ති අනෙන සම්පයුත්තධම්මාති වා **සමොධානං,** ඵස්සො. සමොසරන්ති සන්නිපතන්ති එත්ථාති **සමොසරණං.** වෙදනාය විනා අප්පවත්තමානා සම්පයුත්තධම්මා වෙදනානුභවනනිමිත්තං සමොසටා විය හොන්තීති එවං වුත්තං. ගොපානසීනං කූටං විය සම්පයුත්තානං පාමොක්ඛභාවො **පමුඛලක්ඛණං.** තතො, තෙසං වා සම්පයුත්තධම්මානං උත්තරි පධානන්ති **තතුත්තරි.** පඤ්ඤුත්තරා හි කුසලා ධම්මා. **විමුත්තියාති** ඵලස්ස. තඤ්හි සීලාදිගුණසාරස්ස පරමුක්කංසභාවෙන **සාරං.** අයඤ්ච ලක්ඛණවිභාගො ඡධාතුපඤ්චඣානඞ්ගාදිවසෙන තංතංසුත්තපදානුසාරෙන පොරාණට්ඨකථායං ආගතනයෙන ච කතොති දට්ඨබ්බං. තථා හි පුබ්බෙ වුත්තොපි කොචි ධම්මො පරියායන්තරප්පකාසනත්ථං පුන දස්සිතො, තතො එව ච ''ඡන්දමූලකා කුසලා ධම්මා මනසිකාරසමුට්ඨානා ඵස්සසමොධානා වෙදනාසමොසරණා''ති, ''පඤ්ඤුත්තරා කුසලා

ධම්මා''ති, ''විමුත්තිසාරමිදං බ්‍රහ්මචරිය''න්ති, ''නිබ්බානොගධඤ්හි, ආවුසො, බ්‍රහ්මචරියං නිබ්බානපරියොසාන''න්ති (සං. නි. 5.512) ච සුත්තපදානං වසෙන ''ඡන්දස්ස මූලලක්ඛණ''න්තිආදි වුත්තං.

තථධම්මා නාම චත්තාරි අරියසච්චානි අවිපරීතසභාවත්තා. **තථානි** තංසභාවත්තා, **අවිතථානි** අමුසාසභාවත්තා, **අනඤ්ඤථානි** අඤ්ඤාකාරරහිතත්තා. **ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨොති** ජාතිපච්චයා සම්භූතං හුත්වා සහිතස්ස අත්තනො පච්චයානුරූපස්ස උද්ධං උද්ධං ආගතභාවො, අනුපවත්තත්ථොති අත්ථො. අථ වා සම්භූතට්ඨො ච සමුදාගතට්ඨො ච සම්භූතසමුදාගතට්ඨො, න ජාතිතො ජරාමරණං න හොති, න ච ජාතිං විනා අඤ්ඤතො හොතීති **ජාතිපච්චයසම්භූතට්ඨො,** ඉත්ථඤ්ච ජාතිතො සමුදාගච්ඡතීති **ජාතිපච්චයසමුදාගතට්ඨො.** යා යා ජාති යථා යථා පච්චයො හොති, තදනුරූපං පාතුභාවොති අත්ථො. **අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරානං පච්චයට්ඨොති** එත්ථාපි න අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො න හොති, න ච අවිජ්ජං විනා සඞ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති. යා යා අවිජ්ජා යෙසං යෙසං සඞ්ඛාරානං යථා යථා පච්චයො හොති, අයං අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරානං පච්චයට්ඨො, පච්චයභාවොති අත්ථො.

භගවා තං ජානාති පස්සතීති සම්බන්ධො. **තෙනාති** භගවතා. තං විභජ්ජමානන්ති යොජෙතබ්බං. **තන්ති** රූපායතනං. **ඉට්ඨානිට්ඨාදීති ආදි**-සද්දෙන මජ්ඣත්තං සඞ්ගණ්හාති, තථා අතීතානාගතපච්චුප්පන්නපරිත්තඅජ්ඣත්තබහිද්ධාතදුභයාදිභෙදං. **ලබ්භමානකපදවසෙනාති** ''රූපායතනං දිට්ඨං, සද්දායතනං සුතං, ගන්ධායතනං රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනං මුතං, සබ්බං රූපං මනසා විඤ්ඤාත''න්ති (ධ. ස. 966) වචනතො දිට්ඨපදඤ්ච විඤ්ඤාතපදඤ්ච රූපාරම්මණෙ ලබ්භති. **අනෙකෙහි නාමෙහීති** ''රූපාරම්මණං ඉට්ඨං අනිට්ඨං මජ්ඣත්තං පරිත්තං අතීතං අනාගතං පච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං බහිද්ධා දිට්ඨං විඤ්ඤාතං රූපං රූපායතනං රූපධාතු වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පටිඝං නීලං පීතක''න්ති එවමාදීහි අනෙකෙහි නාමෙහි. **තෙරසහි වාරෙහීති** රූපකණ්ඩෙ ආගතෙ තෙරස නිද්දෙසවාරෙ සන්ධායාහ. **ද්වෙපඤ්ඤාසාය නයෙහීති** එකෙකස්මිං වාරෙ චතුන්නං චතුන්නං වවත්ථාපනනයානං වසෙන ද්වෙපඤ්ඤාසාය නයෙහි. **තථමෙවාති** අවිපරීතදස්සිතාය අප්පටිවත්තියදෙසනතාය ච තථමෙව හොති. **ජානාමි අබ්භඤ්ඤාසින්ති** වත්තමානාතීතකාලෙසු ඤාණප්පවත්තිදස්සනෙන අනාගතෙපි ඤාණප්පවත්ති වුත්තායෙවාති දට්ඨබ්බා. **විදිත**-සද්දො අනාමට්ඨකාලවිසෙසො වෙදිතබ්බො ''දිට්ඨං සුතං මුත''න්තිආදීසු (දී. නි. 3.188; ම. නි. 1.7-8; සං. නි. 3.208; අ. නි. 4.23) විය. **න උපට්ඨාසීති** අත්තත්තනියවසෙන න උපගඤ්ඡි . යථා රූපාරම්මණාදයො ධම්මා යංසභාවා යංපකාරා ච, තථා නෙ පස්සති ජානාති ගච්ඡතීති **තථාගතොති** එවං පදසම්භවො වෙදිතබ්බො. කෙචි පන ''නිරුත්තිනයෙන **පිසොදරාදිපක්ඛෙපෙන** වා දස්සීසද්දස්ස ලොපං, ආගත-සද්දස්ස චාගමං කත්වා තථාගතො''ති වණ්ණෙන්ති.

යං රත්තින්ති යස්සං රත්තියං. අච්චන්තසංයොගෙ චෙතං උපයොගවචනං. **තිණ්ණං මාරානන්ති** කිලෙසාභිසඞ්ඛාරදෙවපුත්තසඞ්ඛාතානං තිණ්ණං මාරානං. **අනුපවජ්ජන්ති** නිද්දොසතාය න උපවජ්ජං. **අනූනන්ති** පක්ඛිපිතබ්බාභාවෙන න ඌනං. **අනධිකන්ති** අපනෙතබ්බාභාවෙන න අධිකං. **සබ්බාකාරපරිපුණ්ණන්ති** අත්ථබ්‍යඤ්ජනාදිසම්පත්තියා සබ්බාකාරෙන පරිපුණ්ණං. **නො අඤ්ඤථාති** ''තථෙවා''ති වුත්තමෙවත්ථං බ්‍යතිරෙකෙන සම්පාදෙති. තෙන යදත්ථං භාසිතං, තදත්ථනිප්ඵාදනතො යථා භාසිතං භගවතා, තථෙවාති අවිපරීතදෙසනතං දස්සෙති. **ගදත්ථොති** එතෙන තථං ගදතීති **තථාගතොති** ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා නිරුත්තිනයෙන වුත්තන්ති දස්සෙති. තථා ගතමස්සාති තථාගතො. **ගතන්ති** ච කායස්ස වාචාය වා පවත්තීති අත්ථො. **තථාති** ච වුත්තෙ යං-තං-සද්දානං අබ්‍යභිචාරිතසම්බන්ධතාය යථාති අයමත්ථො උපට්ඨිතොයෙව හොති. කායවාචාකිරියානඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤානුලොමෙන වචනිච්ඡායං කායස්ස වාචා, වාචාය ච කායො සම්බන්ධභාවෙන උපතිට්ඨතීති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ආහ – **''භගවතො හී''**තිආදි. ඉමස්මිං පන අත්ථෙ තථාවාදිතාය තථාගතොති අයම්පි අත්ථො සිද්ධො හොති. සො පන පුබ්බෙ පකාරන්තරෙන දස්සිතොති ආහ – **''එවං තථාකාරිතාය තථාගතො''**ති.

තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසූති එතෙන යදෙකෙ ''තිරියං විය උපරි අධො ච සන්ති ලොකධාතුයො''ති වදන්ති, තං පටිසෙධෙති. දෙසනාවිලාසොයෙව **දෙසනාවිලාසමයො** යථා ''පුඤ්ඤමයං දානමය''න්තිආදීසු (දී. නි. 3.305; ඉතිවු. 60; නෙත්ති. 33). නිපාතානං වාචකසද්දසන්නිධානෙ තදත්ථජොතනභාවෙන පවත්තනතො ගත-සද්දොයෙව අවගතත්ථං අතීතත්ථඤ්ච වදතීති ආහ – **''ගතොති අවගතො අතීතො''**ති. අථ වා අභිනීහාරතො පට්ඨාය යාව සම්බොධි, එත්ථන්තරෙ මහාබොධියානපටිපත්තියා හානට්ඨානසංකිලෙසනිවත්තීනං අභාවතො යථා පණිධානං, තථා ගතො අභිනීහාරානුරූපං පටිපන්නොති **තථාගතො.** අථ වා මහිද්ධිකතාය පටිසම්භිදානං උක්කංසාධිගමෙන අනාවරණඤාණතාය ච කත්ථචිපි පටිඝාතාභාවතො යථා රුචි, තථා කායවාචාචිත්තානං ගතානි ගමනානි පවත්තියො එතස්සාති **තථාගතො.** යස්මා ච ලොකෙ විධයුත්තගතපකාරසද්දා සමානත්ථා දිස්සන්ති, තස්මා යථාවිධා විපස්සිආදයො භගවන්තො, අයම්පි භගවා තථාවිධොති **තථාගතො.** යථා යුත්තා ච තෙ භගවන්තො, අයම්පි භගවා තථා යුත්තොති තථාගතො. අථ වා යස්මා සච්චං තත්වං තච්ඡං තථන්ති ඤාණස්සෙතං අධිවචනං, තස්මා තථෙන ඤාණෙන ආගතොති **තථාගතොති** එවම්පි තථාගතසද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

''පහාය කාමාදිමලෙ යථා ගතා,
සමාධිඤාණෙහි විපස්සිආදයො;
මහෙසිනො සක්‍යමුනී ජුතින්ධරො,
තථාගතො තෙන තථාගතො මතො.

‘‘තථඤ්ච ධාතායතනාදිලක්ඛණං,
සභාවසාමඤ්ඤවිභාගභෙදතො;
සයම්භුඤාණෙන ජිනොයමාගතො,
තථාගතො වුච්චති සක්‍යපුඞ්ගවො.

‘‘තථානි සච්චානි සමන්තචක්ඛුනා,
තථා ඉදප්පච්චයතා ච සබ්බසො;
අනඤ්ඤනෙය්‍යෙන යතො විභාවිතා,
යාථාවතො තෙන ජිනො තථාගතො.

‘‘අනෙකභෙදාසුපි ලොකධාතුසු,
ජිනස්ස රූපායතනාදිගොචරෙ;
විචිත්තභෙදෙ තථමෙව දස්සනං,
තථාගතො තෙන සමන්තලොචනො.

‘‘යතො ච ධම්මං තථමෙව භාසති,
කරොති වාචායනුලොමමත්තනො;
ගුණෙහි ලොකං අභිභුය්‍යිරීයති,
තථාගතො තෙනපි ලොකනායකො.

‘‘යථාභිනීහාරමතො යථාරුචි,
පවත්තවාචා තනුචිත්තභාවතො;
යථාවිධා යෙන පුරා මහෙසිනො,
තථාවිධො තෙන ජිනො තථාගතො’’ති. (දී. නි. ටී. 1.7) –

සඞ්ගහගාථා මුඛමත්තමෙව, කස්මා? අප්පමාදපදං විය සකලකුසලධම්මසම්පටිපත්තියා සබ්බබුද්ධගුණානං සඞ්ගාහකත්තා. තෙනෙවාහ – **‘‘සබ්බාකාරෙනා’’**තිආදි. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථමෙව.

171. දුතියෙ **උප්පත්තීති** පඨමාය ජාතියා නිබ්බත්තිං වත්වා අරියාය ජාතියා නිබ්බත්තිං දස්සෙතුං – **‘‘නිප්ඵත්තී’’**ති ආහ. තදා හිස්ස බුද්ධභාවනිප්ඵත්තීති. ‘‘දුල්ලභො’’තිආදිං වත්වා කාරණස්ස දූරසම්භාරභාවතො තත්ථ කාරණං දස්සෙන්තො **‘‘එකවාර’’**න්තිආදිමාහ. ඉදං වුත්තං හොති – තත්ථ වාරගණනා නාම මාසසංවච්ඡරකප්පගණනාදිකා, කප්පානං එකං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං ද්වෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි තීණි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානිපි පාරමියො පූරෙත්වාපි බුද්ධෙන භවිතුං න සක්කා, හෙට්ඨිමකොටියා පන චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච නිරන්තරං දස පාරමියො පූරෙත්වා බුද්ධභාවං පත්තුං සක්කා, න ඉතො අඤ්ඤථාති ඉමිනා කාරණෙන දුල්ලභො පාතුභාවො බුද්ධානන්ති.

172. තතියෙ **නිච්චං න හොතීති** අභිණ්හප්පවත්තිකං න හොති කදාචිදෙව සම්භවතො. යෙභුය්‍යෙන මනුස්සා අච්ඡරියං දිස්වා අච්ඡරං පහරන්ති, තං සන්ධාය වුත්තං – **‘‘අච්ඡරං පහරිත්වා පස්සිතබ්බො’’**ති. **සමන්නාගතත්තාති** එතෙන අච්ඡරියා ගුණධම්මා එතස්මිං සන්තීති **අච්ඡරියොති** දස්සෙති. අපිච ආදිතො පභුති අභිනීහාරාවහො, තතො පරම්පි අනඤ්ඤසාධාරණෙ ගුණධම්මෙ ආචිණ්ණවාති **අච්ඡරියොති** ආහ – **‘‘ආචිණ්ණමනුස්සොතිපි අච්ඡරියමනුස්සො’’**තිආදි. මහාබොධිඤාණමෙව මණ්ඩභූතං **මහාබොධිමණ්ඩො**. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්හි මග්ගඤාණං, මග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං ‘‘මහාබොධී’’ති වුච්චති. **අනිවත්තකෙනාති** බොධියා නියතභාවාපත්තියා මහාබොධිසත්තභාවතො අනිවත්තනසභාවෙන. **බුද්ධකාරකධම්මානං පූරණම්පි න අඤ්ඤස්ස කස්සචි ආචිණ්ණ**න්තිආදිනා හෙතුඅවත්ථාය ඵලාවත්ථාය සත්තානං උපකාරාවත්ථාය චාති තීසුපි අවත්ථාසු ලොකනාථො අනඤ්ඤසාධාරණානං ගුණධම්මානං ආචිණ්ණතාය අච්ඡරියමනුස්සො වුත්තොති දස්සෙති.

173. චතුත්ථෙ කාලෙ කිරියාති **කාලකිරියා**. කතරස්මිං කාලෙ කීදිසී කිරියා. සාමඤ්ඤජොතනා හි විසෙසෙ අවතිට්ඨති, විසෙසත්ථිනා ච විසෙසො අනුප්පයොජිතබ්බොති ආහ – **‘‘එකස්මිං කාලෙ පාකටා කිරියා’’**ති. කතරස්මිං පන එකස්මිං කාලෙ, කථඤ්ච පාකටාති? කප්පානං සතසහස්සාධිකානි අනෙකානි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි අභික්කමිත්වා යථාධිප්පෙතමනොරථපාරිපූරිවසෙන සමුපලද්ධෙ එකස්මිං කාලෙ, සදෙවලොකෙ අතිවිය අච්ඡරියමනුස්සස්ස පරිනිබ්බානන්ති අච්චන්තපාකටා. **අනුතාපකරාති** චෙතොදුක්ඛාවහා. **දසසහස්සචක්කවාළෙසූති** වුත්තං තස්ස බුද්ධක්ඛෙත්තභාවෙන පරිච්ඡින්නත්තා, තදඤ්ඤෙසඤ්ච අවිසයත්තා.

174. පඤ්චමෙ **දුතියස්ස බුද්ධස්සාති** දුතියස්ස සබ්බඤ්ඤුබුද්ධස්ස අභාවා. **සුතබුද්ධො** නාම සුතමයෙන ඤාණෙන බුජ්ඣිතබ්බස්ස බුද්ධත්තා. **චතුසච්චබුද්ධො** නාම චතුන්නං අරියසච්චානං අනවසෙසතො බුද්ධත්තා. **පච්චෙකබුද්ධො** නාම පච්චෙකං අත්තනොයෙව යථා චතුසච්චසම්බොධො හොති, එවං බුද්ධත්තා. සම්මාසම්බුද්ධො එව හි යථා සදෙවකස්ස ලොකස්ස චතුසච්චසම්බොධො හොති, එවං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣති. **චත්තාරි වා අට්ඨ වා සොළස වාති**

ඉදං කතමහාභිනීහාරානං මහාබොධිසත්තානං පඤ්ඤාධිකසද්ධාධිකවීරියාධිකවිභාගවසෙන වුත්තං. ‘‘පඤ්ඤාධිකානඤ්හි සද්ධා මන්දා හොති, පඤ්ඤා තික්ඛා. සද්ධාධිකානං පඤ්ඤා මජ්ඣිමා හොති. වීරියාධිකානං පඤ්ඤා මන්දා, පඤ්ඤානුභාවෙන ච සම්මාසම්බොධි අධිගන්තබ්බා’’ති **අට්ඨකථායං** වුත්තං. අවිසෙසෙන පන විමුත්තිපරිපාචනීයධම්මානං තික්ඛමජ්ඣිමමුදුභාවෙන තයොපෙතෙ භෙදා යුත්තාති වදන්ති. තිවිධා හි බොධිසත්තා අභිනීහාරක්ඛණෙ භවන්ති උග්ඝටිතඤ්ඤූවිපඤ්චිතඤ්ඤූනෙය්‍යාභෙදෙන. තෙසු උග්ඝටිතඤ්ඤූ සම්මාසම්බුද්ධස්ස සම්මුඛා චාතුප්පදිකං ගාථං සුණන්තො තතියපදෙ අපරියොසිතෙයෙව ඡහි අභිඤ්ඤාහි සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පත්තුං සමත්ථූපනිස්සයො හොති. දුතියො සත්ථු සම්මුඛා එකං ගාථං සුණන්තො අපරියොසිතෙයෙව චතුත්ථපදෙ ඡහි අභිඤ්ඤාහි අරහත්තං පත්තුං සමත්ථූපනිස්සයො හොති. ඉතරො භගවතො සම්මුඛා චාතුප්පදිකගාථං සුත්වා පරියොසිතාය ගාථාය ඡහි අභිඤ්ඤාහි අරහත්තං පත්තුං සමත්ථූපනිස්සයො හොති. තයොපෙතෙ විනා කාලභෙදෙන කතාභිනීහාරා ලද්ධබ්‍යාකරණා පාරමියො පූරෙන්තො යථාක්කමං යථාවුත්තභෙදෙන කාලෙන සම්මාසම්බොධිං පාපුණන්ති, තෙසු තෙසු පන කාලභෙදෙසු අපරිපුණ්ණෙසු තෙ තෙ මහාසත්තා දිවසෙ දිවසෙ වෙස්සන්තරදානසදිසං දානං දෙන්තාපි තදනුරූපං සීලාදිසෙසපාරමිධම්මෙ ආචිනන්තාපි අන්තරා බුද්ධා භවිස්සන්තීති අකාරණමෙතං. කස්මා? ඤාණස්ස අපරිපච්චනතො. පරිච්ඡින්නකාලනිප්ඵාදිතං විය හි සස්සං පරිච්ඡින්නකාලෙ නිප්ඵාදිතා සම්මාසම්බොධි තදන්තරා සබ්බුස්සාහෙන වායමන්තෙනපි න සක්කා පාපුණිතුන්ති පාරමිපූරී යථාවුත්තකාලවිසෙසෙන සම්පජ්ජතීති වෙදිතබ්බං. **සද්ධින්ති** සමානකාලෙ.

අසහායොති නිප්පරියායතො වුත්තං. සහඅයනට්ඨෙන හි සහායට්ඨො. පටිපත්තිවසෙන භගවතා සහ සමං අයනං නාම කස්සචිපි නත්ථෙව. හත්ථාදිඅවයවතො පටි පටි මිනිතබ්බතො **පටිමා** වුච්චති අත්තභාවො. **සමත්ථො නාම නත්ථීති** දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොචි නත්ථි. **පටිසමොති** පටිනිධිභාවෙන සමො. **පටිභාගං දාතුන්ති** ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා’’තිආදිනා වුත්තස්ස ධම්මභාගස්ස ධම්මකොට්ඨාසස්ස පටිපක්ඛභූතං කත්වා භාගං කොට්ඨාසං පටිවචනං දාතුං සමත්ථො නාම නත්ථි. නත්ථි එතස්ස සීලාදිගුණෙහි පටිබිම්බභූතො පුග්ගලොති **අප්පටිපුග්ගලො**. තෙනාහ – **‘‘අඤ්ඤො කොචී’’**තිආදි. තිසහස්සිමහාසහස්සීනං විභාගො පරතො ආවි භවිස්සති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

175. ඡට්ඨාදීසු **තස්මිං පුග්ගලෙති** සම්මාසම්බුද්ධෙ. **තන්ති** පඤ්ඤාචක්ඛු. **පාතුභූතමෙව හොති** තස්ස සහස්ස උප්පජ්ජනතො. **උප්පත්තීති** උප්පජ්ජනං. **නිප්ඵත්තීති** පරිවුද්ධි. **කීවරූපස්සාති** කීදිසස්ස. සාවකවිසයෙව හත්ථගතං පඤ්ඤාචක්ඛු නාම ද්වින්නං අග්ගසාවකානංයෙවාති ආහ – **‘‘සාරිපුත්තත්ථෙරස්සා’’**තිආදි. **සමාධිපඤ්ඤාති** සමාධිසහගතා පඤ්ඤා. ‘‘සමාධිසංවත්තනිකා ඛිප්පනිසන්තිආදිවිසෙසාවහා පඤ්ඤා’’ති කෙචි. **ආලොකොති** පඤ්ඤාආලොකො එව. තථා **ඔභාසො. තීණිපීති** තීණිපි සුත්තානි. **ලොකියලොකුත්තරමිස්සකානීති** පුබ්බභාගපඤ්ඤාය අධිප්පෙතත්තා වුත්තං.

උත්තමධම්මානන්ති අත්තනො උත්තරිතරස්ස අභාවෙන සෙට්ඨධම්මානං. දට්ඨබ්බතො දස්සනං, භගවතො රූපකායො. තත්ථපි විසෙසතො රූපායතනං. තෙනාහ – **‘‘චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දට්ඨුං ලභතී’’**ති. නත්ථි ඉතො උත්තරන්ති අනුත්තරං, තදෙව අනුත්තරියං, දස්සනඤ්ච තං අනුත්තරියඤ්චාති **දස්සනානුත්තරියං**. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අයං පන පදවිසෙසො – සුය්‍යතීති **සවනං,** භගවතො වචනං. ලබ්භතීති **ලාභො,** භගවති සද්ධා. සික්ඛිතබ්බතො **සික්ඛා**. සීලසමාධිපඤ්ඤාපරිචරණං **පාරිචරියා,** උපට්ඨානං. අනුස්සරණං **අනුස්සති,** සත්ථු ගුණානුස්සරණං. **ඉමෙසන්ති** යථාවුත්තානං ඡන්නං අනුත්තරියානං. **පාතුභාවො හොතීති** තථාගතස්ස පාතුභාවා තප්පටිබද්ධත්තා තබ්බිසයත්තා ච පාතුභාවො හොති. ‘‘දස්සනානුත්තරිය’’න්ති ච සදෙවකෙ ලොකෙ උත්තරිතරස්ස භගවතො රූපස්ස න දස්සනමත්තං අධිප්පෙතං, අථ ඛො තස්ස රූපදස්සනමුඛෙන අවෙච්චප්පසාදෙන බුද්ධගුණෙ ඔකප්පෙත්වා ඔගාහෙත්වා දස්සනං දට්ඨබ්බං. තෙනාහ – **‘‘ආයස්මා හී’’**තිආදි. **ඉදම්පි දස්සනානුත්තරියන්ති** පුබ්බෙ වුත්තතො නිබ්බිසෙසත්තා වුත්තං. **දසබලං දස්සනාය ලභිත්වාති** ආනන්දත්ථෙරො විය පසාදභත්තිමෙත්තාපුබ්බකං දසබලං දස්සනාය ලභිත්වා. **දස්සනං වඩ්ඪෙත්වාති** දස්සනමුඛෙන පවත්තං විපස්සනාචාරං වඩ්ඪෙත්වා. දස්සනමුඛෙන යාව අනුලොමඤාණං විපස්සනාචාරං වඩ්ඪෙත්වා තදනන්තරං අට්ඨමකමහාභූමිං ඔක්කමන්තො දස්සනං සොතාපත්තිමග්ගං පාපෙති නාම. ඉධ පරතො පවත්තං දස්සනං **දස්සනමෙව නාම, මූලදස්සනං පන** සච්චදස්සනස්සපි කාරණභාවතො **දස්සනානුත්තරියං නාම**. එස නයො සෙසානුත්තරියෙසුපි.

දසබලෙ සද්ධං පටිලභතීති සම්මාසම්බුද්ධෙ භගවති සද්ධං පටිලභති. **තිස්සො සික්ඛා සික්ඛිත්වාති** තිස්සො පුබ්බභාගසික්ඛා සික්ඛිත්වා. **පරිචරතීති** උපට්ඨානං කරොති. ‘‘ඉතිපි සො භගවා’’තිආදිනා බුද්ධානුස්සතිවසෙන අනුස්සතිජ්ඣානං උප්පාදෙත්වා තං පදට්ඨානං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තො **‘‘අනුස්සතිං වඩ්ඪෙත්වා’’**ති වුත්තො.

සච්ඡිකිරියා හොතීති පච්චක්ඛකරණං හොති. මග්ගක්ඛණෙ හි ලබ්භමානා පටිසම්භිදා ඵලක්ඛණෙ සච්ඡිකතා නාම හොති තතො පරං අත්ථාදීසු යථිච්ඡිතං විනියොගක්ඛමභාවතො. **චතස්සොති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **පටිසම්භිදාති** පභෙදා. කස්ස පන පභෙදාති? ‘‘අත්ථෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා’’තිආදිවචනතො (විභ. 718-721) ඤාණස්සෙතා පභෙදා. තස්මා **චතස්සො පටිසම්භිදාති** චත්තාරො ඤාණප්පභෙදාති අත්ථො. **අත්ථපටිසම්භිදාති** අත්ථෙ පටිසම්භිදා, අත්ථපභෙදස්ස සලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං අත්ථෙ පභෙදගතං ඤාණන්ති අත්ථො. තථා ධම්මපභෙදස්ස සලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං ධම්මෙ පභෙදගතං ඤාණං **ධම්මපටිසම්භිදා**. නිරුත්තිපභෙදස්ස

සලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං නිරුත්තාභිලාපෙ පභෙදගතං ඤාණං **නිරුත්තිපටිසම්භිදා.** පටිභානපභෙදස්ස සලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං පටිභානෙ පභෙදගතං ඤාණං **පටිභානපටිසම්භිදා.**

අත්ථෙසු ඤාණන්තිආදීසු **අත්ථොති** සඞ්ඛෙපතො හෙතුඵලං. තඤ්හි හෙතුවසෙන අරණීයං ගන්තබ්බං පත්තබ්බං, තස්මා ''අත්ථො''ති වුච්චති. පභෙදතො පන යං කිඤ්චි පච්චයුප්පන්නං, නිබ්බානං, භාසිතත්ථො, විපාකො, කිරියාති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ''අත්ථො''ති වෙදිතබ්බා. තං අත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං පභෙදගතං ඤාණං **අත්ථපටිසම්භිදා. ධම්මොති** සඞ්ඛෙපතො පච්චයො. සො හි යස්මා තං තං දහති විදහති පවත්තෙති චෙව පාපෙති ච ඨපෙති ච, තස්මා ''ධම්මො''ති වුච්චති. පභෙදතො පන යො කොචි ඵලනිබ්බත්තකො හෙතු අරියමග්ගො භාසිතං කුසලං අකුසලන්ති පඤ්චවිධොති වෙදිතබ්බො, තං ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං ධම්මෙ පභෙදගතං ඤාණං **ධම්මපටිසම්භිදා.**

අත්ථධම්මනිරුත්තාභිලාපෙ ඤාණන්ති තස්මිං අත්ථෙ ච ධම්මෙ ච සභාවනිරුත්තිසද්දං ආරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං සභාවනිරුත්තිඅභිලාපෙ පභෙදගතං ඤාණං. එවමයං නිරුත්තිපටිසම්භිදා සද්දාරම්මණා නාම ජාතා, න පඤ්ඤත්තිආරම්මණා. කස්මා? යස්මා සද්දං සුත්වා ''අයං සභාවනිරුත්ති, අයං න සභාවනිරුත්තී''ති පජානාති. පටිසම්භිදාපත්තො හි ''ඵස්සො''ති වුත්තෙ ''අයං සභාවනිරුත්තී''ති ජානාති, ''ඵස්සා''ති වා ''ඵස්ස''න්ති වා වුත්තෙ ''අයං න සභාවනිරුත්තී''ති ජානාති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. අයං පනෙස නාමාඛ්‍යාතොපසග්ගාබ්‍යයපදම්පි ජානාතියෙව සභාවනිරුත්තියා යාථාවතො ජානනතො. **ඤාණෙසු ඤාණන්**ති සබ්බත්ථකඤාණං ආරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පභෙදගතං ඤාණං.

ඉමා පන චතස්සො පටිසම්භිදා සෙක්ඛභූමියං අසෙක්ඛභූමියන්ති ද්වීසු ඨානෙසු පභෙදං ගච්ඡන්ති. අධිගමො පරියත්ති සවනං පරිපුච්ඡා පුබ්බයොගොති ඉමෙහි පඤ්චහි කාරණෙහි විසදා හොන්ති. **අධිගමො** නාම සච්චප්පටිවෙධො. **පරියත්ති** නාම බුද්ධවචනං. තඤ්හි ගණ්හන්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. **සවනං** නාම ධම්මස්සවනං. සක්කච්චං ධම්මං සුණන්තස්සපි හි පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. **පරිපුච්ඡා** නාම අට්ඨකථා. උග්ගහිතපාළියා අත්ථං කථෙන්තස්සපි හි පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. **පුබ්බයොගො** නාම පුබ්බයොගාවචරතා. හරණපච්චාහරණනයෙන පටිපාකටකම්මට්ඨානස්සපි පටිසම්භිදා විසදා හොන්තීති. **ලොකියලොකුත්තරා වාති** එත්ථ තිස්සො පටිසම්භිදා ලොකියා, අත්ථපටිසම්භිදා සියා ලොකියා, සියා ලොකුත්තරාති එවං විභජිත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

බුද්ධුප්පාදෙයෙවාති අවධාරණෙන බුද්ධුප්පාදෙ එව ලබ්භනතො, අබුද්ධුප්පාදෙ අලබ්භනතො අනඤ්ඤසාධාරණො පටිවෙධො අධිප්පෙතො. එවඤ්ච කත්වා ''මහතො චක්ඛුස්සා''තිආදීසු පඤ්ඤාමහත්තාදිකම්පි අනඤ්ඤසාධාරණමෙව අධිප්පෙතන්ති දට්ඨබ්බං. තථා විජ්ජාවිමුත්තිඵලසච්ඡිකිරියාදයොපි පරෙසං තබ්භාවාවහා දට්ඨබ්බා. යා කාචි ධාතුයො ලොකියා ලොකුත්තරා වා, සබ්බා තා ඉමාහෙව සඞ්ගහිතා, එත්ථෙව අන්තොගධාති වුත්තං – **''ඉමාව අට්ඨාරස ධාතුයො නානාසභාවතො නානාධාතුයො''**ති. ස්වායමත්ථො අනෙකධාතුනානාධාතුඤාණවිභඞ්ගෙන (විභ. 751) දීපෙතබ්බො. ''සච්ඡිකිරියා''ති වුත්තත්තා **''විජ්ජාති ඵලෙ ඤාණ''**න්ති වුත්තං.

187. යස්මා චක්කති අපරාපරං පරිවත්තතීති **චක්කං,** තස්මා ඉරියාපථාපි අපරාපරං පරිවත්තනට්ඨෙන චක්කසදිසත්තා **චක්ක**න්ති වුත්තා, තථා පතිරූපදෙසවාසාදිසම්පත්තියො. **තතො පට්ඨාය ධම්මචක්කං අභිනීහරති නාමාති** එත්ථ තදා මහාසත්තො අත්තානං අභිනීහාරයොග්ගං කරොන්තො ''ධම්මචක්කං අභිනීහරති නාමා''ති වුත්තො තතො පට්ඨාය ධම්මචක්කාභිනීහාරවිබන්ධකරධම්මානුප්පජ්ජනතො. **අභිනීහටං නාමාති** එත්ථාපි අයමෙව නයො. **අරහත්තමග්ගං පටිවිජ්ඣන්තොපි ධම්මචක්කං උප්පාදෙතියෙව නාම** තදත්ථං ඤාණං පරිපාචෙතීති කත්වා. **අරහත්තඵලක්ඛණෙ ධම්මචක්කං උප්පාදිතං නාම** තස්මිං ඛණෙ ධම්මචක්කස්ස උප්පාදනාය කාතබ්බකිච්චස්ස කස්සචි අභාවා. පටිවෙධඤාණඤ්හි ඉධ ''ධම්මචක්ක''න්ති අධිප්පෙතං. ඉදානි දෙසනාඤාණවසෙන ධම්මචක්කං දස්සෙතුං – **''කදා පවත්තෙති නාමා''**තිආදිමාහ. න කෙවලං ථෙරස්සෙව, අථ ඛො සබ්බෙසම්පි සාසනිකානං ධම්මකථා භගවතො ධම්මදෙසනා චතුන්නං අරියසච්චානං චතුන්නඤ්ච එකත්තාදිනයානං අවිරාධනතොති දස්සෙතුං – **''යො හි කොචි භික්ඛු වා''**තිආදි ආරද්ධං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

එකපුග්ගලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. එතදග්ගවග්ගො

(14) 1. පඨමඑතදග්ගවග්ගො

එතදග්ගපදවණ්ණනා

188. එතදග්ගෙසු පඨමවග්ගස්ස පඨමෙ **ආදිම්හි දිස්සතීති** එත්ථ අග්ගසද්දොති ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. **අජ්ජතග්ගෙති** අජ්ජදිවසං ආදිං කත්වාති අත්ථො. **අඞ්ගුලග්ගෙනාති** අඞ්ගුලිකොටියා. **අම්බිලග්ගන්ති** අම්බිලකොට්ඨාසො. **කොටිභූතාති** පරමකොටිභූතා තස්මිං ඨානෙ තාදිසානං අඤ්ඤෙසං අභාවතො. තතො එව **සෙට්ඨභූතාතිපි අග්ගා. එතදග්ගසන්නික්ඛෙපොති** එතදග්ගෙ ඨපනං අට්ඨුප්පත්තිආදීහි චතූහිපි කාරණෙහි. මහාපඤ්ඤතාය ථෙරෙන එතදග්ගට්ඨානස්ස ලද්ධභාවං විත්ථාරතො දස්සෙතුං – **“කථ”**න්තිආදිමාහ. **ද්වෙ පදන්තරානීති** කණ්ඩම්බමූලෙ යුගන්ධරපබ්බතෙති ද්වීසු ඨානෙසු ද්වෙ පදානි දස්සෙත්වා. **මුණ්ඩපීඨකන්ති** යං සත්තඞ්ගං පඤ්චඞ්ගං වා න හොති, කෙවලං මුණ්ඩකපීඨං, තං සන්ධායෙතං වුත්තං. **අවත්ථරිත්වා නිසීදීති** බුද්ධානුභාවෙන අජ්ඣොත්ථරිත්වා නිසීදි. තෙනාහ – **“එවං නිසීදන්තො”**තිආදි. **කායසක්ඛිං කත්වාති** නාමකායෙන දෙසනාය සම්පටිච්ඡනවසෙන සක්ඛිභූතං කත්වා. **කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා අබ්‍යාකතා ධම්මාති ඉති**-සද්දො ආද්‍යත්ථො, තෙන සබ්බං අභිධම්මදෙසනං සඞ්ගණ්හාති.

පාටිහාරියට්ඨානෙති යමකපාටිහාරියස්ස කතට්ඨානෙ. **පස්සථාති** තෙසං බහුභාවං සන්ධාය වුත්තං. **අස්සාති** මනුස්සසමූහස්ස එකභාවං. **ආකප්පන්ති** ආකාරං. **මහාජනොති** සදෙවකෙ ලොකෙ සබ්බො මහාජනො. යථා නිරයදස්සනං සංවෙගජනනත්ථං, එවං දෙවලොකදස්සනම්පි සංවෙගජනනත්ථමෙව ‘‘අනුපුබ්බිකථාය සග්ගකථා විය එවං සබ්බසම්පත්තිසමුපෙතොපි සග්ගො අනිච්චො අද්ධුවො චවනධම්මො’’ති. **සජ්ජෙත්වාති** සමපණ්ණාසාය මුච්ඡනාහි යථා කාමෙන නිවාදෙතුං සක්කා, එවං සජ්ජෙත්වා.

පුථුජ්ජනපඤ්චකං පඤ්හන්ති පුථුජ්ජනපඤ්හං ආදිං කත්වා පවත්තිතං ඛීණාසවපඤ්හපරියන්තං පඤ්හපඤ්චකං. **පඨමං…පෙ…. පුච්ඡීති** පුථුජ්ජනවිසයෙ පඤ්හං පුච්ඡි. පටිසම්භිදා යථාභිනීහාරං යථාසකං විපස්සනාභිනීහාරෙන පඨමභූමියාදයො විය පවත්තිතවිසයාති වුත්තං – **“තෙ අත්තනො අත්තනො පටිසම්භිදාවිසයෙ ඨත්වා කථයිංසූ”**ති. **බුද්ධවිසයෙ පඤ්හං පුච්ඡීති** –

> ‘‘යෙ ච සඞ්ඛාතධම්මාසෙ, යෙ ච සෙඛා පුථූ ඉධ;
> තෙසං මෙ නිපකො ඉරියං, පුට්ඨො පබ්රූහි මාරිසා’’ති. (සු. නි. 1044) –

ඉදං පඤ්හං පුච්ඡි. තත්ථ **සඞ්ඛාතධම්මාති** සඞ්ඛාතා ඤාතා චතුසච්චධම්මා, යෙ ච සඞ්ඛාතධම්මා චතූහි මග්ගෙහි පටිවිද්ධචතුසච්චධම්මාති අත්ථො. ඉමිනා අසෙක්ඛා කථිතා. පුථු-සද්දො උභයත්ථපි යොජෙතබ්බො ‘‘යෙ පුථූ සඞ්ඛාතධම්මා, යෙ ච පුථූ සෙඛා’’ති. **තෙසන්ති** තෙසං ද්වින්නං සෙක්ඛාසෙක්ඛපුග්ගලානං මෙ පුට්ඨොති යොජෙතබ්බං, මයා පුට්ඨොති අත්ථො. **ඉරියන්ති** සෙක්ඛාසෙක්ඛභූමියා ආගමනප්පටිපදං. ඉරියති ගච්ඡති සෙක්ඛභූමිං අසෙක්ඛභූමිඤ්ච එතායාති ඉරියා, තං තෙසං ඉරියං ආගමනප්පටිපදං මයා පුට්ඨො පබ්රූහි කථෙහීති අත්ථො. එවං භගවා බුද්ධවිසයෙ පඤ්හං පුච්ඡිත්වා ‘‘ඉමස්ස නු ඛො, සාරිපුත්ත, සංඛිත්තෙන භාසිතස්ස කථං විත්ථාරෙන අත්ථො දට්ඨබ්බො’’ති ආහ. ථෙරො පඤ්හං ඔලොකෙත්වා ‘‘සත්ථා මං සෙක්ඛාසෙක්ඛානං භික්ඛූනං ආගමනප්පටිපදං පුච්ඡතී’’ති පඤ්හෙ නික්කඞ්ඛො හුත්වා ‘‘ආගමනප්පටිපදා නාම ඛන්ධාදිවසෙන බහූහිපි මුඛෙහි සක්කා කථෙතුං, කතරාකාරෙන නු ඛො කථෙන්තො සත්ථු අජ්ඣාසයං ගණ්හිතුං සක්ඛිස්සාමී’’ති අජ්ඣාසයෙ කඞ්ඛි, තං සන්ධායෙතං වුත්තං – **“ධම්මසෙනාපති…පෙ…. න සක්කොතී”**ති. පුච්ඡිතපඤ්හං විස්සජ්ජෙතුං පටිභානෙ අසති දිසාවිලොකනං සත්තානං සභාවොති දස්සෙන්තො, **“පුරත්ථිම…පෙ… නාසක්ඛී”**ති ආහ. තත්ථ **පඤ්හුප්පත්තිට්ඨානන්ති** පඤ්හුප්පත්තිකාරණං.

ථෙරස්ස කිලමනභාවං ජානිත්වාති ‘‘සාරිපුත්තො පඤ්හෙ නික්කඞ්ඛො, අජ්ඣාසයෙ මෙ කඞ්ඛමානො කිලමතී’’ති ථෙරස්ස කිලමනභාවං ඤත්වා. **චතුමහාභූතිකකායපරිග්ගහන්ති** එතෙන ඛන්ධමුඛෙන නාමරූපපරිග්ගහො වුත්තො. **“භූතමිදන්ති, සාරිපුත්ත, සමනුපස්සසී”**ති හි වදන්තෙන භගවතා ඛන්ධවසෙන නාමරූපපරිග්ගහො දස්සිතො. එවං කිරස්ස භගවතො අහොසි ‘‘සාරිපුත්තො මයා නයෙ අදින්නෙ කථෙතුං න සක්ඛිස්සති, දින්නෙ පන නයෙ මමජ්ඣාසයං ගහෙත්වා ඛන්ධවසෙන කථෙස්සතී’’ති. ථෙරස්ස සහ නයදානෙන සො පඤ්හො නයසතෙන නයසහස්සෙන උපට්ඨාසි. තෙනාහ – **“අඤ්ඤාතං භගවා, අඤ්ඤාතං සුගතා”**ති.

අරූපාවචරෙ පටිසන්ධි නාම න හොතීති බොධිසම්භාරසම්භරණස්ස අනොකාසභාවතො වුත්තං. තෙනාහ – **“අභබ්බට්ඨානත්තා”**ති, ලද්ධබ්‍යාකරණානං බොධිසත්තානං උප්පත්තියා අභබ්බදෙසත්තාති අත්ථො . **රූපාවචරෙ නිබ්බත්තීති** කම්මවසිතාසම්භවතො අරූපාවචරෙ අනිබ්බත්තිත්වා රූපාවචරෙ නිබ්බත්ති.

පරොසහස්සන්තිආදිනා පරොසහස්සජාතකං දස්සෙති. තත්ථ **පරොසහස්සම්පීති** අතිරෙකසහස්සම්පි. **සමාගතානන්ති** සන්නිපතිතානං භාසිතස්ස අත්ථං ජානිතුං අසක්කොන්තානං බාලානං. **කන්දෙය්‍යුං තෙ වස්සසතං අපඤ්ඤාති** තෙ එවං සමාගතා අපඤ්ඤා ඉමෙ බාලත්තා සසා විය වස්සසතම්පි වස්සසහස්සම්පි රොදෙය්‍යුං පරිදෙවෙය්‍යුං. රොදමානාපි පන අත්ථං වා කාරණං වා නෙව ජානෙය්‍යුන්ති දීපෙති. **එකොව සෙය්‍යො පුරිසො සපඤ්ඤොති** එවරූපානං බාලානං පරොසහස්සතොපි එකො පණ්ඩිතපුරිසොව සෙය්‍යො වරතරොති අත්ථො. කීදිසො සපඤ්ඤොති ආහ – **''යො භාසිතස්ස විජානාති අත්ථ''**න්ති, අයං ජෙට්ඨන්තෙවාසිකො විය යො භාසිතස්ස අත්ථං ජානාති, සො තාදිසො සපඤ්ඤො වරතරොති අත්ථො. දුතියෙ පරොසතජාතකෙ **ඣායෙය්‍යුන්ති** යථාවතො අත්ථං ජානිතුං සමාහිතා හුත්වා චින්තෙය්‍යුං. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයමෙව.

තතියජාතකෙ **යෙ සඤ්ඤිනොති** ඨපෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනලාභිනො අවසෙසචිත්තකසත්තෙ දස්සෙති. **තෙපි දුග්ගතාති** තස්සා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා අලාභතො තෙපි දුග්ගතා දුක්ඛං උපගතා සඤ්ඤීභවෙ. ''සඤ්ඤා රොගො සඤ්ඤා ගණ්ඩො සඤ්ඤා සල්ල''න්ති (ම. නි. 3.24) හි තෙ සඤ්ඤාය ආදීනවදස්සිනො. **යෙපි අසඤ්ඤිනොති** අසඤ්ඤීභවෙ නිබ්බත්තෙ අචිත්තකසත්තෙ දස්සෙති. තෙපි ඉමිස්සායෙව සමාපත්තියා අලාභතො දුග්ගතායෙව. ඣානසුඛං **අනඞ්ගණං** නිද්දොසං යථාවුත්තදොසාභාවතො. බලවචිත්තෙකග්ගතාසභාවෙනපි තං අනඞ්ගණං නාම ජාතං. **නෙවසඤ්ඤී නාසඤ්ඤීති ආහාති** අතීතෙ කිර බාරාණසියං බ්‍රහ්මදත්තෙ රජ්ජං කාරෙන්තෙ බොධිසත්තො අරඤ්ඤායතනෙ කාලං කරොන්තො අන්තෙවාසිකෙහි පුට්ඨො ''නෙවසඤ්ඤී නාසඤ්ඤී''ති ආහ. පුරිමජාතකෙ වුත්තනයෙනෙව තාපසා ජෙට්ඨන්තෙවාසිකස්ස කථං න ගණ්හිංසු. බොධිසත්තො ආභස්සරතො ආගන්ත්වා ආකාසෙ ඨත්වා ඉමං ගාථමාහ. තෙන වුත්තං – **''සෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බ''**න්ති.

චතුත්ථජාතකෙ (ජා. 1.1.135) චන්දස්ස විය ආභා එතස්සාති **චන්දාභං,** ඔදාතකසිණං. **සූරියාභන්ති** සූරියස්ස විය ආභා එතස්සාති සූරියාභං, පීතකසිණං. **යොධ පඤ්ඤාය ගාධතීති** යො පුග්ගලො ඉධ සත්තලොකෙ ඉදං කසිණද්වයං පඤ්ඤාය ගාධති, ආරම්මණං කත්වා අනුප්පවිසති, තත්ථ වා පතිට්ඨහති. **අවිතක්කෙන දුතියජ්ඣානෙන ආභස්සරූපගො හොතීති** සො පුග්ගලො තථා කත්වා පටිලද්ධෙන දුතියෙන ඣානෙන ආභස්සරබ්‍රහ්මලොකූපගො හොති. **සෙසං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති** ඉමිනා ඉමං දස්සෙති (ජා. අට්ඨ. 1.1.135 චන්දාභජාතකවණ්ණනා) – අතීතෙ බාරාණසියං බ්‍රහ්මදත්තෙ රජ්ජං කාරෙන්තෙ බොධිසත්තො අරඤ්ඤායතනෙ කාලං කරොන්තො අන්තෙවාසිකෙහි පුච්ඡිතො ''චන්දාභං සූරියාභ''න්ති වත්වා ආභස්සරෙ නිබ්බත්තො. තාපසා ජෙට්ඨන්තෙවාසිකස්ස න සද්දහිංසු. බොධිසත්තො ආගන්ත්වා ආකාසෙ ඨිතො ඉමං ගාථං අභාසි.

පඤ්චමජාතකෙ **ආසීසෙථෙවාති** ආසාච්ඡෙදං අකත්වා අත්තනො කම්මෙසු ආසං කරෙය්‍යෙව. **න නිබ්බින්දෙය්‍යාති** න නිබ්බෙදං උප්පාදෙය්‍ය, න උක්කණ්ඨෙය්‍යාති අත්ථො. **වොති** නිපාතමත්තං. **යථා ඉච්ඡින්ති** අහඤ්හි සට්ඨිහත්ථා නරකා උට්ඨානං ඉච්ඡිං, සොම්හි තථෙව ජාතො, තතො උට්ඨිතොයෙවාති දීපෙති.

අතීතෙ (ජා. අට්ඨ. 4.13.සරභමිගජාතකවණ්ණනා) කිර බාරාණසියං බ්‍රහ්මදත්තෙ රජ්ජං කාරෙන්තෙ බොධිසත්තො සරභමිගයොනියං නිබ්බත්තිත්වා අරඤ්ඤෙ පටිවසති. රාජා මිගවිත්තකො අහොසි ථාමසම්පන්නො. එකදිවසං ගන්ත්වා අමච්චෙ ආහ – ''යස්ස පස්සෙන මිගො පලායති, තෙනෙව සො දාතබ්බො''ති. අථෙකදිවසං සරභමිගො උට්ඨාය රඤ්ඤො ඨිතට්ඨානෙන පලායි. අථ නං අමච්චා උප්පණ්ඩෙසුං. රාජා චින්තෙසි – ''ඉමෙ මං පරිහාසන්ති, මම පමාණං න ජානන්තී''ති ගාළ්හං නිවාසෙත්වා පත්තිකොව ඛග්ගං ආදාය ''සරභං ගණ්හිස්සාමී''ති වෙගෙන පක්ඛන්දි. අථ නං දිස්වා තීණි යොජනානි අනුබන්ධි. සරභො අරඤ්ඤං පාවිසි. රාජාපි පාවිසියෙව. තත්ථ සරභමිගස්ස ගමනමග්ගෙ සට්ඨිහත්ථමත්තො මහාපූතිපාතනරකආවාටො අත්ථි, සො තිංසහත්ථමත්තං උදකෙන පුණ්ණො තිණෙහි ච පටිච්ඡන්නො. සරභො උදකගන්ධං ඝායිත්වාව ආවාටභාවං ඤත්වා ථොකං ඔසක්කිත්වා ගතො. රාජා පන උජුකමෙව ආගච්ඡන්තො තස්මිං පති.

සරභො තස්ස පදසද්දං අසුණන්තො නිවත්තිත්වා තං අපස්සන්තො ''නරකආවාටෙ පතිතො භවිස්සතී''ති ඤත්වා ආගන්ත්වා ඔලොකෙන්තො තං ගම්භීරෙ උදකෙ අප්පතිට්ඨෙ කිලමන්තං දිස්වා තෙන කතාපරාධං හදයෙ අකත්වා සඤ්ජාතකාරුඤ්ඤො ''මා මයි පස්සන්තෙ වරාකො නස්සතු, ඉමම්හා තං දුක්ඛා මොචෙස්සාමී''ති ආවාටතීරෙ ඨිතො ''මා භායි, මහාරාජ, අහං තං දුක්ඛා මොචෙස්සාමී''ති වත්වා අත්තනො පියපුත්තං උද්ධරිතුං උස්සාහං කරොන්තො විය තස්සුද්ධරණත්ථාය සිලාය යොග්ගං කත්වා ''විජ්ඣිස්සාමී''ති ආගතං රාජානං සට්ඨිහත්ථා නරකා උද්ධරිත්වා අස්සාසෙත්වා පිට්ඨිං ආරොපෙත්වා අරඤ්ඤා නීහරිත්වා සෙනාය අවිදූරෙ ඔතාරෙත්වා ඔවාදමස්ස දත්වා පඤ්චසු සීලෙසු පතිට්ඨාපෙසි. රාජා සෙනඞ්ගපරිවුතො නගරං ගන්ත්වා ''ඉතො පට්ඨාය සකලරට්ඨවාසිනො පඤ්ච සීලානි රක්ඛන්තූ''ති ධම්මභෙරිං චරාපෙසි. මහාසත්තෙන පන අත්තනො කතගුණං කස්සචි අකථෙත්වා සායං නානග්ගරසභොජනං භුඤ්ජිත්වා අලඞ්කතසයනෙ සයිත්වා පච්චූසකාලෙ මහාසත්තස්ස ගුණං සරිත්වා උට්ඨාය සයනපිට්ඨෙ පල්ලඞ්කෙන නිසීදිත්වා පීතිපුණ්ණෙන හදයෙන උදානං උදානෙන්තො ''ආසීසෙථෙව පුරිසො''තිආදිනා ඉමා ඡ ගාථා අභාසි.

තත්ථ **අහිතා හිතා චාති** දුක්ඛඵස්සා සුඛඵස්සා ච, මරණඵස්සා, ජීවිතඵස්සාතිපි අත්ථො. සත්තානඤ්හි මරණඵස්සො අහිතො, ජීවිතඵස්සො හිතො. තෙසං අචින්තිතො මරණඵස්සො ආගච්ඡතීති දස්සෙති . **අචින්තිතම්පීති** මයා ''ආචාටෙ පතිස්සාමී''ති න චින්තිතං, ''සරභං මාරෙස්සාමී''ති **චින්තිතං**. ඉදානි පන මෙ චින්තිතං නට්ඨං, අචින්තිතමෙව ජාතන්ති උදානවසෙන වදති. **භොගාති** යසපරිවාරා, එතෙ චින්තාමයා න හොන්ති. තස්මා ඤාණවතා වීරියමෙව කාතබ්බන්ති වදති. වීරියවතො හි අචින්තිතම්පි හොතියෙව.

තස්සෙතං උදානං උදානෙන්තස්සෙව අරුණං උට්ඨහි. පුරොහිතො පාතොව සුඛසෙය්‍යාපුච්ඡනත්ථං ආගන්ත්වා ද්වාරෙ ඨිතො තස්ස උදානගීතසද්දං සුත්වා චින්තෙසි – ''රාජා හිය්‍යො මිගවං අගමාසි, තත්ථ සරභමිගං විද්ධො භවිස්සති, තෙන මඤ්ඤෙ උදානං උදානෙතී''ති. එවං බ්‍රාහ්මණස්ස රඤ්ඤො පරිපුණ්ණබ්‍යඤ්ජනං උදානං සුත්වා සුමජ්ජිතෙ ආදාසෙ මුඛං ඔලොකෙන්තස්ස ඡායා විය රඤ්ඤා ච සරභෙන ච කතකාරණං පාකටං අහොසි, සො නඛග්ගෙන ද්වාරං ආකොටෙසි. රාජා ''කො එසො''ති පුච්ඡි. අහං, දෙව, පුරොහිතොති. අථස්ස ද්වාරං විවරිත්වා ''ඉතො එහාචරියා''ති ආහ. සො පවිසිත්වා රාජානං ජයාපෙත්වා එකමන්තං ඨිතො ''අහං, මහාරාජ, තයා අරඤ්ඤෙ කතකාරණං ජානාමි, ත්වං එකං සරභමිගං අනුබන්ධන්තො නරකෙ පතිතො, අථ නං සො සරභො සිලාය යොග්ගං කත්වා නරකතො උද්ධරි, සො ත්වං තස්ස ගුණං සරිත්වා උදානං උදානෙසී''ති වත්වා **''සරභං ගිරිදුග්ගස්මි''**න්තිආදිනා ද්වෙ ගාථා අභාසි.

තත්ථ **අනුසරීති** අනුබන්ධි. **වික්කන්තන්ති** උද්ධරණත්ථාය කතපරක්කමං. **අනුජීවසීති** උපජීවසි, තස්සානුභාවෙන තයා ජීවිතං ලද්ධන්ති අත්ථො. **සමුද්ධරීති** උද්ධරණං අකාසි. **සිලාය යොග්ගං සරභො කරිත්වාති** සිලාය සොපානසදිසාය නරකතො උද්ධරණයොග්ගතං කරිත්වා. **අලීනචිත්තන්ති** සඞ්කොචං අප්පත්තචිත්තං. **ත මිගං වදෙසීති** සුවණ්ණසරභමිගං ඉධ සිරිසයනෙ නිපන්නො වණ්ණෙසි. තං සුත්වා රාජා, ''අයං මයා සද්ධිං න මිගවං ආගතො, සබ්බඤ්ච පවත්තිං ජානාති, කථං නු ඛො ජානාති, පුච්ඡිස්සාමි න''න්ති චින්තෙත්වා – **''කිං ත්වං නු තත්ථෙවා''**ති නවමගාථමාහ . තත්ථ **හිංසරූපන්ති** කිං නු තෙ ඤාණං බලවජාතිකං, තෙනෙතං ජානාසීති වදති. බ්‍රාහ්මණො ''නාහං සබ්බඤ්ඤුබුද්ධො, බ්‍යඤ්ජනං අමක්ඛෙත්වා තයා කථිතගාථාය පන මය්හං අත්ථො උපට්ඨාතී''ති දීපෙන්තො **''න චෙවහ''**න්ති දසමගාථමාහ . තත්ථ **සුභාසිතානන්ති** බ්‍යඤ්ජනං අමක්ඛෙත්වා සුට්ඨු භාසිතානං. **අත්ථං තදානෙන්තීති** යො තෙසං අත්ථො, තං ආනෙන්ති උපධාරෙන්තීති අත්ථො. තදා පුරොහිතො ධම්මසෙනාපති අහොසි. තෙනෙවාහ – **''අතීතෙපී''**තිආදි. සෙසං උත්තානත්ථමෙව.

අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරවත්ථු

අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරාදයොතිආදීසු පන **යාථාවසරසගුණවසෙනාති** යථාසභාවගුණවසෙන. පබ්බජ්ජාවසෙන පටිවෙධවසෙන සුචිරං සුනිපුණං රත්තින්දිවපරිච්ඡෙදජානනවසෙන ච රත්තඤ්ඤුතා වෙදිතබ්බාති තං දස්සෙන්තො **''ඨපෙත්වා හි සම්මාසම්බුද්ධ''**න්තිආදිමාහ. **පාකටොව හොතීති** සතිපඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තිකො පාකටො විභූතො හොති. **අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤොති** සාවකෙසු සබ්බපඨමං චත්තාරි අරියසච්චානි ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤො. **සබ්බෙසුපි එතදග්ගෙසූති** සබ්බෙසුපි එතදග්ගසුත්තෙසු, සබ්බෙසු වා එතදග්ගට්ඨපනෙසු.

ධුරපත්තානීති පත්තානං පමුඛභූතානි බාහිරපත්තානි. **නවුතිහත්ථානීති** මජ්ඣිමපුරිසස්ස හත්ථෙන නවුතිරතනානි. පදුමෙනෙව තං තං පදෙසං උත්තරති අතික්කමතීති **පදුමුත්තරො,** භගවා. **ගන්ධදාමමාලාදාමාදීහීති** ආදිසද්දෙන පත්තදාමාදිං සඞ්ගණ්හාති. තත්ථ ගන්ධදාමෙහි කතමාලා **ගන්ධදාමං**. ලවඞ්ගතක්කොලජාතිපුප්ඵාදීහි කතමාලා **මාලාදාමං**. තමාලපත්තාදීහි කතමාලා **පත්තදාමං. වඞ්ගපට්ටෙති** වඞ්ගදෙසෙ උප්පන්නඝනසුඛුමවත්ථෙ. **උත්තමසුඛුමවත්ථන්ති** කාසිකවත්ථමාහ.

තෙපරිවට්ටධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තපරියොසානෙති එත්ථ ''ඉදං දුක්ඛං අරියසච්ච''න්තිආදිනා සච්චවසෙන, ''දුක්ඛං අරියසච්චං පරිඤ්ඤෙය්‍යා''න්තිආදිනා කිච්චවසෙන, ''දුක්ඛං අරියසච්චං පරිඤ්ඤාත''න්තිආදිනා කතවසෙන ච තීහි ආකාරෙහි පරිවට්ටෙත්වා චතුන්නං සච්චානං දෙසිතත්තා තයො පරිවට්ටා එතස්ස අත්ථීති තිපරිවට්ටං, තිපරිවට්ටමෙව තෙපරිවට්ටං, තෙපරිවට්ටඤ්ච තං ධම්මචක්කප්පවත්තනඤ්චාති **තෙපරිවට්ටධම්මචක්කප්පවත්තනං,** තදෙව සුත්තන්තං, තස්ස පරියොසානෙති අත්ථො.

සාලිගබ්භං ඵාලෙත්වා ආදායාති සාලිගබ්භං ඵාලෙත්වා තත්ථ ලබ්භමානං සාලිඛීරරසං ආදාය. **අනුච්ඡවිකන්ති** බුද්ධානං අනුච්ඡවිකං ඛීරපායසං පචාපෙම. වෙණියො පුරිසභාවවසෙන බන්ධිත්වා කලාපකරණෙ **කලාපග්ගං**. ඛලෙ කලාපානං ඨපනදිවසෙ **ඛලග්ගං**. මද්දිත්වා වීහීනං රාසිකරණදිවසෙ **ඛලභණ්ඩග්ගං**. කොට්ඨෙසු හි ධඤ්ඤස්ස පක්ඛිපනදිවසෙ **කොට්ඨග්ගං**.

ද්වෙ ගතියොති ද්වෙ එව නිප්ඵත්තියො, ද්වෙ නිට්ඨාති අත්ථො. **තස්මිං කුමාරෙ සබ්බඤ්ඤුතං පත්තෙති** කොණ්ඩඤ්ඤමාණවස්සෙව ලද්ධියං ඨත්වා ඉතරෙපි ඡ ජනා පුත්තෙ අනුසාසිංසු. බොධිරුක්ඛමූලෙ පාචීනපස්සං **අචලට්ඨානං** නාම, යං ''වජිරාසන''න්තිපි වුච්චති. මහතං මහතියො වහතීති ''පාචීනමුඛො''ති අවත්වා

“පාචීනලොකධාතුඅභිමුඛො”ති වුත්තං. මංසචක්ඛුපි ලොකනාථස්ස අප්පටිඝාතං මහාවිසයඤ්චාති. **චතුරඞ්ගසමන්නාගතන්ති** ‘‘කාමං තචො ච න්හාරු ච, අට්ඨි ච අවසිස්සතූ’’තිආදිනා (ම. නි. 2.184; සං. නි. 2.22, 237; අ. නි. 2.5; මහානි. 196) වුත්තචතුරඞ්ගසමන්නාගතං.

ඉදං පන සබ්බමෙවාති ‘‘කස්ස නු ඛො අහං පඨමං ධම්මං දෙසෙස්සාමී’’තිආදිනයප්පවත්තං (ම. නි. 1.284; 2.341; මහාව. 10) සබ්බමෙව. **පරිවිතක්කමත්තමෙව** තථා අත්ථසිද්ධියා අභාවතො. **පුප්ඵිතඵලිතං කත්වාති** අභිඤ්ඤාපටිසම්භිදාහි සබ්බපාලිඵුල්ලං, මග්ගඵලෙහි සබ්බසො ඵලභාරභරිතඤ්ච කරොන්තො පුප්ඵිතං ඵලිතං කත්වා. **අපක්කමිතුකාමො හුත්වාති** ද්වෙපි අග්ගසාවකෙ අත්තනො නිපච්චකාරං කරොන්තෙ දිස්වා තෙසං ගුණාතිරෙකතං බහු මඤ්ඤන්තො බුද්ධානං සන්තිකා අපක්කමිතුකාමො හුත්වා. **තත්ථෙවාති** ඡද්දන්තදහතීරෙයෙව.

සාරිපුත්ත-මොග්ගල්ලානත්ථෙරවත්ථු

189-190. දුතියතතියෙසු **ඉද්ධිමන්තානන්ති** එත්ථ **මන්ත**-සද්දො අතිසයත්ථවිසයොති ථෙරස්ස අතිසයිකඉද්ධිතං දස්සෙතුං – **“ඉද්ධියා සම්පන්නාන”**න්ති වුත්තං. සහ පංසූහි කීළිංසූති **සහපංසුකීළිතා. ඉධලොකත්තභාවමෙවාති** දිට්ඨධම්මිකඅත්තභාවමෙව. **සොළස පඤ්ඤා පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතොති** මජ්ඣිමනිකායෙ **අනුපදසුත්තන්තදෙසනාය** ‘‘මහාපඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තො, පුථුපඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තො, හාසපඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තො, ජවනපඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තො, තික්ඛපඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තො, නිබ්බෙධිකපඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තො’’ති (ම. නි. 3.93) එවමාගතා මහාපඤ්ඤාදිකා ඡ, තස්මිංයෙව සුත්තෙ ආගතා නවානුපුබ්බවිහාරසමාපත්තිපඤ්ඤා, අරහත්තමග්ගපඤ්ඤාති ඉමා සොළසවිධා පඤ්ඤා පටිවිජ්ඣිත්වා සච්ඡිකත්වා ඨිතො.

පඤ්හසාකච්ඡන්ති පඤ්හස්ස පුච්ඡනවසෙන විස්සජ්ජනවසෙන ච සාකච්ඡං කරොති. **අත්ථිකෙහි උපඤ්ඤාතං මග්ගන්ති** එතං අනුබන්ධනස්ස කාරණවචනං. ඉදඤ්හි වුත්තං හොති – යංනූනාහං ඉමං භික්ඛුං පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධෙය්‍යං. කස්මා? යස්මා ඉදං පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධනං නාම අත්ථිකෙහි උපඤ්ඤාතං මග්ගං, ඤාතො චෙව උපගතො ච මග්ගොති අත්ථො. අථ වා අත්ථිකෙහි අම්හෙහි මරණෙ සති අමතෙනපි භවිතබ්බන්ති එවං කෙවලං අත්ථීති උපඤ්ඤාතං, අනුමානඤාණෙන උපගන්ත්වා ඤාතං නිබ්බානං නාම අත්ථි, තං මග්ගන්තො පරියෙසන්තොති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

තෙසං පරිසායාති ද්වින්නං අග්ගසාවකානං පරිවාරභූතපරිසාය. **ද්වෙ අග්ගසාවකෙති** සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ ද්වෙ මහානුභාවෙ සාවකෙ. **ඨානන්තරෙති** අග්ගසාවකත්තසඞ්ඛිතෙ ඨානන්තරෙ ඨපෙසි. කස්මා පනෙත්ථ ‘‘අග්ගසාවකෙ’’ති අවත්වා ‘‘මහාසාවකෙ’’ති වුත්තං. යදි අඤ්ඤෙපි මහාථෙරා අභිඤ්ඤාතාදිගුණවිසෙසයොගෙන ‘‘මහාසාවකා’’ති වත්තබ්බතං ලභන්ති, ඉමෙයෙව පන සාවකෙසු අනඤ්ඤසාධාරණභූතා විසෙසතො ‘‘මහාසාවකා’’ති වත්තබ්බාති දස්සනත්ථං **“ද්වෙපි මහාසාවකෙ”**ති වුත්තං.

මහාකස්සපත්ථෙරවත්ථු

191. චතුත්ථෙ යස්මා ධුතවාදධුතධම්මධුතඞ්ගානි ධුතමූලකානි, තස්මා **“ධුතො වෙදිතබ්බො”**ති ආරද්ධං, තත්ථ කිලෙසෙ ධුනි ධුතවාති **ධුතො,** ධුතකිලෙසො පුග්ගලො, කිලෙසධුනනො වා ධම්මො, **කිලෙසධුනනො ධම්මොති** ච සපුබ්බභාගො අරියමග්ගො දට්ඨබ්බො. තං ධුතසඞ්ඛිතං කිලෙසධුනනධම්මං වදති, පරෙ තත්ථ පතිට්ඨාපෙතීති **ධුතවාදො.** චතුක්කඤ්චෙත්ථ සම්භවතීති තං දස්සෙතුං – **“එත්ථ පනා”**තිආදි ආරද්ධං. **තයිදන්ති** නිපාතො, තස්ස සො අයන්ති අත්ථො. ධුතභූතස්ස ධුතභූතා ධම්මා **ධුතධම්මා. අප්පිච්ඡතා සන්තුට්ඨිතා** හෙට්ඨා වුත්තා එව . කිලෙසෙ සම්මා ලිඛති තච්ඡතීති සල්ලෙඛො, කිලෙසජෙගුච්ඡී, තස්ස භාවො **සල්ලෙඛතා.** ද්වීහිපි කාමෙහි විවිච්චතීති පවිවෙකො, යොනිසොමනසිකාරබහුලො පුග්ගලො, තස්ස භාවො **පවිවෙකතා.** ඉමිනා සරීරට්ඨපනමත්තෙන අත්ථීති ඉදමට්ඨී ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා, තස්ස භාවො **ඉදමට්ඨිතා,** ඉමෙහි වා කුසලධම්මෙහි අත්ථි ඉදමට්ඨී, යෙන ඤාණෙන ‘‘පබ්බජිතෙන නාම පංසුකූලිකඞ්ගාදීසු පතිට්ඨිතෙන භවිතබ්බ’’න්ති යථානුසිට්ඨං ධුතගුණෙ සමාදියති චෙව පරිහරති ච, තං ඤාණං **ඉදමට්ඨිතා.** තෙනාහ – **“ඉදමට්ඨිතා ඤාණමෙවා”**ති. **ධුතධම්මා නාමාති** ධුතඞ්ගසෙවනාය පටිපක්ඛභූතානං පාපධම්මානං ධුනනවසෙන පවත්තියා ධුතොති ලද්ධනාමාය ධුතඞ්ගචෙතනාය උපකාරකා ධම්මාති කත්වා ධුතධම්මා නාම . **අනුපතන්තීති** තදන්තොගධා තප්පරියාපන්නා හොන්ති තදුභයස්සෙව පවත්තිවිසෙසභාවතො. **පටික්ඛෙපවත්ථූසූති** ධුතඞ්ගසෙවනාය පටික්ඛිපිතබ්බවත්ථූසු පහාතබ්බවත්ථූසු.

පංසුකූලිකඞ්ගං…පෙ…. නෙසජ්ජිකඞ්ගන්ති උද්දෙසොපි පෙය්‍යාලනයෙන දස්සිතො. යදෙත්ථ වත්තබ්බං, තං සබ්බං **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.22 ආදයො) විත්ථාරතො වුත්තං. ධුතවාදග්ගහණෙනෙව ථෙරස්ස ධුතභාවොපි ගහිතො හොතීති **“ධුතවාදාන”**න්තෙව වුත්තං. **අයං මහාති** අභිනීහාරාදිමහන්තතායපි සාසනස්ස උපකාරිතායපි අයං ථෙරො මහා, ගුණමහන්තතාය පසංසාවචනමෙව වා එතං ථෙරස්ස යදිදං මහාකස්සපොති යථා ‘‘මහාමොග්ගල්ලානො’’ති.

සත්ථු ධම්මදෙසනාය වත්ථුත්තයෙ සඤ්ජාතප්පසාදතාය උපාසකභාවෙ ඨිතත්තා වුත්තං – **"උපොසථඞ්ගානි අධිට්ඨාය"**තිආදි. එතස්ස අග්ගභාවස්සාති යොජෙතබ්බං. **සච්චකාරොති** සච්චභාවාවහො කාරො, අවිසංවාදනවසෙන වා තදත්ථසාධනොති අත්ථො. **කොලාහලන්ති** කුතූහලවිප්ඵාරො. සත්ථා සත්තමෙ සත්තමෙ සංවච්ඡරෙ ධම්මං කථෙන්තො සත්තානං සවනයොග්ගං කාලං සල්ලක්ඛෙන්තො දිවා සායන්හසමයං කථෙති, රත්තියං සකලයාමං. තෙනාහ – **"බ්‍රාහ්මණො බ්‍රාහ්මණෙ ආහ – 'භොති කිං රත්තිං ධම්මං සුණිස්සසි දිවා'"**ති. **විස්සාසිකොති** විස්සාසිකභාවො. ''තතො පට්ඨාය සො''ති වා පාඨො.

ද්වෙ අසඞ්ඛෙය්‍යානි පූරිතපාරමිස්සාති ඉදං සා පරම්පරාය සොතපතිතං අත්ථං ගහෙත්වා ආහ. **අදින්නවිපාකස්සාති** අවිපක්කවිපාකස්ස. **භද්දකෙ කාලෙති** යුත්තෙ කාලෙ. **නක්ඛත්තන්ති** නක්ඛත්තෙන ලක්ඛිතං ඡණං. තස්මිං තස්මිඤ්හි නක්ඛත්තෙ අනුභවිතබ්බඡණානි නක්ඛත්තානි නාම, ඉතරානි පන ඡණානි නාම. සම්මාපතිතදුක්ඛතො විමොචනෙන තතො නිය්‍යානාවහතාය ඉච්ඡිතත්ථස්ස ලභාපනතො ච **නිය්‍යානිකං. තෙසන්ති** සුවණ්ණපදුමානං. **ඔලම්බකාති** සුවණ්ණරතනවිචිත්තා රතනදාමා. **පුඤ්ඤනියාමෙනාති** පුඤ්ඤානුභාවසිද්ධෙන නියාමෙන. ස්වස්ස බාරාණසිරජ්ජං දාතුං කතොකාසො. **ඵුස්සරථන්ති** මඞ්ගලරථං. සෙතච්ඡත්තඋණ්හීසවාලබීජනිඛග්ගමණිපාදුකානි **පඤ්චවිධං රාජකකුධභණ්ඩන්ති** වදන්ති. ඉධ පන සෙතච්ඡත්තං විසුං ගහිතන්ති සීහාසනං පඤ්චමං කත්වා වදන්ති. **පාරුපනකණ්ණන්ති** පාරුපනවත්ථස්ස දසන්තං. දිබ්බවත්ථදායිපුඤ්ඤානුභාවචොදිතො **"නනු තාතා ථූල"**න්ති ආහ. **අහො තපස්සීති** අහො කපණො අහං රාජාති අත්ථො. **බුද්ධානං සද්දහිත්වාති** බුද්ධානං සාසනං සද්දහිත්වා. **චඞ්කමනසතානීති ඉති**-සද්දො ආද්‍යත්ථො. තෙන හි අග්ගිසාලාදීනි පබ්බජිතසාරුප්පානි ඨානානි සඞ්ගණ්හාති.

සාධුකීළිතන්ති අරියානං පරිනිබ්බුතට්ඨානෙ කාතබ්බසක්කාරං වදති. **නප්පමජ්ජී, නිරොගා අය්‍යාති** පුච්ඡිතාකාරදස්සනං. **පරිනිබ්බුතා දෙවාති** දෙවී පටිවචනං අදාසි. **පටියාදෙත්වාති** නිය්‍යාතෙත්වා. **සමණකපබ්බජ්ජන්ති** සමිතපාපෙහි අරියෙහි අනුට්ඨාතබ්බපබ්බජ්ජං. සො හි රාජා පච්චෙකබුද්ධානං වෙසස්ස දිට්ඨත්තා ''ඉදමෙව භද්දක''න්ති තාදිසංයෙව ලිඞ්ගං ගණ්හි. **තත්ථෙවාති** බ්‍රහ්මලොකෙ එව. වීසතිමෙ වස්සෙ සම්පත්තෙති ආහරිත්වා සම්බන්ධො. බ්‍රහ්මලොකතො චවිත්වා නිබ්බත්තත්තා, බ්‍රහ්මචරියාධිකාරස්ස ච චිරකාලසම්භූතත්තා **"එවරූපං කථං මා කථෙථා"**ති ආහ. වීසති ධරණානි **නික්ඛ**න්ති වදන්ති, පඤ්චපලං **නික්ඛ**න්ති අපරෙ. **ඉත්ථාකරොති** ඉත්ථිරතනස්ස උප්පත්තිට්ඨානං. **අය්‍යධීතාති** අම්හාකං අය්‍යස්ස ධීතා, භද්දකාපිලානීති අත්ථො. **සමානපණ්ණන්ති** සදිසපණ්ණං සදිසලෙඛං කුමාරස්ස කුමාරිකාය ච යුත්තං පණ්ණලෙඛං. තෙ පුරිසා සමාගතට්ඨානතො මගධරට්ඨෙ මහාතිත්ථගාමං මද්දරට්ඨෙ සාගලනගරඤ්ච උද්දිස්ස අපක්කමන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤං විස්සජ්ජන්තා නාම හොන්තීති **"ඉතො ච එත්තො ච පෙසෙසු"**න්ති වුත්තං.

පුප්ඵදාමන්ති හත්ථිහත්ථප්පමාණං පුප්ඵදාමං. **තානීති** තානි උභොහි ගන්ථාපිතානි ද්වෙ පුප්ඵදාමානි. **තෙති** උභො භද්දා චෙව පිප්පලිකුමාරො ච . **ලොකාමිසෙනාති** කාමස්සාදෙන. **අසංසට්ඨාති** න සංයුත්තා සටෙ ජලන්තෙන විය පදීපෙන අජ්ඣාසයෙ සමුජ්ජලන්තෙන විමොක්ඛබීජෙන සමුස්සාහිතචිත්තත්තා. **යන්තබද්ධානීති** සස්සසම්පාදනත්ථං තත්ථ තත්ථ ද්වාරකවාටයොජනවසෙන බද්ධානි නික්ඛමනතුම්බානි. **කම්මන්තොති** කසිකම්මකරණට්ඨානං. **දාසිකගාමාති** දාසානං වසනගාමා. **ඔසාරෙත්වාති** පක්ඛිපිත්වා. **ආකප්පකුත්තවසෙනාති** ආකාරවසෙන කිරියාවසෙන. **අනනුච්ඡවිකන්ති** පබ්බජිතභාවස්ස අනනුරූපං. **තස්ස මත්ථකෙති** ද්වෙධාපථස්ස ද්විධාභූතට්ඨානෙ. එතෙසං සඞ්ගහං කාතුං වට්ටතීති නිසීදතීති සම්බන්ධො. සා පන තත්ථ සත්ථු නිසජ්ජා එදිසීති දස්සෙතුං – **"නිසීදන්තො පනා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ යා බුද්ධානං අපරිමිතකාලසම්භූතාචින්තෙය්‍යාපරිඤ්ඤෙය්‍යාපුඤ්ඤසම්භාරූපචයනිබ්බත්තා රූපප්පභාවබුද්ධගුණවිජ්ජොතිතා ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණඅසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනසමුජ්ජලිතා බ්‍යාමප්පභාකෙතුමාලාලඞ්කතා සභාවසිද්ධිතාය අකිත්තිමා රූපකායසිරී, තංයෙව මහාකස්සපස්ස අදිට්ඨපුබ්බප්පසාදසංවද්ධනත්ථං අනිග්ගූහිත්වා නිසින්නො භගවා **"බුද්ධවෙසං ගහෙත්වා…පෙ…. නිසීදී"**ති වුත්තො. අසීතිහත්ථප්පදෙසං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තියා **අසීතිහත්ථාති** වුත්තා. **සතසාඛොති** බහුසාඛො අනෙකසාඛො. **සුවණ්ණවණ්ණොව අහොසි** නිරන්තරං බුද්ධරස්මීහි සමන්තතො සමොකිණ්ණභාවතො.

තීසු ඨානෙසූති දූරතො නාතිදූරෙ ආසන්නෙති තීසු ඨානෙසු. **තීහි ඔවාදෙහීති** ''තස්මාතිහ තෙ, කස්සප, එවං සික්ඛිතබ්බං 'තිබ්බං මෙ හිරොත්තප්පං පච්චුපට්ඨිතං භවිස්සති ථෙරෙසු නවෙසු මජ්ඣිමෙසූ'ති. එවඤ්හි තෙ, කස්සප, සික්ඛිතබ්බං. තස්මාතිහ තෙ, කස්සප, එවං සික්ඛිතබ්බං 'යං කිඤ්චි ධම්මං සුණිස්සාමි කුසලූපසංහිතං, සබ්බං තං අට්ඨිං කත්වා මනසි කරිත්වා සබ්බං චෙතසා සමන්නාහරිත්වා ඔහිතසොතො ධම්මං සුණිස්සාමී'ති, එවඤ්හි තෙ, කස්සප, සික්ඛිතබ්බං. තස්මාතිහ තෙ, කස්සප, එවං සික්ඛිතබ්බං 'සාතසහගතා ච මෙ කායගතාසති න විජහිස්සතී'ති, එවඤ්හි තෙ, කස්සප, සික්ඛිතබ්බ''න්ති (සං. නි. 2.154) ඉමෙහි තීහි ඔවාදෙහි. එත්ථ හි භගවා පඨමං ඔවාදං ථෙරස්ස බ්‍රාහ්මණජාතිකත්තා ජාතිමානප්පහානත්ථමභාසි, දුතියං බාහුසච්චං නිස්සාය උප්පජ්ජනකඅහංකාරප්පහානත්ථං, තතියං උපධිසම්පත්තිං නිස්සාය උප්පජ්ජනකඅත්තසිනෙහප්පහානත්ථං . **මුදුකා ඛො ත්‍යායන්ති** මුදුකා ඛො තෙ අයං. කස්මා පන භගවා එවමාහ? ථෙරෙන සහ චීවරං පරිවත්තෙතුකාමතාය. කස්මා පරිවත්තෙතුකාමො ජාතොති? ථෙරං අත්තනො ඨානෙ ඨපෙතුකාමතාය. කිං සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා නත්ථීති? අත්ථි, එවං පනස්ස අහොසි ''ඉමෙන චිරං ඨස්සන්ති, කස්සපො පන වීසතිවස්සසතායුකො, සො මයි පරිනිබ්බුතෙ සත්තපණ්ණිගුහායං වසිත්වා ධම්මවිනයසඞ්ගහං කත්වා

මම සාසනං පඤ්චවස්සසහස්සපරිමාණකාලප්පවත්තනකං කරිස්සතීති අත්තනො ඨානෙ ඨපෙසි. එවං භික්ඛූ කස්සපස්ස සුස්සූසිතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති''ති. තස්මා එවමාහ.

චන්දූපමොති චන්දසදිසො හුත්වා. කිං පරිමණ්ඩලතාය? නො, අපිච ඛො යථා චන්දො ගගනතලං පක්ඛන්දමානො න කෙනචි සද්ධිං සන්ථවං වා සිනෙහං වා ආලයං වා කරොති, න ච න හොති මහාජනස්ස පියො මනාපො, අයම්පි එවං කෙනචි සද්ධිං සන්ථවාදීනං අකරණෙන බහුජනස්ස පියො මනාපො චන්දූපමො හුත්වා ඛත්තියකුලාදීනි චත්තාරි කුලානි උපසඞ්කමතීති අත්ථො. **අපකස්සෙව කායං අපකස්ස චිත්තන්ති** තෙනෙව සන්ථවාදීනං අකරණෙන කායඤ්ච චිත්තඤ්ච අපකඩ්ඪිත්වා, අපනෙත්වාති අත්ථො. **නිච්චං නවොති** නිච්චනවකොව, ආගන්තුකසදිසො හුත්වාති අත්ථො. ආගන්තුකො හි පටිපාටියා සම්පත්තගෙහං පවිසිත්වා සචෙ නං සරසාමිකා දිස්වා ''අම්හාකම්පි පුත්තභාතරො විප්පවාසං ගන්ත්වා එවං විචරිංසූ''ති අනුකම්පමානා නිසීදාපෙත්වා භොජෙන්ති, භුත්තමත්තොයෙව ''තුම්හාකං භාජනං ගණ්හථා''ති උට්ඨාය පක්කමති, න තෙහි සද්ධිං සන්ථවං වා කරොති, කිච්චකරණීයානි වා සංවිදහති, එවමයම්පි පටිපාටියා සම්පත්තං ඝරං පවිසිත්වා යං ඉරියාපථෙ පසන්නා මනුස්සා දෙන්ති, තං ගහෙත්වා ඡින්නසන්ථවො තෙසං කිච්චකරණීයෙ අබ්‍යාවටො හුත්වා නික්ඛමතීති දීපෙති.

අප්පගබ්භොති නප්පගබ්භො, අට්ඨට්ඨානෙන කායපාගබ්භියෙන, චතුට්ඨානෙන වචීපාගබ්භියෙන, අනෙකට්ඨානෙන මනොපාගබ්භියෙන ච විරහිතොති අත්ථො. අට්ඨට්ඨානං කායපාගබ්භියං නාම සඞ්ඝගණපුග්ගලභොජනසාලජන්තාඝරනහානතිත්ථභික්ඛාචාරමග්ගෙසු අන්තරඝරපවෙසනෙ ච කායෙන අප්පතිරූපකරණං. චතුට්ඨානං වචීපාගබ්භියං නාම සඞ්ඝගණපුග්ගලඅන්තරඝරෙසු අප්පතිරූපවාචානිච්ඡාරණං. අනෙකට්ඨානං මනොපාගබ්භියං නාම තෙසු තෙසු ඨානෙසු කායවාචාහි අජ්ඣාචාරං අනාපජ්ජිත්වාපි මනසා කාමවිතක්කාදීනං විතක්කනං. සබ්බෙසම්පි ඉමෙසං පාගබ්භියානං අභාවෙන අප්පගබ්භො හුත්වා කුලානි උපසඞ්කමතීති අත්ථො. කස්සපසංයුත්තෙන ච චන්දූපමප්පටිපදාදිථෙරස්ස ධුතවාදෙසු අග්ගභාවස්ස බොධිතත්තා වුත්තං **''එතදෙව කස්සපසංයුත්තං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා''**ති.

අනුරුද්ධත්ථෙරවත්ථු

192. පඤ්චමෙ **භොජනපපඤ්චමත්තන්ති** ගොචරගාමෙ පිණ්ඩාය චරණාහාරපරිභොගසඞ්ඛාතං භොජනපපඤ්චමත්තං. **දීපරුක්ඛානන්ති** ලොහදන්තකට්ඨමයානං මහන්තානං දීපරුක්ඛානං. ලොහමයෙසුපි හි තෙසු දීපාධාරෙසු දීපරුක්ඛකාති රුළ්හිරෙසා දට්ඨබ්බා. ඔලම්බකදීපමණ්ඩලදීපසඤ්චරණදීපාදිකා **සෙසදීපා.**

අනුපරියායි පදක්ඛිණකරණවසෙන. **අහං තෙනාති** යෙන තුය්හං අත්ථො, අහං තෙන පවාරෙමි, තස්මා තං ආහරාපෙත්වා ගණ්හාති අත්ථො. **සුවණ්ණපාතියංයෙවස්ස භත්තං උප්පජ්ජීති** දෙවතානුභාවෙන උප්පජ්ජි, න කිඤ්චි පචනකිච්චං අත්ථි. **සත්ත මහාපුරිසවිතක්කෙ විතක්කෙසීති** ''අප්පිච්ඡස්සායං ධම්මො, නායං ධම්මො මහිච්ඡස්සා''තිආදිකෙ සත්ත මහාපුරිසවිතක්කෙ විතක්කෙසි. **අට්ඨමෙති** ''නිප්පපඤ්චාරාමස්සායං ධම්මො, නායං ධම්මො පපඤ්චාරාමස්සා''ති එතස්මිං පුරිසවිතක්කෙ.

මම සඞ්කප්පමඤ්ඤායාති ''අප්පිච්ඡස්සායං ධම්මො, නායං ධම්මො මහිච්ඡස්සා''තිආදිනා (දී. නි. 3.358; අ. නි. 8.30) මහාපුරිසවිතක්කවසෙන ආරද්ධමත්තං මත්ථකං පාපෙතුං අසමත්ථභාවෙන ඨිතං මම සඞ්කප්පං ජානිත්වා. **මනොමයෙනාති** මනොමයෙන විය මනසා නිම්මිතසදිසෙන, පරිණාමිතෙනාති අත්ථො. **ඉද්ධියාති** ''අයං කායො ඉදං චිත්තං විය හොතූ''ති එවං පවත්තාය අධිට්ඨානිද්ධියා.

යදා මෙ අහු සඞ්කප්පොති යස්මිං කාලෙ මය්හං ''කීදිසො නු ඛො අට්ඨමො මහාපුරිසවිතක්කො''ති පරිවිතක්කො අහොසි, යදා මෙ අහු සඞ්කප්පො, තතො මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය ඉද්ධියා උපසඞ්කමි, උත්තරි දෙසයීති යොජනා. **උත්තරි දෙසයීති** ''නිප්පපඤ්චාරාමස්සායං ධම්මො නිප්පපඤ්චරතිනො , නායං ධම්මො පපඤ්චාරාමස්ස පපඤ්චරතිනො''ති (දී. නි. 3.358; අ. නි. 8.30) ඉමං අට්ඨමං මහාපුරිසවිතක්කං පූරෙන්තො උපරි දෙසයි. තං පන දෙසිතං දස්සෙන්තො ආහ – **''නිප්පපඤ්චරතො බුද්ධො, නිප්පපඤ්චමදෙසයී''**ති, පපඤ්චා නාම රාගාදයො කිලෙසා, තෙසං වූපසමනතාය තදභාවතො ච ලොකුත්තරධම්මා නිප්පපඤ්චා නාම. යථා තං පාපුණාති, තථා ධම්මං දෙසෙසි, සාමුක්කංසිකං චතුසච්චදෙසනං අදෙසයීති අත්ථො.

තස්සාහං ධම්මමඤ්ඤායාති තස්ස සත්ථු දෙසනාධම්මං ජානිත්වා. **විහාසින්ති** යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජන්තො විහරිං. **සාසනෙ රතොති** සික්ඛත්තයසඞ්ගහෙ සාසනෙ අභිරතො. **තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තාති** පුබ්බෙනිවාසඤාණං, දිබ්බචක්ඛුඤාණං, ආසවක්ඛයඤාණන්ති ඉමා තිස්සො විජ්ජා මයා අනුප්පත්තා සච්ඡිකතා. තතො එව **කතං බුද්ධස්ස සාසනං,** අනුසිට්ඨී ඔවාදො අනුට්ඨිතොති අත්ථො.

භද්දියත්ථෙරවත්ථු

193. ඡට්ඨෙ උච්ච-සද්දෙන සමානත්ථො උච්චා-සද්දොති ආහ – **‘‘උච්චාකුලීකානන්ති උච්චෙ කුලෙ ජාතාන’’**න්ති. **කාළී සා දෙවීති** කාළවණ්ණතාය කාළී සා දෙවී. කුලානුක්කමෙන රජ්ජානුප්පත්ති මහාකුලීනස්සෙවාති වුත්තං – **‘‘සොයෙව වා’’**තිආදි.

ලකුණ්ඩකභද්දියත්ථෙරවත්ථු

194. සත්තමෙ **රිත්තකොති** දෙය්‍යවත්ථුරහිතො. **ගුණෙ ආවජ්ජෙත්වාති** භගවතො රූපගුණෙ චෙව ආකප්පසම්පදාදිගුණෙ ච අත්තනො අධිප්පායං ඤත්වා අම්බපක්කස්ස පටිග්ගහණං පරිභුඤ්ජනන්ති එවමාදිකෙ යථාඋපට්ඨිතෙ ගුණෙ ආවජ්ජෙත්වා.

පිණ්ඩොලභාරද්වාජත්ථෙරවත්ථු

195. අට්ඨමෙ අභීතනාදභාවෙන සීහස්ස විය නාදො සීහනාදො, සො එතෙසං අත්ථීති සීහනාදිකා, තෙසං **සීහනාදිකානං**. ගරහිතබ්බපසංසිතබ්බධම්මෙ යාථාවතො ජානන්තස්සෙව ගරහා පසංසා ච යුත්තරූපාති ආහ – **‘‘බුද්ධා ච නාමා’’**තිආදි. **ඛීණා ජාතීති**ආදීහි පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස භූමිං දස්සෙති. තෙන හි ඤාණෙන අරියසාවකො පච්චවෙක්ඛන්තො ‘‘ඛීණා ජාතී’’තිආදිං පජානාති. කතමා පනස්ස ජාති ඛීණා, කථඤ්ච පජානාතීති? න තාවස්ස අතීතා ඛීණා පුබ්බෙව ඛීණත්තා, න අනාගතා අනාගතෙ වායාමාභාවතො, න පච්චුප්පන්නා විජ්ජමානත්තා. යා පන මග්ගස්ස අභාවිතත්තා උප්පජ්ජෙය්‍ය එකචතුපඤ්චවොකාරභවෙසු එකචතුපඤ්චක්ඛන්ධප්පභෙදා ජාති, සා මග්ගස්ස භාවිතත්තා අනුප්පාදධම්මතං ආපජ්ජනෙන ඛීණා. තං සො මග්ගභාවනාය පහීනකිලෙසෙ පච්චවෙක්ඛිත්වා ‘‘කිලෙසාභාවෙ විජ්ජමානම්පි කම්මං ආයතිං අප්පටිසන්ධිකං හොතී’’ති ජානන්තො පජානාති.

වුසිතන්ති වුට්ඨං පරිවුට්ඨං, කතං චරිතං නිට්ඨිතන්ති අත්ථො. **බ්‍රහ්මචරියන්ති** මග්ගබ්‍රහ්මචරියං. පුථුජ්ජනකල්‍යාණකෙන හි සද්ධිං සත්ත සෙක්ඛා මග්ගබ්‍රහ්මචරියං වසන්ති නාම, ඛීණාසවො වුට්ඨවාසො. තස්මා අරියසාවකො අත්තනො බ්‍රහ්මචරියවාසං පච්චවෙක්ඛන්තො ‘‘වුසිතං බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති පජානාති. **කතං කරණීයන්ති** චතූසු සච්චෙසු චතූහි මග්ගෙහි පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයවසෙන සොළසවිධං කිච්චං නිට්ඨාපිතන්ති අත්ථො. පුථුජ්ජනකල්‍යාණකාදයො හි තං කිච්චං කරොන්ති, ඛීණාසවො කතකරණීයො. තස්මා අරියසාවකො අත්තනො කරණීයං පච්චවෙක්ඛන්තො ‘‘කතං කරණීය’’න්ති පජානාති. **නාපරං ඉත්ථත්තායාති** ඉදානි පුන ඉත්ථභාවාය එවං සොළසවිධකිච්චභාවාය, කිලෙසක්ඛයාය වා මග්ගභාවනාය කිච්චං මෙ නත්ථීති පජානාති. අථ වා **ඉත්ථත්තායාති** ඉත්ථභාවතො ඉමස්මා එවංපකාරා ඉදානි වත්තමානක්ඛන්ධසන්තානා අපරං ඛන්ධසන්තානං මය්හං නත්ථි, ඉමෙ පන පඤ්චක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතා තිට්ඨන්ති ඡින්නමූලකා රුක්ඛා විය, තෙ චරිමකවිඤ්ඤාණනිරොධෙන අනුපාදානො විය ජාතවෙදො නිබ්බායිස්සන්තීති පජානාති.

මන්තාණිපුත්තපුණ්ණත්ථෙරවත්ථු

196. නවමෙ අට්ඨාරසසුපි විජ්ජාට්ඨානෙසු නිප්ඵත්තිං ගතත්තා **‘‘සබ්බසිප්පෙසු කොවිදො හුත්වා’’**ති වුත්තං. අභිදයාඅබ්භඤ්ඤාවභස්සෙව ධම්මස්ස තත්ථ උපලබ්භනතො **‘‘මොක්ඛධම්මං අදිස්වා’’**ති වුත්තං. තෙනාහ – **‘‘ඉදං වෙදත්තයං නාමා’’**තිආදි . තථා හි අනෙන දුග්ගතිපරිමුච්චනම්පි දුල්ලභං, අභිඤ්ඤාපරිවාරානං අට්ඨන්නං සමාපත්තීනං ලාභිතාය සයං එකදෙසෙන උපසන්තො පරමුක්කංසගතං උත්තමදමථසමථං අනඤ්ඤසාධාරණං භගවන්තං සම්භාවෙන්තො **‘‘අයං පුරිසො’’**තිආදිමාහ. **පිටකානි ගහෙත්වා ආගච්ඡන්තීති** ඵලභාජනානි ගහෙත්වා අස්සාමිකාය ආගච්ඡන්ති. **බුද්ධානන්ති** ගාරවවසෙන බහුවචනනිද්දෙසො කතො. **පරිභුඤ්ජීති** දෙවතාහි පක්ඛිත්තදිබ්බොජං වනමූලඵලාඵලං පරිභුඤ්ජි. පත්තෙ පතිට්ඨාපිතසමනන්තරමෙව හි දෙවතා තත්ථ දිබ්බොජං පක්ඛිපිංසු. **සම්මසිත්වාති** පච්චවෙක්ඛිත්වා, පරිවත්තෙත්වාති ච වදන්ති. **අරහත්තං පාපුණිංසූති** මහාදෙවත්ථෙරස්ස අනුමොදනකථාය අනුපුබ්බිකථාසක්ඛිකාය සුවිසොධිතචිත්තසන්තානා අරහත්තං පාපුණිංසු.

දසහි කථාවත්ථූහීති අප්පිච්ඡකථා සන්තුට්ඨිකථා පවිවෙකකථා අසංසග්ගකථා වීරියාරම්භකථා සීලසම්පදාකථා සමාධිසම්පදාකථා පඤ්ඤාසම්පදාකථා විමුත්තිසම්පදාකථා විමුත්තිඤාණදස්සනසම්පදාකථාති ඉමෙහි දසහි කථාවත්ථූහි. **ජාතිභූමිරට්ඨවාසිනොති** ජාතිභූමිවන්තදෙසවාසිනො, සත්ථු ජාතදෙසවාසිනොති අත්ථො. **සීසානුලොකිකොති** පුරතො ගච්ඡන්තස්ස සීසං අනු අනු පස්සන්තො. **ඔකාසං සල්ලක්ඛෙත්වාති** සාකච්ඡාය අවසරං සල්ලක්ඛෙත්වා. **සත්තවිසුද්ධික්කමං පුච්ඡීති** ‘‘කිං නු ඛො, ආවුසො, සීලවිසුද්ධත්ථං භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී’’තිආදිනා (ම. නි. 1.257) සත්ත විසුද්ධියො පුච්ඡි. **ධම්මකථිකානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි** සවිසෙසෙන දසකථාවත්ථුලාභිතාය.

මහාකච්චානත්ථෙරවත්ථු

197. දසමෙ **සංඛිත්තෙන කථිතධම්මස්සාති** මධුපිණ්ඩිකසුත්තන්තදෙසනාසු විය සඞ්ඛෙපෙන දෙසිතධම්මස්ස. **තං දෙසනං විත්ථාරෙත්වාති** තං සඞ්ඛෙපදෙසනං ආයතනාදිවසෙන විත්ථාරෙත්වා. **අත්ථං විභජමානානන්ති** තස්සා

සඞ්ඛෙපදෙසනාය අත්ථං විභජිත්වා කථෙන්තානං. **අත්ථවසෙන වාති** ‘‘එත්තකා එතස්ස අත්ථා’’ති අත්ථවසෙන වා දෙසනං පූරෙතුං සක්කොන්ති. **බ්‍යඤ්ජනවසෙන වාති** ‘‘එත්තකානි එත්ථ බ්‍යඤ්ජනානි දෙසනාවසෙන වත්තබ්බානී’’ති බ්‍යඤ්ජනවසෙන වා පූරෙතුං සක්කොන්ති. **අයං පන මහාකච්චානත්ථෙරො උභයවසෙනපි සක්කොති** තස්ස සඞ්ඛෙපෙන උද්දිට්ඨස්ස විත්ථාරෙන සත්ථු අජ්ඣාසයානුරූපං දෙසනතො, තස්මා තත්ථ අග්ගොති වුත්තො. **වුත්තනයෙනෙවාති** ‘‘පාතොව සුභොජනං භුඤ්ජිත්වා උපොසථඞ්ගානි අධිට්ඨායා’’තිආදිනා හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව. **අඤ්ඤෙහීති** අඤ්ඤාසං ඉත්ථීනං කෙසෙහි අතිවිය දීඝා. න කෙවලඤ්ච දීඝා එව, අථ ඛො සිනිද්ධනීලමුදුකඤ්චිකා ච. **නික්කෙසීති** අප්පකෙසී යථා ‘‘අනුදරා කඤ්ඤා’’ති.

පණියන්ති වික්කෙතබ්බභණ්ඩං. **ආවජ්ජෙත්වාති** උපනිස්සයං කෙසානං පකතිභාවාපත්තිඤ්ච ආවජ්ජෙත්වා. **ගාරවෙනාති** මුණ්ඩසීසාපි ථෙරෙ ගාරවෙන එකවචනෙනෙව ආගන්ත්වා. **නිමන්තෙත්වාති** ස්වාතනාය නිමන්තෙත්වා. **ඉමිස්සා ඉත්ථියාති** යථාවුත්තසෙට්ඨිධීතරමාහ. **දිට්ඨධම්මිකොවාති** අවධාරණං අට්ඨානපයුත්තං, දිට්ඨධම්මිකො යසපටිලාභොව අහොසීති අත්ථො. **යසපටිලාභොති** ච භවසම්පත්තිපටිලාභො. සත්තසු හි ජවනචෙතනාසු පඨමා දිට්ඨධම්මවෙදනීයඵලා, පච්ඡිමා උපපජ්ජවෙදනීයඵලා, මජ්ඣෙ පඤ්ච අපරාපරියවෙදනීයඵලා, තස්මා පඨමං එකං චෙතනං ඨපෙත්වා සෙසා යථාසකං පරිපුණ්ණඵලදායිනො හොන්ති, පඨමචෙතනාය පන දිට්ඨධම්මිකො යසපටිලාභොව අහොසි.

පඨමඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. එතදග්ගවග්ගො

(14) 2. දුතියඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා

චූළපන්ථකත්ථෙරවත්ථු

198-200. දුතියස්ස පඨමෙ **මනෙන නිබ්බත්තිතන්ති** අභිඤ්ඤාමනෙන උප්පාදිතං. **මනෙන කතකායොති** අභිඤ්ඤාචිත්තෙන දෙසන්තරං පත්තකායො. **මනෙන නිබ්බත්තිතකායොති** අභිඤ්ඤාමනසා නිම්මිතකායො ‘‘අඤ්ඤං කායං අභිනිම්මිනාති’’තිආදීසු (දී. නි. 1.236-237; පටි. ම. 3.14) විය. **එකසදිසෙයෙවාති** අත්තසදිසෙයෙව. **එකවිධමෙවාති** අත්තනා කතප්පකාරමෙව. එතප්පරමො හි යෙභුය්‍යෙන සාවකානං ඉද්ධිනිම්මානවිධි. **අග්ගො නාම ජාතො** එකදෙසෙන සත්ථු ඉද්ධිනිම්මානානුවිධානතො.

ලාභිතායාති එත්ථ ලාභීති ඊකාරො අතිසයත්ථො. තෙන ථෙරස්ස චතුන්නං රූපාවචරජ්ඣානානං අතිසයෙන සවිසෙසලාභිතං දස්සෙති. **අරූපාවචරජ්ඣානානං ලාභිතායාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. න කෙවලඤ්චෙතා චෙතොසඤ්ඤාවිවට්ටකුසලතා රූපාරූපජ්ඣානලාභිතාය එව, අථ ඛො ඉමෙහිපි කාරණෙහීති දස්සෙතුං – **‘‘චූළපන්ථකො වා’’**තිආදි වුත්තං. **චෙතොති** චෙත්ථ චිත්තසීසෙන සමාධි වුත්තො, තස්මා චෙතසො සමාධිස්ස විවට්ටනං චෙතොවිවට්ටො, එකස්මිංයෙවාරම්මණෙ සමාධිචිත්තං විවට්ටෙත්වා හෙට්ඨිමස්ස හෙට්ඨිමස්ස උපරූපරි භාපනතො රූපාවචරජ්ඣානලාභී **චෙතොවිවට්ටකුසලො නාම**. ‘‘සබ්බසො රූපසඤ්ඤාන’’න්තිආදිනා (ධ. ස. 265) වුත්තසඤ්ඤා අතික්කමිත්වා ‘‘ආකාසානඤ්චායතනසඤ්ඤාසහගතං…පෙ…. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසඤ්ඤාසහගත’’න්ති (ධ. ස. 265-268) සඤ්ඤාසීසෙන වුත්තජ්ඣානානං විවට්ටකුසලො, තථා ඉත්ථිපුරිසාදිසඤ්ඤා නිච්චසඤ්ඤාදිතො චිත්තං විවට්ටෙත්වා කෙවලෙ රූපාරූපධම්මමත්තෙ අසඞ්ඛතෙ නිබ්බානෙ ච විසෙසතො වට්ටනතො ච සුඤ්ඤතානුපස්සනාබහුලො **සඤ්ඤාවිවට්ටකුසලො. සමාධිකුසලතාය** චෙතොවිවට්ටකුසලතා තබ්බහුලවිහාරිතාය. තථා **විපස්සනාකුසලතාය** සඤ්ඤාවිවට්ටකුසලතා. **එකොති** චූළපන්ථකත්ථෙරං වදති. **සමාධිලක්ඛණෙති** සවිතක්කසවිචාරාදිසමාධිසභාවෙ. පුන **එකොති** මහාපන්ථකත්ථෙරමාහ. **විපස්සනාලක්ඛණෙති** සත්තඅනුපස්සනා අට්ඨාරසමහාවිපස්සනාදිවිපස්සනාසභාවෙ. **සමාධිගාළ්හොති** සමාධිස්මිං ඔගාළ්හචිත්තො සුභාවිතභාවනතා. **අඞ්ගසංඛිත්තෙති** චතුරඞ්ගිකතිවඞ්ගිකාදිවසෙන ඣානඞ්ගානං සඞ්ඛිපනෙ. **ආරම්මණසංඛිත්තෙති** කසිණුග්ඝාටිමාකාසාදිනිබ්බත්තනෙන කසිණාදිආරම්මණානං සංඛිපනෙ. **අඞ්ගවවත්ථාපනෙති** විතක්කාදීනං ඣානඞ්ගානං වවත්ථාපනෙ. **ආරම්මණවවත්ථාපනෙති** පථවීකසිණාදිජ්ඣානාරම්මණානං වවත්ථාපනෙ.

ඣානඞ්ගෙහීති රූපාවචරජ්ඣානඞ්ගෙහි, ඣානඞ්ගානෙව ඣානං. පුන **ඣානඞ්ගෙහීති** අරූපාවචරජ්ඣානඞ්ගෙහි. **භාතාති** ජෙට්ඨභාතා. **අස්සාති** කුටුම්බියස්ස. **සුවණ්ණපූජන්ති** සොවණ්ණමයං පුප්ඵපූජං කත්වා. **දෙවපුරෙති** තාවතිංසභවනෙ සුදස්සනමහානගරෙ. **අග්ගද්වාරෙනාති** තස්මිං දිවසෙ අග්ගං සබ්බපඨමං විවටෙන නගරද්වාරෙන නික්ඛමිත්වා.

කොකනදන්ති පදුමවිසෙසනං යථා ‘‘කොකාසක’’න්ති. තං කිර බහුපත්තං වණ්ණසම්පන්නං අතිසුගන්ධඤ්ච හොති. ‘‘කොකනදං නාම සෙතපදුම’’න්තිපි වදන්ති. **පාතොති** පගෙව. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – යථා

කොකනදසඞ්ඛාතං පදුමං පාතො සූරියුග්ගමනවෙලායං ඵුල්ලං විකසිතං අවීතගන්ධං සියා විරොචමානං, එවං සරීරගන්ධෙන ගුණගන්ධෙන ච සුගන්ධං සරදකාලෙ අන්තලික්ඛෙ ආදිච්චමිව අත්තනො තෙජසා තපන්තං අඞ්ගෙහි නිච්ඡරණකජුතියා අඞ්ගීරසං සම්මාසම්බුද්ධං පස්සාති.

චූළපන්ථකො කිර කස්සපසම්මාසම්බුද්ධකාලෙ පබ්බජිත්වා පඤ්ඤවා හුත්වා අඤ්ඤතරස්ස දන්ධභික්ඛුනො උද්දෙසගහණකාලෙ පරිහාසකෙළිං අකාසි. සො භික්ඛු තෙන පරිහාසෙන ලජ්ජිතො නෙව උද්දෙසං ගණ්හි, න සජ්ඣායමකාසි. තෙන කම්මෙනායං පබ්බජිත්වාව දන්ධො ජාතො, තස්මා ගහිතගහිතපදං උපරූපරිපදං ගණ්හන්තස්ස නස්සති. **ඉද්ධියා අභිසඞ්ඛරිත්වා සුද්ධං චොළඛණ්ඩං අදාසීති** තස්ස පුබ්බහෙතුං දිස්වා තදනුරූපෙ කම්මට්ඨානෙ නියොජෙන්තො සුද්ධං චොළඛණ්ඩං අදාසි. සො කිර පුබ්බෙ රාජා හුත්වා නගරං පදක්ඛිණං කරොන්තො නලාටතො සෙදෙ මුච්චන්තෙ පරිසුද්ධෙන සාටකෙන නලාටං පුඤ්ඡි, සාටකො කිලිට්ඨො අහොසි. සො ''ඉමං සරීරං නිස්සාය එවරූපො පරිසුද්ධසාටකො පකතිං ජහිත්වා කිලිට්ඨො ජාතො, අනිච්චා වත සඞ්ඛාරා''ති අනිච්චසඤ්ඤං පටිලභි. තෙන කාරණෙනස්ස රජොහරණමෙව පච්චයො ජාතො.

ලොමානීති චොළඛණ්ඩතන්තගතඅංසුකෙ වදති. **''කිලිට්ඨධාතුකානී''**ති කිලිට්ඨසභාවානි. **එවංගතිකමෙවාති** ඉදං චිත්තම්පි භවඞ්ගවසෙන පකතියා පණ්ඩරං පරිසුද්ධං රාගාදිසම්පයුත්තධම්මවසෙන සංකිලිට්ඨං ජාතන්ති දස්සෙති. **නක්ඛත්තං සමානෙත්වාති** නක්ඛත්තං සමන්නාහරිත්වා, ආවජ්ජෙත්වාති අත්ථො . **බිළාරස්සත්ථායාති** බිළාරස්ස ගොචරත්ථාය. **ජලපථකම්මිකෙනාති** සමුද්දකම්මිකෙන. **චාරින්ති** බාධිතබ්බතිණං. **සච්චකාරන්ති** සච්චභාවාවහං කාරං, ''අත්තනා ගහිතෙ භණ්ඩෙ අඤ්ඤෙසං න දාතබ්බ''න්ති වත්වා දාතබ්බලඤ්ජන්ති වුත්තං හොති. **තතියෙන පටිහාරෙනාති** තතියෙන සාසනෙන. **පත්තිකා හුත්වාති** සාමිනො හුත්වා.

අප්පකෙනපීති ථොකෙනපි පරිත්තෙනපි. **මෙධාවීති** පඤ්ඤවා. **පාභතෙනාති** භණ්ඩමූලෙන. **විචක්ඛණොති** වොහාරකුසලො. **සමුට්ඨාපෙති අත්තානන්ති** මහන්තං ධනං යසඤ්ච උප්පාදෙත්වා තත්ථ අත්තානං සණ්ඨපෙති පතිට්ඨාපෙති . යථා කිං? **අණුං අග්ගිංව සන්ධමං,** යථා පණ්ඩිතො පුරිසො පරිත්තකං අග්ගිං අනුක්කමෙන ගොමයචුණ්ණාදීනි පක්ඛිපිත්වා මුඛවාතෙන ධමෙන්තො සමුට්ඨාපෙති වඩ්ඪෙති, මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං කරොති, එවමෙව පණ්ඩිතො ථොකම්පි පාභතං ලභිත්වා නානාඋපායෙහි පයොජෙත්වා ධනඤ්ච යසඤ්ච වඩ්ඪෙති, වඩ්ඪෙත්වා පුන තත්ථ අත්තානං පතිට්ඨාපෙති. තාය එව වා පන ධනස්ස මහන්තතාය අත්තානං සමුට්ඨාපෙති, අභිඤ්ඤාතං පාකටං කරොතීති අත්ථො.

සුභූතිත්ථෙරවත්ථු

201-202. තතියෙ **රණාති හි රාගාදයො කිලෙසා වුච්චන්තීති** ''සරණා ධම්මා''තිආදීසු (ධ. ස. 100 දුකමාතිකා) රාගාදයො කිලෙසා ''රණා''ති වුච්චන්ති. රණන්ති එතෙහීති **රණා**. යෙහි අභිභූතා සත්තා නානප්පකාරෙන කන්දන්ති පරිදෙවන්ති, තස්මා තෙ රාගාදයො ''රණා''ති වුත්තා. **දෙසිතනියාමතො අනොක්කමිත්වාති** දෙසිතානොක්කමනතො අනුපගන්ත්වා දෙසෙති, සත්ථාරා දෙසිතනියාමෙනෙව අනොදිස්සකං කත්වා ධම්මං දෙසෙතීති වුත්තං හොති. **එවන්ති** එවං මෙත්තාඣානතො වුට්ඨාය භික්ඛාගහණෙ සති. **භික්ඛාදායකානං මහප්ඵලං භවිස්සතීති** ඉදං **චූළච්ඡරාසඞ්ඝාතසුත්තෙන** (අ. නි. 1.51 ආදයො) දීපෙතබ්බං. අච්ඡරාසඞ්ඝාතමත්තම්පි හි කාලං මෙත්තචිත්තං ආසෙවන්තස්ස භික්ඛුනො දින්නදානං මහප්ඵලං හොති මහානිසංසං, තෙන ච සො අමොඝං රට්ඨපිණ්ඩං භුඤ්ජතීති අයමත්ථො තත්ථ ආගතොයෙව. **නිමිත්තං ගණ්හිත්වාති** ආකාරං සල්ලක්ඛෙත්වා.

ඛදිරවනියරෙවතත්ථෙරවත්ථු

203. පඤ්චමෙ **වනසභාගන්ති** සභාගං වනං, **සභාගන්ති** ච සප්පායන්ති අත්ථො. යඤ්හි පකතිවිරුද්ධං බ්‍යාධිවිරුද්ධඤ්ච න හොති, තං ''සභාග''න්ති වුච්චති. **උදකසභාගන්තිආදීසුපි** ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **කල්‍යාණකම්මායූහනක්ඛණොති** කල්‍යාණකම්මූපචයස්ස ඔකාසො. **තිණ්ණං භාතිකානන්ති** උපතිස්සො, චුන්දො, උපසෙනොති ඉමෙසං තිණ්ණං ජෙට්ඨභාතිකානං. **තිස්සන්නඤ්ච භගිනීනන්ති** චාලා, උපචාලා, සීසූපචාලාති ඉමෙසං තිස්සන්නං ජෙට්ඨභගිනීනං. එත්ථ ච සාරිපුත්තත්ථෙරො සයං පබ්බජිත්වා චාලා, උපචාලා, සීසූපචාලාති තිස්සො භගිනියො, චුන්දො උපසෙනොති ඉමෙ භාතරො පබ්බාජෙසි, රෙවතකුමාරො එකොව ගෙහෙ අවසිස්සති. තෙන වුත්තං – **''අම්හාකං...පෙ.... පබ්බාජෙන්තී''**ති. **මහල්ලකතරාති** වුද්ධතරා. ඉදඤ්ච කුමාරිකාය චිරජීවිතං අභිකඞ්ඛමානා ආහංසු. සා කිර තස්ස අය්යිකා වීසතිවස්සසතිකා ඛණ්ඩදන්තා පලිතකෙසා වලිත්තචා තිලකාහතගත්තා ගොපානසිවඞ්කා අහොසි. **විධාවනිකන්ති** විධාවනකීළිකං. **තිස්සන්නං සම්පත්තීනන්ති** අනුස්සවවසෙන මනුස්සදෙවමොක්ඛසම්පත්තියො සන්ධාය වදති, මනුස්සදෙවබ්‍රහ්මසම්පත්තියො වා. **සීවලිස්ස පුඤ්ඤං වීමංසිස්සාමාති** ''සීවලිනා කතපුඤ්ඤස්ස විපාකදානට්ඨානමිද''න්ති ඤත්වා එවමාහ. **සභාගට්ඨානන්ති** සමං දෙසං.

තං භූමිරාමණෙය්‍යකන්ති කිඤ්චාපි අරහන්තො ගාමන්තෙ කායවිවෙකං න ලභන්ති, චිත්තවිවෙකං පන ලභන්තෙව. තෙසඤ්හි දිබ්බප්පටිභාගානිපි ආරම්මණානි චිත්තං චාලෙතුං න සක්කොන්ති, තස්මා ගාමො වා හොතු

අරඤ්ඤාදීනං වා අඤ්ඤතරං, ‘යත්ථ අරහන්තො විහරන්ති, තං භූමිරාමණෙය්‍යක’න්ති, සො භූමිප්පදෙසො රමණීයො එවාති අත්ථො.

කඞ්ඛාරෙවතත්ථෙරවත්ථු

204. ඡට්ඨෙ **අකප්පියො, ආවුසො, ගුළොති** එකදිවසං ථෙරො අන්තරාමග්ගෙ ගුළකරණං ඔක්කමිත්වා ගුළෙ පිට්ඨම්පි ඡාරිකම්පි පක්ඛිත්තෙ දිස්වාන ‘‘අකප්පියො ගුළො, සාමිසො න කප්පති ගුළො විකාලෙ පරිභුඤ්ජිතු’’න්ති කුක්කුච්චායන්තො එවමාහ. **අකප්පියා මුග්ගාති** එකදිවසං අන්තරාමග්ගෙ වච්චෙ මුග්ගං ජාතං දිස්වා ‘‘අකප්පියා මුග්ගා, පක්කාපි මුග්ගා ජායන්තී’’ති කුක්කුච්චායන්තො එවමාහ. සෙසමෙත්ථ සබ්බං උත්තානමෙව.

සොණකොළිවිසත්ථෙරවත්ථු

205. සත්තමෙ **භාපෙතබ්බමෙව අහොසි** අච්චාරද්ධවීරියත්තා. **උදකෙන සමුපබ්‍යූළ්හෙති** උදකෙන ථලං උස්සාරෙත්වා තත්ථ තත්ථ රාසිකතෙ. **හරිතූපලිත්තායාති** ගොමයපරිභණ්ඩකතාය. **තිවිධෙන උදකෙන පොසෙන්තීති** ඛීරොදකං ගන්ධොදකං කෙවලොදකන්ති එවං තිවිධෙන උදකෙන පොසෙන්ති පරිපාලෙන්ති. **පරිස්සාවෙත්වාති** පරිසොධෙත්වා ගහිතෙ තණ්ඩුලෙති යොජෙතබ්බං. **දෙවො මඤ්ඤෙති** දෙවො විය . **වීණොවාදෙනාති** ‘‘තං කිං මඤ්ඤසි, සොණ, යදා තෙ වීණාය තන්තියො අච්චායතා හොන්ති, අපි නු තෙ වීණා තස්මිං සමයෙ සරවතී වා හොති කම්මඤ්ඤා වාති? නො හෙතං, භන්තෙති. එවමෙව ඛො, සොණ, අච්චාරද්ධවීරියං උද්ධච්චාය සංවත්තති, අතිසිථිලවීරියං කොසජ්ජාය සංවත්තති. තස්මාතිහ ත්වං, සොණ, වීරියසමතං අධිට්ඨහ, ඉන්ද්‍රියානඤ්ච සමතං පටිවිජ්ඣා’’ති (මහාව. 243) එවං වීණං උපමං කත්වා පවත්තිතෙන වීණොපමොවාදෙන. **වීරියසමථයොජනත්ථායාති** වීරියස්ස සමථෙන යොජනත්ථාය.

සොණකුටිකණ්ණත්ථෙරවත්ථු

206. අට්ඨමෙ **කුටිකණ්ණොති වුච්චතීති** ‘‘කොටිකණ්ණො’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘කුටිකණ්ණො’’ති වොහරීයති. කුලඝරෙ භවා **කුලඝරිකා**. සා කිර අවන්තිරට්ඨෙ කුලඝරෙ මහාවිභවස්ස සෙට්ඨිස්ස භරියා. **දසබලස්ස ධම්මකථං සුත්වා සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය චින්තෙසීති** ඉදං අඞ්ගුත්තරභාණකානං මතෙන වුත්තං. **සුත්තනිපාතට්ඨකථායං** පන ‘‘සපරිසො භගවන්තං උපසඞ්කම්ම ධම්මදෙසනං අස්සොසි, න ච කඤ්චි විසෙසං අධිගඤ්ඡි. කස්මා? සො හි ධම්මං සුණන්තො හෙමවතං අනුස්සරිත්වා ‘ආගතො නු ඛො මෙ සහායකො, නො’ති දිසාදිසං ඔලොකෙත්වා තං අපස්සන්තො ‘වඤ්චිතො මෙ සහායො, යො එවං විචිත්තපටිභානං භගවතො දෙසනං න සුණාතී’ති වික්ඛිත්තචිත්තො අහොසී’’ති වුත්තං.

යස්මා පටිසන්ධිජාතිඅභිනික්ඛමනබොධිපරිනිබ්බානෙස්වෙව ද්වත්තිංස පුබ්බනිමිත්තානි හුත්වාව පටිවිගච්ඡන්ති, න චිරට්ඨිතිකානි හොන්ති, **ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ** (සං. නි. 5.1081; පටි. ම. 2.30) පන තානි සවිසෙසානි හුත්වා චිරතරං ඨත්වා නිරුජ්ඣන්ති, තස්මා වුත්තං – **‘‘තියොජනසහස්සං හිමවන්තං අකාලපුප්ඵිතං දිස්වා’’**තිආදි. **අග්ගබලකායාති** සබ්බපුරතො ගච්ඡන්තා බලකායා. **කෙන පුප්ඵිතභාවං ජානාසීති** කෙන කාරණෙන හිමවන්තස්ස පුප්ඵිතභාවං ජානාසීති, යෙන කාරණෙන ඉමං අකාලපුප්ඵපාටිහාරියං ජාතං, තං ජානාසීති වුත්තං හොති. **තස්ස පවත්තිතභාවන්ති** තස්ස ධම්මචක්කස්ස භගවතා පවත්තිතභාවං. **සද්දෙ නිමිත්තං ගණ්හීති** සද්දෙ ආකාරං සල්ලක්ඛෙසි. **තතොති** ‘‘අහං ‘එතං අමතධම්මං තම්පි ජානාපෙස්සාමී’ති තව සන්තිකං ආගතොස්මී’’ති යං වුත්තං, තදනන්තරන්ති අත්ථො.

සාතාගිරො හෙමවතස්ස බුද්ධුප්පාදං කථෙත්වා තං භගවතො සන්තිකං ආනෙතුකාමො **‘‘අජ්ජ පන්නරසො’’**තිආදිගාථමාහ. තත්ථ (සු. නි. අට්ඨ. 1.153) **අජ්ජාති** අයං රත්තින්දිවො පක්ඛගණනතො **පන්නරසො,** උපවසිතබ්බතො **උපොසථො**. තීසු වා උපොසථෙසු අජ්ජ පන්නරසො උපොසථො, න චාතුද්දසිඋපොසථො, න සාමග්ගීඋපොසථො. දිවි භවානි දිබ්බානි, දිබ්බානි එත්ථ අත්ථීති **දිබ්බානි**. කානි තානි? රූපානි. තඤ්හි රත්තිං දෙවානං දසසහස්සිලොකධාතුතො සන්නිපතිතානං සරීරවත්ථාභරණවිමානප්පභාහි අබ්භාදිඋපක්කිලෙසවිරහිතාය චන්දප්පභාය ච සකලජම්බුදීපො අලඞ්කතො අහොසීති අතිවිය අලඞ්කතො ච පරිවිසුද්ධිදෙවස්ස භගවතො සරීරප්පභාය. තෙනාහ – **‘‘දිබ්බා රත්ති උපට්ඨිතා’’**ති.

එවං රත්තිගුණවණ්ණනාපදෙසෙනපි සහායස්ස චිත්තං පසාදං ජනෙන්තො බුද්ධුප්පාදං කථෙත්වා ආහ – **‘‘අනොමනාමං සත්ථාරං, හන්ද පස්සාම ගොතම’’**න්ති. තත්ථ අනොමෙහි අලාමකෙහි සබ්බාකාරපරිපූරෙහි ගුණෙහි නාමං අස්සාති අනොමනාමො. තථා හිස්ස ‘‘බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො, බොධෙතා පජායාති බුද්ධො’’තිආදිනා (මහානි. 192; චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙසො 97; පටි. ම. 1.162) නයෙන බුද්ධොති අනොමෙහි ගුණෙහි නාමං. ‘‘භග්ගරාගොති භගවා, භග්ගදොසොති භගවා’’තිආදිනා (මහානි. 84) නයෙන භගවාති අනොමෙහි ගුණෙහි නාමං. එස නයො ‘‘අරහං සම්මාසම්බුද්ධො විජ්ජාචරණසම්පන්නො’’තිආදීසු. දිට්ඨධම්මිකාදිඅත්ථෙහි දෙවමනුස්සෙ අනුසාසති ‘‘ඉමං පජහථ, ඉමං සමාදාය වත්තථා’’ති සත්ථා. තං **අනොමනාමං සත්ථාරං. හන්දාති** වවසායත්ථෙ නිපාතො.

පස්සාමාති තෙන අත්තානං සහ සඞ්ගහෙත්වා පච්චුප්පන්නබහුවචනං. **ගොතමන්ති** ගොතමගොත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – ‘‘සත්ථා, න සත්ථා’’ති මා විමතිං අකාසි, එකන්තබ්‍යවසිතො හුත්වාව එහි පස්සාම ගොතමන්ති.

එවං වුත්තෙ හෙමවතො ‘‘අයං සාතාගිරො ‘අනොමනාමං සත්ථාර’න්ති භණන්තො තස්ස සබ්බඤ්ඤුතං පකාසෙති, සබ්බඤ්ඤුනො ච දුල්ලභා ලොකෙ, සබ්බඤ්ඤුපටිඤ්ඤෙහි පූරණාදිසදිසෙහෙව ලොකො උපද්දුතො. සො පන යදි සබ්බඤ්ඤූ, අද්ධා තාදිලක්ඛණං පත්තො භවිස්සති, තෙන එවං ගහෙස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා තාදිලක්ඛණං පුච්ඡන්තො ආහ – **‘‘කච්චි මනො’’**තිආදි. තත්ථ **කච්චීති** පුච්ඡා. **මනොති** චිත්තං. **සුපණිහිතොති** සුට්ඨු ඨපිතො අචලො අසම්පවෙධී. සබ්බෙසු භූතෙසු **සබ්බභූතෙසු. තාදිනොති** තාදිලක්ඛණං පත්තස්සෙව සතො. පුච්ඡා එව වා අයං ‘‘සො තව සත්ථා සබ්බභූතෙසු තාදී, උදාහු නො’’ති. **ඉට්ඨෙ අනිට්ඨෙචාති** එවරූපෙ ආරම්මණෙ. **සඞ්කප්පාති** විතක්කා. **වසීකතාති** වසං ගමිතා. ඉදං වුත්තං හොති – යං තං සත්ථාරං වදසි, තස්ස තෙ සත්ථුනො කච්චි තාදිලක්ඛණං සම්පත්තස්ස සතො සබ්බභූතෙසු මනො සුපණිහිතො, උදාහු යාව පච්චයං න ලභති, තාව සුපණිහිතො විය ඛායති. සො වා තෙ සත්ථා කච්චි සබ්බභූතෙසු සත්තෙසු තාදී, උදාහු නො, යෙ ච ඉට්ඨානිට්ඨෙසු ආරම්මණෙසු රාගදොසවසෙන සඞ්කප්පා උප්පජ්ජෙය්‍යුං, ත්‍යාස්ස කච්චි වසීකතා, උදාහු කදාචි තෙසම්පි වසෙන වත්තතීති.

තීණි වස්සානීති සොණස්ස පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය තීණි වස්සානි. තදා කිර භික්ඛූ යෙභුය්‍යෙන මජ්ඣිමදෙසෙයෙව වසිංසු, තස්මා තත්ථ කතිපයා එව අහෙසුං. තෙ ච එකස්මිං නිගමෙ එකො ද්වෙති එවං විසුං විසුං වසිංසු, ථෙරානඤ්ච කතිපයෙ භික්ඛූ ආනෙත්වා අඤ්ඤෙසු ආනීයමානෙසු පුබ්බෙ ආනීතා කෙනචිදෙව කරණීයෙන පක්කමිංසු, කඤ්චි කාලං ආගමෙත්වා පුන තෙසු ආනීයමානෙසු ඉතරෙ පක්කමිංසු, එවං පුනප්පුනං ආනයනෙන සන්නිපාතො චිරෙනෙව අහොසි, ථෙරො ච තදා එකවිහාරී අහොසි. තෙන වුත්තං – **‘‘තීණි වස්සානි ගණං පරියෙසිත්වා’’**ති. **තීණි වස්සානීති** ච අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. **සත්ථු අධිප්පායං ඤත්වාති** අත්තනො ආණාපනෙනෙව ‘‘ඉමිනා සද්ධිං එකගන්ධකුටියං වසිතුකාමො භගවා’’ති සත්ථු අධිප්පායං ජානිත්වා. භගවා කිර යෙන සද්ධිං එකගන්ධකුටියං වසිතුකාමො, තස්ස සෙනාසනපඤ්ඤත්තියං ආනන්දත්ථෙරං ආණාපෙති.

අජ්ඣොකාසෙ වීතිනාමෙත්වාති අජ්ඣොකාසෙ නිසජ්ජාය වීතිනාමෙත්වා. යස්මා භගවා ආයස්මතො සොණස්ස සමාපත්තිසමාපජ්ජනෙන පටිසන්ථාරං කරොන්තො සාවකසාධාරණා සබ්බා සමාපත්තියො අනුලොමප්පටිලොමං සමාපජ්ජන්තො බහුදෙව රත්තිං අජ්ඣොකාසෙ නිසජ්ජාය වීතිනාමෙත්වා පාදෙ පක්ඛාලෙත්වා විහාරං පාවිසි, තස්මා ආයස්මාපි සොණො භගවතො අධිප්පායං ඤත්වා තදනුරූපං සබ්බා තා සමාපත්තියො සමාපජ්ජන්තො බහුදෙව රත්තිං අජ්ඣොකාසෙ නිසජ්ජාය වීතිනාමෙත්වා පාදෙ පක්ඛාලෙත්වා විහාරං පාවිසීති වදන්ති. පවිසිත්වා ච භගවතා අනුඤ්ඤාතො චීවරතිරොකරණියං කත්වා භගවතො පාදපස්සෙ නිසජ්ජාය වීතිනාමෙසි. **අජ්ඣෙසීති** ආණාපෙසි. **පටිභාතු තං භික්ඛු ධම්මො භාසිතුන්ති** භික්ඛු තුය්හං ධම්මො භාසිතුං උපට්ඨාතු, ඤාණමුඛං ආගච්ඡතු, යථාසුතං යථාපරියත්තං ධම්මං භණාහීති අත්ථො. **අට්ඨකවග්ගියානීති** අට්ඨකවග්ගභූතානි **කාමසුත්තා**දිසොළසසුත්තානි (මහානි. 1). **සුග්ගහිතොති** සම්මා උග්ගහිතො. **සබ්බෙ වරෙ යාචීති** විනයධරපඤ්චමෙන ගණෙන උපසම්පදා ධුවන්හානං චම්මත්ථරණං ගණඞ්ගණූපාහනං චීවරවිප්පවාසොති ඉමෙ පඤ්ච වරෙ යාචි. **සුත්තෙ ආගතමෙවාති** උදානපාළියං ආගතසුත්තං සන්ධාය වදති.

සීවලිත්ථෙරවත්ථු

207. නවමෙ **සාකච්ඡිත්වා සාකච්ඡිත්වාති** රඤ්ඤා සද්ධිං පටිවිරුජ්ඣනවසෙන පුනප්පුනං සාකච්ඡං කත්වා. **ගුළදධින්ති** පත්ථින්නං ගුළසදිසං කථිනදධිං. **අතිඅඤ්ඡිතුන්ති** අතිවිය ආකඩ්ඪිතුං. **කඤ්ජියං වාහෙත්වාති** දධිමත්ථුං පවාහෙත්වා, පරිස්සාවෙත්වාති අත්ථො. ‘‘දධිතො කඤ්ජියං ගහෙත්වා’’තිපි පාඨො. **නන්ති** සුප්පවාසං. බීජපච්ඡිං වුසාපෙන්තීති ඉමිනා සම්බන්ධො. **යාව න උක්කඩ්ඪන්තීති** යාව දානෙ න උක්කඩ්ඪන්ති, දාතුකාමාව හොන්තීති අධිප්පායො **මහාදුක්ඛං අනුභොසීති** පසවනිබන්ධනං මහන්තං දුක්ඛං අනුභොසි. **සාමිකං ආමන්තෙත්වාති** සත්තාහං මූළ්හගබ්භා තිබ්බාහි ඛරාහි දුක්ඛවෙදනාහි ඵුට්ඨා ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො වත සො භගවා, යො ඉමස්ස එවරූපස්ස දුක්ඛස්ස පහානාය ධම්මං දෙසෙති. සුප්පටිපන්නො වත තස්ස භගවතො සාවකසඞ්ඝො, යො ඉමස්ස එවරූපස්ස දුක්ඛස්ස පහානාය පටිපන්නො. සුසුඛං වත නිබ්බානං, යත්ථිදං එවරූපං දුක්ඛං න සංවිජ්ජතී’’ති (උදා. 18) ඉමෙහි තීහි විතක්කෙහි තං දුක්ඛං අධිවාසෙන්තී සත්ථු සන්තිකං පෙසෙතුකාමතාය සාමිකං ආමන්තෙත්වා. **පුරෙ මරණාති** මරණතො පුරෙතරමෙව. **ඉඞ්ගිතන්ති** ආකාරං. **ජීවිතහත්තන්ති** ජීවිතසංසයෙ දාතබ්බහත්තං. **සබ්බකම්මක්ඛමො අහොසීති** සත්තවස්සිකෙහි දාරකෙහි කාතබ්බං යං කිඤ්චි කම්මං කාතුං සමත්ථතාය සබ්බස්ස කම්මස්ස ඛමො අහොසි. තෙනෙව සො සත්තාහං මහාදානෙ දීයමානෙ ජාතදිවසතො පට්ඨාය ධම්මකරණං ආදාය සඞ්ඝස්ස උදකං පරිස්සාවෙත්වා අදාසි.

යොමන්තිආදිගාථාය ‘‘යො භික්ඛු ඉමං රාගපලිපථඤ්චෙව කිලෙසදුග්ගඤ්ච සංසාරවට්ටඤ්ච චතුන්නං සච්චානං අප්පටිවිජ්ඣනකමොහඤ්ච අතීතො චත්තාරො ඔඝෙ තිණ්ණො හුත්වා පාරං අනුප්පත්තො, දුවිධෙන ඣානෙන **ඣායී,** තණ්හාය අභාවෙන **අනෙජො,** කථංකථාය අභාවෙන **අකථංකථී,** උපාදානානං අභාවෙන **අනුපාදියිත්වා** කිලෙසනිබ්බානෙන නිබ්බුතො, තමහං බ්‍රාහ්මණං වදාමී’’ති අත්ථො.

සබ්බෙසංයෙව පන කෙසානං ඔරොපනඤ්ච අරහත්තසච්ඡිකිරියා ච අපච්ඡාඅපුරිමා අහොසීති ඉමිනා ථෙරස්ස ඛුරග්ගෙයෙව අරහත්තුප්පත්ති දීපිතා. එකච්චෙ පන ආචරියා එවං වදන්ති ''හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ධම්මසෙනාපතිනා ඔවාදෙ දින්නෙ 'යං මයා කාතුං සක්කා, තමහං ජානිස්සාමී'ති පබ්බජිත්වා විපස්සනාකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා තං දිවසංයෙව අඤ්ඤතරං විවිත්තං කුටිකං දිස්වා පවිසිත්වා මාතුකුච්ඡියං සත්ත වස්සානි අත්තනා අනුභූතදුක්ඛං අනුස්සරිත්වා තදනුසාරෙන අතීතානාගතෙ ඤාණං නෙන්තස්ස ආදිත්තා විය තයො භවා උපට්ඨහිංසු. ඤාණස්ස පරිපාකං ගතත්තා විපස්සනාවීථිං ඔතරිත්වා තාවදෙව මග්ගප්පටිපාටියා සබ්බෙපි ආසවෙ ඛෙපෙන්තො අරහත්තං පාපුණී''ති. උභයථාපි ථෙරස්ස අරහත්තුප්පත්තියෙව පකාසිතා, ථෙරො පන පභින්නප්පටිසම්භිදො ඡළභිඤ්ඤො අහොසි.

වක්කලිත්ථෙරවත්ථු

208. දසමෙ **ආහාරකරණවෙලන්ති** භොජනකිච්චවෙලං. **අධිගච්ඡෙ පදං සන්තන්ති** සඞ්ඛාරූපසමං සුඛන්ති ලද්ධනාමං සන්තං පදං නිබ්බානං අධිගච්ඡෙය්‍ය. **පඨමපාදෙන පබ්බතෙ ඨිතොයෙවාති** පඨමෙන පාදෙන ගිජ්ඣකූටෙ පබ්බතෙ ඨිතොයෙව. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දුතියඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. එතදග්ගවග්ගො

(14) 3. තතියඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා

රාහුල-රට්ඨපාලත්ථෙරවත්ථු

209-210. තතියස්ස පඨමදුතියෙසු **තිස්සො සික්ඛාති** අධිසීලඅධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාසඞ්ඛාතා තිස්සො සික්ඛා. **චුද්දස භත්තච්ඡෙදෙ කත්වාති** සත්තාහං නිරාහාරතාය එකෙකස්මිං දිවසෙ ද්වින්නං භත්තච්ඡෙදානං වසෙන චුද්දස භත්තච්ඡෙදෙ කත්වා.

තෙසන්ති තෙසං තාපසානං. **ලාබුභාජනාදිපරික්ඛාරං සංවිධායාති** ලාබුභාජනාදිතාපසපරික්ඛාරං සංවිදහිත්වා. **සපරිළාහකායධාතුකොති** උස්සන්නපිත්තතාය සපරිළාහකායසභාවො. **සතසහස්සාති** සතසහස්සපරිමාණා. සතසහස්සං පරිමාණං එතෙසන්ති සතසහස්සා උත්තරපදලොපෙන යථා ''රූපභවො රූප''න්ති, අත්ථිඅත්ථෙ වා අකාරපච්චයො දට්ඨබ්බො. පාණාතිපාතාදිඅකුසලධම්මසමුදාචාරසඞ්ඛාතො ආමගන්ධො කුණපගන්ධො නත්ථි එතෙසන්ති **නිරාමගන්ධා,** යථාවුත්තකිලෙසසමුදාචාරරහිතාති අත්ථො. කිලෙසසමුදාචාරො හෙත්ථ ''ආමගන්ධො''ති වුත්තො. කිංකාරණා? අමනුඤ්ඤත්තා, කිලෙසඅසුචිමිස්සත්තා, සබ්භි ජිගුච්ඡිතත්තා, පරමදුග්ගන්ධභාවවහත්තා ච. තථා හි යෙ යෙ උස්සන්නකිලෙසා සත්තා, තෙ තෙ අතිදුග්ගන්ධා හොන්ති. තෙනෙව නික්කිලෙසානං මතසරීරම්පි දුග්ගන්ධං න හොති. **දානග්ගපරිවහනකෙති** දානග්ගධුරවහනකෙ. **මාපකොති** දිවසෙ දිවසෙ පරිමිතපරිබ්බයදානවසෙන ධඤ්ඤමාපකො.

පාළියන්ති විනයපාළියං. **මිගජාතකං ආහරිත්වා කථෙසීති** අතීතෙ කිර බොධිසත්තො මිගයොනියං නිබ්බත්තිත්වා මිගගණපරිවුතො අරඤ්ඤෙ වසති. අථස්ස භගිනී අත්තනො පුත්තකං උපනෙත්වා ''භාතික ඉමං භාගිනෙය්‍යං මිගමායං සික්ඛාපෙහී''ති ආහ. බොධිසත්තො ''සාධූ''ති පටිස්සුණිත්වා ''ගච්ඡ තාත, අසුකවෙලාය නාම ආගන්ත්වා සික්ඛෙය්‍යාසී''ති ආහ. සො මාතුලෙන වුත්තවෙලං අනතික්කමිත්වා තං උපසඞ්කමිත්වා මිගමායං සික්ඛි. සො එකදිවසං වනෙ විචරන්තො පාසෙන බද්ධො බද්ධරවං විරවි. මිගගණො පලායිත්වා ''පුත්තො තෙ පාසෙන බද්ධො''ති තස්ස මාතුයා ආරොචෙසි. සා භාතු සන්තිකං ගන්ත්වා ''භාතික භාගිනෙය්‍යො තෙ මිගමායං සික්ඛාපිතො''ති පුච්ඡි. බොධිසත්තො ''මා ත්වං පුත්තස්ස කිඤ්චි පාපකං ආසඞ්කි, සුග්ගහිතා තෙන මිගමායා, ඉදානි තං හාසයමානො ආගච්ඡිස්සතී''ති වත්වා **''මිගං තිපල්ලත්ථ''**න්තිආදිමාහ.

තත්ථ **මිගන්ති** භාගිනෙය්‍යමිගං. තිපල්ලත්ථං වුච්චති සයනං, උභොහි පස්සෙහි උජුකමෙව ච නිපන්නකවසෙන තීහාකාරෙහි පල්ලත්ථං අස්ස, තීණි වා පල්ලත්ථානි අස්සාති තිපල්ලත්ථො, තං **තිපල්ලත්ථං. අනෙකමායන්ති** බහුමායං බහුවඤ්චනං. **අට්ඨක්ඛුරන්ති** එකෙකස්මිං පාදෙ ද්වින්නං ද්වින්නං වසෙන අට්ඨහි ඛුරෙහි සමන්නාගතං. **අඩ්ඪරත්තාපපායින්ති** පුරිමයාමං අතික්කමිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ අරඤ්ඤතො ආගම්ම පානීයස්ස පිවනතො අඩ්ඪරත්තෙ ආපං පිවතීති අඩ්ඪරත්තාපපායී. ''අඩ්ඪරත්තෙ ආපපායි''න්තිපි පාඨො. මම භාගිනෙය්‍යං මිගං අහං සාධුකං මිගමායං උග්ගණ්හාපෙසිං. කථං? යථා එකෙන සොතෙන ඡමායං අස්සසන්තො ඡහි කලාහි අතිහොති භාගිනෙය්‍යො. ඉදං වුත්තං හොති – අයඤ්හි තව පුත්තං තථා උග්ගණ්හාපෙසිං, යථා එකස්මිං උපරිමනාසිකාසොතෙ වාතං සන්නිරුම්භිත්වා පථවියං අල්ලීනෙන එකෙන හෙට්ඨිමනාසිකාසොතෙන තථෙව ඡමායං අස්සසන්තො ඡහි කලාහි ලුද්දකං අතිහොති, ඡහි කොට්ඨාසෙහි අජ්ඣොත්ථරති වඤ්චෙතීති අත්ථො. කතමෙහි ඡහි? චත්තාරො පාදෙ පසාරෙත්වා එකෙන පස්සෙන සෙය්‍යාය, ඛුරෙහි තිණපංසුඛණනෙන, ජිව්හානින්නාමනෙන, උදරස්ස

උද්ධුමාතභාවකරණෙන, උච්චාරපස්සාවවිස්සජ්ජනෙන, වාතස්ස නිරුම්භනෙනාති. අථ වා තථා නං උග්ගණ්හාපෙසිං, යථා එකෙන සොතෙන ඡමායං අස්සසන්තො. **ඡහීති** හෙට්ඨා වුත්තෙහි ඡහි කාරණෙහි. **කලාහීති** කලායිස්සති, ලුද්දකං වඤ්චෙස්සතීති අත්ථො. **භොතීති** භගිනිං ආලපති. **භාගිනෙය්‍යොති** එවං ඡහි කාරණෙහි වඤ්චකං භාගිනෙය්‍යං නිද්දිසති.

එවං බොධිසත්තො භාගිනෙය්‍යස්ස මිගමායං සාධුකං උග්ගහිතභාවං වදන්තො භගිනිං සමස්සාසෙසි. සොපි මිගපොතකො පාසෙ බද්ධො අනිබන්ධිත්වායෙව භූමියං මහාඵාසුකපස්සෙන පාදෙ පසාරෙත්වා නිපන්නො පාදානං ආසන්නට්ඨානෙ ඛුරෙහි එව පහරිත්වා පංසුඤ්ච තිණානි ච උප්පාටෙත්වා උච්චාරපස්සාවං විස්සජ්ජෙත්වා සීසං පාතෙත්වා ජිව්හං නින්නාමෙත්වා සරීරං ඛෙළකිලින්නං කත්වා වාතග්ගහණෙන උදරං උද්ධුමාතකං කත්වා අක්ඛීනි පරිවත්තෙත්වා හෙට්ඨානාසිකාසොතෙන වාතං සඤ්චරාපෙන්තො උපරිමනාසිකාසොතෙන වාතං සන්නිරුම්භිත්වා සකලසරීරං ථද්ධභාවං ගාහාපෙත්වා මතකාකාරං දස්සෙසි, නීලමක්ඛිකාපි නං සම්පරිවාරෙසුං, තස්මිං තස්මිං ඨානෙ කාකා නිලීයිංසු. ලුද්දො ආගන්ත්වා උදරෙ හත්ථෙන පහරිත්වා ‘‘පාතොව බද්ධො භවිස්සති, පූතිකො ජාතො’’ති තස්ස බන්ධනරජ්ජුං මොචෙත්වා ‘‘එත්ථෙව දානි නං උක්කන්තිත්වා මංසං ආදාය ගමිස්සාමී’’ති නිරාසඞ්කො හුත්වා සාඛාපලාසං ගහෙතුං ආරද්ධො. මිගපොතකොපි උට්ඨාය චතූහි පාදෙහි ඨත්වා කායං විධුනිත්වා ගීවං පසාරෙත්වා මහාවාතෙන ඡින්නවලාහකො විය වෙගෙන මාතු සන්තිකං අගමාසි. සත්ථා ‘‘න, භික්ඛවෙ, රාහුලො ඉදානෙව සික්ඛාකාමො, පුබ්බෙපි සික්ඛාකාමොයෙවා’’ති එවං මිගජාතකං ආහරිත්වා කථෙසි.

අම්බලට්ඨියරාහුලොවාදං දෙසෙසීති ‘‘පස්සසි නො ත්වං, රාහුල, ඉමං පරිත්තං උදකාවසෙසං උදකාධානෙ ඨපිතන්ති? එවං, භන්තෙ. එවං පරිත්තකං ඛො, රාහුල, තෙසං සාමඤ්ඤං, යෙසං නත්ථි සම්පජානමුසාවාදෙ ලජ්ජා’’ති එවමාදිනා **අම්බලට්ඨියරාහුලොවාදං** (ම. නි. 2.107 ආදයො) කථෙසි. **ගෙහසිතං විතක්කං විතක්කෙන්තස්සාති** ආයස්මා කිර රාහුලො භගවතො පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො ගච්ඡන්තොව පාදතලතො යාව උපරි කෙසන්තා තථාගතං ඔලොකෙසි, සො භගවතො බුද්ධවෙසවිලාසං දිස්වා ‘‘සොභති භගවා ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණවිචිත්තසරීරො බ්‍යාමප්පභාපරික්ඛිත්තතාය විප්පකිණ්ණසුවණ්ණචුණ්ණමජ්ඣගතො විය විජ්ජුලතාපරික්ඛිත්තො කනකපබ්බතො විය යන්තසමාකඩ්ඪිතරතනවිචිත්තසුවණ්ණඅග්ඝිකං විය පංසුකූලචීවරප්පටිච්ඡන්නොපි රත්තකම්බලපරික්ඛිත්තකනකපබ්බතො විය පවාළලතාපටිමණ්ඩිතසුවණ්ණඝටිකං විය චීනපිට්ඨචුණ්ණපූජිතසුවණ්ණචෙතියං විය ලාඛාරසානුලිත්තො කනකථූපො විය රත්තවලාහකන්තරගතො තඞ්ඛණමුග්ගතපුණ්ණචන්දො විය අහො සමතිංසපාරමිතානුභාවෙන සජ්ජිතස්ස අත්තභාවස්ස සිරිසම්පත්තී’’ති චින්තෙසි. තතො අත්තානම්පි ඔලොකෙත්වා ‘‘අහම්පි සොභාමි, සචෙ භගවා චතූසු මහාදීපෙසු චක්කවත්තිරජ්ජං අකරිස්ස, මය්හං පරිණායකට්ඨානන්තරමදස්ස, එවං සන්තෙ අතිවිය ජම්බුදීපතලං අතිසොභිස්සා’’ති අත්තභාවං නිස්සාය ගෙහසිතං ඡන්දරාගං උප්පාදෙසි. තං සන්ධායෙතං වුත්තං – **‘‘සත්ථු චෙව අත්තනො ච රූපසම්පත්තිං දිස්වා ගෙහසිතං විතක්කං විතක්කෙන්තස්සා’’**ති.

භගවාපි පුරතො ගච්ඡන්තොව චින්තෙසි – ‘‘පරිපුණ්ණච්ඡවිමංසලොහිතො දානි රාහුලස්ස අත්තභාවො, රජනීයෙසු රූපාරම්මණාදීසු චිත්තස්ස පක්ඛන්දනකාලො ජාතො, නිප්ඵලතාය නු ඛො රාහුලො වීතිනාමෙතී’’ති. අථ සහාවජ්ජනෙනෙව පසන්නෙ උදකෙ මච්ඡං විය පරිසුද්ධෙ ආදාසමණ්ඩලෙ මුඛනිමිත්තං විය ච තස්ස තං චිත්තුප්පාදං අද්දස, දිස්වා ච ‘‘අයං රාහුලො මය්හං අත්‍රජො හුත්වා මම පච්ඡතො ආගච්ඡන්තො ‘අහං සොභාමි, මය්හං වණ්ණායතනං පසන්න’න්ති අත්තභාවං නිස්සාය ගෙහසිතං ඡන්දරාගං උප්පාදෙති, අතිත්ථෙ පක්ඛන්දො, උප්පථං පටිපන්නො, අගොචරෙ චරති, දිසාමූළ්හඅද්ධිකො විය අගන්තබ්බං දිසං ගච්ඡති, අයං ඛො පනස්ස කිලෙසො අබ්භන්තරෙ වඩ්ඪන්තො අත්තත්ථම්පි යථාභූතං පස්සිතුං න දස්සිස්සති පරත්ථම්පි උභයත්ථම්පි, තතො නිරයෙපි පටිසන්ධිං ගණ්හාපෙස්සති, තිරච්ඡානයොනියම්පි පෙත්තිවිසයෙපි අසුරකායෙපි සම්බාධෙපි මාතුකුච්ඡිස්මින්ති අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ පරිපාතෙස්සති. යථා ඛො පන අනෙකරතනපූරා මහානාවා භින්නඵලකන්තරෙන උදකං ආදියමානා මුහුත්තම්පි න අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බා හොති, වෙගෙන වෙගෙනස්සා විවරං පිදහිතුං වට්ටති, එවමෙව අයම්පි න අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බො. යාවස්ස අයං කිලෙසො අබ්භන්තරෙ සීලරතනාදීනි න විනාසෙති, තාවදෙව නං නිග්ගණ්හිස්සාමී’’ති අජ්ඣාසයං අකාසි. තතො රාහුලං ආමන්තෙත්වා ‘‘යං කිඤ්චි, රාහුල, රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං වා බහිද්ධා වා ඔළාරිකං වා සුඛුමං වා හීනං වා පණීතං වා යං දූරෙ සන්තිකෙ වා, සබ්බං රූපං ‘නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා’ති එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දට්ඨබ්බන්ති. රූපමෙව නු ඛො භගවා රූපමෙව නු ඛො සුගතාති. රූපම්පි රාහුල, වෙදනාපි රාහුල, සඤ්ඤාපි රාහුල, සඞ්ඛාරාපි රාහුල, විඤ්ඤාණම්පි රාහුලා’’ති **මහාරාහුලොවාදසුත්තං** (ම. නි. 2.113 ආදයො) අභාසි. තං දස්සෙතුං – **‘‘යං කිඤ්චි රාහුල… පෙ.… කථෙසී’’**ති වුත්තං.

සංයුත්තකෙ පන රාහුලොවාදොති රාහුලසංයුත්තෙ වුත්තරාහුලොවාදං සන්ධාය වදන්ති. තත්ථ ‘‘සාධු මෙ, භන්තෙ, භගවා සංඛිත්තෙන ධම්මං දෙසෙතු, යමහං, භන්තෙ, භගවතො ධම්මං සුත්වා එකො වූපකට්ඨො අප්පමත්තො ආතාපී පහිතත්තො විහරෙය්‍ය’’න්ති ථෙරෙන යාචිතො ‘‘තං කිං මඤ්ඤසි, රාහුල, චක්ඛු නිච්චං වා අනිච්චං වාති? අනිච්චං, භන්තෙ. යං පනානිච්චං , දුක්ඛං වා තං සුඛං වාති? දුක්ඛං, භන්තෙ. යං පනානිච්චං දුක්ඛං විපරිණාමධම්මං, කල්ලං නු තං සමනුපස්සිතුං ‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’’’තිආදිනා **රාහුලොවාදං** (සං. නි. 2.188 ආදයො) ආරභි. **ථෙරස්ස විපස්සනාචාරොයෙව,** න පන මහාරාහුලොවාදො විය විතක්කූපච්ඡෙදාය වුත්තොති අධිප්පායො.

අථස්ස සත්ථා ඤාණපරිපාකං ඤත්වාතිආදීසු භගවතො කිර රහොගතස්ස පටිසල්ලීනස්ස එවං චෙතසො පරිවිතක්කො උදපාදි ''පරිපක්කා ඛො රාහුලස්ස විමුත්තිපරිපාචනීයා ධම්මා, යන්නූනාහං රාහුලං උත්තරි ආසවානං ඛයෙ විනෙය්‍ය''න්ති? අථස්ස භගවා පුබ්බණ්හසමයං නිවාසෙත්වා පත්තචීවරමාදාය සාවත්ථියං පිණ්ඩාය චරිත්වා පච්ඡාභත්තං පිණ්ඩපාතපටික්කන්තො ආයස්මන්තං රාහුලං ආමන්තෙසි – ''ගණ්හාහි, රාහුල, නිසීදනං, යෙන අන්ධවනං තෙනුපසඞ්කමිස්සාම දිවාවිහාරායා''ති. ''එවං, භන්තෙ''ති ඛො ආයස්මා රාහුලො භගවතො පටිස්සුත්වා නිසීදනං ආදාය භගවතො පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධි. තෙන ඛො පන සමයෙන අනෙකානි දෙවතාසහස්සානි භගවන්තං අභිවන්දිත්වා අනුබන්ධිතා හොන්ති ''අජ්ජ භගවා ආයස්මන්තං රාහුලං උත්තරි ආසවානං ඛයෙ විනෙස්සතී''ති. අථ ඛො භගවා අන්ධවනං අජ්ඣොගාහෙත්වා අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදි. ආයස්මාපි රාහුලො භගවන්තං අභිවාදෙත්වා එකමන්තං නිසීදි. අථ ආයස්මන්තං රාහුලං ආමන්තෙත්වා ''තං කිං මඤ්ඤසි, රාහුල, චක්ඛු නිච්චං වා අනිච්චං වාති? අනිච්චං, භන්තෙ. යං පනානිච්චං, දුක්ඛං වා තං සුඛං වාති? දුක්ඛං, භන්තෙ. යං පනානිච්චං දුක්ඛං විපරිණාමධම්මං, කල්ලං නු තං සමනුපස්සිතුං 'එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා'''තිආදිනා **රාහුලොවාදං** (සං. නි. 4.121) අදාසි. තං සන්ධායෙතං වුත්තං – **''අන්ධවනෙ නිසින්නො චූළරාහුලොවාදං කථෙසී''**ති.

කොටිසතසහස්සදෙවතාහීති ආයස්මතා රාහුලෙන පදුමුත්තරස්ස භගවතො පාදමූලෙ පථවින්ධරරාජකාලෙ පත්ථනං ඨපෙන්තෙන සද්ධිං පත්ථනං ඨපිතදෙවතායෙවෙතා. තාසු පන කාචි භුමට්ඨදෙවතා, කාචි අන්තලික්ඛට්ඨකා, කාචි චාතුමහාරාජිකාදිදෙවලොකෙ, කාචි බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තා, ඉමස්මිං පන දිවසෙ සබ්බා එකට්ඨානෙ අන්ධවනස්මිංයෙව සන්නිපතිතා.

ආභිදොසිකන්ති පාරිවාසිකං එකරත්තාතික්කන්තං පූතිභූතං. එකරත්තාතික්කන්තස්සෙව හි නාමසඤ්ඤා එසා, යදිදං ආභිදොසිකොති. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො – පූතිභාවදොසෙන අභිභූතොති අභිදොසො, අභිදොසොයෙව **ආභිදොසිකො. කුම්මාසන්ති** යවකුම්මාසං. **අධිවාසෙත්වාති** ''තෙන හි, තාත රට්ඨපාල, අධිවාසෙහි ස්වාතනාය භත්ත''න්ති පිතරා නිමන්තිතො ස්වාතනාය භික්ඛං අධිවාසෙත්වා. එත්ථ ච ථෙරො පකතියා උක්කට්ඨසපදානචාරිකො ස්වාතනාය භික්ඛං නාම නාධිවාසෙති, මාතු අනුග්ගහෙන පන අධිවාසෙති. මාතු කිරස්ස ථෙරං අනුස්සරිත්වා අනුස්සරිත්වා මහාසොකො උප්පජ්ජති, රොදනෙනෙව දුක්ඛී විය ජාතා, තස්මා ථෙරො ''සචාහං තං අපස්සිත්වා ගමිස්සාමි, හදයම්පිස්සා ඵලෙය්‍යා''ති අනුග්ගහෙන අධිවාසෙසි. පණ්ඩිතා හි භික්ඛූ මාතාපිතූනං ආචරියුපජ්ඣායානං වා කාතබ්බං අනුග්ගහං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා ධුතඞ්ගසුද්ධිකා න භවන්ති.

අලඞ්කතපටියත්තෙ ඉත්ථිජනෙති පිතරා උය්‍යොජිතෙ ඉත්ථිජනෙ. පිතා කිරස්ස දුතියදිවසෙ සකනිවෙසනෙ මහන්තං හිරඤ්ඤසුවණ්ණස්ස පුඤ්ජං කාරාපෙත්වා කිලඤ්ජෙහි පටිච්ඡාදාපෙත්වා ආයස්මතො රට්ඨපාලස්ස පුරාණදුතියිකායො ''එථ තුම්හෙ වධූ, යෙන අලඞ්කාරෙන අලඞ්කතා පුබ්බෙ රට්ඨපාලස්ස කුලපුත්තස්ස පියා හොථ මනාපා, තෙන අලඞ්කාරෙන අලඞ්කරොථා''ති ආණාපෙත්වා පණීතං ඛාදනීයං භොජනීයං පටියාදාපෙත්වා කාලෙ ආරොචිතෙ ආගන්ත්වා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසින්නං ''ඉදං තෙ, රට්ඨපාල, මත්තිකං ධනං, අඤ්ඤං පෙත්තිකං, අඤ්ඤං පිතාමහං; සක්කා, තාත රට්ඨපාල, භොගෙ ච භුඤ්ජිතුං, පුඤ්ඤානි ච කාතුං? එහි ත්වං, තාත රට්ඨපාල, සික්ඛං පච්චක්ඛාය හීනායාවත්තිත්වා භොගෙ ච භුඤ්ජස්සු, පුඤ්ඤානි ච කරොහී''ති යාචිත්වා තෙන පටික්ඛිපිත්වා ධම්මෙ දෙසිතෙ ''අහං ඉමං උප්පබ්බාජෙස්සාමී''ති ආනයිං, සො ''දානි මෙ ධම්මකථං කාතුං ආරද්ධො, අලං මෙ වචනං න කරිස්සතී''ති උට්ඨාය ගන්ත්වා තස්ස ඔරොධානං ද්වාරං විවරාපෙත්වා ''අයං වො සාමිකො, ගච්ඡථ, යං කිඤ්චි කත්වාන ගණ්හිතුං වායමථා''ති උය්‍යොජෙසි. තීසු වයෙසු ඨිතා නාටකිත්ථියො ථෙරං පරිවාරයිංසු. තාසු අයං අසුභසඤ්ඤං උප්පාදෙසි. තෙන වුත්තං – **''අලඞ්කතපටියත්තෙ ඉත්ථිජනෙ අසුභසඤ්ඤං උප්පාදෙත්වා''**ති.

ඨිතකොව ධම්මං දෙසෙත්වාති –

''පස්ස චිත්තකතං බිම්බං, අරුකායං සමුස්සිතං;
ආතුරං බහුසඞ්කප්පං, යස්ස නත්ථි ධුවං ඨිති.

''පස්ස චිත්තකතං රූපං, මණිනා කුණ්ඩලෙන ච;
අට්ඨිං තචෙන ඔනද්ධං, සහ වත්ථෙහි සොභති.

''අලත්තකකතා පාදා, මුඛං චුණ්ණකමක්ඛිතං;
අලං බාලස්ස මොහාය, නො ච පාරගවෙසිනො.

''අට්ඨාපදකතා කෙසා, නෙත්තා අඤ්ජනමක්ඛිතා;
අලං බාලස්ස මොහාය, නො ච පාරගවෙසිනො.

''අඤ්ජනීවණ්ණවා චිත්තා, පූතිකායො අලඞ්කතො;
අලං බාලස්ස මොහාය, නො ච පාරගවෙසිනො.

‘‘ඔදහි මිගවො පාසං, නාසදා වාගුරං මිගො;
භුත්වා නිවාපං ගච්ඡාමි, කන්දන්තෙ මිගබන්ධකෙ’’ති. (ම. නි. 2.302; ථෙරගා. 769-774) –

ඉමාහි ගාථාහි ධම්මං දෙසෙත්වා.

ආකාසං උප්පතිත්වාති ආකාසං පක්ඛන්දිත්වා. කස්මා පන ථෙරො ආකාසෙන ගතො? පිතා කිරස්ස සෙට්ඨී සත්තසු ද්වාරකොට්ඨකෙසු අග්ගළානි දාපෙත්වා මල්ලෙ ආණාපෙසි ‘‘සචෙ නික්ඛමිත්වා ගච්ඡති, හත්ථපාදෙසු නං ගහෙත්වා කාසායානි හරිත්වා ගිහිවෙසං ගණ්හාපෙථා’’ති. තස්මා ථෙරො ‘‘එතෙ මාදිසං මහාඛීණාසවං හත්ථෙ වා පාදෙ වා ගහෙත්වා අපුඤ්ඤං පසවෙය්‍යුං, තං නෙසං මා අහොසී’’ති චින්තෙත්වා ආකාසෙන අගමාසි. **මිගචීරන්ති** එවංනාමකං උය්‍යානං. **චතුපාරිජුඤ්ඤපරිමණ්ඩිතන්ති** ජරාපාරිජුඤ්ඤං, බ්‍යාධිපාරිජුඤ්ඤං, භොගපාරිජුඤ්ඤං, ඤාතිපාරිජුඤ්ඤන්ති ඉමෙහි චතූහි පාරිජුඤ්ඤෙහි පරිමණ්ඩිතං. **පාරිජුඤ්ඤන්ති** ච පරිහානීති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

කුණ්ඩධානත්ථෙරවත්ථු

211. තතියෙ සලාකං ගණ්හන්තීති **සලාකගාහකා**. සුනාපරන්තජනපදං ගච්ඡන්තෙපි පඨමමෙව සලාකං ගණ්හීති සම්බන්ධො. **ඡබ්බස්සන්තරෙති** ඡන්නං වස්සානං අබ්භන්තරෙ. **මෙත්තීති** මිත්තභාවො. **භෙදකෙ සතීති** භෙදකරණෙ සති. **ගුම්බසභාගතොති** ගුම්බසමීපතො, අයමෙව වා පාඨො. **ඉත්ථී හුත්වාති** ඉත්ථී විය හුත්වා, මනුස්සිත්ථිවණ්ණං මාපෙත්වාති අත්ථො. **දීඝරත්තානුගතොති** දීඝකාලං අනුබන්ධො. **එත්තකං අද්ධානන්ති** එත්තකං කාලං. **හන්දාවුසොති** ගණ්හාවුසො. **අත්ථං ගහෙත්වාති** භූතත්ථං ගහෙත්වා, අයමෙව වා පාඨො. **කොණ්ඩො ජාතොති** ධුත්තො ජාතො.

මාවොච ඵරුසං කඤ්චීති කඤ්චි එකපුග්ගලං ඵරුසං මා අවොච. **වුත්තා පටිවදෙය්‍යු තන්ති** තයා පරෙ දුස්සීලාති වුත්තා තම්පි තථෙව පටිවදෙය්‍යුං. **දුක්ඛා හි සාරම්භකථාති** එසා කාරණුත්තරා යුගග්ගාහකථා නාම දුක්ඛා. **පටිදණ්ඩා ඵුසෙය්‍යු තන්ති** කායදණ්ඩාදීහි පරං පහරන්තස්ස තාදිසාව පටිදණ්ඩා තව මත්ථකෙ පතෙය්‍යුං.

සචෙ නෙරෙසි අත්තානන්ති සචෙ අත්තානං නිච්චලං කාතුං සක්ඛිස්සසි. **කංසො උපහතො යථාති** මුඛවට්ටියං ඡින්දිත්වා තලමත්තං කත්වා ඨපිතං කංසතාලං විය. තාදිසඤ්හි හත්ථෙහි පාදෙහි දණ්ඩෙන වා පහතම්පි සද්දං න කරොති. **එස පත්තොසි නිබ්බානන්ති** සචෙ එවරූපො භවිතුං සක්ඛිස්සසි, ඉමං පටිපදං පූරයමානො එසො ත්වං ඉදානි අප්පත්තොපි නිබ්බානං පත්තොසි නාම. **සාරම්භො තෙ න විජ්ජතීති** ‘‘එවඤ්ච සති ත්වං දුස්සීලො, අහං සුසීලො’’ති එවමාදිකො උත්තරිකරණවාචාලක්ඛණො සාරම්භො තෙ න විජ්ජති, න භවිස්සතියෙවාති අත්ථො. **පරික්කිලෙසෙනාති** සංකිලෙසහෙතුනා.

වඞ්ගීසත්ථෙරවත්ථු

212. චතුත්ථෙ **සම්පන්නපටිභානානන්ති** පරිපුණ්ණපටිභානානං. **චුතිං යො වෙදි…පෙ.… සබ්බසොති** යො සත්තානං චුතිඤ්ච පටිසන්ධිඤ්ච සබ්බාකාරෙන පාකටං කත්වා ජානාති, තං අහං අලග්ගනතාය **අසත්තං,** පටිපත්තියා සුට්ඨු ගතත්තා **සුගතං,** චතුන්නං සච්චානං සම්බුද්ධත්තා **බුද්ධං** බ්‍රාහ්මණං වදාමීති අත්ථො. **යස්ස ගතින්ති** යස්සෙතෙ දෙවාදයො ගතිං න ජානන්ති, තමහං ආසවානං ඛීණතාය **ඛීණාසවං,** කිලෙසෙහි ආරකත්තා **අරහන්තං** බ්‍රාහ්මණං වදාමීති අත්ථො.

උපසෙනවඞ්ගන්තපුත්තත්ථෙරවත්ථු

213. පඤ්චමෙ **සබ්බපාසාදිකානන්ති** සබ්බසො පසාදං ජනෙන්තානං. **කින්තායන්ති** කිං තෙ අයං. **අතිලහුන්ති** අතිසීඝං. යස්ස තස්මිං අත්තභාවෙ උප්පජ්ජනාරහානං මග්ගඵලානං උපනිස්සයො නත්ථි, තං බුද්ධා ‘‘මොඝපුරිසො’’ති වදන්ති අරිට්ඨලාළුදායිආදිකෙ විය. උපනිස්සයෙ සතිපි තස්මිං ඛණෙ මග්ගෙ වා ඵලෙ වා අසති ‘‘මොඝපුරිසා’’ති වදන්තියෙව ධනියත්ථෙරාදිකෙ විය. ඉමස්සපි තස්මිං ඛණෙ මග්ගඵලානං අභාවතො **‘‘මොඝපුරිසා’’**ති ආහ, තුච්ඡමනුස්සාති අත්ථො. **බාහුල්ලායාති** පරිසබාහුල්ලාය. **අනෙකපරියායෙනාති** අනෙකකාරණෙන.

ඉච්ඡාමහං, භික්ඛවෙති භගවා කිර තං අද්ධමාසං න කඤ්චි බොධනෙය්‍යසත්තං අද්දස, තස්මා එවමාහ, එවං සන්තෙපි තන්තිවසෙන ධම්මදෙසනා කත්තබ්බා සියා. යස්මා පනස්ස එතදහොසි – ‘‘මයි ඔකාසං කාරෙත්වා පටිසල්ලීනෙ භික්ඛූ අධම්මිකං කතිකවත්තං කරිස්සන්ති, තං උපසෙනො භින්දිස්සති, අහං තස්ස පසීදිත්වා භික්ඛූනං දස්සනං අනුජානිස්සාමි. තතො මං පස්සිතුකාමා බහූ භික්ඛූ ධුතඞ්ගානි සමාදියිස්සන්ති, අහඤ්ච තෙහි උජ්ඣිතසන්ථතපච්චයා සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙස්සාමී’’ති, තස්මා එවමාහ. **ථෙරස්සාති** උපසෙනත්ථෙරස්ස. **මනාපානි තෙ භික්ඛු පංසුකූලානීති** ‘‘භික්ඛු තව ඉමානි පංසුකූලානි මනාපානි අත්තනො රුචියා ඛන්තියා ගහිතානී’’ති පුච්ඡති. න

ඛො මෙ, භන්තෙ, මනාපානි පංසුකූලානීති, භන්තෙ, න මයා අත්තනො රුචියා ඛන්තියා ගහිතානි, ගලග්ගාහෙන විය මත්ථකතාළනෙන විය ච ගාහිතො මයාති දස්සෙති. **පාළියං ආගතමෙවා**ති විනයපාළිං සන්ධාය වදති.

දබ්බත්ථෙරවත්ථු

214. ඡට්ඨෙ **අට්ඨාරසසු මහාවිහාරෙසූ**ති රාජගහස්ස සමන්තතො ඨිතෙසු අට්ඨාරසසු මහාවිහාරෙසු. **උපවිජඤ්ඤා**ති ආසන්නපසූතිකාලා. **රහොගතො**ති රහසි ගතො. **සඞ්ඝස්ස වෙය්‍යාවච්චකරණෙ කායං යොජෙතුකාමො චින්තෙසී**ති ථෙරො කිර අත්තනො කතකිච්චභාවං දිස්වා ‘‘අහං ඉමං සරීරං ධාරෙමි, තඤ්ච ඛො වාතමුඛෙ ඨිතපදීපො විය අනිච්චතාමුඛෙ ඨිතං නචිරස්සෙව නිබ්බායනධම්මං යාව න නිබ්බායති, තාව කිං නු ඛො අහං සඞ්ඝස්ස වෙය්‍යාවච්චං කරෙය්‍ය’’න්ති චින්තෙන්තො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘‘තිරොරට්ඨෙසු බහූ කුලපුත්තා භගවන්තං අදිස්වාව පබ්බජන්ති, තෙ ‘භගවන්තං පස්සිස්සාම චෙව වන්දිස්සාමා’ති ච දූරතොපි ආගච්ඡන්ති, තත්‍ර යෙසං සෙනාසනං නප්පහොති, තෙ සිලාපත්තකෙපි සෙය්‍යං කප්පෙන්ති. පහොමි ඛො පනාහං අත්තනො ආනුභාවෙන තෙසං තෙසං කුලපුත්තානං ඉච්ඡාවසෙන පාසාදවිහාරඅඩ්ඪයොගාදීනි මඤ්චපීඨත්ථරණානි නිම්මිනිත්වා දාතුං? පුනදිවසෙ චෙත්ථ එකච්චෙ අතිවිය කිලන්තරූපා හොන්ති, තෙ ගාරවෙන භික්ඛූනං පුරතො ඨත්වා භත්තානිපි න උද්දිසාපෙන්ති, අහං ඛො පන තෙසං භත්තානිපි උද්දිසිතුං පහොමී’’ති. ඉති පටිසඤ්චික්ඛන්තො ‘‘යංනූනාහං සඞ්ඝස්ස සෙනාසනඤ්ච පඤ්ඤපෙය්‍යං, භත්තානි ච උද්දිසෙය්‍ය’’න්ති චින්තෙසි. **සභාගසභාගාන**න්ති සුත්තන්තිකාදිගුණවසෙන සභාගානං, න මිත්තසන්ථවවසෙන. ථෙරො හි යාවතිකා සුත්තන්තිකා හොන්ති, තෙ උච්චිනිත්වා උච්චිනිත්වා එකතො තෙසං අනුරූපමෙව සෙනාසනං පඤ්ඤපෙති. වෙනයිකාභිධම්මිකකම්මට්ඨානිකකායදළ්හිබහුලෙසුපි එසෙව නයො. තෙනෙව **පාළියං** (පාරා. 380) වුත්තං – ‘‘යෙතෙ භික්ඛූ සුත්තන්තිකා, තෙසං එකජ්ඣං සෙනාසනං පඤ්ඤපෙතී’’තිආදි.

අඞ්ගුලියා ජලමානායාති තෙජොකසිණචතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය අභිඤ්ඤාඤාණෙන අඞ්ගුලිජලනං අධිට්ඨහිත්වා තෙනෙව තෙජොධාතුසමාපත්තිජනිතෙන අග්ගිජාලෙන අඞ්ගුලියා ජලමානාය. **අයං මඤ්චො**තිආදීසු පන ථෙරෙ ‘‘අයං මඤ්චො’’තිආදිං වදන්තෙ නිම්මිතාපි අත්තනො අත්තනො ගතට්ඨානෙ ‘‘අයං මඤ්චො’’තිආදිං වදන්ති. අයඤ්හි නිම්මිතානං ධම්මතා.

‘‘එකස්මිං භාසමානස්මිං, සබ්බෙ භාසන්ති නිම්මිතා;
එකස්මිං තුණ්හිමාසිනෙ, සබ්බෙ තුණ්හී භවන්ති තෙ’’ති. (දී. නි. 2.286);

යස්මිං පන විහාරෙ මඤ්චපීඨාදීනි න පරිපූරෙන්ති, තත්ථ අත්තනො ආනුභාවෙන පූරෙන්ති, තෙන නිම්මිතානං අවත්ථුකං වචනං න හොති සබ්බත්ථ මඤ්චපීඨාදීනං සබ්භාවතො. සබ්බවිහාරෙසු ච ගමනමග්ගෙ සමප්පමාණෙ කත්වා අධිට්ඨාති. කතිකසණ්ඨානාදීනං පන නානප්පකාරත්තා තස්මිං තස්මිං විහාරෙ කතිකවත්තානි විසුං විසුං කථාපෙතීති වෙදිතබ්බං. අනියමෙත්වා නිම්මිතානඤ්හි ‘‘එකස්මිං භාසමානස්මි’’න්තිආදිධම්මතා වුත්තා. තථා හි යෙ වණ්ණවයසරීරාවයවපරික්ඛාරකිරියාවිසෙසාදිහි නියමං අකත්වා නිම්මිතා හොන්ති, තෙ අනියමෙත්වා නිම්මිතත්තා ඉද්ධිමතා සදිසාව හොන්ති. ඨානනිසජ්ජාදීසු භාසිතතුණ්හීභාවාදීසු වා යං යං ඉද්ධිමා කරොති, තං තදෙව කරොන්ති. සචෙ පන නානප්පකාරෙ කාතුකාමො හොති, කෙචි පඨමවයෙ, කෙචි මජ්ඣිමවයෙ, කෙචි පච්ඡිමවයෙ, තථා දීඝකෙසෙ උපඩ්ඪමුණ්ඩෙ මිස්සකකෙසෙ උපඩ්ඪරත්තචීවරෙ පණ්ඩුකචීවරෙ, පදභාණධම්මකථාසරභඤ්ඤපඤ්හපුච්ඡනපඤ්හවිස්සජ්ජනරජනපචනචීවරසිබ්බනධොවනාදීනි කරොන්තෙ, අපරෙපි වා නානප්පකාරෙ කාතුකාමො හොති, තෙන පාදකජ්ඣානතො වුට්ඨාය ‘‘එත්තකා භික්ඛූ පඨමවයා හොන්තූ’’තිආදිනා නයෙන පරිකම්මං කත්වා පුන සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය අධිට්ඨිතෙ අධිට්ඨානචිත්තෙන සද්ධිං ඉච්ඡිතිච්ඡිතප්පකාරායෙව හොන්ති. **පුන අත්තනො වසනට්ඨානමෙව ආගච්ඡතී**ති තෙහි සද්ධිං ජනපදකථං කථෙන්තො අනිසීදිත්වා අත්තනො වසනට්ඨානං වෙළුවනමෙව පච්චාගච්ඡති. **පාළිය**න්ති විනයපාළියං.

පිලින්දවච්ඡත්ථෙරවත්ථු

215. සත්තමෙ **පියාන**න්ති පියායිතබ්බානං. **මනාපාන**න්ති මනවඩ්ඪනකානං. **පිලින්දොති පනස්ස ගොත්තං, වච්ඡොති නාම**න්ති එත්ථ වුත්තවිපරියායෙනපි වදන්ති ‘‘පිලින්දොති නාමං, වච්ඡොති ගොත්ත’’න්ති. තෙනෙව ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන **ථෙරගාථාසංවණ්ණනාය** (ථෙරගා. අට්ඨ. 1.8 පිලින්දවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා) වුත්තං – ‘‘පිලින්දොතිස්ස නාමං අකංසු, වච්ඡොති පන ගොත්තං. තෙන සො අපරභාගෙ පිලින්දවච්ඡොති පඤ්ඤායිත්ථා’’ති. **සංසන්දෙත්වා**ති එකතො කත්වා.

සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වාති ඉදං අඞ්ගුත්තරභාණකානං කථාමග්ගෙන වුත්තං. අපරෙ පන භණන්ති – අනුප්පන්නෙයෙව අම්හාකං භගවති සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා පිලින්දවච්ඡොති පඤ්ඤාතො සංසාරෙ සංවෙගබහුලතාය පරිබ්බාජකපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා චූළගන්ධාරං නාම විජ්ජං සාධෙත්වා ආකාසචාරී පරචිත්තවිදූ ච හුත්වා රාජගහෙ ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තො පටිවසති. අථ යදා අම්හාකං භගවා අභිසම්බුද්ධො හුත්වා අනුක්කමෙන රාජගහං උපගතො, තතො පට්ඨාය බුද්ධානුභාවෙන තස්ස සා විජ්ජා න සම්පජ්ජති, අත්ථකිච්චං න සාධෙති. සො චින්තෙසි – ‘‘සුතං ඛො පන මෙතං ‘ආචරියපාචරියානං භාසමානානං යත්ථ මහාගන්ධාරවිජ්ජා ධරති,

තත්ථ චූළගන්ධාරවිජ්ජා න සම්පජ්ජතී’ති. සමණස්ස පන ගොතමස්ස ආගතකාලතො පට්ඨාය නායං මම විජ්ජා සම්පජ්ජති, නිස්සංසයං සමණො ගොතමො මහාගන්ධාරවිජ්ජං ජානාති, යන්නූනාහං තං පයිරුපාසිත්වා තස්ස සන්තිකෙ විජ්ජං පරියාපුණෙය්‍යා’’න්ති. සො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා එතදවොච – ‘‘අහං, මහාසමණ, තව සන්තිකෙ එකං විජ්ජං පරියාපුණිතුකාමො, ඔකාසං මෙ කරොහී’’ති. භගවා ‘‘තෙන හි පබ්බජා’’ති ආහ. සො ‘‘විජ්ජාය පරිකම්මං පබ්බජ්ජා’’ති මඤ්ඤමානො පබ්බජීති. **පරවම්භනවසෙනාති** පරෙසං ගරහනවසෙන.

අකක්කසන්ති අඵරුසං. **විඤ්ඤාපනින්ති** අත්ථවිඤ්ඤාපනිං. **සච්චන්ති** භූතත්ථං. **නාභිසජෙති** යාය ගිරාය අඤ්ඤං කුජ්ඣාපනවසෙන න ලගාපෙය්‍ය, ඛීණාසවො නාම එවරූපමෙව ගිරං න භාසෙය්‍ය, තස්මා තමහං බ්‍රූමි බ්‍රාහ්මණං වදාමීති අත්ථො.

අනුවිච්චිනිත්වාති අනුවිචාරෙත්වා. **චණ්ඩිකතං ගච්ඡන්තන්ති** සීඝගතියා ගච්ඡන්තං.

බාහියදාරුචීරියත්ථෙරවත්ථු

216. අට්ඨමෙ **එකරත්තිවාසෙන ගන්ත්වාති** දෙවතානුභාවෙන ගන්ත්වා. ‘‘බුද්ධානුභාවෙනා’’තිපි වදන්ති. එවං ගතො ච විහාරං පවිසිත්වා සම්බහුලෙ භික්ඛූ භුත්තපාතරාසෙ කායාලසියවිමොචනත්ථාය අබ්භොකාසෙ චඞ්කමන්තෙ දිස්වා ‘‘කහං එතරහි සත්ථා’’ති පුච්ඡි. භික්ඛූ ‘‘සාවත්ථියං පිණ්ඩාය පවිට්ඨො’’ති වත්වා තං පුච්ඡිංසු – ‘‘ත්වං පන කුතො ආගතො’’ති? සුප්පාරකා ආගතොම්හීති. කදා නික්ඛන්තොසීති? හිය්‍යො සායං නික්ඛන්තොම්හීති. දූරතො ආගතො, තව පාදෙ ධොවිත්වා තෙලෙන මක්ඛෙත්වා ථොකං විස්සමාහි, ආගතකාලෙ සත්ථාරං දක්ඛිස්සතීති. අහං, භන්තෙ, සත්ථු වා අත්තනො වා ජීවිතන්තරායං න ජානාමි, එකරත්තෙනෙවම්හි කත්ථචි අට්ඨත්වා අනිසීදිත්වා වීසයොජනසතිකං මග්ගං ආගතො, සත්ථාරං පස්සිත්වාව විස්සමිස්සාමීති. සො එවං වත්වා තරමානරූපො සාවත්ථිං පවිසිත්වා භගවන්තං අනොපමාය බුද්ධසිරියා පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා ‘‘චිරස්සං වත මෙ දිට්ඨො සම්මාසම්බුද්ධො’’ති දිට්ඨට්ඨානතො පට්ඨාය ඔණතසරීරො ගන්ත්වා අන්තරවීථියමෙව පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා ගොප්ඵකෙසු දළ්හං ගහෙත්වා එවමාහ – ‘‘දෙසෙතු මෙ, භන්තෙ, භගවා ධම්මං, දෙසෙතු මෙ සුගතො ධම්මං, යං මමස්ස දීඝරත්තං හිතාය සුඛායා’’ති.

අථ නං සත්ථා ‘‘අකාලො ඛො තාව, බාහිය, අන්තරඝරං පවිට්ඨොම්හි පිණ්ඩායා’’ති පටික්ඛිපි . තං සුත්වා බාහියො, ‘‘භන්තෙ, සංසාරෙ සංසරන්තෙන කබළීකාරාහාරො න නො ලද්ධපුබ්බො, තුම්හාකං වා මය්හං වා ජීවිතන්තරායං න ජානාමි, දෙසෙථ මෙ ධම්ම’’න්ති. සත්ථා දුතියම්පි පටික්ඛිපියෙව. එවං කිරස්ස අහොසි ‘‘ඉමස්ස මං දිට්ඨකාලතො පට්ඨාය සකලසරීරං පීතියා නිරන්තරං අජ්ඣොත්ථටං හොති, බලවපීතිවෙගෙන ධම්මං සුත්වාපි න සක්ඛිස්සති පටිවිජ්ඣිතුං, මජ්ඣත්තුපෙක්ඛා තාව තිට්ඨතු, එකරත්තෙනෙව වීසයොජනසතං මග්ගං ආගතත්තා දරථොපිස්ස බලවා, සොපි තාව පටිප්පස්සම්භතූ’’ති. තස්මා ද්වික්ඛත්තුං පටික්ඛිපිත්වා තතියං යාචිතො අන්තරවීථියං ඨිතොව ‘‘තස්මාතිහ තෙ, බාහිය, එවං සික්ඛිතබ්බං දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තං භවිස්සතී’’තිආදිනා (උදා. 10) නයෙන ධම්මං දෙසෙති. ඉමමත්ථං සංඛිපිත්වා දස්සෙන්තො **‘‘සත්ථාරං පිණ්ඩාය පවිට්ඨ’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **අන්තරඝරෙති** අන්තරවීථියං.

අපරිපුණ්ණපත්තචීවරතාය පත්තචීවරං පරියෙසන්තොති සො කිර වීසතිවස්සසහස්සානි සමණධම්මං කරොන්තො ‘‘භික්ඛුනා නාම අත්තනො පච්චයෙ ලභිත්වා අඤ්ඤං අනොලොකෙත්වා සයමෙව භුඤ්ජිතුං වට්ටතී’’ති එකභික්ඛුස්සපි පත්තෙන වා චීවරෙන වා සඞ්ගහං නාකාසි. තෙනස්ස ‘‘ඉද්ධිමයපත්තචීවරං න උප්පජ්ජිස්සතී’’ති ඤත්වා එහිභික්ඛුභාවෙන පබ්බජ්ජං න අදාසි. තාවදෙව ච පබ්බජ්ජං යාචිතො ‘‘පරිපුණ්ණං තෙ පත්තචීවර’’න්ති පුච්ඡිත්වා ‘‘අපරිපුණ්ණ’’න්ති වුත්තෙ ‘‘තෙන හි පත්තචීවරං පරියෙසාහී’’ති වත්වා පක්කාමි. තස්මා සො පත්තචීවරං පරියෙසන්තො සඞ්කාරට්ඨානතො චොළඛණ්ඩානි සංකඩ්ඪති.

සහස්සමපීති පරිච්ඡෙදවචනං. එකසහස්සං ද්වෙසහස්සානීති එවං සහස්සෙන චෙ පරිච්ඡින්නා ගාථා හොන්ති, තා ච **අනත්ථපදසංහිතා** ආකාසවණ්ණපබ්බතවණ්ණාදීනි පකාසකෙහි අනිබ්බානදීපකෙහි අනත්ථකෙහි පදෙහි සංහිතා යාව බහුකා හොන්ති, තාව පාපිකා එවාති අත්ථො . **එකං ගාථාපදං සෙය්‍යොති** ‘‘අප්පමාදො අමතපදං…පෙ.… යථා මතා’’ති (ධ. ප. 21) එවරූපා එකගාථාපි සෙය්‍යොති අත්ථො.

කුමාරකස්සපත්ථෙරවත්ථු

217. නවමෙ **එකං බුද්ධන්තරං සම්පත්තිං අනුභවමානොති** සාවකබොධියා නියතතාය පුඤ්ඤසම්භාරස්ස ච සාතිසයත්තා විනිපාතං අගන්ත්වා එකං බුද්ධන්තරං දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සම්පත්තිං අනුභවමානො. **‘‘එකිස්සා කුලදාරිකාය කුච්ඡිම්හි උප්පන්නො’’**ති වත්වා තමෙවස්ස උප්පන්නභාවං මූලතො පට්ඨාය දස්සෙතුං – **‘‘සා ච’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සාති** කුලදාරිකා. ච-සද්දො බ්‍යතිරෙකත්ථො. තෙන වුච්චමානං විසෙසං ජොතයති. **කුලඝරන්ති** පතිකුලගෙහං. **ගබ්භනිමිත්තන්ති** ගබ්භස්ස සණ්ඨිතභාවචිග්ගහං. සතිපි විසාඛාය සාවත්ථිවාසිකුලපරියාපන්නත්තෙ තස්සා තත්ථ පධානභාවදස්සනත්ථං **‘‘විසාඛඤ්චා’’**තිආදි වුත්තං යථා ‘‘බ්‍රාහ්මණා ආගතා, වාසිට්ඨොපි ආගතො’’ති.

භගවතා එවං ගහිතනාමත්තාති යොජනා. යස්මා රාජපුත්තා ලොකෙ ‘‘කුමාරා’’ති වොහරීයන්ති, අයඤ්ච රඤ්ඤො කිත්තිමපුත්තො, තස්මා ආහ – **‘‘රඤ්ඤො…පෙ…. සඤ්ජානිංසූ’’**ති.

පඤ්චදස පඤ්හෙ අභිසඞ්ඛරිත්වාති ‘‘භික්ඛු, භික්ඛු, අයං වම්මිකො රත්තිං ධූපායති, දිවා පජ්ජලතී’’තිආදිනා **වම්මිකසුත්තෙ** (ම. නි. 1.249) ආගතනයෙන පඤ්චදස පඤ්හෙ අභිසඞ්ඛරිත්වා. **පායාසිරඤ්ඤොති** ‘‘නත්ථි පරලොකො, නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා, නත්ථි සුකතදුක්කටානං කම්මානං ඵලං විපාකො’’ති (දී. නි. 2.410, 412) එවංලද්ධිකස්ස පායාසිරාජස්ස. රාජා හි තදා අනභිසිත්තො හුත්වා පසෙනදිනා කොසලෙන දින්නසෙතබ්‍යනගරං අජ්ඣාවසන්තො ඉමං දිට්ඨිං ගණ්හි. **පඤ්චදසහි පඤ්හෙහි පටිමණ්ඩෙත්වාති** ‘‘තං කිං මඤ්ඤසි, රාජඤ්ඤ, ඉමෙ චන්දිමසූරියා ඉමස්මිං වා ලොකෙ පරස්මිං වා දෙවා වා තෙ මනුස්සා’’ති එවමාදීහි (දී. නි. 2.411) පඤ්චදසහි පඤ්හෙහි පටිමණ්ඩිතං කත්වා. **සුත්තන්තෙති** පායාසිසුත්තන්තෙ (දී. නි. 2.406 ආදයො).

මහාකොට්ඨිකත්ථෙරවත්ථු

218. දසමං උත්තානත්ථමෙව.

තතියඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. එතදග්ගවග්ගො

(14) 4. චතුත්ථඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා

ආනන්දත්ථෙරවත්ථු

219-223. චතුත්ථවග්ගස්ස පඨමෙ **හෙට්ඨා වුත්තප්පමාණන්ති** හෙට්ඨා කොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරස්ස වත්ථුම්හි ‘‘තස්ස ධුරපත්තානි නවුතිහත්ථානි හොන්ති, කෙසරං තිංසහත්ථං, කණ්ණිකා ද්වාදසහත්ථා, පාදෙන පතිට්ඨිතට්ඨානං එකාදසහත්ථ’’න්ති එවං වුත්තප්පමාණං. **රඤ්ඤො පෙසෙසීති** පච්චන්තස්ස කුපිතභාවං ආරොචෙත්වා පෙසෙසි. **ථෙරගාථාසංවණ්ණනායං** (ථෙරගා. අට්ඨ. 2.1016 ආනන්දත්ථෙරගාථාවණ්ණනා) පන ‘‘පච්චන්තස්ස කුපිතභාවං රඤ්ඤො අනාරොචෙත්වා සයමෙව තං වූපසමෙසි, තං සුත්වා රාජා තුට්ඨමානසො පුත්තං පක්කොසාපෙත්වා ‘වරං තෙ, සුමන, දම්මි, ගණ්හාහී’ති ආහා’’ති වුත්තං. **න මෙතං චිත්තං අත්ථීති** මම එවරූපං චිත්තං නත්ථි. **අවඤ්ඣන්ති** අතුච්ඡං. **අඤ්ඤං වරෙහීති** අඤ්ඤං පත්ථෙහි, අඤ්ඤං ගණ්හාහීති වුත්තං හොති. **උදකං අධිට්ඨායාති** ‘‘උදකං හොතූ’’ති අධිට්ඨහිත්වා. **ගතෙනාති** ගමනෙන. **න ආමිසචක්ඛුකාති** චීවරාදිපච්චයසඞ්ඛාතං ආමිසං න ඔලොකෙන්ති.

වසනට්ඨානසභාගෙයෙවාති වසනට්ඨානසමීපෙයෙව. **එකන්තවල්ලභොති** උපට්ඨාකට්ඨානෙ එකන්තෙන වල්ලභො. **එතස්සෙවාති** එතස්සෙව භික්ඛුස්ස. **ද්වෙජ්ඣකථා න හොන්තීති** ද්විධාභූතකථා න හොන්ති, අනෙකන්තිකකථා න හොන්තීති වුත්තං හොති. **අනිබද්ධාති** අනියතා. **ලොහිතෙන ගලන්තෙනාති** ඉත්ථම්භූතක්ඛානෙ කරණවචනං, ගලන්තෙන ලොහිතෙන යුත්තොති අත්ථො. **අන්වාසත්තොති** අනුගතො. **උට්ඨෙහි, ආවුසො ආනන්ද, උට්ඨෙහි, ආවුසො ආනන්දාති** තුරිතෙ ඉදමාමෙඩිතවචනං. **දුවිධෙන උදකෙනාති** සීතුදකෙන උණ්හුදකෙන ච. **තිවිධෙන දන්තකට්ඨෙනාති** ඛුද්දකං මහන්තං මජ්ඣිමන්ති එවං තිප්පකාරෙන දන්තකට්ඨෙන. **නව වාරෙ අනුපරියායතීති** සත්ථරි පක්කොසන්තෙ පටිවචනදානාය ථිනමිද්ධවිනොදනත්ථං නවක්ඛත්තුං අනුපරියායති. තෙනෙවාහ – **‘‘එවඤ්හිස්ස අහොසී’’**තිආදි. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

උරුවෙලකස්සපත්ථෙරවත්ථු

224. දුතියෙ යං වත්තබ්බං, තං විත්ථාරතො විනයපාළියං ආගතමෙව.

කාළුදායිත්ථෙරවත්ථු

225. තතියෙ **ගමනාකප්පන්ති** ගමනාකාරං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

බාකුලත්ථෙරවත්ථු

226. චතුත්ථෙ **නිරාබාධානන්ති** ආබාධරහිතානං. යථා ‘‘ද්වාවීසති ද්වත්තිංසා’’තිආදිම්හි වත්තබ්බෙ ‘‘බාවීසති බාත්තිංසා’’තිආදීනි වුච්චන්ති, එවමෙවං ද්වෙ කුලානි අස්සාති ද්විකුලො, ද්වෙකුලොති වා වත්තබ්බෙ බාකුලොති වුත්තන්ති ආහ – **‘‘බාකුලොති ද්වීසු කුලෙසු වඩ්ඪිතත්තා එවංලද්ධනාමො’’**ති. **උපයොගෙනාති** ආනුභාවෙන. **ඵාසුකකාලෙති** අරොගකාලෙ. **ගද්දූහනමත්තම්පීති** ගොදුහනමත්තම්පි කාලං. ඉධ පන න සකලො ගොදුහනක්ඛණො

අධිප්පෙතො, අථ ඛො ගාවිං ථනෙ ගහෙත්වා එකඛීරබින්දුදුහනකාලමත්තං අධිප්පෙතං. **ආරොගාසාලන්ති** ආතුරානං අරොගභාවකරණත්ථාය කතසාලං.

නිමුජ්ජනුම්මුජ්ජනවසෙනාති ජාණුප්පමාණෙ උදකෙ ඨොකංයෙව නිමුජ්ජනුම්මුජ්ජනවසෙන. **ඡඩ්ඩෙත්වා පලායීති** මච්ඡස්ස මුඛසමීපෙයෙව ඡඩ්ඩෙත්වා පලායි. **දාරකස්ස තෙජෙනාති** දාරකස්ස පුඤ්ඤතෙජෙන. **මාරියමානාව මරන්තීති** දණ්ඩාදීහි පොථෙත්වා මාරියමානාව මරන්ති, න ජාලෙන බද්ධතාමත්තෙන අමාරියමානා. **නීහටමත්තොව මතොති** නීහටක්ඛණෙයෙව මතො. තෙනස්ස මාරණත්ථං උපක්කමො න කතො, යෙන උපක්කමෙන දාරකස්ස ආබාධො සියා. **තන්ති** මච්ඡං. **සකලමෙවාති** අවිකලමෙව පරිපුණ්ණාවයවමෙව. **න කෙළායතීති** න නන්දති, කිස්මිඤ්චි න මඤ්ඤති. **පිට්ඨියීතො එාලෙන්තීති** දාරකස්ස පුඤ්ඤතෙජෙන පිට්ඨියීතො එාලෙන්ති. **භෙරිං චරාපෙත්වාති** ''පුත්තං ලභි''න්ති උග්ඝොසනවසෙන භෙරිං චරාපෙත්වා. **පකතිං ආචික්ඛීති** අත්තනො පුත්තභාවං කථෙසි. **කුච්ඡියා ධාරිතත්තා අමාතා කාතුං න සක්කාති** ජනනීභාවතො අමාතා කාතුං න සක්කා. **මච්ඡං ගණ්හන්තාපීති** මච්ඡං වික්කිණිත්වා ගණ්හන්තාපි. තථා ගණ්හන්තා ච තප්පරියාපන්නං සබ්බං ගණ්හන්ති නාමාති ආහ – **''වක්කයකනාදීනි බහි කත්වා ගණ්හන්තා නාම නත්ථී''**ති. **අයම්පි අමාතා කාතුං න සක්කාති** දින්නපුත්තභාවතො න සක්කා.

සොභිතත්ථෙරවත්ථු

227. පඤ්චමං උත්තානත්ථමෙව.

උපාලිත්ථෙරවත්ථු

228. ඡට්ඨෙ **භාරුකච්ඡකවත්ථුන්ති** අඤ්ඤතරො කිර භාරුකච්ඡදෙසවාසී භික්ඛු සුපිනන්තෙ පුරාණදුතියිකාය මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවිත්වා ''අස්සමණො අහං විබ්භමිස්සාමී''ති භාරුකච්ඡං ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ ආයස්මන්තං උපාලිං පස්සිත්වා එතමත්ථං ආරොචෙසි. ආයස්මා උපාලි, එවමාහ – ''අනාපත්ති, ආවුසො, සුපිනන්තෙනා''ති. යස්මා සුපිනන්තෙ අවිසයත්තා එවං හොති. තස්මා උපාලිත්ථෙරො භගවතා අවිනිච්ඡිතපුබ්බම්පි ඉමං වත්ථුං නයග්ගාහෙන එවං විනිච්ඡිනි. ගහපතිනො ද්වෙ දාරකා හොන්ති පුත්තො ච භාගිනෙයොයා ච. අථ සො ගහපති ගිලානො හුත්වා ආයස්මන්තං අජ්ජුකං එතදවොච – ''ඉමං, භන්තෙ, ඔකාසං යො ඉමෙසං දාරකානං සද්ධො හොති පසන්නො, තස්ස ආචික්ඛෙය්‍යාසී''ති. තෙන ච සමයෙන තස්ස ච ගහපතිනො භාගිනෙයොයා සද්ධො හොති පසන්නො. අථායස්මා අජ්ජුකො තං ඔකාසං තස්ස දාරකස්ස ආචික්ඛි. සො තෙන සාපතෙයොයන කුටුම්බඤ්ච සණ්ඨපෙසි, දානඤ්ච පට්ඨපෙසි. අථ තස්ස ගහපතිනො පුත්තො ආයස්මන්තං ආනන්දං එතදවොච – ''කො නු ඛො, භන්තෙ ආනන්ද, පිතුනො දායජ්ජො පුත්තො වා භාගිනෙයොයා වා''ති. පුත්තො ඛො, ආවුසො, පිතුනො දායජ්ජොති. ආයස්මා, භන්තෙ, අයොයා අජ්ජුකො අම්හාකං සාපතෙය්‍යං අම්හාකං මෙථුනකස්ස ආචික්ඛීති. අස්සමණො, ආවුසො, සො අජ්ජුකොති. අථායස්මා අජ්ජුකො ආයස්මන්තං ආනන්දං එතදවොච – ''දෙහි මෙ, ආවුසො ආනන්ද, විනිච්ඡය''න්ති. තෙ උභොපි උපාලිත්ථෙරස්ස සන්තිකං අගමංසු. අථායස්මා උපාලි, ආයස්මන්තං ආනන්දං එතදවොච – ''යො නු ඛො, ආවුසො ආනන්ද, සාමිකෙන 'ඉමං ඔකාසං ඉත්ථන්නාමස්ස ආචික්ඛා'ති වුත්තො, තස්ස ආචික්ඛති, කිං සො ආපජ්ජතී''ති? න, භන්තෙ, කිඤ්චි ආපජ්ජති අන්තමසො දුක්කටමත්තම්පීති. අයං, ආවුසො, ආයස්මා අජ්ජුකො සාමිකෙන ''ඉමං ඔකාසං ඉත්ථන්නාමස්ස ආචික්ඛා''ති වුත්තො තස්ස ආචික්ඛති, අනාපත්ති, ආවුසො, ආයස්මතො අජ්ජුකස්සාති. භගවා තං සුත්වා ''සුකථිතං, භික්ඛවෙ, උපාලිනා''ති වත්වා සාධුකාරමදාසි, තං සන්ධායෙතං වුත්තං. **කුමාරකස්සපවත්ථු** (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.217) පන හෙට්ඨා ආගතමෙව.

ඡන්නං ඛත්තියානන්ති භද්දියො සක්‍යරාජා අනුරුද්ධො ආනන්දො භගු කිම්ලො දෙවදත්තොති ඉමෙසං ඡන්නං ඛත්තියානං. **පසාධකොති** මණ්ඩයිතා. **පාළියන්ති** සඞ්ඝභෙදක්ඛන්ධකපාළියන්ති (චූළව. 330 ආදයො).

නන්දකත්ථෙරවත්ථු

229. සත්තමෙ **එකසමොධානෙති** එකස්මිං සමොධානෙ, එකස්මිං සන්නිපාතෙති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නන්දත්ථෙරවත්ථු

230. අට්ඨමෙ **න තං චතුසම්පජඤ්ඤවසෙන අපරිච්ඡින්දිත්වා ඔලොකෙතීති** සාත්ථකසප්පායගොචරඅසම්මොහසම්පජඤ්ඤසඞ්ඛාතානං චතුන්නං සම්පජඤ්ඤානං වසෙන අපරිච්ඡින්දිත්වා තං දිසං න ඔලොකෙති. සො හි ආයස්මා ''යමෙවාහං ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතං නිස්සාය සාසනෙ අනභිරතිආදිවිප්පකාරප්පත්තො, තමෙව සුට්ඨු නිග්ගහෙස්සාමී''ති උස්සාහජාතො බලවහිරොත්තප්පො, තත්ථ ච කතාධිකාරත්තා ඉන්ද්‍රියසංවරෙ උක්කංසපාරමිප්පත්තො චතුසම්පජඤ්ඤං අමුඤ්චිත්වාව සබ්බදිසං ආලොකෙති. වුත්තඤ්චෙතං භගවතා –

> ‘‘සචෙ, භික්ඛවෙ, නන්දස්ස පුරත්ථිමා දිසා ආලොකෙතබ්බා හොති, සබ්බං චෙතසො සමන්නාහරිත්වා නන්දො පුරත්ථිමං දිසං ආලොකෙති ‘එවං මෙ පුරත්ථිමං දිසං ආලොකයතො නාභිජ්ඣාදොමනස්සා පාපකා අකුසලා ධම්මා අන්වාසවිස්සන්තී’ති. ඉතිහ තත්ථ සම්පජානො හොති. සචෙ, භික්ඛවෙ, නන්දස්ස පච්ඡිමා දිසා, උත්තරා දිසා, දක්ඛිණා දිසා, උද්ධං, අධො, අනුදිසා අනුවිලොකෙතබ්බා හොති, සබ්බං චෙතසො සමන්නාහරිත්වා නන්දො අනුදිසං අනුවිලොකෙති ‘එවං මෙ අනුදිසං අනුවිලොකයතො…පෙ.… සම්පජානො හොතී’’’ති (අ. නි. 8.9).

අභිසෙකගෙහපවෙසනආවාහමඞ්ගලෙසු වත්තමානෙසූති ඉධ තීණි මඞ්ගලානි වුත්තානි, විනයට්ඨකථායං පන ‘‘තං දිවසමෙව නන්දකුමාරස්ස කෙසවිස්සජ්ජනං, පට්ටබන්ධො, ඝරමඞ්ගලං, ඡත්තමඞ්ගලං, ආවාහමඞ්ගලන්ති පඤ්ච මඞ්ගලානි හොන්තී’’ති වුත්තං. තත්ථ කුලමරියාදවසෙන කෙසොරොපනං **කෙසවිස්සජ්ජනං**. යුවරාජපට්ටබන්ධනං **පට්ටබන්ධො**. අභිනවඝරප්පවෙසනමහො **ඝරමඞ්ගලං**. විවාහකරණමහො **ආවාහමඞ්ගලං**. යුවරාජඡත්තමහො **ඡත්තමඞ්ගලං**.

නන්දකුමාරං අභිසෙකමඞ්ගලං න තථා පීළෙසි, යථා ජනපදකල්‍යාණියා වුත්තවචනන්ති අජ්ඣාහරිතබ්බං. තදෙව පන වචනං සරූපතො දස්සෙතුං – **‘‘පත්තං ආදාය ගමනකාලෙ’’**තිආදි වුත්තං. **ජනපදකල්‍යාණීති** ජනපදම්හි කල්‍යාණී උත්තමා ඡ සරීරදොසරහිතා පඤ්ච කල්‍යාණසමන්නාගතා. සා හි යස්මා නාතිදීඝා නාතිරස්සා නාතිකිසා නාතිථූලා නාතිකාළී නාච්චොදාතාති අතික්කන්තා මානුසවණ්ණං, අසම්පත්තා දිබ්බවණ්ණං, තස්මා **ඡ සරීරදොසරහිතා**. ඡවිකල්‍යාණං මංසකල්‍යාණං න්හාරුකල්‍යාණං අට්ඨිකල්‍යාණං වයකල්‍යාණන්ති ඉමෙහි පන කල්‍යාණෙහි සමන්නාගතත්තා **පඤ්ච කල්‍යාණසමන්නාගතා** නාම. තස්සා හි ආගන්තුකොභාසකිච්චං නත්ථි, අත්තනො සරීරොභාසෙනෙව ද්වාදසහත්ථෙ ඨානෙ ආලොකං කරොති, පියඞ්ගුසාමා වා හොති සුවණ්ණසාමා වා, අයමස්සා **ඡවිකල්‍යාණතා**. චත්තාරො පනස්සා හත්ථපාදා මුඛපරියොසානඤ්ච ලාඛාරසපරිකම්මකතං විය රත්තපවාළරත්තකම්බලසදිසං හොති, අයමස්සා **මංසකල්‍යාණතා**. වීසති පන නඛපත්තානි මංසතො අමුත්තට්ඨානෙ ලාඛාරසපූරිතානි විය, මුත්තට්ඨානෙ ඛීරධාරාසදිසානි හොන්ති, අයමස්සා **න්හාරුකල්‍යාණතා**. ද්වත්තිංස දන්තා සුඵුසිතා සුධොතවජිරපන්ති විය ඛායන්ති, අයමස්සා **අට්ඨිකල්‍යාණතා**. වීසංවස්සසතිකාපි සමානා සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය හොති නිප්පලිතෙන, අයමස්සා **වයකල්‍යාණතා**. ඉති ඉමෙහි පඤ්චහි කල්‍යාණෙහි සමන්නාගතත්තා ‘‘ජනපදකල්‍යාණී’’ති වුච්චති. **තුවටන්ති** සීඝං.

ඉමස්මිං ඨානෙ නිවත්තෙස්සති, ඉමස්මිං ඨානෙ නිවත්තෙස්සතීති චින්තෙන්තමෙවාති සො කිර තථාගතෙ ගාරවවසෙන ‘‘පත්තං වො, භන්තෙ, ගණ්හථා’’ති වත්තුං අවිසහන්තො එවං චින්තෙසි – ‘‘සොපානසීසෙ පත්තං ගණ්හිස්සතී’’ති . සත්ථා තස්මිම්පි ඨානෙ න ගණ්හි. ඉතරො ‘‘සොපානපාදමූලෙ ගණ්හිස්සතී’’ති චින්තෙසි. සත්ථා තත්ථාපි න ගණ්හි. ඉතරො ‘‘රාජඞ්ගණෙ ගණ්හිස්සතී’’ති චින්තෙසි. සත්ථා තත්ථාපි න ගණ්හි. එවං ‘‘ඉධ ගණ්හිස්සති, එත්ථ ගණ්හිස්සතී’’ති චින්තෙන්තමෙව සත්ථා විහාරං නෙත්වා පබ්බාජෙසි.

මහාකප්පිනත්ථෙරවත්ථු

231. නවමෙ **සුතවිත්තකොති** ධම්මස්සවනපියො. **පටිහාරකස්සාති** දොවාරිකස්ස. **සච්චකාරෙනාති** සච්චකිරියාය. **සත්ථා ‘‘උප්පලවණ්ණා ආගච්ඡතූ’’ති චින්තෙසි. ථෙරී ආගන්ත්වා සබ්බා පබ්බාජෙත්වා භික්ඛුනීඋපස්සයං ගතාති** ඉදං අඞ්ගුත්තරභාණකානං කථාමග්ගං දස්සෙන්තෙන වුත්තං. තෙනෙව **ධම්මපදට්ඨකථායං** (ධ. ප. අට්ඨ. 1.මහාකප්පිනත්ථෙරවත්ථු) වුත්තං –

> ‘‘තා සත්ථාරං වන්දිත්වා එකමන්තං ඨිතා පබ්බජ්ජං යාචිංසු. එවං කිර වුත්තෙ සත්ථා උප්පලවණ්ණාය ආගමනං චින්තෙසීති එකච්චෙ වදන්ති. සත්ථා පන තා උපාසිකායො ආහ – ‘සාවත්ථිං ගන්ත්වා භික්ඛුනීඋපස්සයෙ පබ්බාජෙථා’ති. තා අනුපුබ්බෙන ජනපදචාරිකං චරමානා අන්තරාමග්ගෙ මහාජනෙන අභිහටසක්කාරසම්මානා පදසාව වීසයොජනසතිකං මග්ගං ගන්ත්වා භික්ඛුනීඋපස්සයෙ පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසූ’’ති.

ධම්මපීතීති ධම්මපායකො, ධම්මං පිවන්තොති අත්ථො. ධම්මො ච නාමෙස න සක්කා භාජනෙන යාගුආදීනි විය පාතුං, නවවිධං පන ලොකුත්තරධම්මං නාමකායෙන ඵුසන්තො ආරම්මණතො සච්ඡිකරොන්තො පරිඤ්ඤාභිසමයාදීහි දුක්ඛාදීනි අරියසච්චානි පටිවිජ්ඣන්තො ධම්මං පිවති නාම. **සුඛං සෙතීති** දෙසනාමත්තමෙතං, චතූහිපි ඉරියාපථෙහි සුඛං විහරතීති අත්ථො. **විප්පසන්නෙනාති** අනාවිලෙන නිරුපක්කිලෙසෙන. **අරියප්පවෙදිතෙති** බුද්ධාදීහි අරියෙහි පවෙදිතෙ සතිපට්ඨානාදිභෙදෙ බොධිපක්ඛියධම්මෙ. **සදා රමතීති** එවරූපො ධම්මපීති විප්පසන්නෙන චෙතසා විහරන්තො පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතො සදා රමති අභිරමති. බාහිතපාපත්තා **‘‘බ්‍රාහ්මණා’’**ති ථෙරං ආලපති.

සාගතත්ථෙරවත්ථු

232. දසමෙ **ඡබ්බග්ගියානං වචනෙනාති** කොසම්බිකා කිර උපාසකා ආයස්මන්තං සාගතං උපසඞ්කමිත්වා අභිවාදෙත්වා එකමන්තං ඨිතා එවමාහංසු – ''කිං, භන්තෙ, අය්‍යානං දුල්ලභඤ්ච මනාපඤ්ච, කිං පටියාදෙමා''ති? එවං වුත්තෙ ඡබ්බග්ගියා භික්ඛූ කොසම්බිකෙ උපාසකෙ එතදවොචුං – ''අත්ථාවුසො කාපොතිකා, නාම පසන්නා භික්ඛූනං දුල්ලභා ච මනාපා ච, තං පටියාදෙථා''ති. අථ කොසම්බිකා උපාසකා ඝරෙ ඝරෙ කාපොතිකං පසන්නං පටියාදෙත්වා ආයස්මන්තං සාගතං පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා එතදවොචුං – ''පිවතු, භන්තෙ, අය්‍යො සාගතො කාපොතිකං පසන්නං, පිවතු, භන්තෙ, අය්‍යො සාගතො කාපොතිකං පසන්න''න්ති. අථායස්මා සාගතො ඝරෙ ඝරෙ කාපොතිකං පසන්නං පිවිත්වා නගරම්හා නික්ඛමන්තො නගරද්වාරෙ පති. තෙන වුත්තං – **''ඡබ්බග්ගියානං වචනෙන සබ්බගෙහෙසු කාපොතිකං පසන්නං පටියාදෙත්වා''**තිආදි. තත්ථ **කාපොතිකා** නාම කපොතපාදසමානවණ්ණා රත්තොභාසා. **පසන්නාති** සුරාමණ්ඩස්සෙතං අධිවචනං. **විනයෙ සමුට්ඨිතන්ති** සුරාපානසික්ඛාපදෙ (පාචි. 326 ආදයො) ආගතං.

රාධත්ථෙරවත්ථු

233. එකාදසමෙ **සත්ථා සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස සඤ්ඤං අදාසීති** බ්‍රාහ්මණං පබ්බාජෙතුං සඤ්ඤං අදාසි, ආණාපෙසීති වුත්තං හොති. භගවා කිර තං බ්‍රාහ්මණං පබ්බජ්ජං අලභිත්වා කිසං ලූඛං දුබ්බණ්ණං උප්පණ්ඩුප්පණ්ඩුකජාතං දිස්වා භික්ඛූ ආමන්තෙසි – ''කො, භික්ඛවෙ, තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස අධිකාරං සරතී''ති. එවං වුත්තෙ ආයස්මා සාරිපුත්තො භගවන්තං එතදවොච – ''අහං ඛො, භන්තෙ, තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස අධිකාරං සරාමී''ති. කිං පන ත්වං, සාරිපුත්ත, බ්‍රාහ්මණස්ස අධිකාරං සරසීති. ඉධ මෙ, භන්තෙ, සො බ්‍රාහ්මණො රාජගහෙ පිණ්ඩාය චරන්තස්ස කටච්ඡුභික්ඛං දාපෙසි, ඉමං ඛො අහං, භන්තෙ, තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස අධිකාරං සරාමී''ති. සාධු සාධු, සාරිපුත්ත. කතඤ්ඤුනො හි, සාරිපුත්ත, සප්පුරිසා කතවෙදිනො, තෙන හි ත්වං, සාරිපුත්ත, තං බ්‍රාහ්මණං පබ්බාජෙහි උපසම්පාදෙහීති. **අට්ඨුප්පත්තියං ආගතොති** අලීනචිත්තජාතකස්ස (ජා. 1.2.11-12) අට්ඨුප්පත්තියං (ජා. අට්ඨ. 2.2.අලීනචිත්තජාතකවණ්ණනා) ආගතො.

නිධීනන්ති තත්ථ තත්ථ නිදහිත්වා ඨපිතානං හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදිපූරානං නිධිකුම්භීනං. **පවත්තාරන්ති** කිච්ඡජීවිකෙ දුග්ගතමනුස්සෙ අනුකම්පං කත්වා ''එහි, තෙ සුඛෙන ජීවනුපායං දස්සෙස්සාමී''ති නිධිට්ඨානං නෙත්වා හත්ථං පසාරෙත්වා ''ඉමං ගහෙත්වා සුඛං ජීවා''ති ආචික්ඛිතාරං විය. **වජ්ජදස්සිනන්ති** ද්වෙ වජ්ජදස්සිනො ''ඉමිනා නං අසාරුප්පෙන වා ඛලිතෙන වා සඞ්ඝමජ්ඣෙ නිග්ගණ්හිස්සාමී''ති රන්ධගවෙසකො ච, අනඤ්ඤාතං ඤාපනත්ථාය ඤාතං අනුග්ගණ්හනත්ථාය සීලාදීනමස්ස වුද්ධිකාමතාය තං තං වජ්ජං ඔලොකනෙන උල්ලුම්පනසභාවසණ්ඨිතො ච. අයං ඉධ අධිප්පෙතො. යථා හි දුග්ගතමනුස්සො ''ඉමං ගණ්හාහී''ති තජ්ජෙත්වාපි පොථෙත්වාපි නිධිං දස්සෙන්තෙ කොපං න කරොති, පමුදිතොව හොති, එවමෙවං එවරූපෙ පුග්ගලෙ අසාරුප්පං වා ඛලිතං වා දිස්වා ආචික්ඛන්තෙ කොපො න කාතබ්බො, තුට්ඨෙනෙව භවිතබ්බං. ''භන්තෙ, මහන්තං වො කම්මං කතං මය්හං ආචරියුපජ්ඣායට්ඨානෙ ඨත්වා ඔවදන්තෙහි, පුනපි මං වදෙය්‍යාථා''ති පවාරෙතබ්බමෙව.

නිග්ගය්හවාදින්ති එකච්චො හි සද්ධිවිහාරිකාදීනං අසාරුප්පං වා ඛලිතං වා දිස්වා ''අයං මෙ මුඛොදකදානාදීහි සක්කච්චං උපට්ඨහති, සචෙ නං වක්ඛාමි, න මං උපට්ඨහිස්සති, එවං මෙ පරිහානි භවිස්සතී''ති තං වත්තුං අවිසහන්තො න නිග්ගය්හවාදී නාම හොති, සො ඉමස්මිං සාසනෙ කචවරං ආකිරති. යො පන තථාරූපං වජ්ජං දිස්වා වජ්ජානුරූපං තජ්ජෙන්තො පණාමෙන්තො දණ්ඩකම්මං කරොන්තො විහාරා නීහරන්තො සික්ඛාපෙති, අයං නිග්ගය්හවාදී නාම සෙය්‍යථාපි, සම්මාසම්බුද්ධො. වුත්තඤ්හෙතං – ''නිග්ගය්හ නිග්ගය්හාහං, ආනන්ද, වක්ඛාමි, පවය්හ පවය්හ , ආනන්ද, වක්ඛාමි, යො සාරො, සො ඨස්සතී''ති (ම. නි. 3.196). **මෙධාවින්ති** ධම්මොජපඤ්ඤාය සමන්නාගතං. **තාදිසන්ති** එවරූපං **පණ්ඩිතං භජෙය්‍ය** පයිරුපාසෙය්‍ය. තාදිසඤ්හි ආචරියං **භජමානස්ස** අන්තෙවාසිකස්ස **සෙය්‍යො හොති න පාපියො,** වඩ්ඪියෙව හොති, නො පරිහානීති.

මොඝරාජත්ථෙරවත්ථු

234. ද්වාදසමෙ **කට්ඨවාහනනගරෙති** කට්ඨවාහනෙන ගහිතත්තා එවංලද්ධනාමකෙ නගරෙ. අතීතෙ කිර බාරාණසිවාසී එකො රුක්ඛවඩ්ඪකී සකෙ ආචරියකෙ අද්දුතියො. තස්ස සොළස සිස්සා එකමෙකස්ස සහස්සං අන්තෙවාසිකා. එවං තෙ සත්තරසාධිකා සොළස සහස්සා ආචරියන්තෙවාසිකා සබ්බෙපි බාරාණසිං උපනිස්සාය ජීවිකං කප්පෙන්තා පබ්බතසමීපං ගන්ත්වා රුක්ඛෙ ගහෙත්වා තත්ථෙව නානාපාසාදවිකතියො නිට්ඨාපෙත්වා කුල්ලං බන්ධිත්වා ගඞ්ගාය බාරාණසිං ආනෙත්වා සචෙ රාජා අත්ථිකො හොති, රඤ්ඤො එකභූමකං වා සත්තභූමකං වා පාසාදං යොජෙත්වා දෙන්ති. නො චෙ, අඤ්ඤෙසම්පි වික්කිණිත්වා පුත්තදාරං පොසෙන්ති. අථ නෙසං එකදිවසං ආචරියො ''න සක්කා වඩ්ඪකිකම්මෙන නිච්චං ජීවිතුං, දුක්කරඤ්හි ජරාකාලෙ එතං කම්ම''න්ති චින්තෙත්වා අන්තෙවාසිකෙ ආමන්තෙසි – ''තාතා, උදුම්බරාදයො අප්පසාරරුක්ඛෙ ආනෙථා''ති. තෙ ''සාධූ''ති පටිස්සුණිත්වා ආනයිංසු. සො තෙහි කට්ඨසකුණං කත්වා තස්සබ්භන්තරං පවිසිත්වා වාතෙන යන්තං පූරෙසි. කට්ඨසකුණො සුවණ්ණහංසරාජා විය ආකාසෙ ලඞ්ඝිත්වා වනස්ස උපරි චරිත්වා අන්තෙවාසීනං පුරතො ඔරුහි.

අථාචරියො සිස්සෙ ආහ – ''තාතා ඊදිසානි කට්ඨවාහනානි කත්වා සක්කා සකලජම්බුදීපෙ රජ්ජෙ ගහෙතුං, තුම්හෙපි තාතා එතානි කරොථ, රජ්ජං ගහෙත්වා ජීවිස්සාම, දුක්කරං වඩ්ඪකිසිප්පෙන ජීවිතු''න්ති. තෙ තථා කත්වා

ආචරියස්ස පටිවෙදෙසුං. තතො නෙ ආචරියො ආහ – ‘‘කතමං තාතා රජ්ජං ගණ්හාමා’’ති? බාරාණසිරජ්ජං ආචරියාති. අලං තාතා, මා එතං රුචිත්ථ, මයඤ්හි තං ගහෙත්වාපි ‘‘වඩ්ඪකිරාජා, වඩ්ඪකියුවරාජා’’ති වඩ්ඪකිවාදා න මුච්චිස්සාම, මහන්තො ජම්බුදීපො, අඤ්ඤත්ථ ගච්ඡාමාති. තතො සපුත්තදාරකා කට්ඨවාහනානි අභිරුහිත්වා සජ්ජාවුධා හුත්වා හිමවන්තාභිමුඛා ගන්ත්වා හිමවති අඤ්ඤතරං නගරං පවිසිත්වා රඤ්ඤො නිවෙසනෙයෙව පච්චුට්ඨංසු. තෙ තත්ථ රජ්ජං ගහෙත්වා ආචරියං රජ්ජෙ අභිසිඤ්චිංසු. සො ‘‘කට්ඨවාහනො රාජා’’ති පාකටො අහොසි, තං නගරං තෙන ගහිතත්තා ‘‘කට්ඨවාහනනගර’’න්තෙව නාමං ලභි.

තපචාරන්ති තපචරණං. **පාසාණචෙතියෙ පිට්ඨිපාසාණෙ නිසීදීති** පාසාණකචෙතියන්ති ලද්ධවොහාරෙ පිට්ඨිපාසාණෙ සක්කෙන මාපිතෙ මහාමණ්ඩපෙ නිසීදි. තත්ථ කිර මහතො පාසාණස්ස උපරි පුබ්බෙ දෙවට්ඨානං අහොසි, උප්පන්නෙ පන භගවති විහාරො ජාතො, සො තෙනෙව පුරිමවොහාරෙන **‘‘පාසාණචෙතිය’’**න්ති වුච්චති.

තෙන පුච්ඡිතෙ දුතියො හුත්වා සත්ථාරං පඤ්හං පුච්ඡීති –

> ‘‘මුද්ධං මුද්ධාධිපාතඤ්ච, බාවරී පරිපුච්ඡති;
> තං බ්‍යාකරොහි භගවා, කඞ්ඛං විනය නො ඉසෙ’’ති. (සු. නි. 1031) –

එවං තෙන පඤ්හෙ පුච්ඡිතෙ භගවතා ච –

> ‘‘අවිජ්ජා මුද්ධාති ජානාහි, විජ්ජා මුද්ධාධිපාතිනී;
> සද්ධාසතිසමාධීහි, ඡන්දවීරියෙන සංයුතා’’ති. (සු. නි. 1032) –

පඤ්හෙ විස්සජ්ජිතෙ දුතියො හුත්වා පඤ්හං පුච්ඡි.

අථස්ස...පෙ.... පඤ්හං කථෙසීති –

‘‘කථං ලොකං අවෙක්ඛන්තං, මච්චුරාජා න පස්සතී’’ති. (සු. නි. 1124) –

තෙන පඤ්හෙ පුච්ඡිතෙ –

> ‘‘සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු, මොඝරාජ සදා සතො;
> අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්ච, එවං මච්චුතරො සියා;
> එවං ලොකං අවෙක්ඛන්තං, මච්චුරාජා න පස්සතී’’ති. (සු. නි. 1125) –

පඤ්හං විස්සජ්ජෙසි.

සෙසජනාති තස්මිං සමාගමෙ සන්නිපතිතා සෙසජනා. **න කථීයන්තීති** ‘‘එත්තකා සොතාපන්නා’’තිආදිනා න වුච්චන්ති. **එවං පාරායනෙ වත්ථු සමුට්ඨිතන්ති** පාරායනවග්ගෙ ඉදං වත්ථු සමුට්ඨිතං.

චතුත්ථඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ථෙරපාළිසංවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. එතදග්ගවග්ගො

(14) 5. පඤ්චමඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා

මහාපජාපතිගොතමීථෙරීවත්ථු

235. ථෙරිපාළිසංවණ්ණනාය පඨමෙ **යදිදං මහාගොතමීති** එත්ථ ‘‘යදිදං මහාපජාපති ගොතමී’’ති ච පඨන්ති. තත්ථ **ගොතමීති** ගොත්තං. නාමකරණදිවසෙ පනස්සා ලද්ධසක්කාරා බ්‍රාහ්මණා ලක්ඛණසම්පත්තිං දිස්වා ‘‘සචෙ අයං ධීතරං ලභිස්සති, චක්කවත්තිරඤ්ඤො මහෙසී භවිස්සති. සචෙ පුත්තං ලභිස්සති, චක්කවත්තිරාජා භවිස්සතී’’ති උභයථාපි ‘‘මහතීයෙවස්සා පජා භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකරිංසු, තස්මා පුත්තපජාය චෙව ධීතුපජාය ච මහන්තතාය ‘‘මහාපජාපතී’’ති වොහරිංසු. තදුභයං පන සංසන්දෙත්වා **‘‘මහාපජාපතිගොතමී’’**ති වුත්තං. **වාරභික්ඛන්ති** වාරෙන දාතබ්බං භික්ඛං. **නාමං අකංසූති** ගොත්තංයෙව නාමං අකංසු. **මාතුච්ඡන්ති** චූළමාතරං. මාතුභගිනී හි මාතුච්ඡාති වුච්චති. **කලහවිවාදසුත්තපරියොසානෙති** ‘‘කුතොපහූතා කලහා විවාදා’’තිආදිනා සුත්තනිපාතෙ ආගතස්ස **කලහවිවාදසුත්තස්ස** (සු. නි. 868 ආදයො) පරියොසානෙ. ඉදඤ්ච අඞ්ගුත්තරභාණකානං කථාමග්ගානුසාරෙන වුත්තං. අපරෙ පන

‘‘තස්මිංයෙව සුත්තනිපාතෙ ‘අත්තදණ්ඩාභයං ජාත’න්තිආදිනා ආගතස්ස **අත්තදණ්ඩසුත්තස්ස** (සු. නි. 941 ආදයො) පරියොසානෙ’’ති වදන්ති. **නික්ඛමිත්වා පබ්බජිතානන්ති** එත්ථ එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය එතෙ පබ්බජිතාති වදන්ති. තෙනෙව සුත්තනිපාතෙ **අත්තදණ්ඩසුත්තසංවණ්ණනාය** (සු. නි. අට්ඨ. 2.942 ආදයො) වුත්තං – ‘‘දෙසනාපරියොසානෙ පඤ්චසතා සාකියකුමාරා කොළියකුමාරා ච එහිභික්ඛුපබ්බජ්ජාය පබ්බජිතා. තෙ ගහෙත්වා භගවා මහාවනං පාවිසී’’ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඛෙමාථෙරීවත්ථු

236. දුතියෙ **පරපරියාපන්නා හුත්වාති** පරෙසං දාසී හුත්වා. **සුවණ්ණරසපිඤ්ජරො අහොසීති** සුවණ්ණරසපිඤ්ජරො විය අහොසි.

මක්කටකොව ජාලන්ති යථා නාම මක්කටකො සුත්තජාලං කත්වා මජ්ඣට්ඨානෙ නාභිමණ්ඩලෙ නිපන්නො පරියන්තෙ පතිතං පටඞ්ගං වා මක්ඛිකං වා වෙගෙන ගන්ත්වා විජ්ඣිත්වා තස්ස රසං පිවිත්වා පුනාගන්ත්වා තස්මිංයෙව ඨානෙ නිපජ්ජති, එවමෙව යෙ සත්තා රාගරත්තා දොසපදුට්ඨා මොහමූළ්හා සයංකතං තණ්හාසොතං අනුපතන්ති, තෙ තං සමතික්කමිතුං න සක්කොන්ති, එවං දුරතික්කමං. **එතම්පි ඡෙත්වාන වජන්ති ධීරාති** පණ්ඩිතා එතං බන්ධනං ඡින්දිත්වා **අනපෙක්ඛිනො** නිරාලයා හුත්වා අරහත්තමග්ගෙන සබ්බං දුක්ඛං පහාය වජන්ති ගච්ඡන්තීති අත්ථො.

උප්පලවණ්ණාථෙරීවත්ථු

237. තතියං උත්තානත්ථමෙව.

පටාචාරාථෙරීවත්ථු

238. චතුත්ථෙ **පටිහාරසතෙනපීති** ද්වාරසතෙනපි. **පටිහාරසද්දො හි ද්වාරෙ දොවාරිකෙ ච දිස්සති. කුලසභාගන්ති** අත්තනො ගෙහසමීපං.

තාණායාති තාණභාවාය පතිට්ඨානත්ථාය. **බන්ධවාති** පුත්තෙ ච පිතරො ච ඨපෙත්වා අවසෙසා ඤාතිසුහජ්ජා. **අන්තකෙනාධිපන්නස්සාති** මරණෙන අභිභූතස්ස. පවත්තියඤ්හි පුත්තාදයො අන්නපානාදිදානෙන චෙව උප්පන්නකිච්චනිත්ථරණෙන ච තාණා හුත්වාපි මරණකාලෙ කෙනචි උපායෙන මරණං පටිබාහිතුං අසමත්ථතාය තාණත්ථාය ලෙණත්ථාය න සන්ති නාම. තෙනෙව වුත්තං – **‘‘නත්ථි ඤාතීසු තාණතා’’**ති.

එතමත්ථවසන්ති එතං තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස තාණං භවිතුං අසමත්ථභාවසඞ්ඛාතං කාරණං ජානිත්වා **පණ්ඩිතො** චතුපාරිසුද්ධිසීලෙන සංවුතො රක්ඛිතගොපිතො හුත්වා **නිබ්බානගමනං** අට්ඨඞ්ගිකං **මග්ගං** සීඝං සොධෙය්‍යාති අත්ථො.

ධම්මදින්නාථෙරීවත්ථු

239. පඤ්චමෙ **පරායත්තට්ඨානෙති** පරෙසං දාසිට්ඨානෙ. **සුජාතත්ථෙරස්ස අධිකාරකම්මං කත්වාති** සා කිර අත්තනො කෙසෙ වික්කිණිත්වා සුජාතත්ථෙරස්ස නාම අග්ගසාවකස්ස දානං දත්වා පත්ථනං අකාසි . තං සන්ධායෙතං වුත්තං. **හත්ථෙ පසාරිතෙති** තස්ස හත්ථාවලම්බනත්ථං පුබ්බාචිණ්ණවසෙන හත්ථෙ පසාරිතෙ. සො කිර අනාගාමී හුත්වා ගෙහං ආගච්ඡන්තො යථා අඤ්ඤෙසු දිවසෙසු ඉතො චිතො ච ඔලොකෙන්තො සිතං කුරුමානො හසමානො ආගච්ඡති, එවං අනාගන්ත්වා සන්තින්ද්‍රියො සන්තමානසො හුත්වා අගමාසි. ධම්මදින්නා සීහපඤ්ජරං උග්ඝාටෙත්වා වීථිං ඔලොකයමානා තස්ස ආගමනාකාරං දිස්වා ‘‘කිං නු ඛො එත’’න්ති චින්තෙත්වා තස්ස පච්චුග්ගමනං කුරුමානා සොපානසීසෙ ඨත්වා ඔලම්බනත්ථං හත්ථං පසාරෙසි. උපාසකො අත්තනො හත්ථං සමිඤ්ජෙසි. සා ‘‘පාතරාසභොජනකාලෙ ජානිස්සාමී’’ති චින්තෙසි. උපාසකො පුබ්බෙ තාය සද්ධිං එකතො භුඤ්ජති. තං දිවසං පන තං අනපලොකෙත්වා යොගාවචරභික්ඛු විය එකකොව භුඤ්ජි. තෙනාහ – **‘‘භුඤ්ජමානොපි ඉමං දෙථ, ඉමං හරථාති න බ්‍යාහරී’’**ති. තත්ථ **ඉමං දෙථාති** ඉමං ඛාදනීයං වා භොජනීයං වා දෙථ. **ඉමං හරථාති** ඉමං ඛාදනීයං වා භොජනීයං වා අපහරථ. **සන්ථවවසෙනාති** කිලෙසසන්ථවවසෙන. චිරකාලපරිභාවිතාය සටදීපජාලාය විය අබ්භන්තරෙ දිබ්බමානාය හෙතුසම්පත්තියා චොදියමානා ආහ – **‘‘එවං සන්තෙ…පෙ…. මය්හං පබ්බජ්ජං අනුජානාථා’’**ති.

අයං තාව සෙට්ඨී සරමජ්ඣෙ ඨිතොව දුක්ඛස්සන්තං අකාසීති සා කිර ‘‘ධම්මදින්නෙ තුය්හං දොසො නත්ථි, අහං පන අජ්ජ පට්ඨාය සන්ථවවසෙන…පෙ…. කුලඝරං ගච්ඡා’’ති වුත්තෙ එවං චින්තෙසි – ‘‘පකතිපුරිසො එවං වත්තා නාම නත්ථි, අද්ධා එතෙන ලොකුත්තරධම්මො නාම පටිවිද්ධො’’ති. තෙනස්සා අයං සඞ්කප්පො අහොසි ‘‘අයං තාව සෙට්ඨී සරමජ්ඣෙ ඨිතොව දුක්ඛස්සන්තං අකාසී’’ති. **මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථායං** (ම. නි. අට්ඨ. 1.460) පන ‘‘අථ කස්මා මයා සද්ධිං යථාපකතියා ආලාපසල්ලාපමත්තම්පි න කරොථාති සො චින්තෙසි – ‘අයං ලොකුත්තරධම්මො නාම ගරු භාරියො න පකාසෙතබ්බො; සචෙ ඛො පනාහං න කථෙස්සාමි, අයං හදයං ඵාලෙත්වා එත්ථෙව කාලං

කරෙය්‍යා’ති තස්සා අනුග්ගහත්ථාය කරෙයි – ‘ධම්මදින්නෙ අහං සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා ලොකුත්තරධම්මං නාම අධිගතො, තං අධිගතස්ස එවරූපා ලොකියකිරියා න වට්ටතී’’’ති වුත්තං.

පඤ්චක්ඛන්ධාදිවසෙන පඤ්හෙ පුච්ඡීති ‘‘සක්කායො සක්කායොති අය්‍යො වුච්චති, කතමො නු ඛො අය්‍යො සක්කායො වුත්තො භගවතා’’තිආදිනා චූළවෙදල්ලසුත්තෙ (ම. නි. 1.460 ආදයො) ආගතනයෙන පුච්ඡි. **පුච්ඡිතං පුච්ඡිතං විස්සජ්ජෙසීති** ‘‘පඤ්ච ඛො ඉමෙ, ආවුසො විසාඛ, උපාදානක්ඛන්ධා සක්කායො වුත්තො භගවතා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.460 ආදයො) තත්ථෙව ආගතනයෙන විස්සජ්ජෙසි. **සූරභාවන්ති** තික්ඛභාවං. අනධිගතඅරහත්තමග්ගස්ස උග්ගහෙන විනා තත්ථ පඤ්හො න උපට්ඨාතීති ආහ – **‘‘උග්ගහවසෙන අරහත්තමග්ගෙපි පුච්ඡී’’**ති. **තං නිවත්තෙන්තීති** ‘‘විමුත්තියා පනාය්‍යෙ කිං පටිභාගො’’ති පුච්ඡිතෙ ‘‘විමුත්තියා ඛො, ආවුසො විසාඛ, නිබ්බානං පටිභාගො’’ති (ම. නි. 1.466) වුත්තෙ ‘‘නිබ්බානස්ස, පනාය්‍යෙ, කිං පටිභාගො’’ති පුන පුච්ඡිතෙ තං නිවත්තෙන්තී **‘‘අච්චසරාවුසො විසාඛා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **අච්චසරාති** අපුච්ඡිතබ්බං පුච්ඡන්තො පඤ්හං අතික්කාමිතා අහොසීති අත්ථො. **නාසක්ඛි පඤ්හානං පරියන්තං ගහෙතුන්ති** පඤ්හානං පරිච්ඡෙදප්පමාණං ගහෙතුං නාසක්ඛි. පඤ්හානඤ්හි පරිච්ඡෙදං ගහෙතුං යුත්තට්ඨානෙ අට්ඨත්වා තතො පරං පුච්ඡන්තො නාසක්ඛි පඤ්හානං පරියන්තං ගහෙතුං. අප්පටිභාගධම්මස්ස ච පටිභාගං පුච්ඡි. නිබ්බානං නාමෙතං අප්පටිභාගං, න සක්කා නීලං වා පීතකං වාති කෙනචි ධම්මෙන සද්ධිං පටිභාගං කත්වා දස්සෙතුං, තඤ්ච ත්වං ඉමිනා අධිප්පායෙන පුච්ඡසීති අත්ථො. **නිබ්බානොගධන්ති** නිබ්බානං ඔගාහෙත්වා ඨිතං, නිබ්බානන්තොගධං නිබ්බානං අනුප්පවිට්ඨන්ති අත්ථො. **නිබ්බානපරායණන්ති** නිබ්බානං පරං අයනමස්ස පරාගති, න තතො පරං ගච්ඡතීති අත්ථො. නිබ්බානං පරියොසානං අවසානං අස්සාති **නිබ්බානපරියොසානං.**

පුරෙති අතීතෙසු ඛන්ධෙසු. **පච්ඡාති** අනාගතෙසු ඛන්ධෙසු. **මජ්ඣෙති** පච්චුප්පන්නෙසු ඛන්ධෙසු. **අකිඤ්චනන්ති** යස්ස එතෙසු තීසු තණ්හාගාහසඞ්ඛාතං කිඤ්චනං නත්ථි, තමහං රාගකිඤ්චනාදීහි අකිඤ්චනං කස්සචි ගහණස්ස අභාවෙන **අනාදානං** බ්‍රාහ්මණං වදාමීති අත්ථො.

පණ්ඩිතාති ධාතුආයතනාදිකුසලතාසඞ්ඛාතෙන පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතා. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, පණ්ඩිතො හොති? යතො ඛො, ආනන්ද, භික්ඛු ධාතුකුසලො ච හොති ආයතනකුසලො ච පටිච්චසමුප්පාදකුසලො ච ඨානාට්ඨානකුසලො ච, එත්තාවතා ඛො, ආනන්ද, භික්ඛු පණ්ඩිතො හොතී’’ති.

මහාපඤ්ඤාති මහන්තෙ අත්ථෙ මහන්තෙ ධම්මෙ මහන්තා නිරුත්තියො මහන්තානි පටිභානානි පරිග්ගහණෙ සමත්ථාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතා. ඉමිස්සා හි ථෙරියා අසෙක්ඛපටිසම්භිදාප්පත්තතාය පටිසම්භිදායො පූරෙත්වා ඨිතතාය පඤ්ඤාමහත්තං. **යථා තං ධම්මදින්නායාති** යථා ධම්මදින්නාය භික්ඛුනියා බ්‍යාකතං, අහං එවමෙව බ්‍යාකරෙය්‍යන්ති අත්ථො. **තන්ති** නිපාතමත්තං.

නන්දාථෙරීවත්ථු

240. ජට්ඨෙ **අඤ්ඤං මග්ගං අපස්සන්තීති** අඤ්ඤං උපායං අපස්සන්තී. **විස්සත්ථාති** නිරාසඞ්කා. **ඉත්ථිනිමිත්තන්ති** ඉත්ථියා සුභනිමිත්තං, සුභාකාරන්ති වුත්තං හොති. **ධම්මපදෙ ගාථං වත්වාති** –

> ‘‘අට්ඨීනං නගරං කතං, මංසලොහිතලෙපනං;
> යත්ථ ජරා ච මච්චු ච, මානො මක්ඛො ච ඔහිතො’’ති. (ධ. ප. 150) –

ඉමං ගාථං වත්වා. තත්‍රායමධිප්පායො – යථෙව හි පුබ්බණ්ණාපරණ්ණාදීනං ඔදහනත්ථාය කට්ඨානි උස්සාපෙත්වා වල්ලීහි බන්ධිත්වා මත්තිකාය විලිම්පිත්වා නගරසඞ්ඛාතං බහිද්ධා ගෙහං කරොන්ති, එවමිදං අජ්ඣත්තිකම්පි තීණි අට්ඨිසතානි උස්සාපෙත්වා න්හාරුවිනද්ධං මංසලොහිතලෙපනං තචපටිච්ඡන්නං ජීරණලක්ඛණාය ජරාය මරණලක්ඛණස්ස මච්චුනො ආරොග්‍යසම්පදාදීනි පටිච්ච උප්පජ්ජනලක්ඛණස්ස මානස්ස සුකතකාරණවිනාසනලක්ඛණස්ස මක්ඛස්ස ච ඔදහනත්ථාය නගරං කතං. එවරූපො එව හි එත්ථ කායිකචෙතසිකො ආබාධො ඔහිතො, ඉතො උද්ධං කිඤ්චි ගය්හූපගං නත්ථීති.

සුත්තං අභාසීති –

> ‘‘චරං වා යදි වා තිට්ඨං, නිසින්නො උද වා සයං;
> සමිඤ්ජෙති පසාරෙති, එසා කායස්ස ඉඤ්ජනා.
>
> ‘‘අට්ඨිනහාරුසංයුත්තො, තචමංසාවලෙපනො;
> ඡවියා කායො පටිච්ඡන්නො, යථාභූතං න දිස්සතී’’ති. (සු. නි. 195-196) –

ආදිනා සුත්තමභාසි.

සොණාථෙරීවත්ථු

241. සත්තමෙ **සබ්බෙපි විසුං විසුං සරාවාසෙ පතිට්ඨාපෙසීති** එත්ථ සබ්බෙපි විසුං විසුං සරාවාසෙ පතිට්ඨාපෙත්වා ''පුත්තාව මං පටිජග්ගිස්සන්ති, කිං මෙ විසුං කුටුම්බෙනා''ති සබ්බං සාපතෙය්‍යම්පි විභජිත්වා අදාසීති වෙදිතබ්බං. තෙනෙව හි තතො පට්ඨාය ''අයං අම්හාකං කිං කරිස්සතී''ති අත්තනො සන්තිකං ආගතං ''මාතා''ති සඤ්ඤම්පි න කරිංසු. තථා හි නං කතිපාහච්චයෙන ජෙට්ඨපුත්තස්ස භරියා ''අහො අම්හාකං අයං ජෙට්ඨපුත්තො මෙති ද්වෙ කොට්ඨාසෙ දත්වා විය ඉමමෙව ගෙහං ආගච්ඡතී''ති ආහ. සෙසපුත්තානං භරියායොපි එවමෙවං වදිංසු. ජෙට්ඨධීතරං ආදිං කත්වා තාසං ගෙහං ගතකාලෙ තාපි නං එවමෙව වදිංසු. සා අවමානප්පත්තා හුත්වා ''කිං මෙ ඉමෙසං සන්තිකෙ වුත්ථෙන, භික්ඛුනී හුත්වා ජීවිස්සාමී''ති භික්ඛුනීඋපස්සයං ගන්ත්වා පබ්බජ්ජං යාචි, තා නං පබ්බාජෙසුං. ඉමමෙව වත්ථුං දස්සෙන්තො **''බහුපුත්තිකසොණා තෙසං අත්තනි අගාරවභාවං ඤත්වා 'සරාවාසෙන කිං කරිස්සාමී'ති නික්ඛමිත්වා පබ්බජී''**ති ආහ.

විහාරං ගච්ඡන්තියොති භික්ඛුවිහාරං ගච්ඡන්තියො. **ධම්මමුත්තමන්ති** නවවිධලොකුත්තරධම්මං. සො හි උත්තමධම්මො නාම යො හි තං න පස්සති, තස්ස වස්සසතම්පි ජීවනතො තං ධම්මං පස්සන්තස්ස පටිවිජ්ඣන්තස්ස **එකාහම්පි** එකක්ඛණම්පි ජීවිතං සෙය්‍යො. **ආගන්තුකජනොති** විහාරගතං භික්ඛුනීජනං සන්ධාය වදති. **අනුපධාරෙත්වාති** අසල්ලක්ඛෙත්වා.

බකුලාථෙරීවත්ථු

242. අට්ඨමං උත්තානත්ථමෙව.

කුණ්ඩලකෙසාථෙරීවත්ථු

243. නවමෙ **චතුක්කෙති** වීථිචතුක්කෙ. චතුන්නං සමාහාරො චතුක්කං. **චාරකතොති** බන්ධනාගාරතො. **උබ්බට්ටෙත්වාති** උද්ධරිත්වා.

මුහුත්තමපි චින්තයෙති මුහුත්තං තඞ්ඛණම්පි ඨානුප්පත්තිකපඤ්ඤාය තඞ්ඛණානුරූපං අත්ථං චින්තිතුං සක්කුණෙය්‍ය. **සහස්සමපි චෙ ගාථා, අනත්ථපදසංහිතාති** අයං ගාථා දාරුචීරියත්ථෙරස්ස භගවතා භාසිතා, ඉධාපි ච සායෙව ගාථා දස්සිතා. **ථෙරිගාථාසංවණ්ණනායං** ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙනපි කුණ්ඩලකෙසිත්ථෙරියා වත්ථුම්හි අයමෙව ගාථා වුත්තා. **ධම්මපදට්ඨකථායං** පන කුණ්ඩලකෙසිත්ථෙරියා වත්ථුම්හි –

> ''යො ච ගාථාසතං භාසෙ, අනත්ථපදසංහිතා;
> එකං ධම්මපදං සෙය්‍යො, යං සුත්වා උපසම්මතී''ති. (ධ. ප. අට්ඨ. 1.102) –

අයං ගාථා ආගතා. තංතංභාණකානං කථාමග්ගානුසාරෙන තත්ථ තත්ථ තථා වුත්තන්ති න ඉධ ආචරියස්ස පුබ්බාපරවිරොධො සඞ්කිතබ්බො.

භද්දාකාපිලානීථෙරී-භද්දාකච්චානාථෙරීවත්ථු

244-245. දසමං එකාදසමඤ්ච උත්තානත්ථමෙව.

කිසාගොතමීථෙරීවත්ථු

246. ද්වාදසමෙ **තීහි ලූඛෙහීති** වත්ථලූඛසුත්තලූඛරජනලූඛසඞ්ඛාතෙහි තීහි ලූඛෙහි. **සිද්ධත්ථකන්ති** සාසපබීජං.

තං පුත්තපසුසම්මත්තන්ති තං රූපබලාදිසම්පන්නෙ පුත්තෙ ච පසූ ච ලභිත්වා ''මම පුත්තා අභිරූපා බලසම්පන්නා පණ්ඩිතා සබ්බකිච්චසමත්ථා, මම ගොණො අරොගො අභිරූපො මහාභාරවහො, මම ගාවී බහුඛීරා''ති එවං පුත්තෙහි ච පසූහි ච සම්මත්තං නරං. **බ්‍යාසත්තමනසන්ති** චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යාදීසු ආරම්මණෙසු හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදීසු පත්තචීවරාදීසු වා යං යං ලද්ධං හොති, තත්ථ තත්ථෙව ලග්ගනාය සත්තමානසං. **සුත්තං ගාමන්ති** නිද්දං උපගතං සත්තකායං. **මහොඝොවාති** යථා එවරූපං ගාමං ගම්භීරතො විත්ථාරතො ච මහන්තො මහානදිඔඝො අන්තමසො සුනඛම්පි අසෙසෙත්වා සබ්බං ආදාය ගච්ඡති, එවං වුත්තප්පකාරං නරං මච්චු ආදාය ගච්ඡතීති අත්ථො. **අමතං පදන්ති** මරණරහිතං කොට්ඨාසං, අමතං මහානිබ්බානන්ති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සිඞ්ගාලකමාතාථෙරීවත්ථු

247. තෙරසමං උත්තානත්ථමෙව.

(පඤ්චමඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.)

ථෙරිපාළිසංවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. එතදග්ගවග්ගො

(14) 6. ඡට්ඨඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා

තපුස්ස-භල්ලිකවත්ථු

248. උපාසකපාළිසංවණ්ණනාය පඨමෙ **සබ්බපඨමං සරණං ගච්ඡන්තානන්ති** සබ්බෙසං පඨමං හුත්වා සරණං ගච්ඡන්තානං. **ඉතො පරන්ති** සත්තසත්තාහතො පරං. **ගමනුපච්ඡෙදං අකාසීති** ගමනවිච්ඡෙදං අකාසි. යථා තෙ ගොණා ධුරං ඡඩ්ඩෙත්වා පොථියමානාපි න ගච්ඡන්ති, තථා අකාසීති අත්ථො. **තෙසන්ති** තපුස්සභල්ලිකානං. **අධිමුච්චිත්වාති** ආවිසිත්වා. යක්ඛස්ස ආවට්ටො **යක්ඛාවට්ටො**. එවං සෙසෙසුපි. **අතීතබුද්ධානං ආචිණ්ණං ඔලොකෙසීති** අතීතබුද්ධා කෙන භාජනෙන පටිග්ගණ්හිංසූති බුද්ධාචිණ්ණං ඔලොකෙසි. **ද්වෙවාචිකෙ සරණෙ පතිට්ඨායාති** සඞ්ඝස්ස අනුප්පන්නත්තා බුද්ධධම්මවසෙන ද්වෙවාචිකෙ සරණෙ පතිට්ඨහිත්වා. **චෙතියන්ති** පූජනීයවත්ථුං. **ජීවකෙසධාතුයාති** ජීවමානස්ස භගවතො කෙසධාතුයා.

අනාථපිණ්ඩිකසෙට්ඨිවත්ථු

249. දුතියෙ **තෙනෙව ගුණෙනාති** තෙනෙව දායකභාවසඞ්ඛාතෙන ගුණෙන. සො හි සබ්බකාමසමිද්ධතාය විගතමච්ඡෙරතාය කරුණාදිගුණසමඞ්ගිතාය ච නිච්චකාලං අනාථානං පිණ්ඩමදාසි. තෙන සබ්බකාලං උපට්ඨිතො අනාථානං පිණ්ඩො එතස්ස අත්ථීති අනාථපිණ්ඩිකොති සඞ්ඛං ගතො. **යොජනිකවිහාරෙ කාරෙත්වාති** යොජනෙ යොජනෙ එකමෙකං විහාරං කාරෙත්වා. **''එවරූපං දානං පවත්තෙසී''**ති වත්වා තමෙව දානං විභජිත්වා දස්සෙන්තො **''දෙවසිකං පඤ්ච සලාකභත්තානි හොන්තී''**තිආදිමාහ. තත්ථ සලාකාය ගාහෙතබ්බං භත්තං **සලාකභත්තං**. එකස්මිං පක්ඛෙ එකදිවසං දාතබ්බං භත්තං **පක්ඛිකභත්තං**. ධුරගෙහෙ ඨපෙත්වා දාතබ්බං භත්තං **ධුරභත්තං**. ආගන්තුකානං දාතබ්බං භත්තං **ආගන්තුකභත්තං**. එවං සෙසෙසුපි. **පඤ්ච ආසනසතානි ගෙහෙ නිච්චපඤ්ඤත්තානෙව හොන්තීති** ගෙහෙ නිසීදාපෙත්වා භුඤ්ජන්තානං පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානං පඤ්ච ආසනසතානි නිච්චපඤ්ඤත්තානි හොන්ති.

චිත්තගහපතිවත්ථු

250. තතියෙ මිගා එව **මිගරූපානි. භික්ඛං සමාදාපෙත්වාති**, ''භන්තෙ, මය්හං අනුග්ගහං කරොථ, ඉධ නිසීදිත්වා භික්ඛං ගණ්හථා''ති භික්ඛාගහණත්ථං සමාදාපෙත්වා . විවට්ටං උද්දිස්ස උපචිතං නිබ්බෙධභාගියකුසලං **උපනිස්සයො. සළායතනවිභත්තිමෙව දෙසෙසීති** සළායතනවිභාගප්පටිසංයුත්තමෙව ධම්මකථං කථෙසි. **ථෙරෙනාති** තත්ථ සන්නිහිතානං සබ්බෙසං ජෙට්ඨෙන මහාථෙරෙන. **පඤ්හං විස්සජ්ජෙතුං අසක්කොන්තෙනාති** චිත්තෙන ගහපතිනා ''යා ඉමා, භන්තෙ ථෙර, අනෙකවිහිතා දිට්ඨියො ලොකෙ උප්පජ්ජන්ති, 'සස්සතො ලොකො'ති වා, 'අසස්සතො ලොකො'ති වා, 'අන්තවා ලොකො'ති වා, 'අනන්තවා ලොකො'ති වා, 'තං ජීවං තං සරීර'න්ති වා, 'අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීර'න්ති වා, 'හොති තථාගතො පරං මරණා'ති වා, 'න හොති තථාගතො පරං මරණා'ති වා, 'හොති ච න හොති ච තථාගතො පරං මරණා'ති වා, 'නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරං මරණා'ති වා යානි චිමානි ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි බ්‍රහ්මජාලෙ ගණිතානි, ඉමා නු ඛො, භන්තෙ, දිට්ඨියො කිස්මිං සති හොන්ති, කිස්මිං අසති න හොන්තී''ති එවමාදිනා (සං. නි. 4.345) පඤ්හෙ පුට්ඨෙ තං පඤ්හං විස්සජ්ජෙතුං අසක්කොන්තෙන. ඉමං කිර පඤ්හං යාවතතියං පුට්ඨො මහාථෙරො තුණ්හී අහොසි. අථ ඉසිදත්තත්ථෙරො චින්තෙසි – ''අයං ථෙරො නෙව අත්තනා බ්‍යාකරොති, න අඤ්ඤං අජ්ඣෙසති, උපාසකො ච භික්ඛුසඞ්ඝං විහෙසති, අහමෙතං බ්‍යාකරිත්වා ඵාසුවිහාරං කත්වා දස්සාමී''ති. එවං චින්තෙත්වා ච ආසනතො වුට්ඨාය ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා ''බ්‍යාකරොමහං, භන්තෙ, චිත්තස්ස ගහපතිනො එතං පඤ්හ''න්ති (සං. නි. 4.345) ආහ. එවං වුත්තෙ ථෙරො ''බ්‍යාකරොහි ත්වං, ආවුසො ඉසිදත්ත, චිත්තස්ස ගහපතිනො එතං පඤ්හ''න්ති ඉසිදත්තං අජ්ඣෙසි. තෙන වුත්තං – **''පඤ්හං විස්සජ්ජෙතුං අසක්කොන්තෙන අජ්ඣිට්ඨො''**ති.

පඤ්හං විස්සජ්ජෙත්වාති ''යා ඉමා, ගහපති, අනෙකවිහිතා දිට්ඨියො ලොකෙ උප්පජ්ජන්ති 'සස්සතො ලොකො'ති වා, 'අසස්සතො ලොකො'ති වා…පෙ…. යානි චිමානි ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි බ්‍රහ්මජාලෙ ගණිතානි, ඉමා ඛො, ගහපති, දිට්ඨියො සක්කායදිට්ඨියා සති හොන්ති, සක්කායදිට්ඨියා අසති න හොන්තී''තිආදිනා නයෙන පඤ්හං විස්සජ්ජෙත්වා. **ගිහිසහායකභාවෙ ඤාතෙති** ථෙරස්ස ගිහිසහායකභාවෙ චිත්තෙන ගහපතිනා ඤාතෙ. චිත්තො කිර, ගහපති, තස්ස පඤ්හවෙය්‍යාකරණෙ තුට්ඨො ''කුතො, භන්තෙ, අය්‍යො ඉසිදත්තො ආගච්ඡතී''ති වත්වා ''අවන්තියා

බො අහං, ගහපති, ආගච්ඡාමී''ති වුත්තො ''අත්ථි, භන්තෙ, අවන්තියා ඉසිදත්තො නාම කුලපුත්තො අම්හාකං අදිට්ඨසහායො පබ්බජිතො, දිට්ඨො සො ආයස්මතා''ති පුච්ඡි. ථෙරො ච ''එවං, ගහපතී''ති වත්වා ''කහං නු ඛො, භන්තෙ, සො ආයස්මා එතරහි විහරතී''ති පුන පුට්ඨො තුණ්හී අහොසි. අථ චිත්තො ගහපති ''අයෙයා නො, භන්තෙ, ඉසිදත්තො''ති පුච්ඡිත්වා ''එවං, ගහපතී''ති වුත්තෙ අත්තනො ගිහිසහායභාවං අඤ්ඤාසි.

තෙජොසමාපත්තිපාටිහාරියං දස්සෙත්වාති එකස්මිං කිර දිවසෙ චිත්තො ගහපති ''සාධු මෙ, භන්තෙ, අයෙයා උත්තරිමනුස්සධම්මා ඉද්ධිපාටිහාරියං දස්සෙතූ''ති මහාථෙරං යාචි. ථෙරො ''තෙන හි ත්වං, ගහපති, ආළින්දෙ උත්තරාසඞ්ගං පඤ්ඤාපෙත්වා තත්ථ තිණකලාපං ඔකිරා''ති වත්වා තෙන ච තථා කතෙ සයං විහාරං පවිසිත්වා ච ඝටිකං දත්වා තථාරූපං ඉද්ධාභිසඞ්ඛාරං අභිසඞ්ඛාරෙසි, යථා තාළච්ඡිග්ගළෙන ච අග්ගළන්තරිකාය ච අච්චි නික්ඛමිත්වා තිණානි ඣාපෙති, උත්තරාසඞ්ගං න ඣාපෙති. අථ චිත්තො ගහපති උත්තරාසඞ්ගං පප්ඵොටෙත්වා සංවිග්ගො ලොමහට්ඨජාතො එකමන්තං ඨිතො ථෙරං බහි නික්ඛමන්තං දිස්වා ''අභිරමතු, භන්තෙ, අයෙයා මච්ඡිකාසණ්ඩෙ, රමණීයං අම්බාටකවනං, අහං අයාස්ස උස්සුක්කං කරිස්සාමි චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරාන''න්ති ආහ. තතො ථෙරො ''න දානි ඉධ වසිතුං සක්කා''ති තම්හා විහාරා පක්කාමි. තං සන්ධායෙතං වුත්තං – **''තෙජොසමාපත්ති පාටිහාරියං දස්සෙත්වා 'ඉදානි ඉධ වසිතුං න යුත්ත'න්ති යථාසුඛං පක්කාමී''**ති. **ද්වෙ අග්ගසාවකා**තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං විත්ථාරතො **විනයපාළියං** ආගතමෙව.

සද්ධොති ලොකියලොකුත්තරාය සද්ධාය සමන්නාගතො. **සීලෙනා**ති අගාරියසීලං අනගාරියසීලන්ති දුවිධං සීලං, තෙසු ඉධ අගාරියං සීලං අධිප්පෙතං, තෙන සමන්නාගතොති අත්ථො. **යසොභොගසමප්පිතො**ති යාදිසො අනාථපිණ්ඩිකාදීනං පඤ්චඋපාසකසතපරිවාරසඞ්ඛාතො අගාරියො යසො, තාදිසෙනෙව යසෙන, යො ච ධනධඤ්ඤාදිකො චෙව සත්තවිධඅරියධනසඞ්ඛාතො චාති දුවිධො භොගො, තෙන ච සමන්නාගතොති අත්ථො. **යං යං පදෙස**න්ති පුරත්ථිමාදීසු දිසාසු එවරූපො කුලපුත්තො යං යං පදෙසං භජති, තත්ථ තත්ථ එවරූපෙන ලාභසක්කාරෙන පූජිතොව හොතීති අත්ථො.

හත්ථකආළවකවත්ථු

251. චතුත්ථෙ **චතුබ්බිධෙන සඞ්ගහවත්ථුනා**ති දානපියවචනඅත්ථචරියාසමානත්තතාසඞ්ඛාතෙන චතුබ්බිධෙන සඞ්ගහවත්ථුනා. **''ස්වෙ හත්තවාටියා සද්ධිං ආළවකස්ස පෙසෙතබ්බො අහොසී''**ති වුත්තමත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙතුං – **''තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා''**තිආදිමාහ. **මිගවත්ථාය අරඤ්ඤං ගන්ත්වා**ති ආළවකො රාජා විවිධනාටකූපභොගං ඡඩ්ඩෙත්වා චොරප්පටිබාහනත්ථඤ්ච පටිරාජනිසෙධනත්ථඤ්ච බ්‍යායාමකරණත්ථඤ්ච සත්තමෙ සත්තමෙ දිවසෙ මිගවං ගච්ඡන්තො එකදිවසං බලකායෙන සද්ධිං ''යස්ස පස්සෙන මිගො පලායති, තස්සෙව සො භාරො''ති කතකතිකවත්තො මිගවත්ථාය අරඤ්ඤං ගන්ත්වා. **එකං මිග**න්ති අත්තනො ඨිතට්ඨානෙන පලාතං එණිමිගං. **අනුබන්ධිත්වා**ති තියොජනමග්ගං එකකොව අනුබන්ධිත්වා. ජවසම්පන්නො හි රාජා ධනුං ගහෙත්වා පත්තිකොව තියොජනං තං මිගමනුබන්ධි. **ඝාතෙත්වා**ති යස්මා එණිමිගා තියොජනවෙගා එව හොන්ති, තස්මා පරික්ඛීණජවං තං මිගං උදකං පවිසිත්වා ඨිතං ඝාතෙත්වා. **ද්විධා ඡෙත්වා ධනුකොටියං ලගෙත්වා නිවත්තෙත්වා ආගච්ඡන්තො**ති අනත්ථිකොපි මංසෙන ''නාසක්ඛි මිගං ගහෙතු''න්ති අපවාදමොචනත්ථං ද්විධා ඡින්නං ධනුකොටියං ලගෙත්වා ආගච්ඡන්තො. **සන්දච්ඡාය**න්ති ඝනච්ඡායං බහලපත්තපලාසං.

රුක්ඛෙ අධිවත්ථා දෙවතාති ආළවකං යක්ඛං සන්ධාය වදති. සො හි මහාරාජූනං සන්තිකා වරං ලභිත්වා මජ්ඣන්හිකසමයෙ තස්ස රුක්ඛස්ස ඡායාය ඵුට්ඨොකාසං පවිට්ඨෙ පාණිනො ඛාදන්තො තත්ථ පටිවසති. **ආළවකස්ස නිසීදනපල්ලඞ්කෙ නිසීදී**ති යත්ථ අභිලක්ඛිතෙසු මඞ්ගලදිවසාදීසු ආළවකො නිසීදිත්වා සිරිං අනුභොති, තස්මිංයෙව දිබ්බරතනපල්ලඞ්කෙ නිසීදි. **අත්තනො ගමනෙ අසම්පජ්ජමානෙ ''කිං නු ඛො කාරණ''න්ති ආවජ්ජෙන්තා**ති තදා කිර සාතාගිරහෙමවතා භගවන්තං ජෙතවනෙයෙව වන්දිත්වා ''යක්ඛසමාගමං ගමිස්සාමා''ති සපරිවාරා නානායානෙහි ආකාසෙන ගච්ඡන්ති, ආකාසෙ ච යක්ඛානං න සබ්බත්ථ මග්ගො අත්ථි, ආකාසට්ඨානි විමානානි පරිහරිත්වා මග්ගට්ඨානෙනෙව මග්ගො හොති, ආළවකස්ස පන විමානං භූමට්ඨං සුගුත්තං පාකාරපරික්ඛිත්තං සුසංවිහිතද්වාරට්ටාලකගොපුරං උපරි කංසජාලසඤ්ඡන්නමඤ්ජූසාසදිසං තියොජනං උබ්බෙධෙන, තස්ස උපරි මග්ගො හොති, තෙ තං පදෙසමාගම්ම ගන්තුමසමත්ථා අහෙසුං. බුද්ධානඤ්හි නිසින්නොකාසස්ස උපරිභාගෙන යාව භවග්ගා කොචි ගන්තුමසමත්ථො, තස්මා අත්තනො ගමනෙ අසම්පජ්ජමානෙ ''කිං නු ඛො කාරණ''න්ති ආවජ්ජෙසුං. **තෙසං කථං සුත්වා චින්තෙසී**ති යස්මා අස්සද්ධස්ස සද්ධාකථා දුක්කථා හොති දුස්සීලාදීනං සීලකථාදයො විය, තස්මා තෙසං යක්ඛානං සන්තිකා භගවතො පසංසං සුත්වා එව අග්ගිම්හි පක්ඛිත්තලොණසක්ඛරා විය අබ්භන්තරෙ උප්පන්නකොපෙන පටපටායමානහදයො හුත්වා චින්තෙසි. **පබ්බතකූට**න්ති කෙලාසපබ්බතකූටං.

ඉතො පට්ඨාය ආළවකයුද්ධං විත්ථාරෙතබ්බන්ති සො කිර මනොසිලාතලෙ වාමපාදෙන ඨත්වා ''පස්සථ දානි තුම්හාකං වා සත්ථා මහානුභාවො, අහං වා''ති දක්ඛිණපාදෙන සට්ඨියොජනමත්තං කෙලාසකූටපබ්බතං අක්කමි, තං අයොකූටප්පහතො විය නිද්ධන්තඅයපිණ්ඩො පපටිකායො මුඤ්චි. සො තත්‍ර ඨත්වා ''අහං ආළවකො''ති උග්ඝොසෙසි, සකලජම්බුදීපං සද්දො ඵරි. තියොජනසහස්සවිත්ථතහිමවාපි සම්පකම්පි යක්ඛස්සානුභාවෙන. සො **වාතමණ්ඩලං** සමුට්ඨාපෙසි ''එතෙනෙව සමණං පලාපෙස්සාමී''ති. තෙ පුරත්ථිමාදිභෙදා වාතා සමුට්ඨහිත්වා

අඩ්ඪයොජනයොජනද්වියොජනතියොජනප්පමාණානි පබ්බතකූටානි පදාලෙත්වා වනගච්ඡරුක්ඛාදීනි උම්මූලෙත්වා ආළවිනගරං පක්ඛන්දා ජිණ්ණහත්ථිසාලාදීනි චුණ්ණෙන්තා ඡදනිට්ඨකා ආකාසෙ භමෙන්තා. භගවා ''මා කස්සචි උපරොධො හොතූ''ති අධිට්ඨාසි. තෙ වාතා දසබලං පත්වා චීවරකණ්ණමත්තම්පි චාලෙතුං නාසක්ඛිංසු. තතො **මහාවස්සං** සමුට්ඨාපෙසි ''උදකෙන අජ්ඣොත්ථරිත්වා සමණං මාරෙස්සාමී''ති. තස්සානුභාවෙන උපරූපරි සතපටලසහස්සපටලාදිභෙදා වලාහකා උට්ඨහිත්වා පවස්සිංසු. වුට්ඨිධාරාවෙගෙන පථවී ඡිද්දා අහොසි. වනරුක්ඛාදීනං උපරි මහොඝො ආගන්ත්වා දසබලස්ස චීවරෙ උස්සාවබින්දුමත්තම්පි තෙමෙතුං නාසක්ඛි. තතො **පාසාණවස්සං** සමුට්ඨාපෙසි. මහන්තානි මහන්තානි පබ්බතකූටානි ධූමායන්තානි පජ්ජලන්තානි ආකාසෙනාගන්ත්වා දසබලං පත්වා දිබ්බමාලාගුළානි සම්පජ්ජිංසු. තතො **පහරණවස්සං** සමුට්ඨාපෙසි. එකතොධාරා උභතොධාරා අසිසත්තිඛුරප්පාදයො ධූමායන්තා පජ්ජලන්තා ආකාසෙනාගන්ත්වා දසබලස්ස පාදමූලෙ දිබ්බපුප්ඵානි අහෙසුං.

තතො **අඞ්ගාරවස්සං** සමුට්ඨාපෙසි. කිංසුකවණ්ණා අඞ්ගාරා ආකාසෙනාගන්ත්වා දසබලස්ස පාදමූලෙ දිබ්බපුප්ඵානි හුත්වා විකිරිංසු. තතො **කුක්කුළවස්සං** සමුට්ඨාපෙසි. අච්චුණ්හො කුක්කුළො ආකාසෙනාගන්ත්වා දසබලස්ස පාදමූලෙ චන්දනචුණ්ණං හුත්වා නිපති. තතො **වාලිකවස්සං** සමුට්ඨාපෙසි. අතිසුඛුමා වාලිකා ධූමායන්තා පජ්ජලන්තා ආකාසෙනාගන්ත්වා දසබලස්ස පාදමූලෙ දිබ්බපුප්ඵානි හුත්වා නිපතිංසු. තතො **කලලවස්සං** සමුට්ඨාපෙසි. තං ධූමායන්තං පජ්ජලන්තං ආකාසෙනාගන්ත්වා දසබලස්ස පාදමූලෙ දිබ්බගන්ධං හුත්වා නිපති. තතො **අන්ධකාරං** සමුට්ඨාපෙසි ''භිංසෙත්වා සමණං පලාපෙස්සාමී''ති. චතුරඞ්ගසමන්නාගතං අන්ධකාරසදිසං හුත්වා දසබලං පත්වා සූරියප්පභාවිහතමිවන්ධකාරං අන්තරධායි. එවං යක්ඛො ඉමාහි නවහි වාතවස්සපාසාණපහරණඞ්ගාරකුක්කුළවාලිකකලලන්ධකාරවුට්ඨීහි භගවන්තං පලාපෙතුමසක්කොන්තො නානාවිධප්පහරණහත්ථඅනෙකප්පකාරරූපභූතගණසමාකුලාය චතුරඞ්ගිනියා සෙනාය සයමෙව භගවන්තං අභිගතො. තෙ භූතගණා අනෙකප්පකාරවිකාරෙ කත්වා ''ගණ්හථ හනථා''ති භගවතො උපරි ආගච්ඡන්තා විය ච හොන්ති. අපිච ඛො නිද්ධන්තලොහපිණ්ඩං විය මක්ඛිකා භගවන්තං අල්ලීයිතුමසමත්ථා එව අහෙසුං.

එවං සබ්බරත්තිං අනෙකප්පකාරවිභිංසාකාරදස්සනෙනපි භගවන්තං චාලෙතුමසක්කොන්තො ආළවකො චින්තෙසි – ''යංනූනාහං කෙනචි අජෙය්‍යං දුස්සාවුධං මුඤ්චෙය්‍ය''න්ති. සචෙ හි සො දුට්ඨො ආකාසෙ තං දුස්සාවුධං මුඤ්චෙය්‍ය, ද්වාදස වස්සානි දෙවො න වස්සෙය්‍ය. සචෙ පථවියං මුඤ්චෙය්‍ය , සබ්බරුක්ඛතිණාදීනි සුස්සිත්වා ද්වාදසවස්සන්තරං න පුන රුහෙය්‍යුං. සචෙ සමුද්දෙ මුඤ්චෙය්‍ය, තත්තකපාලෙ උදකබින්දු විය සබ්බං සුස්සෙය්‍ය. සචෙ සිනෙරුපබ්බතෙ මුඤ්චෙය්‍ය, ඛණ්ඩාඛණ්ඩං හුත්වා විකිරෙය්‍ය. සො එවංමහානුභාවං දුස්සාවුධං උත්තරිසාටකං මුඤ්චිත්වා අග්ගහෙසි. යෙභුය්‍යෙන දසසහස්සිලොකධාතුදෙවතා වෙගෙන සන්නිපතිංසු ''අජ්ජ භගවා ආළවකං දමෙස්සති, තත්ථ ධම්මං සොස්සාමා''ති. යුද්ධදස්සනකාමාපි දෙවතා සන්නිපතිංසු. එවං සකලම්පි ආකාසං දෙවතාහි පරිපුණ්ණං අහොසි. අථාළවකො භගවතො සමීපෙ උපරූපරි විචරිත්වා වත්ථාවුධං මුඤ්චි . තං අසනිචක්කං විය ආකාසෙ භෙරවසද්දං කරොන්තං ධූමායන්තං පජ්ජලන්තං භගවන්තං පත්වා යක්ඛස්ස මානමද්දනත්ථං පාදපුඤ්ඡනචොළං හුත්වා පාදමූලෙ නිපති. ආළවකො තං දිස්වා ඡින්නවිසාණො විය උසභො, උද්ධටදාඨො විය සප්පො නිත්තෙජො නිම්මදො නිපාතිතමානද්ධජො අහොසි. එවමිදං ආළවකයුද්ධං විත්ථාරෙතබ්බං.

අට්ඨ පඤ්හෙ පුච්ඡීති –

''කිං සූධ වित්තං පුරිසස්ස සෙට්ඨං,
කිං සු සුචිණ්ණං සුඛමාවහාති;
කිං සු හවෙ සාදුතරං රසානං,
කථං ජීවිං ජීවිතමාහු සෙට්ඨ''න්ති. (සං. නි. 1.246; සු. නි. 183) –

ආදිනා අට්ඨ පඤ්හෙ පුච්ඡි. **සත්ථා විස්සජ්ජෙසීති** –

''සද්ධීධ වित්තං පුරිසස්ස සෙට්ඨං,
ධම්මො සුචිණ්ණො සුඛමාවහාති;
සච්චං හවෙ සාදුතරං රසානං,
පඤ්ඤාජීවිං ජීවිතමාහු සෙට්ඨ''න්ති. (සං. නි. 1.246; සු. නි. 184) –

ආදිනා විස්සජ්ජෙසි. **වික්කන්දමානායාති** අච්චන්තං පරිදෙවමානාය.

මහානාමසක්කවත්ථු

252. පඤ්චමෙ **සත්ථා තතො පරං පටිඤ්ඤං නාදාසීති** සංවච්ඡරතො පරං සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා පච්චයපවාරණාසාදියනස්ස වාරිතත්තා ''පටිඤ්ඤං නාදාසී''ති වුත්තං. තථා හි භගවා තතියවාරෙපි මහානාමෙන සක්කෙන ''ඉච්ඡාමහං, භන්තෙ, සඞ්ඝං යාවජීවං භෙසජ්ජෙන පවාරෙතු''න්ති (පාචි. 304-305) වුත්තෙ ''සාධු සාධු, මහානාම, තෙන හි ත්වං, මහානාම, සඞ්ඝං යාවජීවං භෙසජ්ජෙන පවාරෙහී''ති පටිඤ්ඤං අදාසියෙව. එවං පටිඤ්ඤං

දත්වා පච්ඡා ඡබ්බග්ගියෙහි භික්ඛූහි මහානාමස්ස සක්කස්ස විහෙඨිතභාවං සුත්වා ඡබ්බග්ගියෙ භික්ඛූ විගරහිත්වා සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙසි ‘‘අගිලානෙන භික්ඛුනා චාතුමාසප්පච්චයපවාරණා සාදිතබ්බා අඤ්ඤත්‍ර පුනප්පවාරණාය අඤ්ඤත්‍ර නිච්චප්පවාරණාය. තතො චෙ උත්තරි සාදියෙය්‍ය, පාචිත්තිය’’න්ති. තස්මා පඨමං අනුජානිත්වාපි පච්ඡා සික්ඛාපදබන්ධනෙන වාරිතත්තා ‘‘පටිඤ්ඤං නාදාසී’’ති වුත්තං.

උග්ගගහපතාදිවත්ථු

253-256. ඡට්ඨසත්තමඅට්ඨමනවමානි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානෙව.

නකුලපිතුගහපතිවත්ථු

257. දසමෙ **සුසුමාරගිරිනගරෙ**ති එවංනාමකෙ නගරෙ. තස්ස කිර නගරස්ස වත්ථුපරිග්ගහදිවසෙ අවිදූරෙ උදකරහදෙ සුසුමාරො සද්දමකාසි, ගිරං නිච්ඡාරෙසි. අථ නගරෙ අනන්තරායෙන මාපිතෙ තමෙව සුසුමාරගිරකරණං සුභනිමිත්තං කත්වා ‘‘සුසුමාරගිරී’’ත්වෙවස්ස නාමං අකංසු. කෙචි පන ‘‘සුසුමාරසණ්ඨානත්තා සුසුමාරො නාම එකො ගිරි, සො තස්ස නගරස්ස සමීපෙ, තස්මා තං සුසුමාරගිරි එතස්ස අත්ථීති සුසුමාරගිරීති වුච්චතී’’ති වදන්ති. **භෙසකළාවනෙ**ති භෙසකළානාමකෙ වනෙ. ‘‘භෙසකලාවනෙ’’තිපි පාඨො. කථං පන භගවති නෙසං පුත්තසඤ්ඤා පතිට්ඨාසීති ආහ – **‘‘අයං කිරා’’**තිආදි. **දහරස්සෙව දහරා ආනීතා**ති මෙ දහරස්සෙව සතො දහරා ආනීතාති අත්ථො. **අතිචරිතා**ති අතික්කමිත්වා චරන්තො.

(ඡට්ඨඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.)

උපාසකපාළිසංවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. එතදග්ගවග්ගො

(14) 7. සත්තමඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා

සුජාතාවත්ථු

258. උපාසිකාපාළිසංවණ්ණනාය පඨමං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

විසාඛාවත්ථු

259. දුතියෙ **මහාලතාපසාධනස්සා**ති මහාලතාපිළන්ධනස්ස. තස්මිඤ්ච පිළන්ධනෙ චතස්සො වජිරනාළියො උපයොගං අගමංසු. මුත්තානං එකාදස නාළියො, පවාළස්ස ද්වාවීසති නාළියො, පදුමරාගමණීනං තෙත්තිංස නාළියො. ඉති එතෙහි ච අඤ්ඤෙහි ච ඉන්දනීලාදීහි නීලපීතලොහිතොදාතමඤ්ජිට්ඨසාමකබරවණ්ණවසෙන සත්තවණ්ණෙහි වරරතනෙහි නිට්ඨානං අගමාසි, තං සීසෙ පටිමුක්කං යාව පාදපිට්ඨියා භස්සති, පඤ්චන්නං හත්ථීනං බලං ධාරයමානාව නං ඉත්ථී ධාරෙතුං සක්කොති. **අන්තොඅග්ගි බහි න නීහරිතබ්බො**තිආදීනං අත්ථො උපරි ආවි භවිස්සති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඛුජ්ජුත්තරා-සාමාවතීවත්ථු

260-261. තතියචතුත්ථෙසු **පායාසස්සා**ති බහලතරස්ස පායාසස්ස. **තං පායාසං භුඤ්ජන්තෙසූ**ති තං බහලතරං ගරුසිනිද්ධං පායාසං භුඤ්ජන්තෙසු. **ජීරාපෙතුං අසක්කොන්තො**ති අන්තරාමග්ගෙ අප්පාහාරතාය මන්දගහණිකත්තා ජීරාපෙතුං අසක්කොන්තො. **වාළමිගට්ඨානෙ**ති වාළමිගෙහි අධිට්ඨිතට්ඨානෙ. **අනුවිජ්ජන්තො**ති විචාරෙන්තො. **සාලා**ති නළකාරසාලා. **මුධා න කරිස්සතී**ති මූල්‍යං විනා න කරිස්සති. **ආලිම්පෙසී**ති අග්ගිං අදාසි, අග්ගිං ජාලෙසීති අත්ථො. **පෙක්ඛා**ති ආගමෙහි. **උපධිසම්පදා**ති සරීරසම්පත්ති. **වටරුක්ඛං පත්වා**ති නිග්‍රොධරුක්ඛං පත්වා. **සුවණ්ණකටකෙ**ති සුවණ්ණවලයෙ. **අබ්භුං මෙ**ති මෙ අවඩ්ඪීති අත්ථො. **අන්තො අසොධෙත්වා**ති පණ්ණසාලාය අන්තො කස්සචි අත්ථිභාවං වා නත්ථිභාවං වා අනුපධාරෙත්වා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

උත්තරානන්දමාතාවත්ථු

262. පඤ්චමෙ **උපනිස්සයං දිස්වා**ති ඉමිනා යථා විසෙසාධිගමස්ස සතිපි පච්චුප්පන්නපච්චයසමවායෙ අවස්සං උපනිස්සයසම්පදා ඉච්ඡිතබ්බා, එවං දිට්ඨධම්මවෙදනීයභාවෙන විපච්චනකස්ස කම්මස්සපි පච්චුප්පන්නසමවායො විය උපනිස්සයසම්පදාපි සවිසෙසා ඉච්ඡිතබ්බාති දස්සෙති. තථා හි උක්කංසගතසප්පුරිසූපනිස්සයයොනිසොමනසිකාරෙසු ලබ්භමානෙසුපි උපනිස්සයරහිතස්ස විසෙසාධිගමො න සම්පජ්ජතෙවාති. **කප්පියං කත්වා**ති යථා කප්පියං හොති, තථා

කත්වා. **පත්තෙ පතිට්ඨපෙය්‍යාති** ආහාරං දානමුඛෙ විස්සජ්ජෙය්‍ය. **තීහි චෙතනාහීති** පුබ්බභාගමුඤ්චඅනුමොදනාචෙතනාහි. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘පුබ්බෙව දානා සුමනො, දදං චිත්තං පසාදයෙ;
> දත්වා අත්තමනො හොති, එසා පුඤ්ඤස්ස සම්පදා’’ති. (අ. නි. 6.37; පෙ. ව. 305);

තව මනං සන්ධාරෙහීති ‘‘අජ්ජ හත්තං විරායිත’’න්ති කොධතො තව චිත්තං සන්ධාරෙහි, මා කුජ්ඣීති අත්ථො. **ඔලොකිතොලොකිතට්ඨානං…පෙ.… සම්පරිකිණ්ණං විය අහොසීති** තෙන කසිතට්ඨානං සබ්බං සුවණ්ණභාවාපත්තියා මහාකොසාතකිපුප්ඵෙහි සඤ්ඡන්නං විය අහොසි. **තාදිසෙති** තයා සදිසෙ. **න කොපෙමීති** න විනාසෙමි, ජාතියා න හීළෙමි. **පූජං කරොතීති** සම්මාසම්බුද්ධස්ස පූජං කරොති. **අන්තරවත්ථුන්ති** ගෙහඞ්ගණං. **හොති** සම්බොධනෙ නිපාතො. **ජෙති** අවඤ්ඤාලපනං. සයං අරියසාවිකාභාවතො සත්ථුවසෙන **‘‘සපිතිකා ධීතා’’**ති වත්වා සත්ථු සම්මුඛා ධම්මස්සවනෙන තස්සා විසෙසාධිගමං පච්චාසීසන්ති **‘‘දසබලෙ ඛමන්තෙයෙව ඛමිස්සාමී’’**ති ආහ. **කදරියන්ති** ථද්ධමච්ඡරිං.

සුප්පවාසාවත්ථු

263. ඡට්ඨෙ **පණීතදායිකානන්ති** පණීතරසවත්ථූනං දායිකානං. ආයුනො ඨිතිහෙතුං භොජනං දෙන්තී **ආයුං දෙති** නාම. එස නයො **වණ්ණං දෙතීති**ආදීසු. තෙනාහ – **‘‘පඤ්ච ඨානානී’’**ති. කම්මසරික්ඛකඤ්චෙතං ඵලන්ති දස්සෙන්තො **‘‘ආයුං ඛො පන දත්වා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **දත්වාති** දානහෙතු. **භාගිනීති** භාගවතී ලද්ධුං භබ්බා.

සුප්පියාවත්ථු

264. සත්තමෙ **ඌරුමංසං ඡින්දිත්වා දාසියා අදාසීති** ආගතඵලා විඤ්ඤාතසාසනා අරියසාවිකා අත්තනො සරීරදුක්ඛං අචින්තෙත්වා තස්ස භික්ඛුනො රොගවූපසමමෙව පච්චාසීසන්තී අත්තනො ඌරුමංසං ඡින්දිත්වා දාසියා අදාසි. සත්ථාපි තස්සා තථාපවත්තං අජ්ඣාසයසම්පත්තිං දිස්වා ‘‘මම සම්මුඛීභාවූපගමනෙනෙවස්සා වණො රුහිත්වා සඤ්ඡවි ජායති, ඵාසුභාවො හොතී’’ති ච දිස්වා **‘‘පක්කොසථ න’’**න්ති ආහ. **සා චින්තෙසීති** ‘‘සබ්බලොකස්ස හිතානුකම්පකො සත්ථා න මං දුක්ඛාපෙතුං පක්කොසති, අත්ථෙත්ථ කාරණ’’න්ති චින්තෙසි. **අත්තනා කතකාරණං සබ්බං කථෙසීති** බුද්ධානුභාවවිභාවනත්ථං කථෙසි, න අත්තනො දළ්හජ්ඣාසයතාය විභාවනත්ථං. **ගිලානුපට්ඨාකීනං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසීති** අගණිතත්තදුක්ඛා ගිලානානං භික්ඛූනං ගෙලඤ්ඤවූපසමනෙ යුත්තප්පයුත්තාති ගිලානුපට්ඨාකීනං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසීති.

කාතියානීවත්ථු

265. අට්ඨමෙ **අවෙච්චප්පසන්නානන්ති** රතනත්තයගුණෙ යාථාවතො ඤත්වා පසන්නානං, සො පනස්ස පසාදො මග්ගෙනාගතත්තා කෙනචි අකම්පනීයො. **අධිගතෙනාති** මග්ගාධිගමෙනෙව අධිගතෙන. ‘‘අචිගතෙනා’’ති වා පාඨො, තස්සත්ථො ‘‘කදාචි අවිගච්ඡන්තෙනා’’ති. සො අප්පධංසියො ච හොති, තස්මා වුත්තං – **‘‘අධිගතෙන අචලප්පසාදෙනා’’**ති. තත්ථ **කායසක්ඛිං කත්වාති** පමුඛං කත්වා, වචනත්ථතො පන නාමකායෙන දෙසනාය සම්පටිච්ඡනවසෙන සක්ඛිභූතං කත්වාති අත්ථො. **උම්මග්ගං ඛනිත්වාති** සරසන්ධිච්ඡෙදනෙන අන්තොපවිසනමග්ගං ඛනිත්වා. **දුල්ලභස්සවනන්ති** දුල්ලභසද්ධම්මස්සවනං. **මහාපථවී පවිසිතබ්බා භවෙය්‍යාති** අවීචිප්පවෙසනං වදති.

නකුලමාතාවත්ථු

266. නවමෙ විස්සාසකථනෙනෙව නකුලමාතා නකුලපිතා ච සත්ථුවිස්සාසිකා නාම ජාතාති වුත්තං – **‘‘විස්සාසිකානන්ති විස්සාසකථං කථෙන්තීනං උපාසිකාන’’**න්ති. **ගහපතානීති** ගෙහසාමිනී. **වුත්තමෙවාති** උපාසකපාළියං නකුලපිතුකථායං වුත්තනයමෙව.

කාළීකුරරඝරිකාවත්ථු

267. දසමෙ **අනුස්සවෙනෙවාති** පච්චක්ඛතො රූපදස්සනෙන සත්ථු සම්මුඛා ධම්මස්සවනෙන ච විනා කෙවලං අනුස්සවනෙනෙව පරස්ස වචනං අනුගතස්සවනෙනෙව උප්පන්නෙන පසාදෙන. **අනුස්සවිකප්පසාදන්ති** අනුස්සවතො ආගතප්පසාදං.

(සත්තමඑතදග්ගවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.)

උපාසිකාපාළිසංවණ්ණනා සමත්තා.

අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

එතදග්ගවග්ගවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා.

15. අට්ඨානපාළි (පඨමවග්ග)

(15) 1. අට්ඨානපාළි-පඨමවග්ගවණ්ණනා

268. අට්ඨානපාළිවණ්ණනායං අවිජ්ජමානං ඨානං **අට්ඨානං,** නත්ථි ඨානන්ති වා **අට්ඨානං. අනවකාසොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. තදත්ථනිගමනමෙව හි ‘‘නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’ති වචනන්ති. තෙනාහ – **‘‘උභයෙනපී’’**තිආදි. **යන්ති** කාරණත්ථෙ පච්චත්තවචනං. හෙතුඅත්ථො චෙත්ථ කාරණත්ථොති ආහ – **‘‘යන්ති යෙන කාරණෙනා’’**ති. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙනෙත්ථ දිට්ඨිසම්පත්ති වෙදිතබ්බාති වුත්තං – **‘‘මග්ගදිට්ඨියා සම්පන්නො’’**ති. කුතො පනායමත්ථො ලබ්භතීති? ලිඞ්ගතො, ලිඞ්ගං චෙතස්ස නිච්චතො උපගමනප්පටික්ඛෙපො. **චතුභූමකෙසූති** ඉදං චතුත්ථභූමකසඞ්ඛාරානං අරියසාවකස්ස විසයභාවූපගමනතො වුත්තං, න පන තෙ ආරබ්භ නිච්චතො උපගමනසබ්භාවතො. වක්ඛති හි ‘‘තදභාවෙ චතුත්ථභූමකසඞ්ඛාරා පනා’’තිආදිනා. අභිසඞ්ඛතසඞ්ඛාරඅභිසඞ්ඛරණකසඞ්ඛාරානං සප්පදෙසත්තා නිප්පදෙසසඞ්ඛාරග්ගහණත්ථං **‘‘සඞ්ඛතසඞ්ඛාරෙසූ’’**ති වුත්තං, ලොකුත්තරසඞ්ඛාරානං පන නිවත්තනෙ කාරණං සයමෙව වක්ඛති. **එතං කාරණං නත්ථීති** තථා උපගමනෙ සෙතුඝාතො නත්ථි. **තෙජුස්සදත්තාති** සංකිලෙසවිධමනතෙජස්ස අධිකභාවතො. තථා හි තෙ ගම්භීරභාවෙන දුද්දසා අකුසලානං ආරම්මණං න හොන්තීති. ඉදං පන පකරණවසෙන වුත්තං. අප්පහීනවිපල්ලාසානඤ්හි සන්තානෙසු කුසලධම්මානම්පි තෙ ආරම්මණං න හොන්ති.

269. අසුභෙ සුභන්ති විපල්ලාසො ච ඉධ සුඛතො උපගමනස්ස ඨානන්ති දස්සෙන්තො **‘‘එකන්ත…පෙ…. අත්තදිට්ඨිවසෙනා’’**ති පධානදිට්ඨිමාහ. **ගූථන්ති** ගූථට්ඨානං, දිට්ඨියා නිබ්බානස්ස අවිසයභාවො හෙට්ඨා වුත්තො එවාති කසිණාදිපණ්ණත්තිසඞ්ගහත්ථන්ති වුත්තං.

270. **පරිච්ඡෙදොති** පරිච්ඡින්දනං පරිච්ඡිජ්ජ තස්ස ගහණං. ස්වායං යෙසු නිච්චාදිතො උපගමනං සම්භවති, තෙසං වසෙනයෙව කාතබ්බොති දස්සෙන්තො **‘‘සබ්බවාරෙසු වා’’**තිආදිමාහ. **සබ්බවාරෙසූති** ‘‘නිච්චතො උපගච්ඡෙය්‍යා’’තිආදිනා ආගතෙසු සබ්බෙසු සුත්තපදෙසු. **පුථුජ්ජනො හීති හි**-සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා යං යං සඞ්ඛාරං පුථුජ්ජනො නිච්චාදිවසෙන ගණ්හාති, තං තං අරියසාවකො අනිච්චාදිවසෙන ගණ්හන්තො යාථාවතො ජානන්තො තං ගාහං තං දිට්ඨිං විස්සජ්ජෙති, තස්මා යත්ථ ගාහො, තත්ථ විස්සජ්ජනාති චතුභූමකසඞ්ඛාරා ඉධ සඞ්ඛාරග්ගහණෙන න ගය්හන්තීති අත්ථො.

271. පුත්තසම්බන්ධෙන මාතුපිතුසමඤ්ඤා දත්තකිත්තිමාදිවසෙනපි පුත්තවොහාරො ලොකෙ දිස්සති, සො ච ඛො පරියායෙනාති නිප්පරියායෙන සිද්ධං තං දස්සෙතුං – **‘‘ජනිකාව මාතා, ජනකොව පිතා’’**ති වුත්තං. තථා ආනන්තරියකම්මස්ස අධිප්පෙතත්තා **‘‘මනුස්සභූතොව ඛීණාසවො අරහාති අධිප්පෙතො’’**ති වුත්තං. ‘‘අට්ඨානමෙත’’න්තිආදිනා ‘‘මාතුආදීනංයෙව ජීවිතා වොරොපනෙ අරියසාවකස්ස අභබ්බභාවදස්සනතො තදඤ්ඤං අරියසාවකො ජීවිතා වොරොපෙතීති ඉදං අත්ථතො ආපන්නමෙවා’’ති මඤ්ඤමානො වදති – **‘‘කිං පන අරියසාවකො අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යා’’**ති? ‘‘අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඤ්චිච්ච පාණං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’ති වචනතො **‘‘එතම්පි අට්ඨාන’’**න්ති වුත්තං. තෙනෙවාහ – **‘‘සචෙ හී’’**තිආදි. එවං සන්තෙ කස්මා ‘‘මාතර’’න්තිආදිනා විසෙසෙත්වා වුත්තන්ති ආහ – **‘‘පුථුජ්ජනභාවස්ස පනා’’**තිආදි. තත්ථ **බලදීපනත්ථන්ති** සද්ධාදිබලසමන්නාගමදීපනත්ථං. අරියමග්ගෙනාගතසද්ධාධිබලවසෙන හි අරියසාවකො තාදිසං සාවජ්ජං න කරොති.

275. **පඤ්චහි කාරණෙහීති** ඉදමෙත්ථ නිප්ඵාදකානි තෙසං පුබ්බභාගියානි ච කාරණානි කාරණභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා වුත්තං, න පන සබ්බෙසං සමානයොගක්ඛමත්තා. **ආකාරෙහීති** කාරණෙහි. **අනුස්සාවනෙනාති** අනුරූපං සාවනෙන. භෙදස්ස **අනුරූපං** යථා භෙදො හොති, එවං භින්දිතබ්බානං භික්ඛූනං අත්තනො වචනස්ස **සාවනෙන** විඤ්ඤාපනෙන. තෙනාහ – **‘‘නනු තුම්හෙ’’**තිආදි. **කණ්ණමූලෙ වචීභෙදං කත්වාති** එතෙන පාකටං කත්වා භෙදකරවත්ථුදීපනං වොහාරො, තත්ථ අත්තනො නිච්ඡිතමත්ථං රහස්සවසෙන විඤ්ඤාපනං අනුස්සාවනන්ති දස්සෙති.

කම්මමෙව උද්දෙසො වා පමාණන්ති තෙහි සඞ්ඝභෙදසිද්ධිතො වුත්තං, ඉතරෙ පන තෙසං සම්භාරභූතා. තෙනාහ – **‘‘වොහාරා’’**තිආදි. **තත්ථාති** වොහරණෙ. චුතිඅනන්තරං ඵලං අනන්තරං නාම, තස්මිං අනන්තරෙ නියුත්තානි, තන්නිබ්බත්තනෙන අනන්තරකරණසීලානි, අනන්තරප්පයොජනානි වාති ආනන්තරියානි, තානි එව කම්මානීති **ආනන්තරියකම්මානි.**

කම්මතොති ‘‘එවං ආනන්තරියකම්මං හොති, එවං ආනන්තරියකම්මසදිස’’න්ති එවං කම්මවිභාගතො. **ද්වාරතොති** කායද්වාරතො. **කප්පට්ඨිතියතොති** ‘‘ඉදං කප්පට්ඨිතියවිපාකං, ඉදං න කප්පට්ඨිතියවිපාක’’න්ති එවං කප්පට්ඨිතියවිභාගතො. **පාකසාධාරණාදීහීති** ‘‘ඉදමෙත්ථ විපච්චති, ඉදං න විපච්චතී’’ති විපච්චනවිභාගතො, ගහට්ඨපබ්බජිතානං සාධාරණාසාධාරණතො, **ආදි**-සද්දෙන වෙදනාදිවිභාගතො ච.

කම්මතො තාව විනිච්ඡයො වුච්චතීති සම්බන්ධො. යස්මා මනුස්සත්තභාවෙ ඨිතස්සෙව කුසලධම්මානං තික්ඛවිසදභාවාපත්ති, යථා තිණ්ණං බොධිසත්තානං බොධිත්තයනිබ්බත්තියං, එවං මනුස්සභාවෙ ඨිතස්සෙව එදිසානං අකුසලධම්මානම්පි තික්ඛවිසදභාවාපත්තීති ආහ – **''මනුස්සභූතස්සෙවා''**ති. පාකතිකමනුස්සානම්පි ච කුසලධම්මානං විසෙසප්පත්ති විමානවත්ථුඅට්ඨකථායං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. යථාවුත්තො ච අත්ථො සමානජාතියස්ස විකොපනෙ ගරුතරො, න තථා විජාතියස්සාති වුත්තං – **''මනුස්සභූතං මාතරං වා පිතරං වා''**ති. ලිඞ්ගපරිවත්තෙ ච සො එව එකකම්මනිබ්බත්තො භවඞ්ගප්පබන්ධො ජීවිතින්ද්‍රියපබන්ධො ච, න අඤ්ඤොති ආහ – **''අපි පරිවත්තලිඞ්ග''**න්ති. අරහත්තං පත්තෙපි එසෙව නයො. **තස්ස විපාකන්**තිආදි කම්මස්ස ආනන්තරියභාවසමත්ථනං. චතුක්කොටියඤ්චෙත්ථ සම්භවති. තත්ථ පඨමා කොටි දස්සිතා, ඉතරාසු විසඞ්කෙතභාවං දස්සෙතුං – **''යො පනා''**තිආදි වුත්තං. යදිපි තත්ථ විසඞ්කෙතො, කම්මං පන ගරුතරං ආනන්තරියසදිසං භායිතබ්බන්ති ආහ – **''භාරියං...පෙ.... තිට්ඨතී''**ති. **අයං පඤ්හොති** ඤාපනිච්ඡානිබ්බත්තා කථා.

අභිසන්ධිනාති අධිප්පායෙන. **ආනන්තරියං ඵුසතීති** මරණාධිප්පායෙනෙව ආනන්තරියවත්ථුනො විකොපිතත්තා වුත්තං. **ආනන්තරියං න ඵුසතීති** ආනන්තරියවත්ථුඅභාවතො ආනන්තරියං න හොති. සබ්බත්ථ හි පුරිමං අභිසන්ධිචිත්තං අප්පමාණං, වධකචිත්තං පන තදාරම්මණං ජීවිතින්ද්‍රියඤ්ච ආනන්තරියභාවෙ පමාණන්ති දට්ඨබ්බං. සඞ්ගාමචතුක්කං සම්පත්තවසෙන යොජෙතබ්බං. යො හි පරසෙනාය අඤ්ඤඤ්ච යොධං පිතරඤ්ච කම්මං කරොන්තෙ දිස්වා යොධස්ස උසුං ඛිපති ''එතං විජ්ඣිත්වා මම පිතරං විජ්ඣිස්සතී''ති, යථාධිප්පායං ගතෙ පිතුඝාතකො හොති. ''යොධෙ විද්ධෙ මම පිතා පලායිස්සතී''ති ඛිපති, උසුං අයථාධිප්පායං ගන්ත්වා පිතරං මාරෙති, වොහාරවසෙන පිතුඝාතකොති වුච්චති, ආනන්තරියං පන නත්ථීති. චොරචතුක්කං පන යො ''චොරං මාරෙස්සාමී''ති චොරවෙසෙන ගච්ඡන්තං පිතරං මාරෙති, ආනන්තරියං ඵුසතීතිආදිනා යොජෙතබ්බං. **තෙනෙවාති** තෙනෙව පයොගෙන. **අරහන්තඝාතකො හොතියෙවාති** අරහතො මාරිතත්තා වුත්තං, **පුථුජ්ජනස්සෙව තං දින්නං හොතීති** එත්ථායමධිප්පායො – යථා වධකචෙතනා පච්චුප්පන්නාරම්මණාපි පබන්ධවිච්ඡෙදනවසෙන ජීවිතින්ද්‍රියං ආරම්මණං කත්වා පවත්තති, න එවං චාගචෙතනා. සා හි වජීතබ්බවත්ථුං ආරම්මණං කත්වා චජනමත්තමෙව හොති, අඤ්ඤසන්තකභාවකරණඤ්ච තස්ස චජනං, තස්මා යස්ස තං සන්තකං කතං, තස්සෙව දින්නං හොතීති.

ලොහිතං සමොසරතීති අභිඝාතෙන පකුප්පමානං සඤ්චිතං හොති. **මහන්තතරන්ති** ගරුතරං. **සරීරප්පටිජග්ගනෙ වියාති** සත්ථුරූපකායප්පටිජග්ගනෙ විය.

අසන්නිපතිතෙති ඉදං සාමග්ගියදීපනං. **භෙදො ච හොතීති** සඞ්ඝස්ස භෙදො ච හොති. **වට්ටතීති සඤ්ඤායාති** ''ඊදිසං කරණං සඞ්ඝභෙදාය න හොතී''ති සඤ්ඤාය. **තථා නවතො ඌනපරිසායාති** නවතො ඌනපරිසාය කරොන්තස්ස තථාති යොජෙතබ්බං. **තථාති** ච ඉමිනා ''න ආනන්තරියකම්ම''න්ති ඉමං ආකඩ්ඪති, න පන ''භෙදොච හොතී''ති ඉදං. හෙට්ඨිමන්තෙන හි නවන්නමෙව වසෙන සඞ්ඝභෙදො. **ධම්මවාදිනො අනවජ්ජාති** යථාධම්මං අනවට්ඨානතො. සඞ්ඝභෙදස්ස පුබ්බභාගො **සඞ්ඝරාජි.**

කායද්වාරමෙව පූරෙන්ති කායකම්මභාවෙනෙව ලක්ඛිතබ්බතො. **සණ්ඨහන්තෙහි කප්පෙ...පෙ.... මුච්චතීති** ඉදං **කප්පට්ඨකථාය** (කථා. 654 ආදයො) න සමෙති. තත්ථ හි **අට්ඨකථාය** (කථා. අට්ඨ. 654-657) වුත්තං – ''ආපායිකොති ඉදං සුත්තං යං සො එකං කප්පං අසීතිභාගෙ කත්වා තතො එකභාගමත්තං කාලං තිට්ඨෙය්‍ය, තං ආයුකප්පං සන්ධාය වුත්ත''න්ති. **කප්පවිනාසෙයෙවාති** ච ආයුකප්පවිනාසෙ එවාති අත්ථෙ සති නත්ථි විරොධො. එත්ථ ච **සණ්ඨහන්තෙති** ඉදම්පි ''ස්වෙව විනස්සිස්සතී''ති විය අභූතපරිකප්පවසෙන වුත්තං. **එකදිවසමෙව නිරයෙ පච්චති,** තතො පරං කප්පාභාවෙ ආයුකප්පස්සපි අභාවතොති අවිරොධතො අත්ථයොජනා දට්ඨබ්බා. **සෙසානීති** සඞ්ඝභෙදතො අඤ්ඤානි ආනන්තරියකම්මානි.

යදි තානි අහොසිකම්මසඞ්ඛං ගච්ඡන්ති, එවං සති කථං නෙසං ආනන්තරියතා චුතිඅනන්තරං විපාකදානාභාවතො. අථ සති ඵලදානෙ චුතිඅනන්තරො එව එතෙසං ඵලකාලො, න අඤ්ඤොති ඵලකාලනියමෙන නියතතා ඉච්ඡිතා, න ඵලදානනියමෙන. එවම්පි නියතඵලකාලානං අඤ්ඤෙසම්පි උපපජ්ජවෙදනීයානං දිට්ඨධම්මවෙදනීයානඤ්ච නියතතා ආපජ්ජෙය්‍ය, තස්මා විපාකධම්මධම්මානං පච්චයන්තරවිකලතාදීහි අවිපච්චමානානම්පි අත්තනො සභාවෙන විපාකධම්මතා විය බලවතා ආනන්තරියෙන විපාකෙ දින්නෙ අවිපච්චමානානම්පි ආනන්තරියානං ඵලදානෙ නියතසභාවා ආනන්තරියසභාවා ච පවත්තීති අත්තනො සභාවෙන ඵලදානනියමෙනෙව නියතා ආනන්තරියතා ච වෙදිතබ්බා. අවස්සඤ්ච ආනන්තරියසභාවා තතො එව නියතසභාවා ච තෙසං පවත්තීති සම්පටිච්ඡිතබ්බමෙතං, අඤ්ඤස්ස බලවතො ආනන්තරියස්ස අභාවෙ සති චුතිඅනන්තරං එකන්තෙන ඵලදානතො.

නනු එවං අඤ්ඤෙසම්පි උපපජ්ජවෙදනීයානං අඤ්ඤස්මිං විපාකදායකෙ අසති චුතිඅනන්තරමෙව එකන්තෙන ඵලදානතො නියතසභාවා ආනන්තරියසභාවා ච පවත්ති ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති අසමානජාතිකෙන චෙතොපණිධිවසෙන උපඝාතකෙන ච නිවත්තෙතබ්බවිපාකත්තා අනන්තරෙ එකන්තඵලදායකත්තාභාවා, න පන ආනන්තරියානං පඨමජ්ඣානාදීනං දුතියජ්ඣානාදීනි විය අසමානජාතිකං ඵලනිවත්තකං අත්ථි සබ්බානන්තරියානං අවීචිඵලත්තා, න ච හෙට්ඨුපපත්තිං ඉච්ඡතො සීලවතො චෙතොපණිධි විය උපරූපපත්තිජනකකම්මඵලං ආනන්තරියඵලං නිවත්තෙතුං සමත්ථො චෙතොපණිධි අත්ථි අනිච්ඡන්තස්සෙව අවීචිපාතනතො, න ච

ආනන්තරියොපඝාතකං කිඤ්චි කම්මං අත්ථි, තස්මා තෙසංයෙව අනන්තරෙ එකන්තවිපාකජනකසභාවා පවත්තීති. අනෙකානි ච ආනන්තරියානි කතානි එකන්තෙන විපාකෙ නියතසභාවත්තා උපරතාවිපච්චනසභාවාසඞ්කත්තා නිච්ඡිතානි සභාවතො නියතානෙව. තෙසු පන සමානසභාවෙසු එකෙන විපාකෙ දින්නෙ ඉතරානි අත්තනා කත්තබ්බකිච්චස්ස තෙනෙව කතත්තා න දුතියං තතියම්පි ච පටිසන්ධිං කරොන්ති, න සමත්ථතාවිඝාතත්තාති නත්ථි තෙසං ආනන්තරියකතානිවත්ති, ගරුගරුතරභාවො පන තෙසං ලබ්භතෙවාති සඞ්ඝභෙදස්ස සියා ගරුතරභාවොති **"යෙන...පෙ.... විපච්චතී"**ති ආහ. එකස්ස පන අඤ්ඤානි උපත්ථම්භකානි හොන්තීති දට්ඨබ්බානි. **පටිසන්ධිවසෙන විපච්චතීති** වචනෙන ඉතරෙසං පවත්තිවිපාකදායිතා අනුඤ්ඤාතා විය දිස්සති. **නො වා තථා සීලවතීති** යථා පිතා සීලවා, තථා සීලවතී නො වා හොතීති යොජනා. සචෙ මාතා සීලවතී, මාතුඝාතො පටිසන්ධිවසෙන විපච්චතීති යොජනා.

පකතත්තොති අනුක්ඛිත්තො. **සමානසංවාසකොති** අපාරාජිකො. **සමානසීමායන්ති** එකසීමායං.

276. **සත්ථු කිච්චං කාතුං අසමත්ථොති** යං සත්ථාරා කාතබ්බකිච්චං අනුසාසනාදි, තං කාතුං අසමත්ථොති භගවන්තං පච්චක්ඛාය. **අඤ්ඤං තිත්ථකරන්ති** අඤ්ඤං සත්ථාරං. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''තිත්ථං ජානිතබ්බං, තිත්ථකරො ජානිතබ්බො, තිත්ථියා ජානිතබ්බා, තිත්ථියසාවකා ජානිතබ්බා. තත්ථ **තිත්ථං** නාම ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො. එත්ථ හි සත්තා තරන්ති උප්ලවන්ති උම්මුජ්ජනිමුජ්ජං කරොන්ති, තස්මා තිත්ථන්ති වුච්චන්ති. තාදිසානං දිට්ඨීනං උප්පාදෙතා **තිත්ථකරො** නාම පූරණකස්සපාදිකො. තස්ස ලද්ධිං ගහෙත්වා පබ්බජිතා **තිත්ථියා** නාම. තෙ හි තිත්ථෙ ජාතාති තිත්ථියා. යථාවුත්තං වා දිට්ඨිගතසඞ්ඛාතං තිත්ථං එතෙසං අත්ථීති තිත්ථිකා , තිත්ථිකා එව තිත්ථියා. තෙසං පච්චයදායකා **තිත්ථියසාවකාති** වෙදිතබ්බා''ති (ම. නි. අට්ඨ. 1.140).

277. අභිජාතිආදීසු පකම්පනදෙවතූපසඞ්කමනාදිනා ජාතචක්කවාළෙන සමානයොගක්ඛමං දසසහස්සපරිමාණං චක්කවාළං **ජාතිඛෙත්තං**. සරසෙනෙව ආණාපවත්තනට්ඨානං **ආණාඛෙත්තං**. විසයභූතං ඨානං **විසයඛෙත්තං. දසසහස්සී ලොකධාතූති** ඉමාය ලොකධාතුයා සද්ධිං ඉමං ලොකධාතුං පරිවාරෙත්වා ඨිතා දසසහස්සී ලොකධාතු. තත්තකානංයෙව ජාතිඛෙත්තභාවො ධම්මතාවසෙන වෙදිතබ්බො. ''පරිග්ගහවසෙනා''ති කෙචි, ''සබ්බෙසංයෙව බුද්ධානං තත්තකංයෙව ජාතිඛෙත්තං තන්නිවාසීනංයෙව දෙවතානං ධම්මාභිසමයො''ති ච වදන්ති. මාතුකුච්ඡිඔක්කමනකාලාදීනං ඡන්නං එව ගහණං නිදස්සනමත්තං මහාභිනීහාරාදිකාලෙපි තස්ස පකම්පනස්ස ලබ්භනතො. **ආණාඛෙත්තං නාම** යං එකජ්ඣං සංවට්ටති විවට්ටති ච, **ආණා පවත්තති** ආණාය තන්නිවාසිදෙවතානං සිරසා සම්පටිච්ඡනෙන, තඤ්ච ඛො කෙවලං බුද්ධානං ආනුභාවෙනෙව, න අධිප්පායවසෙන. අධිප්පායවසෙන පන ''යාවතා වා පන ආකඞ්ඛෙය්‍යා''ති (අ. නි. 3.81) වචනතො තතො පරම්පි ආණා වත්තෙය්‍යෙව.

න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථීති ''න මෙ ආචරියො අත්ථි, සදිසො මෙ න විජ්ජති''තිආදිං (ම. නි. 1.285; මහාව. 11; කථා. 405) ඉමිස්සා ලොකධාතුයා ඨත්වා වදන්තෙන භගවතා ''කිං පනාවුසො, සාරිපුත්ත, අත්ථෙතරහි අඤ්ඤෙ සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා භගවතා සමසමා සම්බොධියන්ති, එවං පුට්ඨො අහං, භන්තෙ, 'නො'ති වදෙය්‍යා''න්ති (දී. නි. 3.161) වත්වා තස්ස කාරණං දස්සෙතුං – ''අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා අපුබ්බං අචරිමං උප්පජ්ජෙය්‍යු''න්ති ඉමං **සුත්තං** (අ. නි. 1.277; විභ. 809; ම. නි. 3.129; මි. ප. 5.1.1) ආහරන්තෙන ධම්මසෙනාපතිනා ච බුද්ධඛෙත්තභූතං ඉමං ලොකධාතුං ඨපෙත්වා අඤ්ඤත්ථ අනුප්පත්ති වුත්තා හොතීති අධිප්පායො.

එකතොති සහ, එකස්මිං කාලෙති අත්ථො, සො පන කාලො කථං පරිච්ඡින්නොති චරිමභවෙ පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය යාව ධාතුපරිනිබ්බානාති දස්සෙන්තො, **"තත්ථා"**තිආදිමාහ. **අනච්ඡරියත්තාති** ද්වීසුපි උප්පජ්ජමානෙසු අච්ඡරියත්තාභාවතොති අත්ථො. ද්වීසුපි උප්පජ්ජමානෙසු අනච්ඡරියතා, කිමඞ්ගං පන බහූසූති දස්සෙන්තො, **"යදි වා"**තිආදිමාහ. බුද්ධා නාම මජ්ඣෙ භින්නසුවණ්ණං විය එකසදිසාති තෙසං දෙසනාපි එකරසා එකධාති ආහ – **"දෙසනාය ච විසෙසාභාවතො"**ති . එතෙනපි අනච්ඡරියත්තමෙව සාධෙති. **විවාදභාවතොති** එතෙන විවාදාභාවත්ථං ද්වෙ බුද්ධා එකතො න උප්පජ්ජන්තීති දස්සෙති. **එතං කාරණන්ති** එතං අනච්ඡරියතාදිකාරණං. **තත්ථාති** මිලින්දපඤ්හෙ.

එකං එව බුද්ධං ධාරෙතීති **එකබුද්ධධාරණී**. එතෙන එවංසභාවා එතෙ බුද්ධගුණා, යෙන දුතියබුද්ධගුණෙ ධාරෙතුං අසමත්ථා අයං ලොකධාතූති දස්සෙති. පච්චයවිසෙසනිප්ඵන්නානඤ්හි ගුණධම්මානං භාරියො විසෙසො මහාපථවියාපි දුස්සහොති සක්කා විඤ්ඤාතුං. තථා හි අභිසම්බොධිසමයෙ උපගතස්ස ලොකනාථස්ස ගුණභාරං බොධිරුක්ඛස්ස තීසුපි දිසාසු මහාපථවී සන්ධාරෙතුං නාසක්ඛි. තස්මා ''න ධාරෙය්‍යා''ති වත්වා තමෙව අධාරණං පරියායන්තරෙහි පකාසෙන්තො **"චලෙය්‍යා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **චලෙය්‍යාති** පරිප්ඵන්දෙය්‍ය. **කම්පෙය්‍යාති** පවෙධෙය්‍ය . **නමෙය්‍යාති** එකපස්සෙන නමෙය්‍ය. **ඔනමෙය්‍යාති** ඔසීදෙය්‍ය. **විනමෙය්‍යාති** විවිධං ඉතො විතො ච නමෙය්‍ය. **විකිරෙය්‍යාති** වාතෙන ථුසමුට්ඨි විය විප්පකිරෙය්‍ය. **විධමෙය්‍යාති** විනස්සෙය්‍ය. **විද්ධංසෙය්‍යාති** සබ්බසො විද්ධස්තා භවෙය්‍ය. තථාභූතා ච න කත්ථචි තිට්ඨෙය්‍යාති ආහ – **"න ඨානමුපගච්ඡෙය්‍යා"**ති.

ඉදානි තත්ථ නිදස්සනං දස්සෙන්තො, **"යථා, මහාරාජා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **එකෙ පුරිසෙති** එකස්මිං පුරිසෙ. **සමුපාදිකාති** සමං උද්ධං පජ්ජති පවත්තතීති සමුපාදිකා, උදකස්ස උපරි සමං ගාමිනීති අත්ථො. ''සමුප්පාදිකා''තිපි පඨන්ති, අයමෙවත්ථො. **වණ්ණෙනාති** සණ්ඨානෙන. **පමාණෙනාති** ආරොහෙන. **කිසථූලෙනාති** කිසථූලභාවෙන, පරිණාහෙනාති අත්ථො. **ද්වින්නම්පීති** ද්වෙපි, **ද්වින්නම්පි** වා සරීරභාරං.

ඡාදෙන්තන්ති රොචෙන්තං රුචිං උප්පාදෙන්තං. **තන්දිකතොති** තෙන භොජනෙන තන්දිභූතො. **අනොනමිතදණ්ඩජාතොති** යාවදත්ථං භොජනෙන ඔනමිතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අනොනමනදණ්ඩො විය ජාතො. **සකිං හුත්තො වමෙය්‍යාති** එකම්පි ආලොපං අජ්ඣොහරිත්වා වමෙය්‍යාති අත්ථො.

අතිධම්මභාරෙන පථවී චලතීති ධම්මෙන නාම පථවී තිට්ඨෙය්‍ය. සා කිං තෙනෙව චලති විනස්සතීති අධිප්පායෙන පුච්ඡති. පුන ථෙරො ''රතනං නාම ලොකෙ කුටුම්බං සන්ධාරෙන්තං අභිමතඤ්ච ලොකෙන අත්තනො ගරුසභාවතාය සකටභඞ්ගස්ස කාරණං අතිභාරභූතං දිට්ඨං. එවං ධම්මො ච හිතසුඛවිසෙසෙහි තංසමඞ්ගීනං ධාරෙන්තො අභිමතො ච විඤ්ඤූනං ගම්භීරප්පමෙය්‍යභාවෙන ගරුසභාවත්තා අතිභාරභූතො පථවිචලනස්ස කාරණං හොතී''ති දස්සෙන්තො, **"ඉධ, මහාරාජ, ද්වෙ සකටා"**තිආදිමාහ . එතෙනෙව තථාගතස්ස මාතුකුච්ඡිඔක්කමනාදිකාලෙ පථවීකම්පනකාරණං සංවණ්ණිතන්ති දට්ඨබ්බං. **එකස්සාති** එකස්මා, **එකස්ස** වා සකටස්ස රතනං, තස්මා සකටා ගහෙත්වාති අත්ථො.

ඔසාරිතන්ති උච්චාරිතං, වුත්තන්ති අත්ථො. **අග්ගොති** සබ්බසත්තෙහි අග්ගො. **ජෙට්ඨොති** වුද්ධතරො. **සෙට්ඨොති** පසත්ථතරො. විසිට්ඨෙහි සීලාදීහි ගුණෙහි සමන්නාගතත්තා **විසිට්ඨො**. උග්ගතතමොති **උත්තමො. පවරොති** තස්සෙව වෙවචනං. නත්ථි එතස්ස සමොති **අසමො**. අසමා පුබ්බබුද්ධා, තෙහි සමොති **අසමසමො**. නත්ථි එතස්ස පටිසමො පටිපුග්ගලොති **අප්පටිසමො**. නත්ථි එතස්ස පටිභාගොති **අප්පටිභාගො**. නත්ථි එතස්ස පටිපුග්ගලොති **අප්පටිපුග්ගලො**.

සභාවපකතිකාති සභාවභූතා අකිත්තිමා පකති. **කාරණමහන්තත්තාති** කාරණානං මහන්තතාය, මහන්තෙහි බුද්ධකරධම්මෙහි පාරමිසඞ්ඛාතෙහි කාරණෙහි බුද්ධගුණානං නිබ්බත්තිතොති වුත්තං හොති. පථවීආදීනි මහන්තානි වත්ථූනි, මහන්තා චක්කවාළාදයො අත්තනො අත්තනො විසයෙ එකෙකාව, එවං සම්මාසම්බුද්ධොපි මහන්තො අත්තනො විසයෙ එකො එව. කො ච තස්ස විසයො? බුද්ධභූමි, යාවතකං වා ඤෙය්‍යං. ''ආකාසො විය අනන්තවිසයො භගවා එකො එව හොතී''ති වදන්තො පරචක්කවාළෙසුපි දුතියස්ස බුද්ධස්ස අභාවං දස්සෙති.

ඉමිනාව පදෙනාති ''එකිස්සා ලොකධාතුයා''ති ඉමිනා එව පදෙන. **දස චක්කවාළසහස්සානි ගහිතානීති** ජාතිඛෙත්තාපෙක්ඛාය ගහිතානි. **එකචක්කවාළෙනෙවාති** ඉමිනා එව එකචක්කවාළෙන, න යෙන කෙනචි. යථා ''ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ උප්පජ්ජන්ති''ති වුත්තෙ ඉමස්මිම්පි චක්කවාළෙ ජම්බුදීපෙ එව, තත්ථාපි මජ්ඣිමදෙසෙ එවාති පරිච්ඡින්දිතුං වට්ටති, එවං ''එකිස්සා ලොකධාතුයා''ති ජාතිඛෙත්තෙ අධිප්පෙතෙපි ඉමිනාව චක්කවාළෙන පරිච්ඡින්දිතුං වට්ටති.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. අට්ඨානපාළි (දුතියවග්ග)

(15) 2. අට්ඨානපාළි-දුතියවග්ගවණ්ණනා

278. **විවාදූපච්ඡේදතොති** විවාදුපච්ඡේදකාරණා. ද්වීසු උප්පන්නෙසු යො විවාදො භවෙය්‍ය, තස්ස අනුප්පාදොයෙවෙත්ථ විවාදුපච්ඡෙදො. **එකස්මිං දීපෙති**ආදිනා දීපන්තරෙපි එකජ්ඣං න උප්පජ්ජති, පගෙව එකදීපෙති දස්සෙති. **සොපි පරිහායෙථාති** චක්කවාළස්ස පදෙසෙ එව පවත්තිතබ්බත්තා පරිහායෙය්‍ය.

279-280. **මනුස්සත්තන්ති** මනුස්සභාවො තස්සෙව පබ්බජ්ජාදිගුණානං යොග්ගභාවතො. **ලිඞ්ගසම්පත්තීති** පුරිසභාවො. **හෙතූති** මනොවචීපණිධානපුබ්බිකා හෙතුසම්පදා. **සත්ථාරදස්සනන්ති** සත්ථුසම්මුඛීභාවො. **පබ්බජ්ජාති** කම්මකිරියවාදීසු තාපසෙසු, භික්ඛූසු වා පබ්බජ්ජා. **ගුණසම්පත්තීති** අභිඤ්ඤාදිගුණසම්පදා. **අධිකාරොති** බුද්ධෙ උද්දිස්ස අධිකො කාරො, සවිසෙසා උපකාරකිරියා අධිකො සක්කාරොති වුත්තං හොති. ඡන්දොව **ඡන්දතා,** සම්මාසම්බොධිං උද්දිස්ස සාතිසයො කත්තුකම්‍යතාකුසලච්ඡන්දො. **අට්ඨධම්මසමොධානාති** එතෙසං අට්ඨන්නං ධම්මානං සමායොගෙන. **අභිනීහාරොති** කායපණිධානං. **සමිජ්ඣතීති** නිප්ඵජ්ජති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන පරමත්ථදීපනියා **චරියාපිටකවණ්ණනාය** (චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. **සබ්බාකාරපරිපූරමෙවාති** පරිපුණ්ණලක්ඛණතාය සත්තුත්තමාදීහි සබ්බාකාරෙන සම්පන්නමෙව. න හි ඉත්ථියා කොසොහිතවත්ථගුය්හතාදි සම්භවති. දුතියපකති ච නාම පඨමපකතිතො නිහීනා එව. තෙනෙවාහ – අනන්තරවාරෙ **‘‘යස්මා’’**තිආදි.

281. **ඉධ පුරිසස්ස තත්ථ නිබ්බත්තනතොති** ඉමස්මිං මනුස්සලොකෙ පුරිසභූතස්ස තත්ථ බ්‍රහ්මලොකෙ බ්‍රහ්මත්තභාවෙන නිබ්බත්තනතො. තෙන අසතිපි පුරිසලිඞ්ගෙ පුරිසාකාරා බ්‍රහ්මානො හොන්තීති දස්සෙති. තංයෙව ච පුරිසාකාරං සන්ධාය වුත්තං භගවතා ‘‘යං පුරිසො බ්‍රහ්මත්තං කාරෙය්‍යා’’ති. තෙනෙවාහ – **‘‘සමානෙපී’’**තිආදි. යදි එවං ඉත්ථියො බ්‍රහ්මලොකෙ න උප්පජ්ජෙය්‍යුන්ති ආහ – **‘‘බ්‍රහ්මත්ත’’**න්තිආදි.

290-295. ‘‘කායදුච්චරිතස්සා’’තිආදිපාළියා කම්මනියාමො නාම කථිතො. සමඞ්ජනං සමඞ්ගො, සමන්නාගමො, සො එතස්ස අත්ථීති සමඞ්ගී, සමන්නාගතො, සමඞ්ජනසීලො වා සමඞ්ගී, පුබ්බභාගෙ උපකරණසමුදායතො පභුති ආයූහනවසෙන **ආයූහනසමඞ්ගීතා,** සන්නිට්ඨාපකචෙතනාවසෙන **චෙතනාසමඞ්ගිතා**. චෙතනාසන්තතිවසෙන වා **ආයූහනසමඞ්ගිතා,** තංතංචෙතනාක්ඛණවසෙන **චෙතනාසමඞ්ගීතා**. කතූපචිතස්ස අවිපක්කවිපාකස්ස කම්මස්ස වසෙන **කම්මසමඞ්ගිතා**. කම්මෙ පන විපච්චිතුං ආරද්ධෙ විපාකප්පවත්තිවසෙන **විපාකසමඞ්ගිතා**. කම්මාදීනං උපට්ඨානකාලවසෙන **උපට්ඨානසමඞ්ගිතා. කුසලාකුසලකම්මායූහනක්ඛණෙති** කුසලකම්මස්ස අකුසලකම්මස්ස ච සමීහනක්ඛණෙ. **තථාති** ඉමිනා කුසලාකුසලකම්මපදං ආකඩ්ඪති. යථා කතං කම්මං ඵලදානසමත්ථං හොති, තථා කතං **උපචිතං. විපාකාරහන්ති** දුතියභවාදීසු විපච්චනාරහං. උප්පජ්ජමානානං උපපත්තිනිමිත්තං උපට්ඨාතීති යොජනා. උපපත්තියා උප්පජ්ජනස්ස නිමිත්තං කාරණන්ති **උපපත්තිනිමිත්තං,** කම්මං, කම්මනිමිත්තං, ගතිනිමිත්තඤ්ච. අට්ඨකථායං පන ගතිනිමිත්තවසෙනෙව යොජනා දස්සිතා. කම්මකම්මනිමිත්තානම්පි උපට්ඨානං යථාරහං දට්ඨබ්බං. ‘‘යානිස්ස තානි පුබ්බෙ කතානි කම්මානි, තානිස්ස තස්මිං සමයෙ ඔලම්බන්ති අජ්ඣොලම්බන්ති අභිලම්බන්ති’’ති (ම. නි. 3.248) වචනතො සායන්හෙ මහන්තානං පබ්බතකූටානං ඡායා විය ආසන්නමරණස්ස සත්තස්ස චිත්තෙ සුපිනෙ විය විපච්චිතුං කතොකාසං කම්මං, තස්ස නිමිත්තං ගතිනිමිත්තං උපතිට්ඨතෙව. **චලතීති** පරිවත්තති. එකෙන හි කම්මුනා තජ්ජෙ නිමිත්තෙ උපට්ඨිතෙ පච්චයවිසෙසවසෙන තතො අඤ්ඤෙන කම්මුනා තදඤ්ඤස්ස නිමිත්තස්ස උපට්ඨානං පරිවත්තනං. **සෙසා නිච්චලා** අවසෙසා චතුබ්බිධාපි සමඞ්ගිතා නිච්චලා අපරිවත්තනතො.

සුනඛවාජිකොති සුනඛෙහි මිගවාජවසෙන වජනසීලො, සුනඛලුද්දකොති අත්ථො. **තලසන්ථරණපූජන්ති** භූමිතලස්ස පුප්ඵෙහි සන්ථරණපූජං. **ආයූහනචෙතනා කම්මසමඞ්ගිතාවසෙනාති** කායදුච්චරිතස්ස අපරාපරං ආයූහනෙන සන්නිට්ඨාපකචෙතනාය තස්සෙව පකප්පනෙ කම්මක්ඛයකරඤාණෙන අඛෙපිතත්තා යථූපචිතකම්මුනා ච සමඞ්ගිභාවස්ස වසෙන.

කම්මන්ති අකුසලකම්මං. **තස්මිංයෙව ඛණෙති** ආයූහනක්ඛණෙයෙව. **තස්සාති** කම්මසමඞ්ගිනො පුග්ගලස්ස සග්ගො වාරිතො, තඤ්චෙ කම්මං විපාකවාරං ලභෙය්‍යාති අධිප්පායො. **සග්ගො වාරිතොති** ච නිදස්සනමත්තං. මනුස්සලොකොපිස්ස වාරිතොවාති. අපරෙ පන පුරිමෙහි විපාකාවරණස්ස අනුද්ධටත්තා ‘‘තස්මිංයෙව ඛණෙ’’ති ච අවිසෙසෙන වුත්තත්තා තං දොසං පරිහරිතුං **‘‘ආයූහිතකම්මං නාමා’’**තිආදිමාහ. **යදා කම්මං විපාකවාරං ලභතීති** ඉදං කතොකාසස්ස අප්පටිබාහියත්තා වුත්තං . තථා හි භගවා **තතියපාරාජිකවත්ථුස්මිං** (පාරා. 162 ආදයො) පටිසල්ලීයි, ඉමස්මිං සුත්තෙ ‘‘කායදුච්චරිතසමඞ්ගී’’ති ආගතත්තා විපාකූපට්ඨානසමඞ්ගිතා න ලබ්භන්ති.

(දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.)

අට්ඨානපාළිවණ්ණනායං අනුත්තානත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

16. එකධම්මපාළි

(16) 1. එකධම්මපාළි-පඨමවග්ගවණ්ණනා

296. එකධම්මපාළිවණ්ණනායං ඉධ ධම්ම-සද්දො සභාවත්ථො ''කුසලා ධම්මා''තිආදීසු වියාති ආහ – **''එකසභාවො''**ති. **එකන්තෙනාති** එකංසෙන, අවස්සන්ති අත්ථො. **වට්ටෙති** සංසාරවට්ටෙ. **නිබ්බින්දනත්ථායාති** අනභිරමනත්ථාය. **විරජ්ජනත්ථායාති** අරජ්ජනත්ථාය. **විරජ්ජනායාති** පලුජ්ජනාය. තෙනෙවාහ – **''විගමායා''**ති. **රාගාදීනං නිරොධායාති** මග්ගඤාණෙන රාගාදීනං නිරොධනත්ථාය. මග්ගඤාණෙන නිරොධනං නාම අච්චන්තං අප්පවත්තිකරණන්ති ආහ – **''අප්පවත්තිකරණත්ථායා''**ති. යථා ඛාදනීයස්ස මුඛෙ කත්වා ඛාදනං නාම යාවදෙව අජ්ඣොහරණත්ථං, එවං රාගාදීනං නිරොධනං වට්ටනිරොධනත්ථමෙවාති වුත්තං – **''වට්ටස්සෙව වා නිරුජ්ඣනත්ථායා''**ති. යස්මා කිලෙසෙසු ඛීණෙසු ඉතරං වට්ටද්වයම්පි ඛීණමෙව හොති, තස්මා මූලමෙව ගණ්හන්තො **''උපසමායාති කිලෙසවූපසමනත්ථායා''**ති ආහ. සඞ්ඛතධම්මානං අභිජානනං නාම තත්ථ ලක්ඛණත්තයාරොපනමුඛෙනෙවාති ආහ – **''අනිච්චාදි…පෙ…. අභිජානනත්ථායා''**ති. සම්බුජ්ඣිතබ්බානි නාම චත්තාරි අරියසච්චානි තබ්බිනිමුත්තස්ස ඤෙය්‍යස්ස අභාවතො. **''චතුන්නං සච්චානං බුජ්ඣනත්ථායා''**ති වත්වා තයිදං බුජ්ඣනං යස්ස ඤාණස්ස වසෙන ඉජ්ඣති, තස්ස ඤාණස්ස වසෙන දස්සෙතුං – **''බොධි වුච්චතී''**තිආදි වුත්තං. **අප්පච්චයනිබ්බානස්සාති** අමතධාතුයා.

උස්සාහජනනත්ථන්ති කම්මට්ඨානෙ අභිරුචිඋප්පාදනාය. **විසකණ්ටකොති** ගුළස්ස වාණිජසමඤ්ඤා. ''කිස්මිඤ්චි දෙසෙ දෙසභාසා''ති කෙචි. උච්ඡුරසො සමපාකපක්කො චුණ්ණාදීහි මිස්සෙත්වා පිණ්ඩීකතො **ගුළො,** අපිණ්ඩීකතො **ඵාණිතං**. පාකවිසෙසෙන ඛණ්ඩඛණ්ඩසෙදිතො **ඛණ්ඩො,** මලාභාවං ආපන්නො **සක්කරා.**

සරතීති සති. අනු අනු සරතීති **අනුස්සති,** අනු අනුරූපා සතීතිපි **අනුස්සති. දුවිධං හොතීති** පයොජනවසෙන දුවිධං හොති. **චිත්තසම්පහංසනත්ථන්ති** පසාදනීයවත්ථුස්මිං පසාදුප්පාදනෙන භාවනාචිත්තස්ස පරිතොසනත්ථං. **විපස්සනත්ථන්ති** විපස්සනාසුඛත්ථං. උපචාරසමාධිනා හි චිත්තෙ සමාහිතෙ විපස්සනාසුඛෙන ඉජ්ඣති. **චිත්තුප්පාදොති** භාවනාවසෙන පවත්තො චිත්තුප්පාදො . **උපහඤ්ඤති** පතිහඤ්ඤති පටිකූලත්තා ආරම්මණස්ස. තතො එව **උක්කණ්ඨති,** කම්මට්ඨානං රිඤ්චති, **නිරස්සාදො හොති** භාවනස්සාදස්ස අලබ්භනතො. **පසීදති** බුද්ධගුණානං පසාදනීයත්තා. තථා ච කඞ්ඛාදිචෙතොඛිලාභාවෙන **විනීවරණො හොති. දමෙත්වාති** නීවරණනිරාකරණෙන නිබ්බිසෙවනං කත්වා. එවං කම්මට්ඨානන්තරානුයුඤ්ජනෙන චිත්තපරිදමනස්ස උපමං දස්සෙන්තො, **''කථ''**න්තිආදිමාහ.

කො අයං…පෙ…. අනුස්සරීති කො අයං මම අබ්භන්තරෙ ඨත්වා අනුස්සරි. **පරිග්ගණ්හන්තොති** බාහිරකපරිකප්පිතස්ස අනුස්සරකස්ස සබ්බසො අභාවදස්සනමෙතං. තෙනාහ – **''න අඤ්ඤො කොචී''**ති. **දිස්වාති** පරියෙසනනයෙන වුත්තප්පකාරං චිත්තමෙව අනුස්සරීති දිස්වා **සබ්බම්පෙතන්ති** එතං හදයවත්ථුආදිප්පභෙදං සබ්බම්පි. **ඉදඤ්ච රූපං පුරිමඤ්ච අරූපන්ති** ඉදං රුප්පනසභාවත්තා රූපං, පුරිමං අතංසභාවත්තා අරූපන්ති සඞ්ඛෙපතො රූපාරූපං වවත්ථපෙත්වා. පඤ්චක්ඛන්ධෙ වවත්ථපෙත්වාති යොජනා. **සම්භාවිකාති** සමුට්ඨාපිකා. **තස්සාති** සමුදයසච්චස්ස. **නිරොධොති** නිරොධනිමිත්තං. **අප්පනාවාරොති** යථාරද්ධාය දෙසනාය නිගමනවාරො.

297. **එසෙව නයොති** ඉමිනා ය්වායං ''තං පනෙත''න්තිආදිනා අත්ථනයො බුද්ධානුස්සතියං විභාවිතොති අතිදිසති, ස්වායං අතිදෙසො පයොජනවසෙන නවසුපි අනුස්සතීසු සාධාරණවසෙන වුත්තොපි ආනාපානස්සතිආදීසු තීසු විපස්සනත්ථානෙව හොන්තීති ඉමිනා අපවාදෙන නිවත්තිතොති තාසං එකප්පයොජනතාව දට්ඨබ්බා. ධම්මෙ අනුස්සති ධම්මානුස්සතීති සමාසපදවිභාගදස්සනම්පි වචනත්ථදස්සනපක්ඛිකමෙවාති ආහ – **''අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො''**ති. **ධම්මං ආරබ්භාති** හි ධම්මස්ස අනුස්සතියා විසයභාවදස්සනමෙතං. එස නයො සෙසෙසුපි. **සීලං ආරබ්භාති** අත්තනො පාරිසුද්ධිසීලං ආරබ්භ. **චාගං ආරබ්භාති** අත්තනො චාගගුණං ආරබ්භ. **දෙවතා ආරබ්භාති** එත්ථ දෙවතාගුණසදිසතාය අත්තනො සද්ධාසීලසුතචාගපඤ්ඤාසු දෙවතාසමඤ්ඤා. භවති හි තංසදිසෙපි තබ්බොහාරො යථා ''තානි ඔසධානි, එස බ්‍රහ්මදත්තො''ති ච. තෙනාහ – **''දෙවතා සක්ඛිට්ඨානෙ ඨපෙත්වා''**තිආදි. තත්ථ **දෙවතා සක්ඛිට්ඨානෙ ඨපෙත්වාති** ''යථාරූපාය සද්ධාය සමන්නාගතා තා දෙවතා ඉතො චුතා තත්ථ උපපන්නා, මය්හම්පි තථාරූපා සද්ධා සංවිජ්ජති. යථාරූපෙන සීලෙන, යථාරූපෙන සුතෙන, යථාරූපෙන චාගෙන, යථාරූපාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතා තා දෙවතා ඉතො චුතා තත්ථ උපපන්නා, මය්හම්පි තථාරූපා පඤ්ඤා සංවිජ්ජතී''ති එවං දෙවතා සක්ඛිට්ඨානෙ ඨපෙත්වා. **අස්සාසපස්සාසනිමිත්තං** නාම තත්ථ ලද්ධබ්බප්පටිභාගනිමිත්තං. **ගතාති** ආරම්මණකරණවසෙන උපගතා පවත්තා.

උපසම්මති එත්ථ දුක්ඛන්ති උපසමො, නිබ්බානං. අච්චන්තමෙව එත්ථ උපසම්මති වට්ටත්තයන්ති **අච්චන්තූපසමො,** නිබ්බානමෙව. ඛීණොති ඛෙපෙති කිලෙසෙති ඛයො, අරියමග්ගො. තෙ එව උපසමෙතීති උපසමො, අරියමග්ගො එව. ඛයො ච සො උපසමො චාති **ඛයූපසමො**. තත්‍රචායං උපසමො ධම්මො එවාති ධම්මානුස්සතියා

උපසමානුස්සති එකසඞ්ගහොති? සච්චං එකසඞ්ගහො ධම්මභාවසාමඤ්ඤෙ අධිප්පෙතෙ, සඞ්ඛතධම්මතො පන අසඞ්ඛතධම්මො සාතිසයො උළාරතමපණීතතමභාවතොති දීපෙතුං විසුං නීහරිත්වා වුත්තං. ඉමමෙව හි විසෙසං සන්ධාය භගවා – ''ධම්මානුස්සතී''ති වත්වාපි උපසමානුස්සතිං අවොච අනුස්සරන්තස්ස සවිසෙසං සන්තපණීතභාවෙන උපට්ඨානතො. එවඤ්ච කත්වා ඉධ බ්‍යූපසමග්ගහණම්පි සමත්ථිතන්ති දට්ඨබ්බං. යථෙව හි සමානෙපි ලොකුත්තරධම්මභාවෙ ''යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී''තිආදිවචනතො (ඉතිවු. 90) මග්ගඵලධම්මෙහි නිබ්බානධම්මො සාතිසයො, එවං ඵලධම්මතො මග්ගධම්මො කිලෙසප්පහානෙන අච්ඡරියධම්මභාවතො, තස්මා අච්චන්තූපසමෙන සද්ධිං බ්‍යූපසමොපි ගහිතොති දට්ඨබ්බං. **විපස්සනත්ථානෙව හොන්තීති** කස්මා වුත්තන්ති? ''එකන්තනිබ්බිදායාතිආදිවචනතො''ති කෙචි, තං අකාරණං බුද්ධානුස්සතිආදීසුපි තථා දෙසනාය ආගතත්තා. යථා පන බුද්ධානුස්සතිආදීනි කම්මට්ඨානානි විපස්සනත්ථානි හොන්ති, නිමිත්තසම්පහංසනත්ථානිපි හොන්ති, න එවමෙතානි, එතානි පන විපස්සනත්ථානෙවාති තථා වුත්තං.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. එකධම්මපාළි

(16) 2. එකධම්මපාළි-දුතියවග්ගවණ්ණනා

298. මිච්ඡා පස්සති තාය, සයං වා මිච්ඡා පස්සති, මිච්ඡාදස්සනමෙව වා තන්ති **මිච්ඡාදිට්ඨි,** යං කිඤ්චි විපරීතදස්සනං. තෙනාහ – **''ද්වාසට්ඨිවිධායා''**තිආදි . මිච්ඡාදිට්ඨි එතස්සාති මිච්ඡාදිට්ඨිකො. තස්ස **මිච්ඡාදිට්ඨිකස්ස.**

299. සම්මා පස්සති තාය, සයං වා සම්මා පස්සති, සම්මාදස්සනමත්තමෙව වා තන්ති **සම්මාදිට්ඨි. පඤ්චවිධායාති** කම්මස්සකතාඣානවිපස්සනාමග්ගඵලවසෙන පඤ්චවිධාය. තත්ථ ඣානචිත්තුප්පාදපරියාපන්නං ඤාණං **ඣානසම්මාදිට්ඨි,** විපස්සනාඤාණං **විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි.**

302. පඤ්චසු ඛන්ධෙසු ''නිච්ච''න්තිආදිනා පවත්තො **අනුපායමනසිකාරො.**

303. ''අනිච්ච''න්තිආදිනා පවත්තො **උපායමනසිකාරො. යාව නියාමොක්කමනාති** යාව මිච්ඡත්තනියාමොක්කමනා. මිච්ඡත්තනියාමොක්කමනනයො පන සාමඤ්ඤඵලසුත්තවණ්ණනායං තට්ටීකාය ච වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

304. **අයං තිවිධා සග්ගාවරණා චෙව හොතීති** කම්මපථප්පත්තියා මහාසාවජ්ජභාවතො වුත්තං. සග්ගාවරණාය හොන්තියා මග්ගවිබන්ධකභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථීති වුත්තං – **''මග්ගාවරණා චා''**ති. ''සස්සතො ලොකො''තිආදිකා **දසවත්ථුකා අන්තග්ගාහිකා මිච්ඡාදිට්ඨි. මග්ගාවරණාව හොති** විපරීතදස්සනභාවතො, **න සග්ගාවරණා** අකම්මපථපත්තිතොති අධිප්පායො. **ඉදං පන විධානං පටික්ඛිපිත්වාති** විපරීතදස්සනඤ්ච න මග්ගාවරණඤ්චාති විරුද්ධමෙතං උද්ධම්මභාවතො. තථා හි සති අප්පහීනාය එව සක්කායදිට්ඨියා මග්ගාධිගමෙන භවිතබ්බන්ති අධිප්පායෙන යථාවුත්තවිධානං පටික්ඛිපිත්වා. ''න සග්ගාවරණා''ති සග්ගූපපත්තියා අවිබන්ධකත්තං වදන්තෙහි දිට්ඨියා සග්ගාවහතාපි නාම අනුඤ්ඤාතා හොතීති තං වාදං පටික්ඛිපන්තෙන **''දිට්ඨි නාම සග්ගං උපනෙතුං සමත්ථා නාම නත්ථී''**ති වුත්තං. කස්මා? එකන්තගරුතරසාවජ්ජභාවතො. තෙනාහ – **''එකන්තං නිරයස්මිංයෙව නිමුජ්ජාපෙතී''**තිආදි.

305. **වට්ටං විද්ධංසෙතීති** මග්ගසම්මාදිට්ඨි කිලෙසවට්ටං කම්මවට්ටඤ්ච විද්ධංසෙති. විපාකවට්ටං කා නු විද්ධංසෙති නාම. එවං පන අත්තනො කාරණෙන විද්ධස්තභවං ඵලසම්මාදිට්ඨි පටිබාහතීති වුත්තං අවසරදානතො. **ඉච්චෙතං කුසලන්ති** අරහත්තං පාපෙතුං සචෙ සක්කොති, එවමෙතං විපස්සනාය පටිසන්ධිඅනාකඩ්ඪනං කුසලං අනවජ්ජං. **සත්ත භවෙ දෙතීති** සොතාපත්තිමග්ගස්ස පච්චයභූතා විපස්සනාසම්මාදිට්ඨි තස්ස පුග්ගලස්ස සත්ත භවෙ දෙති. **එවමයන්ති** පඤ්චවිධම්පි සම්මාදිට්ඨිං සන්ධාය වුත්තං. තෙනාහ – **''ලොකියලොකුත්තරා සම්මාදිට්ඨි කථිතා''**ති. **ඉමස්මිං පනත්ථෙති** ''නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමී''තිආදිනා වුත්තෙ ගතිමග්ගසඞ්ඛාතෙ අත්ථෙ. ''සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්තී''ති වුත්තත්තා **''ලොකිකා භවනිප්ඵාදිකාව වෙදිතබ්බා''**ති වුත්තං.

306. **යථාදිට්ඨීති** අත්ථබ්‍යාපනිච්ඡායං **යථා-**සද්දො, තෙන උත්තරපදත්ථප්පධානො සමාසොති ආහ – **''යා යා දිට්ඨී''**ති. **තස්සා තස්සා අනුරූපන්ති** තංතංදිට්ඨිඅනුරූපන්ති අත්ථො. **සමත්තන්ති** අනවසෙසං. තෙනාහ – **''පරිපුණ්ණ''**න්ති. **සමාදින්නන්ති** ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු සමං එකසදිසං කත්වා ආදින්නං ගහිතං අනිස්සට්ඨං. **තදෙතන්ති** යදෙතං ''යඤ්චෙව කායකම්ම''න්තිආදිනා වුත්තං, තදෙතං කායකම්මං. **යථාදිට්ඨියං ඨිතකායකම්මන්ති** යා පන දිට්ඨි ''නත්ථි තතොනිදානං පාප''න්තිආදිනා පවත්තා, තස්සං දිට්ඨියං ඨිතකස්ස ඨිතමත්තස්ස අනිස්සට්ඨස්ස තංදිට්ඨිකස්ස කායකම්මං. **දිට්ඨිසහජාතං කායකම්මන්ති** තස්ස යථාදිට්ඨිකස්ස පරෙසං හත්ථමුද්දාදිනා විඤ්ඤාපනකාලෙ තාය දිට්ඨියා සහජාතං කායකම්මං. න චෙත්ථ වචීකම්මාසඞ්කා උප්පාදෙතබ්බා පාණඝාතාදීනංයෙව

අධිප්පෙතත්තා. **දිට්ඨානුලොමිකං කායකම්මන්**ති යථා පරෙසං පාකටං හොති, එවං දිට්ඨියා අනුලොමිකං කත්වා පවත්තිතං කායකම්මං. තෙනාහ – **"සමාදින්නං ගහිතං පරාමට්ඨ"**න්ති. **තත්ථා**තිආදි සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. **එසෙව නයොති** ඉමිනා යථාවුත්තාය දිට්ඨියා ඨිතවචීකම්මං, දිට්ඨිසහජාතං වචීකම්මං, දිට්ඨානුලොමිකං වචීකම්මන්ති තිවිධං හොතීති එවමාදි අතිදිසති. **මිච්ඡාදිට්ඨිකස්සා**ති කම්මපථප්පත්තාය මිච්ඡාදිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨිකස්ස. ''යාය කායචි මිච්ඡාදිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨිකස්ස සතො''ති අපරෙ.

දිට්ඨිසහජාතාති යථාවුත්තාය දිට්ඨියා සහජාතා චෙතනා. එස නයො සෙසපදෙසුපි. **පත්ථනා**ති ''ඉදං නාම කරෙය්‍ය''න්ති තණ්හාපත්ථනා. **චෙතනාපත්ථනානං වසෙනා**ති යථාවුත්තදිට්ඨිගතනිස්සිතචෙතසිකනිකාමනානං වසෙන. **චිත්තට්ඨපනා**ති චිත්තස්ස පණිදහනා. **ඵස්සාදයොති** චෙතනාදිට්ඨිතණ්හාදිවිනිමුත්තා ඵස්සාදිධම්මා. යස්මා දිට්ඨි පාපිකා, තස්මා තස්ස පුග්ගලස්ස සබ්බෙ තෙ ධම්මා අනිට්ඨාය…පෙ…. සංවත්තන්තීති යොජනා. **පුරිමස්සෙවා**ති තිත්තකපදස්සෙව . තිත්තකං කටුකන්ති ච උභයං ඉධ අනිට්ඨපරියායං දට්ඨබ්බං ''පච්ඡා තෙ කටුකං භවිස්සතී''තිආදීසු විය.

අම්බොයන්ති අම්බො අයං. **තමෙව පූජන්**ති තමෙව පුබ්බෙ ලද්ධපරිසිඤ්චනදානාදිපූජං. **නිවෙසරෙ**ති පවිසිංසු. **අසාතසන්නිවාසෙනා**ති අමධුරනිම්බමූලසංසග්ගෙන.

තං පන පටික්ඛිපිත්වා…පෙ…. වුත්තන්ති සබ්බාපි මිච්ඡාදිට්ඨි එකන්තසාවජ්ජත්තා අනිට්ඨාය දුක්ඛාය සංවත්තතීති අධිප්පායෙන වුත්තං. **අනන්තරසුත්තෙ**ති දසමසුත්තෙ. **යොජෙත්වා වෙදිතබ්බානී**ති නවමසුත්තෙ විය යොජෙත්වා වෙදිතබ්බානි. **චිත්තට්ඨපනාව පත්ථනා**ති එත්ථ පණිධි වාති වත්තබ්බං.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. එකධම්මපාළි

(16) 3. එකධම්මපාළි-තතියවග්ගවණ්ණනා

308. තතියස්ස පඨමෙ **අයාථාවදිට්ඨිකො**ති අනිච්චාදිභාවෙසු ධම්මෙසු නිච්චාතිආදිනා උප්පන්නදිට්ඨිකො. තෙනාහ – **"තායෙව මිච්ඡාදිට්ඨියා විපරීතදස්සනො"**ති **සද්ධම්මා**ති එත්ථ සන්තො පසත්ථො සුන්දරො ධම්මො, යො මනුස්සධම්මොතිපි වුච්චති. තතො හි මිච්ඡාදිට්ඨිකො පරං වුට්ඨාපෙය්‍ය, න අරියධම්මතො. තෙනාහ – **"දසකුසලකම්මපථධම්මතො"**ති. **එවරූපා**ති ඉමිනා පාථිකපුත්තාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති.

309. **සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තො**ති සබ්බඤ්ඤුභාගී බොධිසත්තො. **ආදි-සද්දෙන** පූරිතපාරමිකා පච්චෙකබොධිසත්තා එකච්චසාවකබොධිසත්තා ච සඞ්ගය්හන්ති.

310. **පරමා**ති මහාසාවජ්ජභාවෙන පරමා, උක්කංසගතාති අත්ථො. **තෙසන්**ති ආනන්තරියකම්මානං. **පරිච්ඡෙදො**ති විපාකවසෙන පරියොසානං. **වට්ටස්ස මූලං,** තතො තංසමඞ්ගීපුග්ගලො වට්ටස්ස ඛාණුති වුච්චති. තෙනාහ – **"තායා"**තිආදි. තඤ්චෙ ගාහං න විස්සජ්ජෙති, තස්ස පුනපි තබ්භාවාවහත්තා වුත්තං – **"භවතො වුට්ඨානං නත්ථී"**ති, න පන සබ්බසො වුට්ඨානස්ස අභාවතො. යාදිසෙ හි පච්චයෙ පටිච්ච අයං තං දස්සනං ඔක්කන්තො පුන කදාචි තප්පටිපක්ඛෙ පච්චයෙ පටිච්ච තතො **සීසුක්ඛිපනමස්ස** න හොතීති න වත්තබ්බං. අකුසලඤ්හි නාමෙතං අබලං දුබ්බලං, න කුසලං විය මහාබලං. අඤ්ඤථා සම්මත්තනියාමො විය මිච්ඡත්තනියාමොපි අච්චන්තිකො සියා, න ච මිච්ඡත්තනියාමො අච්චන්තිකො. තෙනෙව **පපඤ්චසූදනියං** (ම. නි. අට්ඨ. 2.100) –

> ''කිං පනෙස එකස්මිංයෙව අත්තභාවෙ නියතො හොති, උදාහු අඤ්ඤස්මිම්පීති? එකස්මිංයෙව නියතො, ආසෙවනවසෙන භවන්තරෙපි තං දිට්ඨිං රොචෙති එවා''ති –

වුත්තං. තතොයෙව ච **සුමඞ්ගලවිලාසිනියම්පි** (දී. නි. අට්ඨ. 1.170-172) වුත්තං –

> ''යෙ වා පන තෙසං ලද්ධිං ගහෙත්වා රත්තිට්ඨානෙ දිවාට්ඨානෙ නිසින්නා සජ්ඣායන්ති වීමංසන්ති, තෙසං 'කරොතො න කරීයති පාපං, නත්ථි හෙතු, නත්ථි පච්චයො, මතො උච්ඡිජ්ජතී'ති තස්මිං ආරම්මණෙ මිච්ඡාසති සන්තිට්ඨති, චිත්තං එකග්ගං හොති, ජවනානි ජවන්ති. පඨමජවනෙ සතෙකිච්ඡා හොන්ති, තථා දුතියාදීසු. සත්තමෙ බුද්ධානම්පි අතෙකිච්ඡා අනිවත්තිනො අරිට්ඨකණ්ටකසදිසා, තත්ථ කොචි එකං දස්සනං ඔක්කමති, කොචි ද්වෙ, කොචි තීණිපි, එකස්මිං ඔක්කන්තෙපි ද්වීසු තීසු ඔක්කන්තෙසුපි නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකොව හොති. පත්තො සග්ගමග්ගාවරණඤ්චෙව මොක්ඛමග්ගාවරණඤ්ච, අභබ්බො තස්සත්තභාවස්ස අනන්තරං සග්ගම්පි ගන්තුං, පගෙව මොක්ඛං, වට්ටඛාණු නාමෙස සත්තො පථවිගොපකො, යෙභුය්‍යෙන එවරූපස්ස භවතො වුට්ඨානං නත්ථී''ති.

පිට්ඨිචක්කවාළෙති ඛායමානචක්කවාළස්ස පරතො එකස්මිං ඔකාසෙ. යං ඛායමානානං අඛායමානානඤ්ච චක්කවාළානමන්තරං, යත්ථ ලොකන්තරිකනිරයසමඤ්ඤා, තාදිසෙ එකස්මිං ඔකාසෙ. **පච්චතියෙවාති** චක්කවාළෙ ඛායමානෙ අඛායමානෙපි අත්තනො කම්මබලෙන පච්චතියෙව.

311. වතුත්ථෙ **"මා බලී"ති වචනං උපාදාය එවංලද්ධනාමොති** තං කිර සකද්දමාය භූමියා තෙලඝටං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තං, "තාත, මා බලී"ති සාමිකො ආහ. සො පමාදෙන බලිත්වා පතිත්වා සාමිකස්ස භයෙන පලායිතුං ආරද්ධො. සාමිකො උපධාවිත්වා සාටකකණ්ණෙ අග්ගහෙසි. සො සාටකං ඡඩ්ඩෙත්වා අචෙලකො හුත්වා පලාතො පණ්ණෙන වා තිණෙන වා පටිච්ඡාදෙතුම්පි අජානන්තො ජාතරූපෙනෙව එකං ගාමං පාවිසි. මනුස්සා තං දිස්වා "අයං සමණො අරහා අප්පිච්ඡො, නත්ථි ඉමිනා සදිසො"ති පූවභත්තාදීනි ගහෙත්වා උපසඞ්කමිත්වා "මය්හං සාටකං අනිවත්ථභාවෙන ඉදං උප්පන්න"න්ති තතො පට්ඨාය සාටකං ලභිත්වාපි න නිවාසෙසි, තදෙව ච පබ්බජ්ජං අග්ගහෙසි. තස්ස සන්තිකෙ අඤ්ඤෙපි අඤ්ඤෙපීති පඤ්චසතා මනුස්සා පබ්බජිංසු. තං සන්ධායෙතං වුත්තං – "මා බලීති වචනං උපාදාය එවංලද්ධනාමො තිත්ථකරො"ති.

සමාගතට්ඨානෙති ද්වින්නං නදීනං උදකප්පවාහස්ස සන්නිපාතට්ඨානෙ. **ද්වින්නං උදකානන්ති** ද්වින්නං උදකප්පවාහානං. යථාවුත්තට්ඨානෙ මච්ඡග්ගහණත්ථං ඛිපිතබ්බතො ඛිප්පං, කුමිනං, තදෙව ඉධ **ඛිප්පන්ති** වුත්තං. තෙනාහ – **"කුමින"**න්ති. **උච්ඡුභීති** උදකඋච්ඡුභි. **තුච්ඡපුරිසො** අරියධම්මාභාවතො. ඛානමත්තම්පි හි තස්ස නත්ථෙව, කුතො අරියමග්ගො. **මනුස්සඛිප්පං මඤ්ඤෙති** මනුස්සා පතිත්වා බ්‍යසනප්පත්තිඅත්ථං ඔට්ටිතං කුමිනං විය. තෙනාහ – **"මහාජනස්සා"**තිආදි.

312. පඤ්චමාදීසු **බාහිරකසාසනන්ති** අවිසෙසෙන වුත්තං – තස්ස සබ්බස්සපි අනියානිකත්තා සත්ථුපටිඤ්ඤස්සපි අසබ්බඤ්ඤුභාවතො. තෙනාහ – **"තත්ථ හී"**තිආදි. **ගණොති** සාවකගණො. **තථාභාවායාති** ආචරියෙන වුත්තාකාරතාය සමඞ්ගිභාවත්ථං. **ජඞ්ඝසතන්ති** බහූ අනෙකෙ සත්තෙ. **සමකමෙව අකුසලං පාපුණාතීති** තෙසං සබ්බෙසං එකජ්ඣං සමාදපනෙපි තෙසං අකුසලෙන සමකමෙව අකුසලං පාපුණාති එකජ්ඣං බහූනං සමාදපනෙපි තථා උස්සහනස්ස බලවභාවතො. විසුං විසුං සමාදපනෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. යථා හි ධම්මචරියායං සමකමෙවාති වත්තබ්බා කල්‍යාණමිත්තතා, එවං අධම්මචරියායං අකල්‍යාණමිත්තතාති.

313. **සුට්ඨු අක්ඛාතෙති** එකන්තතො නිය්‍යානිකභාවෙන අක්ඛාතෙ. **සත්ථා ච සබ්බඤ්ඤූ හොතීති** අසබ්බඤ්ඤුනො නිය්‍යානිකභාවෙන කථෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. **ධම්මො ච ස්වාක්ඛාතො** සම්මාසම්බුද්ධප්පවෙදිතත්තා. **ගණො ච සුප්පටිපන්නො** සත්ථාරා සුවිනීතත්තා. **සමාදපකො හී**තිආදි සුප්පටිපත්තියා නිදස්සනං දට්ඨබ්බං.

314. **පමාණං ජානිතබ්බන්ති** "අයං එත්තකෙන යාපෙති, ඉමස්ස එත්තකං දාතුං යුත්ත"න්ති එවං පමාණං ජානිතබ්බං. **අතිරෙකෙ...පෙ.... නිබ්බානසම්පත්ති වා නත්ථී** දුරක්ඛාතත්තා ධම්මස්ස. **තස්සාති** පටිග්ගාහකස්ස. **අප්පිච්ඡපටිපදා නාම නත්ථි** දුරක්ඛාතෙ ධම්මවිනයෙති අධිප්පායො.

315. **දායකස්ස වසො** නාම උළාරුළාරතාභෙදො අජ්ඣාසයො. දෙය්‍යධම්මස්ස පන ථොකබහුතාව **දෙය්‍යධම්මස්ස වසො** නාම. **අත්තනො ථාමොති** යාපනප්පමාණං. **යදි හී**තිආදි "කථ"න්තිආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තස්ස අත්ථස්ස විවරණං. **අනුප්පන්නස්සාති** අනුප්පන්නො අස්ස පුග්ගලස්ස. **චක්ඛුභූතො හොතීති** මහාජනස්ස චක්ඛු විය හොති. **සාසනං චිරට්ඨිතිකං කරොතීති** අනුප්පන්නලාභුප්පාදනෙන මහාජනස්ස පසාදුප්පාදනෙන ච චිරට්ඨිතිකං කරොති.

කුටුම්බරියවිහාරෙති කුටුම්බරියගාමසන්නිස්සිතවිහාරෙ. **භුඤ්ජනත්ථායාති** තස්මිංයෙව ගෙහෙ නිසීදිත්වා භුඤ්ජනත්ථාය. **ගහෙත්වා ගමනත්ථායාති** ගෙහතො බහි ගහෙත්වා ගමනත්ථාය. **ධුරභත්තානීති** නිච්චභත්තානි. **චූළුපට්ඨාකන්ති** වෙය්‍යාවච්චකරං. **වීමංසිත්වාති** යථා උද්දිස්ස කතං න හොති, එවං වීමංසිත්වා . **මහාජනො අප්පිච්ඡො භවිතුං මඤ්ඤතීති** මහාජනො සයං අප්පිච්ඡො භවිතුං මඤ්ඤති දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජනෙන. **මහාජනස්සාති** බහුජනස්ස. **අවත්ථරිත්වාති** විත්ථාරිකං කත්වා.

316. **පඤ්චාතපතප්පනං** චතූසු පස්සෙසු අග්ගිසන්තාපස්ස උපරි සූරියසන්තාපස්ස ච තප්පනං, තඤ්ච ඛො ගිම්හකාලෙ. ඡින්නප්පපාතපබ්බතසිඛරතො පතනං **මරුප්පපාතපතනං**. පුබ්බණ්හාදීසු ආදිච්චාභිමුඛාවට්ටනං **ආදිච්චානුපරිවත්තනං**.

317. **අයම්පීති** ස්වාක්ඛාතෙ ධම්මවිනයෙ කුසීතොපි. **සාමඤ්ඤන්ති** තපචරණං. **දුප්පරාමට්ඨන්ති** මිච්ඡාචරිතං සංකිලිට්ඨං. **නිරයායුපකඩ්ඪතීති** නිරයදුක්ඛාය නං කඩ්ඪති.

318. **වුත්තප්පකාරෙති** පඤ්චාතපතප්පනාදිකෙ වුත්තප්පකාරෙ.

319. **එවන්ති** වුත්තප්පකාරාය චිත්තප්පසාදච්ඡයසුප්පටිපත්තියා. තෙන සමණධම්මකරණසුඛඤ්ච සඞ්ගණ්හාති.

320. **නවකනිපාතෙති** ඉමස්මිංයෙව අඞ්ගුත්තරනිකායෙ වක්ඛමානං නවකනිපාතං සන්ධායාහ. **නව පුග්ගලාති** සත්තක්ඛත්තුපරමකොලංකොලාදයො නව පුග්ගලා. **සබ්බත්ථාති** ඉමස්මිං සුත්තෙ වුත්තාවසිට්ඨෙසු සබ්බෙසු සුත්තෙසු.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. එකධම්මපාළි

(16) 4. එකධම්මපාළි-චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා

322. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **සඤ්ඤාණභූතාති** උපලක්ඛණභූතා. **පඤ්චදසයොජනාවට්ටක්ඛන්ධාති** පඤ්චදසයොජනක්ඛන්ධපරික්ඛෙපා. **යථා චාති** ච-සද්දෙන කදම්බරුක්ඛාදීනං කප්පට්ඨායිභාවං විය යොජනසතුබ්බෙධාදිභාවං සමුච්චිනොති, න පන ජම්බුයා ජම්බුදීපස්ස විය තෙහි අපරගොයානාදීනං සඤ්ඤාණභාවං. **රාමණෙය්‍යකන්ති** රමණීයභාවං. **සෙසපදෙසූති** වනරාමණෙය්‍යකාදිපදෙසු. උග්ගතං කූලං උස්සිතභාවො එතස්සාති **උක්කූලං,** විගතං අපගතං කූලං එතස්සාති **විකූලන්ති** ආහ – **“උන්නතට්ඨානං නින්නට්ඨාන”**න්ති ච. **නන්දියාවට්ටමච්ඡපිට්ඨෙනෙවාති** කුජ්ජකකුලිසකමච්ඡසඞ්ඝාතපිට්ඨෙනෙව.

323. දුතියාදීසු **චත්තාරො අපායා අඤ්ඤත්‍ර මනුස්සෙහීති අධිප්පෙතා,** න දෙවා අඤ්ඤත්‍ර මනුස්සෙහීති හීනාය ජාතියා අධිප්පෙතත්තා. **උපාදායුපාදායාපි මජ්ඣිමදෙසො ලබ්භති,** යත්ථ ගති භික්ඛූනං භික්ඛුනීනං උපාසකානං උපාසිකානං අඤ්ඤෙසම්පි කම්මවාදිකිරියවාදිවිඤ්ඤුජාතිකානං, යො පතිරූපදෙසොති වුච්චති. තෙනාහ – **“සකලොපි හි”**තිආදි.

324. එළාති දොසො. තෙනාහ – **“නිද්දොසමුඛාති අත්ථො”**ති.

326. තථාගතස්ස ගුණෙ ජානිත්වා චක්ඛුනාපි දස්සනං දස්සනමෙව, අජානිත්වා පන දස්සනං තිරච්ඡානගතානම්පි හොතියෙවාති ආහ – **“යෙ තථාගතස්ස ගුණෙ ජානිත්වා”**තිආදි.

327. **පකාසෙත්වා කථිතන්ති** සච්චානි පකාසෙත්වා කථිතං.

328. සුතානං ධම්මානං අසම්මොසො ධාරණන්ති ආහ – **“ධාරෙන්තීති න පම්මුස්සන්තී”**ති.

329. **අත්ථානත්ථං උපපරික්ඛන්තීති** ‘‘අයං ඉමිස්සා පාළියා අත්ථො, අයං න අත්ථො’’ති අත්ථානත්ථං උපපරික්ඛන්ති. අනත්ථපරිහාරෙන හි අත්ථග්ගහණං යථා අධම්මපරිවජ්ජනෙන ධම්මප්පටිපත්ති.

330. **අනුලොමපටිපදන්ති** නිබ්බානස්ස අනුලොමිකං පටිපදං.

331. **සංවෙගජනකෙසු කාරණෙසූති** සංවෙගජනකෙසු ජාතිආදීසු කාරණෙසු. සංවෙජනීයෙසු ඨානෙසු සහොත්තප්පඤාණං සංවෙගො.

332. **උපායෙනාති** යෙන උපායෙන වට්ටුපච්ඡෙදො, තෙන උපායෙන. **පධානවීරියං කරොන්තීති** සම්මප්පධානසඞ්ඛාතං වීරියං කරොන්ති උප්පාදෙන්ති.

333. වවස්සජීයන්ති විස්සජ්ජීයන්ති එත්ථ සඞ්ඛාරාති **වවස්සග්ගො,** අසඞ්ඛතා ධාතූති ආහ – **“වවස්සග්ගො වුච්චති නිබ්බාන”**න්ති.

334. **උත්තමන්නානන්ති** උත්තමානං පඤ්චන්නං භොජනානං. **උත්තමරසානන්ති** උත්තමානං රසානං. **උඤ්ඡාචාරෙනාති** උඤ්ඡාචරියාය කස්සචි අපරිග්ගහභූතස්ස කිඤ්චි අයාචිත්වා ගහණං උඤ්ඡාචාරො. **එත්ථ චාති**ආදිනා අන්නාදීනං අග්ගභාවො නාම මනාපපරමො ඉච්ඡිතක්ඛණලාභො, න තෙසං ලාභිතාමත්තන්ති දස්සෙති. **පටිලභන්තීති** දෙන්ති පණීතභාවෙන. **භත්තස්ස එකපාතීති** එකපාතිපූරං භත්තං. **ඉදං කිං නාමාති** ‘‘ඉදං අන්නග්ගරසග්ගං නාම හොති, න හොතී’’ති පුච්ඡති. **උඤ්ඡෙන කපාලාභතෙනාති** මිස්සකභත්තෙන. **යාපෙන්තෙති** යාපනසීසෙන යාපනහෙතුං භත්තං වදති. **උපාදාය අග්ගරසං නාමාති** තං තං උපාදායුපාදාය අන්නග්ගරසග්ගං දට්ඨබ්බන්ති දස්සෙති.
චක්කවත්තිආහාරතො හි චාතුමහාරාජිකානං ආහාරො අග්ගොති එවං යාව පරනිම්මිතවසවත්තිදෙවා නෙතබ්බං.

335. **අත්ථරසො නාම චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි** ''අරියමග්ගානං ඵලභූතො රසො''ති කත්වා. **ධම්මරසො නාම චත්තාරො මග්ගා** ''සාමඤ්ඤඵලස්ස හෙතුභූතො රසො''ති කත්වා **විමුත්තිරසො නාම අමතං නිබ්බානං** ''සබ්බසඞ්ඛාරසමථො''ති කත්වා.

චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ජම්බුදීපපෙය්‍යාලො නිට්ඨිතො.

17. පසාදකරධම්මවග්ගවණ්ණනා

366. **අද්ධමිදන්ති** සන්ධිවසෙන පාළියං රස්සං කත්වා වුත්තං, ම-කාරො පදසන්ධිකරොති ආහ – **‘‘අද්ධා ඉද’’**න්ති. **එකංසො එසාති** එකංසො හෙතු එස ලාභානං. **පාපකං නාමාති** අප්පකම්පි පාපං නාම බ්‍යත්තං එකංසෙන න කරොති. **තථස්සාති** තථා සම්මාපටිපජ්ජමානස්ස අස්ස. ආරඤ්ඤිකත්තං…පෙ…. තෙචීවරිකත්තන්ති ඉමෙසං ධුතධම්මානං ගහණෙනෙව ඉතරෙසම්පි තංසභාගානං ගහිතභාවො දට්ඨබ්බො. **ථාවරප්පත්තභාවොති** සාසනෙ ථිරභාවප්පත්ති ථෙරභාවො. **ආකප්පස්ස සම්පත්තීති** ‘‘අඤ්ඤො මෙ ආකප්පො කරණීයො’’ති එවං වුත්තස්ස ආකප්පස්ස සම්පත්ති. **කොලපුත්තීති** කොලපුත්තියන්ති ආහ – **‘‘කුලපුත්තභාවො’’**ති. **සම්පන්නරූපතාති** උපධිසම්පදා. **වචනකිරියායාති** වචනප්පයොගස්ස මධුරභාවො මඤ්ජුස්සරතා. **තෙනස්ස ලාභො උප්පජ්ජතීති** ඉදං න ලාභුප්පාදනූපායදස්සනපරං, අථ ඛො එවං සම්මාපටිපජ්ජමානස්ස අනිච්ඡන්තස්සෙව ලාභො උප්පජ්ජතීති ලාභස්ස අබ්‍යභිචාරහෙතුදස්සනපරං දට්ඨබ්බං. යථාහ –

> ‘‘ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ලාභී අස්සං චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානප්පච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරානන්ති, සීලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරී’’ති (ම. නි. 1.65).

පසාදකරධම්මවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

18. අපරඅච්ඡරාසඞ්ඝාතවග්ගවණ්ණනා

382. **ඉදම්පි සුත්තන්ති** එත්ථ **පි**-සද්දො හෙට්ඨා වුත්තචූළච්ඡරාසඞ්ඝාතසුත්තං සම්පිණ්ඩෙති. චූළච්ඡරාසඞ්ඝාතසුත්තෙ අප්පනං අප්පත්තාය මෙත්තාය තාවමහන්තො විපාකො දස්සිතො, කිමඞ්ගං පන ඉමිස්සා අප්පනාප්පත්තාය මෙත්තායාති දස්සෙතුං – **‘‘අප්පනාප්පත්තාය හී’’**තිආදිමාහ. **විපාකකථායෙව නත්ථීති** විපාකෙ කථායෙව නත්ථි, අයමෙව වා පාඨො. **ගණනානුපුබ්බතාති** ගණනානුපුබ්බතාය. පඨමං උප්පන්නන්තිපි පඨමං, පඨමං සමාපජ්ජතීති ඉදං පන න එකන්තලක්ඛණං. චිණ්ණවසීභාවො හි අට්ඨසමාපත්තිලාභී ආදිතො පට්ඨාය මත්ථකං පාපෙන්තොපි සමාපජ්ජිතුං සක්කොති, මත්ථකතො පට්ඨාය ආදිං පාපෙන්තොපි, අන්තරන්තරා ඔක්කන්තොපි සමාපජ්ජිතුං සක්කොති එව. පුබ්බුප්පත්තියට්ඨෙන පන පඨමං නාම හොති. **විභඞ්ගෙති** ඣානවිභඞ්ගෙ. විපස්සනං කයිරමානං **ලක්ඛණූපනිජ්ඣානකිච්චං මග්ගෙන සිජ්ඣති** තග්ගතසම්මොහවිද්ධංසනතො . අපිච **විපස්සනාය ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං මග්ගෙන උප්පන්නෙන සිජ්ඣති** ඉතරථා පරිවත්තනතො, තස්මා **මග්ගො ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං,** න අනිච්චාදිලක්ඛණානං ආරම්මණකරණතො. යථා එලං නිබ්බානස්ස අසඞ්ඛතලක්ඛණං ආරම්මණකරණවසෙන උපනිජ්ඣායති, එවං මග්ගොපි. එවම්පිස්ස ලක්ඛණූපනිජ්ඣානතං වෙදිතබ්බං. **වත්තබ්බමෙව නත්ථී** අරිත්තජ්ඣානතාය. **සෙසං** විසෙසං, අරිත්තජ්ඣානා එවාති අත්ථො.

386-387. **හිතඵරණන්ති** සත්තෙසු හිතානුරූපං ඣානස්ස ඵරිත්වා පවත්තනං. චෙතොපටිපක්ඛතො විමුච්චති එතායාති **චෙතොවිමුත්ති,** අප්පනාප්පත්තා මෙත්තා. තෙනාහ – **‘‘ඉධා’’**තිආදි. **එසෙව නයොති** ඉමිනා කරුණාදීනම්පි අප්පනාප්පත්තතං අතිදිසති. **වට්ටං හොන්ති** කම්මවට්ටභාවතො. **වට්ටපාදා හොන්තීති** විපාකවට්ටස්ස කාරණං හොන්ති.

390. **අජ්ඣත්තපරිකම්මවසෙනාති** අත්තනො කෙසාදීසු පරිකම්මකරණවසෙන. **අට්ඨාරසවිධෙති** අට්ඨාරසප්පභෙදෙ. **කායෙති** රූපකායෙ. රූපකායො හි ඉධ අඞ්ගපච්චඞ්ගානං කෙසාදීනඤ්ච ධම්මානං සමූහට්ඨෙන හත්ථිකායරථකායාදයො විය කායොති අධිප්පෙතො. සමූහවිසයතාය චස්ස කායසද්දස්ස සමුදායුපාදනතාය ච අසුභාකාරස්ස ‘‘කායෙ’’ති එකවචනං. තථා ආරම්මණාදිවිභාගෙන අනෙකභෙදභින්නම්පි චිත්තං චිත්තභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා ‘‘චිත්තෙ’’ති එකවචනං කතං. **කායානුපස්සීති** ඉමස්ස අත්ථං දස්සෙතුං – **‘‘තමෙව කායං පඤ්ඤාය අනුපස්සන්තො’’**ති ආහ. **තමෙව කායන්ති** ච අවධාරණෙන වෙදනාදිඅනුපස්සනං නිවත්තෙති. තෙන ච පුන කායග්ගහණස්ස පයොජනං සූචිතන්ති දට්ඨබ්බං. ‘‘කායෙ’’ති හි වත්වාපි පුන ‘‘කායානුපස්සී’’ති දුතියං කායග්ගහණං අසම්මිස්සතො වවත්ථානඝනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථං කතං. තෙන වෙදනාදයොපි එත්ථ සිතා, එත්ථ පටිබද්ධාති කායවෙදනාදිඅනුපස්සනප්පසඞ්ගෙපි ආපන්නෙ න කායෙ වෙදනානුපස්සී චිත්තානුපස්සී ධම්මානුපස්සී වා. අථ ඛො කායානුපස්සීයෙවාති කායසඞ්ඛාතවත්ථුස්මිං කායානුපස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන අසම්මිස්සතො වවත්ථානං දස්සිතං හොති. තථා න කායෙ අඞ්ගපච්චඞ්ගවිනිමුත්තඑකධම්මානුපස්සී, නාපි කෙසලොමාදිවිනිමුත්තඉත්ථිපුරිසානුපස්සී. යොපි චෙත්ථ කෙසලොමාදිකො භූතුපාදායසමූහසඞ්ඛාතො කායො, තත්ථපි න භූතුපාදායවිනිමුත්තඑකධම්මානුපස්සී, අථ ඛො රථසම්භාරානුපස්සකො විය අඞ්ගපච්චඞ්ගසමූහානුපස්සී , නාගරාවයවානුපස්සකො විය කෙසලොමාදිසමූහානුපස්සී, කදලික්ඛන්ධපත්තවට්ටිවිනිබ්භුජකො රිත්තමුට්ඨිවිනිවෙඨකො විය ච භූතුපාදායසමූහානුපස්සීයෙවාති නානප්පකාරතො සමූහවසෙනෙව කායසඞ්ඛාතස්ස වත්ථුනො දස්සනෙන ඝනවිනිබ්භොගො දස්සිතො හොති. න හෙත්ථ යථාවුත්තසමූහවිනිමුත්තො කායො වා ඉත්ථී වා පුරිසො වා අඤ්ඤො වා කොචි ධම්මො දිස්සති, යථාවුත්තධම්මසමූහමත්තෙයෙව පන තථා තථා සත්තා මිච්ඡාභිනිවෙසං කරොන්ති.

අට්ඨාරසවිධෙනාති අට්ඨාරසවිධා. **සතිපට්ඨානභාවකස්සාති** සතිපට්ඨානභාවං භාවෙන්තස්ස. තීසු භවෙසු කිලෙසෙ ආතපෙතීති **ආතාපො,** වීරියස්සෙතං නාමං. යදිපි හි කිලෙසානං පහානං ආතාපනන්ති, තං සම්මාදිට්ඨිආදීනම්පි අත්ථෙව. ආතපසද්දො විය පන ආතාපසද්දොපි වීරියෙව නිරුළ්හො. අථ වා පටිපක්ඛප්පහානෙ සම්පයුත්තධම්මානං අබ්භුස්සහනවසෙන පවත්තමානස්ස වීරියස්ස සාතිසයං තදාතාපනන්ති වීරියමෙව තථා වුච්චති, න අඤ්ඤධම්මා, තස්මා ආතාපොති වීරියස්ස නාමං, සො අස්ස අත්ථීති **ආතාපී**. අයඤ්ච ඊකාරො පසංසාය අතිසයස්ස වා දීපකොති ආතාපිග්ගහණෙන සම්මප්පධානසමඞ්ගිතං දස්සෙති. තෙනෙවාහ – **‘‘ආතාපීති…පෙ…. වීරියෙන වීරියවා’’**ති. **සම්පජානොති** සම්පජඤ්ඤසඞ්ඛාතෙන ඤාණෙන සමන්නාගතො. තෙනාහ – **‘‘අට්ඨාරසවිධෙන…පෙ…. සම්මා පජානන්තො’’**ති. අයං පනෙත්ථ වචනත්ථො – සම්මා සමන්තතො සාමඤ්ච පජානන්තො **සම්පජානො,** අසම්මිස්සතො වවත්ථානෙ අඤ්ඤධම්මානුපස්සිතාභාවෙන සම්මා අවිපරීතං සබ්බාකාරප්පජානනෙන සමන්තතො උපරූපරිවිසෙසාවහභාවෙන පවත්තියා සම්මා පජානන්තොති අත්ථො.

කායො ච ඉධ ලුජ්ජනප්පලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකොති අධිප්පෙතොති ආහ – **‘‘තස්මිංයෙව කායසඞ්ඛාතෙ ලොකෙ’’**ති. **පඤ්චකාමගුණිකතණ්හන්ති** රූපාදීසු පඤ්චසු කාමගුණෙසු පවත්තමානං තණ්හං . යස්මා පනෙත්ථ අභිජ්ඣාගහණෙන කාමච්ඡන්දො, දොමනස්සග්ගහණෙන බ්‍යාපාදො සඞ්ගහං ගච්ඡති, තස්මා නීවරණපරියාපන්නබලවධම්මද්වයදස්සනෙන නීවරණප්පහානං වුත්තං හොතීති වෙදිතබ්බං. විසෙසෙන චෙත්ථ අභිජ්ඣාවිනයෙන කායසම්පත්තිමූලකස්ස අනුරොධස්ස, දොමනස්සවිනයෙන කායවිපත්තිමූලකස්ස විරොධස්ස,

අභිජ්ඣාවිනයෙන ච කායෙ අභිරතියා, දොමනස්සවිනයෙන කායභාවනාය අනභිරතියා, අභිජ්ඣාවිනයෙන කායෙ අභූතානං සුභසුඛභාවාදීනං පක්ඛෙපස්ස, දොමනස්සවිනයෙන කායෙ භූතානං අසුභාසුඛභාවාදීනං අපනයනස්ස ච පහානං වුත්තං. තෙන යොගාවචරස්ස යොගානුභාවො යොගසමත්ථතා ච දීපිතා හොති. යොගානුභාවො හි එස, යදිදං අනුරොධවිරොධවිප්පමුත්තො අරතිරතිසහො අභූතපක්ඛෙපභූතාපනයනවිරහිතො ච හොති. අනුරොධවිරොධවිප්පමුත්තො චෙස අරතිරතිසහො අභූතං අපක්ඛිපන්තො භූතඤ්ච අනපනෙන්තො යොගසමත්ථො හොතීති. **සුද්ධරූපසම්මසනමෙව කථිතන්ති** කෙවලං කායානුපස්සනාභාවතො වුත්තං.

සුඛාදිභෙදාසු වෙදනාසූති සුඛදුක්ඛඅදුක්ඛමසුඛසාමිසනිරාමිසභෙදාසු වෙදනාසු. තත්ථ සුඛයතීති **සුඛා,** සම්පයුත්තධම්මෙ කායඤ්ච ලද්ධස්සාදෙ කරොතීති අත්ථො. සුට්ඨු වා ඛාදති, ඛනති වා කායිකං චෙතසිකඤ්ච ආබාධන්ති **සුඛා,** සුකරං ඔකාසදානං එතිස්සාති වා **සුඛා.** දුක්ඛයතීති **දුක්ඛා,** සම්පයුත්තධම්මෙ කායඤ්ච පීළෙති විබාධතීති අත්ථො. දුට්ඨු වා ඛාදති, ඛනති වා කායිකං චෙතසිකඤ්ච සාතන්ති **දුක්ඛා,** දුක්කරං ඔකාසදානං එතිස්සාති වා **දුක්ඛා.** දුක්ඛසුඛප්පටික්ඛෙපෙන **අදුක්ඛමසුඛාති** උපෙක්ඛා වුත්තා. වෙදියති ආරම්මණරසං අනුභවතීති **වෙදනා. වෙදියමානොති** අනුභවමානො. **සුඛං වෙදනං වෙදියාමීති පජානාතීති** කායිකං වා චෙතසිකං වා සුඛං වෙදනං වෙදියමානො ''අහං සුඛං වෙදනං වෙදියාමී''ති පජානාතීති අත්ථො. තත්ථ කාමං උත්තානසෙය්‍යකාපි දාරකා ථඤ්ඤපිවනාදිකාලෙ සුඛං වෙදනං වෙදියමානා ''සුඛං වෙදනං වෙදියාමා''ති පජානන්ති, න පනෙතං එවරූපං පජානනං සන්ධාය වුත්තං. එවරූපඤ්හි ජානනං සත්තූපලද්ධිං න ජහති, අත්තසඤ්ඤං න උග්ඝාටෙති, කම්මට්ඨානං වා සතිපට්ඨානභාවනා වා න හොති. ඉමස්ස පන භික්ඛුනො ජානනං සත්තූපලද්ධිං ජහති, අත්තසඤ්ඤං උග්ඝාටෙති, කම්මට්ඨානඤ්චෙව සතිපට්ඨානභාවනා ච හොති. ඉදඤ්හි ''කො වෙදියති, කස්ස වෙදනා, කිං කාරණා වෙදනා''ති එවං සම්පජානන්තස්ස වෙදියනං සන්ධාය වුත්තං.

තත්ථ කො වෙදියතීති? න කොචි සත්තො වා පුග්ගලො වා වෙදියති. කස්ස වෙදනාති? න කස්සචි සත්තස්ස වා පුග්ගලස්ස වා වෙදනා. කිං කාරණා වෙදනාති? වත්ථුආරම්මණා ච පනස්ස වෙදනාති. තස්මා එස එවං පජානාති ''තං තං සුඛාදීනං වත්ථුභූතං රූපාදිං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදියති, තං පන වෙදනාපවත්තිං උපාදාය 'අහං වෙදියාමී'ති වොහාරමත්තං හොතී''ති. එවං ''සුඛාදීනං වත්ථුභූතං රූපාදිං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදියතී''ති සල්ලක්ඛෙන්තො එස ''සුඛං වෙදනං වෙදියාමී''ති පජානාතීති වෙදිතබ්බො.

අථ වා **සුඛං වෙදනං වෙදියාමීති පජානාතීති** සුඛවෙදනාක්ඛණෙ දුක්ඛාය වෙදනාය අභාවතො සුඛං වෙදනං වෙදියමානො ''සුඛං වෙදනංයෙව වෙදියාමී''ති පජානාති. තෙන යා පුබ්බෙ භූතපුබ්බා දුක්ඛා වෙදනා, තස්සා ඉදානි අභාවතො ඉමිස්සා ච සුඛාය වෙදනාය ඉතො පරං පඨමං අභාවතො ''වෙදනා නාම අනිච්චා අද්ධුවා විපරිණාමධම්මා''ති ඉතිහ තත්ථ සම්පජානො හොති. **දුක්ඛං වෙදනං වෙදියාමීති පජානාතීති**ආදීසුපි එසෙව නයො.

සාමිසං වා සුඛන්තිආදීසු යස්මා කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බතො ආමිසා නාම පඤ්ච කාමගුණා. ආරම්මණකරණවසෙන සහ ආමිසෙහීති සාමිසා, තස්මා **සාමිසා සුඛා** නාම පඤ්චකාමගුණාමිසනිස්සිතා ඡසු ද්වාරෙසු උප්පන්නා ඡගෙහස්සිතා සොමනස්සවෙදනා. **සාමිසා දුක්ඛා** නාම ඡගෙහස්සිතා දොමනස්සවෙදනා. සා ච ඡසු ද්වාරෙසු ''ඉට්ඨාරම්මණං නානුභවිස්සාමි නානුභවාමී''ති විතක්කයතො උප්පන්නා කාමගුණනිස්සිතා දොමනස්සවෙදනා වෙදිතබ්බා. **නිරාමිසා සුඛා** නාම ඡනෙක්ඛම්මස්සිතා සොමනස්සවෙදනා. සා ච ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා උස්සුක්කාපෙතුං සක්කොන්තස්ස ''උස්සක්කිතා මෙ විපස්සනා''ති සොමනස්සජාතස්ස උප්පන්නා සොමනස්සවෙදනා දට්ඨබ්බා.

නිරාමිසා දුක්ඛා නාම ඡනෙක්ඛම්මස්සිතා දොමනස්සවෙදනා. සා පන ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ අනුත්තරවිමොක්ඛසඞ්ඛාතඅරියඵලධම්මෙසු පිහං පට්ඨපෙත්වා තදධිගමාය අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා උස්සුක්කාපෙතුං අසක්කොන්තස්ස ''ඉමම්පි පක්ඛං ඉමම්පි මාසං ඉමම්පි සංවච්ඡරං විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියභූමිං පාපුණිතුං නාසක්ඛි''න්ති අනුසොචතො උප්පන්නා දොමනස්සවෙදනා.

සාමිසා අදුක්ඛමසුඛා නාම ඡගෙහස්සිතා උපෙක්ඛාවෙදනා. සා ච ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ ගුළපිණ්ඩකෙ නිලීනමක්ඛිකා විය රූපාදීනි අනුවත්තමානා තත්ථෙව ලග්ගා ලග්ගිතා හුත්වා උප්පන්නා කාමගුණනිස්සිතා උපෙක්ඛාවෙදනා. **නිරාමිසා අදුක්ඛමසුඛා** නාම ඡනෙක්ඛම්මස්සිතා උපෙක්ඛාවෙදනා. සා පන ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාදිආරම්මණෙ ආපාථගතෙ ඉට්ඨෙ අරජ්ජන්තස්ස, අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තස්ස, අසමපෙක්ඛනෙන අමුය්හන්තස්ස උප්පන්නා විපස්සනාඤාණසම්පයුත්තා උපෙක්ඛාවෙදනා. **එවං වුත්තන්ති** මහාසතිපට්ඨානසුත්තෙ වුත්තං. **සාව වෙදනා වෙදිතබ්බාති** ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන සා වෙදනා ''ලොකො''ති වෙදිතබ්බා.

එවං විත්ථාරිතෙති ''සරාගං වා චිත්තං සරාගං චිත්තන්ති පජානාති, වීතරාගං වා චිත්තං…පෙ…. සදොසං වා චිත්තං, වීතදොසං වා චිත්තං, සමොහං වා චිත්තං, වීතමොහං වා චිත්තං, සංඛිත්තං වා චිත්තං, වික්ඛිත්තං වා චිත්තං, මහග්ගතං වා චිත්තං, අමහග්ගතං වා චිත්තං, සඋත්තරං වා චිත්තං, අනුත්තරං වා චිත්තං, සමාහිතං වා චිත්තං, අසමාහිතං වා චිත්තං, විමුත්තං වා චිත්තං, අවිමුත්තං වා චිත්තන්ති පජානාතී''ති එවං සතිපට්ඨානසුත්තෙ (දී. නි. 2.381; ම. නි. 1.114) විත්ථාරෙත්වා දස්සිතෙ සොළසවිධෙ චිත්තෙ.

තත්ථ **සරාගන්ති** අට්ඨවිධං ලොභසහගතං. **වීතරාගන්ති** ලොකියකුසලාබ්‍යාකතං. ඉදං පන යස්මා සම්මසනං න ධම්මසමොධානං, තස්මා ඉධ එකපදෙපි ලොකුත්තරං න ලබ්භති. සෙසානි චත්තාරි අකුසලචිත්තානි නෙව පුරිමපදං, න පච්ඡිමපදං භජන්ති. **සදොසන්ති** දුවිධං දොමනස්සසහගතං. **වීතදොසන්ති** ලොකියකුසලාබ්‍යාකතං. සෙසානි දස අකුසලචිත්තානි නෙව පුරිමපදං, න පච්ඡිමපදං භජන්ති. **සමොහන්ති** විචිකිච්ඡාසහගතඤ්චෙව උද්ධච්චසහගතඤ්චාති දුවිධං. යස්මා පන මොහො සබ්බාකුසලෙසු උප්පජ්ජති, තස්මා සෙසානිපි ඉධ වත්තන්තියෙව. ඉමස්මිඤ්හෙව හි දුකෙ ද්වාදසාකුසලචිත්තානි පරියාදින්නානීති. **වීතමොහන්ති** ලොකියකුසලාබ්‍යාකතං.

සංඛිත්තන්ති ථිනමිද්ධානුපතිතං. එතඤ්හි සඞ්කුචිතචිත්තං නාම ආරම්මණෙ සඞ්කොචවසෙන පවත්තනතො. **වික්ඛිත්තන්ති** උද්ධච්චසහගතං. එතඤ්හි පසටචිත්තං නාම ආරම්මණෙ සවිසෙසං වික්ඛෙපවසෙන විසටභාවෙන පවත්තනතො. **මහග්ගතන්ති** රූපාවචරං අරූපාවචරඤ්ච. **අමහග්ගතන්ති** කාමාවචරං. **සඋත්තරන්ති** කාමාවචරං. **අනුත්තරන්ති** රූපාවචරං අරූපාවචරඤ්ච. තත්‍රාපි සඋත්තරං රූපාවචරං, අනුත්තරං අරූපාවචරමෙව. **සමාහිතන්ති** යස්ස අප්පනාසමාධි වා උපචාරසමාධි වා අත්ථි. **අසමාහිතන්ති** උභයසමාධිවිරහිතං. **විමුත්තන්ති** තදඞ්ගවික්ඛම්භනවිමුත්තීහි විමුත්තං. **අවිමුත්තන්ති** උභයවිමුත්තිරහිතං. සමුච්ඡෙදප්පටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණවිමුත්තීනං පන ඉධ ඔකාසොව නත්ථි, ඔකාසාභාවො ච සම්මසනචාරස්ස අධිප්පෙතත්තා වෙදිතබ්බො.

උපාදානස්ස ඛන්ධා **උපාදානක්ඛන්ධා,** උපාදානස්ස පච්චයභූතා ධම්මපුඤ්ජා ධම්මරාසයොති අත්ථො. උපාදානෙහි ආරම්මණකරණාදිවසෙන උපාදාතබ්බා වා ඛන්ධා **උපාදානක්ඛන්ධා. ඡ අජ්ඣත්තිකබාහිරායතනානීති** චක්ඛු සොතං ඝානං ජිව්හා කායො මනොති ඉමානි ඡ අජ්ඣත්තිකායතනානි චෙව, රූපං සද්දො ගන්ධො රසො ඵොට්ඨබ්බො ධම්මාති ඉමානි ඡ බාහිරායතනානි ච. එත්ථ පන ලොකුත්තරධම්මා න ගහෙතබ්බා සම්මසනචාරස්ස අධිප්පෙතත්තා. **සත්ත සම්බොජ්ඣඞ්ගාති** සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදයො සත්ත සම්බොජ්ඣඞ්ගා. සතිආදයො හි සම්බොධිස්ස, සම්බොධියා වා අඞ්ගාති **සම්බොජ්ඣඞ්ගා.** තථා හි සම්බුජ්ඣති ආරද්ධවිපස්සකතො පට්ඨාය යොගාවචරොති සම්බොධි, යාය වා සො සතිආදිකාය සත්තධම්මසාමග්ගියා සම්බුජ්ඣති, කිලෙසනිද්දාතො උට්ඨාති, සච්චානි වා පටිවිජ්ඣති, සා ධම්මසාමග්ගී සම්බොධි, තස්ස සම්බොධිස්ස, තස්සා වා සම්බොධියා අඞ්ගාති **සම්බොජ්ඣඞ්ගා.**

චත්තාරි අරියසච්චානීති ''දුක්ඛං දුක්ඛසමුදයො දුක්ඛනිරොධො දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදා''ති (සං. නි. 5.1071-1072) එවං වුත්තානි චත්තාරි අරියසච්චානි. තත්ථ පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි වට්ටං පවත්තිහෙතුභාවතො. පච්ඡිමානි විවට්ටං නිවට්ටතදධිගමූපායභාවතො. තෙසු භික්ඛුනො වට්ටෙ කම්මට්ඨානාභිනිවෙසො හොති සරූපතො පරිග්ගහසම්භවතො. විවට්ටෙ නත්ථි අභිනිවෙසො අවිසයත්තා අවිසයත්තෙ ච පයොජනාභාවතො. **පඤ්චධා වුත්තෙසූති** සතිපට්ඨානසුත්තෙ වුත්තෙසු. **සුද්ධඅරූපසම්මසනමෙවාති** රූපෙන අමිස්සිතත්තා කෙවලං අරූපසම්මසනමෙව. ඛන්ධායතනසච්චකොට්ඨාසානං පඤ්චක්ඛන්ධසඞ්ගහතො **''රූපාරූපසම්මසන''**න්ති වුත්තං. පුබ්බභාගියානම්පි සතිපට්ඨානානං සඞ්ගහිතත්තා **''ලොකියලොකුත්තරමිස්සකානෙව කථිතානී''**ති ආහ.

394. **අනිබ්බත්තානන්ති** අජාතානං. **පයොගං පරක්කමන්ති** එත්ථ භුසං යොගො පයොගො, පයොගොව පරක්කමො, පයොගසඞ්ඛාතං පරක්කමන්ති අත්ථො. **චිත්තං උක්ඛිපතීති** කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අපදානවසෙන උක්ඛිපති. **පධානවීරියන්ති** සම්මප්පධානලක්ඛණප්පත්තවීරියං. **ලොකියාති** ලොකියසම්මප්පධානකථා. **සබ්බපුබ්බභාගෙති** සබ්බමග්ගානං පුබ්බභාගෙ. **කස්සපසංයුත්තපරියායෙනාති** කස්සපසංයුත්තෙ ආගතසුත්තෙන ''උප්පන්නා මෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා අප්පහීයමානා අනත්ථාය සංවත්තෙය්‍යු''න්ති (සං. නි. 2.145) ආගතත්තා. සා ලොකියාති වෙදිතබ්බා.

සමථවිපස්සනාවාති අවධාරණෙන මග්ගං නිවත්තෙත්වා තස්ස නිවත්තනෙ කාරණං දස්සෙන්තො, **''මග්ගො පනා''**තිආදිමාහ. **සකිං උප්පජ්ජිත්වාති** ඉදං භූතකථනමත්තං. නිරුද්ධස්ස පුන අනුප්පජ්ජනතො ''න කොචි ගුණො''ති ආසඞ්කෙය්‍යාති ආහ – **''සො හී''**තිආදි. අනන්තරමෙව යථා ඵලං උප්පජ්ජති, තථා පවත්තියෙවස්ස පච්චයදානං. **පුරිමස්මිම්පීති** ''අනුප්පන්නා මෙ කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජමානා අනත්ථාය සංවත්තෙය්‍යු''න්ති එත්ථපි. **වුත්තන්ති** පොරාණට්ඨකථායං. **තං පන** තථාවුත්තවචනං **න යුත්තං** දුතියස්මිං විය පුරිමස්මිං මග්ගස්ස අග්ගහණෙ කාරණාභාවතො. පුරිමස්මිං අග්ගහිතෙ මග්ගෙ අනුප්පජ්ජමානො මග්ගො අනත්ථාය සංවත්තෙය්‍යාති ආපජ්ජෙය්‍ය, න චෙතං යුත්තං ආපජ්ජමානෙ තස්මිං පධානත්ථසම්භවතො. **චතුකිච්චසාධනවසෙනාති** අනුප්පන්නාකුසලානුප්පාදනාදිචතුකිච්චසාධනවසෙන.

වුත්තනයෙනාති ''අසමුදාචාරවසෙන වා අනනුභූතාරම්මණවසෙන වා''තිආදිනා වුත්තනයෙන. **විජ්ජමානාති** ධරමානසභාවා. ඛණත්තයපරියාපන්නත්තා උප්පාදාදිසමඞ්ගිනො වත්තමානභාවෙන උප්පන්නං **වත්තමානුප්පන්නං.** තඤ්හි උප්පාදතො පට්ඨාය යාව භඞ්ගා උද්ධං පන්නං පත්තන්ති නිප්පරියායතො **''උප්පන්න''**න්ති වුච්චති. අනුභවිත්වා භවිත්වා ච විගතං භුත්වාවිගතං. අනුභවනභවනානි හි භවනසාමඤ්ඤෙන භුත්වා-සද්දෙන වුත්තානි. සාමඤ්ඤමෙව හි උපසග්ගෙන විසෙසීයති. ඉධ විපාකානුභවනවසෙන තදාරම්මණං අවිපක්කවිපාකස්ස සබ්බථා අවිගතත්තා භවිත්වාවිගතමත්තවසෙන කම්මඤ්ච **''භුත්වාවිගතුප්පන්න''**න්ති වුත්තං. න අට්ඨසාලිනියං විය රජ්ජනාදිවසෙන

අනුභූතාපගතං ජවනං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධතාවසෙන භූතාපගතඤ්ච සඞ්ඛතං **භූතාපගතුප්පන්නන්**ති. තස්මා ඉධ **ඔකාසකතුප්පන්නං** විපාකමෙව වදති, න තත්ථ විය කම්මම්පි. අට්ඨසාලිනියඤ්හි භූතාවිගතුප්පන්නං ඔකාසකතුප්පන්නඤ්ච අඤ්ඤථා දස්සිතං. වුත්තඤ්හි තත්ථ (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කාමාවචරකුසලපදභාජනීය) –

> ''ආරම්මණරසං අනුභවිත්වා නිරුද්ධං අනුභූතාපගතසඞ්ඛාතං කුසලාකුසලං, උපාදාදිත්තයං අනුප්පත්වා නිරුද්ධං භූතාපගතසඞ්ඛාතං සෙසසඞ්ඛතඤ්ච භූතාපගතුප්පන්නං නාම. 'යානිස්ස තානි පුබ්බෙ කතානි කම්මානී'ති එවමාදිනා නයෙන වුත්තං කම්මං අතීතම්පි සමානං අඤ්ඤං විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්සොකාසං කත්වා ඨිතත්තා, තථාකතොකාසඤ්ච විපාකං අනුප්පන්නම්පි සමානං එවං කතෙ ඔකාසෙ එකන්තෙන උප්පජ්ජනතො ඔකාසකතුප්පන්නං නාමා''ති.

ඉධ පන සම්මොහවිනොදනියං වුත්තනයෙනෙව භුත්වාවිගතුප්පන්නං ඔකාසකතුප්පන්නඤ්ච දස්සිතං. වුත්තඤ්හි, **සම්මොහවිනොදනියං** (විභ. අට්ඨ. 406) –

> ''කම්මෙ පන ජහිතෙ ආරම්මණරසං අනුභවිත්වා නිරුද්ධො විපාකො භුත්වාවිගතං නාම. කම්මං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධං භුත්වාවිගතං නාම. තදුභයම්පි භුත්වාවිගතුප්පන්නන්ති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති. කුසලාකුසලං කම්මං අඤ්ඤකම්මස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති. එවං කතෙ ඔකාසෙ විපාකො උප්පජ්ජමානො ඔකාසකරණතො පට්ඨාය උප්පන්නොති වුච්චති. ඉදං ඔකාසකතුප්පන්නං නාමා''ති.

තත්ථ අට්ඨසාලිනියා අයමධිප්පායො – ''සතිපි සබ්බෙසම්පි චිත්තුප්පාදානං සංවෙදයිතසභාවා ආරම්මණානුභවනෙ සවිපල්ලාසෙ පන සන්තානෙ චිත්තාභිසඞ්ඛාරවසෙන පවත්තිතො අබ්‍යාකතෙහි විසිට්ඨො කුසලාකුසලානං සාතිසයො විසයානුභවනාකාරො. යථා විකප්පග්ගාහවසෙන රාගාදීහි තබ්බිපක්ඛෙහි ච අකුසලං කුසලඤ්ච නිප්පරියායතො ආරම්මණරසං අනුභවති, න තථා විපාකො කම්මවෙගක්ඛිත්තත්තා, නාපි කිරියා අහෙතුකානං අතිදුබ්බලතාය, සහෙතුකානඤ්ච ඛීණකිලෙසස්ස ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාවතො උප්පජ්ජමානානං අතිසන්තවුත්තිත්තා, තස්මා රජ්ජනාදිවසෙන ආරම්මණරසානුභවනං සාතිසයන්ති අකුසලං කුසලඤ්ච උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධතාසාමඤ්ඤෙන සෙසසඞ්ඛතඤ්ච භූතාපගත''න්ති වුත්තං. සම්මොහවිනොදනියා පන විපාකානුභවනවසෙන තදාරම්මණං අවිපක්කපාකස්ස සබ්බථා අවිගතත්තා භවිත්වාවිගතමත්තවසෙන කම්මඤ්ච භුත්වාපගතන්ති වුත්තං. තෙනෙව තත්ථ ඔකාසකතුප්පන්නන්ති විපාකමෙවාහ, න කම්මම්පි, තස්මා ඉධාපි සම්මොහවිනොදනියං වුත්තනයෙනෙව භුත්වාපගතුප්පන්නං ඔකාසකතුප්පන්නඤ්ච විභත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

පඤ්චක්ඛන්ධා පන විපස්සනාය භූමි නාමාති සම්මසනස්ස ඨානභාවතො වුත්තං. **තෙසූ**ති අතීතාදිභෙදෙසු. **අනුසයිතකිලෙසා**ති අප්පහීනා මග්ගෙන පහාතබ්බා අධිප්පෙතා. තෙනාහ – **''අතීතා වා…පෙ…. න වත්තබ්බා''**ති. හොන්තු තාව ''අතීතා''ති වා ''පච්චුප්පන්නා''ති වා න වත්තබ්බා, ''අනාගතා''ති පන කස්මා න වත්තබ්බා, නනු කාරණලාභෙ උප්පජ්ජනාරහා අප්පහීනට්ඨෙන ථාමගතා කිලෙසා අනුසයාති වුච්චන්තීති? සච්චමෙතං, අනාගතභාවොපි නෙසං න පරිච්ඡින්නො ඉතරානාගතක්ඛන්ධානං වියාති ''අනාගතා වාති න වත්තබ්බා''ති වුත්තං. යදි හි නෙසං පරිච්ඡින්නො අනාගතභාවො සියා, තතො ''පච්චුප්පන්නා, අතීතා''ති ච වත්තබ්බා සියුං, පච්චයසමවායෙ පන උප්පජ්ජනාරහතං උපාදාය අනාගතවොහාරො තත්ථ වෙදිතබ්බො.

ඉදං භූමිලද්ධුප්පන්නං නාමාති ඉදං යථාවුත්තං කිලෙසජාතං අප්පහීනට්ඨෙන භූමිලද්ධුප්පන්නං නාම කාරණලාභෙ සති විජ්ජමානකිච්චකරණතො. **තාසු තාසු භූමීසූ**ති මනුස්සදෙවාදිඅත්තභාවසඞ්ඛාතෙසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු. ආරම්මණකරණවසෙන හි භවන්ති එත්ථ කිලෙසාති **භූමියො,** උපාදානක්ඛන්ධා. **අසමුග්ඝාතගතා**ති තස්මිං තස්මිං සන්තානෙ අනුප්පත්තිධම්මතං අනාපාදිතතාය සමුග්ඝාතං සමුච්ඡෙදං න ගතාති **අසමුග්ඝාතගතා. භූමිලද්ධුප්පන්නං නාමා**ති එත්ථ ලද්ධභූමිකං භූමිලද්ධන්ති වුත්තං අග්ගිආහිතො විය. ඔකාසකතුප්පන්නසද්දෙපි ච **අට්ඨසාලිනියං** (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කාමාවචරකුසලපදභාජනීය) ආගතනයෙන ඔකාසො කතො එතෙන කුසලාකුසලකම්මෙන, ඔකාසො කතො එතස්ස විපාකස්සාති ච දුවිධත්ථෙපි එවමෙව කතසද්දස්ස පරනිපාතො වෙදිතබ්බො. ඉධ පන ඔකාසකතුප්පන්නසද්දෙන විපාකස්සෙව ගහිතත්තා ''ඔකාසො කතො එතස්ස විපාකස්සා''ති එවං විග්ගහො දට්ඨබ්බො.

ඛණත්තයසමඞ්ගිතාය සමුදාචාරප්පත්තං **සමුදාචාරුප්පන්නං**. තෙනාහ – **''සම්පති වත්තමානංයෙවා''**ති. ආරම්මණං අධිග්ගය්හ දළ්හං ගහෙත්වා පවත්තං **ආරම්මණාධිග්ගහිතුප්පන්නං**. වික්ඛම්භනප්පහානවසෙන අප්පහීනා **අවික්ඛම්භිතා**. සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන අප්පහීනා **අසමුග්ඝාතිතා**. නිමිත්තග්ගාහවසෙන ආරම්මණස්ස අධිග්ගහිතත්තා තං ආරම්මණං අනුස්සරිතානුස්සරිතක්ඛණෙ කිලෙසුප්පත්තිහෙතුභාවෙන උපතිට්ඨනතො අධිග්ගහිතමෙව නාමං හොතීති ආහ – **''ආරම්මණස්ස අධිග්ගහිතත්තා''**ති. එත්ථ ච ආහටඛීරරුක්ඛො විය නිමිත්තග්ගාහවසෙන අධිග්ගහිතං ආරම්මණං, අනාහටඛීරරුක්ඛො විය අවික්ඛම්භිතතාය අන්තොගතකිලෙසආරම්මණං දට්ඨබ්බං. නිමිත්තග්ගාහිකා අවික්ඛම්භිතකිලෙසා වා පුග්ගලා වා ආහටානාහටඛීරරුක්ඛසදිසා. **පුරිමනයෙනෙවා**ති අවික්ඛම්භිතුප්පන්නෙ වුත්තනයෙනෙව. **විත්ථාරෙතබ්බන්**ති ''ඉමස්මිං නාම ඨානෙ නුප්පජ්ජිස්සන්තී''ති න වත්තබ්බා. කස්මා?

අසමුග්ඝාතිතත්තා. යථා කිං? යථා සචෙ ඛීරරුක්ඛං කුඨාරියා ආහනෙය්‍යුං, ඉමස්මිං නාම ඨානෙ ඛීරං න නික්ඛමෙය්‍යාති න වත්තබ්බං, එවං. ඉදං අසමුග්ඝාතිතුප්පන්නං නාමාති එවං යොජෙත්වා විත්ථාරෙතබ්බං.

ඉමෙසු උප්පන්නෙසූති යථාවුත්තෙසු අට්ඨසු උප්පන්නෙසු. ඉදං **න මග්ගවජ්ඣං** අප්පහාතබ්බවත්ථුත්තා. **මග්ගවජ්ඣං** මග්ගෙන පහෙය්‍යවත්ථුත්තා. **රත්තොති** රාගෙන සමන්නාගතො. එස නයො **දුට්ඨො මූළ්හොති** එත්ථාපි. **විනිබද්ධොති** මානසංයොජනෙන විරූපං නිබන්ධිතො. **පරාමට්ඨොති** දිට්ඨිපරාමාසෙන ධම්මසභාවං අතික්කම්ම පරතො ආමට්ඨො. **අනිට්ඨඞ්ගතොති** නිට්ඨං අගතො, සංසයාපන්නොති අත්ථො. **ථාමගතොති** අනුසයවසෙන දළ්හතං උපගතො. **යුගනද්ධාති** පහාතබ්බප්පහායකයුගෙ නද්ධා විය වත්තනකා එකකාලිකත්තා. **සංකිලෙසිකාති** සංකිලෙසධම්මසහිතා.

පාළියන්ති පටිසම්භිදාපාළියං (පටි. ම. 3.21). තිකාලිකෙසුපි කිලෙසෙසු වායාමාභාවදස්සනත්ථං අජාතඵලතරුණරුක්ඛො පාළියං නිදස්සිතො, අට්ඨකථායං පන ජාතො සත්තො අසමුදාහටකිලෙසො නාම නත්ථීති **"ජාතඵලරුක්ඛෙන දීපෙතබ්බ"**න්ති වත්වා තමත්ථං විවරිතුං **"යථා හී"**තිආදි වුත්තං. අථ වා මග්ගෙන පහීනකිලෙසානමෙව අතීතාදිභෙදෙන තිධා නවත්තබ්බතං පාකටං කාතුං අජාතඵලරුක්ඛො උපමාවසෙන පාළියං ආහතො, අතීතාදීනං අප්පහීනතාදස්සනත්ථම්පි **"ජාතඵලරුක්ඛෙන දීපෙතබ්බ"**න්ති අට්ඨකථායං වුත්තං. තත්ථ යථා අච්ඡින්නෙ රුක්ඛෙ නිබ්බත්තනාරහානි ඵලානි ඡින්නෙ අනුප්පජ්ජමානානි කදාචි සසභාවානි අහෙසුං, හොන්ති, භවිස්සන්ති වාති අතීතාදිභාවෙන න වත්තබ්බානි, එවං මග්ගෙන පහීනකිලෙසා ච දට්ඨබ්බා මග්ගෙ අනුප්පන්නෙ උප්පත්තිරහානං උප්පන්නෙ සබ්බෙන සබ්බං අභාවතො . යථා ච ඡෙදෙ අසති ඵලානි උප්පජ්ජිස්සන්තීති ඡෙදනස්ස සාත්ථකතා, එවං මග්ගභාවනාය ච සාත්ථකතා යොජෙතබ්බා. **නාපි න පජහතීති** උප්පජ්ජනාරහානං පජහනතො වුත්තං. **උප්පජ්ජිත්වාති** ලක්ඛණෙ ත්වා-සද්දො. මග්ගස්ස උප්පජ්ජනකිරියාය හි සමුදයප්පහානනිබ්බානසච්ඡිකරණකිරියා විය ඛන්ධානං පරිජානනකිරියා ලක්ඛීයති.

තෙපි පජහතියෙවාති යෙ තෙහි කිලෙසෙහි ජනෙතබ්බා උපාදින්නක්ඛන්ධා, තෙපි පජහතියෙව තන්නිමිත්තස්ස අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධනතො. තෙනාහ – **"වුත්තම්පි චෙත"**න්තිආදි. **අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙනාති** කම්මවිඤ්ඤාණස්ස අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනෙන. **එත්ථාති** එතස්මිං සොතාපත්තිමග්ගඤාණෙ හෙතුභූතෙ. **එතෙති** නාමරූපසඤ්ඤිතා සඞ්ඛාරා. **සබ්බභවෙහි වුට්ඨාතියෙවාතිපි වදන්තීති** අරහත්තමග්ගො සබ්බභවෙහි වුට්ඨාතියෙවාති වදන්ති තදුප්පත්තිතො උද්ධං භවූපපත්තියා කිලෙසස්සපි අභාවතො.

එකචිත්තක්ඛණිකත්තා මග්ගස්සාති අධිප්පායෙන **"කථං අනුප්පන්නානං...පෙ.... ඨිතියා භාවනා හොතී"**ති පුච්ඡති. මග්ගප්පවත්තියායෙව උභයකිච්චසිද්ධිතො ආහ – **"මග්ගප්පවත්තියායෙවා"**ති. **මග්ගො හීති**ආදිනා තමත්ථං විවරති. අනුප්පන්නො නාම වුච්චති, තස්මා තස්ස භාවනා අනුප්පන්නානං උප්පාදාය භාවනා වුත්තාති යොජෙතබ්බා. **වත්තුං වට්ටතීති** යාවතා මග්ගස්ස පවත්තියෙව ඨිති, තත්තකානෙව නිබ්බත්තිතලොකුත්තරානි.

398-401. කත්තුකම්‍යතාඡන්දං අධිපතිං කරිත්වා පටිලද්ධසමාධි ඡන්දසමාධීති ආහ – **"ඡන්දං නිස්සාය පවත්තො සමාධි ඡන්දසමාධී"**ති **පධානසඞ්ඛාරාති** චතුකිච්චසාධකස්ස සම්මප්පධානවීරියස්සෙතං අධිවචනං. තෙනාහ – **"පධානභූතා සඞ්ඛාරා පධානසඞ්ඛාරා"**ති. තත්ථ **පධානභූතාති** වීරියභූතා. සඞ්ඛතසඞ්ඛාරාදිනිවත්තනත්ථං පධානග්ගහණන්ති. අථ වා තං තං විසෙසං සඞ්ඛරොතීති **සඞ්ඛාරො,** සබ්බං වීරියං. තත්ථ චතුකිච්චසාධකතො සෙසනිවත්තනත්ථං පධානග්ගහණන්ති, පධානභූතා සෙට්ඨභූතාති අත්ථො. චතුබ්බිධස්ස පන වීරියස්ස අධිප්පෙතත්තා බහුවචනනිද්දෙසො කතො. **තෙහි ධම්මෙහීති** ඡන්දසමාධිනා පධානසඞ්ඛාරෙහි ච. **ඉද්ධිපාදන්ති** එත්ථ ඉජ්ඣතීති ඉද්ධි, සමිජ්ඣති නිප්ඵජ්ජතීති අත්ථො. ඉජ්ඣන්ති වා එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීතිපි ඉද්ධි. පඨමෙනත්ථෙන ඉද්ධි එව පාදො **ඉද්ධිපාදො,** ඉද්ධිකොට්ඨාසොති අත්ථො. දුතියෙනත්ථෙන ඉද්ධියා පාදොති **ඉද්ධිපාදො,** පාදොති පතිට්ඨා, අධිගමූපායොති අත්ථො. තෙන හි යස්මා උපරූපරිවිසෙසසඞ්ඛාතං ඉද්ධිං පජ්ජන්ති පාපුණන්ති, තස්මා පාදොති වුච්චති. තෙනාහ – **"ඉද්ධියා පාදං, ඉද්ධිභූතං වා පාදං ඉද්ධිපාද"**න්ති.

අථ වා **ඉද්ධිපාදන්ති** නිප්ඵත්තිපරියායෙන ඉජ්ඣනට්ඨෙන, ඉජ්ඣන්ති එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති ඉමිනා වා පරියායෙන ඉද්ධීති සඞ්ඛං ගතානං උපචාරජ්ඣානාදිකුසලචිත්තසම්පයුත්තානං ඡන්දසමාධිපධානසඞ්ඛාරානං අධිට්ඨානට්ඨෙන පාදභූතං සෙසචිත්තචෙතසිකරාසින්ති අත්ථො. තෙනෙව **ඉද්ධිපාදවිභඞ්ගෙ** (විභ. 434-437) ''ඉද්ධිපාදොති තථාභූතස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො...පෙ.... විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''ති වුත්තං. සා එව ච තථාවුත්තා ඉද්ධි යස්මා හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා උපරිමාය උපරිමාය තයො ඡන්දසමාධිප්පධානසඞ්ඛාරා පාදභූතා අධිට්ඨානභූතා, තස්මා වුත්තං ''ඉද්ධිභූතං වා පාද''න්ති. තථා හෙට්ඨා ධම්මා ඉද්ධිපි හොන්ති ඉද්ධිපාදාපි, සෙසා පන සම්පයුත්තකා චත්තාරො ඛන්ධා ඉද්ධිපාදායෙව. වීරියචිත්තවීමංසාසමාධිප්පධානසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතාපි තයො තයො ධම්මා ඉද්ධිපි හොන්ති ඉද්ධිපාදාපි, සෙසා පන සම්පයුත්තකා චත්තාරො ඛන්ධා ඉද්ධිපාදායෙව.

අපිච පුබ්බභාගො පුබ්බභාගො ඉද්ධිපාදො නාම, පටිලාභො පටිලාභො ඉද්ධි නාමාති වෙදිතබ්බා. අයමත්ථො උපචාරෙන වා විපස්සනාය වා දීපෙතබ්බො. පඨමජ්ඣානපරිකම්මඤ්හි ඉද්ධිපාදො නාම, පඨමජ්ඣානං ඉද්ධි නාම. දුතියජ්ඣාන... තතියජ්ඣාන... චතුත්ථජ්ඣාන... ආකාසානඤ්චායතන... විඤ්ඤාණඤ්චායතන...

ආකිඤ්චඤ්ඤායතන… නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනපරිකම්මං ඉද්ධිපාදො නාම, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං ඉද්ධි නාම. සොතාපත්තිමග්ගස්ස විපස්සනා ඉද්ධිපාදො නාම, සොතාපත්තිමග්ගො ඉද්ධි නාම. සකදාගාමි-අනාගාමි-අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනා ඉද්ධිපාදො නාම, අරහත්තමග්ගො ඉද්ධි නාම. පටිලාභෙනපි දීපෙතුං වට්ටතියෙව. පඨමජ්ඣානඤ්හි ඉද්ධිපාදො නාම, දුතියජ්ඣානං ඉද්ධි නාම. දුතියජ්ඣානං ඉද්ධිපාදො නාම, තතියජ්ඣානං ඉද්ධි නාම…පෙ…. අනාගාමිමග්ගො ඉද්ධිපාදො නාම, අරහත්තමග්ගො ඉද්ධි නාම.

සෙසෙසුපීති වීරියසමාධිආදීසුපි. තත්ථ හි වීරියං, චිත්තං, වීමංසං අධිපතිං කරිත්වා පටිලද්ධසමාධි වීරියසමාධි, චිත්තසමාධි, වීමංසාසමාධීති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ඡන්දාදීසු එකන්ති** ඡන්දාදීසු චතූසු ආදිතො වුත්තත්තා ආදිභූතං එකං පධානං ඡන්දන්ති අධිප්පායො. තෙනෙවාහ – **‘‘තදාස්ස පඨමිද්ධිපාදො’’**ති. **එවං සෙසාපීති** එතෙන වීරියං චිත්තං වීමංසං නිස්සාය විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණන්තානං වසෙන දුතියවීරියිද්ධිපාදාදයො යොජෙතබ්බාති දස්සෙති. ඉමිනා හි සුත්තන්තෙන චතුන්නං භික්ඛූනං මත්ථකප්පත්තං කම්මට්ඨානං දස්සිතං. එකො හි භික්ඛු ඡන්දං අවස්සයති, කත්තුකම්යතාකුසලධම්මච්ඡන්දෙන අත්ථනිප්ඵත්තියං සති ‘‘අහං ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙස්සාමි, නත්ථි මය්හං එතස්ස නිබ්බත්තනෙ භාරො’’ති ඡන්දං ජෙට්ඨකං ඡන්දං ධුරං ඡන්දං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙති. එකො වීරියං අවස්සයති, එකො චිත්තං, එකො පඤ්ඤං අවස්සයති, පඤ්ඤාය අත්ථනිප්ඵත්තියං සති ‘‘අහං ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙස්සාමි, නත්ථි මය්හං එතස්ස නිබ්බත්තනෙ භාරො’’ති පඤ්ඤං ජෙට්ඨකං පඤ්ඤං ධුරං පඤ්ඤං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙති.

කථං? යථා හි චතූසු අමච්චපුත්තෙසු ඨානන්තරං පත්ථෙත්වා විචරන්තෙසු එකො උපට්ඨානං අවස්සයති, එකො සූරභාවං, එකො ජාතිං, එකො මන්තං. කථං? තෙසු හි පඨමො උපට්ඨානෙ අප්පමාදකාරිතාය අත්ථනිප්ඵත්තියා සති ලබ්භමානං ‘‘ලච්ඡාමෙතං ඨානන්තර’’න්ති උපට්ඨානං අවස්සයති. දුතියො උපට්ඨානෙ අප්පමත්තොපි ‘‘එකච්චො සඞ්ගාමෙ පච්චුපට්ඨිතෙ සණ්ඨාතුං න සක්කොති, අවස්සං පන රඤ්ඤො පච්චන්තො කුප්පිස්සති, තස්මිං කුප්පිතෙ රථස්ස පුරතො කම්මං කත්වා රාජානං ආරාධෙත්වා ආහරාපෙස්සාමෙතං ඨානන්තර’’න්ති සූරභාවං අවස්සයති. තතියො ‘‘සූරභාවෙපි සති එකච්චො හීනජාතිකො හොති, ජාතිං සොධෙත්වා ඨානන්තරං දෙන්තො මය්හං දස්සතී’’ති ජාතිං අවස්සයති. චතුත්ථො ‘‘ජාතිමාපි එකො අමන්තනීයො හොති, මන්තෙන කත්තබ්බකිච්චෙ උප්පන්නෙ ආහරාපෙස්සාමෙතං ඨානන්තර’’න්ති මන්තං අවස්සයති. තෙ සබ්බෙපි අත්තනො අත්තනො අවස්සයබලෙන ඨානන්තරානි පාපුණිංසු.

තත්ථ උපට්ඨානෙ අප්පමත්තො හුත්වා ඨානන්තරං පත්තො විය ඡන්දං අවස්සාය කත්තුකම්යතාකුසලධම්මච්ඡන්දෙන ‘‘අත්ථනිප්ඵත්තියං සති අහං ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙස්සාමි, නත්ථි මය්හං එතස්ස නිබ්බත්තනෙ සාරො’’ති ඡන්දං ජෙට්ඨකං ඡන්දං ධුරං ඡන්දං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො දට්ඨබ්බො **රට්ඨපාලත්ථෙරො** (ම. නි. 2.293 ආදයො) විය. සො හි ආයස්මා ‘‘ඡන්දෙ සති කථං නානුජානිස්සන්තී’’ති සත්තාහම්පි භත්තානි අභුඤ්ජිත්වා මාතාපිතරො අනුජානාපෙත්වා පබ්බජිත්වා ඡන්දමෙව අවස්සාය ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසි. සූරභාවෙන රාජානං ආරාධෙත්වා ඨානන්තරං පත්තො විය වීරියං ජෙට්ඨකං වීරියං ධුරං වීරියං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො දට්ඨබ්බො **සොණත්ථෙරො** (මහාව. 243 ආදයො) විය. සො හි ආයස්මා වීරියං ධුරං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසි.

ජාතිසම්පත්තියා ඨානන්තරං පත්තොවිය චිත්තං ජෙට්ඨකං චිත්තං ධුරං චිත්තං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො දට්ඨබ්බො **සම්භූතත්ථෙරො** (ථෙරගා. අට්ඨ. 2 සම්භූතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා) විය. සො හි ආයස්මා චිත්තං ජෙට්ඨකං චිත්තං ධුරං චිත්තං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසි. මන්තං අවස්සාය ඨානන්තරං පත්තො විය වීමංසං ජෙට්ඨකං වීමංසං ධුරං වීමංසං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො දට්ඨබ්බො **ථෙරො මොඝරාජා** (සු. නි. 1122 ආදයො; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 85) විය. සො හි ආයස්මා වීමංසං ජෙට්ඨකං වීමංසං ධුරං වීමංසං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසි. තස්ස හි භගවා ‘‘සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සූ’’ති (සු. නි. 1125; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 88) සුඤ්ඤතාකථං කථෙසි. පඤ්ඤානිස්සිතමානනිග්ගහත්ථඤ්ච ද්වික්ඛත්තුං පුච්ඡිතො පඤ්හං න කථෙසි. එත්ථ ච පුනප්පුනං ඡන්දුප්පාදනං තොසනං විය හොතීති ඡන්දස්ස උපට්ඨානසදිසතා වුත්තා, ථාමභාවතො වීරියස්ස සූරත්තසදිසතා, ‘‘ඡද්වාරාධිපති රාජා’’ති (ධ. ප. අට්ඨ. 2.එරකපත්තනාගරාජවත්ථු) වචනතො පුබ්බඞ්ගමතා චිත්තස්ස විසිට්ඨජාතිසදිසතා.

402-406. **අත්තනො සද්ධාධුරෙනි** අත්තනො සද්ධාකිච්චෙ සද්දහනකිරියාය. **ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති** අනුවත්තනවසෙන සම්පයුත්තධම්මෙසු ඉන්දට්ඨං කාරෙති, තස්මා ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙන සද්ධා එව ඉන්ද්‍රියන්ති **සද්ධින්ද්‍රියං**. තථා වීරියාදීනං සකසකකිච්චෙසූති ආහ – **‘‘වීරියින්ද්‍රියාදීසුපි එසෙව නයො’’**ති. **විසොධෙන්තොති** විපක්ඛවිච්ඡජ්ජනසපක්ඛනිසෙවනසරික්ඛූපනිස්සයසඞ්ගණ්හනලක්ඛණෙහි තීහි කාරණෙහි විසොධනවසෙන සොධෙන්තො.

අස්සද්ධෙ පුග්ගලෙ පරිවජ්ජයතොති බුද්ධාදීසු පසාදසිනෙහාභාවෙන සද්ධාරහිතෙ ලූඛපුග්ගලෙ සබ්බසො වජ්ජයතො. **සද්ධෙ පුග්ගලෙ සෙවතොති** බුද්ධාදීසු සද්ධාධිමුත්තෙ වක්කලිත්ථෙරසදිසෙ සෙවතො. **පසාදනීයෙති** පසාදාවහෙ සම්පසාදනීයසුත්තාදිකෙ (දී. නි. 3.141 ආදයො). **පච්චවෙක්ඛතොති** පාළිතො අත්ථතො ච පති පති

අවෙක්ඛන්තස්ස චින්තෙන්තස්ස. **විසුජ්ඣතීති** පටිපක්ඛමලවිගමතො පච්චයවසෙන සභාවසංසුද්ධිතො විසුද්ධඵලනිබ්බත්තිතො ච සද්ධින්ද්‍රියං විසුජ්ඣති. එස නයො සෙසෙසුපි. **සම්මප්පධානෙති** සම්මප්පධානප්පටිසංයුත්තෙ (සං. නි. 5.651-662 ආදයො) සුත්තන්තෙ. එස නයො සෙසෙසුපි. **ඣානවිමොක්ඛෙති** පඨමජ්ඣානාදිජ්ඣානානි චෙව පඨමවිමොක්ඛාදිවිමොක්ඛෙ ච. කාමඤ්චෙත්ථ ඣානානියෙව විමොක්ඛා, පවත්තිආකාරවසෙන පන විසුං ගහණං.

ගම්භීරඤාණචරියන්ති ගම්භීරානං ඤාණානං පවත්තිට්ඨානං. තෙනාහ – **"සණ්හසුඛුම"**න්තිආදි. **ඛන්ධන්තරන්ති** සභාවජාතිභූමිආදිවසෙන ඛන්ධානං නානත්තං. එස නයො සෙසෙසුපි. **අකතාභිනිවෙසොති** පුබ්බෙ අකතභාවනාභිනිවෙසො. **සද්ධාධුරාදීසූති** සද්ධාධුරෙ පඤ්ඤාධුරෙ ච. **අවසානෙති** භාවනාපරියොසානෙ. **විවට්ටෙත්වාති** සඞ්ඛාරාරම්මණතො විවට්ටෙත්වා නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා. **අරහත්තං ගණ්හාතීති** මග්ගපරම්පරාය අරහත්තං ගණ්හාති. **අකම්පියට්ඨෙනාති** පටිපක්ඛෙහි අකම්පියභාවෙන. එතෙනෙවස්ස සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවොපි විභාවිතො දට්ඨබ්බො. න හි සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවෙන විනා පටිපක්ඛෙහි අකම්පියතා සම්භවති. සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවෙනෙව හි අකුසලානං අබ්‍යාකතානඤ්ච නෙසං බලවභාවූපපත්ති. **අස්සද්ධියෙති** අස්සද්ධියහෙතු. නිමිත්තත්ථෙ හෙතං භුම්මවචනං. එස නයො සෙසෙසුපි.

418. ආදිපදානන්ති සතිආදිපදානං. **සරණට්ඨෙනාති** චිරකතචිරභාසිතානං අනුස්සරණට්ඨෙන. **උපට්ඨානලක්ඛණාති** කායාදීසු අසුභාකාරාදිසල්ලක්ඛණමුඛෙන තත්ථ උපතිට්ඨනසභාවා. උපතිට්ඨනඤ්ච ආරම්මණං උපගන්ත්වා ඨානං, අවිස්සජ්ජනං වා ආරම්මණස්ස. **අපිලාපනලක්ඛණාති** අසම්මුස්සනසභාවා, උදකෙ අලාබු විය ආරම්මණෙ ප්ලවිත්වා ගන්තුං අප්පදානං, පාසාණස්ස විය නිච්චලස්ස ආරම්මණස්ස ඨපනං සාරණං අසම්මුට්ඨකරණං අපිලාපනං. **සාපතෙය්‍යන්ති** සන්තකං. අපිලාපනං අසම්මුට්ඨං කරොති **අපිලාපෙති,** සායං පාතඤ්ච රාජානං ඉස්සරියසම්පත්තිං සල්ලක්ඛාපෙති සාරෙතීති අත්ථො. **කණ්හසුක්කසප්පටිභාගෙ ධම්මෙති** කණ්හසුක්කසඞ්ඛාතෙ සප්පටිභාගෙ ධම්මෙ. කණ්හො හි ධම්මො සුක්කෙන, සුක්කො ච කණ්හෙන සප්පටිභාගො. **විත්ථාර**-සද්දො ආදිසද්දත්ථො. තෙන "ඉමෙ චත්තාරො ධම්මා සම්මප්පධානා, ඉමෙ චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, ඉමානි පඤ්චින්ද්‍රියානි, ඉමානි පඤ්ච බලානි, ඉමෙ සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා, අයං අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, අයං සමථො, අයං විපස්සනා, අයං විජ්ජා, අයං විමුත්ති, ඉමෙ ලොකුත්තරධම්මාති එවං ඛො, මහාරාජ, අපිලාපනලක්ඛණා සතී"ති (මි. ප. 2.1.13) ඉමං පාළිසෙසං සඞ්ගණ්හාති. **ථෙරෙනාති** නාගසෙනත්ථෙරෙන. සො හි ධම්මානං කිච්චං ලක්ඛණං කත්වා අස්සෙති "අපිලාපනලක්ඛණා සති, ආකොටනලක්ඛණො විතක්කො"තිආදිනා. එවඤ්හි ධම්මා සුබොධා හොන්තීති. සම්මොසපච්චනීකං කිච්චං අසම්මොසො, න සම්මොසාභාවමත්තන්ති ආහ – **"අසම්මොසරසා වා"**ති. යස්ස ධම්මස්ස බලෙන සම්පයුත්තධම්මා ආරම්මණාභිමුඛා භවන්ති, සා සති. තස්මා සා තෙසං ආරම්මණාභිමුඛභාවං පච්චුපට්ඨාපෙසි, සයං වා ආරම්මණාභිමුඛභාවෙන පච්චුපතිට්ඨතීති වුත්තං – **"ගොචරාභිමුඛීභාවපච්චුපට්ඨානා"**ති. සම්මා පසත්ථො බොජ්ඣඞ්ගොති **සම්බොජ්ඣඞ්ගො. බොධියා** වක්ඛමානාය ධම්මසාමග්ගියා, **බොධිස්ස වා** අරියසාවකස්ස අඞ්ගොති බොජ්ඣඞ්ගො. **යා හීතිආදිනා** තමෙව සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරති. "යා හි අයං ධම්මසාමග්ගී"ති එතස්ස "බොධීති වුච්චතී"ති ඉමිනා සම්බන්ධො. **ධම්මසාමග්ගියාති** ධම්මසමූහෙන, යාය ධම්මසාමග්ගියාති සම්බන්ධො. **පතිට්ඨානායූහනා ඔඝතරණසුත්තවණ්ණනායං** (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.1) "කිලෙසවසෙන පතිට්ඨානං, අභිසඞ්ඛාරවසෙන ආයූහනා. තණ්හා දිට්ඨිවසෙන පතිට්ඨානං, අවසෙසකිලෙසාභිසඞ්ඛාරෙහි ආයූහනා. තණ්හාවසෙන පතිට්ඨානං, දිට්ඨිවසෙන ආයූහනා. සස්සතදිට්ඨියා පතිට්ඨානං, උච්ඡෙදදිට්ඨියා ආයූහනා. ලීනවසෙන පතිට්ඨානං, උද්ධච්චවසෙන ආයූහනා. කාමසුඛල්ලිකානුයොගවසෙන පතිට්ඨානං, අත්තකිලමථානුයොගවසෙන ආයූහනා. සබ්බාකුසලාභිසඞ්ඛාරවසෙන පතිට්ඨානං, සබ්බලොකියකුසලාභිසඞ්ඛාරවසෙන ආයූහනා"ති එවං වුත්තෙසු සත්තසු පකාරෙසු ඉධ අවුත්තානං වසෙන වෙදිතබ්බා. **පටිපක්ඛභූතායාති** එත්ථ ලීනප්පතිට්ඨානකාමසුඛල්ලිකානුයොගඋච්ඡෙදාභිනිවෙසානං ධම්මවිචයවීරියපීතිප්පධානා ධම්මසාමග්ගී පටිපක්ඛො, උද්ධච්චායූහනඅත්තකිලමථානුයොගසස්සතාභිනිවෙසානං පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාපධානා ධම්මසාමග්ගී පටිපක්ඛො. සති පන උභයත්ථාපි ඉච්ඡිතබ්බා. තථා හි සා "සබ්බත්ථිකා"ති වුත්තා.

කිලෙසසන්තානනිද්දාය උට්ඨහතීති එතෙන සිඛාප්පත්තවිපස්සනාය සහගතානම්පි සතිආදීනං බොජ්ඣඞ්ගභාවං දස්සෙති. වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා හි කිලෙසෙ නිරොධෙන්තී එව පවත්තතීති. **චත්තාරි වාතිආදිනා** පන මග්ගඵලසහගතානං බොජ්ඣඞ්ගභාවං දස්සෙති. සත්තහි බොජ්ඣඞ්ගෙහි භාවිතෙහි සච්චප්පටිවෙධො හොතීති කථමිදං ජානිතබ්බන්ති චොදනං සන්ධායාහ – **"යථාහා"**තිආදි. **ඣානඞ්ගමග්ගඞ්ගාදයො වියාති** එතෙන බොධිබොජ්ඣඞ්ගසද්දානං සමුදායාවයවවිසයතං දස්සෙති. **සෙනඞ්ගරථඞ්ගාදයො වියාති** එතෙන පුග්ගලපඤ්ඤත්තියා අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිභාවං දස්සෙති.

බොධාය සංවත්තන්තීති බොජ්ඣඞ්ගාති කාරණත්ථො අඞ්ගසද්දොති කත්වා වුත්තං. බුජ්ඣන්තීති බොධියො, බොධියො එව අඞ්ගානි බොජ්ඣඞ්ගානීති වුත්තං – **"බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා"**ති. විපස්සනාදීනං කාරණාදීනං බුජ්ඣිතබ්බානඤ්ච සච්චානං අනුරූපං පච්චක්ඛභාවෙන පටිමුඛං අවිපරීතතාය සම්මා ච බුජ්ඣන්තීති එවං අත්ථවිසෙසදීපකෙහි උපසග්ගෙහි **"අනුබුජ්ඣන්තී"**තිආදි වුත්තං. බොධිසද්දො හි සබ්බවිසෙසයුත්තබුජ්ඣනං සාමඤ්ඤෙන සඞ්ගණ්හාති. සං-සද්දො පසංසායං සුන්දරභාවෙ ච දිස්සතීති ආහ – **"පසත්ථො සුන්දරො ච බොජ්ඣඞ්ගො සම්බොජ්ඣඞ්ගො"**ති.

ධම්මෙ විචිනාතීති **ධම්මවිචයො**. තත්ථ **ධම්මෙ**ති චතුසච්චධම්මෙ තබ්බිනිමුත්තස්ස සභාවධම්මස්ස අභාවතො. තතො එව සො **පවිචයලක්ඛණො. ඔභාසනරසො**ති විසයොභාසනරසො. අසම්මුය්හනාකාරෙන පච්චුපතිට්ඨතීති **අසම්මොහපච්චුපට්ඨානො.**

වීරස්ස භාවො, කම්මං වාති **වීරියං. ඊරයිතබ්බතො**ති පවත්තෙතබ්බතො. **පග්ගහලක්ඛණ**න්ති කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා සම්පයුත්තධම්මානං පග්ගහලක්ඛණං. තතො එව සම්පයුත්තධම්මෙ **උපත්ථම්භනරසං. අනොසීදනං** අසංසීදනං.

පීණයතීති තප්පෙති. පීණනකිච්චෙන සම්පයුත්තධම්මානං විය තංසමුට්ඨානපණීතරූපෙහි කායස්සාබ්‍යාපනං. ඵරණපීතිවසෙන හෙතං ලක්ඛණං වුත්තං, තථා **රසො**ති. උදග්ගභාවො ඔදග්‍යං, තං පච්චුපට්ඨපෙතීති **ඔදග්‍යපච්චුපට්ඨානා**. උබ්බෙගපීතිවසෙන චෙතං වුත්තං.

කායචිත්තදරථප්පස්සම්භනතොති කායදරථස්ස චිත්තදරථස්ස ච පස්සම්භනතො වූපසමනතො. තෙනාහ – **"උපසමලක්ඛණා"**ති, කායචිත්තදරථානං වූපසමනලක්ඛණාති අත්ථො. **කායො**ති චෙත්ථ වෙදනාදයො තයො ඛන්ධා. **දරථො** සාරම්භො, දුක්ඛදොමනස්සපච්චයානං උද්ධච්චාදිකානං කිලෙසානං, තථාපවත්තානං වා චතුන්නං ඛන්ධානමෙතං අධිවචනං. දරථනිම්මද්දනෙන පරිළාහපරිප්ඵන්දනවිරහිතො සීතිභාවො **අපරිප්ඵන්දනසීතිභාවො.**

සම්මා චිත්තස්ස ඨපනං **සමාධානං. අවික්ඛෙපො** සම්පයුත්තානං අවික්ඛිත්තතා. යෙන සම්පයුත්තා අවික්ඛිත්තා හොන්ති, සො ධම්මො **අවික්ඛෙපො. අවිසාරො** අත්තනො එව අවිසරණභාවො. අථ වා වික්ඛෙපප්පටිපක්ඛතාය **අවික්ඛෙපලක්ඛණො**. න්හානීයචුණ්ණස්ස උදකං විය සම්පයුත්තධම්මානං සම්පිණ්ඩනකිච්චතාය අවිසාරභාවෙන ලක්ඛිතබ්බො **අවිසාරලක්ඛණො**. නිවාතෙ දීපච්චිට්ඨිති විය චෙතසො ඨිතිභාවෙන පච්චුපතිට්ඨතීති **චිත්තට්ඨිතිපච්චුපට්ඨානො.**

අජ්ඣුපෙක්ඛනතොති සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු සාරථි විය සම්පයුත්තධම්මානං අජ්ඣුපෙක්ඛනතො. **පටිසඞ්ඛානලක්ඛණා**ති මජ්ඣත්තභාවෙ ඨත්වා වීමංසනසඞ්ඛාතප්පටිසඞ්ඛානලක්ඛණා. **සමවාහිතලක්ඛණා**ති සමං අවිසමං යථාසකකිච්චෙසු සම්පයුත්තධම්මානං පවත්තනලක්ඛණා. උදාසීනභාවෙන පවත්තමානාපි සෙසසම්පයුත්තධම්මෙ යථාසකකිච්චෙසු පවත්තෙති, යථා රාජා තුණ්හී නිසින්නොපි අත්ථකරණෙ ධම්මට්ඨෙ යථාසකං කිච්චෙසු අප්පමත්තො පවත්තෙති. අලීනානුද්ධතප්පවත්තිපච්චයත්තා **ඌනාධිකනිවාරණරසා. පක්ඛපාතුපච්ඡෙදනරසා**ති ''ඉදං නිහීනකිච්චං හොතු, ඉදං අතිරෙකතරකිච්ච''න්ති එවං පක්ඛපාතනවසෙන විය පවත්ති පක්ඛපාතො, තං උපච්ඡින්දන්ති විය හොතීති **පක්ඛපාතුපච්ඡෙදනරසා**. සම්පයුත්තධම්මානං සකසකකිච්චෙ මජ්ඣත්තභාවෙන පච්චුපතිට්ඨතීති **මජ්ඣත්තභාවපච්චුපට්ඨානො**. බොජ්ඣඞ්ගානං උපරූපරි උප්පාදනමෙව බ්‍රූහනං වඩ්ඪනඤ්චාති ආහ – **"උප්පාදෙතී"**ති.

සති ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච **සතිසම්පජඤ්ඤං,** සතිපධානං වා සම්පජඤ්ඤං **සතිසම්පජඤ්ඤං**. තං සබ්බත්ථ සතොකාරිභාවාවහත්තා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය හොති. යථා පච්චනීකධම්මප්පහානං අනුරූපධම්මසෙවනා ච අනුප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදාය හොති, එවං සතිරහිතපුග්ගලවිවජ්ජනා, සතොකාරිපුග්ගලසෙවනා, තත්ථ ච යුත්තතා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය හොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති, **"සතිසම්පජඤ්ඤ"**න්තිආදිනා. **සත්තසු ඨානෙසූ**ති ''අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී හොති, ආලොකිතෙ විලොකිතෙ සම්පජානකාරී හොති, සමිඤ්ජිතෙ පසාරිතෙ සම්පජානකාරී හොති, සඞ්ඝාටිපත්තචීවරධාරණෙ සම්පජානකාරී හොති, අසිතෙ පීතෙ ඛායිතෙ සායිතෙ සම්පජානකාරී හොති, උච්චාරපස්සාවකම්මෙ සම්පජානකාරී හොති, ගතෙ ඨිතෙ නිසින්නෙ සුත්තෙ ජාගරිතෙ භාසිතෙ තුණ්හීභාවෙ සම්පජානකාරී හොතී''ති (දී. නි. 2.376; ම. නි. 1.109) එවං වුත්තෙසු අභික්කන්තාදීසු සත්තසු ඨානෙසු. **තිස්සදත්තත්ථෙරො** නාම යො බොධිමණ්ඩෙ සුවණ්ණසලාකං ගහෙත්වා ''අට්ඨාරසසු භාසාසු කතරභාසාය ධම්මං කථෙමී''ති පරිසං පධාරෙසි. **අභයත්ථෙරො**ති දත්තාභයත්ථෙරමාහ. **අභිනිවෙස**න්ති විපස්සනාභිනිවෙසං.

පරිපුච්ඡකතාති පරියොගාහෙත්වා පුච්ඡකභාවො. ආචරියෙ පයිරුපාසිත්වා පඤ්චපි නිකායෙ සහ අට්ඨකථාය පරියොගාහෙත්වා යං යං තත්ථ ගණ්ඨිට්ඨානභූතං, තං තං ''ඉදං, භන්තෙ, කථං, ඉමස්ස කො අත්ථො''ති ඛන්ධායතනාදිඅත්ථං පුච්ඡන්තස්ස හි ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජති. තෙනාහ – **"ඛන්ධධාතු…පෙ…. බහුලතා"**ති.

වත්ථුවිසදකිරියාති එත්ථ චිත්තචෙතසිකානං පවත්තිට්ඨානභාවතො සරීරං තප්පටිබද්ධානි චීවරාදීනි ච වත්ථූනීති අධිප්පෙතානි. තානි යථා චිත්තස්ස සුඛාවහානි හොන්ති, තථා කරණං තෙසං විසදකිරියා. තෙනාහ – **"අජ්ඣත්තිකබාහිරාන"**න්තිආදි. **උස්සන්නදොස**න්ති වාතපිත්තාදිවසෙන උපචිතදොසං. **සෙදමලමක්ඛිත**න්ති සෙදෙන චෙව ජල්ලිකාසඞ්ඛාතෙන සරීරමලෙන ච මක්ඛිතං. ච-සද්දෙන අඤ්ඤම්පි සරීරස්ස පීළාවහං අච්චාසනාදිං සඞ්ගණ්හාති. **සෙනාසනං වාති** වා-සද්දෙන මලග්ගහිතපත්තාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **පරිභණ්ඩකරණාදීහී**ති ආදි-

සද්දෙන පත්තපචනාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **අවිසදෙති** වත්ථුම්හි අවිසදෙ සති, විසයභූතෙ වා. කථං භාවනමනුයුත්තස්ස තානි අජ්ඣත්තිකබාහිරවත්ථූනි විසයො? අන්තරන්තරා පවත්තනකචිත්තුප්පාදවසෙනෙව වුත්තං. තෙ හි චිත්තුප්පාදා චිත්තෙකග්ගතාය අපරිසුද්ධභාවාය සංවත්තන්ති. **චිත්තචෙතසිකෙසූති** නිස්සයාදිපච්චයභූතෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු. **ඤාණම්පීති අපි**-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන ''න කෙවලං වත්ථුයෙව, අථ ඛො තස්මිං අපරිසුද්ධෙ ඤාණම්පි අපරිසුද්ධං හොතී''ති නිස්සයාපරිසුද්ධියා තංනිස්සිතාපරිසුද්ධි විය විසයස්ස අපරිසුද්ධතාය විසයිනො අපරිසුද්ධිං දස්සෙති.

සමභාවකරණන්ති කිච්චතො අනූනාධිකභාවකරණං. **සද්ධින්ද්‍රියං බලවං හොති,** සද්ධෙය්‍යවත්ථුස්මිං පච්චයවසෙන අධිමොක්ඛකිච්චස්ස පටුතරභාවෙන පඤ්ඤාය අවිසදතාය වීරියාදීනඤ්ච සිථිලතාදිනා සද්ධින්ද්‍රියං බලවං හොති. තෙනාහ – **''ඉතරානි මන්දානී''**ති. **තතොති** තස්මා, සද්ධින්ද්‍රියස්ස බලවභාවතො ඉතරෙසඤ්ච මන්දත්තාති අත්ථො. කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා සම්පයුත්තධම්මානං පග්ගණ්හනං අනුබලප්පදානං පග්ගහො. පග්ගහොව කිච්චං **පග්ගහකිච්චං**. කාතුං න සක්කොතීති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. ආරම්මණං උපගන්ත්වා ඨානං, අනිස්සජ්ජනං වා **උපට්ඨානං**. වික්ඛෙපප්පටිපක්ඛො, යෙන වා සම්පයුත්තා අවික්ඛිත්තා හොන්ති, සො **අවික්ඛෙපො**. රූපගතං විය චක්ඛුනා යෙන යාථාවතො විසයසභාවං පස්සති, තං **දස්සනකිච්චං කාතුං න සක්කොති** බලවතා සද්ධින්ද්‍රියෙන අධිභූතත්තා. සහජාතධම්මෙසු හි ඉන්දට්ඨං කාරෙන්තානං සහපවත්තමානානං ධම්මානං එකදෙසතාවසෙනෙව අත්ථසිද්ධි, න අඤ්ඤථා. **තස්මාති** වුත්තමෙවත්ථං කාරණභාවෙන පච්චාමසති. **තන්ති** සද්ධින්ද්‍රියං. **ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙනාති** යස්ස සද්ධෙය්‍යස්ස වත්ථුනො උළාරතාදිගුණෙ අධිමුච්චනස්ස සාතිසයප්පවත්තියා සද්ධින්ද්‍රියං බලවං ජාතං, තස්ස පච්චයපච්චයුප්පන්නතාදිවිභාගතො යාථාවතො වීමංසනෙන. එවඤ්හි එවංධම්මතානයෙන යාථාවසරසතො පරිග්ගය්හමානෙ සවිප්ඵාරො අධිමොක්ඛො න හොති ''අයං ඉමෙසං ධම්මානං සභාවො''ති පරිජානනවසෙන පඤ්ඤාබ්‍යාපාරස්ස සාතිසයත්තා. ධුරියධම්මෙසු හි යථා සද්ධාය බලවභාවෙ පඤ්ඤාය මන්දභාවො හොති, එවං පඤ්ඤාය බලවභාවෙ සද්ධාය මන්දභාවො හොති. තෙන වුත්තං – **''තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන හාපෙතබ්බ''**න්ති.

තථා අමනසිකාරෙනාති යෙනාකාරෙන භාවනමනුයුඤ්ජන්තස්ස සද්ධින්ද්‍රියං බලවං ජාතං, තෙනාකාරෙන භාවනාය අනනුයුඤ්ජනතොති වුත්තං හොති. ඉධ දුවිධෙන සද්ධින්ද්‍රියස්ස බලවභාවො අත්තනො වා පච්චයවිසෙසෙන කිච්චුත්තරියතො වීරියාදීනං වා මන්දකිච්චතාය. තත්ථ පඨමවිකප්පෙ හාපනවිධි දස්සිතො, දුතියවිකප්පෙ පන යථා මනසිකරොතො වීරියාදීනං මන්දකිච්චතාය සද්ධින්ද්‍රියං බලවං ජාතං, තථා අමනසිකාරෙන වීරියාදීනං පටුකිච්චභාවාවහෙන මනසිකාරෙන සද්ධින්ද්‍රියං තෙහි සමරසං කරොන්තෙන හාපෙතබ්බං. ඉමිනා නයෙන සෙසින්ද්‍රියෙසුපි හාපනවිධි වෙදිතබ්බො.

වක්කලිත්ථෙරවත්ථූති සො හි ආයස්මා සද්ධාධිමුත්තතාය කතාධිකාරො සත්ථු රූපදස්සනප්පසුතො එව හුත්වා විහරන්තො සත්ථාරා ''කිං තෙ, වක්කලි, ඉමිනා පූතිකායෙන දිට්ඨෙන, යො ඛො, වක්කලි, ධම්මං පස්සති, සො මං පස්සතී''තිආදිනා (සං. නි. 3.87) නයෙන ඔවදිත්වා කම්මට්ඨානෙ නියොජිතොපි තං අනනුයුඤ්ජන්තො පණාමිතො අත්තානං විනිපාතෙතුං පපාතට්ඨානං අභිරුහි. අථ නං සත්ථා යථානිසින්නොව ඔභාසවිස්සජ්ජනෙන අත්තානං දස්සෙත්වා –

> ''පාමොජ්ජබහුලො භික්ඛු, පසන්නො බුද්ධසාසනෙ;
> අධිගච්ඡෙ පදං සන්තං, සඞ්ඛාරූපසමං සුඛ''න්ති. (ධ. ප. 381) –

ගාථං වත්වා ''එහි, වක්කලී''ති ආහ. සො තෙනෙව අමතෙන අභිසිත්තො හට්ඨතුට්ඨො හුත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙසි, සද්ධාය පන බලවභාවෙන විපස්සනාවීථිං න ඔතරි. තං ඤත්වා භගවා තස්ස ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනාය කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා අදාසි. සො සත්ථාරා දින්නනයෙ ඨත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගප්පටිපාටියා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං – **''වක්කලිත්ථෙරවත්ථු චෙත්ථ නිදස්සන''**න්ති. **එත්ථාති** සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තභාවෙ සෙසින්ද්‍රියානං සකිච්චාකරණෙ. **ඉතරකිච්චභෙදන්ති** උපට්ඨානාදිකිච්චවිසෙසං. **පස්සද්ධාදීති ආදි**-සද්දෙන සමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගානං සඞ්ගහො. **හාපෙතබ්බන්ති** යථා සද්ධින්ද්‍රියස්ස බලවභාවො ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන හායති, එවං වීරියින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තතා පස්සද්ධිආදිභාවනාය හායති සමාධිපක්ඛියත්තා තස්සා. තථා හි සමාධින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තතං කොසජ්ජපාතතො රක්ඛන්තී වීරියාදිභාවනා විය වීරියින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තතං උද්ධච්චපාතතො රක්ඛන්තී පස්සද්ධාදිභාවනා එකංසතො හාපෙති. තෙන වුත්තං – **''පස්සද්ධාදිභාවනාය හාපෙතබ්බ''**න්ති.

සොණත්ථෙරස්ස වත්ථූති සුඛුමාලසොණත්ථෙරස්ස වත්ථු. සො හි ආයස්මා සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සීතවනෙ විහරන්තො ''මම සරීරං සුඛුමාලං, න ච සක්කා සුඛෙනෙව සුඛං අධිගන්තුං, කිලමෙත්වාපි සමණධම්මො කාතබ්බො''ති ඨානචඞ්කමමෙව අධිට්ඨාය පධානමනුයුඤ්ජන්තො පාදතලෙසු ඵොටෙසු උට්ඨිතෙසුපි වෙදනං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා දළ්හවීරියං කරොන්තො අච්චාරද්ධවීරියතාය විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි. සත්ථා තත්ථ ගන්ත්වා වීණූපමොවාදෙන ඔවදිත්වා වීරියසමතායොජනවිධිං දස්සෙන්තො කම්මට්ඨානං විසොධෙත්වා ගිජ්ඣකූටං ගතො. ථෙරොපි සත්ථාරා දින්නනයෙන වීරියසමතං යොජෙත්වා භාවෙන්තො විපස්සනම්පි උස්සුක්කාපෙත්වා

අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං – **"සොණත්ථෙරස්ස වත්ථු දස්සෙතබ්බ"**න්ති. **සෙසෙසුපීති** සතිසමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියෙසුපි.

සමතන්ති සද්ධාපඤ්ඤානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අනූනාධිකභාවං, තථා සමාධිවීරියානං. යථා හි සද්ධාපඤ්ඤානං විසුං ධුරියධම්මභූතානං කිච්චතො අඤ්ඤමඤ්ඤානතිවත්තනං විසෙසතො ඉච්ඡිතබ්බං, යතො නෙසං සමධුරතාය අප්පනා සම්පජ්ජති, එවං සමාධිවීරියානං කොසජ්ජුද්ධච්චපක්ඛිකානං සමරසතාය සති අඤ්ඤමඤ්ඤූපත්ථම්භනතො සම්පයුත්තධම්මානං අන්තද්වයපාතාභාවෙන සම්මදෙව අප්පනා ඉජ්ඣති. **බලවසද්ධොති**ආදි බ්‍යතිරෙකමුඛෙන වුත්තස්සෙවත්ථස්ස සමත්ථනං. තස්සත්ථො – යො බලවතියා සද්ධාය සමන්නාගතො අවිසදඤාණො, සො මුධප්පසන්නො හොති, න අවෙච්චප්පසන්නො. තථා හි අවත්ථුස්මිං පසීදති සෙය්‍යථාපි තිත්ථියසාවකා. **කෙරාටිකපක්ඛ**න්ති සාඨෙය්‍යපක්ඛං භජති. සද්ධාහීනාය පඤ්ඤාය අතිධාවන්තො ''දෙය්‍යවත්ථුපරිච්චාගෙන විනා චිත්තුප්පාදමත්තෙනපි දානමයං පුඤ්ඤං හොතී''තිආදීනි පරිකප්පෙති හෙතුප්පතිරූපකෙහි වඤ්චිතො, එවංභූතො සුක්ඛතක්කවිලුත්තචිත්තො පණ්ඩිතානං වචනං නාදියති, සඤ්ඤත්තිං න ගච්ඡති. තෙනාහ – **"භෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය රොගො අතෙකිච්ඡො හොතී"**ති. යථා චෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං අඤ්ඤමඤ්ඤං සමභාවො අත්ථාවහො, අනත්ථාවහො විසමභාවො, එවං සමාධිවීරියානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අවික්ඛෙපාවහො සමභාවො, ඉතරො වික්ඛෙපාවහො චාති **කොසජ්ජං අභිභවති,** තෙන අප්පනං න පාපුණාතීති අධිප්පායො. **උද්ධච්චං අභිභවතීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **තං උභයන්ති** සද්ධාපඤ්ඤාද්වයං සමාධිවීරියද්වයඤ්ච. **සමං කත්තබ්බ**න්ති සමරසං කාතබ්බං.

සමාධිකම්මිකස්සාති සමථකම්මට්ඨානිකස්ස. **එවන්ති** එවං සන්තෙ, සද්ධාය ථොකං බලවභාවෙ සතීති අත්ථො. **සද්දහන්තොති** ''පථවී පථවීති මනසිකරණමත්තෙන කථං ඣානුප්පත්තී''ති අචින්තෙත්වා ''අද්ධා සම්මාසම්බුද්ධෙන වුත්තවිධි ඉජ්ඣිස්සතී''ති සද්දහන්තො සද්ධං ජනෙන්තො. **ඔකප්පෙන්තොති** ආරම්මණං අනුප්පවිසිත්වා විය අධිමුච්චනවසෙන අවකප්පෙන්තො පක්ඛන්දන්තො. **එකග්ගතා බලවතී වට්ටති** සමාධිප්පධානත්තා ඣානස්ස. **උභින්නන්ති** සමාධිපඤ්ඤානං. සමාධිකම්මිකස්ස සමාධිනො අධිමත්තතා විය පඤ්ඤාය අධිමත්තතාපි ඉච්ඡිතබ්බාති ආහ – **"සමතායපි"**ති, සමභාවෙනපීති අත්ථො. **අප්පනාති** ලොකියඅප්පනා. තථා හි **"හොතියෙවා"**ති සාසඞ්කං වදති. ලොකුත්තරප්පනා පන තෙසං සමභාවෙනෙව ඉච්ඡිතා. යථාහ – ''සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙතී''ති (අ. නි. 4.170; පටි. ම. 2.5).

යදි විසෙසතො සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිවීරියානඤ්ච සමතාව ඉච්ඡිතා, කථං සතීති ආහ – **"සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ටතී"**ති. **සබ්බත්ථාති** ලීනුද්ධච්චපක්ඛිකෙසු පඤ්චසු ඉන්ද්‍රියෙසු. උද්ධච්චපක්ඛිකෙ ගණ්හන්තො **"සද්ධාවීරියපඤ්ඤාන"**න්ති ආහ. අඤ්ඤථාපීති ච ගහෙතබ්බා සියා. තථා හි **කොසජ්ජපක්ඛිකෙන ච සමාධිනා**ඉච්චෙව වුත්තං, න ''පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාහී''ති. **සාති** සති. සබ්බෙසු රාජකම්මෙසු නියුත්තො **සබ්බකම්මිකො. තෙනාති** තෙන සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බත්ථෙන කාරණෙන. **ආහ** අට්ඨකථායං. සබ්බත්ථ නියුත්තා **සබ්බත්ථිකා** සබ්බත්ථ ලීනෙ උද්ධතෙ ච චිත්තෙ ඉච්ඡිතබ්බත්තා, සබ්බෙන වා ලීනුද්ධච්චපක්ඛියෙන බොජ්ඣඞ්ගගණෙන අත්ථෙතබ්බාති සබ්බත්ථා, සාව **සබ්බත්ථිකා. චිත්තන්ති** කුසලචිත්තං. තස්ස හි **සතිපටිසරණං** පරායණං අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය. තෙනාහ – **"ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා"**තිආදි.

ඛන්ධාදිභෙදෙසු අනොගාළ්හපඤ්ඤානන්ති පරියත්තිබාහුසච්චවසෙනපි ඛන්ධායතනාදීසු අප්පතිට්ඨිතබුද්ධීනං. බහුස්සුතසෙවනා හි සුතමයඤාණාවහා. තරුණවිපස්සනාසමඞ්ගීපි භාවනාමයඤාණෙ ඨිතත්තා එකංසතො පඤ්ඤවා එව නාම හොතීති ආහ – **"සමපඤ්ඤාස...පෙ.... පුග්ගලසෙවනා"**ති. ඤෙය්‍යධම්මස්ස ගම්භීරභාවවසෙන තප්පරිච්ඡෙදකඤාණස්ස ගම්භීරභාවග්ගහණන්ති ආහ – **"ගම්භීරෙසු ඛන්ධාදීසු පවත්තාය ගම්භීරපඤ්ඤාය"**ති. තඤ්හි ඤෙය්‍යං තාදිසාය පඤ්ඤාය චරිතබ්බතො ගම්භීරඤාණචරියං. තස්සා වා පඤ්ඤාය තත්ථ පභෙදතො පවත්ති ගම්භීරඤාණචරියා, තස්සා පච්චවෙක්ඛණාති ආහ – **"ගම්භීරපඤ්ඤාය පභෙදපච්චවෙක්ඛණා"**ති.

පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණං නිරයෙ නිබ්බත්තසත්තස්ස යෙභුය්‍යෙන සබ්බපඨමං කරොන්තීති දෙවදූතසුත්තාදීසු ආදිතො වුත්තත්තා ච ආහ – **"පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණතො පට්ඨායා"**ති. **සකටවහනාදිකාලෙති ආදි**-සද්දෙන තදඤ්ඤං මනුස්සෙහි තිරච්ඡානෙහි ච විබාධිතබ්බකාලං සඞ්ගණ්හාති. **එකං බුද්ධන්තරන්ති** ඉදං අපරාපරෙසු පෙතෙසුයෙව උප්පජ්ජනකසත්තවසෙන වුත්තං, එකච්චානං වා පෙතානං එකච්චතිරච්ඡානානං විය දීඝායුකතා සියාති තථා වුත්තං. තථා හි කාළො නාගරාජා චතුන්නං බුද්ධානං සම්මුඛීභාවං ලභිත්වා ඨිතොපි මෙත්තෙය්‍යස්සපි භගවතො සම්මුඛීභාවං ලභිස්සතීති වදන්ති, යතස්ස කප්පායුකතා වුත්තා.

එවං ආනිසංසදස්සාවිනොති වීරියායත්තො එව සබ්බො ලොකියො ලොකුත්තරො ච විසෙසාධිගමොති එවං වීරියෙ ආනිසංසදස්සනසීලස්ස. **ගමනවීථින්ති** සපුබ්බභාගං නිබ්බානගාමිනිපටිපදං , සහ විපස්සනාය අරියමග්ගප්පටිපාටි, සත්තවිසුද්ධිපරම්පරා වා. සා හි ''භික්ඛුනො වට්ටනිය්‍යානාය ගන්තබ්බා පටිපජ්ජිතබ්බා පටිපදා''ති කත්වා ගමනවීථි නාම.

කායදළ්හීබහුලොති යථා තථා කායස්ස දළ්හීකම්මප්පසුතො. **පිණ්ඩපාතන්ති** රට්ඨපිණ්ඩං. පච්චයදායකානං අත්තනි කාරස්ස අත්තනො සම්මාපටිපත්තියා මහප්ඵලභාවස්ස කරණෙන පිණ්ඩස්ස භික්ඛාය පටිපූජනා

පිණ්ඩපාතාපචායනං.

නීහරන්තොති පත්තත්ථවිකතො නීහරන්තො. **තං සද්දං සුත්වාති** තං උපාසිකාය වචනං පණ්ණසාලාද්වාරෙ ඨිතොව පඤ්චාභිඤ්ඤතාය දිබ්බසොතෙන සුත්වා. මනුස්සසම්පත්ති, දිබ්බසම්පත්ති, නිබ්බානසම්පත්තීති ඉමා **තිස්සො සම්පත්තියො. දාතුං සක්ඛිස්සසීති** තයි කතෙන දානමයෙන වෙය්‍යාවච්චමයෙන ච පුඤ්ඤකම්මෙන ඛෙත්තවිසෙසභාවූපගමනෙන අපරාපරං දෙවමනුස්සානං සම්පත්තියො අන්තෙ නිබ්බානසම්පත්තිඤ්ච දාතුං සක්ඛිස්සසීති ථෙරො අත්තානං පුච්ඡති. **සිතං කරොන්තොති** ‘‘අකිච්ඡෙනෙව මයා වට්ටදුක්ඛං සමතික්කන්ත’’න්ති පච්චවෙක්ඛණාවසානෙ සඤ්ජාතපාමොජ්ජවසෙන සිතං කරොන්තො.

නිප්පරිස්සයකාලොති නිරුපද්දවකාලො, තදා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස සුලභා පච්චයා හොන්තීති පච්චයහෙතුකා චිත්තපීළා නත්ථීති අධිප්පායො. **පස්සන්තානංයෙවාති** අනාදරෙ සාමිවචනං. **ඛීරධෙනුන්ති** ඛීරදායිකං ධෙනුං . **කිඤ්චිදෙව කත්වාති** කිඤ්චිදෙව භතිකම්මං කත්වා. **උච්ඡුයන්තකම්මන්ති** උච්ඡුයන්තසාලාය කාතබ්බං කිච්චං. **තමෙව මග්ගන්ති** උපාසකෙන පටිපන්නමග්ගං. **උපකට්ඨායාති** ආසන්නාය. **විප්පටිපන්නන්ති** ජාතිධම්මකුලධම්මාදිලඞ්ඝනෙන අසම්මාපටිපන්නං. **එවන්ති** යථා අසම්මාපටිපන්නො පුත්තො තාය එව අසම්මාපටිපත්තියා කුලසන්තානතො බාහිරො හුත්වා පිතු සන්තිකා දායජ්ජස්ස න භාගී, එවං **කුසීතොපි** තෙනෙව කුසීතභාවෙන න සම්මාපටිපන්නො සත්ථු සන්තිකා ලද්ධබ්බඅරියධනදායජ්ජස්ස න භාගී. **ආරද්ධවීරියොව ලභති** සම්මාපටිපජ්ජනතො. උප්පජ්ජති වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගොති යොජනා, එවං සබ්බත්ථ.

මහාති සීලාදිගුණෙහි මහන්තො විපුලො අනඤ්ඤසාධාරණො. තං පනස්ස ගුණමහත්තං දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනෙන ලොකෙ පාකටන්ති දස්සෙන්තො **‘‘සත්ථුනො හී’’**තිආදිමාහ.

යස්මා සත්ථුසාසනෙ පබ්බජිතස්ස පබ්බජ්ජූපගමනෙන සක්‍යපුත්තියභාවො සඤ්ජායති, තස්මා බුද්ධපුත්තභාවං දස්සෙන්තො **‘‘අසම්භින්නායා’’**තිආදිමාහ.

අලසානං භාවනාය නාමමත්තම්පි අජානන්තානං කායදළ්හීබහුලානං යාවදත්ථං භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛාදිඅනුයුඤ්ජනකානං තිරච්ඡානගතිකානං පුග්ගලානං දූරතො වජ්ජනා **කුසීතපුග්ගලපරිවජ්ජනාති** ආහ – **‘‘කුච්ඡිං පූරෙත්වා ඨිතඅජගරසදිසෙ’’**තිආදි. ‘‘දිවසං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙස්සාමා’’තිආදිනා භාවනාරම්භවසෙන ආරද්ධවීරියානං දළ්හපරක්කමානං කාලෙන කාලං උපසඞ්කමනා **ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනාති** ආහ – **‘‘ආරද්ධවීරියෙ’’**තිආදි. **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.64-65) පන ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා සබ්‍රහ්මචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාති ඉදං ද්වයං න ගහිතං, ථිනමිද්ධවිනොදනතා සම්මප්පධානපච්චවෙක්ඛණතාති ඉදං ද්වයං ගහිතං. තත්ථ ආනිසංසදස්සාවිතාය එව සම්මප්පධානපච්චවෙක්ඛණා ගහිතා හොති ලොකියලොකුත්තරවිසෙසාධිගමස්ස වීරියායත්තතාදස්සනභාවතො, ථිනමිද්ධවිනොදනං පන තදධිමුත්තතාය එව ගහිතං හොති. වීරියුප්පාදනෙ යුත්තප්පයුත්තස්ස ථිනමිද්ධවිනොදනං අත්ථසිද්ධමෙවාති. තත්ථ ථිනමිද්ධවිනොදනකුසීතපුග්ගලපරිවජ්ජනආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනතදධි-
මුත්තතාපටිපක්ඛවිධමනපච්චයූපසංහාරවසෙන අපායභයපච්චවෙක්ඛණාදයො සමුත්තෙජනවසෙන වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදකා දට්ඨබ්බා.

බුද්ධානුස්සතියා උපචාරසමාධිනිට්ඨත්තා වුත්තං – **‘‘යාව උපචාරා’’**ති. **සකලසරීරං ඵරමානොති** පීතිසමුට්ඨානෙහි පණීතරූපෙහි සකලසරීරං ඵරමානො, ධම්මසඞ්ඝගුණෙ අනුස්සරන්තස්සපි යාව උපචාරා සකලසරීරං ඵරමානො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජතීති එවං සෙසඅනුස්සතීසු, පසාදනීයසුත්තන්තපච්චවෙක්ඛණාය ච යොජෙතබ්බං තස්සාපි විමුත්තායතනභාවෙන තග්ගතිකත්තා. **එවරූපෙ කාලෙති** ‘‘දුබ්භික්ඛභයාදීසූ’’ති වුත්තකාලෙ. **සමාපත්ති…පෙ. … න සමුදාචරන්තීති** ඉදං උපසමානුස්සතියා වසෙන වුත්තං. සඞ්ඛාරානඤ්හි වසෙන සප්පදෙසවූපසමෙපි නිප්පදෙසවූපසමෙ විය තථා සඤ්ඤාය පවත්තිතො භාවනාමනසිකාරො කිලෙසවික්ඛම්භනසමත්ථො හුත්වා උපචාරසමාධිං ආවහන්තො තථාරූපපීතිසොමනස්සසමන්නාගතො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උපාදාය හොතීති. තත්ථ ‘‘වික්ඛම්භිතා කිලෙසා’’ති පාඨො. **න සමුදාචරන්තීති ඉති**-සද්දො කාරණත්ථො. යස්මා න සමුදාචරන්ති, තස්මා තං නෙසං අසමුදාචාරං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාති යොජනා. න හි කිලෙසෙ පච්චවෙක්ඛන්තස්ස බොජ්ඣඞ්ගුප්පත්ති යුත්තා, පසාදනීයෙසු ඨානෙසු පසාදසිනෙහාභාවෙන ලූඛහදයතාය ලූඛතා. සා තත්ථ ආදරගාරවාකරණෙන විඤ්ඤායතීති ආහ – **‘‘අසක්කච්චකිරියාය සංසූචිතලූඛභාවෙ’’**ති.

පණීතභොජනසෙවනතාති පණීතසප්පායභොජනසෙවනතා. **උතුඉරියාපථසුඛ**ග්ගහණෙන සප්පායඋතුඉරියාපථග්ගහණං දට්ඨබ්බං. තඤ්හි තිවිධම්පි සප්පායං සෙවියමානං කායස්ස කල්‍යතාපාදනවසෙන චිත්තස්ස කල්‍යතං ආවහන්තං දුවිධායපි පස්සද්ධියා කාරණං හොති. අහෙතුකසත්තෙසු ලබ්භමානං සුඛදුක්ඛන්ති අයමෙකො අන්තො, ඉස්සරාදිවිසමහෙතුකන්ති පන අයං දුතියො. එතෙ උභො අන්තෙ අනුපගම්ම යථාසකං කම්මුනා හොතීති අයං මජ්ඣිමා පටිපත්ති. මජ්ඣත්තො පයොගො යස්ස සො මජ්ඣත්තපයොගො, තස්ස භාවො **මජ්ඣත්තපයොගතා.** අයඤ්හි සභාවාසාරද්ධතාය තංපස්සද්ධකායතාය කාරණං හොති, පස්සද්ධිද්වයං ආවහති. එතෙනෙව සාරද්ධකායපුග්ගලපරිවජ්ජනපස්සද්ධකායපුග්ගලසෙවනානං තදාවහනතා සංවණ්ණිතාති දට්ඨබ්බං.

වත්ථුවිසදකිරියා ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා ච පඤ්ඤාවහා වුත්තා, සමාධානාවහාපි තා හොන්ති. සමාධානාවහභාවෙනෙව පඤ්ඤාවහභාවතොති වුත්තං – **‘‘වත්ථුවිසදකිරියා…පෙ…. වෙදිතබ්බා’’**ති.

කාරණකොසල්ලභාවනාකොසල්ලානං නානන්තරියභාවතො රක්ඛනාකොසල්ලස්ස ච තංමූලකත්තා **‘‘නිමිත්තකුසලතා නාම කසිණනිමිත්තස්ස උග්ගහකුසලතා’’**ඉච්චෙව වුත්තං. **කසිණනිමිත්තස්සා**ති ච නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. අසුභනිමිත්තාදිකස්සපි හි යස්ස කස්සචි ඣානුප්පත්තිනිමිත්තස්ස උග්ගහකොසල්ලං නිමිත්තකුසලතා එවාති. **අතිසිථිලවීරියතාදීහීති ආදි**-සද්දෙන පඤ්ඤාපයොගමන්දතං පයොගවෙකල්ලඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. **තස්ස පග්ගණ්හනන්**ති තස්ස ලීනස්ස චිත්තස්ස ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගාදිසමුට්ඨාපනෙන ලයාපත්තිතො සමුද්ධරණං. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ‘‘යස්මිඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, සමයෙ ලීනං චිත්තං හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු? ලීනං, භික්ඛවෙ, චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි සුසමුට්ඨාපයං හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උජ්ජාලෙතුකාමො අස්ස. සො තත්ථ සුක්ඛානි චෙව තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛානි ච ගොමයානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛානි ච කට්ඨානි පක්ඛිපෙය්‍ය, මුඛවාතඤ්ච දදෙය්‍ය, න ච පංසුකෙන ඔකිරෙය්‍ය, භබ්බො නු ඛො සො පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උජ්ජාලෙතුන්ති? එවං, භන්තෙ’’ති (සං. නි. 5.234).
>
> එත්ථ ච යථාසකං ආහාරවසෙන ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීනං භාවනා සමුට්ඨාපනාති වෙදිතබ්බා, සා අනන්තරං විභාවිතා එව.

අච්චාරද්ධවීරියතාදීහීති ආදි-සද්දෙන පඤ්ඤාපයොගබලවතං පමොදුප්පිලාපනඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. **තස්ස නිග්ගණ්හනන්**ති තස්ස උද්ධතස්ස චිත්තස්ස සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදිසමුට්ඨාපනෙන උද්ධතාපත්තිතො නිසෙධනං. වුත්තම්පි චෙතං භගවතා –

> ‘‘යස්මිඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, සමයෙ උද්ධතං චිත්තං හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු? උද්ධතං, භික්ඛවෙ, චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි සුවූපසමං හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ අල්ලානි චෙව තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය, අල්ලානි ච ගොමයානි නික්ඛිපෙය්‍ය, අල්ලානි ච කට්ඨානි පක්ඛිපෙය්‍ය, මුඛවාතඤ්ච න දදෙය්‍ය, පංසුකෙන ච ඔකිරෙය්‍ය, භබ්බො නු ඛො සො පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුන්ති? එවං, භන්තෙ’’ති (සං. නි. 5.234).

එත්ථාපි යථාසකං ආහාරවසෙන පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීනං භාවනා සමුට්ඨාපනාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනා වුත්තා එව, සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස වුච්චමානා, ඉතරස්ස අනන්තරං වක්ඛති.

පඤ්ඤාපයොගමන්දතායාති පඤ්ඤාබ්‍යාපාරස්ස අප්පකභාවෙන. යථා හි දානං අලොභප්පධානං, සීලං අදොසප්පධානං, එවං භාවනා අමොහප්පධානා. තත්ථ යදා පඤ්ඤා න බලවතී හොති, තදා භාවනා පුබ්බෙනාපරං විසෙසාවහා න හොති. අනභිසඞ්ඛතො විය ආහාරො පුරිසස්ස, යොගිනො චිත්තස්ස අභිරුචිං න ජනෙති, තෙන තං නිරස්සාදං හොති. තථා භාවනාය සම්මදෙව අවීථිපටිපත්තියා උපසමසුඛං න වින්දති, තෙනපි චිත්තං නිරස්සාදං හොති. තෙන වුත්තං – **‘‘පඤ්ඤාපයොගමන්දතායා…පෙ…. නිරස්සාදං හොතී’’**ති. තස්ස සංවෙගුප්පාදනං පසාදුප්පාදනඤ්ච තිකිච්ඡනන්ති තං දස්සෙන්තො, **‘‘අට්ඨ සංවෙගවත්ථූනී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණානි යථාරහං සුගතියං දුග්ගතියඤ්ච හොන්තීති තදඤ්ඤමෙව පඤ්චවිධබන්ධනාදිඛුප්පිපාසාදිඅඤ්ඤමඤ්ඤවිහෙඨනාදිහෙතුකං අපායදුක්ඛං දට්ඨබ්බං. තයිදං සබ්බං තෙසං තෙසං සත්තානං පච්චුප්පන්නභවනිස්සිතං ගහිතන්ති අතීතෙ අනාගතෙ ච කාලෙ වට්ටමූලකදුක්ඛානි විසුං ගහිතානි . යෙ පන සත්තා ආහාරූපජීවිනො, තත්ථ ච උට්ඨානඵලූපජීවිනො, තෙසං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණජීවිතදුක්ඛං අට්ඨමං සංවෙගවත්ථු ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **අයං වුච්චති සමයෙ සම්පහංසනතා**ති අයං භාවනාචිත්තස්ස සම්පහංසිතබ්බසමයෙ වුත්තනයෙනෙව සංවෙගජනනවසෙන චෙව පසාදුප්පාදනවසෙන ච සම්මදෙව පහංසනා, සංවෙගජනනපුබ්බකපසාදුප්පාදනෙන තොසනාති අත්ථො.

සම්මාපටිපත්තිං ආගම්මාති ලීනුද්ධච්චවිරහෙන සමථවීථිපටිපත්තියා ච සම්මා අවිසමං සම්මදෙව භාවනාපටිපත්තිං ආගම්ම. **අලීනන්**තිආදීසු කොසජ්ජපක්ඛියානං ධම්මානං අනධිමත්තතාය **අලීනං,** උද්ධච්චපක්ඛිකානං අනධිමත්තතාය **අනුද්ධතං,** පඤ්ඤාපයොගසම්පත්තියා උපසමසුඛාධිගමෙන ච **අනිරස්සාදං,** තතො එව ආරම්මණෙ **සමප්පවත්තං සමථවීථිපටිපන්නං**. අලීනානුද්ධතාහි වා ආරම්මණෙ **සමප්පවත්තං,** අනිරස්සාදතාය **සමථවීථිපටිපන්නං**. සමප්පවත්තියා වා **අලීනං අනුද්ධතං,** සමථවීථිපටිපත්තියා **අනිරස්සාදන්**ති දට්ඨබ්බං. තත්ථ අලීනතාය **පග්ගහෙ,** අනුද්ධතතාය **නිග්ගහෙ,** අනිරස්සාදතාය **සම්පහංසනෙ** න බ්‍යාපාරං ආපජ්ජති. **අයං වුච්චති සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතා**ති අයං අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බසමයෙ භාවනාචිත්තස්ස

පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු බ්‍යාවටතාසඞ්ඛාතං පටිපක්ඛං අභිභුය්‍ය අජ්ඣුපෙක්ඛනා වුච්චති. පටිපක්ඛවික්ඛම්භනතො විපස්සනාය අධිට්ඨානභාවූපගමනතො ච උපචාරජ්ඣානම්පි සමාධානකිච්චනිප්ඵත්තියා පුග්ගලස්ස සමාහිතභාවසාධනමෙවාති තත්ථ සමධුරභාවෙනාහ – **"උපචාරං වා අප්පනං වා"**ති. **එස උප්පජ්ජතීති** එස සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො අනුප්පන්නො උප්පජ්ජති.

අනුරොධවිරොධප්පහානවසෙන මජ්ඣත්තභාවො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස කාරණං තස්මිං සති සිජ්ඣනතො, අසති ච අසිජ්ඣනතො, සො ච මජ්ඣත්තභාවො විසයවසෙන දුවිධොති ආහ – **"සත්තමජ්ඣත්තතා සඞ්ඛාරමජ්ඣත්තතා"**ති. තදුභයෙන ච විරුජ්ඣනං පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගභාවනාය එව දූරීකතන්ති අනුරුජ්ඣනස්සෙව පහානවිධිං දස්සෙතුං – **"සත්තමජ්ඣත්තතා"**තිආදි වුත්තං. තෙනාහ – **"සත්තසඞ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතා"**ති. උපෙක්ඛාය හි විසෙසතො රාගො පටිපක්ඛො. තථා චාහ – "උපෙක්ඛා රාගබහුලස්ස විසුද්ධිමග්ගො"ති (විසුද්ධි. 1.269). **ද්වීහාකාරෙහීති** කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණං, අත්තසුඤ්ඤතාපච්චවෙක්ඛණන්ති, ඉමෙහි ද්වීහි කාරණෙහි. **ද්වීහෙවාති** අවධාරණං සඞ්ඛ්‍යාසමානතාදස්සනත්ථං. සඞ්ඛ්‍යා එව හෙත්ථ සමානා, න සඞ්ඛෙය්‍යං සබ්බථා සමානන්ති. **අස්සාමිකභාවො** අනත්තනියතා. සති හි අත්තනි තස්ස කිඤ්චනභාවෙන චීවරං අඤ්ඤං වා කිඤ්චි අත්තනියං නාම සියා, සො පන කොචි නත්ථෙවාති අධිප්පායො. **අනද්ධනියන්ති** න අද්ධානක්ඛමං, න චිරට්ඨායී ඉත්තරං අනිච්චන්ති අත්ථො. **තාවකාලිකන්ති** තස්සෙව වෙවචනං.

මමායතීති මමත්තං කරොති, මමාති තණ්හාය පරිග්ගය්හ තිට්ඨති. **ධනායන්තාති** ධනං දබ්බං කරොන්තා.

419. **සම්මාදස්සනලක්ඛණාති** සම්මා අවිපරීතං අනිච්චාදිවසෙන දස්සනසභාවා. **සම්මාඅභිනිරොපනලක්ඛණොති** සම්මදෙව ආරම්මණෙ චිත්තස්ස අභිනිරොපනසභාවො. චතුරඞ්ගසමන්නාගතා වාචා ජනං සඞ්ගණ්හාතීති තබ්බිපක්ඛවිරතිසභාවා සම්මාවාචා භෙදකරමිච්ඡාවාචාපහානෙන ජනෙ සම්පයුත්තෙ ච පරිග්ගණ්හනකිච්චවතී හොතීති **"පරිග්ගහලක්ඛණා"**ති වුත්තා. විසංවාදනාදිකිච්චතාය හි ලූඛානං අපරිග්ගාහකානං මුසාවාදාදීනං පටිපක්ඛභූතා සිනිද්ධභාවෙන පරිග්ගහණසභාවා සම්මාජප්පනකිච්චා සම්මාවාචා තප්පච්චයසුභාසිතසම්පටිග්ගාහකෙ ජනෙ සම්පයුත්තධම්මෙ ච පරිග්ගණ්හන්තී පවත්තතීති **පරිග්ගහලක්ඛණා**. යථා චීවරකම්මාදිප්පයොගසඞ්ඛාතො කම්මන්තො කාතබ්බං චීවරරජනාදිකං සමුට්ඨාපෙති නිප්ඵාදෙති, තංතංකිරියානිප්ඵාදකො වා චෙතනාසඞ්ඛාතො කම්මන්තො හත්ථචලනාදිකං කිරියං සමුට්ඨාපෙති, එවං සාවජ්ජකත්තබ්බකිරියාසමුට්ඨාපකමිච්ඡාකම්මන්තප්පහානෙන සම්මාකම්මන්තො නිරවජ්ජස්ස කත්තබ්බස්ස නිරවජ්ජාකාරෙන සමුට්ඨාපනකිච්චවා හොතීති ආහ – **"සම්මාසමුට්ඨාපනලක්ඛණො"**ති. සම්පයුත්තධම්මානං වා උක්ඛිපනං **සමුට්ඨාපනං** කායිකකිරියාය භාරුක්ඛිපනං විය. **සම්මාවොදාපනලක්ඛණොති** ජීවමානස්ස පුග්ගලස්ස, සම්පයුත්තධම්මානං වා ජීවිතින්ද්‍රියවුත්තියා, ආජීවස්සෙව වා සම්මදෙව සොධනං වොදාපනං ලක්ඛණං එතස්සාති සම්මාවොදාපනලක්ඛණො. අථ වා කායවාචානං ඛන්ධසන්තානස්ස ච සංකිලෙසභූතමිච්ඡාආජීවප්පහානෙන සම්මාආජීවො **"වොදාපනලක්ඛණො"**ති වුත්තො. සම්මාවායාමසතිසමාධීසු වත්තබ්බං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

පඤ්ඤාය කුසලානං ධම්මානං පුබ්බඞ්ගමභාවතො සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා තස්සා පටිපක්ඛාවාති වුත්තං – **"අඤ්ඤෙහිපි අත්තනො පච්චනීකකිලෙසෙහි සද්ධි"**න්ති. අථ වා **අත්තනො පච්චනීකකිලෙසා** දිට්ඨෙකට්ඨා අවිජ්ජාදයො පඤ්ඤාය උජුපච්චනීකභාවතො. **පස්සතීති** පස්සන්තී විය හොති විබන්ධාභාවතො. තෙනාහ – **"තප්පටිච්ඡාදක...පෙ.... අසම්මොහතො"**ති. සම්මාසඞ්කප්පාදීනං මිච්ඡාසඞ්කප්පාදයො උජුවිපච්චනීකාති ආහ – **"සම්මාසඞ්කප්පාදයො...පෙ.... පජහන්ති"**ති. **තථෙවාති** ඉමිනා අත්තනො පච්චනීකකිලෙසෙහි සද්ධින්ති ඉමමත්ථං අනුකඩ්ඪති. **විසෙසතොති** සම්මාදිට්ඨියා වුත්තකිච්චතො විසෙසෙන. **එත්ථාති** එතෙසු සම්මාසඞ්කප්පාදීසු.

එසා සම්මාදිට්ඨි නාමාති ලොකියං ලොකුත්තරඤ්ච එකජ්ඣං කත්වා වදති මිස්සකතාභාවතො . තෙනාහ – **"පුබ්බභාගෙ"**තිආදි. **එකාරම්මණා** නිබ්බානාරම්මණත්තා. **කිච්චතොති** පුබ්බභාගෙ දුක්ඛාදීහි ඤාණෙහි කාතබ්බකිච්චස්ස ඉධ නිප්ඵත්තිතො, ඉමස්සෙව වා ඤාණස්ස දුක්ඛාදිප්පකාසනකිච්චතො. **චත්තාරි නාමානි ලභති** දුක්ඛපරිඤ්ඤාදිචතුකිච්චසාධනතො. **තීණි නාමානි ලභති** කාමසඞ්කප්පාදිප්පහානකිච්චනිප්ඵත්තිතො. **සික්ඛාපදවිභඞ්ගෙ** (විභ. 703 ආදයො) "විරතිචෙතනා තංසම්පයුත්තා ච ධම්මා සික්ඛාපදානී"ති වුත්තානි, තත්ථ පධානානං විරතිචෙතනානං වසෙන **"විරතියොපි හොන්ති චෙතනාදයොපී"**ති ආහ. "සම්මා වදති එතායා"තිආදිනා අත්ථසම්භවතො **සම්මාවාචාදයො තයො විරතියොපි හොන්ති චෙතනාදයොපි**. මුසාවාදාදීහි විරමණකාලෙ විරතියො, සුභාසිතාදිවාචාභාසනාදිකාලෙ චෙතනාදයො යොජෙතබ්බා. **මග්ගක්ඛණෙ පන විරතියොව** මග්ගලක්ඛණප්පත්තිතො. න හි චෙතනා නිය්‍යානසභාවා. අථ වා එකස්ස ඤාණස්ස දුක්ඛාදිඤාණතා විය එකාය විරතියා මුසාවාදාදිවිරතිභාවො විය ච එකාය චෙතනාය සම්මාවාචාදිකිච්චත්තයසාධනසභාවා සම්මාවාචාදිභාවාසිද්ධිතො **"මග්ගක්ඛණෙ විරතියොවා"**ති වුත්තං.

චත්තාරි නාමානි ලභතීති චතුසම්මප්පධානචතුසතිපට්ඨානවසෙන ලභති. මග්ගක්ඛණෙති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **පුබ්බභාගෙපි මග්ගක්ඛණෙපි සම්මාසමාධි එවාති** යදිපි සමාධිඋපකාරකානං අභිනිරොපනානුමජ්ජනසම්පියායනබ්‍රූහනසන්තසුඛානං විතක්කාදීනං වසෙන චතූහි ඣානෙහි සම්මාසමාධි විභත්තො,

තථාපි වායාමො විය අනුප්පන්නාකුසලානුප්පාදනාදිචතුවායාමකිච්චං, සති විය ච අසුභාසුඛානිච්චානත්තෙසු කායාදීසු සුභාදිසඤ්ඤාපහානලක්ඛණං චතුසතිකිච්චං, එකො සමාධි චතුජ්ඣානසමාධිකිච්චං න සාධෙතීති පුබ්බභාගෙපි පඨමජ්ඣානසමාධි, පඨමජ්ඣානසමාධි එව මග්ගක්ඛණෙපි, තථා පුබ්බභාගෙපි චතුත්ථජ්ඣානසමාධි, චතුත්ථජ්ඣානසමාධි එව මග්ගක්ඛණෙපීති අත්ථො.

''කිං පනායං මග්ගධම්මානං දෙසනානුක්කමො, කෙවලං වාචාය කමවත්තිනිභාවතො, උදාහු කඤ්චි විසෙසං උපාදායා''ති විචාරණායං කඤ්චි විසෙසං උපාදායාති දස්සෙන්තො ආහ – **''ඉමෙසූ''**තිආදි. තත්ථ භාවනානුභාවා හිතඵලාය සාතිසයං තික්ඛවිසදභාවප්පත්තියා අච්ඡරියබ්භුතසමත්ථතායොගෙන සබ්බසො පටිපක්ඛවිධමනෙන යාථාවතො ධම්මසභාවබොධනෙන ච සම්මාදිට්ඨියා බහුකාරතා වෙදිතබ්බා. තෙනාහ – **''අයං හී''**තිආදි.

තස්සාති සම්මාදිට්ඨියා. **බහුකාරොති** ධම්මසම්පටිවෙධෙ බහූපකාරො. ඉදානි තමත්ථං උපමාහි විභාවෙතුං, **''යථා හී''**තිආදි වුත්තං.

වචීභෙදස්ස කාරකො විතක්කො සාවජ්ජානවජ්ජවචීභෙදනිවත්තනපවත්තනාකාරාය සම්මාවාචායපි උපකාරකො එවාති ආහ – **''ස්වායං...පෙ.... සම්මාවාචායපි උපකාරකො''**ති. සම්මාසඞ්කප්පො හි සච්චවාචාය විරතිවාචායපි විසෙසපච්චයො මිච්ඡාසඞ්කප්පතදෙකට්ඨකිලෙසප්පහානතො.

සංවිදහිත්වාතිආදීසු සම්මා විදහනං කම්මන්තප්පයොජනඤ්ච එකන්තානවජ්ජවචීකායකම්මවසෙන ඉච්ඡිතබ්බන්ති විරතිවාචාවසෙන සංවිදහනං විරතිකම්මන්තස්සෙව පයොජනඤ්ච නිදස්සිතන්ති දට්ඨබ්බං. එවං හිස්ස සම්මාවාචාය සම්මාකම්මන්තස්සාපි බහුකාරතා ජොතිතා සියා. වචීභෙදනියාමිකා හි වචීදුච්චරිතවිරති කායිකකිරියනියාමිකාය කායදුච්චරිතවිරතියා උපකාරිකා. තථා හි විසංවාදනාදිමිච්ඡාවාචතො අවිරතො මිච්ඡාකම්මන්තතොපි න විරමතෙව. යථාහ – ''එකං ධම්මං අතීතස්ස...පෙ.... නත්ථි පාපං අකාරිය''න්ති. තස්මා අවිසංවාදනාදිසම්මාවාචාය ඨිතො සම්මාකම්මන්තම්පි පූරෙතියෙවාති වචීදුච්චරිතවිරති කායදුච්චරිතවිරතියා උපකාරිකා.

යස්මා ආජීවපාරිසුද්ධි නාම දුස්සීල්‍යප්පහානපුබ්බිකා, තස්මා සම්මාවාචාකම්මන්තානන්තරං සම්මාආජීවො දෙසිතොති දස්සෙතුං – **''චතුබ්බිධං පනා''**තිආදි වුත්තං. **එත්තාවතාති** පරිසුද්ධසීලාජීවිකාමත්තෙන. **ඉදං වීරියන්ති** චතුසම්මප්පධානවීරියං.

වීරියාරම්භොපි සම්මාසතිපරිග්ගහිතො එව නිබ්බානාවහො, න කෙවලොති දස්සෙතුං – **''තතො''**තිආදි වුත්තං. **සූපට්ඨිතාති** බහිද්ධාවික්ඛෙපං පහාය සුට්ඨු උපට්ඨිතා කාතබ්බා. **සමාධිස්ස උපකාරධම්මා** නාම යථාවුත්තවත්ථුවිසදකිරියාදයො. තප්පටිපක්ඛතො **අනුපකාරධම්මා** වෙදිතබ්බා. **ගතියොති** නිප්ඵත්තියො. **සමන්වෙසිත්වාති** සම්මා පරියෙසිත්වා.

427. යථා ඉත්ථීසු කථා පවත්තා අධිත්ථීති වුච්චති, එවං අත්තානං අධිකිච්ච පවත්තා **අජ්ඣත්තං**. ''එවං පවත්තමානා මයං 'අත්තා'ති ගහණං ගමිස්සාමා''ති ඉමිනා විය අධිප්පායෙන අත්තානං අධිකිච්ච උද්දිස්ස පවත්තා සත්තසන්තතිපරියාපන්නා අජ්ඣත්තං. තස්මිං **අජ්ඣත්තරූපෙ,** අත්තනො කෙසාදිවත්ථුකෙ කසිණරූපෙති අත්ථො. **පරිකම්මවසෙන අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤීති** පරිකම්මකරණවසෙන අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී, න අප්පනාවසෙන. න හි පටිභාගනිමිත්තාරම්මණා අප්පනා අජ්ඣත්තවිසයා සම්භවති. තං පන අජ්ඣත්තං පරිකම්මවසෙන ලද්ධං කසිණනිමිත්තං අවිසුද්ධමෙව හොති, න බහිද්ධා පරිකම්මවසෙන ලද්ධං විය විසුද්ධං. තෙනාහ – **''තං පනා''**තිආදි.

යස්සෙවං පරිකම්මං අජ්ඣත්තං උප්පන්නන්ති යස්ස පුග්ගලස්ස එවං වුත්තප්පකාරෙන අජ්ඣත්තං පරිකම්මං ජාතං. **නිමිත්තං පන බහිද්ධාති** පටිභාගනිමිත්තං සසන්තතිපරියාපන්නං න හොතීති බහිද්ධා. **පරිත්තානීති** යථාලද්ධානි සුප්පසරාවමත්තානි. තෙනාහ – **''අවඩ්ඪිතානී''**ති. **පරිත්තවසෙනෙවාති** වණ්ණවසෙන ආභොගෙ විජ්ජමානෙපි පරිත්තවසෙනෙව ඉදං අභිභායතනං වුත්තං පරිත්තතා හෙත්ථ අභිභවනස්ස කාරණං. වණ්ණාභොගෙ සතිපි අසතිපි අභිභවතීති අභිභූ, පරිකම්මං, ඤාණං වා. අභිභූ ආයතනං එතස්සාති **අභිභායතනං,** ඣානං. අභිභවිතබ්බං වා ආරම්මණසඞ්ඛාතං ආයතනං එතස්සාති **අභිභායතනං**. අථ වා ආරම්මණාභිභවනතො අභිභූ ච තං ආයතනඤ්ච යොගිනො සුඛවිසෙසානං අධිට්ඨානභාවතො මනායතනධම්මායතනභාවතො චාති සසම්පයුත්තජ්ඣානං **අභිභායතනං**. අභිභායතනභාවනා නාම තික්ඛපඤ්ඤස්සෙව සම්භවති, න ඉතරස්සාති ආහ – **''ඤාණුත්තරිකො පුග්ගලො''**ති. **අභිභවිත්වා සමාපජ්ජතීති** එත්ථ අභිභවනං සමාපජ්ජනඤ්ච උපචාරජ්ඣානාධිගමනසමනන්තරමෙව අප්පනාඣානුප්පාදනන්ති ආහ – **''සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතී''**ති. **සහ නිමිත්තුප්පාදෙනාති** ච අප්පනාපරිවාසාභාවස්ස ලක්ඛණවචනමෙතං. යො ඛිප්පාභිඤ්ඤොති වුච්චති, තතොපි ඤාණුත්තරස්සෙව අභිභායතනභාවනා. **එත්ථාති** එතස්මිං නිමිත්තෙ. **අප්පනං පාපෙතීති** භාවනාඅප්පනං නෙති.

එත්ථ ච කෙචි ''උප්පන්නෙ උපචාරජ්ඣානෙ තං ආරබ්භ යෙ හෙට්ඨිමන්තෙන ද්වෙ තයො ජවනවාරා පවත්තන්ති, තෙ උපචාරජ්ඣානපක්ඛිකා එව, තදනන්තරං භවඞ්ගපරිවාසෙන උපචාරසෙවනාය ච විනා අප්පනා

හොති, සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙව අප්පනං පාපෙතී''ති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං. න හි පාරිවාසිකපරිකම්මෙන අප්පනාවාරො ඉච්ඡිතො, නාපි මහග්ගතප්පමාණජ්ඣානෙසු විය උපචාරජ්ඣානෙ එකන්තතො පච්චවෙක්ඛණා ඉච්ඡිතබ්බා. තස්මා උපචාරජ්ඣානාධිගමතො පරං කතිපයභවඞ්ගචිත්තාවසානෙ අප්පනං පාපුණන්තො **''සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතී''**ති වුත්තො. **සහ නිමිත්තුප්පාදෙනා**ති ච අධිප්පායිකමිදං වචනං, න නීතත්ථං, තත්ථ අධිප්පායො වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. **න අන්තොසමාපත්තියං** තදා තථාරූපස්ස ආභොගස්ස අසම්භවතො. **සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස ආභොගො** පුබ්බභාගභාවනාවසෙන ඣානක්ඛණෙ පවත්තං අභිභවනාකාරං ගහෙත්වා පවත්තොති දට්ඨබ්බං. අභිධම්මට්ඨකථායං පන ''ඉමිනාස්ස පුබ්බාභොගො කථිතො''ති වුත්තං. අන්තොසමාපත්තියං තදා තථා ආභොගාභාවෙ කස්මා ඣානසඤ්ඤායපීති වුත්තන්ති ආහ – **''අභිභවසඤ්ඤා හිස්ස අන්තොසමාපත්තියම්පි අත්ථී''**ති.

වඩ්ඪිතප්පමාණානීති විපුලප්පමාණානීති අත්ථො, න එකඞ්ගුලද්වඞ්ගුලාදිවඩ්ඪිං පාපිතානි තථා වඩ්ඪනස්සෙවෙත්ථ අසම්භවතො. තෙනාහ – **''මහන්තානී''**ති. **භත්තවඩ්ඪිතක**න්ති භුඤ්ජනභාජනෙ වඩ්ඪෙත්වා දින්නං භත්තං, එකාසනෙ පුරිසෙන භුඤ්ජිතබ්බභත්තතො උපඩ්ඪභත්තන්ති අත්ථො.

රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා, සා අස්ස අත්ථීති රූපසඤ්ඤී, න රූපසඤ්ඤී **අරූපසඤ්ඤී**. සඤ්ඤාසීසෙන ඣානං වදති. රූපසඤ්ඤාය අනුප්පාදනමෙවෙත්ථ **අලාභිතා. බහිද්ධාව උප්පන්න**න්ති බහිද්ධාවත්ථුස්මිංයෙව උප්පන්නං. එත්ථ ච –

> ''අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී බහිද්ධා රූපානි පස්සති පරිත්තානි සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානි. අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී බහිද්ධා රූපානි පස්සති අප්පමාණානි සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානි . අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤී බහිද්ධා රූපානි පස්සති පරිත්තානි සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානි. අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤී බහිද්ධා රූපානි පස්සති අප්පමාණානි සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී''ති (දී. නි. 3.338, 358; අ. නි. 8.65; 10.29) –

එවම්ධ චත්තාරි අභිභායතනානි ආගතානි. **අභිධම්මෙ** (ධ. ස. 244-245) පන ''අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤී බහිද්ධා රූපානි පස්සති පරිත්තානි සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානි, අප්පමාණානි සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී''ති එවමාගතානි. තත්ථ ච කාරණං අභිධම්මට්ඨකථායං වුත්තමෙව. තථා හි වුත්තං අට්ඨසාලිනියං (ධ. ස. අට්ඨ. 204) –

> ''කස්මා පන යථා සුත්තන්තෙ 'අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී එකො බහිද්ධා රූපානි පස්සති පරිත්තානී'තිආදි වුත්තං, එවං අවත්වා ඉධ චතූසුපි අභිභායතනෙසු අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤිතාව වුත්තාති. අජ්ඣත්තරූපානං අනභිභවනීයතො. තත්ථ වා හි ඉධ වා බහිද්ධා රූපානෙව අභිභවිතබ්බානි, තස්මා තානි නියමතො වත්තබ්බානී''ති.

තත්‍රාපි ඉධාපි වුත්තානි ''අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤීති ඉදං පන සත්ථු දෙසනාවිලාසමත්තමෙවා''ති. අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො – ඉධ වණ්ණාභොගරහිතානි සහිතානි ච සබ්බානි පරිත්තානි සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානි අභිභුය්‍යාති. පරියායකථා හි සුත්තන්තදෙසනාති. අභිධම්මෙ පන නිප්පරියායදෙසනත්තා වණ්ණාභොගරහිතානි විසුං වුත්තානි, තථා සහිතානි. අත්ථි හි උභයත්ථ අභිභවනවිසෙසොති. තථා ඉධ පරියායදෙසනත්තා විමොක්ඛානම්පි අභිභවනපරියායො අත්ථීති ''අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී''තිආදිනා පඨමදුතියඅභිභායතනෙසු පඨමවිමොක්ඛො, තතියචතුත්ථඅභිභායතනෙසු දුතියවිමොක්ඛො, වණ්ණාභිභායතනෙසු තතියවිමොක්ඛො ච අභිභවනපත්තිතො සඞ්ගහිතො. අභිධම්මෙ පන නිප්පරියායදෙසනත්තා විමොක්ඛාභිභායතනානි අසඞ්කරතො දෙසෙතුං විමොක්ඛෙ වජ්ජෙත්වා අභිභායතනානි කථිතානි. සබ්බානි ච විමොක්ඛකිච්චානි ඣානානි විමොක්ඛදෙසනායං වුත්තානි. තදෙතං ''අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤී''ති ආගතස්ස අභිභායතනද්වයස්ස අභිධම්මෙ අභිභායතනෙසු අවචනතො ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදීනඤ්ච සබ්බවිමොක්ඛකිච්චසාධාරණවචනභාවතො වවත්ථානං කතන්ති විඤ්ඤායති.

අජ්ඣත්තරූපානං අනභිභවනීයතොති ඉදං අභිධම්මෙ කත්ථචිපි ''අජ්ඣත්තරූපානි පස්සතී''ති අවත්වා සබ්බත්ථ යං වුත්තං – ''බහිද්ධා රූපානි පස්සතී''ති, තස්ස කාරණවචනං. තෙන යං අඤ්ඤහෙතුකං සුත්තන්තෙ ''බහිද්ධා රූපානි පස්සතී''ති වචනං, තං තෙන හෙතුනා වුත්තං. යං පන දෙසනාවිලාසහෙතුකං අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤිතාය එව අභිධම්මෙ වචනං, න තස්ස අඤ්ඤං කාරණං මග්ගිතබ්බන්ති දස්සෙති. අජ්ඣත්තරූපානං අනභිභවනීයතා ච තෙසං බහිද්ධාරූපානං විය අවිභූතත්තා. දෙසනාවිලාසො ච යථාවුත්තවවත්ථානවසෙන වෙදිතබ්බො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන විජ්ජමානපරියායකථනභාවතො. දෙසනාවිලාසො හි නාම වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං විජ්ජමානස්ස ච පරියායස්ස විභාවනං, න යස්ස කස්සචි, තස්මා ''ඉධ පරියායදෙසනත්තා''තිආදිනා වුත්තප්පකාරං වවත්ථානං දෙසනාවිලාසනිබන්ධනන්ති දට්ඨබ්බං.

සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානීති එතෙනෙව සිද්ධත්තා න නීලාදිඅභිභායතනානි වත්තබ්බානීති චෙ? න නීලාදීසු කතාධිකාරානං නීලාදිභාවස්සෙව අභිභවනකාරණත්තා. න හි තෙසං පරිසුද්ධාපරිසුද්ධවණ්ණානං පරිත්තතා

අප්පමාණතා වා අභිභවනකාරණං, අථ ඛො නීලාදිභාවො එවාති. එතෙසු ච පරිත්තාදිකසිණරූපෙසු යංයංචරිතස්ස ඉමානි අභිභායතනානි ඉජ්ඣන්ති, තං දස්සෙතුං – **‘‘ඉමෙසු පනා’’**තිආදි වුත්තං.

සබ්බසඞ්ගාහිකවසෙනාති නීලවණ්ණනීලනිදස්සනනීලනිභාසානං සාධාරණවසෙන. **වණ්ණවසෙනා**ති සභාවවණ්ණවසෙන. **නිදස්සනවසෙනා**ති පස්සිතබ්බතාවසෙන, චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථියා ගහෙතබ්බතාවසෙන . **ඔභාසවසෙනා**ති සප්පභාසතාය අවභාසනවසෙන. **වණ්ණධාතුයා වා**ති අඤ්ජනරජතවත්ථාදිවණ්ණධාතුයා. **ලොකියානෙව** රූපාවචරජ්ඣානභාවතො.

435. **රූපී**ති එත්ථ යෙනායං සසන්තතිපරියාපන්නෙන රූපෙන සමන්නාගතො, තං යස්ස ඣානස්ස හෙතුභාවෙන විසිට්ඨරූපං හොති. යෙන විසිට්ඨෙන රූපීති වුච්චෙය්‍ය, තදෙව සසන්තතිපරියාපන්නරූපනිමිත්තං ඣානං. ඉධ පන පරමත්ථතො රූපීභාවසාධකන්ති ආහ – **‘‘අජ්ඣත්තං කෙසාදීසූ’’**තිආදි. **රූපජ්ඣානං රූප**න්ති උත්තරපදලොපෙන වුත්තං – ‘‘රූපූපපත්තියා’’තිආදීසු (ධ. ස. 160-161, 185-190 ආදයො, 244-245 ආදයො; විභ. 625) විය.

සුභන්ත්වෙව අධිමුත්තො හොතීති අයං තතියවිමොක්ඛො. ඉධ සුපරිසුද්ධනීලාදිවණ්ණකසිණජ්ඣානවසෙන වුත්තොති දස්සෙත්වා ඉදානි පටිසම්භිදාපාළියං තස්ස බ්‍රහ්මවිහාරජ්ඣානවසෙන ආගතභාවං දස්සෙතුං – **‘‘පටිසම්භිදාමග්ගෙ පනා’’**තිආදි ආරද්ධං. ඉධ පන උපරිපාළියංයෙව බ්‍රහ්මවිහාරානං ආගතත්තා තං නයං පටික්ඛිපිත්වා පරිසුද්ධනීලාදිවණ්ණකසිණවසෙනෙව සුභවිමොක්ඛො අනුඤ්ඤාතො.

443. **පරිකම්මපථවියාපී**ති අකතාය වා කතාය වා දළ්හමණ්ඩලාදිසඞ්ඛාතපරිකම්මපථවියාපි. උග්ගහනිමිත්තාදීනං පථවීකසිණන්ති නාමං නිස්සිතෙ නිස්සයවොහාරවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, යථා ‘‘මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්තී’’ති.

සීලානීති පාතිමොක්ඛසංවරාදීනි චත්තාරි සීලානි. **සොධෙත්වා**ති අනාපජ්ජනෙන ආපන්නවුට්ඨාපනෙන කිලෙසෙහි අප්පටිපීළනෙන ච විසොධෙත්වා. තිවිධඤ්හි සීලස්ස විසොධනං නාම – අනාපජ්ජනං ආපන්නවුට්ඨාපනං කිලෙසෙහි ච අප්පටිපීළනන්ති. කම්මට්ඨානභාවනං පරිබුන්ධෙති උපරොධෙති පවත්තිතුං න දෙතීති **පලිබොධො** රකාරස්ස ලකාරං කත්වා, පරිබන්ධොති අත්ථො. **උපච්ඡින්දිත්වා**ති සමාපන්නෙන සඞ්ගාහණෙන වා උපරුන්ධිත්වා, අපලිබොධං කත්වාති අත්ථො. **කල්‍යාණමිත්තං උපසඞ්කමිත්වා**ති –

> ‘‘පියො ගරු භාවනීයො, වත්තා ච වචනක්ඛමො;
> ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, නො චට්ඨානෙ නියොජකො’’ති. (අ. නි. 7.37) –

එවමාදිගුණසමන්නාගතං එකන්තහිතෙසිං වුද්ධිපක්ඛෙ ඨිතං කල්‍යාණමිත්තං උපසඞ්කමිත්වා.

අනනුරූපං විහාරන්ති අට්ඨාරසන්නං දොසානං අඤ්ඤතරෙන සමන්නාගතං. වුත්තඤ්හෙතං අට්ඨකථාසු –

> ‘‘මහාවාසං නවාවාසං, ජරාවාසඤ්ච පන්ථනිං;
> සොණ්ඩිං පණ්ණඤ්ච පුප්ඵඤ්ච, ඵලං පත්ථිතමෙව ච.
>
> ‘‘නගරං දාරුනා ඛෙත්තං, විසභාගෙන පට්ටනං;
> පච්චන්තසීමා සප්පායං, යත්ථ මිත්තො න ලබ්භති.
>
> ‘‘අට්ඨාරසෙතානි ඨානානි, ඉති විඤ්ඤාය පණ්ඩිතො;
> ආරකා පරිවජ්ජෙය්‍ය, මග්ගං සප්පටිභයං යථා’’ති. (විසුද්ධි. 1.52);

අනුරූපෙති ගොචරගාමතො නාතිදූරනච්චාසන්නතාදීහි පඤ්චහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතෙ. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, සෙනාසනං පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ, සෙනාසනං නාතිදූරං හොති නච්චාසන්නං ගමනාගමනසම්පන්නං දිවා අප්පාකිණ්ණං රත්තිං අප්පසද්දං අප්පනිග්ඝොසං අප්පඩංසමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්සං. තස්මිං ඛො පන සෙනාසනෙ විහරන්තස්ස අප්පකසිරෙන උප්පජ්ජන්ති චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරා. තස්මිං ඛො පන සෙනාසනෙ ථෙරා භික්ඛූ විහරන්ති බහුස්සුතා ආගතාගමා ධම්මධරා විනයධරා මාතිකාධරා. තෙ කාලෙන කාලං උපසඞ්කමිත්වා පරිපුච්ඡති පරිපඤ්හති ‘ඉදං, භන්තෙ, කථං ඉමස්ස කො අත්ථො’ති. තස්ස තෙ ආයස්මන්තො අවිවටඤ්චෙව විවරන්ති, අනුත්තානීකතඤ්ච උත්තානිං කරොන්ති, අනෙකවිහිතෙසු ච කඞ්ඛාඨානියෙසු ධම්මෙසු කඞ්ඛං පටිවිනොදෙන්ති. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, සෙනාසනං පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං හොතී’’ති (අ. නි. 10.11).

Ettha ca nātidūraṃ naccāsannaṃ gamanāgamanasampannanti ekaṃ aṅgaṃ, divā appākiṇṇaṃ rattiṃ appasaddaṃ appanigghosanti ekaṃ, appaḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassanti ekaṃ, tasmiṃ kho pana senāsane viharantassa…pe…. parikkhārāti ekaṃ, tasmiṃ kho pana senāsane therā…pe…. kaṅkhaṃ paṭivinodentīti ekanti evaṃ pañcaṅgāni veditabbāni.

Khuddakapalibodhaṃ upacchinditvāti dīghakesanakhalomānaṃ chedanena cīvarakammacīvararajanapattapacanamañcapīṭhādisodhanavasena khuddakapalibodhaṃ upacchinditvā.

453. **Uddhumātakādīsūti** ettha ādi-saddena vinīlakavipubbakavicchiddakavikkhāyitakahatavikkhittakalohitakapuḷavakaaṭṭhikānaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Tattha bhastā viya vāyunā uddhaṃ jīvitapariyādānā yathānukkamaṃ samuggatena sūnabhāvena uddhumātattā uddhumātaṃ, uddhumātameva **uddhumātakaṃ,** paṭikūlattā vā kucchitaṃ uddhumātanti **uddhumātakaṃ,** tathārūpassa chavasarīrassetaṃ adhivacanaṃ. Vinīlaṃ vuccati viparibhinnanīlavaṇṇaṃ, vinīlameva **vinīlakaṃ,** paṭikūlattā vā kucchitaṃ vinīlanti **vinīlakaṃ,** maṃsussadaṭṭhānesu rattavaṇṇassa , pubbasannicayaṭṭhānesu setavaṇṇassa, yebhuyyena ca nīlavaṇṇassa nīlaṭṭhāne nīlasāṭakapārutasseva chavasarīrassetaṃ adhivacanaṃ. Paribhinnaṭṭhānesu vissandamānapubbaṃ vipubbaṃ, vipubbameva **vipubbakaṃ,** paṭikūlattā vā kucchitaṃ vipubbanti **vipubbakaṃ,** tathārūpassa chavasarīrassetaṃ adhivacanaṃ. Vicchiddaṃ vuccati dvidhā chindanena apadhāritaṃ, vicchiddameva **vicchiddakaṃ,** paṭikūlattā vā kucchitaṃ vicchiddanti **vicchiddakaṃ,** vemajjhe chinnassa chavasarīrassetaṃ adhivacanaṃ. Ito ca etto ca vividhākārena soṇasiṅgālādīhi khāyitaṃ vikkhāyitaṃ, vikkhāyitameva **vikkhāyitakaṃ,** paṭikūlattā vā kucchitaṃ vikkhāyitanti **vikkhāyitakaṃ,** tathārūpassa chavasarīrassetaṃ adhivacanaṃ.

Vividhā khittaṃ vikkhittaṃ, vikkhittameva **vikkhittakaṃ,** paṭikūlattā vā kucchitaṃ vikkhittanti **vikkhittakaṃ,** aññena hatthaṃ, aññena pādaṃ, aññena sīsanti evaṃ tato tato vikkhittassa chavasarīrassetaṃ adhivacanaṃ. Hatañca taṃ purimanayeneva vikkhittakañcāti **hatavikkhittakaṃ,** kākapadākārena aṅgapaccaṅgesu satthena hanitvā vuttanayeneva vikkhittassa chavasarīrassetaṃ adhivacanaṃ. Lohitaṃ kirati vikkhipati ito cito ca paggharatīti **lohitakaṃ,** paggharitalohitamakkhitassa chavasarīrassetaṃ adhivacanaṃ. Puḷavā vuccanti kimayo, puḷave kiratīti **puḷavakaṃ,** kimiparipuṇṇassa chavasarīrassetaṃ adhivacanaṃ. Aṭṭhiyeva **aṭṭhikaṃ,** paṭikūlattā vā kucchitaṃ aṭṭhīti **aṭṭhikaṃ,** aṭṭhisaṅkhalikāyapi ekaṭṭhikassapi etaṃ adhivacanaṃ. Imesu dasasu asubhesu paṭhamajjhānameva uppajjati, na dutiyādīni. Tenāha – idha **"paṭhamajjhānasahagatā saññā"**ti. Tathā hi aparisaṇṭhitajalāya sīghasotāya nadiyā arittabaleneva nāvā tiṭṭhati, vinā arittena na sakkā ṭhapetuṃ. Evamevaṃ dubbalattā ārammaṇassa vitakkabaleneva cittaṃ ekaggaṃ hutvā tiṭṭhati, vinā vitakkena na sakkā ṭhapetuṃ . Tasmā paṭhamajjhānamevettha hoti, na dutiyādīni. Ārammaṇassa dubbalatā cettha paṭikūlabhāvena cittaṃ ṭhapetuṃ asamatthatā.

''Rukkho mato, lohaṃ mata''ntiādīsu yaṃ khandhappabandhaṃ upādāya rukkhādisamaññā, tasmiṃ anupacchinnepi allatādivigamanaṃ nissāya matavohāro **sammutimaraṇaṃ**. Saṅkhārānaṃ khaṇabhaṅgasaṅkhātaṃ **khaṇikamaraṇaṃ. Samucchedamaraṇanti** arahato santānassa sabbaso ucchedabhūtaṃ maraṇaṃ. Vipassanābhāvanāvasena cetaṃ vuttaṃ. Maraṇānussatibhāvanāyaṃ pana tividhampetaṃ nādhippetaṃ asaṃvegavatthuto anupaṭṭhahanato abāhullato ca. Maraṇānussatiyañhi ekena bhavena paricchinnassa jīvitindriyappabandhassa vicchedo maraṇanti adhippeto saṃvegavatthuto upaṭṭhahanato bāhullato ca. Idāni imameva maraṇaṃ sandhāya vikappantaraṃ dassento, **"heṭṭhā vuttalakkhaṇā vā"**tiādimāha.

Asitapītādibhedeti asitapītakhāyitasāyitappabhede, asitabbapītabbakhāyitabbasāyitabbavibhāgeti attho kālabhedavacanicchāya abhāvato yathā ''duddha''nti. Kabaḷaṃ karīyatīti kabaḷīkāro, āharīyatīti āhāro, kabaḷīkāro ca so āhāro cāti **kabaḷīkārāhāro**. Vatthuvasena cetaṃ vuttaṃ. Savatthukova hi āhāro idha kammaṭṭhānabhāvena adhippeto. Ojālakkhaṇo pana āhāro ojaṭṭhamakaṃ rūpaṃ āharatīti āhāroti vuccati. So idha nādhippeto paṭikūlākāraggahaṇassa asambhavato. **Nava paṭikūlānīti** gamanapariyesanaparibhogāsayanidānaapariakkaparipakkaphalanissandappaṭikūlavasena nava paṭikūlāni. Samakkhanappaṭikūlaṃ pana paribhogādīsu labbhamānattā idha visuṃ na gahitaṃ, aññathā tena saddhiṃ ''dasa paṭikūlānī''ti vattabbaṃ. **Visuddhimagge** (visuddhi. 1.303-304) pana samakkhanaṃ paribhogādīsu labbhamānampi nissandavasena visesato paṭikūlanti visuṃ gahetvā dasahākārehi paṭikūlatā vuttā.

Uppajjanakasaññanti paṭikūlākāraggahaṇavasena uppajjanakasaññaṃ. Saññāsaddo cāyaṃ ''rūpasaññā saddasaññā''tiādīsu (saṃ. ni. 3.57) sañjānanalakkhaṇe dhamme āgato, ''aniccasaññā dukkhasaññā''tiādīsu vipassanāya āgato, ''uddhumātakasaññāti vā sopākarūpasaññāti vā ime dhammā ekaṭṭhā, udāhu

නානට්ඨා''තිආදීසු සමථෙ ආගතො. ඉධ පන සමථස්ස පරිකම්මෙ දට්ඨබ්බො. ආහාරෙහි පටිකූලාකාරග්ගහණං, තප්පභාවිතං වා උපචාරජ්ඣානං ඉධ ''ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤා''ති අධිප්පෙතං.

උක්කණ්ඨිතසඤ්ඤන්ති නිබ්බින්දනාකාරෙන උප්පජ්ජනකසඤ්ඤං. **අනිච්චසඤ්ඤ**න්ති එත්ථ අනිච්චං ඛන්ධපඤ්චකං උප්පාදවයඤ්ඤථත්තභාවතො, හුත්වා අභාවතො වා, තස්මිං අනිච්චෙ ඛන්ධපඤ්චකෙ අනිච්චන්ති උප්පජ්ජමානා අනිච්චලක්ඛණපරිග්ගාහිකා සඤ්ඤා අනිච්චසඤ්ඤා. තෙනාහ – **''පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධාන''**න්තිආදි. තත්ථ **උදයො** නිබ්බත්තිලක්ඛණං, **වයො** විපරිණාමලක්ඛණං, **අඤ්ඤථත්තං** ජරා. උදයබ්බයඤ්ඤථත්තග්ගහණෙන අනිච්චලක්ඛණං දස්සෙති. උප්පාදවයඤ්ඤථත්තභාවතො හි ඛන්ධපඤ්චකං අනිච්චන්ති වුච්චති. යස්ස ච සභාවෙන ඛන්ධපඤ්චකං අනිච්චන්ති වුච්චති, තං **අනිච්චලක්ඛණං**. තෙන හි තං අනිච්චන්ති ලක්ඛීයති, අනිච්චලක්ඛණඤ්ච උදයබ්බයානං අමනසිකාරා සන්තතියා පටිච්ඡන්නත්තා න උපට්ඨාති, උදයබ්බයං පන පරිග්ගහෙත්වා සන්තතියා විකොපිතාය අනිච්චලක්ඛණං යාථාවසරසතො උපට්ඨාති. න හි සම්මදෙව උදයබ්බයං සල්ලක්ඛෙන්තස්ස පුබ්බාපරියෙන පවත්තමානානං ධම්මානං අඤ්ඤොඤ්ඤභාවං සල්ලක්ඛණෙන සන්තතියා උග්ඝාටිතාය ධම්මා සම්බන්ධභාවෙන උපට්ඨහන්ති, අථ ඛො අයොසලාකා විය අසම්බන්ධභාවෙනාති සුට්ඨුතරං අනිච්චලක්ඛණං පාකටං හොති.

''යදනිච්චං, තං දුක්ඛ''න්ති (සං. නි. 3.15, 45, 46, 76, 77, 85; 2.4.1, 4) වචනතො තදෙව ඛන්ධපඤ්චකං අභිණ්හප්පටිපීළනතො දුක්ඛං, අභිණ්හප්පටිපීළනාකාරො පන දුක්ඛලක්ඛණං. තෙනෙවාහ – **''අනිච්චෙ ඛන්ධපඤ්චකෙ…පෙ…. සඤ්ඤං භාවෙතී''**ති. තත්ථ පටිපීළනං නාම යථාපරිග්ගහිතං උදයවයවසෙන සඞ්ඛාරානං නිරන්තරං පටිපීළියමානතා විබාධියමානතා. දුක්ඛලක්ඛණඤ්ච අභිණ්හසම්පටිපීළනස්ස අමනසිකාරා ඉරියාපථෙහි පටිච්ඡන්නත්තා න උපට්ඨාති, අභිණ්හසම්පටිපීළනං පන මනසි කරිත්වා ඉරියාපථෙ ලබ්භමානදුක්ඛප්පටිච්ඡාදකභාවෙ උග්ඝාටිතෙ දුක්ඛලක්ඛණං යාථාවසරසතො උපට්ඨාති. තථා හි ඉරියාපථෙහි පටිච්ඡන්නත්තා දුක්ඛලක්ඛණං න උපට්ඨාති, තෙ ච ඉරියාපථා අභිණ්හසම්පටිපීළනාමනසිකාරෙන පටිච්ඡාදකා ජාතා. එකස්මිඤ්හි ඉරියාපථෙ උප්පන්නස්ස දුක්ඛස්ස විනොදකං ඉරියාපථන්තරං තස්ස පටිච්ඡාදකං විය හොති, එවං සෙසාපි. ඉරියාපථානං පන තංතංදුක්ඛපතිතාකාරභාවෙ යාථාවතො ඤාතෙ තෙසං දුක්ඛප්පටිච්ඡාදකභාවො උග්ඝාටිතො නාම හොති සඞ්ඛාරානං නිරන්තරං දුක්ඛාභිතුන්නතාය පාකටභාවතො. තස්මා අභිණ්හසම්පටිපීළනං මනසි කරිත්වා ඉරියාපථෙ ලබ්භමානදුක්ඛප්පටිච්ඡාදකභාවෙ උග්ඝාටිතෙ දුක්ඛලක්ඛණං යාථාවසරසතො උපට්ඨාති.

''යං දුක්ඛං, තදනත්තා''ති වචනතො තදෙව ඛන්ධපඤ්චකං අවසවත්තනතො අනත්තා, අවසවත්තනාකාරො පන අනත්තලක්ඛණං. තෙනාහ – **''පටිපීළනට්ඨෙනා''**තිආදි . අනත්තලක්ඛණඤ්ච නානාධාතුවිනිබ්භොගස්ස අමනසිකාරා ඝනෙන පටිච්ඡන්නත්තා න උපට්ඨාති, නානාධාතුයො පන විනිබ්භුජ්ජිත්වා ''අඤ්ඤා පථවීධාතු, අඤ්ඤා ආපොධාතු''තිආදිනා, ''අඤ්ඤො ඵස්සො, අඤ්ඤා වෙදනා''තිආදිනා ච විසුං විසුං කත්වා ඝනවිනිබ්භොගෙ කතෙ සමූහඝනෙ කිච්චාරම්මණඝනෙ ච භෙදිතෙ අනත්තලක්ඛණං යාථාවසරසතො උපට්ඨාති. යා හෙසා අඤ්ඤමඤ්ඤූපත්ථම්භෙසු සමුදිතෙසු රූපාරූපධම්මෙසු එකත්තාභිනිවෙසවසෙන අපරිමද්දිතසඞ්ඛාරෙහි මමායමානා සමූහඝනතා, තථා තෙසං තෙසං ධම්මානං කිච්චභෙදස්ස සතිපි පටිනියතභාවෙ එකතො ගය්හමානා කිච්චඝනතා, තථා සාරම්මණධම්මානං සතිපි ආරම්මණකරණභෙදෙ එකතො ගය්හමානා ආරම්මණඝනතා. සා චතූසු ධාතූසු ඤාණෙන විනිබ්භුජිත්වා දිස්සමානාසු හත්ථෙන පරිමද්දියමානො ඵෙණපිණ්ඩො විය විලීනං ආගච්ඡති, යථාපච්චයං පවත්තමානා සුඤ්ඤා එතෙ ධම්මමත්තාති අවසවත්තනාකාරසඞ්ඛාතං අනත්තලක්ඛණං පාකටතරං හොති.

අපරඅච්ඡරාසඞ්ඝාතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

19. කායගතාසතිවග්ගවණ්ණනා

563. **චෙතසා ඵුටොති** චිත්තෙන ඵරිතො. චිත්තෙන ඵරණඤ්ච සමුද්දස්ස ද්විධා සම්භවතීති ආහ – **‘‘දුවිධං ඵරණ’’**න්තිආදි. **පුරිමෙන අත්ථෙනාති** ‘‘සම්පයොගවසෙන විජ්ජං භජන්තී’’ති වුත්තෙන අත්ථෙන. **පච්ඡිමෙනාති** ‘‘විජ්ජාභාගෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ වත්තන්තී’’ති වුත්තෙන.

564. **මහතො සංවෙගාය සංවත්තතී**තිආදීසු අයං පන අපරො නයො. යථාවතො කායසභාවප්පවෙදනතො මහතො සංවෙගාය සංවත්තති. **අත්ථායා**ති දිට්ඨධම්මිකාදිඅත්ථාය. **යොගක්ඛෙමායා**ති චතූහි යොගෙහි ඛෙමභාවාය. **සතිසම්පජඤ්ඤායා**ති සබ්බත්ථ සතිඅවිප්පවාසාය සත්තට්ඨානියසම්පජඤ්ඤාය ච. **ඤාණදස්සනප්පටිලාභායා**ති විපස්සනාඤාණාධිගමාය. **විජ්ජාවිමුත්තිඵලසච්ඡිකිරියායා**ති තිස්සො විජ්ජා චිත්තස්ස අධිමුත්ති නිබ්බානං චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානීති එතෙසං පච්චක්ඛකරණාය.

584. **පඤ්ඤාපටිලාභායා**තිආදීසු සොළසසු පදෙසු පඤ්ඤාපටිලාභාය පඤ්ඤාවුද්ධියා පඤ්ඤාවෙපුල්ලාය පඤ්ඤාබාහුල්ලායාති ඉමානි චත්තාරි පඤ්ඤාවසෙන භාවවචනානි, සෙසානි ද්වාදස පුග්ගලවසෙන භාවවචනානි. **සප්පුරිසසංසෙවොති** සප්පුරිසානං භජනං. **සද්ධම්මස්සවනන්ති** තෙසං සප්පුරිසානං සන්තිකෙ සීලාදිප්පටිපත්තිදීපකස්ස සද්ධම්මවචනස්ස සවනං. **යොනිසො මනසිකාරොති** සුතානං ධම්මානං අත්ථූපපරික්ඛාවසෙන උපායෙන මනසිකාරො. **ධම්මානුධම්මප්පටිපත්තීති** ලොකුත්තරධම්මෙ අනුගතස්ස සීලාදිප්පටිපදාධම්මස්ස පටිපජ්ජනං.

ඡන්නං අභිඤ්ඤාඤාණානන්ති ඉද්ධිවිධදිබ්බසොතචෙතොපරියපුබ්බෙනිවාසදිබ්බචක්ඛුආසවක්ඛයඤාණානං. **තෙසත්තතීනං ඤාණානන්ති පටිසම්භිදාපාළියං** (පටි. ම. 1.1-2 මාතිකා) ‘‘සොතාවධානෙ පඤ්ඤා සුතමයෙ ඤාණං, සුත්වාන සංවරෙ පඤ්ඤා සීලමයෙ ඤාණ’’න්තිආදිනා ඤාණකථාය නිද්දිට්ඨානං සාවකසාධාරණාසාධාරණානං ඤාණානං. ඉමෙසඤ්හි තෙසත්තතිඤාණානං සුතමයඤාණාදීනි සත්තසට්ඨිඤාණානි සාවකස්ස සාධාරණානි, ‘‘ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තෙ ඤාණං, සත්තානං ආසයානුසයෙ ඤාණං, යමකපාටිහීරෙ ඤාණං, මහාකරුණාසමාපත්තියා ඤාණං, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, අනාවරණඤාණ’’න්ති (පටි. ම. 1.68-73 මාතිකා) ඉමානි ඡ අසාධාරණඤාණානි සාවකෙහි.

සත්තසත්තතීනං ඤාණානන්ති එත්ථ –

> ‘‘ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඤාණං, අසති ජාතියා නත්ථි ජරාමරණන්ති ඤාණං. අතීතම්පි අද්ධානං ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඤාණං, අසති ජාතියා නත්ථි ජරාමරණන්ති ඤාණං. අනාගතම්පි අද්ධානං ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඤාණං, අසති ජාතියා නත්ථි ජරාමරණන්ති ඤාණං. යම්පිස්ස තං ධම්මට්ඨිතිඤාණං, තම්පි ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මන්ති ඤාණං. භවපච්චයා ජාතීති ඤාණං…පෙ…. උපාදානපච්චයා භවොති ඤාණං, තණ්හාපච්චයා උපාදානන්ති ඤාණං, වෙදනාපච්චයා තණ්හාති ඤාණං, ඵස්සපච්චයා වෙදනාති ඤාණං, සළායතනපච්චයා ඵස්සොති ඤාණං, නාමරූපපච්චයා සළායතනන්ති ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති ඤාණං, සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණන්ති ඤාණං, අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාති ඤාණං, අසති අවිජ්ජාය නත්ථි සඞ්ඛාරාති ඤාණං, අතීතම්පි අද්ධානං අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාති ඤාණං, අසති අවිජ්ජාය නත්ථි සඞ්ඛාරාති ඤාණං, අනාගතම්පි අද්ධානං අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාති ඤාණං, අසති අවිජ්ජාය නත්ථි සඞ්ඛාරාති ඤාණං, යම්පිස්ස තං ධම්මට්ඨිතිඤාණං, තම්පි ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මන්ති ඤාණ’’න්ති –

භගවතා **නිදානවග්ගෙ** (සං. නි. 2.34-35) ජරාමරණාදීසු එකාදසසු පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගෙසු පච්චෙකං සත්ත සත්ත කත්වා වුත්තානි සත්තසත්තතිඤාණානි.

තත්ථ **ධම්මට්ඨිතිඤාණන්ති** පච්චයාකාරඤාණං. පච්චයාකාරො හි ධම්මානං පවත්තිසඞ්ඛාතාය ඨිතියා කාරණත්තා ‘‘ධම්මට්ඨිතී’’ති වුච්චති, තත්ථ ඤාණං ධම්මට්ඨිතිඤාණං, ‘‘ජාතිපච්චයා ජරාමරණ’’න්තිආදිනා වුත්තස්සෙව ඡබ්බිධස්ස ඤාණස්සෙතං අධිවචනං. **ඛයධම්මන්ති** ඛයගමනසභාවං. **වයධම්මන්ති** වයගමනසභාවං. **විරාගධම්මන්ති** විරජ්ජනසභාවං. **නිරොධධම්මන්ති** නිරුජ්ඣනසභාවන්ති අත්ථො.

ලාභොතිආදීසු ලාභොයෙව උපසග්ගෙන විසෙසෙත්වා **‘‘පටිලාභො’’**ති වුත්තො. පුන තස්සෙව අත්ථවිවරණවසෙන **‘‘පත්ති සම්පත්තී’’**ති වුත්තං. **ඵුසනාති** අධිගමනවසෙන ඵුසනා. **සච්ඡිකිරියාති** පටිලාභසච්ඡිකිරියා. **උපසම්පදාති** නිප්ඵාදනා.

සත්තන්නඤ්ච සෙක්ඛානන්ති තිස්සො සික්ඛා සික්ඛන්තීති සෙක්ඛසඤ්ඤිතානං සොතාපත්තිමග්ගට්ඨාදීනං සත්තන්නං. **පුථුජ්ජනකල්‍යාණකස්ස චාති** නිබ්බානගාමිනියා පටිපදාය යුත්තත්තා සුන්දරට්ඨෙන කල්‍යාණසඤ්ඤිතස්ස

පුථුජ්ජනස්ස. වඩ්ඪිතං වඩ්ඪනං එකායාති **වඩ්ඪිතවඩ්ඪනා.** යථාවුත්තානං අට්ඨන්නම්පි පඤ්ඤානං වසෙන විසෙසතොව අරහතො පඤ්ඤාවසෙන **පඤ්ඤාවුද්ධියා.** තථා **පඤ්ඤාවෙපුල්ලාය.**

යස්ස කස්සචිපි විසෙසතො අනුරූපධම්මස්ස මහන්තං නාම කිච්චසිද්ධියා වෙදිතබ්බන්ති තදස්ස කිච්චසිද්ධියා දස්සෙන්තො **''මහන්තෙ අත්ථෙ පරිග්ගණ්හාති''**තිආදිමාහ. තත්ථ අත්ථාදීනං මහන්තභාවො මහාවිසයතාය වෙදිතබ්බො, මහාවිසයතා ච තෙසං පටිසම්භිදාමග්ගෙ ආගතනයෙන වෙදිතබ්බා. සීලක්ඛන්ධස්ස පන හෙතුමහන්තතාය, පච්චයමහන්තතාය, නිස්සයමහන්තතාය , පභෙදමහන්තතාය, කිච්චමහන්තතාය, ඵලමහන්තතාය, ආනිසංසමහන්තතාය ච මහන්තභාවො වෙදිතබ්බො. තත්ථ **හෙතු** අලොභාදයො. **පච්චයො** හිරොත්තප්පසද්ධාසතිවීරියාදයො. **නිස්සයො** සාවකබොධිපච්චෙකබොධිනියතතා තංසමඞ්ගිනො ච පුරිසවිසෙසා. **පභෙදො** චාරිත්තවාරිත්තාදිවිභාගො. **කිච්චං** තදඞ්ගාදිවසෙන පටිපක්ඛවිධමනං. **ඵලං** සග්ගසම්පදා නිබ්බානසම්පදා ච. **ආනිසංසො** පියමනාපතාදි. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.9) **ආකඞ්ඛෙය්‍යසුත්තාදීසු** (ම. නි. 1.64 ආදයො) ච ආගතනයෙන වෙදිතබ්බො. ඉමිනා නයෙන සමාධික්ඛන්ධාදීනම්පි මහන්තතා යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා වත්තබ්බා. ඨානාට්ඨානාදීනං මහන්තභාවො පන මහාවිසයතාය වෙදිතබ්බො. තත්ථ ඨානාට්ඨානානං මහාවිසයතා බහුධාතුකසුත්තාදීසු ආගතනයෙන වෙදිතබ්බා.

විහාරසමාපත්තීනං මහාවිසයතා සමාධික්ඛන්ධෙ මහාවිසයතානිද්ධාරණනයෙන වෙදිතබ්බා, අරියසච්චානං සකලයානසඞ්ගාහකතො **සච්චවිභඞ්ගෙ** (විභ. 189 ආදයො) **තංසංවණ්ණනාසු** (විභ. අට්ඨ. 189 ආදයො) ච ආගතනයෙන, සතිපට්ඨානාදීනං **සතිපට්ඨානවිභඞ්ගාදීසු** (විභ. 355 ආදයො) **තංසංවණ්ණනාදීසු** (විභ. අට්ඨ. 355 ආදයො) ච ආගතනයෙන, සාමඤ්ඤඵලානං මහතො හිතස්ස මහතො සුඛස්ස මහතො අත්ථස්ස මහතො යොගක්ඛෙමස්ස නිප්ඵත්තිභාවතො සන්තපණීතඅතක්කාවචරපණ්ඩිතවෙදනීයභාවතො, අභිඤ්ඤානං මහාසම්භාරතො මහාවිසයතො මහාකිච්චතො මහානුභාවතො මහානිප්ඵත්තිතො, නිබ්බානස්ස මදනිම්මදනාදිමහත්ථසිද්ධිතො ච මහන්තභාවො වෙදිතබ්බො. **පරිග්ගණ්හාතී**ති සභාවාදිතො පරිච්ඡිජ්ජ ගණ්හාති ජානාති, පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො.

පුථුපඤ්ඤාති එත්ථාපි වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – **පුථු නානාඛන්ධෙසු ඤාණං පවත්තතී**ති ''අයං රූපක්ඛන්ධො නාම…පෙ…. අයං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො නාමා''ති එවං පඤ්චන්නං ඛන්ධානං නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තෙසුපි එකවිධෙන රූපක්ඛන්ධො…පෙ…. එකාදසවිධෙන රූපක්ඛන්ධො. එකවිධෙන වෙදනාක්ඛන්ධො…පෙ…. බහුවිධෙන වෙදනාක්ඛන්ධො. එකවිධෙන සඤ්ඤාක්ඛන්ධො…පෙ…. බහුවිධෙන සඤ්ඤාක්ඛන්ධො. එකවිධෙන සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො…පෙ…. බහුවිධෙන සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො. එකවිධෙන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො…පෙ…. බහුවිධෙන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති එවං එකෙකස්ස ඛන්ධස්ස එකවිධාදිවසෙන අතීතාදිවසෙනපි නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති.

පුථු නානාධාතූසූති ''අයං චක්ඛුධාතු නාම…පෙ…. අයං මනොවිඤ්ඤාණධාතු නාම. තත්ථ සොළස ධාතුයො කාමාවචරා, ද්වෙ චාතුභූමිකා''ති එවං ධාතූසු නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තයිදං උපාදින්නධාතුවසෙන වුත්තං. පච්චෙකබුද්ධානඤ්හි ද්වින්නඤ්ච අග්ගසාවකානං උපාදින්නධාතූසු එව නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති, තඤ්ච ඛො එකදෙසතොව, න නිප්පදෙසතො. බහිද්ධා අනුපාදින්නධාතූනං නානාකරණං තෙසං අවිසයොව, සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානංයෙව පන ''ඉමාය ධාතුයා උස්සන්නත්තා ඉමස්ස රුක්ඛස්ස ඛන්ධො සෙතො හොති, ඉමස්ස කාළො, ඉමස්ස මට්ඨො, ඉමස්ස ඛරො, ඉමස්ස බහලතචො, ඉමස්ස සුක්ඛතචො. ඉමස්ස පත්තං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන එවරූපං. ඉමස්ස පුප්ඵං නීලං, පීතං, ලොහිතං, ඔදාතං, සුගන්ධං, දුග්ගන්ධං, මිස්සකගන්ධං. ඵලං ඛුද්දකං, මහන්තං, දීඝං, වට්ටං, සුවණ්ණං, දුබ්බණ්ණං, මට්ඨං, ඵරුසං, සුගන්ධං, දුග්ගන්ධං, මධුරං, තිත්තකං, අම්බිලං, කටුකං, කසාවං. කණ්ටකො තිඛිණො, අතිඛිණො, උජුකො, කුටිලො, තම්බො, නීලො, ලොහිතො, ඔදාතො''තිආදිනා ධාතුනානත්තං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති.

පුථු නානාආයතනෙසූති ''ඉදං චක්ඛායතනං නාම…පෙ…. ඉදං ධම්මායතනං නාම. තත්ථ දසායතනා කාමාවචරා, ද්වෙ චාතුභූමකා''ති එවං ආයතනනානත්තං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති.

පුථු නානාපටිච්චසමුප්පාදෙසූති අජ්ඣත්තබහිද්ධාභෙදතො සන්තානභෙදතො ච නානප්පභෙදෙසු පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගෙසු. අවිජ්ජාදිඅඞ්ගානි හි පච්චෙකං පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතානි. තෙනාහ – සඞ්ඛාරපිටකෙ ''ද්වාදස පච්චයා ද්වාදස පටිච්චසමුප්පාදා''ති (සං. නි. ටී. 1.1.110).

පුථු නානාසුඤ්ඤතමනුපලබ්භෙසූති නානාසභාවෙසු නිච්චසාරාදිවිරහිතෙසු සුඤ්ඤසභාවෙසු, තතො එව ඉත්ථිපුරිසඅත්තත්තනියාදිවසෙන අනුපලබ්භමානසභාවෙසු. **ම**-කාරො හෙත්ථ පදසන්ධිකරො.

පුථු නානාඅත්ථෙසූති අත්ථපටිසම්භිදාවිසයෙසු පච්චයුප්පන්නාදිනානාඅත්ථෙසු. **ධම්මෙසූ**ති ධම්මපටිසම්භිදාවිසයෙසු පච්චයාදිනානාධම්මෙසු. **නිරුත්තීසූ**ති තෙසංයෙව අත්ථධම්මානං නිද්ධාරණවචනසඞ්ඛාතෙසු නානානිරුත්තීසු. **පුථු නානාපටිභානෙසූ**ති අත්ථපටිසම්භිදාදිවිසයෙසු ඉමානි ඤාණානි ඉදමත්ථජොතකානීති තථා තථා පටිභානතො උපතිට්ඨනතො පටිභානානීති ලද්ධනාමෙසු නානාඤාණෙසු.

පුථු නානාසීලක්ඛන්ධෙසූතිආදීසු සීලස්ස පුථුත්තං නානත්තඤ්ච වුත්තමෙව, ඉතරෙසං පන වුත්තනයානුසාරෙන සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා පාකටමෙව. යං පන අභින්නං එකමෙව නිබ්බානං, තත්ථ උපචාරවසෙන පුථුත්තං ගහෙතබ්බන්ති ආහ – **"පුථු නානාජනසාධාරණෙ ධම්මෙ සමතික්කම්මා"**ති. තෙනස්ස මදනිම්මදනාදිපරියායෙන පුථුත්තං පරිදීපිතං හොති.

විපුලෙ අත්ථෙති මහන්තෙ අත්ථෙ. මහන්තපරියායො හි විපුලසද්දො. **ගම්භීරෙසූ**ති සසාදීහි විය මහාසමුද්දො අනුපචිතඤාණසම්භාරෙහි අලබ්භනෙය්‍යප්පතිට්ඨෙසු ඛන්ධෙසු ඤාණං පවත්තතීති විසයස්ස ගම්භීරතාය ඤාණස්ස ගම්භීරතා විභාවිතා.

තික්ඛවිසදභාවාදිගුණෙහි අසාධාරණත්තා පරෙසං පඤ්ඤාය න සාමන්තා, අථ ඛො සුවිදූරවිදූරෙති **අසමන්තපඤ්ඤා** ආකාරස්ස රස්සත්තං කත්වා. කෙචි "අසමත්ථපඤ්ඤා"ති පඨන්ති, තෙසං යථාවුත්තගුණෙහි අඤ්ඤෙහි අසාධාරණත්තා නත්ථි එතිස්සා කායචි සමත්ථන්ති අසමත්ථා පඤ්ඤාති යොජනා. **අත්ථවවත්ථානතො**ති අත්ථප්පභෙදස්ස යාථාවතො සන්නිට්ඨානතො. **න අඤ්ඤො කොචි සක්කොති අභිසම්භවිතු**න්ති ඤාණගතියා සම්පාපුණිතුං න අඤ්ඤො කොචිපි සක්කොති, තස්මා අයං සුවිදූරවිදූරෙති අසමන්තපඤ්ඤා. ඉදානි පුග්ගලන්තරවසෙන අසමන්තපඤ්ඤං විභාවෙතුං, **"පුථුජ්ජනකල්‍යාණකස්සා"**තිආදි ආරද්ධං.

"පඤ්ඤාපභෙදකුසලො අභින්නඤාණො අධිගතප්පටිසම්භිදො චතුවෙසාරජ්ජප්පත්තො දසබලධාරී පුරිසාසභො පුරිසසීහො පුරිසනාගො පුරිසාජඤ්ඤො පුරිසධොරය්හො අනන්තඤාණො අනන්තතෙජො අනන්තයසො අඩ්ඪො මහද්ධනො බලවා නෙතා විනෙතා අනුනෙතා පඤ්ඤාපෙතා නිජ්ඣාපෙතා පෙක්ඛතා පසාදෙතා. සො හි භගවා අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා, අසඤ්ජාතස්ස මග්ගස්ස සඤ්ජනෙතා, අනක්ඛාතස්ස මග්ගස්ස අක්ඛාතා, මග්ගඤ්ඤූ මග්ගවිදූ මග්ගකොවිදො. මග්ගානුගාමී ච පන එතරහි සාවකා විහරන්ති පච්ඡා සමන්නාගතා.

"සො හි භගවා ජානං ජානාති, පස්සං පස්සති, චක්ඛුභූතො ඤාණභූතො ධම්මභූතො බ්‍රහ්මභූතො වත්තා පවත්තා අත්ථස්ස නින්නෙතා අමතස්ස දාතා ධම්මස්සාමී තථාගතො, නත්ථි තස්ස භගවතො අඤ්ඤාතං අදිට්ඨං අවිදිතං අසච්ඡිකතං අඵස්සිතං පඤ්ඤාය. අතීතං අනාගතං පච්චුප්පන්නං උපාදාය සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථං ආගච්ඡන්ති, යං කිඤ්චි නෙය්‍යං නාම අත්ථි තං සබ්බං ජානිතබ්බං, අත්තත්ථො වා පරත්ථො වා උභයත්ථො වා දිට්ඨධම්මිකො වා අත්ථො සම්පරායිකො වා අත්ථො උත්තානො වා අත්ථො ගම්භීරො වා අත්ථො ගූළ්හො වා අත්ථො පටිච්ඡන්නො වා අත්ථො නෙය්‍යො වා අත්ථො නීතො වා අත්ථො අනවජ්ජො වා අත්ථො නික්කිලෙසො වා අත්ථො වොදානො වා අත්ථො පරමත්ථො වා අත්ථො, සබ්බං තං අන්තොබුද්ධඤාණෙ පරිවත්තති.

"සබ්බං කායකම්මං බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණානුපරිවත්ති, සබ්බං වචීකම්මං බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණානුපරිවත්ති, සබ්බං මනොකම්මං බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණානුපරිවත්ති. අතීතෙ බුද්ධස්ස භගවතො අප්පටිහතං ඤාණං, අනාගතෙ බුද්ධස්ස භගවතො අප්පටිහතං ඤාණං, පච්චුප්පන්නෙ බුද්ධස්ස භගවතො අප්පටිහතං ඤාණං, යාවතකං නෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං. යාවතකං ඤාණං, තාවතකං නෙය්‍යං. නෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං නෙය්‍යං, නෙය්‍යං අතික්කමිත්වා ඤාණං නප්පවත්තති, ඤාණං අතික්කමිත්වා නෙය්‍යපථො නත්ථි, අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනො තෙ ධම්මා, යථා ද්වින්නං සමුග්ගපටලානං සම්මා ඵුසිතානං හෙට්ඨිමං සමුග්ගපටලං උපරිමං නාතිවත්තති, උපරිමං සමුග්ගපටලං හෙට්ඨිමං නාතිවත්තති, අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනො, එවමෙවං බුද්ධස්ස භගවතො නෙය්‍යඤ්ච ඤාණඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනො. යාවතකං නෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං. යාවතකං ඤාණං, තාවතකං නෙය්‍යං, නෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං නෙය්‍යං, නෙය්‍යං අතික්කමිත්වා ඤාණං නප්පවත්තති, ඤාණං අතික්කමිත්වා නෙය්‍යපථො නත්ථි. අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනො තෙ ධම්මා. සබ්බධම්මෙසු බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණං පවත්තති.

"සබ්බෙ ධම්මා බුද්ධස්ස භගවතො ආවජ්ජනප්පටිබද්ධා ආකඞ්ඛප්පටිබද්ධා මනසිකාරප්පටිබද්ධා චිත්තුප්පාදප්පටිබද්ධා, සබ්බසත්තෙසු බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණං පවත්තති. සබ්බෙසං සත්තානං බුද්ධො ආසයං ජානාති, අනුසයං ජානාති, චරිතං ජානාති, අධිමුත්තිං ජානාති, අප්පරජක්ඛෙ මහාරජක්ඛෙ තික්ඛින්ද්‍රියෙ මුදින්ද්‍රියෙ ස්වාකාරෙ ද්වාකාරෙ සුවිඤ්ඤාපයෙ දුවිඤ්ඤාපයෙ භබ්බා සබ්බෙ සත්තෙ පජානාති, සදෙවකො ලොකො සමාරකො සබ්‍රහ්මකො සස්සමණබ්‍රාහ්මණී පජා සදෙවමනුස්සා අන්තොබුද්ධඤාණෙ පරිවත්තති.

"යථා යෙ කෙචි මච්ඡකච්ඡපා අන්තමසො තිමිතිමිඞ්ගලං උපාදාය අන්තොමහාසමුද්දෙ පරිවත්තන්ති, එවමෙව සදෙවකො ලොකො සමාරකො සබ්‍රහ්මකො සස්සමණබ්‍රාහ්මණී පජා සදෙවමනුස්සා අන්තොබුද්ධඤාණෙ පරිවත්තති. යථා යෙ කෙචි පක්ඛිනො අන්තමසො ගරුළං වෙනතෙය්‍යං උපාදාය ආකාසස්ස පදෙසෙ පරිවත්තන්ති, එවමෙව යෙපි තෙ සාරිපුත්තසමා පඤ්ඤාය, තෙපි බුද්ධඤාණස්ස පදෙසෙ පරිවත්තන්ති, බුද්ධඤාණං දෙවමනුස්සානං පඤ්ඤං ඵරිත්වා අභිභවිත්වා තිට්ඨති. යෙපි තෙ ඛත්තියපණ්ඩිතා බ්‍රාහ්මණපණ්ඩිතා ගහපතිපණ්ඩිතා සමණපණ්ඩිතා නිපුණා කතපරප්පවාදා වාලවෙධිරූපා, වොභින්දන්තා

මඤ්ඤෙ චරන්ති පඤ්ඤාගතෙන දිට්ඨිගතානි, තෙ තෙ පඤ්හං අභිසඞ්ඛරිත්වා අභිසඞ්ඛරිත්වා''ති (පටි. ම. 3.5) –

ආදිනා නිද්දිට්ඨපාළිං පෙය්‍යාලමුඛෙන සංඛිපිත්වා දස්සෙන්තො **''පඤ්ඤාපභෙදකුසලො පභින්නඤාණො...පෙ.... තෙ පඤ්හං අභිසඞ්ඛරිත්වා අභිසඞ්ඛරිත්වා''**තිආදිමාහ.

තත්ථ **පභින්නඤාණොති** අත්ථාදීසු පභෙදගතඤාණො. ''පභෙදඤාණො''තිපි පඨන්ති, සොයෙව අත්ථො. **තෙ පඤ්හන්ති** තෙ තෙ අත්තනා අධිප්පෙතං පඤ්හං. **නිද්දිට්ඨකාරණාති** විස්සජ්ජිතකාරණා. **උපක්ඛිත්තකාති** භගවතො පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියෙන සමීපෙ ඛිත්තකා අන්තෙවාසිකා සම්පජ්ජන්ති.

භවති අභිභවතීති භූරි. කිං? රාගාදිං. උපසග්ගෙ සතිපි තදෙව පදං තමත්ථං වදතීති උපසග්ගෙන විනාපි සො අත්ථො විඤ්ඤෙය්‍යො අනෙකත්ථත්තා ධාතූනන්ති වුත්තං – **''අභිභුය්‍යාතී''**ති. කාරකබ්‍යත්තයෙන චෙතං වුත්තං, තස්මා **රාගං අභිභුය්‍යාතීති** සා සා මග්ගපඤ්ඤා අත්තනා අත්තනා වජ්ඣං රාගං අභිභුය්‍යාති අභිභවති, මද්දතීති අත්ථො. අභිභවතීති සා සා ඵලපඤ්ඤා තං තං රාගං භවි අභිභවි මද්දීති **භූරිපඤ්ඤා**. ''අභිභවිතා''ති වා පාඨො, ''අභිභවිත්වා''තිපි පඨන්ති. අභිභවිත්වාති ච කිරියාය සිද්ධභාවදස්සනං. පඤ්ඤා චෙ සිද්ධා, රාගාභිභවො ච සිද්ධො එවාති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

රාගාදීසු පන රජ්ජනලක්ඛණො **රාගො**. දුස්සනලක්ඛණො **දොසො**. මුය්හනලක්ඛණො **මොහො**. කුජ්ඣනලක්ඛණො **කොධො,** උපනන්ධනලක්ඛණො **උපනාහො**. පුබ්බකාලං **කොධො,** අපරකාලං **උපනාහො**. පරගුණමක්ඛනලක්ඛණො **මක්ඛො,** යුගග්ගාහලක්ඛණො **පළාසො**. පරසම්පත්තිඛීයනලක්ඛණා **ඉස්සා,** අත්තනො සම්පත්තිනිග්ගූහනලක්ඛණං **මච්ඡරියං**. අත්තනා කතපාපප්පටිච්ඡාදනලක්ඛණා **මායා,** අත්තනො අවිජ්ජමානගුණප්පකාසනලක්ඛණං **සාඨෙය්‍යං**. චිත්තස්ස උද්ධුමාතභාවලක්ඛණො **ථම්භො,** කරණුත්තරියලක්ඛණො **සාරම්භො**. උන්නතිලක්ඛණො **මානො,** අබ්භුන්නතිලක්ඛණො **අතිමානො**. මත්තභාවලක්ඛණො **මදො,** පඤ්චකාමගුණෙසු චිත්තවොස්සග්ගලක්ඛණො **පමාදො**. භවති අභිභවති අරින්ති **භූරි** අසරූපතො පරස්ස අකාරස්ස ලොපං කත්වා. තෙනාහ – **''අරිං මද්දනිපඤ්ඤාති භූරිපඤ්ඤා''**ති. භවති එත්ථ ථාවරජඞ්ගමන්ති **භූරි වුච්චති පථවී** යථා ''භූමී''ති භූරි වියාති **භූරිපඤ්ඤා** විත්ථතවිපුලට්ඨෙන සබ්බං සහතාය ච. තෙනාහ – **''තාය''**තිආදි. තත්ථ **පථවිසමායාති** විත්ථතවිපුලට්ඨෙනෙව පථවිසමාය. **විත්ථතායාති** පජානිතබ්බෙ විසයෙ විත්ථතාය, න එකදෙසෙ වත්තමානාය. **විපුලායාති** උළාරභූතාය. **සමන්නාගතොති** පුග්ගලො. **ඉති**-සද්දො කාරණත්ථෙ, ඉමිනා කාරණෙන පුග්ගලස්ස භූරිපඤ්ඤාය සමන්නාගතත්තා තස්ස පඤ්ඤා භූරිපඤ්ඤා නාමාති අත්ථො. ''භූරිපඤ්ඤස්ස පඤ්ඤා භූරිපඤ්ඤපඤ්ඤා''ති වත්තබ්බෙ එකස්ස පඤ්ඤාසද්දස්ස ලොපං කත්වා ''භූරිපඤ්ඤා''ති වුත්තං.

අපිචාති පඤ්ඤාපරියායදස්සනත්ථං වුත්තං. **පඤ්ඤායමෙතන්ති** පඤ්ඤාය එතං. **අධිවචනන්ති** අධිකං වචනං. **භූරීති** භූතෙ අත්ථෙ ඛන්ධාදිකෙ රමති සච්චසභාවෙන, දිට්ඨි විය න අභූතෙති භූරි. **මෙධාති** අසනි විය සිලුච්චයෙ කිලෙසෙ මෙධති හිංසතීති මෙධා, ඛිප්පං ගහණධාරණට්ඨෙන වා මෙධා. **පරිණායිකාති** යස්සුප්පජ්ජති, තං සත්තං අත්තහිතපටිපත්තියං සම්පයුත්තධම්මෙ ච යාථාවලක්ඛණප්පටිවෙධෙ පරිණෙතීති පරිණායිකා. ඉමෙහෙව අඤ්ඤානිපි පඤ්ඤාපරියායවචනානි හොන්ති.

පඤ්ඤාබාහුල්ලන්ති පඤ්ඤා බහුලා අස්සාති පඤ්ඤාබහුලො, තස්ස භාවො පඤ්ඤාබාහුල්ලං. තඤ්ච පඤ්ඤාය බාහුල්ලං පවත්ති එවාති තමත්ථං පඤ්ඤාගරුකස්ස පුග්ගලස්ස වසෙන දස්සෙන්තො, **''ඉධෙකච්චො පඤ්ඤාගරුකො හොති''**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඉධෙකච්චොති** පුථුජ්ජනකල්‍යාණකො, අරියො වා. පඤ්ඤා ගරු එකස්සාති **පඤ්ඤාගරුකො**. පඤ්ඤාය චරිතො පවත්තිතො **පඤ්ඤාචරිතො,** පඤ්ඤාය චරිතං පවත්තං අස්සාති වා **පඤ්ඤාචරිතො**. අනුලොමිකඛන්තිආදිවිභාගා පඤ්ඤා ආසයො එතස්සාති **පඤ්ඤාසයො**. පඤ්ඤාය අධිමුත්තො තන්නින්නොති **පඤ්ඤාධිමුත්තො**. සමුස්සිතට්ඨෙන පඤ්ඤා ධජො එතස්සාති **පඤ්ඤාධජො. පඤ්ඤාකෙතූති** තස්සෙව වෙවචනං. පඤ්ඤානිමිත්තං ආධිපතෙය්‍යං එතස්සාති **පඤ්ඤාධිපතෙය්‍යො**. පඤ්ඤාසඞ්ඛාතො විචයො, ධම්මසභාවවිචිනනං වා බහුලං එතස්සාති **විචයබහුලො** . නානප්පකාරෙන ධම්මසභාවවිචිනනං බහුලං අස්සාති **පවිචයබහුලො**. ඔක්ඛායනං යාථාවතො ධම්මානං උපට්ඨානං බහුලං එතස්සාති **ඔක්ඛායනබහුලො**. පඤ්ඤාය තස්ස තස්ස ධම්මස්ස සම්මාපෙක්ඛනා සම්පෙක්ඛා, සම්පෙක්ඛාය අයනං පවත්තනං සම්පෙක්ඛායනං, සම්පෙක්ඛායනං ධම්මො පකති අස්සාති **සම්පෙක්ඛායනධම්මො**. සම්පෙක්ඛායනං වා යාථාවතො දස්සනධම්මො සභාවො එතස්සාති **සම්පෙක්ඛායනධම්මො**. සබ්බං ධම්මජාතං විභූතං විභාවිතං කත්වා විහරණසීලොති **විභූතවිහාරී**.

තච්චරිතොතිආදීසු තං-සද්දෙන පඤ්ඤා පච්චාමට්ඨා, තස්මා තත්ථ ''පඤ්ඤාචරිතො''තිආදිනා අත්ථො වෙදිතබ්බො. සා පඤ්ඤා චරිතා ගරුකා බහුලා අස්සාති **තච්චරිතො තග්ගරුකො තබ්බහුලො**. තස්සං පඤ්ඤායං නින්නො පොණො පබ්භාරො අධිමුත්තොති **තන්නින්නො තප්පොණො තප්පබ්භාරො තදධිමුත්තො**. සා පඤ්ඤා අධිපති තදධිපති, තදධිපතිතො ආගතො **තදාධිපතෙය්‍යො. පඤ්ඤාගරුකොතිආදීනි** ''කාමං සෙවන්තංයෙව ජානාති, අයං පුග්ගලො නෙක්ඛම්මගරුකො''තිආදීසු (පටි. ම. 1.114) විය පුරිමජාතිතො පභුති වුත්තානි. **තච්චරිතොතිආදීනි**

ඉමිස්සා ජාතියා වුත්තානි. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං නිදස්සනවසෙනපි දස්සෙතුං – **“යථා”**තිආදි වුත්තං. **එවමෙව**න්තිආදීනි දස්සිතබ්බනිගමනං.

සීඝපඤ්ඤාති අත්තනො විසයෙ සීඝප්පවත්තිකා පඤ්ඤා, යා සමාරද්ධා අත්තනො පඤ්ඤාකිච්චං අදන්ධායන්තී අවිත්ථායන්තී ඛිප්පමෙව සම්පාපෙති. තෙනාහ – **“සීඝං සීඝං සීලානි පරිපූරෙතී”**තිආදි. තත්ථ **සීඝං සීඝ**න්ති බහූනං සීලාදීනං සඞ්ගහත්ථං ද්වික්ඛත්තුං වුත්තං. **සීලානී**ති චාරිත්තවාරිත්තවසෙන පඤ්ඤත්තානි පාතිමොක්ඛසංවරසීලානි, ඨපෙත්වා වා ඉන්ද්‍රියසංවරං තස්ස විසුං ගහිතත්තා ඉතරානි තිවිධසීලානි. **ඉන්ද්‍රියසංවර**න්ති චක්ඛාදීනං ඡන්නං ඉන්ද්‍රියානං රාගප්පටිසප්පවෙසං අකත්වා සතිකවාටෙන නිවාරණං ථකනං. **භොජනෙ මත්තඤ්ඤුත**න්ති පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගවසෙන භොජනෙ පමාණඤ්ඤුභාවං. **ජාගරියානුයොග**න්ති දිවසස්ස තීසු කොට්ඨාසෙසු රත්තියා පඨමමජ්ඣිමකොට්ඨාසෙසු ච ජාගරති න නිද්දායති, සමණධම්මමෙව කරොතීති ජාගරො, ජාගරස්ස භාවො, කම්මං වා ජාගරියං, ජාගරියස්ස අනුයොගො ජාගරියානුයොගො, තං ජාගරියානුයොගං. **සීලක්ඛන්ධ**න්ති සෙක්ඛං වා අසෙක්ඛං වා සීලක්ඛන්ධං. එවමිතරෙපි ඛන්ධා වෙදිතබ්බා. **පඤ්ඤාක්ඛන්ධ**න්ති මග්ගපඤ්ඤා ච සෙක්ඛාසෙක්ඛානං ලොකියපඤ්ඤා ච. **විමුත්තික්ඛන්ධ**න්ති ඵලවිමුත්ති. **විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධ**න්ති පච්චවෙක්ඛණඤාණං. සීඝපඤ්ඤානිද්දෙසසදිසොයෙව ලහුපඤ්ඤානිද්දෙසො, තථා හාසපඤ්ඤානිද්දෙසො. ජවනපඤ්ඤානිද්දෙසො පන කලාපසම්මසනනයෙන පවත්තො. තික්ඛපඤ්ඤානිද්දෙසො වීරියස්ස උස්සුක්කාපනවසෙන, නිබ්බෙධිකපඤ්ඤානිද්දෙසො සබ්බලොකෙ අනභිරතසඤ්ඤාවසෙන පවත්තො. තත්ථ තුරිතකිරියා **සීඝතා**. අදන්ධතා **ලහුතා**. වෙගායිතත්තං **ඛිප්පතා**.

හාසබහුලොති පීතිබහුලො. සෙසපදානි තස්සෙව වෙවචනානි. අථ වා **හාසබහුලො**ති මූලපදං. **වෙදබහුලො**ති තස්සා එව පීතියා සම්පයුත්තසොමනස්සවෙදනාවසෙන නිද්දෙසපදං. **තුට්ඨිබහුලො**ති නාතිබලවපීතියා තුට්ඨාකාරවසෙන. **පාමොජ්ජබහුලො**ති බලවපීතියා පමුදිතභාවවසෙන. **සීලානි පරිපූරෙතී**ති හට්ඨප්පහට්ඨො උදග්ගුදග්ගො සම්පියායමානො සීලානි සම්පාදෙති. පීතිසොමනස්සසහගතා හි පඤ්ඤා අභිරතිවසෙන ආරම්මණෙ ඵුල්ලිතා විකසිතා විය පවත්තති, න එවං උපෙක්ඛාසහගතාති.

අනිච්චතො ඛිප්පං ජවතීති ‘‘ඛන්ධපඤ්චකං අනිච්ච’’න්ති වෙගායිතෙන පවත්තති, පටිපක්ඛදූරීභාවෙන පුබ්බාභිසඞ්ඛාරස්ස සාතිසයත්තා ඉන්දෙන විස්සට්ඨවජිරං විය ලක්ඛණං අවිරජ්ඣන්තී අදන්ධායන්තී අනිච්චලක්ඛණං වෙගසා පටිවිජ්ඣති, තස්මා සා ජවනපඤ්ඤා නාමාති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. එවං ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාවසෙන ජවනපඤ්ඤං දස්සෙත්වා බලවවිපස්සනාවසෙන දස්සෙතුං – **“රූප”**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ඛයට්ඨෙනා**ති යත්ථ යත්ථ උප්පජ්ජති, තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජනතො ඛයසභාවත්තා. **භයට්ඨෙනා**ති භයානකභාවතො. **අසාරකට්ඨෙනා**ති අත්තසාරවිරහතො නිච්චසාරාදිවිරහතො ච. **තුලයිත්වා**ති තුලාභූතාය විපස්සනාපඤ්ඤාය තුලෙත්වා. **තීරයිත්වා**ති තාය එව තීරණභූතාය තීරෙත්වා. **විභාවයිත්වා**ති යාථාවතො පකාසෙත්වා පාකටං කත්වා. අථ වා **තුලයිත්වා**ති කලාපසම්මසනවසෙන තුලයිත්වා. **තීරයිත්වා**ති උදයබ්බයානුපස්සනාවසෙන තීරෙත්වා. **විභාවයිත්වා**ති භඞ්ගානුපස්සනාදිවසෙන පාකටං කත්වා. **විභූතං කත්වා**ති සඞ්ඛාරුපෙක්ඛානුලොමවසෙන ඵුටං කත්වා. **රූපනිරොධෙ**ති රූපක්ඛන්ධස්ස නිරොධභූතෙ නිබ්බානෙ. **ඛිප්පං ජවතී**ති නින්නපොණපබ්භාරවසෙන ජවති පවත්තති. ඉදානි සිඛාප්පත්තවිපස්සනාවසෙන ජවනපඤ්ඤං දස්සෙතුං, පුන **“රූප”**න්තිආදි වුත්තං.

ඤාණස්ස තික්ඛභාවො නාම සවිසෙසං පටිපක්ඛසමුච්ඡින්දනෙන වෙදිතබ්බොති **“ඛිප්පං කිලෙසෙ ඡින්දතීති තික්ඛපඤ්ඤා”**ති වත්වා තෙ පන කිලෙසෙ විභාගෙන දස්සෙන්තො, **“උප්පන්නං කාමවිතක්ක”**න්තිආදිමාහ. සමථවිපස්සනාහි වික්ඛම්භනතදඞ්ගවසෙන පහීනම්පි අරියමග්ගෙන අසමූහතත්තා උප්පත්තිධම්මතං අනතීතතාය අසමූහතුප්පන්නන්ති වුච්චති, තං ඉධ **“උප්පන්න”**න්ති අධිප්පෙතං. **නාධිවාසෙතී**ති සන්තානං ආරොපෙත්වා න වාසෙති. **පජහතී**ති සමුච්ඡෙදවසෙන පජහති. **විනොදෙතී**ති ඛිපති. **බ්‍යන්තිං කරොතී**ති විගතන්තං කරොති. **අනභාවං ගමෙතී**ති අනු අභාවං ගමෙති, විපස්සනාක්කමෙන අරියමග්ගං පත්වා සමුච්ඡෙදවසෙනෙව අභාවං ගමයතීති අත්ථො. එත්ථ ච කාමප්පටිසංයුත්තො විතක්කො **කාමවිතක්කො**. ‘‘ඉමෙ සත්තා මරන්තූ’’ති පරෙසං මරණප්පටිසංයුත්තො විතක්කො **බ්‍යාපාදවිතක්කො**. ‘‘ඉමෙ සත්තා විහිංසියන්තූ’’ති පරෙසං විහිංසාපටිසංයුත්තො විතක්කො **විහිංසාවිතක්කො. පාපකෙ**ති ලාමකෙ. **අකුසලෙ ධම්මෙ**ති අකොසල්ලසම්භූතෙ ධම්මෙ. තික්ඛපඤ්ඤො නාම ඛිප්පාභිඤ්ඤො හොති, පටිපදා චස්ස න චලතීති ආහ – **“එකම්හි ආසනෙ චත්තාරො අරියමග්ගා”**තිආදි.

‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා සඞ්ඛතා පටිච්චසමුප්පන්නා ඛයධම්මා වයධම්මා විරාගධම්මා නිරොධධම්මා’’ති යාථාවතො දස්සනෙන සච්චප්පටිවෙධො ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤථාති කාරණමුඛෙන නිබ්බෙධිකපඤ්ඤං දස්සෙතුං – **“සබ්බසඞ්ඛාරෙසු උබ්බෙගබහුලො හොතී”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **උබ්බෙගබහුලො**ති ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා’’තිආදිනා (ධ. ප. 277) නයෙන සබ්බසඞ්ඛාරෙසු අභිණ්හප්පවත්තසංවෙගො. **උත්තාසබහුලො**ති ඤාණභයවසෙන සබ්බසඞ්ඛාරෙසු බහුසො උත්‍රස්තමානසො. තෙන ආදීනවානුපස්සනමාහ. **උක්කණ්ඨනබහුලො**ති සඞ්ඛාරතො උද්ධං විසඞ්ඛාරාභිමුඛතාය උක්කණ්ඨනබහුලො. ඉමිනා නිබ්බිදානුපස්සනමාහ. **අරතිබහුලො**තිආදිනා තස්සා එව අපරාපරුප්පත්තිං. **බහිමුඛො**ති සබ්බසඞ්ඛාරතො බහිභූතං නිබ්බානං උද්දිස්ස පවත්තඤාණමුඛො. තථා පවත්තිතවිමොක්ඛමුඛො. නිබ්බිජ්ඣනං පටිවිජ්ඣනං නිබ්බෙධො, සො එතිස්සා අත්ථීති

නිබ්බෙධිකා, නිබ්බිජ්ඣතීති වා නිබ්බෙධිකා, සා එව පඤ්ඤා **නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා. අනිබ්බිද්ධපුබ්බ**න්ති අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අන්තං පාපෙත්වා අනිවිද්ධපුබ්බං. **අප්පදාලිතපුබ්බ**න්ති තස්සෙව අත්ථවචනං, අන්තකරණෙනෙව අප්පදාලිතපුබ්බන්ති අත්ථො. **ලොභක්ඛන්ධ**න්ති ලොභරාසිං, ලොභකොට්ඨාසං වා.

කායගතාසතිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

20. අමතවග්ගවණ්ණනා

600-611. නත්ථි එත්ථ මතං මරණං විනාසොති **අමතං,** නිබ්බානන්ති ආහ – **“මරණවිරහිතං නිබ්බානං පරිභුඤ්ජන්ති”**ති. අමතස්ස වා නිබ්බානස්ස අධිගමහෙතුතාය අමතසදිසඅතප්පකසුඛපතිතතාය ච කායගතාසති **“අමත”**න්ති වුත්තා. **පරිභුඤ්ජන්තී**ති ඣානසමාපජ්ජනෙන වළඤ්ජන්ති. **විරද්ධ**න්ති අනධිගමෙන විරජ්ඣිතං. තෙනාහ – **“විරාධිතං නාධිගත”**න්ති. **ආරද්ධ**න්ති සාධිතං නිප්ඵාදිතං. තඤ්ච පරිපුණ්ණං නාම හොතීති ආහ – **“ආරද්ධන්ති පරිපුණ්ණ”**න්ති. **පමාදිංසූ**ති කාලබ්‍යත්තයෙනෙදං වුත්තන්ති ආහ – **“පමජ්ජන්තී”**ති.

අමතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

එකකනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

පඨමො භාගො නිට්ඨිතො.